

Elämä työläisnaisten hyväksi

Taina Uusitalo

ELÄMÄ TYÖLÄISNAISTEN HYVÄKSI

**FIINA PIETIKÄISEN
YHTEISKUNNALLINEN TOIMIJUUS
1900–1930**

Tutkimus
työväenliikkeen
sukupuolisidonnaisista
käytännöistä

Akateeminen väitöskirja

Esitetään Turun yliopiston yhteiskuntatieteellisen
tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkistettavaksi
lauantaina 25. päivänä tammikuuta 2013 kello 12
Publicumin luentosalissa Pub 3, Assistentinkatu 7, Turku.

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2014

© Taina Uusitalo

Taitto: Raimo Parikka

Kannen kuva: Osasuurennos, Fiina Pietikäinen vuoden 1920 SAJ:n edustajakokoukseen osallistuneiden naisten ryhmäkuvasa, Työväen Arkisto.

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

ISBN 978-952-5976-14-4 (nid.)

ISBN 978-952-5976-15-1 (PDF)

Hansaprint, Helsinki 2014

Sisältö

Esipuhe	... 9
1 JOHDANTO	...11
<i>Fiina Pietikäinen – tuntematon työläisnaisaktiivi</i>	11
1.1 Kollektiivinen työväenliike	14
1.2 Biografinen lähestymistapa – yksilön toimijuus työväenliikkeessä	24
1.3 Näkökulmia sukupuolihistorialliseen tutkimukseen	30
1.4 Tutkimuskysymys ja aikarajaus	34
1.5 Tutkimuksen lähteet ja rakenne	43
2 LAPSIPIIAN MATKA MAALTA KAUPUNKIIN	... 49
2.1 Köyhä lapsuus	49
2.2 Työntäyteinen nuoruus Helsingissä	56
2.3 Fiina Pietikäinen puhujana	65
3 AMMATTIYHDISTYSLIIKKEEN NAINEN	... 76
3.1 ”Jag är fackföreningsrörelsens kvinna”	76
3.2 Neuvotellen ja taistellen – työläisnaisten edunvalvojana Helsingissä	87
<i>Ikuisuusongelma – palvelualan naistyöläisten järjestäytymättömyys</i>	87
<i>Tartu hetkeen! – tilannetajun merkitys naisten ammatillisessa edunvalvonnassa</i>	93
<i>Vallankumousvuosi 1917 – kylvettäjät lakkoilevat</i>	108
3.3 Valtakunnallinen ay-vaikuttaja	118
<i>Lyhyt taival SAJ:n johdossa</i>	118

*Pietikäisen ja Haapalaisen ”naisagitatsioonitoimisto”
-hanke* 132

Omavaltainen puheenjohtaja? 139

4 TYÖLÄISNAISLIIKKEEN TOIMIJA ... 145

4.1 Työläisnaisten omien organisaatioiden puolustaja 145

4.2 Työläisnaisliikkeen yhteistyöverkoston jäsenenä 153

Kansanvaltainen suurlakko 153

Fiina Pietikäinen vaalityöntekijänä 168

Fiina Pietikäinen kansanedustajaksi 170

SDP:n naiskansanedustajaverkosto 173

Yhden naisehdokkaan kiintiö 187

5 VALLANKUMOUKSEN NAINEN ... 192

5.1 Taistelu puolesta leivän – työläisnaisen jalo
velvollisuus 192

Toimeentulo kiristyy 192

*Työläisnaiset koulukeittoloiden puolesta –
vaihtoehto armeliaisuustyölle* 196

Avustustyöntekijä Pietikäinen 200

5.2 Vallankumouksellisen vallan kahvassa 204

Helsingiläisten naismiliisien johtajana 204

Vaaranpaikka – järjestysvalta murenee 211

Vallankumouksellinen toimijuus vaihtoehtona 217

Marraskuun vallankumousyritys 225

Punaisen paikallishallinnon tehtävissä 233

Nälkää ja epätoivoa – Suomenlinnan vankileirikurjuus 243

6 LUOKKATIETOINEN SOSIALISTI ... 250

6.1 Reformismia vastaan 250

<i>SDP:n oppositiossa</i>	250
<i>Vaarallisilla vesillä – Sosialistista puoluetta perustamassa</i>	265
6.2 Tulevan sosialistisen yhteiskunnan puolestapuhuja	268
6.3 Omat koirat purivat – Naisliiton lakkauttaminen	274
7 TYÖVÄENLIIKKEEN VASEMMISTOTOIMIJANA HELSINGISSÄ	... 286
7.1 Käytännöllinen sosialistipoliitikko	288
<i>Palkkatyöläisnaisten valtuutettu</i>	290
<i>Kunnallisen köyhäinhoidon puolesta</i>	295
7.2 Työläisperheiden ja raittiiden kuluttajien asialla	303
<i>Osuusliikkeen nainen</i>	303
8 TASA-ARVOISEN AMMATTIYHDISTYSLIIKKEEN PUOLESTAPUHUJA	... 316
8.1 Liittovaikuttaja Pietikäinen helsinkiläisten kylvettäjiä asialla	316
<i>Ideologista linjanvetoa</i>	316
<i>Työlainsäädännöstä ryhtiä edunvalvontaan</i>	321
8.2 Naistyöläisten edustaja SAJ:n edustajakokouksissa	331
<i>Ammatillinen naisten valistusviikko</i>	331
<i>Pois turha ammattilypeys!</i>	337
8.3 Vaikea naispalkkakysymys	346
9. FIINA PIETIKÄINEN – TYÖVÄENLIIKKEEN MONITOIMIJA 1900–1930	... 360
<i>Sukupuolihistoriallisen tutkimuksen anti</i>	367

EPILOGI

... 384

Lähdeluettelo	388
Kirjallisuus	397
Henkilöhakemisto	416
Liitteet	419
Abstract	432
Tiivistelmä	434

Esipuhe

Väitöskirjan laatiminen on pitkä prosessi, jonka varrella tutkija kohtaa erilaisia esteitä ja vaikeuksia. Tuskinpa kukaan selviää näin vaativasta hankkeesta yksin – ilman neuvoja, ohjausta ja kannustusta. Nyt on kiitoksen paikka.

Ensin haluan lämpimästi kiittää Turun yliopiston poliittisen historian professoreita Timo Soikkasta ja Kimmo Rentolaa. Aloitin jatko-opinnot poliittisessa historiassa vaiheessa, jolloin tutkimustyöni oli edennyt jo pitkälle. Professorit Soikkanen ja Rentola ovat toivottaneet minut tervetulleeksi oppiaineeseen ja ammattitaitoisesti ohjanneet käsikirjoitukseni väitöstutkimukseksi. Lopputvaiheessa olen saanut arvokkaita, käsikirjoitustani kehittäneitä neuvoja myös työni tarkastajilta dosentti, yliopistonlehtori Tauno Saarelalta ja dosentti, yliopistonlehtori Vesa Varekselta. Tauno Saarela ja Vesa Vares ehtivät omista kiireistään huolimatta lukea käsikirjoitukseni tarkkaan ja antaa asiantuntevaa, yksityiskohdasta palautetta. Dosentti, yliopistotutkija Matti Hannikainen on ystävällisesti suostunut opponentiksi väitöstilaisuuteen.

Toimin pitkään tutkijana Turun yliopiston Suomen historian oppiaineessa. Muistan lämmöllä monia oppiaineen tutkijoita ja muuta henkilökuntaa. Kiitän heitä tutkimustyötäni kehittäneistä huomioista, seminaareista ja mukavista kahvihetkistä. Erityisesti haluan kiittää nykyisin Tampereella vaikuttavaa, työväenliikkeen historian asiantuntijaa, professori Kari Terästä saamastani palautteesta. Kari Teräs on lukenut tutkimukseni useita kertoja ja antanut hyviä neuvoja erityisesti paikallistason ammattiyhdistystoimijuutta koskeviin lukuihin. Olen iloinen siitä, että Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura julkaisee väitöskirjani. Erityisesti kiitän seuran pitkäaikaista aktiivia Raimo Parikkaa, joka on tahtanut työni.

Kiitän Fiina Pietikäisen omaisia ja ystäviä, jotka ovat tutkimustyöni varhaisvaiheessa kertoneet muistojaan ja kokemuksiaan tutkimukseni päähenkilöstä sekä lähettäneet minulle perheen ja

suvun säilyttämiä aineistoja. Ilman heidän suurta panostaan en olisi saanut otetta Fiina Pietikäisen persoonasta ja hänen toimijuuttaan ohjanneista motiiveista. Samalla pyydän anteeksi sitä, että johtuen monista eri vastoinkäymisistä väitöskirjani valmistuminen kesti näin pitkään. Työväen Arkiston, Kansan Arkiston ja Kansallisarkiston ammattilaiset ovat auttaneet minua löytämään tarpeelliset arkistolähteet. Ilman näitä arkistoalan osaajia moni johtopäätös olisi lähteiden puutteiden vuoksi jäänyt tekemättä.

Tutkimustyö vaatii monen vuoden kokopäiväisen työn. Tämä työ ei olisi valmistunut, mikäli en olisi saanut useista eri säätiöistä apurahaa tutkimustyyhönä. Kiitän Suomen Kulttuurirahastoa, josta olen saanut kolmen vuoden apurahan Irma ja Weli Paloheimon sekä Eeva Rauhankallion rahastoista. Kiitän taloudellisesta tuesta myös Jalmari Finnen säätiötä, Turun yliopistosäätiötä ja Elias ja Georg Ehrnroothin säätiötä.

Olen onnellinen siitä, että minulla on perhe. Erityisesti rakkaat lapseni Johan ja Heidi ovat saaneet minut ymmärtämään, että maailmassa on tärkeämpiäkin asioita kuin tutkimustyö. Paheittelen, että tutkimustyöni on vienyt yhteistä aikaamme. Kiitän puolisoani Joakim Järnströmiä tietoteknisestä avusta ja järjen äänestä, joka on rohkaissut minua tekemään tarpeellisia, joskin vaikeita päätöksiä väitöskirjaani liittyvissä kysymyksissä. Kiitos myös lapsuudenperheelleni tuesta ja kannustuksesta.

Omistan työni Fiina Pietikäisen ja muiden suomalaisten työväenliikkeen varhaisten naisaktiivien muistolle. Vähättelystä, pilkasta ja suoranaisista vaaratilanteista huolimatta nämä naiset jakoivat vuosikymmenestä toiseen tavoitella uudistuksia, jotka ehkäisivät köyhyyttä ja turvattomuutta. He olivat suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan pioneereja, jotka kiinnittivät huomiota erityisesti naisten oikeuksiin ja perhepolitiikkaan. Oman sukupolveni velvollisuus on huolehtia tästä perinnöstä – älkäämme antako periksi sosiaaliselle tai juridiselle epätasa-arvoisuudelle.

Turussa 10.11.2013

Taina Uusitalo

1 Johdanto

Fiina Pietikäinen – tuntematon työläisnaisaktiivi

Ättling av Kalevalas ättemoder – – med de orden karakterisedes Fiina Pietikäinen senaste sommar i rikssvensk press. Och visst utstrålar hennes väsen någonting av urvishet, seghet och tapperhet. Motgångar och prövningar har inte förmått nedslå hennes mod, hon tycks ha tagit devisen: god och glad skall människan vara – – och stark till rättesnöre. Det har behövts, ty för en nioåring kännes det inte så lätt att komma ut i världen på egen hand. Klara sig själv. (Arbetarbladet 22/1950)

[H]e istuivat siellä sitte [alkoholin salakuljettajat,] etupenkissä ja Fiina Pietikäinen alkoi sitten tästä työväestön viinanviljelystä ja kieltolain halveksimisesta puhua ja antoi sitten viinatrokareille mitä kuuluu ja kuka käskää. Niin kyllä sitten Kaukalahden nämä kommunistitrokarit...Lähtivät pois etupenkistä ja hakeutuivat ovelle päin...kyl on kova akka haukkumaan, sanoivat.¹ (TA Muis-titietotoimikunnan informantti Viljo Mehtonen)

meddelaren berättade det hustru P.[ietikäinen] yttrat om General Mannerheim i mycket kränkande ordalag bl. annat att Mannerheim är en blodsugare att blodet dryper från händerna m. m. i den vägen. Vidare berättade meddelaren det hustru P. flitigt besöker de rödas möten i Koittos hus vid Georgsgatan samt på Broholmen i Folkets hus – att hustru P. är en mycket farlig agitator som under hela denna tiden hon varit i gården bosatt ofta hörs agitera, att hustru P. äfven brukar mycket resa omkring i landet...

---

1 TA TMT 685/2, 17, haastateltava Viljo Mehtonen, haastattelija Tero Tuomisto.

Slutligen uttalade meddelaren sin förvarning öfver huru en sådan person som ifrågavarande hustru P. alls gå lös. (Ote Etsivän keskuspoliisin raportista 1920-luvulla)²

Kolmen aikalaisen näkemykset ja muistikuvat Fiina Pietikäisestä (1870–1956), työväenliikkeen pitkäaikaisesta naisvaikuttajasta, kertovat niistä tunteista, joita paljon elämässään kokenut ja lukuisissa luottamustehtävissä toiminut työläisnainen herätti. Työväenlehden toimittajan kirjoittamasta artikkelista ilmenee avoin ihailu 80 vuotta täyttänyttä veteraania kohtaan. Artikkelissa tuodaan tunteenomaisesti esille Fiina Pietikäisen vaikea lapsuus ja monet hänen elämässään kokemat vääryydet, jotka eivät kuitenkaan olleet lannistaneet sinnikästä naista. Kieltolain aikaiset ”trokarit” suorastaan pelkäsivät kiivaspuheista Pietikäistä, vaikka monet heistäkin olivat työläisiä, mahdollisesti jopa työväenliikkeen miehiä. Heille Pietikäinen esiintyi raittiuden puolestapuhujana, joka ankarasti vastusti laitonta, mutta taloudellisesti erittäin kannattavaa alkoholikauppaa. Etsivän keskuspoliisin työntekijöille sosialismia julistanut Pietikäinen oli vallinneen yhteiskuntajärjestyksen säilymisen kannalta potentiaalinen uhka. Hänen vakoilemiseensa osallistui myös samassa kerrostalossa asunut työläinen (meddelaren), joka ei hyväksynyt työväenliikkeen arvoja ja toimintatapoja. Ilmiantajan mielestä Fiina Pietikäinen olisi kiihottavan agitaationsa vuoksi pitänyt tuomita vankeuteen.

Suurperheen äiti Fiina Pietikäinen vaikutti 1900-luvun alkuvuosikymmeninä työväenliikkeen joka sektorilla. Hän oli Helsingin kylvettäjäin ja silittäjäin ammattiosastojen pitkäaikainen puheenjohtaja. Vuonna 1907 hänet valittiin SAK:n edeltäjän, Suomen Ammattijärjestön (SAJ) johtavaan toimikuntaan. Vuoden 1918 sodassa hän vastasi Helsingin punaisen paikallishallinnon köyhäinhuollosta. Sisällissodan jälkeen hän vaikutti useiden ammattiliittojen liittotoimikunnissa. Pietikäinen oli myös merkittävä työläisnaisliikkeen aktiivi; Suomen sosialidemokraattisen naisliiton liittotoimikunnassa hän oli 1910-luvulla laatimassa työläisnaisten ja -perheiden sosiaalista, taloudellista ja juridista

---

2 VA EK Henkilömappi 834 (Fiina Pietikäinen), asiakirja 8.

asemaa parantamaan tähdänneitä aloitteita. Vuonna 1908 hänet valittiin kansanedustajaksi Vaasan eteläisestä vaalipiiristä. Fiina Pietikäinen vaikutti sisällissodan jälkeen myös Osuusliike Elannon hallintoneuvostossa ja Helsingin kaupunginvaltuustossa. Lukuisat työläiset tunsivat Fiina Pietikäisen SDP:n Uudenmaan vaalipiirin agitaattorina ja sisällissodan jälkeen Työväen raittiusliiton matkapuhujana.³

Tämän tutkimuksen kohdehenkilöksi Fiina Pietikäinen on valikoitunut kahdesta eri syystä. Ensinnäkin hänestä ei aikaisemmin ole kirjoitettu akateemista tutkimusta. Fiina Pietikäisen nimi korkeintaan ”vilahtaa” useiden työväenliikkeen tutkimusten sivuilla. Naisten asemaa ja toimintaa varhaisessa ammattiyhdistysliikkeessä tutkineet Pirjo Ala-Kapee, Marjaana Valkonen ja Pirjo Österberg tuovat tutkimuksessaan esiin Fiina Pietikäisen naise-
na, joka tuli valituksi SAJ:n ensimmäiseen toimikuntaan vuonna 1907. Maria Lähteenmäen ja Tauno Saarelan tutkimuksissa Fiina Pietikäinen mainitaan helsinkiläisenä työläisnaisena, Naisliiton aktiivina, joka sodan jälkeen omaksui ”leirikseen” työväenliikkeen vasemmiston. Saarelan tutkimuksissa ilmenee myös, että Pietikäinen kuului niihin helsinkiläisiin työväenliikkeen aktiiveihin, jotka kahdesti organisoivat Suomeen julkista sosialistista puoluetta – laihoin tuloksin. Vuonna 1920 perustettu Suomen sosialistinen työväenpuolue lakkautettiin 1923–1924. Vielä huonommin kävi vuonna 1930 tapahtuneelle puoluehankkeelle, sillä sen toiminta jäi suunnitteluasteelle.⁴ Pietikäisen vähäinen näkyvyys aiemmissa työväenliikkeen historiaa käsittelevissä tut-

---

3 TA Helsingin työväenyhdistyksen naisosaston johtokunnan pöytäkirjat 1915–1923; TA Sosialidemokraattisen naisliiton liittotoimikunnan pöytäkirjat 1909–1917; TA SAJ:n toimikunnan pöytäkirjat 1907–1908; TA Suomen Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan pöytäkirjat 1922–1924; TA Suomen Ravinto- ja nautintoainetyöväen liittotoimikunnan pöytäkirjat 1928; KA Suomen Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton toimikunnan pöytäkirjat 1926–1927; KA Juho Tuomisen muistelmat; *Fackföreningsrörelsen* 18/1954, 385–386; *Suomen Työmies* 8.2.1930; Suomen kansanedustajat 1907–1982, 477.

4 Lähteenmäki 1997, 156, 181; Saarela 1996, 158, 333, 351–356; Saarela 2008, 736–754.

kimuksissa ei ole mitenkään poikkeuksellista, eikä missään tapauksessa merkitse tutkijoiden taipumusta väheksyä Pietikäisen elämäntyötä työväenliikkeen piirissä. Työväenliikkeen historian-tutkimukset ovat enimmäkseen järjestöjen, tapahtumien ja konfliktien historiaa käsitteleviä teoksia, joissa yksittäisten aktiivien toimijuutta ei juuri korosteta. Työväenliikkeen historian järjestö- ja tapahtumakeskeinen tutkimustraditio johtuu pitkälti siitä, että tutkijoiden lähteenään käyttämässä pöytäkirjoissa yksittäisten toimikuntien jäsenten näkemyserot tulevat esille vain harvoin.

Pietikäisen monipuolinen toimijuushistoria on Pietikäisen ”tuntemattomuutta” merkittävämpi syy valita juuri hänet käsillä olevan tutkimuksen kohdehenkilöksi. Useimmista muista työväenliikkeen naisvaikuttajista poiketen hän vaikutti vuosikymmenet niin työväenliikkeen naisjärjestöissä kuin erittäin miesvaltaisessa ammattiyhdistysliikkeessä. Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus tarjoaa siis erinomaisen tutkimuskohteen sukupuolihistoriaa kirjoittavalle tutkijalle, joka selvittää sukupuolen merkitystä työväenliikkeen toimijuuskulttuuriin ajanjaksona, jolloin Suomesta muodostui kansalaisyhteiskunta.

1.1 Kollektiivinen työväenliike

Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus toteutui työväenliikkeen piirissä. Toisin kuin monien työväenliikkeen järjestöhistorioiden perusteella voisi olettaa työväenliike ei 1900-luvun alkuvuosikymmeninä (ja todennäköisesti sen jälkeenkään) ollut ylhäältä-alas johdettu organisaatio, vaan paljon laajempi yhteisö. Historiantutkija Pauli Kettunen on vuonna 1986 julkaisemassaan tutkimuksessaan *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930* (1986) kritisoinut työväenliikkeen tutkimustavasta organisaatiokeskeisyydestä. Hänen mukaansa:

[työväenliikettä] ei voida tavoittaa vain spesifeistä työväenorganisaatioista. Sitä on haettava myös pysyviä organisaatiota edeltävis-

tä ja edelleen niiden alapuolella tapahtuvista tilapäisistä yhteenliittymistä, mutta myös organisaatioiden alapuolisista pysyvistä kollektiivisista reagointi- ja toimintatavoista, joissa ilmenee itsemääräämisen ja vastarinnan pyrkimys.⁵

Työväenliikkeen järjestöihin kuului 1900-luvun alkuvuosikymmeninä vain pieni vähemmistö Suomen työtätekevistä ja pienituloisesta kansasta. Työväenliikkeen organisaatioiden mahdollisuudet vaikuttaa työläisten työ- ja palkkaehtoihin olivat 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä hyvin rajalliset. Kettunen onkin korostanut palkkatyöläisyyden kokemuksellista merkitystä työväenliikkeen jäsenten kollektiivisuuden rakentajana. Palkkatyötä tehneillä oli Kettusen mukaan yhteisiä etuja ja kokemuksia, joita he artikuloivat kollektiivisina intresseinä. Tyytymättömyys työoloihin ei kuitenkaan itsessään riittänyt työväenliikkeen kollektiivin syntyyn, vaan vasta tyytymättömyyden politisointi johti yksittäisten työläisten keskinäiseen yhteistyöhön eli poliittiseen ja ammatilliseen järjestäytymiseen.⁶ Sorretun työläisen identiteetin vakiinnuttaminen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä eläneen työväestön keskuuteen ei kuitenkaan ollut yksinkertainen prosessi, koska työtä tekevän väestön työ- ja palkkaehdot vaihtelivat suuresti ja ammattihierarkiat olivat paikoin tuntuvat.

Merkittävin työväenliikkeen pyrkimyksiä rajoittanut ilmiö oli järjestäytymättömien työntekijöiden suuri määrä. Järjestäytymättömät työntekijät muodostivat vallankumousvuotta 1917 lukuun ottamatta enemmistön kaikista työntekijöistä. Esimerkiksi vuonna 1910 vain 14 prosenttia kaupan, teollisuuden ja liikenteen palveluksessa olleista työntekijöistä oli järjestäytyneitä.⁷ Varsinkin ensimmäisen maailmansodan vuosina ennen maaliskuun vallankumousta ammattiyhdistysliikkeen merkitys työpaikkojen edunvalvonnassa oli sensuurin ja lakkokiellon vuoksi vähäinen. Tällöin niin järjestäytyneet kuin järjestäytymättömätkin työntekijät oppivat sopimaan työehdoistaan paikallisesti ilman liittojen

---

5 Kettunen 1986, 36.

6 Kettunen 1986, 34–36, 45, 53, 488–489.

7 Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 236–237.

toimitsijoiden apua. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen venäläiset hallintoviranomaiset eivät enää estäneet ammattiliittojen toimintaa. Työpaikoilla keskitetyn ammattiyhdistysliikkeen menettelytavat koettiin kuitenkin kahlitseviksi ja hitaiksi, sen sijaan paikallistasolla tapahtuneet aktiot johtivat usein palkka- ja työehtojen parantamiseen. Näissä aktioissa oli mukana myös järjestäytymättömiä työntekijöitä, joista valtaosa liittyi ammattiosastoihin vuoden 1917 kuluessa. Keskitetyn ammattiyhdistysliikkeen organisatoriset käytännöt olivat kuitenkin heille vieraita, joten perustellusti voi todeta, että vallankumousvuonna järjestäytymättömät työntekijät saivat hallintaansa ammattijärjestöt.⁸

Ilman järjestäytymättömien työntekijöiden tukea eivät ammattijärjestöjen aktiivien lakot ja muut edunvalvontatoimenpiteet olisi voineet onnistua. Työväenliikkeen jäsenten suhdetta työväenliikkeeseen verkostohistoriallisen tutkimuksen lähtökohdista tutkinut Kari Teräs on tutkimuksessaan *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituihin työelämän suhteisiin 1880–1920* (2011) tulkinnut työväenliikkeeseen monikerroksiseksi, alati muuttuvaksi liikkeeksi. Työväenliikkeen jäsenet Teräs jakaa esimerkiksi palkkaliikkeen ajaksi järjestöihin liittyneisiin suhdannejäseniin ja toimintaa ylläpitäneisiin jäseniin, joista viimeksi mainittuihin myös Fiina Pietikäinen ehdottomasti kuului. Teräs todistaa tutkimuksessaan, että käytännössä jako järjestäytyneisiin ja järjestäytymättömiin työläisiin ei ollut selkeä. Monet työläisten kollektiivisen toiminnan muodot tapahtuivat työpaikalla ilman työväenliikkeen organisaatioita. Organisaatioiden jäsenistö ei ollut vakiintunut, vaan huomattava osa ammattiosastojen jäsenistä oli tilapäisjäseniä, jotka saattoivat Teräksen ylläpitäjäjäseniksi kutsumista aktiiveista poiketen irrottautua ammattiosastojen jäsenyydestä. Työväenliikkeen kollektiivin kuului siis suurempi joukko työntekijöitä, mitä esimerkiksi ammattijärjestöjen jäsenluku antaisi ymmärtää. Perinteisen organisaatiokeskeisen tulkinnan lisäksi työväenliikkeen voi varsinkin paikallistasolla tulkita myös sosiaalisten suhteiden muodostamaksi verkostoksi, jossa kollektiivin jäsenyys ei välttämättä ollut sidoksissa ammatti-

---

8 Teräs 2001, 304–308.

osaston jäsenkirjaan. Järjestäytymättömyys toki oli ongelma, jonka työväenliikkeen toimintatapoihin sitoutuneet aktiivit pyrkivät otollisissa tilanteissa eliminoimaan esimerkiksi vaatimalla työnantajia palkkaamaan vain järjestäytyneitä työntekijöitä. Yleensä ammattiyhdistysliikkeen aktiivit eivät kuitenkaan olleet tarpeeksi vaikutusvaltaisia painostaakseen niin työnantajia kuin työntekijöitäkään ammattijärjestöjen kautta tapahtuvaan edunvalvontaan. Tällöin järjestäytymättömien kanssa oli tultava toimeen, eikä heitä sopinut käytännön arkisessa edunvalvonnassa eristää työväenliikkeen kollektiivin ulkopuolelle. Teräs on osoittanut, etteivät järjestäytymättömät olleet työväenliikkeen ulkopuolisia jäseniä ollenkaan samalla tavalla kuin esimerkiksi lakkorikkurit. Lakkorikkurin oli lähes mahdoton palata hyväksytyksi työväenliikkeen kollektiivin jäseneksi, mikäli hän ei pyytänyt lakonalaista työntekoaan julkisesti anteeksi.⁹

Teräksen tutkimus on havahduttanut myös tämän tutkimuksen tekijän pohtimaan järjestäytyneiden ja järjestäytymättömien suhdetta uudelleen. Puolueen agitaattorina järjestäytymättömät työläiset ankarasti tuominnut Fiina Pietikäinen joutui ammattiyhdistysliikkeen aktiivina hyväksymään sen realiteetin, että järjestäytymättömyys oli varsinkin työläisnaisten kohdella mieluummin sääntö kuin poikkeus. Järjestäytymättömyys ei siis jakanut työläisiä vastaavassa määrin kuin työväenlehtien artikkeleista ja agitaattoreiden puheista olisi voinut olettaa; järjestäytyneitä ja järjestäytymättömiä työläisiä yhdistivät samat arkisessa elämässä koetut juridiset, sosiaaliset ja erityisesti toimeentuloon liittyneet ongelmat.

Aikakauden yhteiskunnalliset ongelmat selittävät mm. SDP:n laajan kansansuosion esimerkiksi eduskuntavaaleissa. Tämän tuo esille jo ensimmäisen työväenliikettä käsittelevän akateemisen tutkimuksen kirjoittanut Jarl von Schoultz, joka esitti jo vuonna 1924 *Finlands Socialdemokratiska Partis* historia-teoksessaan kansanliikkeen suosion syyksi yhteiskunnan rakenteissa ilmenneet epäkohdat kuten torpparien epävarman aseman ja

---

9 Teräs 2001, 39, 191, 202–203, 215, 373, 323–326.

tehdastyöväestön puutteelliset palkka- ja työolot.¹⁰ Työväenliikkeen aatesisältö ei siis useimmille kollektiivin jäsenille (tai edes aktiiveille) tarkoittanut marxilaisen sosialismin konseptioiden sisäistämistä. Esimerkiksi Hannu Soikkanen vuonna 1961 ilmestyneessä tutkimuksessaan *Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti* on selittänyt SDP:n suosion johtuneen sillä, että puolue esiintyi ja esitettiin köyhälistön yhteiseksi aatteeksi, joka sisälsi epämääräisen lupauksen kapitalistisen yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuksien poistumisesta tulevaisuudessa.¹¹ Työväenliikkeen aatesisältö käsitti siis varsinkin sisällissotaa edeltävänä ajanjaksona hyvinkin erilaisten jäsenten näkemyksiä ja tulevaisuusvisioita. Työväenliikkeen kollektiivin jäseneksi saattoi päästä/kokea kuuluvansa äänestämällä SDP:tä tai olemalla myös järjestäytymättömänä työntekijänä mukana työtaistelussa.

Työväenliike oli kollektiivi, joka pyrki muokkaamaan työläisten olemusta ja elintapoja myös työelämän ulkopuolella. Varsinkin työväenliikkeen naiset kokivat tehtäväkseen toimia ”moraalipoliiseina”.¹² Raittiuspuhujana kymmenille tuhansille työläisille tutuksi tullut Fiina Pietikäinen ei ollut tässäkään suhteessa mitenkään poikkeus. Reipas alkoholinkäyttö ja ns. siveetön elämä olivat tekijöitä, jotka eivät sopineet kunnollisen työväenliik-

---

10 von Schoultz 1924, 9–25; Uusitalo 2001, 2.

11 Soikkanen 1961, 390–391.

12 Työväenliikkeen naisaktiivien pyrkimyksistä muuttaa työläisnaisten identiteettiä ja arvomaailmaa ei kuitenkaan ole kirjoitettu tutkimuksia. Sen sijaan porvarillisten ja uskonnollisten järjestöaktiivien työläisnaisiin ja -perheisiin suuntaamasta kasvatuspyrkimyksistä on julkaistu useita teoksia ja artikkeleita Teemaa ovat tutkineet mm. historian tutkijat Anne Ollila ja Pirjo Markkola. Sivistyneiksi ja siveellisiksi itsensä samaistaneet keski- ja yläluokkaiset naiset kokivat tehtäväkseen erityisesti vähäosaisten lasten huollon, prostituoitujen ”pelastamisen”, kansannaisten opastustyön ja raittius- ja siveellisyystyön. Ympäri maata perustettiin rouvasväenyhdistyksiä, kristillisiä hyväntekeväisyysjärjestöjä sekä Martta-yhdistyksiä poistamaan hätää ja kurjuutta valistustyöllä. Näiden yhdistysten retoriikassa ja käytännön toiminnassa ilmeni, että toimintaa organisoineet keski- ja yläluokan naiset eivät ymmärtäneet kansannaisia tasa-arvoisiksi toimijoiksi, vaan ainoastaan valistuksen kohteiksi. Markkola 2002; Ollila 1998.

keen jäsenen olemukseen, joskin äärimmäisen köyhyyden vuoksi prostituutioon ”sortuneet” naiset saivat ainakin työväenliikkeen julkaisuissa sympatiaa osakseen. Työväenliikkeen jäseneltä edellytettiin soveliasta elämää varsinkin jos hän toimi merkittävässä luottamustehtävissä. Esimerkiksi SAJ:n ensimmäisen puheenjohtaja Eero Haapalainen joutui vuoden 1909 syksyllä pyytämään eroa toimestaan, koska hänen alkoholiongelmansa aiheutti yleistä pahennusta ja esti häntä suoriutumasta tehtävistään.¹³ Kaikkein ”omapäisimmät” perusjärjestötasonkin jäsenet suljettiin liikkeen ulkopuolelle. Tämän sai karvaasti kokea urjalainen suutari Viktori Lindholm (1868–1918). Lindholmin värikkäisiin elämänvaiheisiin perehtynyt Sami Suodenjoki totesi tutkimuksessaan, kuinka Lindholmin sopimattomaksi koettu elämäntapa johti kollektiivista poissulkemiseen. Urjalan työväenyhdistyksessä ei katsottu hyvällä viinan salamyynnistä ja vaimonsa pahoinpitelystä syytettyä Lindholmia, joka kaiken lisäksi paljastui vuoden 1905 suurlakon aikana santarmin kätyriksi.¹⁴

---

13 TA Pöytäkirja Ammattijärjestön toimikunnan kokouksesta 19. Kesäkuuta 1909.

14 Suodenjoki 2010, 304–305. Myös akateemisilla persoonilla on ollut vaikeuksia löytää paikkaansa työväenliikkeessä. Erkki Tuomiojan kirjoittama kaksiosainen K. H. Wiik -elämäkerta paljastaa kuinka erakoitunut, periaatteistaan kiinni pitänyt dogmaatikko K. H. Wiik (1883–1946) jäi usein työväenliikkeen kollektiivien ulkopuolelle. Wiik oli väkivaltaista kumousta vastustanut sosialisti, josta tuli toisen maailmansodan aikana kuritushuonevanki. Sosialidemokraattien vasemmistosiipeen lukeutunut Wiik ei jatkosodan aikana voinut hyväksyä suomalaisten joukkojen hyökkäämistä alueille, jotka eivät kuuluneet Suomen ennen Moskovan rauhaa. Wiik ei myöskään löytänyt ideologista kotiaan sodan jälkeen perustetusta SKDL:stä, koska hän ei hyväksynyt kommunistien valtaa puolueessa. Wiikin kohtalo oli erilainen kuin tohtori N. R af Ursinin, jonka henkilöbiografian Marjatta Rahikainen on laatinut. Rahikaisen mukaan af Ursin ei omien sanojensa mukaisesti ollut sosialisti, vaan lahjoiltaan keskinkertainen reformipolitiikko. Puolue kuitenkin nosti hänet ”kunnianvanhuksen” asemaan. Rahikaisen mukaan af Ursinin kunnioitettua asemaa puolueessa selittää ennen kaikkea hänen asemansa nousevan työväenliikkeen ensimmäisenä akateemikkona. Työväenliike oli 1900-luvun alkuvuosina ideologisesti paljon hajanaisempi ja moniarvoisempi kuin vuoden 1918 sodan jakeen, joten puolueen esikuvaksi

Työväenliike oli varsinkin paikallistasolla myös korostuneesti sosiaalinen yhteisö. Työväenliikkeen sosiaalisuus oli merkittävä, erityisesti naisia työväenliikkeen toimintaan innostanut tekijä. Useat työläisnaiset eivät kuitenkaan viihtyneet yleisissä, miesten johtamissa järjestöissä, vaan halusivat vaikuttaa ja harrastaa vain naisten kesken. Maria Lähteenmäki on tutkimuksessaan *Mahdollisuuksien aika: työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-lukujen Suomessa* (1997)¹⁵ selittänyt naisten erillistoiminnan suosiota juuri sosiaalisilla ulottuvuuksilla. Naisjärjestöt tarjosivat naisille mahdollisuuden tavata toisiaan, harrastaa yhdessä ja harjaantua poliittisessa toiminnassa. Naisjärjestöissä työläisnaiset saattoivat yhdessä pohtia yhteiskunnallisia ongelmia, tukea toisiaan kriisitilanteissa ja tehdä sosiaalista avustustyötä, jossa ei porvarillisista järjestöistä poiketen ollut alentavaa hyväntekeväisyyden leimaa.¹⁶

Työläisnaisliike oli Suomessa siis korostetusti vain työväenluokan naisten liike, joka toimi irrallaan muista naisjärjestöistä. Naapurimaa Ruotsista poiketen Suomessa ei suurlakon jälkeen juurikaan esiintynyt sosiaaliluokkien rajat ylittänyttä tasa-arvoista naisten toimijuutta. Ruotsalaiset työläisnaiset tekivät 1900-luvun alussa paljon yhteistyötä myös keski- ja yläluokkaisten naisten kanssa parantaakseen naisten asemaa.¹⁷ Monille työläisnaisille vain oman sosiaaliluokan naisille tarkoitettu yhteiskunnallinen toimijuus oli luonteva ratkaisu, koska he olivat omassa arkisessa elämässään kokeneet kuinka niin sosiaaliluokka kuin sukupuolikin asettivat heidät taloudellisesti ja sosiaalisesti vaikeaan asemaan. Esimerkiksi tekstiiliteollisuuden työehtoja ja sukupuolitunutta palkkajärjestelmää tutkinut Anu Suoranta on tutkimuksessaan *Halvennettu työ. Pätkätyö ja sukupuoli sopimisyhteiskuntaa edeltävissä työmarkkinakäytännöissä* (2009) todennut yhteiskunnan väheksyneen naistyöläisten työteliäisyyttä ja osaamista.

---

kelpasi käytännössä melko maltillinenkin tohtorismies. Tuomioja 1982, 9, 320–340, 352–369; Rahikainen 1986, 11–15, 303–306.

15 Lähteenmäki 1997.

16 Lähteenmäki 1997, 190–191.

17 Peterson 1987, 109–111; Rönnbäck 2001, 149–151.

Tekstiiliteollisuuden palkkaratkaisuihin perehtyneessä tutkimuksesta käy ilmi, että työläisnaiset tekivät (miesten tavoin) raskasta työtä palkalla, joka oli keskimääräisen miestyöläisten palkkaa puolet pienempi. Naisten palkkaus jäi kuitenkin jälkeen miesten vastaavasta, vaikka monet naisten tekemät työt vaativat erityistä ammattiosaamista. Suoranta esittää naisten miestä heikomman palkkahierarkian syyksi teoksensa otsikon mukaisesti naistyöntekijöiden sukupuolen. Toisaalta tutkimuksessa käy myös ilmi, että eri ammattialoilla työelämän ja edunvalvonnan realiteetit poikkesivat huomattavasti toisistaan.¹⁸

Monien aktiivisten työväenliikkeen nais- ja miestoimijoiden kohdalla työväenliikkeestä muodostuikin ajan kuluessa toinen (tai ainoa) perhe. Yksittäisen toimijan identiteetti oli voimakkaasti sidoksissa työväenjärjestöjen arvomaailmaan ja toimintaan. Tämän havaitsi konkreettisesti Miina Sillanpään toimintaa tutkinut Irma Sulkunen perehtyessään *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen* (1989) kirjaa kirjoittaessaan Sillanpään päiväkirjoihin, jotka Sulkusen mukaan muistuttivat kuivahkoa, järjestelmällistä kokousselostusta. Työt ja luottamustehtävät lukuisissa työväenliikkeen järjestöissä olivat Miina Sillanpäälle muodostuneet henkilökohtaisen elämän sisällöksi.¹⁹ Irma Sulkusen tutkimuksessa käykin hyvin ilmi, kuinka merkittävää kollektiivista voimaa työväenliike saattoi jäsenilleen edustaa. Jopa Miina Sillanpää, joka ei edes pitkäaikaisten työtovereidensa ja ystäviensä mukaan ”pelännyt kunniaa”, korosti monessa yhteydessä työväenliikkeen jäsenten yhteisöllisyyden merkitystä. Miina Sillanpäälle kuten muillekin aikansa työväenliikkeen aktiiveille Sulkusen kollektiivi-ihmiseksi käsitteistämää elämä oli ainoa oikea ihmisenä olemisen malli.²⁰

Työväenliike ei kuitenkaan ollut yksimielinen ”perhe”. Varsinkin suurten yhteiskunnallisten murrosten jälkeen työväenliikkeen ”kollektiivi-ihmistenkin” oli rakennettava niin poliittinen

---

18 Suoranta 2009, 13, 25–30, 55, 266–268.

19 Sulkunen 1989, 154–155.

20 Sulkunen 1989, 9, 158.

identiteettinsä kuin suhteensa työväenliikkeeseen uudestaan. Varsinkin sisällissodan jälkeinen työväenliikkeen jakautuminen oli prosessi, joka pakotti jokaisen yksilön miettimään jäsenyytään työväenliikkeessä. Fiina Pietikäinen kuului niihin työväenliikkeen aktiiveihin, jotka sodan jälkeen irtisanoutuivat SDP:stä. Hän ei kuitenkaan liittynyt SKP:n jäseneksi. Fiina Pietikäisen ideologiaa näkemyksiä vuoden 1918 sodan jälkeen ovat minua aikaisemmin pohtineet Hannu Soikkanen ja Maria Lähtenmäki. Soikkanen esitti SDP:n historiaa käsittelevässä teoksessaan *Fiina Pietikäisen naiseksi*, joka vuoden 1918 sodan jälkeen mukaili kommunistisia näkemyksiä.²¹ Maria Lähtenmäki on tutkimuksessaan *Naisia liikkeessä. Työläisnaisliike poliittisena ja yhteiskunnallisena liikkeenä* (1990) perehtynyt työläisnaisliikkeen aktiivien poliittisiin näkemyseroihin, jotka ilmenivät työläisnaisliikkeessä selkeästi vasta sisällissodan jälkeen. Lähtenmäki jakoi työväenliikkeessä toimineet naiset sosialidemokraatteihin, kommunisteihin ja vasemmistososialisteihin. Fiina Pietikäisen hän luokitteli vasemmistososialistiseksi aktiiviksi. Ideologiset kysymykset eivät kuitenkaan Lähtenmäen tutkimuksessa esiintyneet ”puhtaina”, vaan limittyivät mielipide-eroihin käytännön toimintaan liittyneissä kysymyksissä.²²

Tässä tutkimuksessa pyrin välttämään Fiina Pietikäisen ja myös muiden työväenliikkeen toimijoiden ryhmittelyä ideologisiin perustein, koska en usko poliittisen leiriajattelun vastanleen historiallista todellisuutta sisällissodan jälkeisessä Suomessa. Esimerkiksi SDP:stä irtisanoutuneet työväenliikkeen jäsenet eivät tutkimuksessani ole automaattisesti ”kommunisteja”, vaan sosialidemokratiasta irtisanoutuneita työväenliikkeen vasemmistoon kuuluneita toimijoita. Työväenliikkeen vasemmisto ei tosin tutkimusterminä ole täydellinen, koska se saattaa antaa virheellisesti vaikutelman, jonka mukaan sosialidemokraatit eivät olisi vasemmistolaisia. Termi on kuitenkin vähäisistä vaihtoehdoista paras mahdollinen, sillä tutkimusterminä ”työväenliikkeen va-

---

21 Soikkanen 1975, 330.

22 Lähtenmäki 1990, 41–48.

semmistö” on väljempi kuin esimerkiksi kommunistit tai vasemmistososialistit. Suomalaista kommunismia laajasti tutkinut Tauno Saarela on jo tätä tutkimusta aiemmin tuonut esille, kuinka hajanainen ryhmä työväenliikkeen vasemmisto sisällissodan jälkeen todellisuudessa oli.²³ Saarela kyseenalaistaa jo tutkimuksensa *Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923* (1996) johdannossa tulkinnan, jonka mukaan sosialidemokraateista irtisanoutuneet työväenliikkeen jäsenet olisivat muodostaneet ideologisesti yhtenäisen, Neuvostoliitosta käsin johdetun ryhmän. Saarela mukaan työväenliikkeen yksilöiden ideologisen jaottelun sijaan olisi mielekkäämpää pohtia, miten eri yksilöt reagoivat jatkuvasti muuttuviin tilanteisiin. Tämä on tarpeellista erityisesti siksi, koska työväenliikettä ei sisällissodan jälkeen rakennettu tyhjästä. Vuoden 1918 sisällissotaa edeltäneen liikkeen käytännöt vaikuttivat edelleen jakaantuneen työväenliikkeen ”leireissä”.²⁴

Käsillä olevassa tutkimuksessa perehdyn nimenomaan työväenliikkeen sukupuolisidonnaisiin käytäntöihin, koska työväenliikkeen historiallisiin ilmiöihin ja asiakokonaisuuksiin perehtyneet tutkijat eivät useinkaan ole tulleet huomanneeksi sukupuolta työväenliikkeen kollektiivina rakentaneena ilmiönä. Esimerkiksi Pauli Kettusen sosialidemokraattien ja ammattiyhdistysliikkeen keskinäistä suhdetta käsittelevässä tutkimuksessa ei tuoda esille työväenliikkeen naisia juuri lainkaan. Kari Teräksen tutkimuksessa naistyöläiset mainitaan joissakin kohdissa, mutta naistyöläisyyden ehtoihin tai työläisnaisten toimintaan ammattiyhdistysliikkeessä ei keskitytä tarkemmin. Tauno Saarela on tutkimuksissaan käsitellyt työväenliikkeen naistoimintaa, joskin melko lyhyesti.²⁵ Työläisnaisia ja työväenliikkeen naisia koskevissa tutkimustraditiossa on valitettavan yleistä käsitellä työläisnaisia ja heidän poliittista toimintaansa irrallaan muusta työväenliikkees-

---

23 Saarela 1996, Saarela 2008.

24 Saarela 1996, 15–17.

25 Saarela 1996, 330–334; Saarela 2008, 88–91; Kettunen 1986; Teräs 2001.

tä. Poikkeuksiakin toki on, kuten esimerkiksi Anu Suorannan tutkimus sukupuolisidonnaisesta palkkauksesta.²⁶

1.2 Biografinen lähestymistapa – yksilön toimijuus työväenliikkeessä

Talous- ja sosiaalishistorioitsijat sekä nais- ja sukupuolihistoriaan perehtyneet tutkijat ovat arvostelleet perinteistä henkilöhistoriallista tutkimusta elitistisyydestä. Varsinkin 1980-luvulle asti useimmat henkilöhistoriallisen tutkimuksen kohdehenkilöt ovat lukeutuneet yhteiskunnan miespuolisiin johtajiin, joiden elämäntytön tarkastelua on leimannut korostunut yksilöllisyys erotuksena kansanmiehiin ja -naisiin keskittyneestä kvantitatiivisesta talous- ja sosiaalishistoriallisesta tutkimuksesta. Eliittiin lukeutuneiden miestenkin kohdalla tutkimuskohteiksi ovat valikoituneet valtiomiehet ja eturivin vaikuttajat, usein räiskyvät ja voimakastahtoiset persoonat, joiden elämänvaiheista kirjoittaneet tutkijat ovat kärsineet suoranaista lähdepaljoudesta.²⁷ Ns. suurmiesten elämänkertoja on usein hallinnut varsinainen suurmiesmentaliteetti, koska heistä kirjoittaneet tutkijat eivät ole tarpeeksi tuoneet esille tutkimiansa henkilöiden sidosryhmiä. Näin siitä huolimatta, että jokaisen sosiaaliluokan yksilö on monella tavalla riippuvainen yhteisöstään.²⁸

Yhteisön merkitys yksilön toimijuutta rajaavana ja rakentavana tekijänä ei kuitenkaan ole uusi tutkimustulos. Varsinkin strukturalisteiksi kutsutut yhteiskuntatieteilijät ovat jo pitkään korostaneet yhteiskunnallisten olosuhteiden, rakenteiden ja diskurssien vaikuttavan hyvinkin voimakkaasti yksilön toimintaan. Kuuluisa strukturalisti, ranskalainen filosofi Louis Althusser on antihumanistisessa kritiikissään väittänyt yksittäisten henkilöiden histori-

---

26 Suoranta 2009.

27 Saarikoski 2006, 143–144; Vares 2007, 9–10.

28 Saarikoski 1989, 171–172; Soikkanen 1994, 118–119; Sulkunen 1991, 76–81.

allisissa prosesseissa asettuvan rakenteiden (struktuurit) tahdotomiksi toteuttajiksi. Althusserin mukaan yhteiskunnalliset muutokset toteutuvat, kun erilaiset struktuurit asettuvat toisiaan vastaan. Monet strukturalisteihin kielteisesti suhtautuneet tutkijat arvostelevat strukturalistien tulkitsevan rakenteet ainoastaan yksilöä rajoittaviksi tekijöiksi. Käytännössä monet strukturalistit korostavat rakenteiden vaikuttavan yksilöiden elämään muutenkin kuin rajaavasti. Selkeämmin tämä tulee ilmi semiotiikassa. Semiotikot Ferdinand Saussure ja Claude Lévi-Strauss korostivat kielen rakentavan todellisuutta ja luovan merkityksiä. Esimerkiksi Lévi-Strauss korosti sukupuolihistorian kannalta merkittävien käsitteiden kuten ”miehen” ja ”naisen” sisältävän merkityksiä, jotka ovat binaarisessa oppositiossa suhteessa toisiinsa. ”Naisen” on eri kulttuureissa tulkittu symboloivan mm. luontoa, hoivaa ja ravintoa kun taas ”mies” edustaa valtaa ja tietoa.²⁹ Strukturalisteihin käsitetään kuuluvan hyvinkin erilaisia lähestymistapoja ja tulkintoja, jotka ovat usein jopa ristiriidassa keskenään. Kaikkia strukturalisteja yhdistää kuitenkin näkemys, jonka kulttuurintutkija Stuart Hall on kiteyttänyt osuvasti lauseeseen ”ihmiset tekevät historiaa ehtojen vallitessa, jotka eivät ole heidän tekoaan”.³⁰

Tutkimuksessani tiedostan ja hyväksyn strukturalistien tulkinnan yhteisön huomattavasta yksilön elämän ratkaisuja rakentavasta ja rajaavasta vaikutuksesta, mutta korostan strukturalisteja enemmän yksilön mahdollisuuksia vaikuttaa ympäröivään yhteisönsä. Yksilö ei ole vapaa subjekti, mutta hän ei myöskään ole pelkästään rakenteen seurannaisilmiö. Sosioekonominen tausta tai sukupuoli eivät määrää yksilön moraal- ja todellisuuskäsityksiä, vaan mahdollisuus vaihtoehtoisiin ratkaisumalleihin on aina olemassa. Esimerkiksi Suomessa eli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä useita satoja tuhansia työläisiä, pienviljelijöitä ja maaseudun tilattomia, jotka eivät hyväksyneet työväenliikkeen tarjoamaa maailmankuvaa. Yksilön ja kollektiivin keskinäiseen suhteeseen liittyy olennaisesti yksilön identiteetti eli käsitykset omasta

---

29 Burke 1992, 110–111; Callinicos 1988, 10; Lévi-Strauss 1972, 132–163; de Saussure 1966, 14–17.

30 Hall 1992, 79.

itsestään ja tehtävästään kollektiivissa. Identiteetti ei tarkoita pelkästään rationaalista, yksilön itsensä tiedostamaa itsekäsitystä. Kulttuurintutkija Stuart Hall määrittelee identiteetin tietyssä historiallisessa tilanteessa tuotetuksi merkityskokonaisuudeksi. Hall korostaa vallan merkitystä prosessissa, jonka seurauksena tietty joukko ihmisiä kokee, että heillä on yhteinen identiteetti. Yhteisöjen identiteetit muodostuvat Hallin mukaan eron tekemisillä suhteessa toisiin ja heidän yhteisöönsä. Historiallisen/kulttuurisen tilanteen muutos ilmenee muutoksena myös yksilöiden ja yhteisöjen identiteetissä, koska muuttuneessa tilanteessa identiteetit muodostuvat uudestaan suhteessa uusiin olosuhteisiin.³¹ Hallin tulkinta yhteisöllisen identiteetin syntymisestä soveltuu hyvin suomalaiseen 1900-luvun alkuvuosikymmenien yhteiskuntaan, joka oli niin sosiaalisesti, taloudellisesti kuin poliittisestikin erittäin jakaantunut ja näkemyserot erilaisten poliittisten ryhmien välillä olivat tuntuvat.

Myös monissa suomalaisten tutkijoiden laatimissa poliittisissa elämäntutkimuksissa on 1980-luvulta lähtien perehdytty yksilön ja yhteisön suhteen tarkasteluun. Monet poliittisia elämäntutkimuksia laatineet ovat samaa mieltä kuin keskustajaäkari Aarne Sihvosta tutkimuksen laatinut Vesa Saarikoski, jonka mielestä onnistunut elämäntutkimus vaatii selkärangakseen kohdehenkilön elämäntutkimuksen lomittuvan yhteiskunnallisen kysymyksen, jolloin tutkimuksen painopiste samalla usein siirtyy henkilökeskeisestä tutkimuksesta yhteisöllisen tutkimuksen suuntaan.³²

---

31 Hall 1992, 2–7; Norrena 1993, 307.

32 Saarikoski 1997, 22. Saarikoski itse tarkasteli Sihvon elämäntutkimuksen kautta upseeriston poliittisuutta ja suhdetta valtiovaltaan ja yhteiskuntaan. Vesa Vareksen Lauri Ingman -elämäntutkimukset keskittyvät kohdehenkilön vaiheisiin eri puolueissa. Tutkimukset kertovat paljon porvaripuolueiden ideologiasta ja käytännöistä ensimmäisen ja toisen maailmansodan välisenä ajanjaksona. Timo Soikkasen Yrjö Ruutu -tutkimus kertoo omalaatuisesta valtio-opin teoreetikosta, joka vaikutti elämänsä aikana lukuisissa ideologisesti erilaisissa järjestöissä. Nuorena Ruutu oli jääkäri, josta vuosien mittaan tuli sosialisti. Tutkimus paljastaa paljon paitsi Ruudusta itsestään myös aikakauden politiikan realiteeteista. Ruudun

Irma Sulkunen ratkaisi biografista tutkimusta kirjoittavia tutkijoita askarruttavan kysymyksen yksilön ja yhteisön suhteesta pohtimalla yksilön vaikutusmahdollisuuksia yhteiskunnassa:

Tarkemmin ilmaistuna paino on metodistisesti siinä, miten yhteiskunnallisten rakenteiden ja tilanteiden muutokset tuovat yksilön eteen uusia tehtäviä ja määräävät hänen toimintaansa – toisaalta, kuinka yksilö toiminnallaan muovaa noita rakenteita ja samalla koko historian kulkua.³³

Sulkusen tutkimusotteessa on yhtäläisyyksiä Päivi Mäkelän esittämiin temaattisen biografian³⁴ näkökulmiin yksilön ja yhteisön suhteesta sekä tutkimustulosten yleistämisen lainalaisuuksista. Mäkelän mukaan yhteisö ei edusta pelkästään kontekstia, josta tutkija etsii kohdehenkilön toimintaa selittäviä tekijöitä, vaan yksilöä tutkimalla on mahdollista tehdä johtopäätöksiä yleisemmästä ilmiöstä. Temaattisessa biografiassa tutkija rakentaa kysymyksenasettelun tutkittavana olevan henkilön kautta. Tarkastellakseen yleisiä kysymyksiä tutkimushenkilön kautta tutkijan pitää löytää myös sopivia viiteryhmiä, joihin peilaten ja joiden elämänkohtaloihin ja toimintaan verraten on mahdollista analysoida kohdehenkilön ominaispiirteitä.³⁵

Tämän biografisen tutkimuksen keskeinen viiteryhmä on työväenliikkeen naisaktiivit. Yhteiskunnallisesti aktiivisten työläisnaisten sosioekonominen asema poikkesi ylä- ja keskiluokkaisen naisten vastaavasta. Luokkaerot selittävät naistoimijuuteen liittyneitä eroja aikakauden suomalaisessa yhteiskunnassa. Eri sosiaaliluokan naisilla oli 1900-luvun alun Suomessa esimerkiksi omat kansalaisjärjestönsä, joiden kokouksissa pohdittiin

---

pyrkimykset toteuttaa omia valtio-opillisia ideoitaan epäonnistuivat usein. Soikkanen 1991; Vares 1994, 148–150; Vares 1993; Vares 1996.

33 Sulkunen 1989, 11.

34 Temaattinen biografia on Päivi Mäkelän kehittämä termi henkilöhistorialliselle tutkimussuuntaukselle, joka ongelmakeskeisesti käsittelee yksilön elämän kautta ilmiökokonaisuutta. Mäkelä 2006, 265–266.

35 Mäkelä 2006, 272, 275–276.

naisten asemaa Suomessa sekä naisten oikeuksia ja velvoitteita. Varallisuuserot vaikuttivat myös työläisnaisten ja ylä- ja keski-luokkaisten naisten keskinäisiin näkemyseroihin (työläis)naisen moraalista, asemasta ja tehtävistä yhteiskunnasta. Erityisen selkeästi nämä erot tulivat esiin eduskunnassa, jossa eri puolueiden naiskansanedustajat väittelivät naisten yhteiskunnallisista velvollisuuksista ja siveellisyyskysymyksistä. Ylempien sosiaaliluokkien naiset arvostelivat työläisnaisia ja erityisesti palvelijattaria siveettömyydestä, koska osa työläistäustaisista naisista synnytti avioliiton ulkopuolisia lapsia. Työläistäustaiset naiskansanedustajat arvostelivat kovin sanoin porvaripuolueiden kansanedustajia kaksinaismoraalista ja korostivat työläisnaisten, ja erityisesti palvelijattarien suojatonta asemaa perheissä.³⁶

Poliittisessa elämäntutkimuksessa on siis jo pitkään ollut tendenssinä tiedostaa yhteisön yksilön toimintaa muokkaava merkitys ja nivoa tutkittavan yksilön elämäntutkimukselliseen kysymykseen. Käsillä oleva tutkimus eroaa poliittisesta elämäntutkimuksesta käsittääkseni kuitenkin ainakin kahdella eri tavalla. Ensinnäkin, yhteisön rooli on tässä tutkimuksessa tuntuvampi kuin useimmissa poliittisissa elämäntutkimuksissa, joissa yksilö tai yksilön toiminta määritellään ensisijaiseksi tutkimuskohteeksi. Poliittista elämäntutkimusta kirjoittavat tutkijat eivät myöskään yleensä hyödynnä tutkimuksissaan toimijuuskäsitettä, vaikka monet heistä ovat toimijuuskäsitettä hyödyntävien tutkijoiden tavoin perehtyneet tutkittavan yksilön konkreettisen toiminnan lisäksi myös yksilöllisen toiminnan syihin ja merkityksiin. Toimijuus on yksilön toimintaa laajempi ja näin ollen tutkimuksellisesti hedelmällisempi käsite. Toiminta on aina ruumiillistunutta. Sen sijaan toimijuuden tutkimus tarkoittaa myös toiminnan taustalla olevien merkityksenantojen tutkimista. Toimijuustutkimusta tekevä tutkija käsitteistää tutkimansa kohdehenkilön oman aikakautensa normeja tulkitsevana, muokkaavana ja uudistavana yksilönä. Yksilön toimijuuteen perehtyminen tarjoaa myös mahdollisuuden perehtyä niihin roolei-

---

36 Ahtisaari 1997, 222–223; Sulkunen 1989, 37–52.

hin, joita aikakauden kulttuuri ja yhteiskunta yksilölle tarjoavat.³⁷ Tässä tutkimuksessa olen hyödyntänyt toimijuuskäsitettä, koska näkemykseni mukaan toimijuus käsitteenä soveltuu toimintatermiä paremmin yhteiskunnallisten rakenteiden tarkasteluun. Fiina Pietikäisen toimijuuden tutkimisen myötä ilmenevät ne sukupuolisidonnaiset rakenteet, jotka vaikuttivat naisaktiivien mahdollisuuksiin vaikuttaa työväenliikkeessä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Toimipa esimerkiksi naisammattiosaston puheenjohtajana 1900-luvun alussa kuka hyvänsä työväenliikkeen naisaktiivi, hänen tuli ottaa huomioon työelämän ja työväenliikkeen naisten ammatilliselle edunvalvonnalle asettamat lainalaisuudet, esimerkiksi tulkinnat työläisnaisille sopivasta työstä, palkkatasosta ja edunvalvonnasta. Yksilön toimijuutta ohjanneiden rakenteiden paljastaminen ei kuitenkaan tarkoita, että vastaavassa asemassa olevat yksilöt toimisivat samalla tavalla. Esimerkiksi Fiina Pietikäisen ja Miina Sillanpää olivat molemmat työläistaustaisia työväenliikkeen naisaktiiveja, mutta silti heidän persoonassaan, mielipiteissään ja toiminnassaan oli selkeitä eroavaisuuksia jo ennen vuoden 1918 sodan aiheuttamaa työväenliikkeen jakaantumista.

Yksittäistä työväenliikkeen naisaktiivia koskevat tutkimustulokset eivät siis ole sellaisenaan yleistettävissä koskemaan kaikkia työläisnaisaktiiveja koskeviksi. Varsinaisen yleistämisen sijaan pyrin suhteuttamaan tutkimustuloksiani laajempiin kokonaisuuksiin hyödyntäen laajasti myös aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta. Päivi Mäkelä on sosiologi Pertti Alasuutarin näkemyksiin tukeutuen tuonut esiin henkilöhistoriallisen tutkimuksen tulosten yleistämisen ja suhteuttamisen välisiä eroja. Tutkimustulosten suhteuttaminen eroaa Mäkelän mukaan yleistämisestä siten, että kohdehenkilön ei edes oleteta olevan otos viiteryhmästään.³⁸ Suhteuttaminen perustuu kvalitatiiviseen vertailuun, jossa korostuu Mäkelän sanoin ”uuden tiedon vertaaminen aikaisempiin tutkimustuloksiin ja asettaminen niiden kokonaisuuteen, jolloin

---

37 Kaartinen ja Korhonen 2005, 263; Lahtinen 2007, 14–15.

38 Alasuutari 2001, 248–249; Mäkelä 2006, 272–273.

edelleen voidaan tehdä päätelmiä oman tutkimuskohteen tyyppilisyudesta, erityisyydestä ja olemuksesta yleensä.”³⁹

Suhteuttaminen soveltuu tähän tutkimukseen yleistämisen sijaan paremmin myös siksi, että työväenliikkeessä vaikuttaneet naiset olivat (miesten tavoin) heterogeeninen joukko eri puolella maata asuneita ja eri ammateissa toimineita yksilöitä Yleistäminen peittäisi alleen paikallistason toiminnan moninaisuuden ja loisi lukijalle virheellisen kuvan yksimielisistä työväenliikkeen aktiiveista. Organisoitumisen muodotkin olivat eri puolella maata erilaiset. Esimerkiksi pieniin maaseudun työväenyhdistyksiin ei perustettu naisosastoja, vaan paikkakunnan vähälukuiset työläisnaisaktiivit vaikuttivat ns. yleisessä järjestötoiminnassa. Maria Lähteenmäen laskelmien mukaan vuosina 1900–1930 puolueen naisjäsenistä vain n. 15–20 prosenttia oli Pietikäiselle tärkeän Naisliiton jäsenjärjestöjen jäseniä.⁴⁰ Naisammattiosastoja perustettiin lähinnä kaupunkien ja suurimpien maaseudun teollisuustaaajamien yhteyteen. Tämä tutkimus ei siis paljasta, millaista oli maaseudun työväenyhdistysten ja ammattiosastojen naisten toimijuus.

1.3 Näkökulmia sukupuolihistorialliseen tutkimukseen

Toimijuuden lisäksi toinen tätä tutkimusta rakentava keskeinen käsite on sukupuoli. Sukupuolihistoriallisen tutkimuksen kansainväliset juuret ajoittuvat 1980-luvun angloamerikkalaiseen feministiseen tutkimukseen. Amerikkalainen historiantutkija Joan W. Scott julkaisi vuonna 1986 tunnetun artikkelin *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*. Artikkelissaan Scott toi esiin huolensa patriarkaattiteorian ohjaamien tutkimusten historiattomuudesta. Scott ei hyväksynyt patriarkaattiteoreetikkojen

---

39 Mäkelä 2006, 273.

40 Lähteenmäki 1997, 331.

näkemyistä, jonka mukaan naiset ovat olleet/ovat kaikkialla alisteisessa suhteessa mieheen. Hän ymmärsi sukupuolen (gender) kulttuurisesti tuotetuksi, yhtäläillä miehiä ja naisia koskevaksi käsitteeksi ja ilmiöksi myös poliittisessa tutkimuksessa. Scott kehotti tutkijoita tekemään sukupuolikategoriat läpinäkyviksi ja huomioimaan kulttuurisesti tuotettujen sukupuoliroolien merkityksen historiallisessa kontekstissa. Scott ei uskonut yksittäiseen naista alistavaan patriarkaattikonseptiin, jonka mukaan patriarkaatti (miesten valta suhteessa naisiin) toteutuu joka kulttuurissa samanlaisena. Patriarkaattiteorian sijaan hän vaati tutkijoita analysoimaan sukupuolta yhteiskuntaa rakentavana kategoriana erityisesti historiallisissa murrostilanteissa.⁴¹ Tässä tutkimuksessa koen patriarkaattiteorian ongelmaksi naisten oman vallankäytön huomioimisen puutteen. Patriarkaattiteoria ei myöskään tunnusta naisten keskinäisten erojen olemassaoloa ja väheksyy yhteiskunnallisesti rakennettujen tekijöiden merkitystä sukupuoliroolien tuottajana. Käsillä olevassa tutkimuksessa en sitoudu patriarkaattiteorian näkemykseen naisista uhreina, mutten kiistä naisiin 1900-luvun alkupuolen Suomessa kohdistunutta, sukupuolesta johtunutta syrjintää ja vallankäyttöä. Nojaan sukupuolierojen kohdalla Joan W. Scottin näkemykseen, jonka mukaan naisten ja miesten erot ovat useimmiten kulttuurisesti tuotettuja. Scottin tulkintaa sukupuolitermistä täydentää tutkimuksessani ruotsalaisen tutkijan ja feministin Yvonne Hirdmanin näkemys sukupuolesta käsitteenä, joka rakentaa naiseutta ja mieheyttä:

Så vill jag att ett ord som genus ska förstås och användas, som ett ord som gör att vi ser det vi inte såg tidigare. Jag vill att man tack var det begreppet ska kunna se hur människor formas och former sig till Man och Kvinna.⁴²

Lapsesta lähtien (mies- ja nais)yksilö sosiaalistuu sukupuolijärjestelmään, joka on historiallisesti muuttuva ja yhteiskunnallises-

---

41 Kaartinen 2005, 253–258; Scott 1986, 1056–1057, 1058–1059.

42 Hirdman 2003, 11.

ti monitasoinen ilmiö.⁴³ Sosiologi Suvi Ronkainen on todennut, että sukupuolijärjestelmässä sukupuolta tuotetaan ja toteutetaan nimenomaan toimijuuden kautta. Ronkainen korostaa, kuinka yksilö toimimalla ottaa haltuunsa ja toteuttaa kulttuuriinsa symbolisia merkityksiä. Tämä haltuun ottaminen on pitkälti artikuloimatonta. Yksilö ei yleensä edes pohdi toimintansa motiiveja, mistä syystä hänen (tai muiden) on vaikea reflektoida sukupuolittuneisuutta.⁴⁴ Fiina Pietikäinen eli ja vaikutti 1900-luvun alussa Suomessa, jonka sukupuolijärjestelmä poikkesi huomattavasti nykyisestä. Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus suhteutetaan tässä tutkimuksessa aikakauden sukupuolinormeihin. Täten tutkimus paljastaa, miten aikakauden yksilöiden käsitykset sukupuolirooleista vaikuttivat Pietikäisen toimijuuteen. Tuotetun sukupuolikäsitteen tulkinnassa noudatan Joan W. Scottin tulkintaa: ”gender is a constitutive element of social relationships based on perceived differences between the sexes, and gender is a primary way of signifying relationships of power”.⁴⁵

Scottin tulkintaa sukupuolen analyysistä on kritisoitu kielen ja diskurssin liiallisesta painottamisesta. Historiantutkija Maarit Leskelä-Kärki on kuitenkin korostanut, ettei elämäkertakirjallisuutta kritisoinut Scott kannata yksilöllisen toimijuuden ja kokemuksen unohtamista. Scott on arvostellut ainoastaan sellaista elämäkertakirjoitusta, jossa tutkijat eivät riittävässä määrin kiinnitä huomiota niihin tekijöihin, jotka muotoilevat subjektia.⁴⁶ Yksilö ilmaisee itseään kielen avulla, joka on jatkuvasti muuttuva subjektiutta rakentava elementti. Subjekti ilmaisee kokemuksiaan kielen kautta, joka on yhteisöllisesti rakentunut merkitysjärjestelmä. Sanojen ja varsinkin abstraktisten termien merkitys muuttuu ajan myötä.

Sosiaaliluokka oli kiistatta 1900-luvun alkuvuosikymmenien Suomessa tekijä, joka rakensi naisten (ja myös miesten) iden-

---

43 Hirdman 1988, 53; Rantalaiho 1994, 10–13.

44 Ronkainen 1999, 52, 56.

45 Scott 1986, 1067.

46 Leskelä-Kärki 2006, 35.

titeettiä ja yhteiskunnallista toimijuutta. Eri sosiaaliluokkiin kuuluneiden naisten erilainen toimijuus ei kuitenkaan poissulje sitä, että työväenluokan ja ylä- ja keskiluokan naiset kokivat tehtäväkseen vaikuttaa samoihin yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Tutkimuskäsite yhteiskunnallinen äitiys⁴⁷ on suomalaisessa historiantutkimuksessa yleensä liitetty ylä- ja keskiluokkaisiin naisiin. Irma Sulkunen tuo tunnetun sosialidemokraattisen naisvaikuttajan Miina Sillanpään yhteiskunnalliseen toimintaan perehtyneessä tutkimuksessaan *Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen* (1989) esille myös työväenliikkeen naisaktiivien pyrkimykset parantaa naisten, lasten ja aviottomien äitien asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa niin eduskuntatyön kuin kansalaistoiminnan kautta. Esimerkiksi Miina Sillanpää ajoi työläisnaisten ja -perheiden asemaa parantaneita lakialoitteita, minkä lisäksi hän elämänsä ehtopuolella vaikutti aktiivisesti siihen, että turvattomille naisille perustettiin ensi- ja turvakoteja.⁴⁸

Työläisnaiset toteuttivat yhteiskunnallista äitiyttä eri lähtökohdista kuin porvarinaiset. Työväenliikkeen naisille yhteiskunnallinen äitiys ilmeni pyrkimyksinä muuttaa kapitalistisen yhteiskunnan rakenteita.

Historiantutkija Marja Kokko on Jyväskylään sijoittuvassa paikallishistoriallisessa tutkimuksessaan *Sisaret, toverit. Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle* (1998) käsitellyt eri sosiaaliluokkiin kuuluneiden naisten siirtymistä kansalaisyhteiskunnan jäseniksi. Kokko havaitsi, että porvarillisissa naisyhdistyksissä vallitsi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä työläisnaisiin kohdistunut suhtautumistapa, jota hän kutsuu hierarkkiseksi sisarusjärjestelmäksi. Porvarinaiset mielsivät itsensä sivistyneiksi ja siveellisiksi

---

47 Suomessa monet tutkijat, kuten Anne Ollila, Pirjo Markkola ja Marja Kokko, ovat tuoneet esille, että 1800-luvun jälkipuoliskolla ylä- ja keskiluokan naiset määrittivät tehtäväkseen huolehtia myös perheen ja suvun ulkopuolisista lapsista, vähävaraisista ja epäsiiveellisiksi määritellyistä naisista. Kokko 1998, 119–120; Markkola 2002, 180–195; Ollila 1998, 170–171.

48 Ks. Sulkunen 1989.

naiskansalaisiksi, jotka katsoivat oikeudekseen edustaa ja ohjata työläisnaisia. Kokon mukaan porvarillisten naisyhdistysten jäsenille olennaista oli oikeus osallistua kansalaiskeskusteluun, kun taas Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosaston aktiivit pyrkivät muuttamaan yhteiskuntaa toimimalla yhdistyksissä ja luottamustehtävissä. Jyväskylän työväenyhdistyksen naisille yhteiskunnallinen toiminta oli keino rakentaa sosiaalisesti oikeudenmukaisempi yhteiskunta.⁴⁹

1.4 Tutkimuskysymys ja aikarajaus

Fiina Pietikäinen vaikutti työväenliikkeessä, joka vaati myös naisia osallistumaan kapitalismin vastaiseen taisteluun. Samalla työväenliike tuli haastaneeksi ylä- ja keskiluokan suosimat, sukupuoleen perustuneet kansalaisuuskäsitykset. Valtaosa ylä- ja keskiluokkaan kuuluneista koki, että miehen ja naisen tuli palvella isänmaataan eri tavalla. Vallinneen käsityksen mukaan naisten oikeus ja velvollisuus oli huolehtia kotitaloudesta ja kasvattaa lapset moraalisisiksi ja isänmaallisiksi suomalaisiksi. Vastaavasti työelämä ja muut yhteiskunnalliset kysymykset kuuluivat miesten vastuulle, joskin vielä 1900-luvun alussa useimmat, tavalliseen kansaan holhoavasti suhtautuneet ylä- ja keskiluokan edustajat poissulkivat myös työväenluokan miehet politiikan piiristä. Ylempien sosiaaliluokkien edustajat arvostelivat työläisnaisten palkkatyötä, vaikka monissa perheissä naisen työpanos oli toimeentulon kannalta välttämätön. Sen sijaan ylä- ja keskiluokan naimattomille naisille hyväksyttiin oikeus naisille sopivaksi miellettyjen ammattien harjoittamiseen, jotta lapsettomatkin naiset saattoivat toteuttaa äidillisiä vaistojaan yhteiskunnan parhaaksi. Naisille sopiviksi määritellyjä ammatteja olivat kansakoulun opettajan, sairaanhoitajan ja kättilön työt. Aikakauden suomalaiset eivät välttämättä kokeneet sukupuolten välistä työnjakoa naisista alistavana. Sukupuolihistoriaan perehtynyt tutkija Liisa Ranta-

---

49 Kokko 1998, 219–220.

laiho on todennut yhteiskunnallisen äitiyden kautta toteutuneen naiskansalaisuuden olleen osa kansallista projektiamme, johon niin naiset kuin miehetkin liittivät myönteisiä arvoja ja merkityksiä.⁵⁰

Naisten ja miesten työnjaon toteutumista työväenliikkeen piirissä ei juuri ole tutkittu. Tämän tutkimuksen tehtävänä on Fiina Pietikäisen yhteiskunnallisen toimijuuden kautta perehtyä työväenliikkeen sukupuolisidonnaisiin käytäntöihin. Pietikäisen toimijuuden tutkimisella tarkoitan työväenliikkeessä vaikuttaneen Pietikäisen toiminnan ja sitä ohjanneiden arvojen ja käsitysten tutkimista. Pietikäisen toimijuus ei ollut pelkästään individualistista, oman tahdon ohjaamaa toimijuutta, vaan siihen vaikuttivat työväenliikkeen ja laajemmin tarkastellen myös aikakauden kulttuurin työläisnaisen toimijuudelle asettamat rakenteet ja rajat. Määrittelen Fiina Pietikäisen toimijuuden yhteiskunnalliseksi sillä perusteella, että hän vaikutti tai ainakin pyrki vaikuttamaan yhteiskunnallisiin valtarakenteisiin. Käytännöllä tarkoitan kulttuurintutkimuksen paradigman mukaisesti inhimillisen toiminnan muotoja, joiden kautta yksilöt konkreettisesti muokkaavat omassa elämässään ja yhteisössään vallinneita arvoja, normeja ja toimintamalleja. Käytäntöihin perehtymisen kautta tutkijat voivat purkaa rakennehistoriallista determinismia.⁵¹

Olen päätenyt rajaamaan tutkimukseni noin vuosien 1900 ja 1930 väliseen aikaan. Kyseiset vuodet kattavat Fiina Pietikäisen yhteiskunnallisessa toimijuudessa mielenkiintoisen ja haastavan tutkimusjakson. Tutkimukseni käynnistyy vuosisadan vaihteesta, jolloin Pietikäinen liittyi mukaan työväenliikkeen yhdistystoimintaan. Tutkimus päättyy 1930-luvun alkuvuosiin, jolloin työväenliikkeen vasemmiston julkinen toiminta kiellettiin Suomessa.⁵² Ajanjakso on erityisen tapahtumarikas ja monitulkintainen kausi Suomen historiassa. Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen

---

50 Lempiäinen 2007, 112; Ollila 1990, 26–27, 29, 31; Ollila 1994, 18–19; Ollila 1998, 58–66; Rantalaiho 1994, 17–23; Uusitalo 3–4/2006 (www.ennenjanyt.net).

51 Hall 1992, 73; Lempiäinen 2007, 117; Ollila 2010, 66.

52 Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 734–778; Saarela 2008, 735–791.

aktiivisuus nivoutuu merkittäviin, Suomea radikaalisti muokanneisiin ilmiöihin kuten työväenliikkeen toiminnan käynnistymiseen, yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden säätämiseen, vuoden 1918 sotaan ja sen jälkeiseen työväenliikkeen ideologiseen jakaantumiseen, paikallisdemokratian kehittymiseen ja lapualaisvuosiin.

Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toiminta jatkui lapualaisvuosien jälkeenkin erityisesti sosialidemokraattien johtamassa SAK:ssa. Olen kuitenkin rajannut Pietikäisen myöhäiset toimivuusvuodet pois tutkimuksestani, koska viidenkymmenen vuoden ajanjakso on liian pitkä, jotta Fiina Pietikäisen toimijuutta voisi tutkia tarpeeksi yksityiskohtaisesti. Aikarajauksen vuoksi tutkimuksessa ei käsitellä mm. Pietikäisen toimintaa raittiusliikkeessä, sillä hänet valittiin perinteikkään raittiusyhdistys Koiton johtokuntaan ensimmäisen kerran vasta vuonna 1933.⁵³ Tätä ennen Pietikäinen teki raittiusyötä toimimalla Työväen Raittiusliiton puhujana 1920-luvulla.

Tutkimukseni edustaa kollektiivista elämäkertatutkimusta. Kollektiivisessa elämäkertatutkimuksessa ilmenevät tutkimusajankohdan historialliset tapahtumat, yleispiirteet ja yhteydet. Amerikkalaiset kutsuvat kollektiivista elämäkertatutkimustraditiota osuvasti käsitteellä ”Life and Times”, kuin korostaen, että yksilön ja kollektiivin suhteeseen perehtynyt tutkimus on aina myös kuvaus tutkimusajankohdasta ja sen ominaispiirteistä.⁵⁴ Tässä tutkimuksessa on keskeisesti esillä kysymys Fiina Pietikäisen ja työväenliikkeen suhteesta. Aikakauden työväenliike ei hyväksynyt individualistista toimintaa, vaan edellytti yksittäiseltä aktiivilta kurinalaisuutta ja sitoutuneisuutta yhteisesti sovittuihin pyrintöihin. Toisaalta työväenliike tarjosi naisille aivan uudenlaisia mahdollisuuksia vaikuttaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Pertti Nurminen on omassa tutkimuksessaan *Aatteesta ammatiksi – puolutyötä ja punapääomaa. Julius Nurmisen ja Anna Haverisen (ent. Nurminen) elämä ja toiminta työväenliikkeen järjes-*

---

53 KA Raittiusyhdistys Koiton hallituksen pöytäkirjat 1930–1933.

54 Kostiainen 1994, 21–22; Soikkanen 1994, 59–60..

töaktiiveina 1900-luvun alkukymmeninä (2013) tuonut selvästi esille kuinka työväenliike antoi työläistaustaisille naisille mahdollisuuden irrottautua perinteisestä naisen roolista. Naiset ottivat osaa työväenliikkeen toimintaan monin eri tavoin. He vaikuttivat järjestöjen hallintoelimissä sekä tulivat valituiksi toimitsijoiksi ja agitaattoreiksi/puhujiksi.⁵⁵ Fiina Pietikäiselle työväenliike edusti valtakunnallista organisaatioverkostoa, jonka kautta miehensä edusmiehisyyden alaisuudessa elänyt aviovaimo, jolla ei ennen 1920-lukua ollut edes kunnallista äänioikeutta, saattoi vaikuttaa yhteiskunnassa. Fiina Pietikäisen tai kenenkään muunkaan työväenliikkeen aktiivin yhteiskunnallista toimijuutta ei voi erottaa kontekstista, vaan yksilöllinen toimijuus tulee nähdä eräänlaisena dialogina suhteessa yhteisön (työväenliikkeen) pyrkimyksiin ja käytäntöihin. Pietikäisen yhteiskunnalliseen toimijuuteen keskittynyt tutkimukseni on siis työväenliikkeen tutkimusta. Hieman kärjistäen voin todeta, että Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus esiintyy tutkimuksessani eräänlaisena esimerkkitapauksena, jonka tutkimisen perimmäinen tarkoitus on tuoda sukupuolen merkitys näkyväksi työväenliikkeen historiasta kiinnostuneille.

Sukupuoli on tässä tutkimuksessa keskeinen Fiina Pietikäisen toimijuutta määrittänyt tekijä. Naiseus tai mieheys ei kuitenkaan itsessään määrää yksilön toimijuutta, vaan sukupuoleen sidottu toimijuustutkimus tulee sitoa muihin aikakauden yksilöiden toimijuutta rajanneisiin tekijöihin. Sukupuolen ohella varsinkin työläistausta ja työväenliike rakensivat Fiina Pietikäisen toimijuutta. Monet kansainväliset tutkijat kuten historioitsija Joan W. Scott ja sosiologi Pierre Bourdieu ovat korostaneet varsinkin sosiaaliluokan merkitystä. Kumpikaan edellä mainittu, kansainvälisesti tunnettu tutkija ei kuitenkaan hyväksy luokkateoriaa sellaisenaan. Esimerkiksi Bourdieu puhuu sosiaaliluokkien sijaan mieluummin sosiaalisesta tilasta, jossa yksilöt elävät ja vaikuttavat. Sosiaaliluokat ovat Bourdieun mukaan olemassa lähinnä ”paperilla”, yhteiskunnallisen tutkimuksen ja keskustelun käsitteinä, joiden kautta luokitellaan yksilöitä. Sosiaaliluokka ei tosin käsitteenäkään ole

---

55 Nurminen 2013, 354.

yksiselitteinen termi, vaan siihen sisältyy/on sisältynyt poliittisia tarkoituksiperiä. Esimerkiksi eri maiden vasemmistopuolueiden edustajat ovat jo 1800-luvulta lähtien määritelleet itsensä työväenluokan edustajiksi, vaikka kaikki ”työläiset” eivät edes identifioi itseään työläisiksi, saatiikka hyväksy vasemmistopuolueiden ja/tai työväenliikkeen arvoja.⁵⁶ Suomi oli 1900-luvun alussa agaraari valtio, jossa teollistumiskehitys oli vasta käynnistynyt. Tutkijan on siis perusteltua pohtia, kokivatko esimerkiksi torpparit, kaupunkien kotipalvelijat ja taajamien teollisuusväestö olleensa työläisiä, työväenluokan jäseniä. Työväenluokka-termi on puutteistaan ja sisältönsä heterogeenisyydestä huolimatta tässä tutkimuksessa tärkeä käsite, koska syntyperään ja tuloihin perustunut eriarvoisuus oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä historiallinen tosiasia. Suomi oli luokkayhteiskunta, jossa yksilön sosiaalinen ja taloudellinen asema vaikutti hänen mahdollisuuksiinsa osallistua mm. kansalaistoimintaan. Ylempien sosiaaliluokkien edustajat ja työläiset eivät vaikuttaneet samoissa järjestöissä tasa-arvoisina yksilöinä. Sosiaaliluokka ja naiseus muokkasivat Pietikäisen toimijuutta tavalla, josta hän tuskin itsekään oli aina tietoinen.

Suomalainen työväenliike oli imaginaarisesti ja poliittisesti rakennettu kollektiivi, jonka jäsenet kokivat kuuluneensa samaan yhteisöön, vaikka he eivät tunteneet toisiaan henkilökohtaisesti. Tässä suhteessa työväenliike erosi työväenluokkaisuudesta; työläisillä ei työväenliikkeen jäsenistä poiketen ollut yhteisiä näkemyksiä yhteiskunnasta ja tarkoituksenmukaisesta yhteiskuntapolitiikasta. Tulkitsenkin työväenliikkeen kollektiiviseksi kansanliikkeeksi, jonka toimintaa säätelivät yhteisesti sovitut, usein kirjoittamattomat käytännöt. Työväenliikkeen jäsenilleen tarjoama todellisuuskuva ei kuitenkaan ollut yksimielinen, vaan lukuisten arvojen ja käsitysten summa, joka oli jatkuvassa muutostilassa.⁵⁷

Perehdyn sukupuolihistoriallisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti niin naisten kuin miestenkin asemaan ja rooleihin työväenliikkeessä. Kohdehenkilön sukupuolen vuoksi tutkimuk-

---

56 Bourdieu 1985, 98; Bourdieu 1998, 22–23; Purhonen, Rahkonen ja Roos 2006, 36; Lempiäinen 2007, 116; Scott 1999, 53–67.

57 Callinicos 1988, 135, 138–139; Norrena 1993, 307–308.

sessani painottuu kuitenkin työväenliikkeen naistoimijuus, jonka erityispiirteet ilmenevät suhteessa miesvaltaisen työväenliikkeen yleisiin käytäntöihin. Erityisesti ammattityömiehet ovat tutkimukseni kannalta erittäin olennainen viiteryhmä, koska heillä oli varsinkin ammattiyhdistysliikkeessä paljon valtaa.

Fiina Pietikäinen ei kuulunut työväenliikkeen kansallisiin johdohahmoihin, vaan hän vaikutti enimmäkseen työväenliikkeen paikallistasolla. Toisin kuin monet ylä- ja keskiluokan jäsenten työväestölle ja talonpojille perustamat yhdistykset, työväenliike rakentui suhteessa työläisten arkisiin kokemuksiin paikallistasolla. Fiina Pietikäinen oli erityisen tunnettu ja arvostettu vaikuttaja Helsingin seudulla. Paikallisuusaspekti on tässä tutkimuksessa vahvasti läsnä, silloin kun käsittelen Fiina Pietikäistä ammattiosastojen johtajana, Helsingin paikallishallinnon vastuunkantajana vuosina 1917–1918, kunnallispoliitikkona ja Elannon hallintoneuvoston jäsenenä. Näissä luottamustehtävissä toimiessaan Pietikäisen pyrki edistämään nimenomaan helsinkiläisten työläisten (ja erityisesti työläisnaisten) asemaa ja löytämään ratkaisuja helsinkiläisten työläisten kokemiin taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin kuten heikkoon ansiotasoon, elintarvikepulaan ja työttömyyteen. Edellä mainitut ongelmat ilmenivät pääkaupungin työläisten arjessa eri tavalla kuin esimerkiksi maaseudun asukkaiden elämässä. Suomi oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä yhteiskunta, jossa esimerkiksi palkka- ja työehdoista sovittiin pitkälti paikallisesti, usein jopa työpaikkakohtaisesti.

Turvattoman lapsuuden kokeneena suurperheen äitinä Fiina Pietikäinen tiesi omakohtaisesti varsinkin aikakauden työläislasten ja -naisten kokemat vaikeudet. Pietikäisen sosiaaliluokka ja sukupuoli eivät kuitenkaan itsessään paljasta, miten Fiina Pietikäinen on omassa arjessaan kokemat ongelmansa mieltänyt ja miten henkilökohtaiset kokemukset selittivät juuri hänen yhteiskunnallista toimijuuttaan. Nojaudun aatehistorioitsija Markku Hyrkkäsen näkemykseen, jonka mukaan tiettyssä tilanteessa elävät ihmiset eivät koe asemaansa samalla tavalla, eivätkä rakenteet itsessään selitä yksilön toimijuutta.⁵⁸ Historiantutkijat Pentti Haa-

---

58 Hyrkkänen 2002, 42–43.

pala ja Markku Hyrkkänen ovat molemmat asettaneet historiantutkijan velvollisuudeksi asettua tutkittavien henkilöiden asemaan ja perehtyä mahdollisimman konkreettisesti siihen, mitä he vallinneista olosuhteista tiesivät ja mitä konkreettisia vaihtoehtoja heillä tietyssä yhteiskunnallisessa tilanteessa oli. Täten tutkija pystyy miettimään miten tutkittavat henkilöt ovat voineet ympäröivän yhteisönsä ja roolinsa siinä käsittää. Tämä metodi on erityisen käyttökelpoinen silloin, kun tutkimusajanjakso käsittää poliittisesti levottoman ajanjakson.⁵⁹

Pietikäisen toimijuutta selittävien ajatusrakennelmien tulkitsemisen olen kokenut hankalaksi tehtäväksi. Vesa Saarikoski on osunut oikeassaansä todetessaan, että mitä syvemmälle kohdehenkilönsä mieleen tutkija pyrkii, sitä todennäköisemmin hän tekee vääriä tulkintoja.⁶⁰ Tehtävää hankaloittaa Fiina Pietikäisen kirjoittamien muistelmien tai päiväkirjojen puute. Esimerkiksi Irma Sulkunen saattoi Miina Sillanpään toimintaa tutkiessaan käyttää lähteenä Sillanpään päiväkirjoja.⁶¹

Toimijuustutkimukseni kannalta on olennaista, että Fiina Pietikäinen oli erittäin monipuolinen työväenliikkeen aktiivi, joka vaikutti pitkään työväenliikkeen joka sektorilla. Fiina Pietikäisen voi perustellusti määritellä työväenliikkeen kokonaistoimijaksi, jolle työväenliikkeen organisaatioiden pyrinnot ja käytännöt edustivat keinoja parantaa työläisten sosiaalista ja juridista asemaa. Monissa järjestöissä vaikuttaneen Fiina Pietikäisen toimintahistorian kautta on mahdollista tarkastella poliittisen ja ammatillisen työväenliikkeen toimijuuskäytäntöjä hyvin laaja-alaisesti ja kiinnittää huomiota perus-, liitto- ja keskusjärjestöjen aktiivien keskinäisiin sidonnaisuuksiin aikana, jolloin keskusjohtoinen työväenliike oli vasta muodostumassa. Työväenliikkeen kokonaisvaltaisuus ja hierarkkiset, alhaalta ylöspäin rakentuneet organisaatiomuodot vaikuttivat olennaisesti jokaisen työväenliikkeen

---

59 Haapala 1997, 223; Hyrkkänen 2002, 34–43.

60 Saarikoski 1997, 16.

61 Sulkunen 1989, 168.

aktiivin – niin naisen kuin miehenkin – mahdollisuuksiin vaikuttaa työväenliikkeessä.

Työväenliikkeen järjestöissä Fiina Pietikäinen käytti myös valtaa. Valta on toimijuuteen olennaisesti liittynyt ilmiö. Suomessa historian tutkijat Anu Lahtinen ja Kirsi Vainio-Korhonen ovat kiinnittäneet jo ennen tätä tutkimusta huomiota naishistoriallista ja sukupuolihistoriallista tutkimusta tekevien kiinnostukseen pohtia kulttuurin tai yhteiskunnan valtarakenteiden sekä yksittäisen toimijan välistä suhdetta.⁶² Pohtiessani Pietikäisen valtasuhteisiin liittyneitä tekijöitä tukeudun Michel Foucault'n tulkitoihin. Keskeistä Foucault'n valtakäsityksissä on, että hän tulkitasi vallan nimenomaan toiminnaksi.⁶³ Foucault'n mukaan nekin subjektit, jotka pinnallisen tarkastelun periaatteella vaikuttaisivat olleen vallan kohteita, osallistuvat myös itse valtasuhteiden luomiseen, toistamiseen ja muuttamiseen. Valta on moniulotteista, paikallista ja tietyn aikakauden arvoasetelmiin sidottua.⁶⁴ Työväenliikkeen (johdonkin) esittämät vaatimukset olivat sidoksissa jäsenistön arkiseen kokemusmaailmaan. Toisaalta työväenliikkeen johtohenkilöt eivät tyytyneet toimimaan jäsenistön edustajina, vaan he pyrkivät myös muuttamaan työväenliikkeen jäsenten ja periaatteessa koko suomalaisen työväestön poliittisia ja yhteiskunnallisia näkemyksiä. Tässä kaksijakoisessa prosessissa Fiina Pietikäisen tapaisten paikallis- ja liittovaikeuttajien merkitys oli suuri. Fiina Pietikäisellä oli valtaa varsinkin naisten omissa paikallistason organisaatioissa, mutta rajoitetusti myös työväenliikkeen liitto- ja keskusjärjestötasolla.⁶⁵ Fiina Pietikäisen yh-

---

62 Lahtinen ja Vainio-Korhonen 2011, 19.

63 Alhanen 2007, 102–105, 120.

64 Foucault 1980, 34; Varis 1989, 55.

65 Raimo Parikka on todennut kuinka tutkijan velvollisuus on kiinnittää huomiota työväenliikkeen paikalliseen toimintaan. Suomalainen yhteiskunta oli vuosisadan alussa hyvin paikallinen joten työväenliikkeen aatteellisuus, pyrkimykset ja toimintamuodot konkretisoituivat monelle jäsenelle työpaikoilla ja yhdistystoiminnassa. Historiantutkijat ovat laatineet ansioituneita tutkimuksia työpaikan, ammattialan, työväenyhdistysten, ammattiosastojen ja muiden paikallistason organisaatioiden historiasta erilaisista näkökulmista. Useissa tutkimuksissa tutkijat kontekstualisoi-

teiskunnallisten pyrkimysten ja toimintalinjausten tulkitseminen pöytäkirjojen, puheiden ja muiden alkuperäislähteiden kautta tarjoaa mahdollisuuden ”ylittää” poliittis-organisaatiokeskeisissä tutkimuksissa ilmenevä jako paikallis-, liitto- ja keskusjärjestöihin.

Fiina Pietikäisen pitkä historia työväenliikkeen aktiivina on ehdoton edellytys, jotta hänen toimijuuttaan yleensä on mahdollista tutkia. Pietikäisen yksittäiset luottamustehtävät, kannanotot ja pyrkimykset saavat merkityksensä, kun niitä tarkastelee suhteessa muihin luottamustehtäviin ja lausuntoihin. Pietikäisen toimijuus ei kuitenkaan esiinny tässä tutkimuksessa yksiselitteisenä kokonaisuutena, vaan jatkuvan muutoksen kohteena olevana ilmiönä. Historiallisen yksilön alati muuttuvaa toimijuutta on ajoittain tarpeellista tarkastella erottamalla käsitteet yksilö ja subjekti toisistaan. Yksilö on ruumiillinen toimija. Subjekti puolestaan on yhteiskunnallisten rakenteiden luoma positio, johon yksilö asettuu tietystä historiallisesta tilanteesta. Esimerkiksi Fiina Pietikäinen esiintyy tässä tutkimuksessa monesta eri positioista käsin, hän vaikutti mm. helsinkiläisten kylvetäjien edunvalvojana, Sosialidemokraattisen naisliiton aktiivina ja kiivaana agitaattorina. Kukin positio edellytti häneltä erilaisia, paikoin kenties

---

vat paikallistason tapahtumat työväenliikkeen kansallista tasoa koskeviin tutkimustuloksiin. Perinteinen organisaatiokeskeinen näkökulma huomioi kuitenkin melko harvoin paikallistason sosiaalisesta kollektiivisuudesta nousseiden pyrkimysten ja kansallisen ja (kansainvälisen) tason näkemysten kohtaamisen. Pauli Kettunen ja Kari Teräs ovat osoittaneet, että varsinkin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä työväenliike käsitti käytännössä myös varsinaisiin organisaatioihin kuulumattomia tai yhdistyksiin ja ammattiosastoihin vain tilapäisesti liittyneitä työläisiä. Työväenliikkeen jäsenmäärää laajempi kannatus konkretisoitui varsinkin eduskuntavaaleissa ja työtaisteluissa, joihin liittyi paljon järjestäytymätöntä väestöä. Työväenliike oli vuosisadan alkupuolella kansanliike, joka ponnisti niistä kokemuksista, joita työläiset kokivat arjessaan. Järjestäytymättömät työläiset olivat Fiina Pietikäiselle ja työväenliikkeen toimintaa ohjanneille aktiiveille kuitenkin hyvin ongelmallinen, heterogeeninen ryhmä, koska järjestäytymättömät eivät sitoutuneet ehdoitta työväenliikkeen linjauksiin, toimintatapoihin tai ”kunnon” työläisen ideaaliin. Kettunen 1984, 33–36; Parikka 1987, 119–120; Teräs 2001, 370.

jopa ristiriitaisia käytäntöjä. Yksilön erilaiset subjektipositiot ja niiden muodostumiseen vaikuttavat yhteiskunnalliset rakenteet ovat molemmat muuttuvia ilmiöitä. Varsinkin yhteiskunnan eri tasoilla tapahtuvat valtasuhteiden muutokset vaikuttavat olemassa oleviin subjektipositioihin.⁶⁶

Pietikäisen yhteiskunnallisen toimijuuden selvittäminen edellyttää vertailua ja kontekstualisointia. Tässä tutkimuksessa käsittelem Fiina Pietikäisen toimijuudessa tapahtuneita muutoksia esimerkiksi ajallisella dimensiolla. Kiinnitän huomiota erityisesti vuoden 1918 sodan seurauksiin. Pohdin miten ja miksi Pietikäisen yhteiskunnalliset tavoitteet ja toimintatavat mahdollisesti muuttuivat sodan jälkeen. Pysin myös käymään dialogia aikaisemman tutkimuskirjallisuuden kanssa asettamalla tutkimustulokseni työväenliikkeen historiaa käsittelevään viitekehykseen.

1.5 Tutkimuksen lähteet ja rakenne

Tutkimukseni pääasiallinen lähdeaineisto on biografiseksi tutkimukseksi vähintäänkin omalaatuinen. Tutkimuksen päälähdeaineisto koostuu nimittäin niiden järjestöjen ja yhdistysten tuottamista asiakirjoista, joiden toimintaan Fiina Pietikäinen otti osaa. Pöytäkirja-aineisto on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta säilynyt hyvin. Helsingin työväenjärjestön eduskunnan ja sen toimeenpanevan komitean sekä Helsingin punaisen lääninvaltuuskunnan pöytäkirjat vuoden 1918 sodan ajalta ovat kadonneet.⁶⁷ Myös Helsingin silittäjäin ammattiosaston pöytäkirja-aineisto on puutteellinen ja Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston pöytäkirjat vuodelta 1923–1930 ovat kateissa. Pöytäkirja-aineistoa täydentävät Fiina Pietikäisen yhteiskunnallisia kysymyksiä käsittelevät artikkelit ja puheet. Näitä lähteitä on valitettavan vähän. Pietikäinen kirjoitti noin kymmenen lehtiartikkelia, minkä lisäksi hänen matkakertomuksensa vuodelta 1905–1906 ja kaksi

---

66 Canning 2006, 76–77; Hall 1996, 4.

67 Piilonen 1987, 355–356.

laajaa puhetta 1920-luvulta ovat olleet käytettävissäni. Pietikäiseltä ei ole säilynyt päiväkirjoja tai muistelmia, mutta hän esiintyy Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ja Helsingin työväen toimeenpanevan komitean puheenjohtaja Juho Kustaa Tuominen julkaisemattomissa muistelmissa. Tuominen käsittelee laajoissa muistelmissaan useaan otteeseen Fiina Pietikäisen toimintaa punaisen paikallishallinnon palveluksessa vuosina 1917 ja 1918.⁶⁸ Fiina Pietikäisen elämäntyötä käsitteleviä sanomalehtiartikkeleita on sen sijaan lukuisasti, josta valtaosa on löydettävissä Työväen Arkistosta Fiina Pietikäisen henkilömapista. Lisäksi Etsivän Keskuspoliisin viranomaiset laativat Fiina Pietikäisestä vuoden 1918 sodan jälkeen yli sata asiakirjaa.⁶⁹

Fiina Pietikäisen omaisilta keräämäni haastattelu- ja kyselyaineisto täydentää työväenliikkeen järjestöjen asiakirja-aineistoa.⁷⁰ Haastattelu/kysely- ja kirjeaineisto valaisee mielenkiintoisella tavalla Fiina Pietikäisen persoonaa, elämänvaiheita ja hänen perheensä historiaa. Samalla se paljastaa kuinka hämmästyttävän erillään työväenliikeaktiivi Fiina Pietikäinen piti yhteiskunnallisen toimintansa ja perhe-elämänsä. Esimerkiksi pojalleen Einolle lähettämissään kymmenissä kirjeissä hän ei maininnut yhdistystoimintaansa liittyneitä tapahtumia, tavoitteita tai huolia lainkaan vaan käsitteli perheen sisäisiä asioita. Päällimmäisenä niistä on minulle välittynyt rakastavan äidin jatkuva huoli kaukana kotonaan eläneen pojan ravinnosta, rahankäytöstä ja raittiudesta.⁷¹

---

68 TA SDP:n arkisto, Agitaattoreiden matkakertomuksia 1905–1909; KA Juho Tuomisen muistelmat. Fiina Pietikäisen puheet löytyvät Helsingin yliopiston pääkirjaston kokoelmista: Helka-tietokanta, ”Puheita – Fiina Pietikäinen.”

69 Mapista löytyy asiakirjojen yksityiskohtainen sisällysluettelo, mutta lähes puolet kokoelmaan merkityistä asiakirjoista puuttuu. VA EK, henkilömappi 834, (Fiina Pietikäinen).

70 TU; Fiina Pietikäistä ja hänen yhteiskunnallista toimintaansa koskeva kyselymoniste 20.1.2003; Valborg Reuterlindin lähettämät kirjeet 2003–2004; Eino Pietikäisen kirjekokoelma vuosilta 1927–1928, (alkuperäiset Pirkko Sandroosin kokoelma).

71 Myös kirjelähetysten sisällön valvonta saattoi vaikuttaa siihen, että Fiina Pietikäinen ei kirjoittanut pojalleen mitään omista poliittisista

Fiina Pietikäisen jälkeensä jättämä biografista lähdeaineisto on siis käytettävissäni harmillisen vähän, eikä se juurikaan paljasta jälkipolville viitteitä hänen yhteiskunnallista toimijuuttaan ohjanneista syistä ja tavoitteista. Henkilöhistoriallisen tutkimuksen laatiminen henkilöstä, joka ei ole jättänyt jälkeensä muistelmia tai päiväkirjoja, ei kuitenkaan ole mitenkään aintukertaista. Esimerkiksi tutkija Vesa Vares on laatinut erittäin laajan elämänkerrallisen tutkimuksen tehtaanomistaja ja suurlahjoittaja Emil Aaltosesta, vaikka hänellä ei ole ollut käytettävissään kattavia muistelmia, päiväkirjoja tai säännöllistä kirjeenvaihtoa. Vares on selvinnyt haastavasta elämäkertakirjoituksesta hyödyntämällä tarkasti Aaltosen jälkeensä jättämät lausahdukset ja aikaisten kirjoittamat kuvaukset salaperäisestä lahjoittajasta, joka eli sosiaalisesti hyvin rajoittunutta elämää. Vares on myös tarkasti kontekstualisoinut Aaltosen omaan aikaansa ja perehtynyt muiden aikakauden yritysjohtajien elämänkertoihin.⁷²

Toisin kuin Emil Aaltosesta tutkimuksen laatinut Vesa Vares, en tätä tutkimustani kirjoittaessani ole kärsinyt lähdepulasta: Fiina Pietikäinen vaikutti aktiivisesti monessa järjestössä ja luottamustehtävässä. Tutkimukseni lähdetekninen ja samalla myös metodinen haaste on käytettävissä olevien lähteiden kollektiivisuus. Hyödyntämäni lähteet ovat ongelmallisia siksi, että niistä ilmenee heikosti yksittäisten aktiivien näkemykset ja mielipideerot. Järjestöjen pöytäkirjamerkinnot jäivät yleensäkin melko suppeiksi, eivätkä sihteerit kokeneet tarpeelliseksi kirjata päätösten yhteydessä käytyä keskustelua tarkasti. Varsinkin ennen kirjoitustyötä helpottaneiden kirjoituskoneiden käyttöönottoa 1920-luvulla sihteerit tyytyivät useimmiten lähinnä tehtyjen päätösten kirjaamiseen.⁷³ Mahdolliset erimielisyydet ilmenevät tut-

---

luottamustehtävistään. Taina Uusitalon kokoelma, (alkuperäiset Pirkko Sandroosin kokoelma)

72 Vares 2007, 379–381.

73 Elannon hallintoneuvoston pöytäkirjat 1920-luvulla muodostavat tässä suhteessa poikkeuksen. Yksittäisten edustajien esittämät mielipiteet ja äänestyskäytännöt on kuvattu erittäin tarkasti. Elannon Arkisto hallintoneuvoston pöytäkirjat 1924–1933.

kijalle varmuudella ainoastaan silloin jos vähemmistöön jääneet osanottajat tahtovat eriävän mielipiteensä kirjattavan pöytäkirjaan.

Olen purkanut työväenliikkeen järjestöjen kollektiivisia pöytäkirjoja ja etsinyt Fiina Pietikäisen toimijuuteen liittyviä vihjeitä ja merkityksenantoja kiinnittämällä huomiota Fiina Pietikäisen asemaan eri järjestöissä. Pietikäinen vaikutti varsinkin paikallisia ja liittotason järjestöissä sekä työläisnaisten omissa järjestöissä. Erityisesti SAJ:n ja Sosialidemokraattisen naisliiton edustajakokouksissa Pietikäisen edusti Helsingin kylvettäjäin ammattiosastoa ja/tai Helsingin silittäjäin ammattiosastoa. Näissä ammattiosastoissa hänen asemansa oli hyvin vahva, Kylvettäjäin ammattiosastossa lähes suvereeni. Samantapaiseen metodiin on päätyntä myös Vesa Vares, joka on elämäkerrassaan tarkasti hyödyntänyt Aaltosen suvereenisti johtamien kenkätehtaiden vuosikertomuksia. Varesen mukaan Aaltosen mielipiteet ilmenevät välillisesti hänen johtamiensa yritysten kertomuksista.⁷⁴ Oma tutkimustehäväni on aavistuksen verran helpompi kuin mitä Vesa Varesen kohtaama. Kuten jo aiemmin olen todennut tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole laatia Fiina Pietikäinen elämäkertaa, vaan hänen yhteiskunnalliseen toimijuutensa paneutumalla perehtyä työväenliikkeen sukupuolijärjestelmään.

Tutkimukseni perehtyy Fiina Pietikäisen toimijuuden kautta niin poliittisen työväenliikkeen kuin ammattiyhdistysliikkeen sukupuolisidonnaisiin käytäntöihin. Tutkimukseni ensimmäinen varsinainen käsittelyluku on Fiina Pietikäisen varhaisia elämänvaiheita käsittelevä kokonaisuus, joka pyrkii selvittämään lukijalle millaisten tapahtumien myötä noin 10-vuotiaana pikkupiiaksi myydystä lapsesta tuli työväenliikkeen pitkäaikainen naisvaikuttaja ja tunnettu agitaattori. Tässä luvussa perehdyn myös Pietikäiseen puhujana. Luvussa 3 keskityn Kylvettäjäin ja Silittäjäin ammattiosaston puheenjohtaja Pietikäinen pyrkimyksiin paikallistasolla kehittää edustamiensa naistyöläisten palkka- ja työehtoja osana ammattiyhdistysliikkeen kollektiivia. Aikalaisten

---

74 Vares 2007, 381.

Fiina Pietikäistä kohtaan tuntemaa luottamusta kuvaa hyvin se, että hän tuli valituksia vuonna 1907 perustettuun, ammatillisen keskusjärjestön toimikuntaan. Pietikäisen luottamustehtävä toimikunnassa kuitenkin päättyi jo seuraavana vuonna. Pietikäisen erottaminen toimikunnasta liittyi SAJ:n rakenteelliseen kehitykseen, jossa suurten ammattiliittojen painoarvo päätöksenteossa kasvoi.

Luvussa 4 käsittelen Pietikäisen toimijuutta työväenliikkeen naisjärjestöissä. Pohdin miksi Pietikäinen monien muiden työväenliikkeen naisaktiivien tavoin tyytyi toimimaan enimmäkseen ”vain” puolueiden naisjärjestöissä. Samassa luvussa paneudun myös työläisnaisten keskinäisen yhteistyön merkitykseen keinona parantaa työläisnaisten ja -lasten asemaa vanhan työväenliikkeen aikana. Hyödynnän verkostotutkimuksen näkökulmia, koska kansallisella tasolla toimineita työläisnaisia oli niin vähän, että heidän toimijuuttaan on aiheellista tarkastella mieluummin sosiaalisessa verkostossa tapahtuvana toimintana kuin organisatiokeskeisesti.

Fiina Pietikäinen vaikutti työväenliikkeen luottamustehtävissä erittäin ahkerasti myös vallankumousvuonna 1917 ja sisällissodan aikana. Pehdyn luvussa 5 työväenliikkeen sukupuolirooleihin poikkeusolosuhteissa. Aikaisemmassa tutkimuksessa toistuu näkemys sodasta yhteiskunnan sukupuolirooleja mullistavana tekijänä. Pietikäinen oli merkittävä punaisen paikallishallinnon toimija vuosina 1917–1918, joten hänen toimijuutensa soveltuu hyvin tämän hypoteesin tarkasteluun.

Luvussa 6 pehdyin Fiina Pietikäisen poliittisen identiteetin tarkasteluun. Poliittinen identiteetti on tärkeä kollektiivin jäsenen toimijuutta rakentava tekijä. Työväenlehtien artikkeleissa ja pitämässään puheissa Pietikäinen toi toistuvasti esille näkemyksiään yksittäisen työläisen asemasta ja velvoitteista työväenliikkeessä. Fiina Pietikäinen osallistui kirjoittamisensa artikkeleissa ja pitämässään puheissa työväenliikkeen vasemmiston sukupuolijärjestelmän rakentamiseen ottaessaan kantaa mies- ja naisaktiivien tehtävänjakoon työväenliikkeessä. Pietikäinen vastusti SDP:n puoluekokouksissa 1918 ja 1919 ja Helsingin kunnallistoi-

mikunnan jäsenenä reformistista ja porvariysteistyöhön ajoittain myönteisesti suhtautunutta uutta sosialidemokraattista linjausta. Työväenliikkeen jakaannuttua hän vasemmiston naisaktiivina oli mukana valtaamassa Naisliittoa sosialidemokraateilta seurauksin, jotka tuskin olivat hänelle itselleen mieluisat.

Luvussa 7 on tarkastelun kohteena sosialidemokratiasta irtisanoutuneen vasemmistoaktiivi Pietikäisen toimijuus paikallisissa poliittisissa luottamustehtävissä Helsingin kaupunginvaltuustossa ja Elannon hallintoneuvostossa 1920-luvulla. Kiinnitän huomioni erityisesti siihen, miten työläisten edunvalvonta paikallistasolla käytännössä ilmeni työväenliikkeen jakaannuttua sisällissodan jälkeen. Viimeinen varsinainen käsittelyluku keskittyy Pietikäisen ammattiyhdistystoimijuuteen sisällissodan jälkeen. Tuon esille miten Pietikäinen edusti helsinkiläisiä työläisnaisia SAJ:n ja ammattiliittojen miesvaltaisissa toimielimissä ja Naisliiton edustajakouksissa. Pietikäisen myötä tuon esille mies- ja naisvaltaisten alojen ammatillisen edunvalvonnan erot ja niihin vaikuttaneet tekijät. Tutkimukseni päättää luku 9, jossa tuon esille tutkimukseni tärkeimmät päätelmät, joista toivon olevan iloa muille työväenliikkeen tutkijoille.

2 Lapsipiian matka maalta kaupunkiin

2.1 Köyhä lapsuus

Fiina Pietikäinen (o.s. Lindqvist) syntyi Helsingin maalaiskunnassa sijaitsevalla Seppälän tilalla Gustaf Adolf Lindqvistin (s. 29.9.1836) ja hänen vaimonsa Henrika Sofia Koistisen (s. 8.2.1846) esikoisena helmikuun 8. päivänä vuonna 1870. Tyttären jälkeen perheen lapsiluku kasvoi vielä kolmella jälkeläisellä. Vuonna 1871 syntyi poika Anders Johan, kolmen vuoden kuluttua toinen poika Gustaf Frans ja vuonna 1876 Gustafin ja Henrikan kuopus Fanny Matilda. Kaikki neljä lasta elivät aikuisiksi.⁷⁵

Helsingin maalaispitäjässä oli 1870-luvulla yli 7 000 asukasta. Kunta oli pinta-alaltaan laaja ja asutus oli hajaantunut lukuisiin pieniin kyliin. Seppälän tila sijaitsi Riipilän kylässä, jonka neljänsadan asukkaan elämää hallitsi vauras Köningstedtin aateliskartano. Kartano kuului paikkakunnan suurimpiin työllistäjiin ja sen omistaja, pitäjäneuvos Robert Ullner, oli Fiina Lindqvistin syntymän aikoihin Helsingin pitäjän vaikutusvaltaisin mies. Hän toimi mm. kuntakokouksen ensimmäisenä pitkäaikaisena puheenjohtajana vuosina 1866–1870.⁷⁶ Myös Lindqvistin perheen vaiheet kytkeytyivät Köningstedtin kartanon ja sen omistajasuku Ullnerien hankkeisiin. Vuosi Henrika Koistisen ja Gustaf Lindqvistin esikoisen syntymän jälkeen Gustafin velipuoli, 19 vuotta häntä vanhempi talonpoika Erik Johan Lindqvist, myi Seppälän

---

75 Vantaan seurakunnan keskusrekisteri, kirkonkirjat.

76 Litzen ja Vuori 1997, 15–16; Lillbroända 2005, 58.

tilan K nigsteditin kartanoherra Robert Ullnerille 10 600 mar-
kan hintaan. Erik Lindqvistill  oli useita sisaruksia, joilta hän ei
tilansa is lt n perineen  omistajana ollut velvollinen pyytämän
lupaa kaupantekoon. Varsinkin pienet maatilat siirtyivät vanhan
perint k yt nn n mukaisesti jakamattomina isältä vanhimmalle
pojalle, jolloin nuorempien veljesten perint osat koostuivat pie-
nest  rahasummasta, hevosesta ja työkaluista. Hieman isommilla
tiloilla nuoremmat veljet saattoivat saada perint osakseen tor-
pan. Erikin velipuoli Gustaf Lindqvist oli perinnönjaossa saanut
torpan, metsän ja peltomaata, jonka nautintaoikeuden Erik Lind-
qvist tahtoi hänelle taata myös omistajavaihdoksen jälkeen solmi-
malla kartanoherra Robert Ullnerin kanssa syytinkisopimuksen.
Sopimuksen ansiosta Gustaf Lindqvist ei ollut velvollinen maksa-
maan torpastaan vuokraa kartanoherra Ullnerille.⁷⁷

Vuonna 1876 säilyneen perukirjan mukaan Gustaf Lindqvist-
tin perheen talouteen kuului huonekalujen, työkalujen ja vuo-
devaatteiden lisäksi vain yksi hevonen, lehmä ja lamma. K -
ningsteditin kartanolle myyty Seppälän tilan syytinkil ism kki ja
siihen liitetyt maat eivät tarjonneet kasvavalle perheelle riittävän
elatusta. Gustaf Lindqvistin tuli torppareiden tavoin tehdä pelto-
töitä K nigsteditin kartanon ja mahdollisesti muidenkin karta-
noiden tiluksilla. Perimätiedon mukaan hän olisi toiminut myös
maalaispit j n seurakunnan suntiona.⁷⁸ Vaimo Henrika Koistisel-
la tuskin oli lasten ja m kin taloust iden vuoksi mahdollisuutta
osallistua ansiotyöhön.

Fiina Lindqvistin lapsuuden perheen elintaso vastasi siis Hel-
singin tilattoman väestön toimeentuloa, vaikka asumisturva oli
syytinkisopimuksen vuoksi huomattavasti parempi kuin torppa-
reilla tai muonamiehill , joiden täytyi syytinkil isist  poiketen
maksaa vuokra asunnostaan ja viljelemist n maista. Torppari-
ja muonamiestalouksiin kuului väestöstä reilusti yli kolmannes.

---

77 HMA Helsingin pitäjän lainhuudatusp yt kirja 27.9.1872; Vihola 2004,
147.

78 HMA Helsingin pitäjän perukirja 1876, 667–669; Litzen ja Vuori 1997,
26–28, 52–59; TU: henkilökohtaiset tiedonannot 1.3.2003, Maj-Lis Maltela,
Tuulikki Niemelä, Pirkko Sandroos.

Maata omistamattoman väestön määrä oli kasvanut jo 1700-luvun lopulta lähtien ja maaomaisuus oli vuosikymmenien aikana keskittynyt yhä harvempien omistajien käsiin kartanoherrojen ja isojen maatilojen isäntien lisätessä maakaupoin omaisuuttaan. Kunnallisvalta Helsingin pitäjässä oli keskittynyt käytännössä vain noin kymmenelle kartanoherralle, jotka saattoivat melko vapaasti päättää yli 7 000 kuntalaista sitoneista velvoitteista. Tilallisten lukumäärä väheni niin prosentuaalisesti kuin määrällisesti 1800-luvun jälkipuoliskolla, koska suurten kartanoiden omistajat pyrkivät kunnallisneuvos Robert Ullnerin tavoin ostamaan maita pientilallisilta. Fiina Lindqvistin syntymän ja varhaislapsuuden aikana huomattava osa kuntalaisista sai elantonsa kartanoiden palkollisina ja muonamiehinä. Varsinkin muonamiestalouksien lukumäärä kasvoi. Fiina Lindqvist eli siis varhaislapsuutensa kylässä, jossa eri sosiaaliluokkien ja erityisesti tilattomien ja tilallisten väliset varallisuus- ja elintapaerot olivat erittäin suuret. Yksilön ihmisarvo oli sääty-yhteiskunnassa sidottu suvun ja perheen varallisuuteen.⁷⁹

Taulukko 1. Yli 15 vuotta täyttäneiden Helsingin maalaiskunnan asukkaiden jakaantuminen eri väestöryhmiin v. 1865 ja 1902.

	1865	1902
Talojen haltijaväkeä	750 (16,8 %)	692 (8,6 %)
Talojen palkollisia	1040 (22,9 %)	949 (11,7 %)
Tilatonta väkeä	1660 (36,6 %)	2645 (32,7 %)
Käsityöläisiä	423 (9,3 %)	373 (4,6 %)
Muita	655 (14,4 %)	3436 (42,4 %)

Ryhmä muut sisältää Helsingin maalaiskuntaan muuttaneet tehdastyöläiset. Lähde: Litzen ja Vuori 1997, 26.

⁷⁹ Litzen ja Vuori 1997, 16, 26–29, 52–59.

Lindqvistin monilapsisen perheen taloudellinen tilanne heikkeni ratkaisevasti vuonna 1876, jolloin perheen elättäjä, Gustaf Lindqvist, kuoli. Perheen nuorin lapsi Fanny Mathilda oli vasta sylilapsi, joten Henrika Koistisen mahdollisuudet elättää itsenäisesti nelilapsista perhettään olivat heikot. Ajan lainsäädännön mukaisesti hän ei naisena voinut toimia edes lastensa holhoojana, vaan Fiinan, Andersin, Gustafin ja Fannyn holhoajaksi nimettiin isän nuorin veli, tilanvuokraaja Fredrik Lindqvist.⁸⁰ Perhettä koetteleista vaikeuksista huolimatta 7-vuotias Fiina Lindqvist sai kirjautua Köningtedtin kartanon ylläpitämään kansakouluun vuoden 1877 syksyllä. Samaa koulua kävivät myös monet hänen serkuistaan. Kansakoulun tiedoista ilmenee, että ainakin kolmen muun oppilaan sukunimi oli 1870-luvun lopulla Lindqvist. Kansakoulua Fiina Lindqvist sai käydä melko säännöllisesti vuoden 1880 syksyyn asti. Koulun poissaolotietojen perusteella Fiina eivät seitsemän ja kymmenen ikävuoden välillä rasittaneet kulkutaudit tai vastaavat vaikeat sairaudet; hänen poissaolonsa olivat vain yhden tai kahden päivän mittaisia.⁸¹

Köningstedtin kansakoulussa Fiina Lindqvist oppi luku-, kirjoitus- ja laskutaidon perusteet sekä katkelmia Katekismuksesta. Pääsääntöisesti opetuskielenä oli ruotsi, mutta ruotsinkielisille oppilaille opetettiin muutama tunti viikossa myös suomen kieltä. Todennäköisesti kansakoulun suomen kielen oppitunnit eivät olleet Fiina Lindqvistin ensimmäinen kontakti maan valtaväestön äidinkielen, sillä hänen Kuopiosta kotoisin olleen äitinsä sukunimi Koistinen viittaa myös suomenkielisten sukulaisten olemassaoloon.⁸² Fiina Lindqvistin kasvuympäristö, Riipilän

---

80 HMA Helsingin pitäjän perukirja 1876, 667; Salmela-Järvinen 1965, 263-264.

81 Vantaan kaupungin arkisto; Köningtedtin kansakoulun päiväkirjat 1877-1880; Vantaan seurakuntien keskusrekisteri: kirkonkirjat.

82 *Fackföreningsrörelsen* 18/1954, 385; Fiina Lindqvistin lapsenlapset vahvistivat isoäitinsä äidinkielen olleen ruotsi. Tiedot hänen lapsuuden aikaisesta suomen kielen taidostaan ovat ristiriitaiset. Suvun perimätiedon mukaan 16-vuotiaana Helsinkiin lähtenyt Fiina Lindqvist ei olisi osannut lainkaan suomea. TU: Henkilökohtaiset tiedonannot Tuulikki Niemellä, Pentti Pietikäinen, ja Pirkko Sandroos 1.3.2003.

kylä, oli kuitenkin täysin ruotsinkielinen. Teollistumisen myötä suomenkielisen väestön lukumäärä Helsingin pitäjässä oli tosin kasvanut voimakkaasti, vuonna 1880 jo 23 prosenttia kuntalaisista oli suomenkielisiä. Maaseutu pysyi tästä huolimatta edelleen ruotsinkielisenä, koska suomenkielinen teollisuusväestö asettui enimmäkseen radan lähetyville ja Helsingin kaupungin läheiselle rajalle muodostaen tyyppillisen esikaupunkialueen. Suomenkielisten ja ruotsinkielisten pitäjäläisten välillä ei kontakteja juuri ollut.⁸³

Vuonna 1880 tai 1881 Fiina Lindqvist joutui lopettamaan koulunkäyntinsä Köningsstedtin kansakoulussa ja hakeutumaan nuoresta iästään huolimatta palkolliseksi. Hänestä tuli kahden vuoden ajaksi pappilan viranhaltijan, kirkkoherra Johan Efraim Ahlgrenin (kirkkoherrana 1867–1889) talouden lapsipiika. Lapsiopian karu kohtalo kohtasi Helsingin pitäjässä yleensä vain aivan köyhimmän väestönosan lapsia. Lähteiden perusteella ei ilmene heikkenikö Fiina Lindqvistin lapsuudenperheen elintaso entisestään vuonna 1880 vai selittyykö Gustaf Lindqvistin ja Helena Koistisen esikoistyttären varhainen kotoa lähtö äidin uudella avioliitolla. Helena Koistisen ja häntä 13 vuotta nuoremman, vasta noin 20-vuotiaan suutarimestari Otto Turpeisen avioliitto solmittiin todennäköisesti juuri vuonna 1880 tai 1881, koska Otto Turpeisen esikoinen syntyi vuoden 1881 toukokuussa.⁸⁴ Mahdollisesti nuori isäpuoli ei suhtautunut vaimonsa edellisestä avioliitosta syntyneiden lasten elatukseen myötämielisesti ja sisaruksista vanhin, Fiina Lindqvist, joutui viimeistään 11-vuotiaana ansaitsemaan oman elatuksensa.

Palkollissäännön mukaisesti vanhempien tuli hoitaa lapsensa ensimmäinen pestautuminen vieraan palvelukseen. Fiina Lindqvistin kohdalla hänen äitinsä Helena Koistinen ja isäpuoli Otto Turpeinen solmivat kirkkoherra Ahlgrenin kanssa 10/11-vuotiaan Fiina Lindqvistin puolesta palkollissopimuksen. Sopimuksen myötä Fiina Lindqvist päätyi äärimmäiseen uskonnollisen per-

---

83 Hanhivaara 1985, 32, 37; Tuominen 1988, 24.

84 Vantaan seurakuntien keskusrekisteri: kirkonkirjat; TU: henkilökohtaiset tiedonannot Maj-Lis Maltela 1.3.2003; Litzen ja Vuori 1998, 38.

heen palvelukseen. Kirkkoherra Ahlgren oli sitoutunut evankeliseen kansanliikkeeseen tavalla, joka sai pitäjän liberaalisempaan sananjulistukseen tottuneen kirkkokansan syyttämään häntä laholaisuudesta. Palkollisena Fiina Lindqvistin tuli vuorokauden aikaan katsomatta tehdä käytännössä kaikkea, mitä emäntä eli kirkkoherran vaimo Elvira Ahlgren keksi vaatia. Vielä iäkkäänä naisena Fiina Pietikäinen muisteli kielteisesti tätä ensimmäistä palkollispaikkaansa, koska työpäivät olivat pitkiä ja raskaita ja lähes samanikäisten lasten palveleminen nöyryyttävää. Ajan tavan mukaisesti lapsipiialle eli pikkupiialle ei käytännössä rahapalkkaa maksettu, vaan Fiina Lindqvist sai palkakseen vain ylläpidon ja vaatteita. Täysi-ikäisetkin piiat ja rengit olivat aina vuoteen 1883 asti palveluspakon alaisia eli heidän oli pestauduttava epämieluisaankin taloon, jotta välttivät irtolaisstatuksen. Isäntä päätti käytännössä niin alaikäisten kuin aikuistenkin palkollistensa elämästä ja vapaa-ajanvietosta, mutta erityisen suuri valta isäntäperheellä oli juuri alaikäisiin piikoihin tai renkeihin. Vuoden 1865 palkkaussäännön perusteella isäntäperheellä oli oikeus ruumiillisesti kurittaa alle 18-vuotiasta miespuolista ja alle 14-vuotiasta naispuolista palkollistaan. Sen sijaan isäntäperheellä ei ollut mitään velvoitteita huolehtia alaikäisten palkollisten koulunkäynnistä, vaan palkollissuhde merkitsi käytännössä mahdollisesti jo alkaneen koulunkäynnin loppumista. Myös Fiina Lindqvist joutui luopumaan kansakouluopinnoista, vaikka kirkonkylässä pappilan läheisyydessä oli kansakoulu. Fiina Lindqvist sai osallistua kansakoulun sijaan vain herännäishenkisen pyhäkoulun opetukseen. Perimätiedon mukaan hän tosin säilytti kosketuksen kansakouluun tutustumalla pappilan tyttärien kirjoinhin ja muistiinpainoihin. Myöhemmissä palvelupaikoissaan hän tyydytti tiedonjanoaan lukemalla salaa keittiön kaappeihin piilottamiaan kirjoja.⁸⁵

---

85 Fackföreningrörelsen 18/1954, 385; Luukkola 1962, 5; Litzen ja Vuori 1997, 39, 46; Pylkkänen 2006, 86–87; TU: henkilökohtainen tiedonanto Maj-Lis Maltela 1.3.2003. Kirkkoherra Ahlgrenin vaimon etunimi ilmenee Ahlgrenin kirjeistä F. G. Hedbergille. Helsingin yliopiston kirjasto; Suomen luterilaisen evankeliumiyhdistyksen arkisto; J. E. Ahlgrenin kirjeet F. G. Hedbergille 9.4.1867, 19.6.1867, 7.12.1872, 30.10.1869, 24.1.1879.

Sääty-yhteiskunnassa ihmisen statuksen määräsi syntyperä, sukupuoli ja ikä. Varsinkin sosiaaliluokka asetti Fiina Lindqvistin eriarvoiseen asemaan suhteessa pappilan lapsiin ja selittää hänen koulunkäyntinsä keskeytymisen. Palkollistytön ei katsottu tarvinneen opetusta siinä määrin kuin kirkkoherran tyttären, joiden oletettiin aikuisena olevan paitsi siveellisempiä myös sivistyneempiä kuin työväestön naiset. Kirkkoherra Ahlgrenille ja hänen aikalaisilleen ihmiset saattoivat olla tasa-arvoisia Jumalan edessä, mutta maanpäällisessä elämässään he olivat Jumalan säättämän yhteiskuntajärjestyksen perusteella eriarvoisia. Ahlgrenin ystävälleen ja uskontoverilleen, evankelisen liikkeen johtaja F. G. Hedbergille, lähettämässä kirjeissä ilmenee hänen syvä evankelinen vakaumuksensa ja kutsumuksensa pelastaa seurakuntalaisten sielut Jumalalle. Ahlgren ei kuitenkaan kirjeissään käsitellyt Helsingin pitäjässä vallinnutta yhteiskunnallista epätasa-arvoa ja siitä seuranneita inhimillisiä kärsimyksiä.⁸⁶ Nähtävästi hän säätyajan yksilönä mielsi yhteiskuntaluokkien väliset varallisuuserot luonnollisiksi ilmiöiksi, joiden muuttaminen oli tarpeetonta tai ainakin toisarvoista suhteessa sanan julistukseen. Helsingin pitäjän asukkaat eivät osanneet 1880-luvulla ennustaa sääty-yhteiskunnan suhteellisen nopeaa muuttumista luokkayhteiskunnaksi. Vain 25 vuotta myöhemmin Fiina Pietikäinen oli kansanedustajana mukana laatimassa SDP:n eduskuntaryhmässä lakialoitetta vuoden 1865 palkollissäännön poistamiseksi. Aloitteen varsinaisen esittelijä oli Miina Sillanpää, joka Fiina Pietikäisen tavoin muisteli vielä iäkkäänä, kuinka alentuvasti eri sosiaaliluokkaan kuuluneet työnantajat olivat häneen palvelijana suhtautuneet.⁸⁷ Omakohtaisesti koetut epäkohdat innostivat Fiina Pietikäistä, Miina Sillanpäätä ja monta muutakin työläisnaista puuttumaan palkollisten muuta työväestöä heikompaan asemaan jo 1900-luvun ensimmäisinä vuosina.

---

86 Helsingin yliopiston kirjasto; Suomen luterilaisen evankeliumiyhdistyksen arkisto; J. E. Ahlgrenin F. G. Hedbergille lähettämät kirjeet 9.4.1867, 19.6.1867, 7.12.1872, 30.10.1869, 24.1.1879.

87 Sulkunen 1989, 23–24.

2.2 Työntäyteinen nuoruus Helsingissä

Fiina Pietikäinen työskenteli pappilassa pikkupiikana perimätiedon mukaan kaksi vuotta. Todennäköisesti hän työskenteli tämän jälkeen palkollisena Helsingin pitäjässä vielä kolmen vuoden ajan, koska Helsingin pitäjän seurakunnan väestökirjatietojen perusteella hän muutti Helsingin kaupunkiin 16-vuotiaana vuoden 1886 joulukuussa. Nuoren maalaistytön siirtyminen kaupunkiin ansaitsemaan elantoaan ei ollut mitenkään poikkeuksellista. Tampereen alueen työläisnaisten elämänvaiheita tutkinut Pirjo Markkolan mukaan nuoret torppari- ja itsellistytöt lähtivät maaseudulta kaupunkiin keskimäärin juuri 16,5 vuoden iässä suoritettuaan rippikoulun. Helsingin pitäjä oli tyypillinen muuttotappiokunta, sillä maalaiskunnasta muutti pois 1880-luvun jälkipuoliskolla joka vuosi noin 250–300 henkilöä. Useimmat heistä asettuivat nuoren Fiina Lindqvistin tavoin Uudenmaan läänin muuttovoittokuntaan, Helsingin kaupunkiin. Seuraavan seitsemän vuoden aikana Fiina Lindqvistin nuoremmat sisarukset sekä hänen äitinsä Helena Koistisen ja Otto Turpeisen perhe muuttivat niin ikään Helsinkiin. Torppariperheiden ja maaseudun palkollisten muuttoliike kuvaa yhteiskunnan aatteellista murrosta, joka ilmeni aikakauden työvoimapolitiikassa. Fiina Lindqvistin nuoruus ajoittuu aikakauteen, jolloin liberalistisessa hengessä säädettiin yleinen elinkeinovapauslaki ja itsellisen väestön muuttorajoitukset kumottiin. Maatyöväestön ei enää tarvinnut välittää laillisen suojelun pakosta vaan kuka tahansa saattoi vapaasti muuttaa kaupunkiin ja etsiä mieleistään työtä. Maaltamuuttoa lisäsi paitsi teollistumisesta johtuva kaupungistuminen myös maaseudun heikot palkat. Kaudella 1878–1895 maatyöväestön palkkataso ei noussut lainkaan ja erityisesti 1880-luvun jälkipuoliskolla muutenkin vaatimattomat palkat entisestään laskivat 7-8 prosenttiyksikköä.⁸⁸

---

88 Vantaan seurakuntien keskusrekisteri: kirkonkirjat; Markkola 1986, 76; Myllyntaus 1981, 177–178; Soininen 1981, 108.

Muuttajista nuoria naisia oli hienoinen enemmistö, sillä kaupungista löytyi heille helposti ainakin palvelijan työtä. Palvelijoista oli keski- ja yläluokkalaisissa kaupunkilaiskodissa jatkuva puute. Moni nuori, varaton tyttö päätyikin palvelijattareksi, koska toisin kuin esim. teollisuudessa työntekijällä ei taloon tullessa ollut välttämätöntä olla rahaa elääkseen ensimmäiseen palkkaan asti. Työ ei myöskään edellyttänyt ammattitutkintoa ja käsitti naisille luontaiseksi mielletyt kotityöt. Työväestön keskuudessa palvelijattaren ammatilla oli kuitenkin alhainen status. Se miellettiin aliarvostetuimpiin ammatteihin, joihin yksilö saattoi joutua.⁸⁹ Nuoren Fiina Lindqvistin työhistoria poikkesi kuitenkin melkoisesti monen muun maalaistytön vastaavasta. Hän seilasi 17-vuotiaana Itämerellä kulkevilla laivoissa, joissa hän toimi kylmäkkojärjoittelijana valmistaen kapteenille ja todennäköisesti muillekin merimiehille ruokaa. Merillä työskennellessään hän oppi hieman venäjää ja sai tyytyväisiltä merimiehiltä lahjaksi Polle-nimisen, pitkäikäisen papukaijan. Tämä, muutamia lauseita puhunut papukaija viehätti tavattomasti Fiina Pietikäisen lapsenlapsia vielä 1940-luvulla.⁹⁰

Fiina Pietikäinen ei omaisilleen kertonut joutuneensa laivalla kohtaamaan sukupuolista häirintää, mutta todennäköistä tämä miesvaltaisessa, suljetussa ja hierarkkisessa työyhteisössä oli. Satamissa ja merillä vallitsi kuljetusalan ammattiyhdistyshistoriaa tutkineen Tapio Bergholmin mukaan ”poikamieskulttuuri”, johon kuului runsas alkoholinkäyttö, satunnaiset sukupuolisuhteet ja väkivallan uhka.⁹¹ Esimerkiksi satamissa lastaajina työskennelivät naiset valittivat vielä ensimmäisen maailmansodan jälkeen joutuneensa työssään kokemaan seksuaalista häirintää ja suoranaista väkivaltaa työnjohtajien, laivojen kapteenien, perämiesten ja merimiesten taholta. Tuolloin satamissa työskenteli selvästi enemmän naisia kuin Fiina Lindqvistin nuoruudessa. Myös työmaajuopottelu oli miesvaltaisilla aloilla niin yleistä, että työnan-

---

89 Rahikainen 2001, 26; Vattula 1981, 70.

90 Henkilökohtaiset tiedonannot 1.3.2003 Maj-Lis Maltela, Marita Helameri, Tuulikki Niemelä.

91 Bergholm 1996,4–5; Bergholm 1997, 31–32.

tajien ja työnjohtajien oli hyväksyttävä miestyöntekijöiden juoppottelu varsinkin palkanmaksua seuranneena päivänä. Sen sijaan työläisnaisten kulttuuriin kuului kunnollisuuden ihanne eikä alkoholinkäyttöä hyväksytty ainakaan vastaavissa määrin. Lap-suuden ja nuoruuden aikana havaitut kokemukset helsinkiläisen työväestön alkoholinkäytöstä ja sen haitoista vaikuttivat osaltaan siihen, että Fiina Pietikäisestä tuli alkoholin suhteen absolutisti ja raittiusyhdistysaktiivi. Alkoholinkäyttöön ja tilapäisiin seksuaalisuhteisiin taipuvaisilla työntekijöillä on myös aina ollut taipumus leimata kaikki alan työntekijät. Nuoren, laivoilla työskennelleen naimattoman naisen siveellisyyteen kohdistui helposti epäilyksiä.⁹² Fiina Pietikäinen kertoi 1950-luvulla *Fackföreningsrörelsen*-lehden toimittajalle hieman harmistuneena, että luopui työstään laivalla, koska ”en flicka i en ångbåt ringaktades och ansågs vara ”en dålig människa.”⁹³

Irtisanouduttuaan työstään laivalla noin 18-vuotias Fiina Lindqvist hakeutui ravintola-alalle joko keittäjäksi tai tarjoilijaksi. Nuoret tarjoilijat joutuivat ravintoloissa kohtaamaan humalaisten miesasiakkaiden lähentelyä ja maksullisen seksin tarjouksia. Palkka oli heikko ja toimeentulo pitkälti riippuvainen juuri miesasiakkaiden antamista juomarahoista. Helsinkiläistä prostituutiota tutkineen Antti Häkkisen mukaan ravintolatyö altisti erityisesti maaseudulta pääkaupunkiin muuttaneita nuoria tyttöjä prostituutioon. Nuori Fiina Lindqvist saikin nopeasti ravintolatyöstä ja sen epäkohdista tarpeekseen ja päätyi porvari-perheeseen piiksi siitäkkin huolimatta, että hänellä oli kielteisiä kokemuksia palvelijan työstä. Viimeistään tässä vaiheessa hän tutustui ensimmäiseen aviomieheensä, kirkonkirjojen perusteella rääätälinä toimineeseen, niin ikään Helsingin pitäjältä kotoisin olleeseen räätäli Karl Anderssoniin, jonka kansa hän solmi avioliiton 21-vuotiaana. Nuorena solmittuun avioliittoon vaikutti Fiina

---

92 *Palkkatyöläinen* 9.2.1940; Lähtenmäki 1997, 123; Teräs 2001, 49–50, 53.

93 *Fackföreningrörelsen* 18/1954, 385.

Lindqvistin⁹⁴ kohdalla kyllästyminen naimattoman työläisnaisen työelämässä kohtaamiin ongelmiin ja epäkohtiin.⁹⁵

Vid 21 års ålder tyckte Fiina, att det hela blev för jåkligt – som hon själv säger – och gifte sig.⁹⁶

Karl Anderssonin ja Fiina Lindqvistin avioliitosta syntyi vuoden 1892 kesällä tytär Karin Ragnhild. Aviovaimoksi ja äidiksi Fiina Lindqvist oli melko nuori. Pirjo Markkola on Tampereen työläiskoteja tutkiessaan päätenyt tulokseen, jonka mukaan kaupungin työläisnaisten keskimääräinen avioitumisikä oli 26,2 vuotta. Fiina Andersson synnytti myös kaksi muuta lasta, mutta he kuolivat melko pian syntymän jälkeen. Fiina Pietikäisestä lyhyen opinäytetyön kirjoittanut ja hänen lapsiaan 1960-luvulla haastatelleen Aliisa Luukkolan mukaan Fiina Pietikäisen ensimmäinen avioliitto oli onneton, koska Karl Anderssonilla oli taipumusta alkoholin liialliseen käyttöön. Karl Andersson kuoli vuonna 1897 keuhkotautiin vain 25-vuoden ikäisenä. Luukkolan mukaan vaikeaan avioliittoon kyllästynyt Fiina Lindqvist olisi ottanut miehensä eron jo aikaisemmin. Kirkonkirjojen perusteella Karl Andersson eli kuolemaansa saakka avioliitossa. Todennäköisesti Fiina Andersson muutti pienen tyttärensä kanssa asumaan erilliseen miehestään. Asumusero oli monelle vähätuloiselle työläisäidille usein parempi vaihtoehto kuin avioeron hakeminen, sillä avioeron saaminen edellytti kallista ja vaivalloista oikeusprosessia. Pahimmillaan avioeroa hakeneet naiset saattoivat oikeudessa joutua miehensä velkojen maksajiksi ja menettää entisille miehelleen lapsensa. Avioliitossa syntyneiden lasten huoltajuus säilyi ehdoitta miehellä aina vuoden 1929 avioliittolakiin asti, vaikka eri puolueiden naiskansanedustajat eduskunnassa toistuvasti

---

94 Kirkonkirjojen perusteella Fiina Lindqvist ei ottanut käyttöön ensimmäisen miehensä sukunimeä. Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntien keskusrekisteri.

95 *Fackföreningrörelsen* 18/1954, 385; Häkkinen 1994, 120–121; Vainio-Korhonen 2002, 70–71.

96 *Fackföreningsrörelsen* 18/1954, 385.

vuodesta 1907 asti vaativat äidin määräysvallan tunnustamista suhteessa lapsiinsa.⁹⁷

Työläisäidin yksinhuoltajuus ei aikakauden Helsingissä ollut mitenkään poikkeuksellista. Leskiä, naimattomia äitejä ja miehensä erillään asuneita työläisnaisia oli Helsingissä tuhansia. Yksinhuoltajuuden syystä riippumatta kaikkia ilman miehensä tukea lapsiaan elättäneitä naisia uhkasi köyhyys heikon palkkatason sekä työn ja lapsenhoidon yhteensovittamisen vuoksi.⁹⁸ Fiina Lindqvistin elämänvaiheet noin vuosilta 1894–1897 ovat pitkälti hämärän peitossa, joten en tiedä miten hän vaikeassa elämäntilanteessaan turvasi itselleen ja tyttärelleen välttämättömän toimeentulon. Pietikäisen lapsenlapsilla oli muistikuva, jonka mukaan isoäiti olisi toiminut leskeksi jäätyään kaupunkilaisperheen palkollisena. Todennäköisesti hän toimi myös pyykinpesijänä. Vuonna 1893 Fiina Lindqvistin äiti Helena Koistinen muutti nuorempien lastensa ja aviomiehensä kanssa Helsinkiin, joten mahdollisesti Fiina Lindqvist sai omalta äidiltään lapselleen tarpeellista hoitoapua ja saattoi näin paremmin keskittyä työelämään. Fiina Lindqvistin nuorin sisar, häntä kuusi vuotta nuorempi Fanny Matilda oli kirjautunut Fiina Lindqvistin ja Karl Anderssonin kanssa samanaikaisesti Helsingin jakamattoman seurakunnan jäseneksi vuonna 1892. Mahdollisesti hän asui yhdessä vanhemman sisarensa kanssa ja auttoi tarvittaessa lastenhoidossa ja kotitöissä.⁹⁹ Monelle muullekin yksin lapsiaan elättäneelle naiselle naispuolisten perheenjäsenten lastenhoitoapu ja usein myös taloudellinen tuki oli välttämätöntä.¹⁰⁰

---

97 Vantaan seurakuntien keskusrekisteri: kirkonkirjat; henkilökohtainen tiedonanto 1.3.2003 Marita Helameri; Innala 1967, 96–97; Markkola 1994, 35. Luukkola 1962, 3; Lähtenmäki 1997, 34.

98 Rahikainen 2001, 21–22.

99 Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntien keskusrekisteri: muuttaneiden luettelot; Tikkurilan seurakunnan kirkkoherranvirasto. Virkatodistus sukututkimusta varten. TU Henkilökohtainen tiedonanto 1.3.2003 Maj-Lis Maltela.

100 Lähtenmäki 1997, 131–133.

Fiina ja Tahvo Pietikäisen perhevalokuva vuosilta 1915–1916. Lapset vasemmalta oikealle: Eino (s. 1907), Hugo, (s. 1899), Aino (s. 1903), Kerttu (s. 1901), Olavi (s. 1910). Fiina Pietikäisen vanhin tytär Karin (s. 1892) ei ole kuvassa. Maj-Lis Maltelan valokuva.

Nuori leski Fiina Lindqvist tutustui Helsingissä Pielavedellä syntyneeseen kivenhakkaaja Tahvo Pietikäiseen (1871–1935), jonka kanssa hän avioitui vuonna 1898. Perheeseen syntyi viisi lasta muutaman vuoden väliajoin: Hugo Felix syntyi vuonna 1899, Kerttu Kyllikki vuonna 1901, Aino Adolfina vuonna 1903, Eino Kullervo vuonna 1907 ja nuorin, Olavi Tapio, vuonna 1910.¹⁰¹ Kaiken kaikkiaan Fiina Pietikäinen synnytti siis kahdeksan lasta, joista kuusi varttui aikuiseksi.¹⁰²

101 Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntien keskusrekisteri: kirkonkirjat; *Fackföreningsrörelsen* 18/1954, 387; *Suomen Sosialidemokraatti* 2.3.1970; TU: henkilökohtaiset tiedonannot Tuulikki Niemelä, Maj-Lis Maltela, Pirkko Sandroos, Marita Helameri 1.3.2003.

102 Fiina Pietikäisen synnytysten määrä vastasi melko tarkkaan suhteellisen nuorena avioituneen työläisnaisen synnytysten keskiarvoa. Markkolan laskelman mukaan ainakin Tampereella alle 25-vuotiaana avioituneista työläisnaisista yli puolet synnytti vähintään viisi lasta ja joka kolmas vähintään seitsemän. Markkola 1994, 30–31.

Vuosina 1899–1910 Fiina Pietikäinen oli kasvavasta perheestään huolimatta hyvin aktiivinen sekä työelämässä että työväenliikkeen yhdistystoiminnassa. Tuolla aikavälillä hänen tiedetään varmuudella toimineen pyykinpesijänä ja todennäköisesti myös silittäjänä. Suurlakon jälkeen Fiina Pietikäinen perusti Pasilaan oman kansankeittiön, jota hän hoiti yhdessä miehensä kanssa muutaman vuoden ajan. Pietikäisen ravitsemusliikkeestä saattoivat työläiset ja samassa talossa toimineen Pelastusarmeijan avustamat ihmiset ostaa edulliseen hintaan ravitsevaa ja edullista kotiruokaa. Ikänsä ja siviilisäätynsä puolesta Fiina Pietikäinen oli hyvin tavanomainen naisyrittäjä. Turkulaisia naisyrittäjiä tutkineen Kirsi Vainio-Korhosen tutkimuksen mukaan tyypillinen aikakauden naisyrittäjä oli yritystä perustaessaan Fiina Pietikäisen tavoin keskimäärin 37-vuotias, avioliitossa elävä nainen. Yrittäjyys mahdollisti monelle avioituneelle naiselle palkkatyötä joustavamman työajan ja varsinkin sosialidemokraatit, joihin osa työnantajista suhtautui kielteisesti, arvostivat myös työn itsenäisyyttä.¹⁰³

Mahdollisesti Fiina Pietikäinen jo 1900-luvun alussa majoitti myös alivuokralaisia perheen Köydenpunojankadulla sijainneeseen asuntoon. Alivuokralaisten maksama vuokra- ja ruokarahaa toi moneen työläisperheeseen välttämättömiä lisätuloja. Työväestön keskuudessa alivuokrallisuuteen ilmiönä ei suhtauduttu kielteisesti eikä edes perheen ulkopuolisten alivuokralaisten majoittamisen katsottu luoneen moraalisia ongelmia. Viimeistään suurlakon jälkeen Fiina Pietikäinen sai tilapäisansioita myös toimiessaan varsinkin eduskuntavaalien läheisyydessä puolueen ja erityisesti SDP:n Uudenmaan vaalipiirin agitaattorina ja matkapuhujana. Matkapuhujan ammatti oli harvoja tehtäviä, joista 1900-luvun alussa maksettiin miehelle ja naiselle samasta työstä sama palkkio. Lisäansioita olivat myös joidenkin johto- ja toi-

---

103 *Suomen Sosialidemokraatti* 2.3.1970; TU: henkilökohtaiset tiedonannot Tuulikki Niemelä, Marita Helameri 1.3.2003; Kirsi Vainio-Korhonen 2002, 68.

mikuntien jäsenyyden myötä hänelle maksetut vaatimattomat kokouspalkkiot.¹⁰⁴

Fiina Pietikäinen hankki lukuisten muiden työmiesten vaimojen tavoin perheen toimeentulon kannalta välttämättömiä tuloja.¹⁰⁵ Avioituneiden työläisnaisten palkkatyö ja erityisesti pienimuotoinen, palkkatyötä vapaampi yritystoiminta oli 1900-luvun alun Helsingissä yleinen perheiden selviytymisstrategia. Monet perheelliset työläisnaiset toimivat Fiina Pietikäisen tavoin ravinto-, ja majoitusalan yrittäjinä tai itsenäisinä pyykkäreinä/silitäjinä.¹⁰⁶

Työtätekevän, monilapsisen perheenäidin elämä oli 1900-luvun alussa raskasta ja vapaa-aika oli monille Fiina Pietikäisen kanssasisarille täysin tuntematon käsite. Tästä huolimatta poikkeuksellisen energinen ja vähillä yöunilla selvinnyt Fiina Pietikäinen löysi aikaa myös monipuoliseen kansalaisvaikuttami-

---

104 TA Agitaattoreiden matkakertomuksia 1905–1909; TU: Henkilökohtaiset tiedonannot 1.3.2003 Tuulikki Niemelä, Pentti Pietikäinen, Marita Helameri; Uudenmaan läänin Sos.-dem. vaalipiiritoimikunnan toiminta- ja tilikertomus v. 1910, 4–5; Uudenmaanläänin vaalipiirin sosialidemokraattisen piirikokouksen pöytäkirja 9.–10.4.1910, 19, 22–23.

105 Historiantutkijoiden on tosin erittäin vaikeaa todentaa perheellisten naisyrittäjien määrää perinteisten arkistolähteiden kautta. Pienituloisten yrittäjien ei ollut välttämätöntä maksaa tuloistaan veroa, joten valtaosaa omalla työllään itsensä ja perheensä elättäneistä naisista ei löydy veroluetteloista. Takseerausmiehet eivät aviovaimojen sivutuloista olleet edes erityisen kiinnostuneita, joten läheskään kaikkia, tulojen perusteella verovelvollisiakaan naisia ei veroluetteloissa ilmene. Työläisnaiset elättivät perhettään miestensä rinnalla, joskin naisten tulot muodostivat työn satunnaisuuden, osa-aikaisuuden ja puutteellisen palkkauksen vuoksi selvän vähemmistön perheen kokonaistuloista. Perheenäidin taloudellista itsenäisyyttä korosti liberalismin hengessä vuonna 1889 säädetty laki, jonka mukaan myös naimisissa olevilla naisilla oli oikeus hallita työllään ansaitsemaansa tuloa ja oikeus tehdä itsenäistä sopimusvelkaa. Useimpien työläisperheiden kohdalla perheenäidin ansaitsemisen vapaudesta tosin ei voi puhua, koska rahat menivät viimeistä penniä myöten perheen toimeentuloon. Markkola 1994, 158; Vainio-Korhonen 2001, 107–108; Vainio-Korhonen 2002, 64–69, 71, 74–75.

106 Markkola 1994, 158; Vainio-Korhonen 2001, 107–108; Vainio-Korhonen 2002, 64–69, 71, 74–5.

seen.¹⁰⁷ Työväenliikkeen järjestötoiminta oli Helsingissä vuoden 1905 suurlakkoa edeltävinä vuosina vielä hyvin pienimuotoista ja varsinkin naisia oli aktiivisesti mukana hyvin vähälukuisesti. Todennäköisesti omassa elämässä koettu puute ja turvattomuus toimivat Fiina Pietikäisenkin kohdalla kimmokkeina järjestötyöhön. Työväenliikeaktiivi Martta Salmela-Järvisen (1892–1987) mukaan työläisnaiset lähtivät mukaan työväenliikkeeseen, koska he ”joutuivat yhteiskuntaelämässä monin tavoin havaitsemaan, että heidän mahdollisuutensa elämänsä ja toimeentulonsa turvaamiseen olivat sängen vähäiset.”¹⁰⁸ Ruotsalainen sosiologi Abby Peterson on todennut naisten kansalaisvaikuttamisen käynnistymisen selittyvän juuri kodin piirissä ja työelämässä havaituista epäkohdista. Samanlaisia ongelmia arjessaan kokeneet naiset tapasivat yhdistysten kokouksessa ja iltamissa ja kokivat yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka toimi voimavarana järjestötyössä.¹⁰⁹ Fiina Pietikäisen persoona soveltui hyvin pitkäjänteiseen ja määrätietoiseen järjestötyöhön, joka 1900-luvun alkuvuosikymmeninä vaati työläisnaiselta rohkeutta ja hyvää itsetuntoa.¹¹⁰ Hän oli lastenlastensa mukaan ”järjestöihmiseksi syntynyt”¹¹¹.

Fiina Pietikäinen viihtyi kokoussaleissa, mutta hän toimi myös julkisesti SDP:n matka-agitaattorina. Tässä tehtävässä hän rikkoi vuosisadan alussa aikakauden sukupuoli- ja luokkarajoja. Erityisesti puolueen matka-agitaattorina toimiminen edellytti suurta henkilökohtaista rohkeutta, itsevarmuutta ja epävarmuuden sietokykyä.

---

107 TU: Fiina Pietikäistä ja hänen yhteiskunnallista toimintaansa koskeva kyselymonisteiden 20.1.2003 vastaukset Terttu Lappi ja Maj-Lis Maltela.

108 Salmela-Järvinen 1950, 37.

109 Peterson 1987, 115–119.

110 TU: Fiina Pietikäistä ja hänen yhteiskunnallista toimintaansa koskevat kyselymonisteiden vastaukset 20.1.2003.

111 Henkilökohtainen Pirkko Sandroos 1.3.2003.

2.3 Fiina Pietikäinen puhujana

Fiina Pietikäinen kuului työväenliikkeen ensimmäisiin naisagitaattoreihin, jotka jo ennen suurlakkoa uhmasivat monenlaisia vaaroja ja yleistä pilkkaa kiertäessään kylästä toiseen kertomassa sosialismista ja kehottamassa työläisiä perustamaan työväenyhdistyksiä.¹¹² Työväenliikkeen puhujat herättivät kuulijoissaan voimakkaita tunteita. Erityisesti työläisnainen puhujana oli yleisen ihmetyksen ja myös paheksunnan aihe. Ylempien sosiaaliluokkien edustajien mielestä työläisnaisen tuli olla työteliäs, siveä, hiljainen ja miehelleen sekä esivallalle kuuliainen. Naisagitaattori ei sopinut tähän stereotypiaan.

---

112 Sosialidemokraattisen puolueen agitaattorit olivat ensimmäisiä maata kiertäneitä puhujia, jotka pyrkivät suostuttelemaan mahdollisimman monta työläistä kyseenalaistamaan vallinneet olot ja liittymään työväenjärjestöihin. Vasta vuoden 1906 eduskuntauudistuksen jälkeen kylillä ja toreilla puheitaan pitivät myös muiden puolueiden vaalityöntekijät. Sosialidemokraattisen puolueen agitaatiota ns. toisen sortokauden aikana tutkineen Jari Ehrnroothin mukaan puhuttu agitaatio voidaan toteutustavan mukaan jakaa kotiagitaatioon, puhetilaisuuteen ja luentokurssiin. Kotiagitaatiota harjoittivat puolueen rivijäsenet puhumalla naapureilleen, ystävilleen ja työtovereilleen sosialismista. Puhetilaisuuksia pitivät palkatut puolueen paikallis- ja piiritason työntekijät työväestölle, joista useimmat eivät olleet työväenjärjestöjen jäseniä. Kiertäviä agitaattoreita palkattiin erityisesti vaalipuhujiksi. Monet kiertävät puhujat olivat käyneet puolueen luentokursseilla saamassa oppia puolueen ohjelmasta ja kansainvälisen sosialismin opeista sekä neuvoja puheiden pitämiseen. Luentokurssien opetus perustui tiedonjakamiseen, muissa puhetilaisuuksissa agitaattorit pyrkivät luomaan kuulijoissaan voimakkaan tunne-efektin, jotta kuulijat olisivat kyseenalaistaneet vallinneet normit. Monet aikalaiset kokivat kiertävien puhujien puheet luokkavihaa lietsonkeiksi. Ensimmäisen maailmansodan aikaiset sensuurisäännökset ja 1920-luvun porvarivalta hillitsivät puhujien kielenkantoja. Agitaattorit pitivät puheitaan yhä useammin työväentaloissa ja muissa suljetuissa tiloissa, vaikka viranomaisten valvova ja tarkkaileva silmä oli usein sielläkin läsnä. Puheiden sisällön muuttuminen maltillisemmaksi ja informativisemmaksi johtui myös kuulijoista. Sisällissodan jälkeen työväentaloihin kokoontuneet työläiset olivat jo tietoisia sosialismin perusteista toisin kuin valtaosa kuulijoista 1900-luvun alkuvuosina. Ehrnrooth 1992, 313–324.

Työväenliikkeen piirissä niin nais- kuin miesagitaattoreiden työpanosta pidettiin kuitenkin aivan välttämättömänä, koska valtaosa työläisistä osasi lukea ja varsinkin kirjoittaa melko heikosti, ja vain harvalla oli varaa tai mielenkiintoa ostaa sanomalehtiä tai kirjoja. Puhetilaisuudet tavoittivat työläisiä paljon tehokkaammin kuin painettu sana. Säilyneiden lähteiden ja aikalaistoimijoiden muistelmien perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että työväenliikkeessä ei kyseenalaistettu puhujaksi luonteeltaan sopivan naisen oikeutta toimia agitaattorina. Toisin kuin monet muut aikalaiset työväenliikkeen miehet eivät siis paheksuneet agitaattoreiksi haluvia naisia. Turun puoluekokouksessa 1899 jotkut miespuoliset kokousedustajat kannattivat naisagitaattoreiden palkkaamista, koska uskoivat naisen puhujana voivan paremmin ja uskottavammin vaikuttaa työläisnaisiin kuin miehen. Useimmat työväenliikkeen miesaktiivit olivat kuitenkin sitä mieltä, ettei agitaattorin sukupuolella juuri ollut merkitystä. He eivät ymmärtäneet, miksi tietty määrä agitaattoreiden työpaikoista olisi pitänyt ”korvamerkitä” naisille. Sen sijaan työväenliikkeen vähälukuisille naisille naispuolisten agitaattoreiden olemassaolo oli ehdoton edellytys työläisnaisten aktivoimiseksi mukaan työväenliikkeen toimintaan. Heidän mielestään miesagitaattorit eivät ymmärtäneet naisten elämää, eikä naisille puhunut miesagitaattori ollut tästä syystä toimestaan yhtä uskottava kuin nainen. Fiina Pietikäinen oli yksi niistä työväenliikkeen naisista, jotka toistuvasti ottivat naisagitaattoreiden tarpeellisuuden esille nimenomaan sukupuolinäkökulmasta.¹¹³

Sopivien naisten löytäminen agitaattoreiksi oli kuitenkin vaikeaa, koska agitaattorin toimi oli naisille vielä vaarallisempi työtehtävä kuin miehille. Yhteiskunnallisista kysymyksistä puhunut ja radikaaleja muutoksia vaatinut työläisnainen rikkoi lähes kaikkia aikakauden sukupuolirooleja vastaan, mikä osaltaan varmasti lisäsi aggressiivisen kohtelun uhkaa. Naisagitaattorit olivat alttiita myös seksuaaliselle väkivallalle. Monia naisagitaattoreita louk-

---

113 Suomen Työväenpuolueen perustavan kokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Turussa 17.–20.7.1899, 64; Sainio 1955, 38. Fiina Pietikäisen näkemyksistä ja toimista.

kasi myös se, että itsenäisesti liikkuneen naisagitaattorin sukupuolimoraali asetettiin kyseenalaiseksi. Fiina Pietikäinen oli tosin joutunut tottumaan ennakkoluuloihin jo nuorena tyttönä, jolloin hän työskenteli laivoilla. Agitaattorin työ vaati häneltä myös vähintään keskinkertaista ruumiinkuntoa, puutteellisten majoitusolosuhteiden sietokykyä ja hyvää itsetuntoa. Nuori perheenäiti joutui toistuvasti turvautumaan apostolinkyytiin, koska julkisilla kulkuvälineillä ei päässyt syrjäisiin kyliin ja asutuskeskuksiin. ”Kunnon” ihmiset eivät myöntäneet työväenliikkeen agitaattoreille kokous- tai yöpymistiloja, joten hän puhui palopuheensa valtateillä ja joutui ajoittain nukkumaan ladoissa tai saunoissa.¹¹⁴ Työolosuhteet paranivat kuitenkin 1910-luvulla huomattavasti, koska tällöin lähes koko maassa oli työväentaloverkosto, joka tarjosi majoitus- ja puhetilat kiertäville puhujille. Tällöin Fiina Pietikäinen uskaltautui jo ottamaan nuorimmat poikansa, Einon ja Olavin, mukaan puhematkoilleen, mutta vielä tuolloinkin puhetilanteet olivat varsinkin lasten näkökulmasta ajoittain hyvinkin uhkaavia. Fiina Pietikäistä lapsineen pilkattiin ja heidän päälle saatettiin heittää kananmunia tai tomaatteja. Sosialismista valtaosa työläisistä, torppareista ja pienviljelijöistä ei 1900-luvun alussa ollut kuullut mitään myönteistä ja poliittinen keskustelu- ja väittelykulttuuri oli yleensäkin vasta lapsenkengissä. Fiina Pietikäinen oli useimpien muiden työväenliikkeen agitaattoreiden tavoin heikosti koulutettu – sivistyneistö katsoikin usein tehtäväkseen saattaa kouluttamattoman rahvaan puhujan naurun kohteeksi. Aggressiivisten ja ylimielisten kuulijoiden lisäksi riehana olivat varsinkin 1900-luvun alkuvuosina santarmit, joilla oli valtuudet estää ja keskeyttää kokouksia, tehdä kotitarkastuksia ja vangita puhujia. Pahimmillaan työväenliikkeen puhujia uhkasi ns. sortovuosien aikana vankila ja maastakarkoitus.¹¹⁵

---

114 *Fackföreningsrörelsen* 18/1954, 385–386; Ehrnrooth 1992, 295; Raatikainen 1955, 36–37; Sainio 1955, 30; Tokoi 1947, 119–124.

115 TU: Fiina Pietikäistä ja hänen yhteiskunnallista toimintaansa koskeva kyselymoniste 20.1.2003 Maj-Lis Maltela ja Pirkko Sandroos; TU: henkilökohtaiset tiedonannot Pentti Pietikäinen, Maj-Lis Maltela 1.3.2003; Nurminen 2013, 92–94; Sainio 1955, 38–39.

Pietikäisen puolueelta saama puhujakoulutus oli vaatimatonta. Iäkkäänä veteraanina hän kertoi Fackföreningsrörelsen-lehden toimittajalle saaneena oppinsa työväenjärjestöjen lukupiireistä, joissa koulutettiin Suomen ensimmäiset työväenliikkeen puhujat. Mahdollisesti hän Uudenmaan vaalipiirin (aik. Helsingin agitaatiopiiri) puhujana osallistui myös Helsingin Työväenyhdistyksen järjestämiin, puhujille tarkoitettuihin iltakoulutustilaisuuksiin, joissa agitaattoreita valistettiin mm. sosialismin teorioista, valtakumouksesta ja puolueen ohjelmasta. Iltaluentotilaisuuksia järjestettiin vuosina 1908–1909.¹¹⁶

Vuoden 1905 suurlakon jälkeen puolue alkoi systemaattisesti kouluttaa puhujiaan järjestämällä valtakunnallisen luentokurssin vuonna 1906 Lahdessa. Tämän jälkeen valtakunnallisia kursseja ei enää pidetty. Niiden sijaan alettiin pitää lyhyitä luentokursseja vaalipiireittäin. Vuonna 1913 puolue järjesti laajemman, valtakunnallisen puolueopiston nimellä tunnetun, kolme kuukautta kestäneen seminaarin. Fiina Pietikäisen nimeä ei kuitenkaan Lahden luentokurssin tai puolueopiston osallistujaluetteloista löydy. Vaalipiirien luentokursseille osallistuneiden nimilistoja ei tiettävästi ole säilynyt. Kurssit oli tarkoitettu etupäässä Fiina Pietikäistä nuoremmille puhujille. Lahden puhujakursseille osallistui tosin yli 30-vuotiaitakin (25 prosenttia osallistujista), mutta vuoden 1913 kursseilla vain joka kymmenes osallistuja oli täytännyt 30 vuotta. Kurssit olivat myös hyvin miesvaltaisia, ainoastaan joka kymmenes osallistuja oli nainen.¹¹⁷ Fiina Pietikäistä voi siis aiheesta kutsua itseoppineeksi puhujaksi, jolta vaadittiin paljon rohkeutta ja sanavalmiutta erityisesti 1900-luvun alussa, jolloin hän aloitti puolueagitaattorin työt. Vuoden 1906 eduskuntaudistuksen jälkeen äidinkielenään ruotsia puhuneen Fiina Pietikäisen vastuulle jäivät Uudenmaan vaalipiirijärjestön ruot-

---

116 Facföreningsrörelsen 18/1954, 386; Ehrnrooth 1992, 212–216; Tuomisto 2006, 25, 48.

117 TA SDP Agitaattorikurssit Lahdessa 26.11–7.12.1906; TA SDP Puolueopisto 1913; Ehrnrooth 1992, 190–206, 230–237. Puhekurssien oppilaat ks. Ehrnrooth 1992, 526–533.

sinkieliset ”pimeät” kunnat, joissa SDP keräsi eduskuntavaaleissa annetuista äänistä vain 7–15 prosenttia.¹¹⁸

Sisällissodan jälkeen Fiina Pietikäinen kiersi maata Työväen Raittiusliiton kiihassanaaisena puhujana, joka hyökkäsi kapitalismin synnyttämää viinapahetta vastaan Etsivän keskuspoliisin virkamiehet kintereillä. Pietikäinen oli tietoinen itseensä kohdistuneesta valvonnasta. Tästä hän vihjaisi kuulijoillekin vuoden Rovaniemessä vuonna 1924. Etsivän keskuspoliisin etsivä kirjoitti raporttiinsa, kuinka puhuja oli kehottanut työväestöä teroittamaan aseitaan vastaisen varalle, mutta

ei kiväärien pistimiä, sillä niistä on vaarallinen puhua, jos joku ohrana olisi kuuntelemassa ja ovat oppimattomien käsissä hyödyttömiäkin, vaan valistuksen aseista.¹¹⁹

Sisällissodan jälkeen kiertävän työväenliikkeen puhujan huolena olivat myös työväenliikkeeseen äärimmäisen kielteisesti suhtautuneet paikkakuntalaiset, jotka uhkailivat tai kävivät jopa käsiksi puhujiin.¹²⁰ Fiina Pietikäinen ei tiettävästi joutunut pahoinpitelyn uhriksi, mutta uhkauksista hänkin sai osansa. Fiina Pietikäinen muisteli yli 80-vuotiaana veteraanina koettelemuksiaan puhujana:

Käringfan borde skjuttas”, hette det på ett ställe. På en annan plats kom en lokalpamp, som dessutom var baron, och hötte med knyt-näven och undrade ”vad fan här pågår”...I en mindre kuststad i södra Finland hötte ortens s.k. damer åt den bortdragande agitatorn med knutna nävar och menade att det var sista gången hon var i den staden.¹²¹

Fiina Pietikäinen ei lehtihaastatteluissa selostanut, miksi hän luki-
kuisista vaikeuksista ja vaaroista huolimatta toimi SDP:n agitaat-

---

118 Tuomisto 2006, 44–45.

119 KA EK, henkilömappi 834 (Pietikäinen), asiakirja 62.

120 Salmela-Järvinen 1966b, 126–130.

121 *Fackföreningsrörelsen* 18/1954, 386.

torina vanhan työväenliikkeen aikana ja Työväen Raittiusliiton puhujana 1920-luvulla. Todennäköisesti häntä ohjasivat sekä taloudelliset että aatteelliset syyt. Pertti Nurminen on tuonut selkeästi esille, kuinka työväenliike synnytti Suomeen uuden poliittisten toimitsijoiden ammattikunnan, jollaista muilla puolueilla ei 1900-luvun alussa vielä ollut. Itseoppineet ja työväenliikkeen kouluttamat työläiset saivat palkka-ansioita mm. toimimalla toimittajina ja puhujina/agitaattoreina. Työväenliikkeen järjestöjen erilaisiin toimikuntiin osallistuneet saivat kokouspalkkiota. Mahdollisuus saada ansiotuloja työväenliikkeen piirissä oli elintärkeä monelle työväenliikkeen toimijoille. Työväenliikkeen aktiivien oli usein vaikea löytää töitä, koska työnantajilla oli 1900-luvun alussa vapaat mahdollisuudet irtisanoa työntekijöitä, jotka ”turhan” innokkaasti vaativat työntekijöille parempia palkka- ja työehtoja.¹²² Puhujan toimesta maksettiin hyvä kuukausipalkka sukupuoleen katsomatta. Esimerkiksi vuonna 1910 Pietikäinen sai puolueen Uudenmaan vaalipiiriltä palkkaa 150 markkaa kuukaudessa sekä matkakulut, joten hän ansaitsi lähes kolmanneksen enemmän kuin teollisuuden miestyöntekijät. Naisteollisuustyöntekijät ansaitsivat kuukaudessa keskimäärin vain 40–55 markkaa, joten Pietikäisen agitaatiosta saama kuukausipalkka oli parhaimmillaan yli kolminkertainen verrattuna useimpiin työläisnaisten kuukausipalkkoihin. Teollisuustyöntekijöiden palkat olivat tosin säännöllisempiä kuin agitaattorin toimesta ansaitut palkkiot. Fiina Pietikäinenkin toimi Uudenmaan vaalipiirijärjestön puhujana korkeintaan muutaman kuukauden vuodessa. Fiina Pietikäisen puhujapalkkiot olivat kuitenkin hänen perheensä toimeentulon kannalta tärkeitä.¹²³

Fiina Pietikäisen agitaatiomatkat ajoittuivat usein talveen, jolloin kivityömiehenä suurperheelleen elantoa ansainneella Tahvo Pietikäisellä oli vaikeuksia löytää työtä. Perheenäidin agitaatiomatkojen ansiosta perhe vältti monelle työläisperheelle tutun kausityöttömyydestä johtuneen köyhyyden. Sisällissodan jälkeen

---

122 Nurminen 355–356.

123 Tuomisto 2006, 48; Hjerpe 1977, 21.

Fiina Pietikäinen oli yksinhuoltaja, jolloin Työväen Raittiusliiton tarjoama puhujan toimi osaltaan pelasti Pietikäisen lapsineen köyhyydeltä. Pietikäinen sai perheelleen tuloja työstä, johon hän sanavalmiina ja puheliaana naisena hyvin soveltui. Raittiuden edistäminen oli alkoholijuomiin ehdottoman kielteisesti suhtautuneelle Pietikäiselle mieluisa tehtävä. Puhujana Fiina Pietikäinen nautti selvää kansansuosiota. Hän oli hyvin kysytty puhuja vielä työväenliikkeen veteraaninakin, jolloin häntä usein pyydettiin puhujaksi mm. kirkosta eronneiden työväenliikkeen aktiivien tai heidän omaistensa hautajaisiin.¹²⁴

Fiina Pietikäinen ilmiselvästi piti esiintymisestä. Pietikäisen puoluehallinnolle kirjoittamista raporteista ja muista hajanaisista lähteistä välittyy Pietikäisen suuri innostus ja motivaatio puhujan työtä kohtaan. Vaikka Fiina Pietikäinen tiesi paikallisten mahtimiesten ja viranomaisten edessä uhittelun riskit, hän monen muun agitaattorin tavoin myös nautti mahdollisuudesta arvostella varakasta väestöä julkisesti.¹²⁵ Fiina Pietikäinen oli itse joutunut lapsuudesta asti parempiosaisten väheksynnän kohteeksi lapsipiikana ja palvelijattarena. Agitaattorin toimi antoi lahjakkaalle puhujalle mieltäylentävän mahdollisuuden murtaa edes hetkeksi paikalliset valtasuhteet arvostelemalla ”herrasväkeä” kaiken kansan kuullen. Vanhan työväenliikkeen aikana SDP:n agitaattoreiden päätehtävä olikin juuri korostaa köyhien ja rikkaiden välisen etujen kuilua. Agitaattorin oli vakuutettava kuulijansa luokkataistelun ja työväestön yksimielisyyden välttämättömyydestä. Agitaattoreiden mukaan parempi huominen oli saavutettavissa, mikäli kaikki työläiset liittyisivät työväenyhdistyksiin ja ammattijärjestöihin. Marraskuun suurlakkoviikon aikana SDP:n puhujien piti myös kehoittaa työläisiä painostamaan vallanpitäjiä hyväksymään uudet vaalilait. Vuoden 1906 vaalilain hyväksymisen jälkeen kiertävien agitaattoreiden ensisijainen tehtävä oli toimia puolueensa vaalilyöntekijöinä. Jari Ehrnrooth on sosialististen oppien levittämistä ja vastaanottoa vuosina 1905–1914 käsitte-

---

124 EA Elannon hallintoneuvoston ptk 15.2.1933, 5. pyk., TU: kopiot Fiina Pietikäisen hautajaispuheista. (alkuperäiset Pirkko Sandroosin kokoelma).

125 TA SDP ”Matkakertomuksia 1905–1909”; Ehrnrooth 1992, 291–292.

lemässään tutkimuksessaan todennut, että puolueen puhujien esiintymistavat ja retoriset valinnat poikkesivat huomattavasti toisistaan. Jotkut puhujat arvostelivat kovasanaisesti rikkaita, kun taas toiset keskittyivät kuvailemaan ihanteelliseen sävyyn tulevaisuuden sosialistista yhteiskuntaa. Puolueen johto vaikutti hyväksyneen hyvinkin kiivassanaisten vihapuheen, mutta koki jatkuvaa huolta agitaattoreista, jotka esittivät puoluehallinnon ohjeistuksen vastaisia tulkintoja sosialismista ja työväenliikkeestä. Fiina Pietikäisen puheiden ”oikeaoppisuudesta” puoluejohton tai vaalipiirin ei ollut tarpeellista olla huolissaan. Pietikäinen noudatti saamiaan ohjeita ja määräyksiä. Hän ei monista muista agitaattoreista poiketen laiminlyönyt edes matkaraporttien laatimista, vaan kertoi ainakin vuosina 1905–1906 puoluehallinnolle yksityiskohtaisesti, missä oli puheita pitänyt ja miten kuulijat olivat hänen puheisiinsa suhtautuneet.¹²⁶

Varsinkin vanhan työväenliikkeen aikana Pietikäinen satoi sanomansa ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Esimerkiksi marraskuun suurlakkoviikon jälkeen hän talvipakkasia uhmaten kulki Itä-Uudellamaalla ja Hämeessä kehottaen kuulijoitaan olemaan valmiita uuteen suurlakkoon, mikäli säädyt ja keisari eivät muuta vaalilakeja. Hän koki tehtäväkseen opettaa kuulijoilleen perustiedot sosialismista, ”koska heillä oli käsitys että sosialismi tahtoi kirkot polttaa papit tappaa uskonnon hävittää sekä että sosialismi tahtoo jakaa kaikki ennen kootun omaisuuden”.¹²⁷ Pietikäinen mielsi työväestön taloudellisen ja poliittisen aseman kehittämisen suurimmaksi esteeksi työväenliikkeen alhaisen järjestäytymisasteen. Agitaattorin roolissa Pietikäinen muistuttikin kuulijoilleen toistuvasti työväenyhdistyksiin ja ammattiosastoihin liittymisen tärkeydestä. Työläisnaisille suunnatun erillisen agitaatiotoiminnan puolestapuhujana Pietikäinen koki elämäntehtäväkseen erityisesti työläisnaisten valistamisen, vaikka naisia oli Pietikäisen harmiksi ajoittain hyvinkin hanka-

---

126 TA SDP ”Matkakertomuksia 1905–1909”; Ehrnrooth 1992, 278–282, 313–339.

127 TA SDP ”Matkakertomuksia 1905–1909: Fiina Pietikäisen matkakertomus 19.11.–17.12.1905.

la motivoida kiinnostumaan työväenliikkeen kysymyksistä. Esi-merkiksi vuodenvaihteessa 1913/1914 Helsingistä aina Lappiin asti matkannut Pietikäinen puhui yleisissäkin kokouksissa, mutta pyrki Pohjois-Suomessa etupäässä perustamaan tai käynnistämään uudelleen nais(ammatti)osastoja. Hän laati Työläisnaisen pitkän selostuksen noin kaksi viikkoa kestäneestä agitaatiomat-kastaan nimikkeellä ”Työläisnaisia herättelemässä”.¹²⁸ Lappilaisia naisia kiinnosti Pietikäisen harmiksi ammatillisen ja poliittisen järjestäytymisen sijaan kelvottomat ”viinatrokarit” ja viihteelli-set iltamat. Rovaniemelläkin työväestö mieluummin tanssi kuin kuunteli Helsingistä asti saapunutta puhujaa:

Puhuin kahtena päivänä, ensimmäisenä runsaslukuinen yleisö, toisena etupäässä naisia, joita koitin saada käsittämään järjestäytymisen tärkeyttä. Illalla lupasin puhua iltamassa, vaan iltamayleisö tuntui sitä pelkäävän, koska tullessaan lippuluukulle kysyivät, josko puhe oli pidetty. Siis olisi koetettava saada enempi ohjelmaa iltamiin, että nuoretkin kehittyisi seuraamaan aikaansa muutenkin, eikä vain tanssimalla. Ohimennen olkoon mainittu, että siellä pidetään tanssi-iltamia säännöllisesti 2:sti viikossa.¹²⁹

Vanhan työväenliikkeen aikana Pietikäinen ei säilyneiden lähteiden perusteella esitellyt puhujilleen sosialistisia oppeja, vaikka hän itse keräili/luki sosialistista ja yhteiskunnallista kirjallisuutta.¹³⁰ Ideologisten määrittelyjen sijaan Pietikäisen puheissa ilmeni vaatimus kaikkien työläisten velvollisuudesta osallistua luokkataisteluuun. Luokkataistelusta Pietikäinen puhui epämääräiseen, mutta hyvin myönteiseen sävyyn. Osittain Pietikäisen agitaatiopuheiden ideologista epäselvyyttä selitti Pietikäisen rooli herätysagitaattorina, jonka puheet oli suunnattu työväenjärjestöihin kuulumattomille työläisille. Työväenliikkeen yleisen agitaatiokäytännön mukaan ”pimeille” työläisille ei ollut tarkoituksenmukaista selittää teoreettisia yksityiskohtia, vaan herättää luokkavi-

---

128 *Työläisnainen* 7/1914, 55.

129 *Ibid.*

130 Luukkola 1962, 5–6.

haa porvareita kohtaan. Esimerkiksi käsite ”vallankumous” merkitsi tutkija Marko Tikan mukaan vielä ensimmäisen maailmansodan loppuvuosina sitä, että köyhä työläinenkin ”sai syödä kyllikseen ja kulkea hyvissä vaatteissa”.¹³¹ Toisaalta Pietikäisen tapa välttää sosialististen teorioiden selvittämistä kuulijoilleen vanhan työväenliikkeen aikana kertoo myös puhujan omasta arvomaailmasta ja prioriteeteista. Fiina Pietikäiselle sosialismi merkitsi työläisten yhteistä aatetta kohti parempaa huomista. Useimpien muiden vanhan työväenliikkeen aikana toimineiden agitaattoreiden tavoin Pietikäistä ei kiinnostanut sosialististen teoreetikojen teosten esittely kuulijoille, joiden koulutustaso oli melko alhainen. Sen sijaan agitaattorit halusivat poistaa kuulijoidensa mielistä käsityksen Jumalan luomasta järjestelmästä, johon luokkaeron oletettiin kuuluneen osana ”Sallimuksen” pyhää tahtoa.¹³²

Pietikäisen ja muiden työväenliikkeen puhujien harjoittama agitaatio oli työväenliikkeen menestyksen kannalta välttämätön toimintamuoto, jonka tavoitteena oli ensisijaisesti muuttaa työläisten ja muiden vähävaraisten maailmankatsomusta. Agitaation toteutustavat saattoivat vaihdella, mutta olennaista agitaatiossa oli erojen tekemisen retoriikka ja luokkakäsitteen politisointi. Amerikkalainen työväenliikkeen tutkija Joan W. Scott on tutkimuksissaan korostanut (sosiaali)luokan olevan/olleen sosiaalisen käsitteen sijaan poliittinen termi. Ranskalainen sosiologi Pierre Bourdieu on ilmaissut saman asian korostamalla sosiaaliluokkien syntyvän luokittelun tuloksena. Yksilön tietoisuus kuulumisestaan tiettyyn sosiaaliluokkaan syntyy vasta kun hänelle ilmaistaan oikeaksi määritelty tapa havainnollistaa maailmaa ja sen valtasuhteita. Bourdieu kuvailisi työväenliikkeen agitaatiota luokitustaisteluksi, jonka tarkoituksena oli murtaa vallinneet, eliitin tuottamat näkemykset yhteiskunnasta.¹³³ Työväenliikkeen toteuttamassa agitaatiossa oli siis kyse kuulijoiden itseymmärryksen muutospyrkimyksistä. Suomalaiset teollisuustyöntekijät,

---

131 Tikka 2006, 21.

132 Ehrnrooth 1992, 284–285.

133 Bourdieu 1998, 22; Scott 1999, 55–59.

rengit, piiat, torpparit, palvelijattaret ja muut pientuloiset eivät kokeneet kuuluneensa samaan sosiaaliluokkaan. Fiina Pietikäisen ja muiden agitaattoreina toimineiden tehtävänä oli saada heidät tiedostamaan ”herrojen” heihin kohdistama sorto. Nouseva työväenliike tarvitsi Fiina Pietikäisen ja muiden agitaattoreiden työpanosta, jotta yhä useammat vähävaraiset ihmiset mieltäisivät elinolosuhteensa eri tavalla ja innostuisivat vaatimaan niihin muutosta. Pietikäinen pyrki siis agitaattorina ensisijaisesti muuttamaan kuulijoidensa identiteettiä, jotta he olisivat sitoutuneet työväenliikkeen kollektiiviin.

3 Ammattiyhdistysliikkeen nainen

3.1 ”Jag är fackföreningrörelsens kvinna”¹³⁴

Työväenliikkeen veteraani Fiina Pietikäinen määritteli vuonna 1954 *Fackföreningsrörelsen*-lehdessä ammattiyhdistysliikkeen tärkeimmäksi toimintakentäkseen. Tässä suhteessa hän erosi useimmista Naisliiton aktiiveista, jotka eivät osallistuneet ammatilliseen edunvalvontaan lainkaan. (Nais)työläisten työ- ja palkkaehtojen parantaminen oli tärkeä osa hänen elämäänsä jo ennen vuosisadan vaihdetta. Vuonna 1898 Fiina Pietikäinen – ammattiyhdistysaktiivi Tahvo Pietikäisen kanssa juuri avioitunut pienen tytön äiti – perusti muutaman muun siivous-, silitys- ja pyykinpesutyötä tehneen naisen kanssa Helsingin Työväenyhdistyksen yhteyteen Pesijättärien ammattiosaston, joka oli kaupungin ensimmäinen, ainoastaan työntekijäjäsensille tarkoitettu naisammattiosasto. Helsinkiläiset miestoverit tukivat työläisnaisten ammatillista järjestäytymistä ehdoitta. Varsinkin *Työmiehen* vastaava toimittaja, työväenliikkeen legendaarinen persoona Matti Kurikka kannusti pesijättäriä perustamaan ammattiosaston. Kurikan rooli oli niin tuntuva, että *Palkkatyöläinen*-lehdessä vuonna 1947 Pietikäinen väitti, että Matti Kurikka olisi ollut Helsingin pesijättärien ammattiosaston varsinainen perustaja.¹³⁵

Pesijättärien ammattiosasto oli jäsenmäärältään ja merkitykseltään melko vaatimaton, mutta sen perustaminen heijasti Fiina Pietikäisen ja muiden perustajajäsenten määrätietoisuutta ja

---

¹³⁴ *Fackföreningsrörelsen* 18/1954, 365.

¹³⁵ *Palkkatyöläinen* 11.4.1947, 4; *Työläisnainen* 3–4/1923, 47–48; Valkonen 1989, 211.

Helsingin pesijättärien ammattiosaston perustajajäsenet ryhmäkuvassa vuonna 1923. Fiina Pietikäinen istumassa toisena vasemmalla. Ensimmäinen helsinkiläisten työläisnaisten perustama ammattiosasto oli siivoojien, pyykinpesijöiden ja silittäjien yhteinen Helsingin pesijättärien ammattiosasto, jonka toiminta käynnistyi helmikuussa vuonna 1898. Yksi perustajajäsenistä oli 28-vuotias Fiina Lindqvist. Pesijättäret pyrkivät oman ammattiosaston myötä lyhentämään työaikaansa ja turvaamaan keskinäisen avunanto- ja yhteistyöverkoston kautta toimeentulon jatkumisen myös sairauden yllättäessä. Ammattiosaston perustamista vauhditti työläisnaisten ammatillista ja poliittista järjestäytymistä avoimesti tukenut Matti Kurikka. Osaston säännöissä korostettiin myös sivistys- ja virkistystoiminnan merkitystä.

Lähde: TA Helsingin pesijättärien ammattiosaston säännöt; Kuva: Työläisnainen Naistenpäivän lehti 3–4/1923, 47–48.

itsevarmuutta haastaa vallinneet, yhteiskunnalliset valtasuhteet. Pienituloisten työläisnaisten työnantajiinsa kohdistamat vaatimukset ja suoranaiset lakkotoimet olivat useimpien varakkaiseen väestöön kuuluneiden mielestä lähes luonnottomia ilmiöitä, sillä aikakauden lainsäädäntö ja uskonnolliset käsitykset asettivat työläisnaisen sukupuolen ja sosiaaliluokan perusteella ylä- ja keskiluokan edustajia, mutta myös työläismiehiä alempiarvoiseen asemaan. Naimattoman naisen oikeus hallita tulojaan tunnustettiin jo 1800-luvun lopulla, mutta aviovaimot olivat miehensä edusmiehisyyden alaisia. Kymmenien tuhansien työläisnaisten elämää rajoitti myös palkkollislaki, joka vuoteen 1922 asti rajoitti palvelijoiden oikeutta vaihtaa työpaikkaa ja alisti lapsipalkolliset ruumiillisen kurituksen kohteeksi. Tämän lain kumoamista vastustivat erityisesti emännät, jotka kokivat palvelijoiden ammatillisen edunvalvonnan rikkovan kotiensa harmonian.¹³⁶

Köyhien työläisnaisten perustama yhdistys rikkoi olemassaolollaan myös työelämän patriarkaalista, sääty-yhteiskunnasta juontanutta käytäntöä, jonka mukaan työehdoista sopiminen oli yksittäisen työnantajan ja työntekijän keskinäinen asia. Pesijätärin ammattiosasto oli tiettävästi ensimmäinen työnantajien ja työntekijöiden etujen vastakkainasetteluun perustunut suomalainen naisammattiosasto. Yhdistyksen toiminnan käynnistyminen juuri vuonna 1898 ei ollut sattumaa. Vuosi 1898 oli muutosten vuosi Helsingin Työväenyhdistykselle. Tuolloin sosialistisia näkemyksiä omaksuneet syrjäyttivät lopullisesti Helsingin Työväenyhdistyksen johdosta työntekijöiden ja työnantajien yhteistyötä kannattaneet ns. wrightiläiset liberaalit.¹³⁷ Helsingin Työväenyhdistyksen ammattiosastojen aktiivit omaksuivat nopeasti näkemyksen työnantajien ja työntekijöiden etujen ristiriitaisuudesta. Määrittelen tässä tutkimuksessa työväenliikkeen ja/tai sen toimijoiden tendenssin korostaa työväestön ja porvarien yhteiskunnallisten etujen yhteensopimattomuutta luokkatietoisuudeksi. Yhteiskunnallisessa toiminnassa luokkatietoisuus ilmeni tulkintani

---

136 Lähteenmäki 2000, 18–19; Pylkkänen 2006, 86–89, Sulkunen 1989, 13–20.

137 Kari ja Paasivuori 1917, 136–141; Soikkanen 1975, 19–38.

mukaan työväenliikkeen jäsenten periaatteena kieltäytyä kaikesta yhteistyöstä porvarien kanssa. Tämä näkemys ohjasi Fiina Pietikäisen yhteiskunnallista toimijuutta alusta lähtien.

Pesijättärien ammattiosaston perustaminen näin varhaisessa vaiheessa paljastaa myös, ettei jako työntekijöihin ja työnantajiin ollut aikakauden yhteiskunnassa yksiselitteinen. Valtaosa silittäjistä ja pyykinpesijöistä oli itsensä omalla työllään elättäneitä naisia, joilla ei ollut varsinaista työnantajaa. Pesijättärien ammattiosaston perustivat siis naiset, jotka pienyrittäjinä kilpailivat työtilaisuuksista keskenään. Tämä ei ollut yllättävää, koska itsenäiset ammatinharjoittajat olivat Suomen ammattiyhdistysliikkeen pioneereja. Räättälit ja suutarit olivat perustaneet ammattiosastoja jo 1880-luvulla. Kylvettäjien, silittäjien ja pyykinpesijöiden tavoin he olivat pääosin itsenäisiä elinkeinonharjoittajia Teollisuustyöväestön keskuudessa ammatillinen järjestäytyminen käynnistyi myöhemmin, yleensä vasta suurlakon vauhdittamana.¹³⁸ Työläisyys ei aikakauden yhteiskunnassa tai edes ammattiyhdistysliikkeen toiminnassa tarkoittanut siis pelkästään palkkatyöläisyyttä, vaan työläisiä olivat kaikki ruumiillisella työllä elantonsa ansainneet. Pienyrittäjä Fiina Pietikäinen oli työläinen, koska hän pie-

---

138 Varhaisimmat ammattiosastot oli perustettu Helsinkiin jo ennen sosialististen vaikutteiden leviämistä Suomeen, mutta toiminta oli vielä koko 1890-luvun hyvin vaatimattomalla pohjalla: useiden toimialojen työntekijät eivät perustaneet ammattiosastoa lainkaan, ja perustettujen ammattiosastojen jäsenmäärä oli vähäinen. Helsinkiläisten käsityöläisten ja ammattityömiesten ammattiosastoissa jäseniä oli tosin jo 1890-luvulla useita kymmeniä. Erityisen hyvin olivat järjestäytyneet kirjapainotyöntekijät. Ensimmäinen naisammattiosasto oli Helsingin Työväenyhdistyksen yhteydessä toiminut Neulojattarien ammattiosasto, joka perustettiin vuoden 1890 toukokuussa. Kuten muissakin ns. wrightiläisten periaatteiden mukaisesti toimineissa osastoissa Neulojattarien ammattiosastossa oli jäsenenä sekä työnantajia että työntekijöitä. Työnantajien ja työntekijöiden keskinäiseen sopimuskäytäntöön perustuneen osaston toiminta lopahti kuitenkin jo vuonna 1893. Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuonna 1890, 38–39; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 73–79, 85–87, 157–158; Helin 1998, 34, Koivisto 1963, 40; Lähteenmäki 1997, 149–150; Valkonen 1989, 210–211; Vainio-Korhonen 2002, 19–20.

nituloisena naisena kuului työväenluokkaan, joka erottui ylä- ja keskiluokasta elintason ja tapakulttuurin kautta.

Käytettävissä olevat lähteet eivät suoranaisesti paljasta, miksi kaupungin sadoista työläisnaisista juuri Fiina Pietikäisestä tuli Pesijättärien ammattiosaston perustajajäsen. Pietikäisen kiinnostusta pesu- ja siisteysalan naistyöntekijöiden edunvalvontaan selittää ainakin osittain hänen oma työhistoriansa. Nuori työläisäiti ei pienen tyttärensä kanssa voinut palata laivakeittäjän ammattiin, eivätkä rouvat palkanneet kotiinsa palvelijoita, joilla oli pieniä lapsia. Hänellä ei ollut ompelijattaren koulutusta tai tarvittavaa pääomaa edes pienimuotoisen kaupankäynnin tai yri-tystoiminnan käynnistämiseen.¹³⁹ Pyykinpesijän ja silittäjän työt olivat niitä harvoja ammatteja, joita varaton työläisnainen saattoi lapsenhoidon ohessa harjoittaa.

Avainasemassa yksilön sitoutumisessa pitkäkestoiseen luottamustyöhön on lähipiirin tuki. Aviomies Tahvo Pietikäisen merkitys vaimon yhteiskunnalliseen aktivoitumiseen oli varmasti tuntuva. Kivenhakkaajana elantonsa hankkinut Tahvo Pietikäinen oli järjestötoiminnassa mukana jo ennen vuotta 1898. Hän tuki myös vaimonsa aktiivista osallistumista työväenliikkeen järjestötyöhön, mikä oli 1900-luvun alun työläiskulttuurissa melko harvinaista. Monet yhdistystoiminnassa mukana olleet miehet kannattivat työläisnaisten osallistumista yhdistystoimintaan, mutta oman vaimon toivottiin sitoutuvan lasten- ja kodinhoitoon ja mahdollisesti perheen taloudelle välttämättömään ansiotyöhön.¹⁴⁰

Fiina ja Tahvo Pietikäisen avioliitto oli poikkeuksellisen tasa-arvoinen ja aikakautensa sukupuolirooleja rikkova. Vaikka helsinkiläisessä työläiskulttuurissa raja miesten ja naisten töiden suhteen oli 1900-luvun alussa vielä selkeä, Tahvo Pietikäinen osallistui tarvittaessa naisten töiksi määriteltyihin tehtäviin. Suvussa eläneen perimätiedon mukaan miestään räiskyvämmän ja

---

139 *Työläisnainen* Naistenpäivän lehti 3–4/1923, 48; Salmela-Järvinen 1965, 265; TU: henkilökohtaiset tiedonannot 1.3.2003 Marita Helameri, Tuulikki Niemelä, ja Pirkko Sandroos; Suomen kansanedustajat 1907–1982, 477; Rahikainen 2001, 29.

140 Lähteenmäki 1997c, 110; Sainio 1955, 29–30; Salmela-Järvinen 1950, 38.

puheliaamman Fiina Pietikäisen ollessa puhujamatkoilla tai kokouksissa ankarana isänä tunnettu Tahvo Pietikäinen huolehti lapsista ja kotitaloudesta, myös ruuanlaitosta. Tämä herätti tuttavapiirissä ja naapurustossa ihmetystä ja perheen lapset joutuivat muiden pihapiirin lasten kiusanteon kohteeksi.¹⁴¹

Fiina Pietikäinen ei vaikuttanut Pesijättärien ammattiosastossa kuin muutaman vuoden. Hän profiloitui viimeistään suurlakko-vuodesta 1905 lähtien kylvettäjiä ja vuodesta 1909 lähtien silittejiä ammatilliseksi edunvalvojaksi. Pietikäisen siirtyminen pois Pesijättärien ammattiosaston toiminnasta johtui aikakauden ammattiyhdistysliikkeessä vaikuttaneen ammattiperusteisen organisaatiomallin vakiintumisesta myös naisten ammatillisessa edunvalvonnassa. Suomessa naisammattiyhdistysaktiivit pyrkivät aluksi rekrytoimaan samaa tai samantapaista työtä kaupungissa tehneet naiset yhteiseen ammattiosastoon. Tämä käytäntö oli yleinen esimerkiksi rakennusalalla, jossa työsuhteiden satunnaisuuden ja urakaluonteisuuden vuoksi ei ollut tarkoituksenmukaista perustaa työpaikkakohtaisia, tarkasti työtehtävän mukaan rajattuja ammattiosastoja.¹⁴² Vuonna 1898 perustettu Pesijättärien ammattiosasto perustettiin siivous- pesu- ja silitys-ammateissa toimineiden naisten yhteiseksi edunvalvontajärjes-

---

141 Henkilökohtaiset tiedonannot: Maj-Lis Maltela, Terttu Lappi, Pentti Pietikäinen 1.3.2003.

142 Myöskään kotipalvelijat eivät voineet perustaa työpaikkajärjestöjä. Palvelijoiden ammattiyhdistystoiminta oli punainen vaate emännille, jotka kokivat palvelijoiden ammatillisen edunvalvonnan rikkoneen kotien rauhan. Palvelijoiden ammattiolelo ei siis käsitelty työpaikoilla, vaan ainoastaan Palvelijättärien yhdistyksessä. Sulkunen 1989, 25–36. Rakennusala erosi vain naisten suorittamasta siivous- pesu- ja silitystyöstä siten, että valtaosa alan työntekijöistä oli miehiä. Työtehtävät olivat tosin jakaantuneet sukupuolen perusteella; muurarit ja muut ammattiopin suorittaneet työntekijät olivat pelkästään miehiä, naistyöläisten toimenkuvaan kuului laastin ja rakennustarvikkeiden kantaminen työmiehille. Ammattiopin suorittaneilla työmiehillä oli omat osastonsa, joihin rakennusalalla työtä tehneitä naisia ei hyväksytty tai joiden jäseniä he eivät kokeneet olevansa. Vain naisille tarkoitettu Helsingin Työväenyhdistyksen Ulkotyöläisnaisosasto perustettiin vuonna 1900. Helin 1998, 36–37; Kari ja Paasivuori 1917, 189–190.

töksi oletettavasti siksi, että osastosta toivottiin toimintakykyistä. Toimintakykyinen järjestö edellytti laajaa jäsenpohjaa. Osasto oli paikallinen, ei työpaikkakohtainen. Usein kotonaan tai vain muutaman naisen työpaikoissa kodin ulkopuolella työskennelleiden naisten kohdalla ei ollut mielekästä perustaa työpaikkakohtaisia järjestöjä.¹⁴³

Luokkatietoiset ammattiyhdistysaktiivit pyrkivät kuitenkin mahdollisuuksien niin salliessa perustamaan jokaiselle ammattiryhmälle oman osaston. Käytäntö oli yleinen esimerkiksi käsityöläisten ja ammattiopin suorittaneiden työmiesten keskuudessa. Ammattikohtaisten osastojen ja liittojen toiminnassa oli nähtävissä piirteitä sääty-yhteiskunnan ammattikilloista.¹⁴⁴ Ammattiperusteinen organisaatiomalli oli yleinen mm. 1900-luvun alkuvuosien Ruotsin ammattiyhdistysliikkeessä. Jokaisella ammattiryhmällä oli paikallistasolla omat osastonsa ja liittonsa, joiden kokouksissa päätettiin omien jäsenten työehtoihin liittyneistä vaatimuksista.¹⁴⁵

Aikakauden ammattiyhdistysliikkeessä yleinen ammattiperusteinen organisaatiomalli johti siihen, etteivät ”pesijätkään” pitkään toimineet samassa yhdistyksessä, vaan silittäjille perustettiin oma ammattiosasto jo vuonna 1903. Silittäjain ammattiosas-

---

143 Tämä käytäntö oli yleinen esimerkiksi rakennus- ja käsityöaloilla, joissa työsuhteiden satunnaisuuden ja urakkaluonteisuuden vuoksi ei ollut tarkoituksenmukaista perustaa työpaikkakohtaisia ammattiosastoja. Naisvaltaisista ammattialoista myöskään kotipalvelijat eivät voineet perustaa työpaikkajärjestöjä. Rakennusala erosi vain naisten suorittamasta siivouspesu- ja silitystyöstä siten, että valtaosa alan työntekijöistä oli miehiä. Työtehtävät olivat tosin jakaantuneet sukupuolen perusteella; muurarit ja muut ammattiopin suorittaneet työntekijät olivat pelkästään miehiä, naistyöläisten toimenkuvaan kuului laastin ja rakennustarvikkeiden kantaminen työmiehille. Ammattiopin suorittaneilla työmiehillä oli omat osastonsa, joihin rakennusalalla työtä tehneitä naisia ei hyväksytty tai joiden jäseniä he eivät kokeneet olevansa. Vain naisille tarkoitettu Helsingin Työväenyhdistyksen Ulkotyöläisnaisosasto perustettiin vuonna 1900. Helin 1998, 36–37; Kari ja Paasivuori 1917, 189–190; Sulkunen 1989, 25–36.

144 Näreikkö ja Takala 1986, 6–7, 38–39.

145 Teräs 2001, 185–186, Åmark 1998, 26–27.

to oli niin ikään vain naisjäsenistä koostunut osasto, joka pyrki parantamaan kotonaan tai pienissä silitysyrityksissä työtä tehneiden naisten palkkaus- ja työoloja. Valtaosa silittäjistä oli itsenäisiä ammatinharjoittajia, joiden heikko ansiotaso johtui pitkälti pienituloisten, samaa ammattia harjoittaneiden naisten keskinäisestä kilpailusta. Tyypillinen silittäjä oli kotonaan itsenäisesti työtä tehnyt nainen, joka silitti ja tarjosi tekstiilejä, varsinkin miesten paitoja, asiakkaille pientä korvausta vastaan. Silittäjä omisti yleensä vain silitysrautansa ja muut välttämättömät työvälineet, vain pienellä osalla silittäjästä oli mahdollisuus ylläpitää omia toimitiloja tai palkata työväkeä. Silittäjistä oli Helsingissä 1900-luvulla ylitarjontaa, mikä heijastui kovana palkkakilpailuna ammattia harjoittaneiden kesken.¹⁴⁶ Silittäjäin ammattiosaston puheenjohtajana Fiina Pietikäinen toimi vuodesta 1909 vuoteen 1923 asti.¹⁴⁷ Pietikäinen toimi itsekin silittäjänä, joten todennäköisesti hänellä oli omasta työhistoriasta nousutta kiinnostusta kehittää silittäjien työ- ja palkkausehtoja. Pietikäinen tiesi oma-

---

146 Vera Hjeltin vuosina 1908–1909 keräämässä ammattityöläisten toimeentuloa tarkastelevassa, koko maata käsittelevässä tilastotutkimuksessa on tiedot kolmesta eri silittäjästä, joiden tulot vaihtelivat suhteessa selvästi enemmän kuin monilla muilla naisvaltaisilla aloilla. Pienituloisin silittäjä ansaitsi vain 467 markkaa ja suurituloisin silittäjä, jolla todennäköisesti oli omat toimitilat ja mahdollisesti jopa palkattua työvoimaa 1106 markkaa vuodessa. Vertailukohdaksi mainittakoon, että lähes kaikki aikuiset, työkuuntoiset työmiehet ansaitsivat Hjeltin tutkimuksen mukaan samana vuonna yli 1000 markkaa. Palkkaerot työmiesten ja työläisnaisten välillä olivat yleensäkin 1900-luvun alkuvuosien Suomessa todella suuret. Opinkäymättömien verstastyöläisnaisten palkka oli vuosina 1908–1909 keskimäärin vain 497 markkaa vuodessa. Aineiston ainut naiskylvetäjä ansaitsi ainoastaan 313 markkaa. Hän ei tosin ollut perheensä pääasiallinen elättäjä. Opinkäyneet verstastyömiehet ansaitsivat samana vuonna lähes 1900 markkaa ja opinkäymättömätkin tehdastyömiehet ansaitsivat keskimäärin 1022 markkaa vuodessa. Yksin perhettään elättäneiden naisten taloudellinen asema oli hyvin heikko, sillä aineiston 62 naisesta, jotka olivat perheensä pääasiallisia elättäjiä ainoastaan 5 ansaitsi yli 1000 markkaa vuodessa. Hjelt 1912, 28–31, 148–149.

147 TA Katsaus Helsingin silittäjäin ammattiosaston 20-vuotiseen toimintaan vuosina 1903–1923; *Palkkatyöläinen* 11.4.1947, 4.

kohtaisesti silittäjän työhön liittyneet epäkohdat: lämpimät, höyryn kyllästävät työtilat ja pitkät työpäivät.

Fiina Pietikäisen neljätoista vuotta kestänyt luottamustoimi Silittäjäin ammattiosaston puheenjohtajana oli pitkä, muttei silti ole verrattavissa hänen asemaansa Kylvettäjäin ammattiosastossa. Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston puheenjohtajana Fiina Pietikäinen toimi vuodesta 1905 lähtien aina kuolemaansa asti. Pietikäisen mielenkiinto helsinkiläisten kylvettäjien työ- ja palkkaehtojen kehittämiseen ei johtunut ainakaan omakohtaisista kokemuksista. Yli neljäkymmentä vuotta Kylvettäjäin ammattiosastoa johtanut nainen ei ollut harjoittanut kylvettäjän ammattia lainkaan.¹⁴⁸

Kylvettäjän tehtävä oli yleensä hieman iäkkäämmän monilapsisen työläisnaisen tai lesken ammatti, josta saatava palkkio oli jopa naisvaltaiseksi alaksi niin vaatimaton, ettei saunottajaksi *Työläisnaisen* mukaan ”itsemääräävässä asemassa oleva nainen rupea”.¹⁴⁹ Kylvettäjät eivät saaneet työnantajiltaan yleensä palkkaa ollenkaan, sillä tapana oli, että saunojen asiakkaat maksoivat pienen palvelupalkkion saunottajalle saunakäynnin jälkeen. Kylvettäjien päivittäinen työaika oli todella pitkä, viimeiset saunavieraat saattoivat poistua saunasta vasta 11–12 aikaan yöllä, joten useimilla kylvettäjillä ei ollut aikaa tai voimia sitoutua osastonsa toimintaan.¹⁵⁰

Fiina Pietikäinen perusteli *Palkkatyöläisen* toimittajalle vuonna 1947 useita vuosikymmeniä kestänyttä puheenjohtajuutta helsinkiläisten järjestäytyneiden kylvettäjien vaatimuksilla:

Olenhan minä yrittänyt jo vetäytyä syrjään ja luovuttaa paikkani nuoremmille, mutta sanovat osastossa, että ole nyt edelleenkin vain, me kun olemme köyhiä eikä meillä ole varaa maksaa eläkettäkään.¹⁵¹

---

148 TU: henkilökohtainen tiedonanto Pentti Pietikäinen 1.3.2003.

149 *Työläisnainen* 1/1913, 6.

150 *Työläisnainen* 9/1911, 67; *Työläisnainen* 1/1913, 6; *Työmies* 4.2.1916, 6.

151 *Palkkatyöläinen* 11.4.1947, 4

Leikkimielessä kommentissa ilmenee helsinkiläisten kylvettäjien luottamus Fiina Pietikäiseen ja hänen kykynsä johtaa vielä hyvin iäkkäänäkin ammattiosastoa. Yhteisön yksilöön kohdistamat toiveet ja vaatimukset sitoivat yksittäistä aktiivia moraalisesti. Yhteisöllisyyden merkitys ilmeni myös tapahtumaketjussa, joka johti Fiina Pietikäisen kylvettäjien ammattiosaston puheenjohtajaksi.

Naistyöläisten ammattijärjestöjen perustamisen puolesta vaikuttanut Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston johtokunta oli omaksunut käytännökseen kutsua koolle yleisiä kokouksia tietyn ammattialan naistyöntekijöille. Kokouksen johtavina hahmoina toimivat Naisosaston puheenjohtaja Ida Ahlstedt (myöh. Aalle-Teljo) ja sihteeri Olga Johansson (myöh. Tainio), joiden lisäksi oli mukana joitakin työväenyhdistyksen miesjäseniä. Kokouksessa perustettiin naisosaston aktiiveista ja kyseisen ammattialan naisista koostunut toimikunta. Perustetun ammattiosaston ensimmäisenä puheenjohtajana oli usein naisosaston aktiivi, joka muutaman vuoden kuluttua luopui luottamustehtävästä ja valta siirtyi täysin kyseisen ammattiosaston naisille.¹⁵² Naisosaston toimesta perustettiin ammattiosastot palvelijattarille, tehtaalaisnaisille, ulkotyöläisnaisille ja kylvettäjille vuosina 1899 ja 1900.¹⁵³ Tätä käytäntöä noudatettiin myös esimerkiksi Tampereella, jossa Tampereen Työväenyhdistyksen Naisosaston johtokunta perusti ammattiosastoja naisvaltaisille aloille 1900-luvun ensimmäisinä vuosina.¹⁵⁴

Todennäköisesti Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston johtokunnan jäsenet mielsivät Fiina Pietikäisen sopivaksi puheenjohtajaksi helsinkiläisille kylvettäjille, koska hänellä oli Helsingin pesijättärien ammattiosaston perustajajäsenenä ja Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston johtokunnan jäsenenä (vuosina 1904–1905) kokemusta naisten ammattiyhdistystoi-

---

152 TA Helsingin Työväenyhdistyksen naisosaston vuosikertomukset 1899–1901; Lyytikäinen 1973, 9–10.

153 TA Helsingin Työväenyhdistyksen naisosaston vuosikertomukset 1899–1901.

154 Tampereen sosialidemokraattinen naisyhdistys 1899–1924, 12.

mintaan liittyneistä erityiskysymyksistä. Pietikäinen oli muiden luottamustehtäviensä ja perheenäidin velvoitteidensa ohella ehtinyt kiertää maata myös agitaattorina viimeistään vuodesta 1905 alkaen. Agitaattorin tehtäviin kuului 1900-luvun alussa juuri työväenyhdistysten ja ammattiosastojen perustaminen. SDP:n matkapuhujana Fiina Pietikäinen perusti useita yhdistyksiä mm. puhujamatkoillaan Hämeessä vuoden 1905 lopulla ja vuoden 1906 alussa.¹⁵⁵

Pietikäinen ei yleisen käytännön mukaisesti kuitenkaan voinut luopua Kylvettäjäin ammattiosaston puheenjohtajuudesta, koska tällöin osasto olisi varmuudella lakannut toimimasta. Pietikäisen lisäksi ainoastaan kaksi tai kolme henkilöä osallistui johtokunnan toimintaan kahta kautta pidempään ja vuosien 1905–1916 välisenä aikana kukaan muu henkilö ei ollut mukana jokaisen johtokunnan kokoonpanossa. Johtokunnan jäsenten suuri vaihtuvuus paljastaa, ettei Kylvettäjien ammattiosastossa ollut Fiina Pietikäisen lisäksi muita toimintaa ylläpitäneitä jäseniä. Useimmat johtokunnankaan jäsenet eivät käyneet kokouksissa säännöllisesti. Esimerkiksi osaston vuoden 1909 kertomuksessa valiteltiin, että puheenjohtaja Pietikäinen ja varapuheenjohtaja Lindholm olisivat monessa kokouksessa olleet ainoat osallistujat, jolloin kokous ei ollut edes päätösvaltainen.¹⁵⁶

Fiina Pietikäisen sitoutuneisuus kylvettäjien ammattiosaston puheenjohtajuuteen selittyy ainakin osittain myös sillä, että kylvettäjien työssä oli paljon samoja piirteitä kuin niissä työtehtävissä, joista Pietikäisellä oli omakohtaistakin kokemusta. Kylvettäjänaiset olivat Pietikäisen tavoin helsinkiläisiä pienituloisia työläisnaisia, joille saunottajan toimi oli yksi vaihtoehtoinen perheen elatusstrategia. Vuosisadan alun Helsingissä varsinkin työläisnaiset vaihtoivat ammattia sen mukaan millaisia töitä oli tarjolla, miten kukin työtehtävä sopi heidän omaan elämäntilanteeseensa ja millaisia aikaisempia kokemuksia heillä kustakin am-

---

155 TA SDP, kansio ”Matkakertomuksia 1905–1909”; TA Helsingin Työväenyhdistyksen naisosaston vuosikertomukset 1904–1905.

156 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston toimintakertomukset vuosilta 1906–1911 ja 1915.

matista oli. Kylvettäjän toimi oli pyykinpesun, silitys-, siivous- ja ompelualan tehtävien tavoin tyypillinen ammatti pienten lasten äidille. Työtä saattoi tehdä lastenhoidon ohessa ottamalla lapset työpaikalle. Ruotsalainen sosiologi Abby Peterson on todennut, kuinka naisten arkielämässään kokemat ongelmat, jotka usein liittyvät perheen ja työn yhteensovittamiseen, vahvistavat erityisesti saman sosiaaliluokan naisten keskinäistä identiteettiä ja johtavat yhdistyksissä ja järjestöissä samantapaisiin vaatimuksiin.¹⁵⁷ Paikallistasolla juuri ammattiyhdistystoiminta tarjosi mahdollisuuden joukkovoimalla painostaa työnantajia ja/tai muita saman alan työntekijöitä noudattamaan parempia työ- ja palkkaehtoja. Fiina Pietikäinen oli Kylvettäjien ammattiosaston puheenjohtaja useat vuosikymmenet, koska hän mielsi niin työväenliikkeen yhteisöllisyyden kuin työläisnaisten keskinäisen ”sisaruuden” velvoittaneen häntä edustamaan pitkistä työpäivistä, epämukavista työolosuhteista ja heikosta palkkauksesta kärsineitä kylvettäjiä.

3.2 Neuvotellen ja taistellen – työläisnaisten edunvalvojana Helsingissä

Ikuisuusongelma – palvelualan naistyöläisten järjestäytymättömyys

Työehdoista sopiminen tapahtui 1900-luvun alussa työpaikka-kohtaisesti työnantajien ja työntekijöiden kesken. Työnantajat ja aikakauden lainsäädäntö eivät tunnustaneet työntekijäjärjestöjä neuvotteluosapuoliksi. Ammattiyhdistysaktiiveilla oli kuitenkin vaikutusvaltaa työehtoihin, mikäli huomattava osa työpaikan/kaupungin työntekijöistä oli ammattiosaston jäseniä ja järjestäytymättömätkin työntekijät hyväksyivät ammattiosaston roolin edustaa heitä. Helsingiläisistä kylvettäjistä ja silittäjistä liittyi ammattiosaston jäseniksi kuitenkin vain selvä vähemmistö, ja

---

¹⁵⁷ Peterson 1987, 117; Rahikainen 2001, 29; Vainio-Korhonen 2002, 67–75.

heistäkin useimmat olivat ns. suhdannejäseniä. Suhdannejäsenet olivat valmiit luopumaan osastosta tai ainakin jättämään jäsenmaksut maksamatta, mikäli jäsenyydestä ei ollut heille välitöntä hyötyä. Myös monilla miesvaltaisilla ammattialoilla huomattava osa jäsenistä ”unohti” maksaa jäsenmaksunsa. Yleensä ammattiosastoissa vaikutti kuitenkin useita aktiivijäseniä. Sen sijaan Helsingin Kylvettäjäin ammattiosastossa ei ollut Fiina Pietikäisen lisäksi muita toimintaa ylläpitäneitä jäseniä.¹⁵⁸

Kylvettäjäin osasto kärsikin jo vuodesta 1906 lähtien vähäisestä jäsenmäärästä ja jäsenten aktiivisuuden puutteesta. Jäseniksi oli suurlakon herättämän innostuneen ilmapiirin edesauttamana ilmoittautunut jopa 62 naista, mutta jo vuoden 1905 joulukuun viimeisenä päivänä ammatillisesti järjestäytyneiden kylvettäjäin joukko oli hiipunut 44 jäseneseen. Jäsenten lukumäärä vaihteli vuosien 1906–1916 välisenä ajanjaksona noin kymmenen ja kahdenkymmenenviiden jäsenen välillä. Jäsentilastot ovat kuitenkin epäluotettavia, koska esimerkiksi vuonna 1909 jäsenmaksunsa kokonaan maksaneita oli ainoastaan neljä, osan johtokunnan jäsenistäkin jättäessä jäsenmaksunsa joko osittain tai kokonaan maksamatta.¹⁵⁹ Suurlakon jälkeinen innostus ammattiyhdistystoimintaan kohtaan oli useimpien helsinkiläisten silittäjäin kohdalla sammunut jo seuraavana vuonna, vaikka jäseniä Silittäjäin ammattiosastossa olikin huomattavasti enemmän kuin Kylvettäjäin ammattiosastossa. Tuntuva jäsenluvun laskusta huolimatta osastossa oli Helsingin Työväenyhdistyksen tietojen perusteella vuonna 1908 edelleen 37 jäsentä. Tähänkin lukuun

---

158 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston pöytäkirjat ja vuosikertomukset; Teräs 2001, 188–197.

159 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston toimintakertomukset vuosilta 1906, 1909 ja 1915; Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1905, 64; Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1908, 78–79; Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1910, 76–77; Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1911, 88; Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1915, 74; Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1916, 78–79.

saattoi tosin sisältyä silittäjiä, jotka olivat jättäneet jäsenmaksunsa maksamatta.¹⁶⁰

Palvelualalla työskennelleiden työläisnaisten heikko järjestäytymisinto johtui jäsenmaksuvelvoitteesta, perhesyistä ja usein myös ammatinharjoittamisen erityispiirteistä. Jäsenmaksu oli monen pienituloisen naistyöläisen mielestä turha menoerä, koska naisammattiosastot eivät vallankumousvuotta 1917 edeltävänä aikana onnistuneet juurikaan parantamaan jäsentensä työoloja. Työläisäitien oli myös vaikea toimia ammattiyhdistysliikkeen tehtävissä. Varsinkin aktiivinen järjestötoiminta vei luottamustehtävineen paljon aikaa ja voimavaroja naisilta, jotka pitkän ja raskaan työpäivän jälkeen hoitivat vielä lapset ja kodin. Kun saavutetut edut olivat useimmiten hyvin vaatimattomia, monen naisen into toimia ammattijärjestöissä sammui melko nopeasti.

Työläisnaisten miehiä heikompi järjestäytymisaste ilmeni myös poliittisen työväenliikkeen jäsenjärjestöissä. SDP:n jäsenistä vain joka viides oli nainen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Hannu Soikkanen selitti 1960-luvulla työläisnaisten miehiä huomattavasti vähäisemmän poliittisen aktiivisuuden johtuneen vapaa-ajan puutteen ja perhesidonnaisuuden lisäksi kristillisten arvojen suosiolla. Työväenliikkeeseen liittyi 1900-luvun alussa kirkon- ja uskonnonvastainen leima. Monet vastustajat syyttivät työväenliikettä myös vapaan rakkauden puolustajaksi ja perhearvoja väheksyväksi kansalaisliikkeeksi. Hyödyntämäni aineiston perusteella kristillisyyden korostuminen naisten maailmankatsomuksessa tai edes perhesyyt eivät ole tarpeeksi kattava selitys naisten miehiä vähäisemmälle kiinnostukselle työväenliikkeen poliittista tai ammatillista toimintaa kohtaan. Täydentäviä selitysmalleja löytyy esimerkiksi naisten tekemän kodin ulkopuolisen työn ominaispiirteistä, jotka eivät tukeneet ”luokkasisaruuteen” perustuneen kollektiivisen identiteetin rakentumista työläisnaisten keskuudessa.

Fiina Pietikäinen tiesi erittäin hyvin, että työläisnaisten integroituminen työväenjärjestöön oli hankalaa myös siksi, että monilla naisvaltaisilla palvelualoilla osa työntekijöistä koki am-

---

160 Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1908; 78.

mattiosastojen pyrkimykset itselleen suorastaan haitalliseksi. Yksittäisen ompelijan, silittäjän tai saunottajan toimeentulon näkökulmasta saattoi olla mielekkäämpää hankkiutua varakkaiden asiakkaiden suosioon kuin liittyä heikon ammattiosaston jäseneksi. Ompelijoiden ja silittäjien kohdalla vauraiden asiakkaiden paremmat palkkiot oli saavutettavissa omaa ammattitaitoa kehittämällä; maksukykyiset asiakkaat olivat kiinnostuneita laadukkaista tuotteista tai palveluista. Varakkaan väestön suosimisessa saunoissa kylvettäjät saivat moninkertaisesti enemmän palvelurahaan kuin niissä saunoissa, joissa työläiset itsensä ja lapsensa pesivät.¹⁶¹ Monet ”herrojen” suosimien saunojen kylvettäjistä kannattivatkin ammattiosaston tavoitteiden vastaisesti palvelurahaan perustuneen palkanmaksukäytännön jatkamista. Tämä käy ilmi vuoden 1906 helmikuussa ilmestyneen *Palvelijattaren* artikkelista, jossa toimittaja Miina Sillanpää kummasteli ”herrojen” suosimien saunojen kylvettäjien kielteisistä suhtautumisista Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston vaatimuksiin kiinteästä kuukausipalkasta:

Tätä viimeistä vaatimusta olen kuullut muutamain hienompain saunain kylvettäjien olevan vastaan, koska heidän, jotka ovat herrain saunan puolella; ehkä tulisi jakaa palkkaa vähempituloisten kanssa.¹⁶²

Kylvettäjien lisäksi myös monet muut palvelualan naistyöläiset pysyttelivät kaukana ammattiosastoista. Monilla naisvaltaisilla palvelualoilla työntekijän status nousi jos hän palveli työväenjärjestöihin kielteisesti suhtautunutta ”parempaa väkeä”. Palvelualan naistyöläisten heikkoa järjestäytymisasetetta ei sen sijaan selitä hyvät palkka- tai työehdot. Esimerkiksi palvelijoiden ja

---

161 Varakkaiden saunojen asiakkaat maksoivat *Työläisnainen*-lehden mukaan vuonna 1908 pesusta 25 pennistä markkaan asti. Tällöin kylvettäjän täytyi kuitenkin pestä asiakas päästä kantapähän. Työläisväestön suosimissa saunoissa kylvettäjät ansaitsivat asiakasta kohden 5–10 penniä. *Työläisnainen* (16.1.1908) 3/1908, 18.

162 *Palvelijatar* 3–4/1906, 40.

kauppa-apulaisten työpäivät olivat pitkiä, työehdot heikkoja ja palkkaus vaatimattomampaa kuin rakennuksilla ja tehtaissa työskennelleillä naisilla.¹⁶³ Herrasväen palvelijatar samaistui tästä huolimatta isäntäväkeensä ja mielsi edustavansa ylempää säätyä kuin esimerkiksi tehdastyöläinen. Kaupoissa kauppa-apulaisten sosiaalisen statukseen vaikutti asiakaskunnan yhteiskunnallinen asema, myytävät tuotteet ja kauppiaan maine. Ylellisyystavaroita vauraille myyneiden kauppa-apulaisten työ oli paljon arvostetumpaa kuin työläisten kanssa asioivien maito- ja leipäkauppojen myyjien. Osuusliikkeen työntekijöitä lukuun ottamatta kauppa-apulaiset kartoivatkin työväenyhdistyksiä ja ammattiosastoja; 1900-luvun kielenkäytössä kauppa-apulainen oli jo työnsä puolesta ”neiti” eikä näin ollen katsonut kuuluvansa työväestöön.¹⁶⁴ Palvelualan naistyöläisten ammatillinen status ei siis ollut niinkään sidottu ammattitaitoon tai edes palkkaukseen, vaan asiakaskunnan/isäntäväen sosiaaliseen asemaan.

Fiina Pietikäinen koki naisammattiosastojen vähäisen jäsenmäärään merkittäväksi, toiminnan tehostumutta selittäneeksi tekijäksi. Kauniilla käsialallaan kirjoittamissaan Kylvettäjäiden ammattiosastojen toimintakertomuksissa hän säännöllisesti paljasti turhautumisensa järjestäytymättömiä kylvettäjiä kohtaan.¹⁶⁵

Kylvettäjäiden ammattiosaston vuoden 1908 toimintakertomuksissa hän kertoi jäsenkadon lähes lamaannuttaneen yhdistyksen toiminnan:

---

163 Rakennuksilla työskennelleet naiset ja tehtaan naistyöntekijät ansaitsivat Vera Hjeltin keräämään aineiston perusteella vuosina 1908–1908 keskimäärin noin 30 prosenttia enemmän kuin esimerkiksi ompelijat ja silittäjät. Ompelijat ansaitsivat keskimäärin todella vähän. Vuonna 1906 ompelijat ansaitsivat keskimäärin kuukaudessa noin 40 markkaa. Ansioiden vähäisyyttä kuvaa hyvin se, että pienen huoneen kuukausivuokra pääkaupungissa oli noin 20 markkaa. Palkkaeroa tosin selittää ainakin osittain se, että huomattava osa ompelijoista ja silittäjistä oli perheenäitejä, jotka tekivät vain osa-aikatyötä. Hjelt 1912, taulu 7, (s. 8–46); Oittinen 1989, 68–69.

164 Hentilä 1999, 69–73, 89, 125–132, 190; Kylli 2002, 36.

165 TA Helsingin kylvettäjäiden ammattiosaston vuosikertomukset 1908, 1909, 1911.

Osaston toiminta on viime vuoden ajalla ollut hyvin laimea, syy-
nä jäsenien vähyys, sekä välinpitämättömyys käydä kokouksissa,
sillä useasti on ollut kokouksissa niin vähän jäseniä että ei ole
voitu mitään päätöksiä tehdä, joka edellyttää sen että ei ole saatu
suuriakaan parannuksia aikaan.(vuosikertomus 1908)¹⁶⁶

Ammattiosastoon järjestyneiden silittäjien ja varsinkin kylvettäji-
en vähälukuisuus johti Pietikäisen mukaan vaikeaan kierteeseen.
Osastoon, ”joka ei ole kyennyt mitään enempiä voittoja itselleen
hankkimaan”¹⁶⁷ ei liittynyt uusia jäseniä. Fiina Pietikäinen ei huo-
lineen ollut yksin. Myös monen muun ammattiosaston puheen-
johtaja harmitteli järjestäytyneiden jäsenten vähäistä lukumäärää.
Vuonna 1910 Ammatillisen Internationalin keräämän kansainvä-
lisen vertailun mukaan kaupan, teollisuuden ja liikenteen palve-
luksessa olleista työntekijöistä oli Suomessa järjestäytynyt aino-
astaan 12 prosenttia. Muissa Pohjoismaissa ammattiyhdistysliike
oli huomattavasti merkittävämpi tekijä työehtojen määrittäjänä,
sillä Ruotsissa järjestäytymisaste vastaavilla ammattialoilla oli
23 prosenttia, Norjassa 24 prosenttia ja Tanskassa peräti 51 pro-
senttia. Näissä maissa ammattiyhdistysliikkeen toiminta oli tosin
käynnistynyt aikaisemmin kuin Suomessa.¹⁶⁸

Helsingin kylvettäjiin ja silittäjiin ammattiosastojen aktiivijä-
senet tekivät Pietikäisen johdolla parhaansa vaikuttaakseen kau-
pungin silittäjiin ja kylvettäjiin, jotta nämä liittyisivät ammatti-
osastoon. Osastot järjestivät vuodessa vähintään yhden yleisen
iltaman, johon olivat tervetulleita kaikki kyseistä ammattia Hel-
singissä harjoittaneet naiset. Valtaosa kylvettäjistä ja silittäjistä oli
perheenäitejä, joten toimikunnat järjestivät myös ohjelmallisia
perheiltamia. Silittäjiin ammattiosasto organisoi myös erityisiä
iltamia ja kokouksia kaupungin järjestymättömille silittäjille ja

---

166 TA Helsingin kylvettäjiin ammattiosaston vuosikertomus 1908.

167 TA Helsingin kylvettäjiin ammattiosaston vuosikertomus 1911.

168 Ala-Kapee, Valkonen ja Österberg 1979, 39.

jakoi heille lehtisiä, joissa aivan erityisesti korostettiin ammattiosaston liittymisen tärkeyttä.¹⁶⁹

Tartu hetkeen! – tilannetajun merkitys naisten edunvalvonnassa

Työntekijöiden ammatillinen edunvalvonta tapahtui 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä paikallistasolla ja oli vahvasti sidoksissa taloudellisiin suhdanteisiin. Varsinkin monilla miesvaltaisilla, erityistä ammattitaitoa vaatineilla aloilla otollisen työmarkkinatilanteen hyödyntäminen oli tyypillinen käytäntö. Ammattityöntekijöitä edustaneet ammattiosastot, mutta myös yksittäiset työntekijät ja työyhteisöt, esittivät palkkaan ja työehtoihin liittyneitä vaatimuksia mieluummin aikana, jolloin töitä oli tarjolla riittävästi.¹⁷⁰ Lainsäädäntö ei ennen vuotta 1917 asettanut käytännössä mitään ehtoja aikuisten työntekijöiden palkkaukselle tai työehtoille. Ammattiliitot ja varsinkin vuonna 1907 perustettu ammatillinen keskusjärjestö Suomen Ammattijärjestö (SAJ) olivat taloudellisten resurssien puutteen vuoksi heikkoja toimijoita.¹⁷¹

Fiina Pietikäisen toteuttama järjestäytyneiden työläisnaisten edunvalvonta oli 1900-luvun alun Helsingissä poikkeuksellisen

---

169 TA Helsingin kylvetäjäin ammattiosaston toimintakertomukset 1906, 1908, 1909; Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1907, 11; Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1908, 18; Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1912, 61; Helsingin Työväenyhdistyksen toimintakertomus v. 1916, 48–49.

170 Esimerkiksi Sahateollisuustyöväen liiton kertomuksessa tuodaan selkeästi ilmi taloudellisten suhdanteiden merkitys ammatilliseen edunvalvontaan. Saha- ja lautatyöläiset sekä metsä- ja uittotyöläiset voittivat useimmat työtaistelut vuonna 1907, jolloin työtilanne alalla oli hyvä. Seuraavana vuonna ala ajautui taantumaan ja tuotanto supistui 13,5 prosenttia. Sahateollisuuden työvoimaa vähennettiin 7,1 prosenttia ja palkkoja laskettiin yleisesti. Työntekijäosapuoli hävisi lakkoja, minkä seurauksena monet jäsenet irtisanoutuivat liitosta. Liiton jäsenluku oli vuoden 1907 lopussa 4321, mutta vuotta myöhemmin jäseniä oli ainoastaan 1747. Kari ja Paasivuori 1917, 161–162.

171 Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 192–195..

vaativa tehtävä. Korkean syntyvyyden ja varsinkin muuttoliikkeen ansiosta pääkaupungin väkiluku oli kolminkertaistunut vuosien 1870–1900 välisenä aikana. Vuonna 1900 kaupungissa asui yli 93 000 ihmistä ja heistä enemmistö oli naisia, jotka kilpailivat pienipalkkaisista työpaikoista.¹⁷² Kaupungissa ei siis ollut pulaa kylvettäjäistä tai silittäjäistä, joten edunvalvonta ei voinut perustua työvoimapulan tai taloudellisesti otollisten sesonkien hyödyntämiseen. Varsinkin kylvettäjien kohdalla edunvalvontaa hankaloitti se, että kylvettäjäet eivät olleet ammattiopin suorittaneita. Heidän työpanoksensa oli siis helposti korvattavissa. Kylvettäjäin ja silittäjäin ammattiosastot liittyivät Tehdas- ja Sekatyöväen liittoon vasta vuonna 1916, joten ammattiyhdistysliikkeen kansallinen tason vaatimatonkin tuki lakkoavustuksineen ja neuvottelukäytäntöineen oli hänen ulottumattomissaan.¹⁷³ Yksin tai vain muutaman naisen työyhteisöissä työskennelleet kylvettäjäet ja silittäjäet eivät myöskään saaneet tukea työyhteisöltään. Pietikäisen toteuttama ammatillinen edunvalvonta perustui näin ollen työnantajien valtaa työntekijöihinsä heikentäneiden yhteiskunnallisten murrostilanteiden hyödyntämiseen. Viime vuosisadan alkupuolella tällaisia ajanjaksoja olivat vuoden 1905 suurlakko ja maaliskuun vallankumouksesta sisällissodan syttymiseen asti ulottunut ajanjakso. Tässä tutkimuksessa nimitän tätä Fiina Pietikäisen käyttämää edunvalvontastrategiaa tilannetajuksi. Lukuisat pöytäkirjalähteet paljastavat, että hän oli erittäin taitava havaitsemaan ja hyödyntämään työnantajien ja työntekijöiden valtasuhteissa tapahtuneita muutoksia. Helsingin kylvettäjäin ja silittäjäin ammattiosastojen pöytäkirjoista ilmenee, että Pietikäinen oli myös hyvin selvillä edustamiensa ammattialojen erityispiirteistä. Hän hyödynsi Silittäjäin ammattiosaston puheenjohtajana erilaisia edunvalvontakäytäntöjä kuin Kylvettäjäin ammattiosaston kohdalla.

---

172 Tuomisto 1984, 20,23.

173 TA Katsaus Helsingin silittäjäin 20-vuotiseen toimintaan vuosina 1903–1923; Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston ylimääräinen kokous vuonna 1915, 1. pykälä (päiväystä ei pöytäkirjassa ole); Rahikainen 2001, 25.

Silittäjien edunvalvontaan ei soveltunut työnantaja–työntekijä vastakkainasettelu, koska useimmat silittäjät olivat pyykinpesijöiden ja ompelijoiden tavoin itsenäisiä ammatinharjoittajia.¹⁷⁴ Heidän näkökulmastaan samaa ammattia Helsingissä harjoittanut nainen ei edustanut työnantajan riistämää toveria, vaan samoista asiakkaista ja työtilaisuuksista kilpailevaa pienyrittäjää.

Fiina Pietikäinen tiesi, ettei esimerkiksi lakko ollut sovelias keino silittäjien ansiotason ja työolosuhteiden kehittämiseen. Silitystöistä kieltäytyminen olisi tällöin johtanut ainoastaan vanhojen asiakassuhteiden menetykseen ja silittäjien elintason laskuun. Tämä silittäjien ammatillisessa edunvalvonnassa ilmenevä ehto käy hyvin ilmi mm. *Työmiehessä* vuoden 1907 kesällä ilmestyneessä silittäjien työoloja ja ammattiyhdistystoimintaa käsittelevässä artikkelissa, jossa kehoitetaan silittäjiä sopimaan yhteisesti riittävästä työtaksoista eli tariffeista:

Työlakko voisi ainoastaan tulla kysymykseen jossakin suurem-
massa liikkeessä, joita liikkeitä pitämässä henkilöitä, jotka tahto-
vat viettää herraselämää työntekijäin kustannuksella. Mutta näitä
suurempia liikkeitä lukuun ottamatta voidaan kaikkein toisten
silitystyöntekijäin palkkasuhteet parantaa heidän keskinäisen so-
pimuksensa kautta, kohottamalla työtaksaa.¹⁷⁵

Silittäjäin ammattiosasto oli jo ennen Fiina Pietikäisen puheen-
johtajakautta pyrkinyt rakentamaan silittäjän ammattia harjoit-
taneiden naisten keskuuteen sisäisen sopimuskäytännön, jonka
puitteissa silittäjät sopisivat työajoista ja erityisesti palkkatariffista.
Tariffin tavoitteena oli estää silitystyöstä saatavien asiakaspalkki-
oiden liukuminen tasolle, joka ei enää olisi antanut elantoa silittä-
jälle. Ensimmäinen helsinkiläisten silittäjien sopima palkkatariffi
syntyi yhteiskunnallisesti otollisena ajankohtana, vuoden 1905
suurlakkoviikolla, jolloin kaupungin silittäjät pitivät muiden työ-
läisten tavoin yleisen kokouksen. Itselliset silittäjänaiset sopivat
yksityiskohtaisesti kunkin vaatekappaleen silittämisestä pyytä-

174 Vainio-Korhonen 2001, 101.

175 *Työmies* 19.7.1907, 5.

mänsä palkkion suuruuden ja palkka- ja kappaletyöläisille määrättiin yhteisesti minimipalkat. Lisäksi suurlakon vallankumouksellisen hengen innoittamat silittäjät päättivät sopia siirtymisestä myös 8-tuntiseen työpäivään. Muutos oli huomattava, koska työpäivä oli Pietikäisen kirjoittaman historiallisen katsauksen perusteella ollut siihen saakka ”rajaton”. Silittäjien ammattiosaston kokouksessa palkkatariffi vahvistettiin ja samalla vaadittiin palkkattoman oppilasajan pituudeksi kolme kuukautta. Ammattitaidostaan ylpeät silittäjät tahtoivat päästä eroon kuukauden koulutuksen käyneistä silittäjistä, joiden ammattitaidon todettiin olevan puutteellinen. Silittäjien ammattiosaston jälkeensä jättämistä lähteistä ei palkkatariffikäytäntöä mainita vuoden 1905 jälkeen, joten todennäköisesti palkkatariffi ja vastaavasti yhteisesti sovittu 8-tuntin työpäivä eivät olleet yleisessä käytössä enää Fiina Pietikäisen puheenjohtajakaudella vuosina 1909–1923.¹⁷⁶ Kaupungin silittäjien keskinäisiin neuvotteluihin perustuneet silityspalkkiot eivät vakiintuneet alalle, koska ammattiosasto ei onnistunut rakentamaan silittäjien keskuuteen vahvaa yhteishenkeä, joka olisi leimannut tariffeja noudattamattomat silittäjät tarpeeksi kielteisesti. Pienen ammattiosaston mahdollisuudet valvoa ammatti-alan palkkiota olivat lähes olemattomat.

Tariffikäytännön epäonnistuttua Silittäjien ammattiosaston johtokunta päätyi Fiina Pietikäisen puheenjohtajakaudella todella omaperäiseen keinoon kehittää ammattiosastoon järjestäytyneiden silittäjien keskinäistä yhteistyötä ja silittäjien ammattio-
loja: osasto perusti oman yrityksen. Silittäjien ammattiosaston omistama pesu- ja silitysliike toimi vuokratuissa toimitiloissa, Bulevardinkatu 17:ssä viimeistään vuodesta 1912 lähtien ja sen palveluksessa oli muutamia helsinkiläisiä silittäjiä. Pesu- ja silitysliikkeen kirjanpito paljastaa, ettei ammattiosasto tavoitellut yritystoiminnallaan liikevoittoa. Todennäköisesti Fiina Pietikäisen johtama ammattiosasto ylläpiti yritystä, jotta se työllistäisi muutamia järjestäytyneitä silittäjiä mahdollisimman hyvin työ-

---

176 TA Katsaus Helsingin silittäjien ammattiosaston 20-vuotiseen toimintaan vuosina 1903–1923; *Palvelijatar*-lehti 1–2/1905, 13; *Palvelijatar*-lehti 13–14/1905, 147; *Työmies* 19.7.1907, 5.

ja palkkaehdoin. Tällä tavoin osasto halusi palkita järjestäytyneitä, työn puutteesta kärsineitä jäseniään. Silittäjäin ammattiosaston omistama pesu- ja silitysliike profiloitui myös silitysalan mallityönantajaksi. Esimerkiksi vuoden 1912 vuosikertomuksessa ilmenee, että silittäjien ammattiosasto myönsi silitysliikkeen työntekijöille viikon palkallisen kesäloman.¹⁷⁷

Helsingin silittäjäin ammattiosaston yritystoiminta oli suomalaisessa ammattiyhdistysliikkeessä poikkeuksellinen ilmiö. Täysin ainutlaatuista ammattiosastojen osallistuminen yritystoimintaan ei kuitenkaan ollut, sillä ainakin muutamat käsityöläisammattiosastot harjoittivat yritystoimintaa,¹⁷⁸ minkä lisäksi työntekijät perustivat eri aloille myös työosuuskuntia¹⁷⁹. Silittäjäin ammatti-

---

177 TA Kertomus Helsingin silittäjäin ammattiosaston toiminnasta vuodelta 1919; Silittäjäin ammattiosaston pesulaitoksen päiväkirjat 1914–1917. Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1912, 62; Helsingin Työväenyhdistyksen toimintakertomus v. 1916, 48–49.

178 Haminaassa vastaperustettu suutarien ammattiosasto oli jo vuonna 1895 perustanut nahkakaupan. Suutarien yhtiökauppa myi raaka-aineita, jalkineita ja muita alan tarvikkeita. Haminalaiset, järjestäytyneet suutarit olivat Helsingin silittäjäin ammattiosaston jäsenten tavoin enimmäkseen itsenäisiä ammatinharjoittajia, jotka pyrkivät yritystoiminnan avulla suojelemaan alan ammattilaisten elintasoja tekemällä yhteistyötä keskinäisen kilpailun sijaan. Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 87.

179 Pellervon vuosikirja 1907, (taululiitteet), 214; Pellervon vuosikirja 1908 (taululiitteet), 202–204. Pääkaupunkiseudulla toimi 1900- ja 1910-luvuilla useita, työntekijöiden perustamia työosuuskuntia, jotka olivat erikoistuneet joko rakennus-, ravinto-, tai laivojen lastauspalveluiden tuottamiseen. Vuonna 1900 Helsinkiin perustettiin kooperatiivinen räätäli-, ompelija- ja suutariliike. Nämä työosuuskunnat olivat jäsentensä omistamia osuuskuntayrityksiä, jotka palkkasivat myös osuuskunnan ulkopuolista työvoimaa. Turkulaisia työosuuskuntia tutkineen Kari Teräksen mukaan monet ammattiyhdistysliikkeen aktiivit syytivät työosuuskuntia ryhmäegoismista, koska osakkaiden katsottiin yrittävän rikastua osuuskunnan muiden työntekijöiden kustannuksella. Ainakin turkulaiset ammattiosastot irtisanoutuivat kaiken yhteistyön työosuuskuntien kanssa viimeistään 1910-luvun alussa. Silittäjäin ammattiosaston omistama pesu- ja silityslaitos ei säilyneiden puutteellisten lähteiden perusteella kuitenkaan ollut työosuuskunnan periaatteella toiminut yritys, vaan kyseessä oli ammattiosaston toimesta perustettu ja johdettu yritys, joka otti vastaan yksityisiltä asiakkailta pesu- ja silitystyötä. Ammattiosasto omisti pesu- ja silitystyössä

osaston yritys oli kuitenkin tietävästi ainut naisammattiosaston ylläpitämä yritys. Kauppa-apulaisten ammattiyhdistykset ja Miina Sillanpään johtama Palvelijataryhdistys palvelivat tosin oman alansa työläisiä ylläpitämällä työnvälitystoimintaa. Työnvälitys ei kuitenkaan ollut yritystoimintaa, vaan sen tarkoituksena oli sopivien ja luetettavien palvelupaikkojen löytäminen varsinkin maalta kaupunkiin muuttaneille nuorille naisille.¹⁸⁰

Ammattiosastojen ja varsinkin naisammattiosastojen heikko into perustaa yrityksiä ei johtunut ainakaan ideologisista syistä. Monet aikakauden pientuloiset työläisnaiset olivat ”yksityisyrittäjiä”. He saivat elantonsa kotona itsenäisesti tehdystä ompelu-, silitys-, ja pyykinpesutyöstä. Ruuanlaittoon liittynyt yrittäjyys oli yleistä myös ammattiyhdistysaktiivien keskuudessa. Fiina ja Tahvo Pietikäinen ylläpitivät itsekin muutaman vuoden kansankeittiötä Pasilassa suurlakon jälkeisinä vuosina ja esimerkiksi Ida Aalle-Teljo vaurastui leipomoalan yrittäjänä. Myös ulkotyöläisnaisten ammattiosastossa vaikuttaneella Ida Hellstedtillä oli Helsingissä ”ruokaputka” ja Maria Laine-Paaso perusti pääkaupunkiin 1920-luvulla paperikaupan.¹⁸¹ Henkilökohtaisen taloudellisen hyödyn tavoittelu yritystoiminnan avulla ei ollut aikakauden työväenliikkeen aktiivien näkökulmasta lainkaan tuomittua, mikäli voitto ei perustunut työntekijöiden ”riistämiseen”.

Silittäjien ammattiosaston omistama silitysyritys oli suhteellisen pitkäikäinen, sillä sen toiminta päättyi vasta sisällissodan jälkeen. Fiina Pietikäisen kirjoitti Silittäjien ammattiosaston vuoden 1919 toimintakertomuksessa, että osasto oli joutunut lopettamaan yritystoiminnan ja myymään irtaimiston, koska ”isännät”

---

tarvittavat työvälineet ja kalusteet ja ammattiosaston johtokunta vastasi käytännön yritystoiminnasta kuten työntekijöiden palkkaamisesta. TA Katsaus Helsingin silittäjien ammattiosaston 20-vuotiseen toimintaan vuosina 1903–1923; Ala-Kapee ja Valtonen 1982, 88; Teräs 1989, 336–342.

180 Sulkunen 1989, 26.

181 *Suomen Sosialidemokraatti* 2.3.1970, 16; Lähtenmäki 1997b, 68 ja 1997c, 117; Salmela-Järvinen 1966, 273–274; Vainio-Korhonen 2002, 19, 69, 77–78, 107, 123.

eivät suostuneet enää jatkamaan vuokrasopimusta. Sodan jälkeen yritystoimintaa ei ilmeisesti edes yritetty käynnistää uudelleen.¹⁸²

Fiina Pietikäisen kyky havaita ammattialojen erityispiirteet ilmenee mm. siinä, ettei Kylvettäjäin ammattiosastolla ollut omaa yritystä. Saunan rakentaminen ja ylläpito olisi vaatinut niin suurta pääomaa, että se olisi ollut Kylvettäjäin ammattiosastolle taloudellisesti epärealistinen vaihtoehto. Kustannukset olisivat olleet aivan erilaista suuruusluokkaa kuin silittäjillä, jotka saattoivat vuokrata toimitilat. Silittäjäin ammattiosaston ylläpitämä yrityksen voi tulkita olleen osasy helsinkiläisten silittäjien kylvettäjiä huomattavasti korkeampaan järjestäytymisasteeseen.

Kylvettäjien ammatillinen edunvalvonta perustui otollisten yhteiskunnallisten tilanteiden hyödyntämiseen vielä suuremmassa määrin kuin silittäjien kohdalla. Tämä käy ilmi mm. Kylvettäjäin ammattiosaston perustamisajankohdasta. Fiina Pietikäinen perusti osaston vuoden 1905 marraskuussa, vain kaksi viikkoa suurlakon päättymisen jälkeen.

Kansallisessa historiankirjoituksessa suurlakko esitetään yleensä vain poliittisena tapahtumana, vaikka suurlakkoviikko johti myös työläisten ammatilliseen joukkojärjestäytymiseen: vuoden 1905 kuluessa maahan perustettiin 95 ammattiosastoa.¹⁸³ Vuoden 1905 suurlakko oli ensiarvoisen merkittävä tekijä erityisesti helsinkiläisten työläisnaisten ammatillisessa järjestäytymisessä. Aluksi pelkästään poliittiseksi tarkoitettusta lakosta muodostuikin erityisesti työläisnaisten ammattiyhdistystoiminnan esiinmarssi. Useimmat suurlakon jälkeen lehdissä julkaistut ammatilliset vaatimukset oli Helsingissä lausuttu ääneen juuri työläisnaisten lakkokokouksissa.¹⁸⁴ Helsinkiläisten työläisnaisten toimijuutta vuoden 1905 suurlakon aikana tutkinut Pia Vuorinen on todennut poikkeuksellisen historiallisen tilanteen aktiiviseen työläisnaisiin. Järjestäytyneet työläisnaiset uskaltautuivat

---

182 Kertomukset Silittäjäin a o:n toiminnasta vuodelta 1919, 1923 ja 1924; Helsingin Työväenyhdistyksen toimintakertomukset 1912, 62; 1916, 48–49.

183 Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 158; Tikka 2009, 31–34.

184 Tikka 2009, 86–87.

suurlakkoviikolla ja välittömästi sen jälkeen esittämään julkisesti työläisnaisten palkka- ja ammattiehtoja parantamaan tähdänneitä vaatimuksia. Työläistaustaisten naisten aktiivisuus suurlakon aikana vahvasti monen työläisnaisen uskoa omaan toimijuuteen ja sen mukanaan tuomaan hyötyyn. Aikakauden kulttuurissa ja sukupuolijärjestelmässä ilmenneet piirteet, jotka korostivat työläisnaisten velvollisuutta alistua niin kotona kuin työpaikalla jäivät ainakin hetkellisesti syrjään, kun myös työläisnaiset kokivat tekevänsä historiaa.¹⁸⁵

Fiina Pietikäinen oli yksi lukuisista työväenliikkeen naistoi-mijoista, jotka hyödynsivät yhteiskunnallisesti otollista tilannetta perustaessaan kylvettäjäin ammattiosaston Helsinkiin välittömästi suurlakkoviikon jälkeen. *Työmies* uutisoi lyhyesti kuinka marraskuun 9. päivänä vuonna 1905 Fiina Pietikäinen piti kylvettäjille puheen ja:

kehotti lämpimästi kylvettäjiä seuraamaan aikaansa sekä pysymään lujina köyhälistön suuressa vapaustaistelussa, sekä kehoitti heitä taas alkamaan toimia osastoissa, sillä juuri he, jos kukaan tarvitsevat korjausta ammatissaan.¹⁸⁶

Fiina Pietikäinen piti puheensa Annankadun kansakoulun pihalla. Paikanvalinta ei ollut sattumaa, sillä Annankadun kansakoulun pihasta oli suurlakon aikana muodostunut suosittu työläisnaisten kokoontumispaikka. Varsinkin kaupungin palvelijattaret olivat käyttäneet kansakoulun pihaa lakkokokoustensa näyttämönä, josta käsin he esittivät työehtoja koskeneita vaatimuksia.¹⁸⁷ Kansakoulun pihalle kerääntyneet naiskuulijat olivat siis jo ennen Fiina Pietikäisen puhettakin tottuneet kuulemaan radikaaleja, yhteiskunnallisia valtasuhteita muuttamaan pyrkineitä esityksiä.

Fiina Pietikäisen aloitteesta perustettu Kylvettäjäin ammatti- osasto ei ollut kaupungin ensimmäinen saunottajien ammattiyhdistys. Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosasto oli perustanut

---

185 Vuorinen 2010, 45.

186 *Työmies* 27.11.1905, 3.

187 Tikka 2009, 88.

kaupungin kylvettäjäille ja myös kuppareille tarkoitetun naisammattiosaston ”Saunottajien yhdistyksen” ensimmäisen kerran jo vuonna 1899. Osaston toiminta sammui nopeasti, vaikka kylvettäjäinä vaatimattoman elantonsa ansaitsi Helsingissä vuosisadan alussa noin 200 naista.¹⁸⁸ Suurlakon vallankumouksellisen, rajoja rikkoneen ilmapiirin innoittamana Pietikäinen käynnisti uudelleen kylvettäjien ammattiosaston toiminnan. Otollisesta tilanteesta huolimatta Pietikäinen malttoi toimia hallitusti ja järjestelmällisesti. Hän kutsui osaston perustavan kokouksen koolle ja toimi sen puheenjohtajana. Kokous valitsi komitean, joka suunnitteli ponnet 12. marraskuuta 1905 pidettyyn perustavaan kokoukseen. Ponsissaan kylvettäjäät vaativat työajan lyhentämistä, halkojen kantoa, puhtaita työvaatteita ja -tarvikkeita talon puolesta sekä 15 markan minimikuukausipalkkaa. Ensimmäiseksi punneksi kokous vaati kuitenkin kylvettäjien järjestymispakkoa ehtona työnteolle:

1) kaikki kylvettäjäät kuuluvat ammattiosastoon ja että työnantajat eivät saa ottaa työhön kylvettäjää, jolla ei ole jäsenkorttia.¹⁸⁹

Tämä ammattiyhdistysliikkeen historiaa käsittelevissä tutkimuksissa *closed shop*-käytäntönä tunnettu vaatimus toteutui 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä melko harvoin jopa sellaisilla ammattialoilla, joissa työväestön järjestymisaste oli huomattavasti korkeampi kuin kylvettäjien keskuudessa. Erityisesti rakennusalan ammattilaiset, kuten maalarit, pyrkivät saamaan työehtosopimuksiinsa vaatimukseen työnantajien velvollisuudesta palkata ainoastaan järjestäytyneitä työvoimaa.¹⁹⁰ Kari Teräksen mukaan kyseinen pykälä oli toteutuneissakin työehtosopimuk-

---

188 TA Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston vuosikertomus 1899–1900, Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston perustava kokous 19.11.1905, 2. pyk.; *Työmies* 10.8.1899, 4; Vuoden 1916 *Työmiehessä* ilmestyneen arvi-
on mukaan Helsingissä oli n. 200 kylvettäjää. Varhaisempaa tietoa helsin-
kiläisten kylvettäjien lukumäärästä ei ole saatavissa. *Työmies* 4.2.1916, 6.

189 *Työmies* 27.11.1905, 4.

190 Helin 1998, 60–61.

sisä esitetty usein niin epämääräisesti, että työnantajat saattoivat sitä helposti kiertää.¹⁹¹ Saunojen omistajiin kohdistunut vaatimus palkata ainoastaan ammattiosastoon järjestäytyneitä kylvettäjiä oli suurella todennäköisyydellä juuri Fiina Pietikäisen esittämä ponsi, sillä hän oli komitean jäsenistä ainoa ammattiyhdistysaktiivi. Hän päätteli todenmukaisesti ammatillisen edunvalvonnan kannalta otollisen yhteiskunnallisen tilanteen hiipuvan ajan myötä. Naisvaltaisilla, heikosti koulutetuilla ammattialoilla ammattiosaston ”pakkojäsenyyden” merkitys edunvalvonnan olisi yhteiskunnallisten valtasuhteiden palautuessa ennalleen ollut vielä tärkeämpi etu kuin ammattiopin suorittaneiden ammattiyömiesten kohdalla. Kylvettäjäin ammattiosasto ei muiden naisammattiosastojen tavoin kuitenkaan pystynyt painostamaan työnantajia noudattamaan closed *shop*-käytäntöä. Naisten ammatillisen edunvalvonnan historiankirjoituksen kannalta on kuitenkin olennaista, että naisammattiosastojen edustajat pyrkivät ajoittamaan edunvalvonta-aktiot vuoden 1905 suurlakon jälkeiseen aikaan, jolloin työväenliike suunnitteli uuden suurlakon käynnistämistä varmistaakseen äänioikeusuudistuksen toteutumisen. Tämä käy ilmi Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston vuoden 1906 tammikuun kokouksen pöytäkirjasta:

Keskusteltiin suurlakkokysymyksestä. Päätettiin koko lakkoajan seistä valtiollisten vaatimusten takana. Lakon loputtua alamme taloudellisen lakon, jos nimittäin eivät saunojen omistajat vaatimuksiimme ilman lakkoa suostu.¹⁹²

Ajatus hyödyntää uutta suurlakkoa työläisnaisten ammatillisessa edunvalvonnassa heräsi Kylvettäjäin ammattiosaston lisäksi myös aina Palvelijattarien ammattiosaston aktiivien keskuudessa. Ammattiosaston kokouksissa pohdittiin Miina Sillanpään johdolla marraskuussa 1905, miten mahdollista tulevaa valtiollista

---

191 Teräs 1995, 163, 498.

192 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston kuukausikokouksen ptk 11.1. 1906, 6. pyk.

lakkoa olisi ollut mahdollista hyödyntää myös palvelijattarien muussa edunvalvonnassa.¹⁹³

Vuoden 1906 alkukesästä poliittisen työväenliikkeen aktiivit yllättyivät myönteisesti, sillä niin valtiopäivät kuin keisari Nikolai II hyväksyivät pääpiirteissään kansanvaltaiset uudistukset.¹⁹⁴ Tulevat kansanedustajat Miina Sillanpää ja Fiina Pietikäinen riemuitsivat myös naisia koskeneen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden toteutumisesta. Työväenliikkeen aktiivit saavuttivat tavoitteensa, mutta otollinen yhteiskunnallinen tilanne kehittää työläisnaisten ammatti- ja palkkaoloja hiipui, kun uutta, kaikkia työläisiä koskenutta suurlakkoa ei käynnistetty. Palvelijattarien ammattiosaston puheenjohtaja Miina Sillanpää ja Kylvettäjäin ammattiosaston johtohahmo Fiina Pietikäinen tiesivät, että työnantajien oli ns. taloudellisen lakon aikana helppo löytää korvaavaa työvoimaa; maaseudulta saapui Helsinkiin joka vuosi satoja nuoria tyttöjä ja naisia palvelijattariksi ja kaupungissa asui myös tarpeeksi köyhiä työläisvaimoja ja -leskiä saunottajiksi.¹⁹⁵

Yhteiskunnallisten olojen vakiinnuttua Fiina Pietikäisen oli helsinkiläisten kylvettäjäin ammattiolojen parantamiseksi lähes-

---

193 Vuorinen 2010, 62.

194 Ilman äänioikeutta jäivät mm. vakinaisessa sotilaspalveluksessa olevat, holhouksenalaiset, monet veronsa maksamatta jättäneet, vaivaishoidon varassa eläneet ja irtolaiset. Myös äänioikeusikärajaa nostettiin 24 ikävuoteen. Järjestäytynyt työväestö oli vaatinut 21 vuotta täyttäneille poliittisia oikeuksia. Koskinen 1997, 36–37.

195 Vuosina 1905–1907 maassa lakkoilivat enimmäkseen ammattityömiehet, jotka pyrkivät (ja usein myös onnistuivat) hyödyntämään yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti otollista tilannetta painostaakseen työnantajat hyväksymään tuntuvat palkankorotukset ja lyhentämään työpäivää. Vuoteen 1904 verrattuna lakkojen määrä peräti viisinkertaistui vuonna 1906. Vuonna 1907 lakkoja oli ennätysmäärä, peräti 176. Todennäköisesti lakkoja oli vielä huomattavasti enemmän, koska kaikki työtaistelut eivät päätyneet SAJ:n tilastoihin. Valtaosa Suomen työväestöstä ei kuitenkaan lakkoillut. Useimmilla työläisillä ei ammattityömiehistä poiketen ollut puolellaan työpaikkakollektiivin jäsenten ja usein myös ammattijärjestöjen tukea. Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 161; Näreikkö ja Takala 1986, 78; Teräs 2001, 261–262.

tyttävä suoraan saunojen omistajia kehittäkseen kylvettäjien työoloja. Kylvettäjien ammattiosaston johtokunta pyrki kevätkesällä 1907 lyhentämään kylvettäjien pitkää työpäivää lähettämällä saunojen omistajille asian johdosta kiertokirjeen. Ammattiosaston lähettämät tai työyhteisön omatoimisesti laatimat kirjeet, joissa toivottiin työntekijöille palkankorotusta, työajan lyhentämistä tai muiden työehtojen parantamista olivat tyypillisiä 1900-luvun alun Suomessa. Useimmissa tapauksissa työnantajille suunnatut työ- ja palkkaehtoja kehittämään pyrkineet kirjeet olivat työhuonekuntien tai verstaskomiteoiden laatimia. Ammattiosasto oli usein hankkeen ideoija, mutta koska monet työnantajat eivät hyväksyneet ammattijärjestöjen oikeutta edustaa työntekijöitä, toteutus siirrettiin niin järjestäytyneitä kuin järjestäytymättömiäkin työläisiä käsittäneiden työpaikkakollektiivien tehtäväksi. Tämä Kari Teräksen väliaikaiseksi organisoitumiseksi kutsuma aktio ei kuitenkaan soveltunut kylvettäjille, koska kylvettäjillä ei ollut tukenaan työpaikkakollektiivia.¹⁹⁶ Fiina Pietikäisen johtaman Kylvettäjien ammattiosaston oli siis lähestyttävä saunojen omistajia ilman välikäsiä.

Kylvettäjien ammattiosaston kiertokirje ei ole säilynyt, mutta pöytäkirjalähteiden perusteella osaston tavoitteena oli saada ”isännät” suostumaan saunojen sulkemiseen kello 9 illalla. Ainoastaan yksi saunan omistaja vaivautui kirjeeseen vastaamaan. Kiertokirjeen lähettäminen ei johtanut osaston johtokunnan toivomiin tuloksiin, joten johtokunta päätti 2. kesäkuuta, että puheenjohtaja Fiina Pietikäinen ja hallituksen jäsen V. Laine käyvät kaupungin jokaisen saunanomistajan luona neuvottelemassa työajan lyhentämisestä.¹⁹⁷ Pietikäinen ja Laine samaistivat itsensä kaikkien helsinkiläisten kylvettäjien edunvalvojiksi, vaikka kaupungin kylvettäjistä järjestäytyneitä oli vuonna 1907 korkeintaan 10–15 prosenttia. Tämä saunojen omistajien tiedossa ollut tosiasiasta varmasti heikensi Pietikäisen ja Laineen mahdollisuuksia

---

196 Katso esim. TA SAJ:n toimikunnan pöytäkirjat 1907–1908; Teräs 2001, 248–249.

197 TA Helsingin kylvettäjien ammattiosaston kuukausikokouksen ptk 2.6. 1907, 5. pyk.

saada ”isännät” lyhentämään kylvettäjien pitkää työpäivää. Kylvettäjien ammattiosaston aktiivien käytäntö edustaa niin järjestäytyneitä kuin järjestäytymättömiäkin helsinkiläisiä kylvettäjiä ei kuitenkaan ollut mitenkään poikkeuksellista, koska monet jättivät ammattiosastoon liittymättä joko työnantajan painostuksen tai jäsenmaksuvelvoitteen vuoksi. Järjestäytymättömyys ei useimmissa tapauksissa tarkoittanut ammattiyhdistysliikkeen arvojen vastustamista.¹⁹⁸

Fiina Pietikäisen ja V. Laineen luottamustehtävä ei ollut helppo, vaikka saunojen omistajat eivät työnantajaliittoon kuulumattomina yrittäjinä voineet saada tukea muilta alan yrittäjiltä.¹⁹⁹ Fiina Pietikäisen ja V. Laineen pyrkimys lyhentää kaikkien helsinkiläisten kylvettäjien työpäivää oli haasteellinen ja työläs jo siitäkin

---

198 Aikakauden ammattiyhdistysaktiivit järjestivätkin ajoittain mm. yleisiä kokouksia, joiden tarkoituksena oli saada suunnitelluille aktioille tukea myös järjestäytymättömistä työläisistä. Kylvettäjäin ammattiosastokin järjesti vuoden 1907 heinäkuussa kaikille kaupungin kylvettäjille tarkoitettun yleisen kokouksen saadakseen tukea osaston pyrkimykselle lyhentää saunojen työntekijöiden työpäivää. Pöytäkirjojen perusteella yleinen kokous ei kuitenkaan edesauttanut kylvettäjien työpäivän lyhennyspyrkimystä. TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston pöytäkirjat vuodelta 1907; Teräs 2001, 238–264.

199 Suuryritykset ja huomattava osa keskikokoisista yrityksistä oli jo Venäjän vallan aikana liittynyt jäseneksi oman alansa työnantajaliittoon ja vuonna 1907 perustettuun työnantajien keskusjärjestöön, Suomen Yleiseen Työnantajaliittoon. Järjestäytyneet suuryrittäjät onnistuivat tavoitteessaan estää työehtosopimusten solmiminen. Työntekijäjärjestöt pystyivät solmimaan työehtosopimuksia etupäässä pienten ja keskisuurten käsityöalan yritysten kanssa, joiden omistajat eivät olleet työnantajaliittojen jäseniä. Saunojen omistajien ei edes ollut tarpeellista järjestäytyä, koska työvoimasta ei ollut puutetta. Käsityöalojen ammattiosastot olivat suhteellisen korkean järjestäytymisasteen ja ammattiopin suorittaneiden, vaikeasti rikkurivävoimalla korvattavien jäsentensä ansiosta huomattavasti merkittävimpiä edunvalvontajärjestöjä kuin pieni Kylvettäjäin ammattiosasto. Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston pöytäkirjoissa ei ilmene, että saunojen omistajat olisivat järjestäytyneet työnantajaliittoon. Kylvettäjäin ammattiosasto lähestyi pyrkimyksissään parantaa kylvettäjien työ- ja palkkaehtoja aina yksittäisiä saunan omistajia, ei työnantajaliittoa. TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosastojen pöytäkirjat 1905–1922; Alakapee ja Valtonen 1982, 196–200; Teräs 2001, 353–356.

syystä, että Helsingissä oli useita kymmeniä saunoja. Fiina Pietikäisen kohdalla luottamustehtävän hoitaminen oli varmasti hankalaa jo perhesyistä, sillä vuoden 1907 kesällä hän oli viimeisillään raskaana, minkä lisäksi hänellä oli kolme alle 8-vuotiasta lasta. Monet saunojen omistajat eivät peitelleet vastenmielisyyttään hänen asiaansa kohtaan, vaikka Fiina Pietikäisellä oli olosuhteiden pakosta usein lapset mukanaan. Fiina ja Tahvo Pietikäisen lapset muistivat vielä iäkkäinä, kuinka saunojen omistajat heittivät useaan otteeseen Pietikäisen lapsineen ulos saunoistaan.²⁰⁰ Saunojen omistajien suhtautumista selitti työnantajien yleinen vastenmielisyyys ammattiyhdistysliikkeen harjoittamaa edunvalvontaa kohtaan. Aikakauden Helsingissä valtaosa työnantajista ei hyväksynyt ammattiosastoa neuvotteluosapuoleksi, vaan oli valmis keskustelemaan suoraan omien työntekijöidensä ja/tai heidän valitsemansa edustajan, ”nokkamiehen”, kanssa.²⁰¹ Saunoissa usein yksin työskennelleet kylvettäjät eivät työpaikkansa menettämisen pelosta uskaltaneet esittämään saunojen omistajille vaatimuksia. Puheenjohtaja Pietikäinen ei toiminut kylvettäjänä, joten hänen ei tarvinnut pelätä ammattia harjoittaneiden naisten tavoin työstä irtisanomista. Toisaalta Pietikäisen vastuualue oli paljon laajempi kuin työpaikkakohtaisten edusmiesten; hänen kunnianhimoisena tavoitteenaan oli lyhentää yhden työpaikan sijaan kymmenissä helsinkiläisissä saunoissa toimineiden kylvettäjien työaikaa.

Fiina Pietikäinen ja V. Laine ehdivät lähestyä jokaista helsinkiläistä saunanomistajaa kuukauden kuluessa, sillä jo vuoden 1907 heinäkuussa saunojen omistajat suostuivat pitämään keskinäisen kokouksen kylvettäjien työajan mahdollisesta lyhentämisestä. Kokous ei kuitenkaan tuottanut kylvettäjien toivomaa tulosta; saunojen työntekijöiden työaikaa ei lyhennetty.²⁰² Työpäivän ly-

---

200 Luukkola 1962, 4.

201 Teräs 2001, 228.

202 Kylvettäjien ammattiosaston pöytäkirjassa tai vuosikertomuksessa ei ilmene, että kylvettäjien työaika olisi lyhentynyt. Todennäköisesti hanke siis raukesi. TA Helsingin kylvettäjien ammattiosaston kuukausikokouksen ptk 2.6.1907, 5.pyk., Helsingin kylvettäjien ammattiosaston väliaikainen

hentäminen oli yhtä hankala tehtävä myös muilla naisvaltaisilla ammattialoilla. Esimerkiksi kauppapulaiset ja ompelijattaret tekivät säännöllisesti yli 12-tuntisia työpäivää vielä suurlakon jälkeenkin. Naisten ammatilliset järjestöt olivat normaalioloissa voimattomia puuttumaan työläisnaisia puuduttavaan pitkään työaikaan.²⁰³

Vuosien 1908–1916 aikana Kylvettäjäin ammattiosasto ei järjestänyt mittavia, kylvettäjien palkka- ja työehtoja parantamaan pyrkineitä aktioita. Ammattiyhdistysliikkeen asema heikkeni Suomessa toisen ns. sortokauden sensuuritoimenpiteiden ja yleisen taloudellisen taantuman johdosta. Ensimmäinen maailmansota vaikeutti entisestään edunvalvontatyötä, koska kaikki työtaistelut kiellettiin lailla. Sotatilalain perusteella viranomaisilla oli myös oikeus puuttua järjestöjen toimintaan. Monet ammattiyhdistysaktiivit pelkäsivät viranomaisten lakkauttavan ammattiosastot ja -liitot. Viranomaisten valvonta kohdistui myös työväenyhdistysten toimintaan. Vaikeissa olosuhteissa työväenliikkeen aktiivit keskittyivät onnistuneesti joukkovoiman kasvattamiseen. Vuonna 1916 Suomen Ammattijärjestöön kuuluneiden järjestöjen jäsenluku nousi lähes 10 000:lla verrattuna edelliseen vuoteen. Vuoden 1916 lopulla keskusjärjestössä oli lähes 40 000 jäsentä, joista naisia oli 12 prosenttia. Sosialidemokraatit saivat myös eduskuntaan vuonna 1916 enemmistön (103 paikkaa), vaikka sotatilan vuoksi eduskunta ei kokoontunut.²⁰⁴ Ensimmäisen maail-

---

kokous 9.6.1907, 1. pyk., Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston väliaikaisen kokouksen ptk 30.6.1907 1. pyk.

203 Helin 1998, 53 Hentilä 1999, 135; Hjerppe 1977, 19–20; Näreikkö ja Takala 1986, 68–69.

204 Esimerkiksi Ompelijattarien ammattiliitto ei vuosien 1906–1911 onnistunut lyhentämään jäsentensä työpäivää millään paikkakunnalla. Helsingin kauppa-apulaisten yhteisrintaman ansiosta sunnuntaikauppa väheni vuonna 1907 keskustan liikkeissä, mutta kaupungin laitamiin kaupoissa kauppa-apulaiset työskentelivät edelleen kellon ympäri ja usein myös pyhäpäivinä. Ainoastaan tehdastyöläisnaisen työpäivä lyheni samassa tahdissa kuin työmiesten. Vuosisadan alussa tehtaassa työtä tehneiden naisten keskimääräinen työpäivä oli arkisin ”vain” 10 tuntia. Hyvin järjestyneillä miesvaltaisilla ammattialoilla työpäivä lyheni suurlakon

mansodan aika vuoden 1917 maaliskuun vallankumoukseen asti merkitsi hiljaiseloa myös Kylvettäjäin ja Silittäjäin ammattiosastojen toiminnassa. Nämäkin järjestöt kuitenkin jatkoivat toimintaansa odottaen seuraavaa otollista yhteiskunnallista tilannetta.²⁰⁵

Vallankumousvuosi 1917 – kylvettäjäet lakkoilevat

Nikolai II kukistuttua Pietarissa työväenliikkeestä muodostui Suomessa nopeasti johtava yhteiskunnallinen voimatekijä. Vuonna 1916 valittu sosialidemokraattienemmistöinen eduskunta saattoi vihdoin kokoontua. Maahan perustettiin Oskari Tokoin johdolla senaatti, jonka jäsenistä puolet oli sosialidemokraatteja. Helsingissä valta siirtyi nopeassa tahdissa järjestäytyneen työväestön käsiin. Helsingin järjestäytynyt työväki perusti kansanmiliisin, jonka miesvahvuudesta se kevään 1917 kuluessa poisti kaikki vanhalle vallalle uskolliset poliisit.²⁰⁶

Vuoden 1917 kuluessa Helsingin Työväenyhdistyksen ammattiosastojen jäsenluku kolminkertaistui jäsenmäärän noustessa 8004 jäsenestä 23 846:een. Kylvettäjäin ammattiosaston jäsenluku kohosi prosentuaalisesti vielä paljon enemmän, sillä vuonna 1916 ammattiosastoonsa järjestyneitä kylvettäjiä oli ainoastaan 20, mutta vuotta myöhemmin peräti 116. Vallankumousvuonna kaupungin kylvettäjistä noin 60 prosenttia kuului ammattiosastoon. Kylvettäjäin ammattiosaston jäsenluvun kuusinkertaistuminen selittyy pitkälti sillä vallankumoushuumalla, joka ravisteli

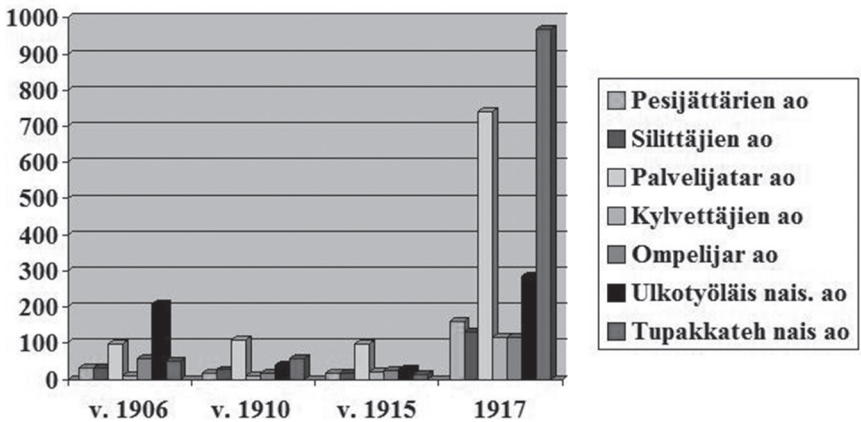
---

jälkeen tuntuvasti. Esimerkiksi Helsingin muurarit onnistuivat vuonna 1906 epäonnistuneiden neuvottelujen jälkeen lakkoilemalla lyhentämään kaupungin rakennuksilla työtä tehneiden työpäivää 9-tuntiseksi. Myös muurareille laastia kantaneiden ulkotyöläisnaisten työaika lyheni tämän ansiosta..Ala-Kapee ja Valtonen 1982, 340, 386–387; Ala-Kapee, Valtonen ja Österberg 1979, 39; Teräs 2001, 298–300.

205 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston pöytäkirjat 1914–1916; Katsaus Helsingin silittäjäin ammattiosaston 20-vuotiseen toimintaan vuosina 1903–1923.

206 Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 389–393; Keskinen ja Silvennoinen 2004, 93–95.

Kuvio 1. Helsingin Työväenyhdistyksen naisammattiosastojen väkiluvun kehitys 1906–1917

Lähteet: Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1906, 62–63; Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1910, 76–77; Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1915, 73–74; Helsingin Työväenyhdistyksen toimintakertomus vuodelta 1917, 28–29.

erityisesti Helsingin työväkeä. Sensuurirajoitusten ja lakkokiellon poistuttua ammattiyhdistysliike pystyi vastaamaan elintarvikepuolan ja välttämättömien elintarpeiden hintojen nousuun aiheuttamaan palkankorotuspaineeseen työtaisteluaallolla. Yhteiskunnallinen uudistusinto eli voimakkaana useiden työläisten mielissä.²⁰⁷ Kylvettäjäin ammattiosaston jäsenmäärän moninkertaistuminen vuonna 1916 ei ollut poikkeavaa, sillä naisammattiosastojen jäsenluku kasvoi suhteellisesti huomattavasti enemmän kuin miesvaltaisten ammattiosastojen jäsenluku. Esimerkiksi Palvelijattarien ammattiosastossa oli 98 jäsentä vuonna 1915, vuoden 1917 lopulla jäsenluku oli 740. Suurin prosentuaalinen nousu tapahtui Tupakkatehtaalaisnaisten ammattiosaston jäsenmäärässä. Vuonna 1915 osastossa oli ainoastaan 14 jäsentä, mutta vuoden 1917 lopulla naisjäseniä oli 919!²⁰⁸

Ammattiosaston jäsenmäärän moninkertaistuminen oli merkittävä, työtaisteluiden kasvua selittänyt seikka. Maaliskuun valankumouksen jälkeen Suomessa puhkesi vähintään noin 500 lakkoa, joista kolmasosa alkoi ensisijassa työajan lyhentämiseksi. Työväenliikkeen pitkäaikainen tavoite, 8-tunnin työpäivä, vaikutti vuoden 1917 keväällä realistiselta vaatimukselta, sillä erilaiset työläisjärjestöt ja ammattiliitot olivat yhtäkkiä nousseet merkittäviksi yhteiskunnallisiksi valtatekijöiksi ja SDP:n eduskuntaryhmä työskenteli kiivaasti saadakseen lain 8-tunnin työpäivästä²⁰⁹ hyväksytyksi eduskunnassa. Fiina Pietikäinen ei yhteiskunnallisen ilmapiirin vapauduttua juurikaan aikaillut, vaan johti pääkau-

---

207 Helsingin Työväenyhdistyksen toimintakertomus vuodelta 1916, 78–79; Helsingin Työväenyhdistyksen toimintakertomus vuodelta 1917, 3–4, 28–31.

208 Helsingin Työväenyhdistyksen toimintakertomus vuodelta 1915, 73–74; Helsingin Työväenyhdistyksen Toimintakertomus v. 1917, 28–30; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 389–393.

209 Eduskunta hyväksyi 8-tunnin työaikalain 14.7.1917 Helsingin työläisten painostaessa sankoin joukoin eduskuntatalon ulkopuolella. Työaikalain säätämistä edelsi SAJ:n ja varsinkin Metallityöntekijäin liiton kansalaistoiminta. Vaatetustyöntekijäin liitto ja Metallityöväen liitto olivat onnistuneet painostamaan työnantajaliitot 8-tunnin työaikalain kannalle jo keväällä 1917. Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 393–400.

pungin kylvettäjät työtaisteluun. Kylvettäjäin ammattiosastolla oli ensimmäistä kertaa toimintahistoriansa aikana mahdollisuus lakon avulla tuntuvasti parantaa kylvettäjien työoloja.²¹⁰

Helsingin kaupungin kylvettäjien lakkoon johtaneet tapahtumat käynnistyivät 3.4.1917. Kylvettäjien ammattiosaston kuukausikokouksessa kylvettäjät päättivät yksimielisesti vaatia saunoja avattavaksi vasta kello kahdelta iltapäivällä ja suljettavaksi jo iltakahdeksalta, minkä jälkeen kylvettäjät jäisivät työpaikoilleen vielä kahdeksi tunniksi siivoamaan. Ylityöstä osasto vaati markan tuntipalkkaa. Osasto päätti myös uudistaa vuoden 1905 aikana esittämänsä vaatimuksen saunojen omistajien velvollisuudesta palkata ainoastaan ammattiosaston jäseniä. Suunnitteilla ollut työtaistelu vahvisti kaupungin kylvettäjien päätöstä liittyä ammattiosastoon, sillä lakkotaistelun aikana jokaisen helsinkiläisen kylvettäjän oli valittava liittyäkö lakkorintamaan vai jättäytyäkö sen ulkopuolella ja ottaa vastaan ammattisariensa rikkuriin kohdistama halveksunta.²¹¹ Vastaavaa yksittäiseen kylvettäjäin kohdistunutta ryhmäpainetta ei Helsingissä aiemmin ollut esiintynyt kylvettäjien ammattiosaston johdon yrityksistä huolimatta. Työtaistelun mahdollisti myös puheenjohtaja Pietikäisen aloitteesta tapahtunut kylvettäjien ammattiosaston liittyminen vuonna 1907 SAJ:hin ja vuonna 1916 Tehdas- ja Sekatyöväen liittoon. Ammattiliittojäsenyys takasi lakkotaistelulle välttämättömän taloudellisen tuen. Ilman lakkoavustusta toimeentulonsa kanssa kamppailevilla köyhillä kylvettäjillä ei olisi ollut mahdollisuuksia osallistua työtaisteluun.

Huhtikuun 15. ja 29. päivänä kylvettäjät vielä tarkensivat ja lisäsivät työnantajille suunnattuja vaatimuksiaan. Kylvettäjät päättivät painostaa työnantajat luopumaan asiakkaiden palvelumaksuihin perustuneesta palkkauskäytännöstä siten, että saunan omistajan tuli maksaa kylvettäjälle kuukausipalkka. Muutaman

---

210 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston kuukausikokouksen ptk 3.4. 1917, 1.-2. pyk; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 400; *Palvelijatar* 3-4/ 1906, 39-40; *Palvelijatar* 7- 8/1906, 84-85; *Työläisnainen* 45/1914 , 358.

211 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston toimintakertomus vuodelta 1917.

päivän viikossa aukioleville ns. numerosaunojen²¹² kylvettäjäille vaadittiin 25 markan kuukausipalkkaa, naisten saunojen kylvettäjäille 50 markan ja miesten saunojen kylvettäjäille 40 markan kuukausipalkkaa. Kylvettäjät päättivät kieltäytyä myös pyykinpesusta ja saunan lämmityksestä. Lisäksi ammattiosasto vaati työnantajia toimittamaan kaikki työvälineet, sillä vallinnut tapa, jonka mukaisesti kylvettäjän tuli omista varoistaan ostaa harjat ja pesuaineet rasitti kohtuuttomasti saunottajien taloutta. Kokous valitsi 3-henkisen toimikunnan viemään ammattiosaston vaatimukset työnantajille.²¹³ Helsingin Kylvettäjäin ammattiosaston saunojen omistajilta vaatimat uudistukset on tulkittava pyrkimykseksi saattaa pääkaupungin saunat työehtosopimuksen piiriin, vaikka ammattiosaston pöytäkirjoissa ei työehtosopimustermiä mainitakaan. Kylvettäjäin ammattiosaston saunojen omistajille esittämässä työehtosopimuksessa oli samoja vaatimuksia kuin muissakin aikakauden paikallisissa työehtosopimuksissa. Yleisempiä vaatimuksia paikallisissa työehtosopimuksissa olivat vaatimukset työajan lyhentämisestä, minimipalkasta, ylityökorvauksesta ja järjestäytymättömien työntekijöiden työssäpitokiellosta.²¹⁴

Puheenjohtaja Pietikäinen sai kuitenkin pian havaita, että Helsingin saunojen ja kylpylaitosten omistajat olettivat, että Kylvettäjäin ammattiosasto oli edelleen heikko etujärjestö, jonka esittämiin vaatimuksiin ei ollut välttämätöntä suhtautua vakavasti. Toukokuun alkuun mennessä vain muutama saunanomistaja vauvautui edes vastaamaan ammattiosaston vaatimuskirjelmiin. Tästä suivaantuneena puheenjohtaja Pietikäinen johti ammattiosaston kylvettäjät pitkäkestoiseen lakkotaisteluun. Lakon johdosta

---

212 Numerosaunat olivat auki vain muutamia päiviä viikossa. *Työläisnainen* 2/1909, 18.

213 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston kuukausikokouksen ptk 15.4.1917, 1.–4. pykälät ja yleisen kokouksen ptk 29.4.,1917, 1.–5. pyk. ; *Työläisnainen* 2/1909, 18.

214 Kylvettäjäin ammattiosaston pöytäkirjoissa käytetään edunvalvontahankkeesta termejä ”sopimus” tai ”työsopimus”, jonka voimaan saattamiseksi saunojen omistajien allekirjoitettavaksi on lähetetty ”työsopimuslistat”. Helsingin Kylvettäjäin ammattiosaston yleisen kokouksen ptk 21.5.1917, 1. pyk; Kylvettäjäin ammattiosaston kokous 4.5.1917, 1. pyk; Teräs 2001, 344.

valtaosa saunojen omistajista muutti pikaisesti suhtautumistaan ja aloitti neuvottelut ammattiosaston edustajien kanssa. Saunojen omistajien ja muiden pienyrittäjien asema oli työtaistelutilanteessa heikompi kuin työnantajajärjestöihin järjestäytyneiden yrittäjien. Suuret työnantajajärjestöt onnistuivat vuosina 1907–1916 sulkutoimenpitein ja muun yhteistyön avulla estämään työntekijäjärjestöjen pyrkimykset saattaa voimaan työehtosopimukset. Työntekijäjärjestöt saattoivat kuitenkin onnistua otollisessa taloudellisessa tilanteessa painostamaan työnantajaliittoihin kuulumattomia yrittäjiä hyväksymään paikalliset työehtosopimukset. Vanhan työväenliikkeen aikana työehtosopimuksia oli vuoden 1907 jälkeen voimassa lähinnä käsityöaloilla. Vallankumousvuonna 1917 suuret työnantajaliitotkin joutuivat taipumaan työntekijäjärjestöjen painostuksen alaisuudessa. Saunojen omistajien vähättelevä suhtautuminen selittyi osittain myös saunojen työntekijöiden sukupuolella. Työehtosopimukset olivat vanhan työväenliikkeen aikana korostetusti ammattityömiesten sopimuksia. Naisvaltaisilla aloilla järjestäytymisaste oli aiemmin ollut niin alhainen, etteivät naisammattiosastot olleet onnistuneet saattamaan naisvaltaisille aloille työehtosopimuksia. Ainoastaan Turun Ulkotyöläisnaisosasto onnistui saattamaan alalle tariffin vuosiksi 1906–1909; tariffi syntyi osana laajempaa paikallista rakennusalan työehtosopimusta.²¹⁵

Saunojen omistajat pyrkivät tinkimään kylvettäjäiden esittämistä vaatimuksista, mutta kylvettäjäiden yhteinen lakkorintama kesti ja viimeistään toukokuun kolmannelle viikolla pienempien saunojen omistajat suostuivat kirjoittamaan työehtosopimuksen kylvettäjäiden esittämällä ehdoilla. Kaupungin kymmenen suurinta saunanomistajaa olisivat muutoin olleet valmiita allekirjoittamaan työehtosopimuksen, mutta suhtautuivat ehdottoman kielteisesti vaatimukseen palkata ainoastaan Kylvettäjäin ammattiosastoon järjestäytyneitä työntekijöitä. Näiden saunojen kohdalla lakko jatkui. Tässä tilanteessa kylvettäjäiden ammattiosaston johtokunta päätti luottaa lakkostrategiassaan työväenliikkeen jäsenten solidaarisuuteen. Lakkotilasta tiedotettiin *Työmiehen*

---

215 Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 260–300; Teräs 2001, 342–365.

lukijoille, jotta kaupungin työläiset välttäisivät lakkotilassa olleiden saunojen palveluiden käyttämistä. Näistä saunoista ilmoitettiin myös muille ammattiosastoille, jotta esimerkiksi maalaajat, korjaajat ja muurinrakentajat eivät ottaisi työtilaisuuksia vastaan kyseisiltä saunoilta.²¹⁶ Vastoin aikaisempaa ammattiyhdistysliikkeen toimintaperiaatetta Kylvettäjäin ammattiosasto puheenjohtaja Pietikäisen johdolla vetosi ammattityömiehiin, jotta nämä tukisivat kylvettäjien työtaistelua. Yleensä sekatyöläiset ja muut ammattiopin suorittamattomat, järjestäytyneet työntekijät tukivat ammattityömiesten aloittamia lakkotaisteluita. Esimerkiksi rakennuksilla maalareiden ja muurareiden aloitettua lakon laastia ja rakennustarpeita heille kantaneet sekatyöläiset yhtyivät työtaisteluun, joka onnistuessaan usein paransi myös sekatyöläisten työehtoja.²¹⁷

Kuukauden lakon jälkeen kymmenestä lakkotilaan julistetusta saunasta seitsemän oli luovuttanut ja suostunut kirjoittamaan työehtosopimuksen ammattiosaston ehdoilla. Kesäkuun puolivälissä lakkotilassa oli enää kolme pääkaupunkiseudun saunaa, joiden työntekijöistä osa suostui työntekoon työnantajien ehdoilla. Näiden saunojen nimet ja osoitteet julkaistiin kesäkuun 14. päivänä *Työmieheissä*. Työnantajien käytettävissä olevasta ”rikkurityövoimasta” huolimatta kylvettäjät päättivät edelleen jatkaa lakkoa näiden kolmen saunan kohdalla. Tässä vaiheessa Tehdas- ja sekatyöväen liiton edustajat päättivät puuttua suhteellisen pitkäksi venähtäneeseen lakkotaisteluun, joka edellytti liitolta jatkuvaa taloudellista tukea lakkotilaan julistettujen saunojen työstä kielletyille työntekijöille. Tehdas- ja sekatyöväen liiton edustaja Viheriäkoski vaati jo heinäkuun 14. päivänä:

---

216 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston kokouksen ptk 2.5.1917, 2. pyk, ptk 4.5.1917, 1. ja 2. pyk. 14.5.1917, 1. pyk., 20.5.1917, 1. pyk., 30.5.1917, 2. pyk.; *Työmies* 19.5.1917, 6.

217 Kari ja Paasivuori 1917, 198–206.

että olisi saatava lakko loppumaan jollain pienellä muutoksella tämä sopimus olisi muutettava näille kolmelle saunalle.²¹⁸

Liiton sihteeri Räsänen teki myös samassa kokouksessa selväksi, että lakko oli lopetettava. Liiton painostuksesta kylvetäjät esittivät lakkotilaan julistettujen saunojen edustajille sovintoehdotuksen, joka ei kuitenkaan tyydyttänyt työnantajia. Kolmen lakkotilaan julistetun saunan kohdalla työtaistelu kesti sovittamattomien ristiriitojen vuoksi aina syksyyn asti. Lopulta vuoden 1917 lokakuussa Tehdas- ja sekatyöväen liitto kyllästyi tilanteeseen ja lopetti lakon omatoimisesti.²¹⁹

Puheenjohtaja Pietikäisen johdolla kylvetäjien kuukausikokous lausui paheksuntansa lakon lopettamisen johdosta ja vaati selvitystä kylvetäjiltä salaa tehdyn sopimuksen yksityiskohdista. Kokous päätti lähettää lakkokomitean liiton edustajien luokse vaatimaan kyseisten saunojen uudelleen lakkotilaan asettamista, mikäli liiton sopimat ehdot eivät osastoa tyydytä.²²⁰

Pietikäisen johtaman ammattiosaston ehdottomuutta saada koko kaupungin saunat yhteisen työehtosopimuksen piiriin selittänevät ne piirteet, jotka erottivat kylvetäjien ammattikunnan esimerkiksi kaupungin tehdas- tai ulkotyöläisistä. Ammattiosaston puheenjohtajana Pietikäinen tiesi että järjestökurin luominen kylvetäjien keskuuteen oli hyvin vaikeaa. Kylvetäjät työskentelivät eri puolilla kaupunkia kymmenissä eri saunoissa joko yksin tai vain muutaman työtoverin kanssa samanaikaisesti. Työntekijöiden keskinäiseen tarkkailuun ja kontrolliin perustunutta yhteisöä ei tällöin päässyt syntymään ja saunojen omistajien oli helppoa painostaa yksittäiset kylvetäjät tekemään työtä omien ehtojensa mukaisesti. Fiina Pietikäinen pelkäsi ammattiosastoa

---

218 TA Helsingin kylvetäjien ammattiosaston yleisen kokouksen ptk 14.6. 1917, 1. pyk.

219 TA Helsingin kylvetäjien ammattiosaston ylim. kokouksen ptk 14.6. 1917, 2. pyk., lakkokomitean kokouksen ptk 18.6.1917, 1. ja 2. pyk., kuukausikokouksen ptk 21.10.1917, 4. ja 5. pyk.

220 TA Helsingin kylvetäjien ammattiosaston kuukausikokouksen ptk 21.10. 1917, 4. ja 5. pyk.

kohdanneen jäsenluvun kasvun vuonna 1917 olleen tilapäinen ilmiö. Välittömästi vuoden 1905 suurlakon jälkeen perustetun Kylvettäjäin ammattiosaston jäsenluku oli laskenut lähes välittömästi yhteiskunnallisten olosuhteiden normalisoiduttua.²²¹ Todennäköisesti Pietikäinen epäili historian toistavan itseään, joten hän vaati otollisten olosuhteiden vallitessa työntekijöitä ja työnantajia sitoutumaan ammattiosaston laatimiin ehtoihin. Liiton päätös solmia erillissopimus kolmen saunanomistajan kanssa vei pohjan tältä strategialta. Lisäksi Fiina Pietikäinen saattoi kokea Tehdas- ja sekatyöväen liiton käytännön syrjäyttää hänet kyseisestä sopimusneuvotteluista henkilökohtaisena loukkauksena. Pitkäaikaisena ammattiyhdistys- ja työväenliikeaktiivina hän todennäköisesti koki liiton väheksyneen nimenomaan hänen työtaistelusuunnitelmiaan.

Fiina Pietikäisen ei vuoden 1917 keväällä ollut ainut liiton päätöksistä loukkaantunut ammattiosaston johtaja. Kyseisenä keväänä eri ammattiliittojen toimikunnille tulvi lukuisia työehto- ja työtaisteluehdotuksia, joihin liittojen johtohenkilöt suhtautuivat paikallistason aktiivien harmiksi usein maltillisesti ja sovittelevasti. Moniin työtaisteluihin eivät ammattiosastojen johtohenkilöt edes hakeneet sääntöjen mukaista lupaa liitolta, vaan ne käynnistettiin itsenäisesti, koska työtaistelun kannalta otollista aikaa ei tahdottu hukata hetkeäkään. Käytännöt vaihtelivat ammattialasta riippuen, mutta erityisesti tehdasteollisuudessa työpaikkakollektiiveista tuli jopa ammattiosastoa merkittävämpi työehdoista ja lakoista päättänyt taho. Kari Teräs on tulkinnut paikallisosastojen omavaltaisuuden ensimmäisen maailmansodan aikana kehittyneillä käytännöillä. Ankara sotasensuuri oli vaikeuttanut ammattiliittojen ja SAJ:n toimintaa. Tällöin järjestäytyneetkin työntekijät siirtyivät hyödyntämään työpaikkakohtaisia, epämuodollisia toimintatapoja työ- ja palkkaehtojen kehittämiseksi. Ammatilliset päätökset tehtiin usein työpaikkakokouksissa, joihin osallistui niin järjestäytyneitä kuin järjestäytymättömiäkin työläisiä ja ammattiosastot joutuivat kirjaamaan ennalta sovitut päätökset etukäteen. Vuonna 1917 työpaikkakeskeiset menettelytavat säi-

---

221 TA Kylvettäjäin ammattiosaston vuosikertomukset 1906–1915.

lyttivät suosionsa, vaikka sensuurista luovuttiinkin. Työpaikoilla organisatorinen sääteily koettiin vuonna 1917 kahlitsevaksi nopeasti muuttuvissa oloissa. Monen muun ammattiosaston johtajan tavoin Fiina Pietikäinen oli tilapäisesti valmis luopumaan päätösvalan keskittämisestä liitolle, mikäli paikallisosastolle tarjoutui otollinen tilaisuus parantaa edustamiensa työntekijöiden työolosuhteita itsenäisesti. Ammattiyhdistysaktiivit eivät vastustaneet liittojen käskyvaltaa ideologisista syistä. Esimerkiksi Fiina Pietikäisen oli vain puolitoista vuotta aiemmin painostanut niin Silittäjien kuin Kylvettäjäinkin ammattiosastot Tehdas- ja sekatyöväen liiton jäseniksi. Ammattiyhdistysliikkeen desentralisoituminen, mikä ilmeni mm. liittotoimikuntien kontrollivallan heikkenemisenä oli alkanut jo ensimmäisen maailmansodan vuosina. Tilannetajun hyödyntämiseen perustunut edunvalvontamenetelmä osoittautui varsinkin vallankumousvuonna 1917 erittäin toimivaksi.²²² Paikallisten ammattiosastojohtajien ”kurittomuus” oli siis osoitus ammattiyhdistystoimijuuteen olennaisesti liittyneestä pragmaattisuuden tajuista.

Helsingin kylvettäjäin ammattiosasto onnistui kuitenkin saamaan aikaiseksi lähes kaikki kaupungin saunat käsittävän työehtosopimuksen. Saavutus oli naisvaltaiselle ammattiosastolle huomattava. Esimerkiksi Pietikäisen niin ikään johtama Silittäjien ammattiosasto sai työehtosopimukset voimaan vain muutamissa yrityksissä. Ammattiosaston rooli ei näissä sopimusneuvotteluissa ollut yhtä merkittävä kuin kylvettäjäin kohdalla, sillä Silittäjien ammattiosaston historiallisessa katsauksen mukaan osastolla ja liitolla oli vain välittäjän osa. Silittäjienkin työehdot toki paraniivat, sillä katsauksen mukaan ”saatiin myös 8 tunnin työpäivä ja palkankorotus”, mutta valtaosa työnantajista ei ollut valmis allekirjoittamaan työehtosopimuksia. Todennäköisesti ammattiosaston edesauttamat uudistukset koskivat vain palkattuja silittäjiä, jotka muodostivat kaikista silittäjän ammattia harjoittaneista selvän vähemmistön. Silittäjien ammattiosastolla oli huonoja kokemuksia itsensä elättäneiden silittäjien palkkatariffijärjestelmästä; hanke ei ollut onnistunut suurlakkovuonna 1905. Katsauksen

---

222 Louhikko 1943, 105–122; Teräs 2001, 267, 306–311.

perusteella Silittäjäin ammattiosasto ei todennäköisesti enää edes pyrkinyt uusimaan tariffikäytäntöä. Pietikäisen toimijuus Silittäjäin ammattiosaston puheenjohtajana erosi siis Kylvettäjäin ammattiosaston vastaavasta, mikä johtui silittäjän työtä harjoittaneiden naisten keskinäisestä heterogeenisyydestä. Silittäjien ammattikunta koostui pienyrittäjistä, palkkatyötä tehneistä silittäjistä ja alan oppilaista.²²³ Vallankumousvuosi 1917 tarjosi monille työntekijöille mahdollisuuden lakon avulla parantaa omia palkka- ja työehtojaan. Pienyrittäjinä toimineet silittäjät eivät kuuluneet näihin työläisiin. Heidän kohdallaan vuosi 1917 pakostakin heikensi työehtoja, sillä valtaosa helsinkiläisistä joutui hintojen nousun vuoksi kuluttamaan kaikki liikenevät varansa ruokaan, vuokraan ja lämmitykseen, silityspalkkioiden maksamiseen ei juuri jäänyt rahaa. Alan heikko kannattavuus heikensi myös silitysyritysten mahdollisuuksia palkata työntekijöitä ja nostaa heidän palkkojaan.

3.3 Valtakunnallinen ay-vaikuttaja

Lyhyt taival SAJ:n johdossa

Vuoden 1903 Forssan puoluekokouksen edustajat tekivät periaatepäätöksen uudesta, yhtenäisestä ammatillisesta keskusjärjestöstä. Ammattijärjestön perustaminen käynnistyi toden teolla vasta suurlakon jälkeen käytännön pakosta, koska SDP:n toimitsijoilla ei ollut mahdollisuuksia organisoida ja avustaa kymmeniä työlakkoja. Puoluesihteri Yrjö Sirola kutsuikin kesällä 1906 ammattiliittojen edustajia luokseen Helsinkiin. Näissä kokouksissa käytyjen keskustelujen pohjalta perustettiin ammatillinen liittovaliokunta ja ammattiliittojen keskustoimikunta, jotka kokoon

---

223 TA Katsaus Helsingin silittäjäin ammattiosaston 20-vuotiseen toimintaan vuosina 1903–1923.

kutsuivat SAJ:n perustavan kokouksen Tampereelle ja alustivat kokoukselle sääntöehdotuksen.²²⁴

Fiina Pietikäinen saapui 364 muun edustajan tavoin Tampereelle huhtikuun puolivälissä 1907 perustamaan ammatillista keskusjärjestöä. Raskaana ollut perheenäiti osallistui Ammattijärjestön perustavaan kokoukseen Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston edustajana. Kokoukseen saapuneiden edustajien tunnelma oli innostunut, sillä työläisten mahdollisuudet parantaa olojaan vaikuttivat ottaneen aimo harppauksen eteenpäin. Suurlakon jälkeen ammattijärjestöjä oli Suomessa perustettu lisää ja järjestäytyneiden työläisten lukumäärä oli kasvanut räjähdysmäisesti. Suomessa oli juuri siirrytty säätyvaltiopäivistä Euroopan kansanvaltaisempaan edustusjärjestelmään ja usko sosialidemokraattisten kansanedustajien mahdollisuuksiin muuttaa yhteiskuntaa lainsäädäntöteitse oli korkealla. Työläisnaisena Fiina Pietikäisen mieltä varmasti lämmitti tietoisuus siitä, että myös moni hänen tuntemansa työväenliikkeen naisaktiivi aloittaisi saman vuoden kesällä parlamentaarisen työn ensimmäisinä naisina maailmassa. Venäjän hallintoviranomaisten sensuuritoimet ja pyrkimykset yhdenmukaistaa Suomen lainsäädäntöä venäläiseen olivat hetkellisesti heikentyneet eivätkä työväenliikkeen aktiivit kokeneet niin suurta pidätysten tai vankeustuomioiden uhkaa kuin ennen suurlakkoa. Junamatkalla Tampereelle Fiina Pietikäinen uskal-

---

224 Kertomus Ammattiliittojen keskuustoimikunnan ja liittovaliokunnan synnystä ja toiminnasta 1907, 73–76; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 125–126, 170–179. Vuoden 1907 kokous ei kuitenkaan ollut ensimmäinen yritys perustaa kansallisen tason ammatillista keskusjärjestöä. V. 1899 ja 1900 taitteessa perustettiin sekä Helsingissä että Tampereella ammatillinen keskusjärjestö. Kahden keskusjärjestön käytäntö epäonnistui täydellisesti, minkä johdosta jo SDP:n puoluekokouksessa Viipurissa vuonna 1901 päätettiin tilapäisratkaisuna perustaa paikallisia keskusjärjestöjä. Paikallisia järjestöjä perustettiin Helsinkiin, Viipuriin, Kotkaan ja Turkuun, mutta ainoastaan Helsingin paikallisjärjestöstä tuli merkittävä järjestö. Kari ja Paasivuori 1917, 275–323, 333; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 119–126. *Palkkatyöläinen* 11.4.1947, 4; Heikkilä 1993, 49; Soikkanen 1975,

tautui kovin sanon arvostelemaan poliiseja, jotka olivat matkalla toimeenpanemaan Laukon torpparihäätöjä.²²⁵

Suurlakon jälkeen Ammattijärjestön perustaminen ei vuoden 1907 keväälläkään ollut yksinkertaista, vaikka työnantajien kansallisen keskusjärjestön, Suomen Yleisen Työnantajaliiton, toiminnan käynnistyminen maaliskuussa 1907 vakuutti useimmat epäilijät työntekijöiden kansallisen edunvalvontajärjestön tarpeellisuudesta.²²⁶ Suurimmat kiistakysymykset liittyivät uuden keskusjärjestön aiheuttamien kustannusten jakamiseen erityisesti lakkotilanteissa. Tähän keskusteluun Fiina Pietikäinenkin otti aktiivisesti osaa. Väittelystä tuli kiivas eivätkä kokousedustajat malttaneet saapua salin eteen puhujapöytäntöön esittämään näkemyksiään vaan ”puhua paukuttivat suoraan paikaltaan”.²²⁷ Sääntöehdotuksessa oli esitetty mm., että lakossa tai työsulun kohteena olleet naiset olisivat saaneet yhtä suuren avustuksen kuin miehet, vaikka heidän maksettavakseen olisi normaalitilanteessa säädetty 10 penniä alkavalta vuosineljännekseltä miesten maksaessa

---

225 *Palkkatyöläinen* 11.4.1947, 4; Heikkilä 1993, 49; Soikkanen 1975, 124. Laukon kartanoa vastaan lakkoilleiden torppariperheiden häädöt talvella 1907 aiheuttivat laajaa huomiota Suomessa. Sulo Wuolijoki esitti eduskuntatyön käynnistyttyä välikysymyksen senaatille, joka oli hylännyt Laukon torpparien anomuksen. Anomuksessaan entiset torpparit pyysivät, että valtio lunastaisi kartanoiden maat ja luovuttaisi vuokraajille. Soikkanen 1975, 126.

226 Pöytäkirja tehty Suomen Ammattijärjestön perustavasta kokouksesta Tampereella huhtikuun 15, 16 ja 17. p. 1907, 32–35; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 180–181, 196; Kari ja Paasivuori 1917, 491. Ammattijärjestön ulkopuolelle jäivätkin aluksi mm. muurarien ja maalarien liitot sekä metalliteollisuuden ammattiliitot. Vasta vuonna 1913 SAJ:n voi katsoa edustaneen kattavasti maan ammatillisesti järjestäytyntä työväestöä. Lisäksi saman teollisuusalan työntekijöitä oli usean liiton jäsenenä. Esimerkiksi metalliteollisuudesta elantonsa saaneet työläiset olivat kolmeen erillisen liiton jäseniä. Näistä ainoastaan S. Metallivalajain liitto liittyi SAJ:n jäseneksi jo v. 1907, S. Metalliteollisuusyövän ja S. Metallisorvaajain liitoista tuli SAJ:n jäseniä vasta seuraavana vuonna. Kari ja Paasivuori 1917, 632–633.

227 *Palkkatyöläinen* 11.4.1947,4.

15 penniä. Ylimääräiseksi verotuskatoksi ehdotettiin miehille 50 penniä viikolta ja naisilta 25 penniä.²²⁸

Maksu olkoon 15 penniä kaikilta. Kun kerran oikeudet, olkoon velvollisuudetkin tasaiset. (Helle)...Kun sääntöehdoitusta laadittiin asetettiin naisille alempi verotus siksi, että heillä on alemmat palkat. Ei siinä tasa-arvoisuutta ole loukattu. (Paasivuori).²²⁹

Monet samaa jäsenmaksua niin naisille kuin miehille vaatineet mies- ja naisedustajat vetosivatkin näkemystä perustellessaan työväenliikkeessä vaikuttaneeseen sukupuolten väliseen tasa-arvovaatimukseen.²³⁰ Naisten maksamien jäsenmaksujen ja ylimääräisten maksujen määrää koskevassa keskustelussa aiheutti kiistaa se, pitäisikö naisten heikompi palkkaus huomioida jäsenmaksuja määrättäessä. Samansuuruisen maksun puolesta puhujat esittivät, että naisten tulisi maksaa sama maksu jos he saavat saman avustuksen kuin miehet. Perheellisille miehillekään ei sääntöehdotuksen mukaisesti oltu valmiita maksamaan enemmän. Tätä näkemystä vastustivat mm. Matti Paasivuori, Ida Kantanen ja Fiina Pietikäinen, joka väittelyn ollessa kireimmillään muistutti, että ”niinkauan kuin naisten palkat ovat kurjat, eivät ne voi maksaa samaa kuin miehet”.²³¹ Tasa-arvoista jäsenmaksuvelvollisuutta vastustanut Pietikäinen profiloitui kokouksessa työläisnaisten edustajaksi, toimijaksi, joka muistutti kokousedustajia sukupuolisidonnaisen palkkausperiaatteen realiteeteista. Ilmeisesti Pietikäinen pelkäsi jäävän ammattiyhdistysliikkeen ulkopuolelle korkeiden jäsenmaksujen vuoksi. Lopulta

---

228 Pöytäkirja tehty Suomen Ammattijärjestön perustavasta kokouksesta Tampereella huhtikuun 15, 16 ja 17. p. 1907, 38–40, 55–58; Kari ja Paasivuori 1917, 479, 485.

229 Pöytäkirja tehty Suomen Ammattijärjestön perustavasta kokouksesta Tampereella huhtikuun 15, 16 ja 17. p. 1907, 40.

230 Pöytäkirja tehty Suomen Ammattijärjestön perustavasta kokouksesta Tampereella huhtikuun 15, 16 ja 17. p. 1907, 40, 57; Salmela-Järvinen 1950, 36–37, 44, 66.

231 Pöytäkirja tehty Suomen Ammattijärjestön perustavasta kokouksesta Tampereella huhtikuun 15, 16 ja 17. p. 1907, 57.

kiistakysymykset päätettiin lähettää valiokuntiin. Valiokunta piti voimassa ehdotuksen miehen 15 ja naisten 10 pennin vuosineljännesmaksusta ja jakoi ylimääräisten verojen kohdalla jäsenet täysmaksaviin ja puoliksimaksaviin. Puoliksimaksaviin kuuluivat oppilaiden ja naisten lisäksi myös heikkoa rahapalkkaa saaneet maanviljelystyöläiset.²³² Aikakauden työväenliikkeen edustajat eivät jäsenveroja määrätessään huomioineet työläisnaisten keskinäisiä palkkaeroja, vaan naiseus itsessään ymmärrettiin pientä palkkaa nauttivan työläisen synonyymiksi. Työläisnaisten palkkatulot olivat muutamaa naista lukuun ottamatta alle 1 000 markkaa vuodessa. Sen sijaan miestyöläisistä vain pieni vähemmistö ammattitaidottomista työmiehistä ansaitsi alle 1000 markkaa. Kaikki ammattiopin suorittaneet työmiehet ansaitsivat yli 1 000 markkaa.²³³

Kokouksen päätteeksi valittiin vasta perustetulle ammattijärjestölle toimikunta. Toimikunta oli SAJ:n hallinnollinen yksikkö, joka käytti ylintä päätäntävaltaa silloin kun edustajakokous tai valtuusto ei olleet koolle kutsuttuina. Toimikunnan valta oli merkittävä, koska edustajakokous kokoontui muutaman vuoden ja valtuustokin normaalitilanteessa vain vuoden välein.²³⁴ Ammattijärjestön puheenjohtajaksi kokous valitsi Helsingin ammatillisen keskusjärjestön puheenjohtaja Eero Haapalaisen ja rahastonhoitaja/sihteeriksi K. Vartiainen, joka oli Metallityöntekijäin liiton sihteeri. Toimitusvaliokunta ei esittänyt naisia SAJ:n toimikunnan vakinaisiksi jäseniksi. Toimikunnan varajäseniksi toimitusvaliokunta tosin ehdotti kahta naisjäsentäkin: Palvelijattarien liiton puheenjohtajaa Miina Sillanpäätä ja Ompelijattarien liiton edustajaa Emmi Huttusta. Molemmat ehdotetut naiset

---

232 Pöytäkirja tehty Suomen Ammattijärjestön perustavasta kokouksesta Tampereella huhtikuun 15, 16 ja 17. p. 1907, 57–58; Kari ja Paasivuori 1917, 492.

233 Hjelt 1912, liitteet, taulu 7, s. 8–43.

234 Kari ja Paasivuori 1917, 480–481.

olivat osallistuneet Ammattijärjestön perustamista suunnitelleen Ammattiliittojen keskustoimikunnan kokouksiin.²³⁵

Perustavassa kokouksessa edustajat esittivät toimikunnan jäsenehdokkaiksi lisäksi yhdeksän henkilöä, joiden joukossa olivat helsinkiläiset naisammattiyhdistysaktiivit Fiina Pietikäinen, Ida Kantanen ja Alma Luhtala. Ääntenlaskennan jälkeen ilmeni, että toimikuntaan valittiin vakinaisiksi jäseniksi Matti Paasivuori, K. Heinonen, Emil Perttilä, Fiina Pietikäinen ja Ida Kantanen. Toimitusvaliokunnan ehdokkaista vakinaisiksi jäseniksi valittiin ainoastaan työväenliikkeen arvostettu monitoimimies Matti Paasivuori 166 äänellä ja Puutyöväenliiton edustaja E. Perttilä. Muista valituista K. Heinonen, joka sai Perttilän tavoin 138 ääntä, edusti Metallityöntekijäin liittoa. Fiina Pietikäinen, Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston edustaja, sai peräti 123 ääntä ja agitaattorin tehtävästä toimikuntaan valituksi tullut Ida Kantanen 102 ääntä.²³⁶ Kahden naisjäsenen valitseminen toimikuntaan oli poikkeuksellista, koska kokouksen edustajista vain 5 prosenttia oli naisia. Naisten saama äänimäärä toimikuntaa valitessa oli yllättävän suuri, sillä viidestä varajäsenistäkin naisia oli kaksi; Palvelijattarien liittoa edustanut Miina Sillanpää ja Ompelijattarien liiton Emmi Huttunen. Toimikunnan vakinaisille ja varajäsenille annetusta äänimäärästä neljän naisjäsenen äänimäärä oli peräti 39 prosenttia.²³⁷

Fiina Pietikäisen päätymistä toimikunnan jäseneksi selittää osittain se, että hän oli tunnettu työväenliikkeen aktiivi pääkau-

---

235 Pöytäkirja tehty Suomen Ammattijärjestön perustavasta kokouksesta Tampereella huhtikuun 15, 16 ja 17. p. 1907, 66; Kertomus Ammattiliittojen keskustoimikunnan ja liittovaliokunnan synnystä ja toiminnasta 1907, 98–99.

236 Pöytäkirja tehty Suomen Ammattijärjestön perustavasta kokouksesta Tampereella huhtikuun 15, 16 ja 17. p. 1907, 66, 71–72; Kertomus Ammattiliittojen keskustoimikunnan ja liittovaliokunnan synnystä ja toiminnasta 1907, 97–99.

237 Pöytäkirja tehty Suomen Ammattijärjestön perustavasta kokouksesta Tampereella huhtikuun 15, 16 ja 17. p. 1907, 66, 71; Ala-Kapee, Valkonen ja Österberg 1979, 38; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 188; Valkonen 1989, 215–216.

punkiseudulla, josta Tampereen perustavaan kokoukseen oli saapunut paljon edustajia. Edustajista peräti 37 oli Helsingistä ja lisäksi 15 edustajaa oli saapunut muualta Uudeltamaalta.²³⁸ Pietikäinen oli vuoteen 1907 mennessä ehtinyt vaikuttaa Helsingin paikallisjärjestön valtuustossa ja johtaa ammattiosastoa. Pietikäisen edustama Kylvettäjäin ammattiosasto oli jäsenlukunsa perusteella pieni, mutta se oli Helsingin paikallisjärjestön jäsenosasto. Hän siis tunsi hyvin muut pääkaupunkiseudun edustajat ja oli tottunut päättämään ammattiosastoa laajemman yksikön toiminnasta.²³⁹

Helsinkiläisyys ei kuitenkaan pelkästään selitä Fiina Pietikäisen valintaa toimikuntaan, koska paikalla oli kymmeniä helsinkiläisiä, ammattiyhdistystaustaisia miehiäkin. He valitsivat naisia toimikuntaan siitä huolimatta, että monet aikakauden työläismiehet uskoivat varakkaampien sosiaaliryhmien miesten tavoin, ettei naisille kannattanut edes puhua politiikkaa, saatikka valita merkittäviin luottamustehtäviin.²⁴⁰ Toisaalta työväenliikkeen miesten keskuudessa vaikutti 1890-luvun lopulla ja 1900-luvun ensimmäisinä vuosina myös aivan toisenlainen, sukupuolten tasa-arvoa vaatinut periaate. Työväenliikkeen naisaktiivin ja historiankirjoittaja Martta Salmela-Järvisen mukaan N. R. af Ursin, Taavi Tainio, Kössi Koskinen, Matti Kurikka ja Edvard Valpas-Hänninen kirjoittivat vuosisadan vaihteessa ahkerasti artikkeleita ja pitivät puheita naisen miestä heikommasta asemasta yhteiskunnassa ja vaativat naisille vastaavia oikeuksia kuin miehillekin. Salmela-Järvisen mukaan varhaista työväenliikettä johtaneet miehet pyrkivät aktivoimaan työläisnaisia mukaan työväenliikkeen toimintaan. Esimerkiksi Tainio ja Koskinen kävivät raittiusyhdistys Koiton tiloissa värväämässä nuoria naisia mukaan Helsingin Työväenyhdistyksen toimintaan.²⁴¹

---

238 Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 185.

239 TA Helsingin paikallisjärjestön valtuuston vuosikokouksen ptk 1.10.1903, 2. pyk., Helsingin paikallisjärjestön toimintakertomus 16.11.1902–30.9.1903; Kari ja Paasivuori 1917, 439.

240 Salmela-Järvinen 1966a, 48.

241 Salmela-Järvinen 1950, 36.

Fiina Pietikäinen valittiin SAJ:n toimikuntaan, koska aivan 1900-luvun alkuvuosina huomattava osa työväenliikkeen miesaktiiveista koki tärkeäksi valita myös naisia keskeisiin luottamustehtäviin. Työväenliikkeessä 1890-luvulla ja 1900-luvun alussa vallinnut tasa-arvovaatimus poikkesi selkeästi vallinneen säätyyhteiskunnan tavoista ja tottumuksista. Aikakauden suomalaisen työväestön keskuudessa naisten ja miesten työt oli erotettu toisistaan, mutta jako ei ollut yhtä selkeä kuin varakkaimmissa sosiaaliluokissa. Työläisnainen oli miehen tavoin tottunut pienestä pitäen ruumiilliseen työhön. Varsinkin maaseudulla torpparien, maatyöläisten ja pienviljelijöiden vaimot osallistuivat raskaan karjanhoitotyön lisäksi tarpeen vaatiessa myös maanviljelytöihin, joiden katsottiin kuuluneen miesten tehtäviin. Sukupuolijärjestelmän historiaa tutkinut Liisa Rantalaiho onkin todennut Suomessa vallinneen työväenluokan keskuudessa työetiikkaan perustunutta kumppanuutta.²⁴² Lisäksi työläisnaiset avioituivat myöhemmin kuin varakkaampien sosiaaliluokkien naiset ja työläisperheissä aviopuolisot olivat keski- ja yläluokasta poiketen yleensä lähes samanikäisiä, usein vaimo oli jopa muutaman vuoden miestänsä vanhempi. Naisten ja miesten kokemusmaailma ei työväestöllä ollut niin erkaantunut kuin vauraammalla kansanosalla, mikä lisäsi tasa-arvoa. Työväenluokan käytännön toimeentuloon ja perheen muodostumiseen liittyneet realiteetit johtivat siihen, etteivät työläismiehet omaksuneet fennomaanista näkemystä naisen oikeudesta ja velvollisuudesta keskittyä pelkästään kotitalouteen.²⁴³ Tasa-arvovaatimukset olivat suurlakon jälkeen olleet lehdissä ja kansalaiskeskusteluissa näkyvästi esillä myös Suomessa, minkä johdosta myös moni työmies oli joutunut pohtimaan sukupuolten eriarvoisuuteen liittyneitä yhteiskunnallisia syitä ja seurauksia.

Fiina Pietikäisen jäsenyys SAJ:n toimikunnassa jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. SAJ:n toimikunnan muita jäseniä häiritsi toimikunnan kiireisten naisten eli Fiina Pietikäisen ja Ida Kantasen

---

242 Kuvauksia kansannaisen elämästä maalla 1890, 15, 57. Rantalaiho 1994, 17–18.

243 Ollila 1990, 31; Markkola 1994, 35.

toistuvat poissaolot kokouksista. Pietikäinen ehti ainoastaan viiteen kokoukseen kolmestatoista. Häntä ja Kantasta työllistivät erityisesti Sosialidemokraattisen puolueen matkapuhujan toimet. Jo vuoden 1907 elokuussa puheenjohtaja Haapalainen pyysi ehdotuksia toimenpiteistä, ”kun toimikunnan pari jäsentä ei käy kokouksissa, vaikka tieto kokouksista on heille ajoissa lähetetty”.²⁴⁴ Kokous päättyi lähestymään asiassa Pietikäistä ja Kantasta suoraan ja kysymään heidän mahdollisuuksistaan osallistua toimikunnan kokouksiin jatkossa. Pietikäinen ilmoitti elokuun 30. päivänä pidetyssä kokouksessa olevansa poissaoloistaan huolimatta edelleen halukas osallistumaan toimikunnan kokouksiin.²⁴⁵ Tämän jälkeen toimikunnan kokouksissa ei pöytäkirjojen perusteella naisedustajien poissaoloista keskusteltu. Pietikäisen ja Kantasen poissaolot aiheuttivat kiistatta käytännön ongelmia toimikunnan työlle.²⁴⁶ Todennäköisesti juuri tästä syystä SAJ:ssä vaikuttaneiden naisten historiaa tutkineet Pirjo Ala-Kapee, Marjaana Valkonen ja Pirkko Österberg ovat tulkinneet Pietikäisen ja Kantasen toimikunnasta erottamisen perusteiksi heidän poissaolonsa kokouksista.²⁴⁷

Toimikunnan naisjäsenten irtisanomiseen vaikutti kuitenkin Kantasen ja Pietikäisen poissaoloja paljon enemmän suurten liittojen kiinnostus saada omat edustajansa vaikutusvaltaiseen toimikuntaan. SAJ:n ensimmäisen toimikunnan kokoonpano kuvastaa hyvin, että keskitetyn ja hierarkkisen, suurten ammattiliittojen vaikutusvaltaan perustunut työntekijöiden edunvalvontajärjestelmä oli vuoden 1907 keväällä vasta hiljalleen muotoutumassa. Toimikunta koostui Haapalaisen ja Vartiaisen lisäksi kolmen suuren miesvaltaisen ammattiliiton edustajasta, ammattiosaston edustajasta ja agitaattorista. Vaikka Tampereelle kokoontuneet

---

244 TA SAJ:n toimikunnan pöytäkirja 4.8.1907, 3. pyk..

245 TA SAJ:n toimikunnan pöytäkirja 30.8.1907, 1. pyk.; Ala-Kapee, Valkonen ja Österberg 1979, 43.

246 Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta 17.4.–31.12.1907.

247 TA SAJ:n toimikunnan pöytäkirja 30.8.1907, 1. pyk.; Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta 17.4.–31.12.1907; Ala-Kapee, Valkonen ja Österberg 1979, 43–44.

edustajat olivat perustamassa ammattiliittojen järjestöä, varsinaiset liittojen edustajat olivat kokouksessa vähemmistönä. Valtaosa edustajista oli Pietikäisen tavoin ammattiosastojen edustajia. Lisäksi kokouksen osanottajissa oli puolueen, kunnallisjärjestöjen ja työväenyhdistysten edustajia.²⁴⁸

SAJ:n alkutaival oli hankaluuksia täynnä.²⁴⁹ Raha-avustuksia lähes varaton SAJ:n toimikunta ei juuri voinut rahapulnan vuoksi myöntää, joten SAJ:n puheenjohtaja Eero Haapalaisen toimenkuvaan kuului lähinnä lakkojen sovittelu. Tämä aiheutti työpaikoilla ja ammattiliittojen toimikunnissa suurta tyytymättömyyttä.²⁵⁰

---

248 Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 181.

249 SAJ:n toimikunta joutui vuonna 1907 aloittamaan taloudellisesti lähes tyhjistä. Ammattijärjestön rahanpuutteen vuoksi toimikunnan puheenjohtaja Eero Haapalaisen toimenkuva koostui lähinnä jo käynnistyneiden, ilman SAJ:n tai edes liittojen lupaa käynnistyneiden lakkojen sovittelusta. Suurlakkovuodesta lähtien Suomessa oli lakkoiltu ennätystahtia. Lakkotilanne syntyi usein harkitsematta kun työntekijät pyrkivät nostamaan palkkoja taloudellisen nousukauden aikana tai puolustivat jo saavutettuja oikeuksia tai joitakin yksittäisiä, työnantajien irtisanomia työntekijöitä. Ammattiyhdistysliikkeen johto, varsinkin SAJ:n ensimmäiset puheenjohtajat Eero Haapalainen (1907–1911) ja Oskari Tokoi (v. 1912–1917) vaativat ammattiyhdistysliikkeen voimien keskittämistä ja lakkoiluun hierarkkisia, kurinalaisia käytäntöjä. Ammattiosastojen tuli keskusjohtoista sentralisaatiota kannattaneiden johtomiesten mukaan sitoutua lakkotilanteissa ammattiliittojen ehdottomaan määräysvaltaan. Ammattiliittojen tuli puolestaan pyytää SAJ:n toimikunnalta lupa työtaistelutoimiin jos ne katsoivat tarvitsevansa rahoitusta keskusjärjestöltä. Valtaosalla työpaikoista Ammattijärjestön toimikunnan oikeutta edustaa työntekijäosapuolta neuvotteluissa yli ja ohi ammattiosastojen ei edes hyväksytty. Varsinkin puheenjohtaja Haapalainen oli ”kentällä” vihattu mies, jonka toimintaan kohdistettiin ankaraa arvostelua. Lähteet: TA SAJ:n toimikunnan ptk 1907–1908; Ks. esim. ptk 29.6.1907, 11. pyk., 15.7.1907, 2. ja 9. pykälät; 4.8.1907, 4. pyk.; Kertomus Ammattiliittojen keskustoimikunnan ja liitovalioikunnan synnystä ja toiminnasta 1907, 92–95; Ala-Kapee ja Valtonen 1982, 189–209.

250 Erityisen vaikea Haapalaiselle ja koko toimikunnalle oli valajien ja sorvaajien keväästä myöhäisyyksyyn jatkunut työtaistelu Pietarsaaressa ja Tampereella vuonna 1908. Näillä paikkakunnilla valajat ja sorvaajat eivät muista metallityöntekijöistä poiketen hyväksyneet Ammattijärjestön toimikunnan neuvotteluteitse työnantajajärjestön kanssa solmimaa työ-

Arvostelun kohteeksi joutunut Ammattijärjestön toimikunta pyrki lisäämään ammattijärjestön järjestöllistä ja taloudellista voimaa kehottamalla suuria keskusjärjestön ulkopuolella vielä olleita liittoja liittymään SAJ:hin. Vuosi 1908 vaikuttaa tässä suhteessa olleen vedenjakaja, sillä silloin Ammattijärjestöön liittyi yhdeksän uutta liittoa, joista suurimpia olivat Metallityöntekijäin liitto ja Paperiteollisuustyöväen liitto. Kyseiset liitot olivat aluksi suhtautuneet SAJ:hin kielteisesti ylimääräisten maksujen pelossa. Suurlakon jälkeiset työtaistelut olivat kuitenkin romahduttaneet monen liiton, varsinkin Metallityöntekijäin liiton talouden, joten suhtautuminen keskusjärjestöön muuttui.²⁵¹ Ammattiliittojen aktiivit ymmärsivät viimeistään tässä vaiheessa toimikunnan keskeisen roolin työtaistelulupien myöntäjänä ja ammattiliittojen taloudellisena tukena. SAJ:n ehdotonta määräysvaltaa ei edelleenkään paikallistasolla hyväksytty, mutta ammattiliittojen aktiivit halusivat omat miehensä vastaamaan ammattiyhdistystoiminnan kannalta tärkeitä päätöksistä. SAJ:n valtuuston vuoden 1908 pöytäkirjoista käy ilmi, että näiden tavoitteiden tiellä olivat pienten liittojen edustajat sekä toimikunnan ne jäsenet, joiden ammattiliitot eivät olleet liittyneet Ammattijärjestöön. Vuoden 1908 huhtikuussa kokoontunut valtuusto käsitteli varajäsen Miina Silanpään erottamista toimikunnan jäsenyydestä, sillä perusteella, ettei Palvelijattarien liitto ollut SAJ:n jäsenliitto. Tästä ajatuksesta luovuttiin, koska tällöin olisi pitänyt erottaa myös Metallityön-

---

ehtosopimusta. Ammattijärjestön toimikunta oli vaikeassa tilanteessa, koska Metalliteollisuuden harjoittajain liitto uhkasi kansallisella työsululla. Rangaistustoimenpiteenä Ammattijärjestön toimikunta erotti Valajien liiton Ammattijärjestöstä ja metallisulku alkoi. Valajien liittotoimikunnan jäsenet raivostuivat päätöksestä ja julkaisivat toimikunnasta valheellisia kirjelmiä, joissa väitettiin toimikunnan jäsenten toimittaneen Venäjältä rikkureita työsulun alla oleviin tehtaisiin Pöytäkirja S. Ammattijärjestön Valtuuston kokouksesta syyskuun 25, 26, 27 p:nä 1908, 3–6. pykälät; Koivisto 1963, 142–144.

251 Kari ja Haapalainen 1917, 123; Kari ja Haapalainen 1917b, 496.

tekijäin liiton edustaja, sihteeri/rahastonhoitaja K. Vartiainen.²⁵²
Tämä käy hyvin ilmi valtuuston pöytäkirjasta:

Paha kyllä oli rahastonhoitaja yhtä vieras, kun ei metallityöntekijäin liito ole vielä yhtynyt Ammattijärjestöön. Tähän vastasi rahastonhoitaja olevansa valmis luopumaan jos katsotaan olevan mahdolloman toimessaan. Asiasta vilkkaasti keskusteltua päätettiin vihdoinkin asia äänestyksellä, jossa suuri enemmistö päätti asian tällä kertaa raueta.²⁵³

SAJ:n valtuustossa vaikuttaneiden suurten ammattiliittojen edustajien pyrkimykset saada omat edustajansa toimikuntaan syksyllä 1908 toteutuivat tavalla, joka ei vastannut SAJ:n perustavan kokouksen päätöksiä. Avainhenkilönä tässä prosessissa oli Puutyöntekijäin liiton edustaja, E. Perttilä, joka itse halusi erota toimikunnasta ja esitti tilalleen valittavaksi Aatu Halmeen, joka oli valittu Tampereen edustajakokouksessa viidenneksi varajäseneksi. Samalla Perttilä ehdotti, että Fiina Pietikäinen sekä varajäsenet: Palvelijattarien liiton Miina Sillanpää, Rautatieläisten liiton J. Jalo ja Matti Autio²⁵⁴ erotettaisiin toimikunnasta, koska heidän edustamansa liitot eivät olleet liittyneet SAJ:hin.²⁵⁵ Perttilän väittäminen oli ainakin Fiina Pietikäisen kohdalla virheellinen, koska Helsingin paikallisjärjestö oli Ammattijärjestön jäsenjärjestö. Lisäksi Palvelijain liitto oli vuoden 1908 elokuussa anonut SAJ:n jäsenyyttä. Sillanpään edustamasta liitosta ei tullut SAJ:n jäsenjärjestöä, koska puheenjohtaja Haapalainen ”puhtaasti käytännöllisistä syistä” vastusti Palvelijain liiton liittymistä Ammattijärjestöön. Toimikunta hyväksyi Haapalaisen perusteet. Toimikunnan pöytäkirjasta ei ilmene mitään Haapalaisen käytännöllisillä

---

252 Pöytäkirja Suomen Ammattijärjestön valtuuston kokouksesta Huhtik. 27. p. 1908, 5. pyk, (s. 47).

253 Ibid.

254 En ole saanut selville minkä liiton edustaja Autio oli.

255 Kertomus Suomen Ammattijärjestön Toiminnasta vuonna 1908, 32–33; SAJ:n valtuuston ptk 25.–27.9.1908, 67–68; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 195.

syillä tarkoitti, mutta päätös oli selkeässä ristiriidassa SAJ:n yleiseen linjaukseen liittää ammattiliitot mahdollisimman pikaisesti Ammattijärjestön jäsenjärjestöiksi.²⁵⁶

Valtuuston jäsenet päättivät pitää vastahakoisen Perttilän edelleen toimikunnan jäsenenä, mutta Pietikäinen, Kantanen, Sillanpää ja Jalo erotettiin, Matti Autio sai jäädä varajäseneksi toimikuntaan. Uusiksi jäseniksi valittiin Paperiteollisuustyöväen liiton A. Halme ja A. N. Hurme. Halme vaati vastalauseensa kirjaamista pöytäkirjaan. Hän ilmoitti vastustavansa valintaansa vakinaiseksi jäseneksi, koska Tampereella pidetyssä äänestyksessä häntä enemmän ääniä saanut henkilö eli Ompelijattarien liiton Emma Huttunen jäi edelleen varajäseneksi.²⁵⁷ Huttusen edelle varajäseniksi valittiin myös Kivityöntekijäin liiton J. Pietikäinen ja Kirjaltajain liiton O. A. Nyman, jotka eivät Tampereen äänestyksen perusteella tulleet valituksi edes toimikunnan varajäseniksi.²⁵⁸

Fiina Pietikäisen jäsenyys SAJ:n toimikunnassa jäi lyhyeksi, koska ammattiyhdistysliikkeestä oli muodostumassa suurten ammattiliitojen edunvalvontaorganisaatio. Pietikäinen ja Kantanen olivat tulleet valituksia SAJ:n johtoon, koska he olivat varsinkin Helsingissä hyvin tunnettuja ja arvostettuja työväenliikkeen naisaktiiveja. Viimeistään vuoden 1909 edustajakokouksesta lähtien SAJ:hin vakiintui käytäntö valita toimikuntaan ammattiliittojen edustajia, ei yksittäisiä luottamushenkilöitä. Edustajakokouksen päätös sitoa liittojen edustajien lukumäärä edustajainkokouksissa ja valtuustonkokouksissa liiton jäsenlukuun sinetöi suurten liittojen valtaan perustuneen vallanjakokäytännön SAJ:n päättävisä elimissä.²⁵⁹ SAJ:stä muodostui ammattiliittojen keskusjärjestö, jolla ei ollut siteitä perusjärjestöihin ja niiden toimintaan. Perus-

---

256 SAJ:n toimikunnan pöytäkirja 30.8.1907, 2. pyk. Palvelijattarien liitto laajeni vuonna 1906 Palvelijain liitoksi; Sulkunen 1989, 32.

257 Pöytäkirja S. Ammattijärjestön Valtuuston kokouksesta syyskuun 25, 26, 27 p:nä 1908, 14. pyk, (s. 68).

258 Pöytäkirja tehty Suomen Ammattijärjestön perustavasta kokouksesta Tampereella huhtikuun 15, 16 ja 17 p. 1907, 71; SAJ:n valtuuston kokous 25.–27.9.1908, 14. pyk (s. 58).

259 Kari ja Paasivuori 1917, 512–513.

SAJ:n ensimmäinen puheenjohtaja, ylioppilas Eero Haapalainen (1880–1938) ja työläisnaisaktiivi Fiina Pietikäinen jakoivat huolen työläisnaisten miehiä heikommasta järjestäytymisasteesta. Pietikäinen ja Haapalainen tunsivat toisensa jo Helsingin paikallisjärjestön luottamustehtävistä. Haapalainen oli paikallisjärjestön puheenjohtaja, ja Pietikäinen edusti 1900-luvun alkuvuosina Pesijättärien ammattiosastoa paikallisjärjestön kokouksissa. Haapalainen oli Pietikäisen tavoin energinen ja työväenaahteelle omistautunut toimija, joka ei hyväksynyt paikallisten osastojen omavaltaisuutta työtaistelutilanteissa. Haapalainen osasi suomen ja ruotsin lisäksi saksaa, ja käänsi joitakin kansainvälisten sosialistien teoksia suomeksi. Viimeistään vuonna 1917 Haapalainen koki väkivaltaisen kumouksen välttämättömäksi keinoksi yhteiskunnallisten olojen muuttamiseksi. Hänestä tuli kansanvaltuuskunnan sisäasiainvaltuutettu, joka vuoden 1918 maaliskuusta lähtien sai vastuulleen sotatoimien organisoimisen. Sodan jälkeen Haapalainen pakeni Neuvosto-Venäjälle, jossa hän suunnitteli ammattiyhdistysliikkeen toiminnan käynnistämistä Suomessa sodan jälkeen.

Lähde: Ala-Kapee ja Valkonen 193–195; Saarela 1996, 51, 53–54, 516; Soikkanen 1975, 276–277. Kuva Työväen arkisto.

järjestöjen aktiivit saattoivat vaikuttaa Ammattijärjestön toimintaan ainoastaan välillisesti oman ammattiliittonsa kautta.

Pietikäisen ja Kantasen erottaminen heijasti myös yleistä naisten vaikutusvallan heikkenemistä ammattiyhdistysliikkeen päättävissä elimissä. Naisia ei enää valittu SAJ:n toimikunnan varsinaisiksi jäseniksi ja naisten prosentuaalinen osuus SAJ:n edustajakokouksen edustajista laski. Esimerkiksi vuoden 1912 edustajakokouksessa naisedustajia oli läsnä ainoastaan seitsemän (3,9 prosenttia edustajien kokonaismäärästä). Liittotoimikunnat valitsivat SAJ:n edustajakokouksen osallistujiksi mieluummin miehiä myös sellaisista liitoista, joissa naisjäsenten osuus oli huomattava. Toisaalta naisten osuus edes liittojen omissa hallintoelimissä ei yleensä vastannut heidän osuuttaan liittojen jäsenistössä, vaikka joitakin poikkeuksiakin oli.²⁶⁰ Työväenliikkeessä 1900-luvun alkuvuosina vallinnut tasa-arvoajattelu sai väistyä tilanteessa, jossa suurten, enimmäkseen miesjäsenistä koostuneiden ammattiliittojen edustajien mielestä naisten käsiin tuli ”liikaa” valtaa.

Pietikäisen ja Haapalaisen ”naisagitatsioonitoimisto”-hanke

Fiina Pietikäinen esitti työväenliikkeen eri toimielimissä ja työväenlehdissä toistuvasti näkemyksen, jonka mukaan työläisnaisten heikolla järjestäytymisasteella ja ammatillisen agitaation vähäisyydellä oli selvä syy-seuraussuhde. Myös agitaattorin sukupuolella oli Pietikäisen mukaan ratkaiseva merkitys; ainoastaan työläisnaisagitaattori ymmärsi miten ja mistä työläisnaiselle piti puhua. Lisäksi työläisnaisille suunnattu agitaatio olisi Pietikäisen mukaan pitänyt toteuttaa erillään ns. yleisestä agitaatiosta, koska työläisnaisten asemaan liittyi sukupuolesta johtuneita erityistekijöitä, jotka agitaatiossa olisi pitänyt huomioida.²⁶¹

Vuoden 1909 kesällä Fiina Pietikäinen aloitti toimenpiteet pelkäänsä työläisnaisille suunnatun ammatillisen agitaatiotoimin-

---

260 Ala-Kapee, Valkonen ja Östererg 1979, 43–45.

261 Pöytäkirja Sosialidemokratisen Naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5. ja 7 päivinä syyskuuta 1909, 73; *Työläisnainen* 19.8.1909, 243.

nan kehittämiseksi. Tähän hankkeeseen hän sai aisaparikseen Ammattijärjestön vaikutusvaltaisimman miehen, toimikunnan puheenjohtaja Eero Haapalaisen (1880–1937). Haapalainen oli ammattiyhdistysliikkeen aktiivien keskuudessa hyvin kiistanalainen hahmo. Voimakastahtoinen 29-vuotias ylioppilas vaati erityisesti vaikeissa työtaistelutilanteissa päätösten keskittämistä SAJ:n toimikunnalle yksittäisten ammattiosastojen tai edes ammattiliittojen toimikuntien sijaan. Monet ammattiyhdistysaktiivit karttoivat Haapalaista myös hänen alkoholisminsa vuoksi. Haapalainen saattoi huonosti menneiden neuvottelujen jälkeen tarttua pulloon ja päätyä porvarilehtien toimittajien iloksi ”ryyppyreissujensa” vuoksi putkaan. Tällaisen käytöksen ei katsottu olleen sopivaa Ammattijärjestön puheenjohtajalle, koska monien miespuolisten aktiivien reippaasta alkoholinkäytöstä huolimatta raittius oli keskeinen arvo työväenliikkeessä.²⁶² Fiina Pietikäinen oli puolestaan kiivas väkijuomien vastustaja, absolutisti, joka ei suvainnut kotonaan alkoholia nautittavan.²⁶³ Elintapojen ero ei kuitenkaan Pietikäisen ja Haapalaisen yhteistyötä häirinnyt. Molemmat uskoivat, että työläisnaisten ammatillinen agitaatio vaati erityishuomioita, joskin perusteet olivat erilaisia.

Vuoden 1909 elokuussa Fiina Pietikäinen perusteli *Työläisnaisessa* työläisnaisten agitaatioon panostamisen välttämättömyyttä työläisnaisten ja erityisesti naispuolisten ammattioppilaiden taloudellista asemaa parantaneena toimenpiteenä. Ammattiosastoihin järjestäytyneet työläisnaiset painostaisivat joukkovoimalla työnantajat maksamaan parempia palkkoja ja lyhentämään työpäivää. Näin työläisnaisten työtaakka olisi helpottunut ja työläisnaisille olisi jäänyt aikaa ja voimia muuhunkin kuin palkkatyöhön ja lasten- sekä kodinhoitoon:

Koska se ihminen, jonka täytyy panna kaikki voimansa niukan jokapäiväisen leivän hankintaan, ei voi henkisesti edistyä, ei

---

262 TA SAJ:n toimikunnan ptk 29.6.1907, 15. pyk. ja ptk 28.8.1908, 2. pyk.; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 193–195.

263 TU: Fiina Pietikäisen yhteiskunnallista toimintaa koskevat kyselymonisteet Pirkko Sandroos ja Irja Pietikäinen 20.1.2003.

häneltä voi vaatiakaan aikaa ja halua muitten asioiden ajamiseen. On luonnollisesti kysymys riittävästä työpalkasta pääkohta nykyisessä laajassa työpalkkojen kohottamisessa on aineellinen perustus turvattava työläisille, ainakin siten että jokainen kunnollinen työntekijä, joka tahtoo tehdä työtä, saa työskennellä palkasta, joka tuottaa hänelle ihmisarvoisen toimeentulon.²⁶⁴

Fiina Pietikäisen kirjoittamassa artikkelissa ilmenee työväenliikkeen naisaktiivien keskuudessa yleinen näkemys työläisnaisille suunnatun agitaation välttämättömydestä, jotta työläisperheitä koetellut köyhyys lopulta helpottaisi. Naisagitaattorin naistyöläisille suuntaama agitaatio edusti siis keinoa parantaa työläisnaisten ja samalla myös heidän lastensa toimeentuloa.²⁶⁵

Vuoden 1909 heinäkuussa Haapalainen kirjoitti *Työmieheen* artikkelin, jossa hän korosti järjestäytymättömien työläisnaisten edustaneen vaaraa koko ammattiyhdistysliikkeen tulevaisuudelle, sillä vähätuloiset naiset olivat Haapalaisen mukaan miehiä valmiimpia työskentelemään pienellä palkalla ja hakeutumaan lakonalaisille työmaille rikkurityövoimaksi:

Monta kertaa saattaa nainen olla lisätuloa perheelle hankkimassa ja tyytyy silloin huokeampaan palkkaan kuin muutoin tyytyisikään. Joko isä, veli tai mies hankkii pääosan elämistarpeista, nainen tuodessaan ansiotyöstään vähän ”särvintä” on täyttänyt tehtävänsä. Mutta silloin nainen tuleekin mitä vaaranalaisemmaksi kilpailijaksi miehelle ja tulos on se, että työpalkat alenevat ja työpäivä pitenee. Jos miehet järjestöjensä avulla koettavat saada olojaan korjatuksi lakon avulla, on aina vaara olemassa, että naiset astuvat rikkurin virkaan ja vievät olot yhä kurjemmaksi enti-

---

264 *Työläisnainen* 19.8.1909, 243. Fiina Pietikäisen kirjoitus oli alustus Sos. dem. Naisliiton vuoden 1909 edustajakokoukselle. Pietikäinen oli saanut tehtäväkseen laatia alustuksen aiheesta ”Mitä olisi tehtävä, että saataisiin oppiaika naisten ammattialoilla vastaamaan tarkoitustaan?” Alustuksessaan Pietikäinen selosti aluksi lyhyen oppiajan epäkohtia, joihin ratkaisuksi hän esitti naisten ammatillista agitatsionia varten tarkoitettujen toimiston perustamista.

265 Uusitalo 2010, 219.

sestään. Tästä meilläkin on monia kokemuksia varsinkin leipurin ja räätälin ammateissa sekä teollisuusosalalla kuten paperiteollisuudessa.²⁶⁶

Haapalainen ei ollut ainut työläisnaisia syyllistänyt miespuolinen ammattiyhdistysaktiivi. *Työmiehessä* oli paljon kirjoituksia, joissa sosialismiin epäluuloisesti suhtautuneet ja lakkoja kaihtaneet työläisäidit kuvattiin työväenliikkeen menestyksen esteiksi. Useimmat toimittajat eivät Haapalaisesta poiketen kuitenkaan esittäneet keinoja työläisnaisten järjestäytymisasteen kohottamiseksi, vaan tyytyivät ainoastaan arvostelemaan järjestäytymättömiä naisia.²⁶⁷

Haapalainen ei ammattiyhdistysjohtajana kannattanut työläisnaisten jäämistä kotiäideiksi kuten useimmat samojen huoliensa kanssa painiskelleet Länsi-Euroopan ammattijärjestöjohtajat olivat tehneet jo 1800-luvun alusta lähtien. Myös Ruotsissa vaatimus avioituneiden työläisnaisten velvollisuudesta jäädä kotiin yleistyi 1900-luvun alussa. Suomessa työläisvaimojen työpanoksen välttämättömyyttä ei kuitenkaan vielä kyseenalaistettu, koska perheenäitien ja lasten tuomat ansiot olivat useimpien työläisperheiden toimeentulon kannalta välttämättömiä.²⁶⁸

Ratkaisuksi työläisnaisten vähäiseen järjestäytymisasteeseen sekä Eero Haapalainen että Fiina Pietikäinen ehdottivat SAJ:n edustajakokouksen lähestyessä kesällä 1909 ”naisagitatiosiointon” perustamista. Haapalainen kirjoitti aiheesta *Työmieheen* ja Pietikäinen *Työläisnaiseen*. Toimistoon olisi heidän mukaansa pitänyt palkata ”joku ammatillista työväen liikettä tunteva ja sitä harrastava nainen” hankkimaan tilastotietoja naisten palkkauksesta ja työoloista, agitoimaan työläisnaisia ammattiosastoihin liittymisen tärkeydestä sekä toimimaan neuvotteluosapuolena työläisnaisia koskevissa työriidoissa. Kyseisen ”hoitajattaren” työ-

---

266 *Työmies* 9.7.1909, 5.

267 Uusitalo 2010, 217–218.

268 Hirdman 1986, 51–61; Lähteenmäki 1997, 29–31.

tä olisi valvonut erityinen toimikunta, jonka jäsenistä yhden olisi pitänyt olla Ammattijärjestön nimittämä.²⁶⁹

Haapalainen alusti SAJ:n edustajakokouksessa asian ja lähetti kokoukseen ehdotuksen toimiston järjestämiseksi. Haapalaisen ehdotus erosi *Työmiehessä* esitetystä aloitteesta siten, että Haapalainen esittämässä ponsissa painotettiin SAJ:n toimikunnan päättäntävaltaa toimistoa koskevissa asioissa. Ponsien mukaan SAJ:n toimikunnan tuli tehdä kaikki tärkeimmät päätökset. Toimistossa työskentelisi ponsien mukaan viisi henkilöä, joista yksi olisi kokopäiväinen. *Työmiehen* artikkelista poiketen Haapalainen ei esittänyt, että kokopäiväisen työntekijän olisi pitänyt olla nainen. Todennäköisesti hän pyrki näillä muutoksilla lisäämään hankkeen kannatusta miesaktiivien keskuudessa.²⁷⁰ Haapalainen toi kokouksessa esille näkemyksensä ammatillista agitaatiota välttämättömyydestä aikana, jolloin ammatillisten järjestöjen jäsenluku oli laskusuunnassa. Hän alusti samassa kokouksessa myös SAJ:n toimikunnan aloitteesta syntyneen esityksen maan jakamisesta ”agitatsioonipiireihin”. Ehdotuksen mukaan jokaiseen piiriin olisi pitänyt perustaa toimikunta, jonka tehtävänä olisi ollut huolehtia ammattiosastojen perustamisesta ja ammatillisesta valistuksesta palkattujen agitaattoreiden voimin.²⁷¹

Edustajakokouksen enemmistö hylkäsi niin ”naisagitatio-toimisto”-hankkeen kuin maan jakamisen ”agitatsioonipiireihin”. Ida Kantanen liitti ”naisagitatio-toimisto”-hankkeen epäämiseen liittyvän päätökseen vastalauseensa, johon Fiina Pietikäinen ja kolme miespuolista kokousedustajaa – R. U. Aarnio, J. E. Lintunen ja Hj. Järvi – yhtyivät. Vastalauseesta ilmenee, että Ida Kantanen ja muut allekirjoittaneet edustajat kokivat kokouksen enemmistön ylenkatsoneen erityisesti naistyöläisten ammatillista järjestäytymistä:

---

269 *Työmies* 9.7.1909, 5.

270 Suomen Ammattijärjestön toinen yleinen kokous Helsingissä, syysk. 27–30. p. 1909, 115–117.

271 Suomen Ammattijärjestön toinen yleinen kokous Helsingissä, syysk. 27–30. p. 1909, 90–97.

Tietäen, kuinka huonosti järjestyneitä ovat naisammattilaiset, ja miten vähän on tehty todellista herätystyötä naisten ammatillisen järjestäytymisen hyväksi, ja koska pidän kokouksen arvoa alentavana, että niin puolueellisesti meneteltiin naisten agitatsioonitoimiston perustamiskysymyksen suhteen, ettei otettu sitä eri äänestyksen alaiseksi vaikka kysymystä oli kannatettu, että nimittäin myönnettäisi siihen tarkotukseen 1,700 mkaa ja vaikka kokous päätti luovuttaa agitatioonin varoja 5,000 mkaa, ei kuitenkaan agitatioonin tule järjestetyksi naisiin nähden niin tarkotustaan vastaavaksi kuin se olisi tullut, jos mainittu toimisto olisi päätetty perustaa, siksi en voi olla ilmaisevasta tyytymättömyyttäni päätöksen suhteen.²⁷²

Fiina Pietikäinen allekirjoitti kahdeksan muun kokousedustajan tavoin vastalauseen myös päätökseen koskien ”agitatsioonitoimikuntien” hylkäämistä. Allekirjoittaneet vastustivat kielteistä päätöstä, koska mielsivät ”ammattillisen agitatioonin ammattiliikkeen lujittamiselle välttämättömänä”.²⁷³

”Agitatioonin”-aloitteiden kaatuminen vuoden 1909 edustajainkokouksessa johtui osittain rahan puutteesta, koska Ammattijärjestö oli vaikeuksissa kalliiksi käyneiden suurten työtaisteluiden takia, mutta kyse oli myös priorisoinnista. Haapalaisen ja Pietikäisen suunnitteleman ”naisagitatioonin” arvioidut vuosikulut olivat 1720 markkaa. Suomen Ammattijärjestö avusti vuonna 1909 paperityöläisten työtaistelua 50 000 markalla ja metallityöläisten työtaistelua 16 500 markalla.²⁷⁴

Ammattillisen valistuksen kehittämistä ja keskittämistä koskeneet hankkeet olivat SAJ:n johtavien henkilöiden vankasti tukemia esityksiä, joita eri liittojen edustajat eivät kokeneet tarpeelliseksi. Erityisesti naisten agitaatioonin toimisto oli edustajien enemmistön mielestä niin tarpeeton hanke, ettei sitä otettu edes

---

272 Suomen Ammattijärjestön toinen yleinen kokous Helsingissä, syysk. 27.–30. p. 1909, 187–188.

273 Suomen Ammattijärjestön toinen yleinen kokous Helsingissä, syysk. 27.–30. p. 1909, 103.

274 Suomen Ammattijärjestön toinen yleinen kokous Helsingissä, syysk. 27.–30. p. 1909, 117; Kari ja Paasivuori 1917, 505.

äänestyksen alaiseksi.²⁷⁵ Haapalainen oli ollut väärässä innostaessaan *Työmiehessä* naispuolisia ammattiyhdistysaktiiveja ajamaan hanketta korostaen tarvittavan avustuksen olevan miestenkin mielestä pieni hyötyynsä nähden:

Uskottavasti, miehet, jos ei muuten, niin oman etunsa kannalla asiaa eteenpäin auttavat, sillä hekin ymmärtävät ettei parin tuhanen markan vuotuinen uhraus tässä asiassa suuri ole.²⁷⁶

Todennäköisesti ”naisagitatsioonitoimisto”-hankkeen epäonnistuminen ei johtunut ensisijassa rahasta, vaan periaatteesta. Pietikäisen ja Haapalaisen toimijuus hankkeessa paljastaa, että he pyrkivät rakentamaan työntekijän sukupuolen paremmin huomioonotta ammattiyhdistyspolitiikkaa. Valtaosa SAJ:n edustajakokouksen miesaktiiveista ei kuitenkaan pitänyt ajatuksesta järjestää erikseen naisille suunnattua agitaatiota, koska ”työn orjalla” ei ollut sukupuolta. Naisille ei perustettu erillistä naisammattiliittoa ja naisammattiosastot olivat naisten osastoja vain siksi, että työelämän sukupuoleen sidotusta segregatiosta johtuen joillakin aloilla ei miestyöläisiä toiminut. Enemmistö ammattiyhdistysliikkeen aktiiveista pyrki siis poliittisen työväenliikkeen aktiiveista poiketen häivyttämään aikakauden sukupuolijärjestelmästä juontuneet käytännöt, joiden takia naistyöläisten taloudellinen ja sosiaalinen asema kiistatta oli heikompi kuin miestyöläisten.

Fiina Pietikäinen ei luovuttanut, vaikka naisagitaatiotoimisto jäi SAJ:n kokouksessa perustamatta. Hän esitti Naisliiton edustajainkokouksessa vuoden 1909 lokakuussa alustuksen, jossa kehoitti kokousta keskustelemaan tarvittavista toimenpiteistä toimiston perustamiseksi Ammattijärjestön yhteyteen. Naisliiton edustajakokouksen osallistujien mielestä ammatillinen edunvalvonta ei kuulunut Naisliitolle, vaan naisten ammattiosastoille.²⁷⁷

---

275 Suomen Ammattijärjestön toinen yleinen kokous Helsingissä, syysk. 27–30. p. 1909, 187.

276 *Työmies* 9.7.1909, 5.

277 Pöytäkirja Sosialidemokratisen Naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5, 6 ja 7 päivinä syyskuuta 1909, 73.

Vaateustyöntekijäin liiton Helsingin osasto toi asian uudelleen esille SAJ:n vuoden 1912 edustajainkokouksessa, jossa Fiina Pietikäinen ei ollut läsnä. Toimistoa ei tuolloinkaan perustettu, mutta painostuksen vuoksi päätettiin palkata kolme miespuolista ja yksi naispuolinen agitaattori.²⁷⁸

Omavaltainen puheenjohtaja?

Helsingin silittäjien ja kylvettäjäin ammattiosastojen päätös pysyä ammattiliittojen ulkopuolella vuosien 1910–1916 välisenä aikana merkitsi Fiina Pietikäisen jäämistä paitsioon SAJ:n valtakunnallisen tason päätöksenteosta. Vuoden 1907 perustavaa kokousta lukuun ottamatta SAJ:n edustainkokousten ovet pysyivät Fiina Pietikäiseltä suljettuina vuoteen 1920 asti. Todennäköisesti tästä syystä hän pyrki saattamaan naistyöläisten ammattioiloja käsittelevät kysymykset Sosialidemokraattisen naisliiton edustajakokousten käsiteltäväksi, vaikka useimmat Naisliiton aktiivit mielsivät vuonna 1906 perustettujen Ompelija- ja Palvelijatarliittojen sekä vuonna 1907 perustetun SAJ:n olleen vastuussa työläisnaisten ammatillisesta edunvalvonnasta. Heidän näkökantansa vastasivat työväenliikkeen yleistä käytäntöä erottaa poliittinen työväenliike ja ammattiyhdistysliike toisistaan eri organisaatioihin. Varsinkin SDP:n johto oli ollut tämän linjauksen kannalla jo 1890-luvun lopulta lähtien, pääosin siksi ettei puolueella ollut resursseja koordinoida ammatillista edunvalvontaa. Poliittinen työväenliike ja ammattiyhdistysliike eriytyivät toisistaan viimeistään vuonna 1906, kun SAJ:n perustamista varten valittu ammattiliittojen keskustoimikunta aloitti työnsä. Poliittisen työväenliikkeen ja ammattiyhdistysliikkeen erkaantuminen ilmeni myös Naisliiton edustajakokouksen osallistujissa. Työläisnaisliiton perustavassa kokouksessa vuonna 1900 valtaosa osallistujista edusti naisammattiosastoja. Vuonna 1909 Lahdessa järjestetyssä edustajakokouksessa ainoastaan neljä naista saapui kokoukseen ammattiosaston valtuuttamana. Helsingin kylvettäjäin ja silittä-

---

278 Uusitalo 2006, 119.

jäin ammattiosastot olivat lähettäneet Fiina Pietikäisen kyseiseen kokoukseen yhteiseksi edustajakseen.²⁷⁹ Kylvettäjäin ja silittäjäin ammattiosastojen jäsenyys Naisliitossa selittyykin pitkälti puheenjohtaja Fiina Pietikäisen vaikutusvallalla. Ammattiosastojen jäsenyys Naisliitossa oli hänelle henkilökohtaisesti erittäin tärkeä asia, koska se tarjosi vaikutuskanavan järjestöön, joka käytännössä johti ja suunnitteli työläisnaisten aatteellista toimintaa Suomessa. Fiina Pietikäinen vaikutti Naisliiton liittotoimikunnasta vuodesta 1909 lähtien aina liiton hajoamiseen asti vuonna 1921 joko varajäsenenä tai vakinaisena jäsenenä.²⁸⁰

Fiina Pietikäinen oli poikkeuksetta se osaston edustaja, jonka kylvettäjä ja silittäjä lähettivät Naisliiton kokouksiin.²⁸¹ Sisällissodan jälkeen Kylvettäjäin ammattiosaston johtokunnan puheenjohtajalleen antamat ohjeet ja Fiina Pietikäisen Naisliiton edustajakokouksissa esittämät puheenvuorot poikkeavat toisistaan tavalla, joka kyseenalaistaa Pietikäisen roolin toimia osastojen sanansaattajana.²⁸² Fiina Pietikäinen ei Naisliiton edustajakokouksissa kuitenkaan tuonut mitenkään esille Kylvettäjäin ammattiosaston esityksiä. Esimerkiksi vuoden 1906 elokuussa vajaan vuoden toiminut Kylvettäjäin ammattiosasto luetteli edustajakseen valitulle Pietikäiselle seuraavat kylvettäjiä työssään

---

279 Pöytäkirja Sosialidemokraattisen Naisliiton Edustajakokouksesta Lahdesta 5, 6 ja 7 päivinä syyskuuta 1909. 47; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 115–130, 165–172; Lähteenmäki 1990, 29.

280 Pöytäkirja työläisnaisten edustajakokouksesta 17, 18 ja 19 p:nä Heinäkuuta 1905, 80; Kertomus Sos.-dem Naisliiton toiminnasta lokakuun 10 p. p:stä v. 1913 elokuun 15 p. v. 1917; Suomen Sosialidemokratian Naisliiton kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja lokak. 4.–6 p. v. 1917, 42; Sos.dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919, 58.

281 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston kuukausikokouksen ptk 2.8.1906, 3. pyk. ja kuukausikokouksen ptk 19.9.1909, 5. pyk.; johtokunnan kokouksen ptk 14.9.1913, 2. pyk. ja kuukausikokouksen pöytäkirja 25.10.1914, 4. pyk.; Pöytäkirja työläisnaisten edustajakokouksesta 17, 18 ja 19 p:nä Heinäkuuta 1905, 4–6.

282 Silittäjäin ammattiosaston johtokunnan pyrkimyksistä vaikuttaa Naisliiton edustajakokouksissa tehtyihin päätöksiin ei ole säilynyt tietoja.

kokemat ongelmat, joihin Naisliiton Viipurissa järjestettävältä edustajakokoukselta toivottiin apua ja neuvoja:

Päätettiin tehdä ehdotuksia mainittuun edustajakokoukseen, ensiksi työpäivän lyhennyksestä, toiseksi juoppouden poistamiseksi saunoista, kolmanneksi, ettei alle 25 vuotta täyttäneitä saa ottaa kylpylälaitoksiin, neljänneksi, että saunavaatteiden puhtaana pito kuului saunan omistajalle.²⁸³

Helsinkiläisiä kylvettäjiä harmitti pitkän työpäivän lisäksi se, että saunojen siivous piti toimittaa kylvettäjän omalla kustannuksella; saunanomistajan mahdollisesta maksamasta pienestä peruspalkasta ja asiakkaiden maksamista palkkioista työntekijän piti vielä ostaa pesuharjat ja pesuaineet.²⁸⁴ Vaatimukset kylvettäjinä toimineiden naisten minimi-ian nostamisesta 25 vuoteen ja raittiista asiakkaista liittyivät voimakkaasti kylvettäjiensä työssään kokemaan seksuaalisen ahdistelun ja painostuksen pelkoon. Humalaiset saunajat sortuivat ahdisteluun entistä helpommin, joten alkoholin käyttökielto on nähtävä työsuojelullisena aloitteena. Kylvettäjiin ammattiin ehdotetun ikärajan asettamisen motiivina oli vähentää ahdistelua, sillä nuoremmat naiset joutuvat uhreiksi helpommin kuin iäkkäämmät.²⁸⁵ Vuoden 1909 toukokuussa Kylvettäjiin ammattiosaston johtokunta koki vielä korkeamman ikärajan olleen tarpeen. Johtokunta kehoitti edustaja Pietikäistä esittämään Naisliiton edustajainkokouksessa Lahdessa, että ”jos kokouksessa tulee keskustelua olisi pyrittävä siihen että ei alle 30 vuoden ikäisiä saisi ottaa saunoihin”.

Työläisnaisen työssään kokema lähentely oli vielä 1900-luvun ensimmäisinä vuosina yleinen, mutta vaiettu ongelma. Naiset koki ahdistelua erityisesti ravintoloissa, tehtaissa ja palvelupaikoissa.²⁸⁶ Ahdistelu oli yleistä myös miesvaltaisessa satamatyössä,

---

283 TA Helsingin Kylvettäjiin ammattiosaston kuukausikokouksen ptk 12.8.1906, 2. pyk.

284 *Työmies* 4.2.1916, 6.

285 Leskinen 1999, 60–61.

286 Lähteenmäki 1997, 122–124.

jossa naiset joutuivat kestämaan seksuaalivirriteistä puhetta ja koskettelua. Satamissa naistyöläiset joutuivat todistamaan myös avointa väkivaltaa, juopottelua ja prostituutiotakin. Satamat miellettiin esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa niin siveettömiksi työpaikoiksi että naisilta kiellettiin työskentely satamissa ensimmäisen ja toisen maailmansodan välisenä aikana.²⁸⁷

Työväenlehdissä naisten työssään kokemaa ahdistelua sivuttiin, tosin harvoin. Miina Sillanpää, *Työläisnaisen* toimittaja ja kansanedustaja, toi avoimesti esiin varsinkin kotipalvelijoihin kohdistuneen seksuaalisen ahdistelun ja väkivallan.²⁸⁸ Työläisnaisen oikeusturva oli ahdistelu- ja väkivaltatilanteissa käytännössä olematon varsinkin jos hän joutui kylvettäjien tavoin työskentelemään yksin myös miesasiakkaiden kanssa.

Ikärajavaatimuksen tarkoituksena oli myös estää nuorien tyttöjen ajautuminen prostituutioon. Kylvettäjät vaativat ikärajaa, koska ”nuoret tytöt otetaan saunoihin, joka useasti on heidän turmionsa”.²⁸⁹ Valtaosa ilotyttöistä oli iältään juuri 20–30-vuotiaita. Ikärajan uskottiin suojelevan nuoria naisia ja estävän kylvettäjän työtä tehneiden leimaantumista. Kylvettäjään ammattia harjoittaneet naiset pelkäsivät prostituoidun leimaa, sillä aiheenkin epäily saattoi ratkaisevasti vaikeuttaa työnsaantia ja ihmissuhteita.²⁹⁰

---

287 Bergholm ja Teräs 1999, 112; Teräs 2002, 160–162..

288 Sulkunen 1989, 37–40.

289 TA Helsingin Kylvettäjien ammattiosaston kuukausikokouksen pöytäkirja 18.5.1909, 4. pykälä.

290 Prostituutio oli Helsingissä yleisempää kuin esimerkiksi Tampereelle tai Turussa. Helsingissä toimi 1900-luvun alussa yli 500 prostituutiota joko päätoimisesti tai satunnaisesti harjoitettavaa naista ja ilotyttöjen määrä oli jatkuvassa kasvussa. Maksullisen seksin myyntiin altistavia tekijöitä olivat maalaistausta ja ammatti, jossa nuori nainen tapasi seksisuhteeseen houkuttelevia miehiä. Saunoissa pienituloiset naiset saivat miespuolisilta asiakkailtaan peiteltyjä tai avoimia maksullisen seksin ehdotuksia. Maaseudulla vallitsi vuosisadan alussa erilainen seksuaalikulttuuri, joten nuoret tytöt eivät välttämättä ymmärtäneet näiden miesten todellisia tarkoituksia. Kylvettäjien tavoin erityisesti palvelijat kärsivät siveettömyysepäilyistä. Miina Sillanpään johtama Palvelijatar-osasto ei kuitenkaan vaatinut ikärajoja palvelijan ammattiin. Järjestäytyneet palkolliset tiesivät, että vaatimus olisi

Fiina Pietikäinen ei Naisliiton edustajakokouksissa ottanut puheeksi kylvettäjien esityksiä, vaikka hän kannatti ammatillisten kysymysten käsittelyä Naisliiton edustajakokouksissa. Tämä kävi konkreettisesti ilmi esimerkiksi hänen Lahden edustajakokouksessa esittämässään aloitteessaan, jossa hän oma-aloitteisesti muokkasi Silittäjien ammattiosaston oppilasoloja käsitellyttä aloitetta esittäen ”naisagitatsioonitoimiston” perustamista palkkatyötä tehneiden naisten järjestäytymisasteen nostamiseksi.²⁹¹ Todennäköisesti Fiina Pietikäinen arasteli seksuaaliseen häirintään ja epäsuorasti prostituutioon liittyvien kysymysten nostamista keskusteluteemoiksi, vaikka Naisliiton edustajakokouksissa ei ollutkaan läsnä miehiä. Aikakauden kansalaiskeskustelussa ravintola-, sauna- ja satamatyö leimasi työntekijänsä voimakkaasti. Läheskään kaikki Naisliiton edustajat eivät siis kokeneet näissä ammatissa toimineita naisia pelkästään uhreiksi, vaan kyseenalaistivat heidän moraalinsa pelkästään ammatin vuoksi.²⁹² Mieleltään herkät ja epävarmat tytöt ja naiset eivät näitä ammatteja olisi pystyneetkään harjoittamaan, koska ammatissa toimineiden naisten oli itse löydettävä keinot selviytyäkseen miesasiakkaiden ahdistelusta. Esimerkiksi satamatyöläisnaisten oli opittava vastaamaan häirintään samalla mitalla, jotta he olisivat voineet jatkaa työtään. He olivat työpaikan ulkopuolellakin tunnettuja epänaisselliseksi mielletystä käytöksestä ja puheesta.²⁹³ Naisliiton edustajakokouksissa ei ongelmaa edes otettu esille. Myös muut kylvettäjien ammatissaan kokemat epäkohdat jäivät Naisliiton edustajakokouksissa ilman vastakaikua.

Fiina Pietikäinen oli Kari Teräksen terminologiaa mukaillen Helsingin silittäjien ja kylvettäjien ammattiosastojen ylläpitäjä-

---

ollut täysin epärealistinen; palkollisesti oli aikakauden Helsingissä maalta kaupunkiin muuttaneen nuoren tytön ensimmäinen ammatti. Häkkinen 1994, 90, 100–101; Leminen 1994, 131–132; Nieminen 1951, 252, Sulkunen 1989, 22.

291 Pöytäkirja Sosialidemokratisen Naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5,6 ja 7 päivinä syyskuutta 1909, 70–73.

292 *Työläisnainen* 16.1.1908, 18

293 Bergholm ja Teräs 1999, 113–114.

jäsen, jonka toimijuuteen osastojen jatkuvuus pitkälti perustui.²⁹⁴ Pitkäaikainen luottamusasema todennäköisesti johti siihen, että Fiina Pietikäinen samaistui ja hänet samaistettiin silittäjien ja varsinkin kylvettäjäiden edusnaiseksi. Pietikäinen saattoi identifioitua luottamustehtäviinsä niin voimakkaasti, että Helsingin kylvettäjäin ja silittäjäin ammattiosastojen muiden jäsenten merkitys heikkeni. Tällöin puheenjohtaja Pietikäisen näkemykset silittäjien ja kylvettäjäiden edunvalvonnasta olisivat jättäneet varjoonsa kyseisten ammattiosastojen muiden jäsenten mielipiteet. Puheenjohtaja Pietikäisen päätös olla käsittelemättä Naisliiton edustajakokouksissa ammattiosaston esittämiä keskustelualoitteita ja ehdotuksia johtaa pohtimaan ylläpitäjäjäsenten ja jäsenistön suhdetta myös yleisellä tasolla. Ilmeisesti pitkään luottamustehtävissä toimineet ammattiyhdistysaktiivit nauttivat niin suurta luottamusta jäsenistön taholta, että heillä oli oikeus oman harkintansa mukaisesti poiketa ammattiosastojen edustajilleen antamista ohjeista. Tällöin myös työväenliikkeen kansallisen tason toimielinten rooli paikallisjärjestöjen jäsenten näkemysten ja kokemusten tulkitsijana on asetettava kyseenalaiseksi. Fiina Pietikäisen toimijuutta käsittelevä aineistoni on kuitenkin liian suppea, jotta yleistä tutkimuspäätelmää työväenliikkeen paikallisjärjestöjen ja kansallisen tason järjestöjen suhteista voisi esittää.

---

294 Teräs 2001, 191–192.

4. Työläisnaisliikkeen toimija

4.1 Työläisnaisten omien organisaatioiden puolustaja

Porvaripuolueiden naisaktiivien tavoin myös poliittisesti aktiiviset työläisnaiset keskittyivät 1900-luvun alkuvuosina äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden laajentamiseen. Naisten äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden puolesta toimineilla työläisnaisilla oli 1900-luvun alussa kolme tapaa organisoitua. He saattoivat toimia yleisissä työväenjärjestöissä, pelkästään työläisnaisille tarkoitetuissa työväenliikkeen naisjärjestöissä tai liittyä/tehdä yhteistyötä porvarillisten naisasianaisten ja heidän järjestöjensä kanssa. Viimeksi mainitun vaihtoehdon työväenliikkeen naiset hylkäsivät jo ennen suurlakkoa. Työläisnaisten yhteistyö naisasianaisten kanssa oli ristiriidassa työväenliikkeen luokkataistelulinjauksen kanssa jo periaatteellisellakin tasolla. Ideologisia tekijöitä merkittävämpi syy eri sosiaaliluokkien naisten segregaatiolle oli kuitenkin työläisnaisten ja ylä- ja keskiluokkaisten äänioikeusaktivistinaisten näkemyserot naisten äänioikeuden toteuttamisesta. Työläisnaiset eivät kannattaneet yhteistyötä, koska he tiesivät, että monet ylä- ja keskiluokan naisasianaiset eivät kannattaneet äänioikeuden laajentamista työläisille.²⁹⁵

Ensimmäinen merkittävä työläisnaisten poliittinen yhdistys oli vuoden 1898 keväällä perustettu Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosasto, jonka ensimmäiseen toimikuntaan valittiin kaksi miestäkin: herrat Koskinen ja Lahtinen. Perustavassa kokouksessa puheen piti Matti Kurikka. Helsinkiläiset miesaktiivit näkivät

---

295 Kokko 1998, 219–220.

Fiina Pietikäinen tutustui Ida Ahlstedtiin (myöh. Aalle-Teljo, 1875–1955), Maria Laine-Paason (1868–1945) ja Miina Sillanpään (1866–1952) viimeistään Naisliiton vuoden 1902 edustajainkokouksessa. Edustajainkokous valitsi heidät ja Sofia Pottalan sanomalehtitoimikuntaan selvittämään olisiko työläisnaisten oman äänenkannattajan julkaiseminen toteutuskelpoinen idea. Tulevina vuosina Pietikäisen, Laineen, Ahlstedtin ja Sillanpään tiet kohtasivat toistuvasti niin Sosialidemokraattisen naisliiton liittotoimikunnassa, eduskunnassa kuin Sosialidemokraattisen puolueen puoluekokouksissakin. Fiina Pietikäinen, Maria Laine ja Ida Aalle-Teljo osallistuivat sisällissotaan punaisten puolella ja joutuivat sodan jälkeen vangituiksi. Pisimmän tuomion sai Työväen Pääneuvoston jäsen Iida Aalle-Teljo, joka vapautui vankeudesta vasta vuonna 1922. Sisällissodan jälkeen kaikki neljä jatkoivat yhteiskunnallista toimintaansa; Aalle-Teljo, Laine ja Sillanpää Sosialidemokraattisen puolueen ja Pietikäinen Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen riveissä.

Lähteet: Lähteenmäki 1997c 106–121; Lähteenmäki 1997b 63–80; Salmela-Järvinen 1950, 70; Sulkunen 1997, 163–173. Kuvat: Punaset I 1907–1909, 5, 37, 66.

siis huomattavaa vaivaa aktivoitakseen oman sosiaaliluokkansa naisia mukaan työväenliikkeeseen. Tavoitteena oli estää työläisnaisten liittyminen säätyläisnaisten johtamiin naisyhdistyksiin, jolloin sukupuolikysymys olisi jakanut orastavan työväenliikkeen.²⁹⁶

Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosasto osoittautui vireäksi yhdistykseksi. Ensimmäisen toimintavuoden lopussa osastoon oli liittynyt jo 78 jäsentä. Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston aktiivit ottivat tehtäväkseen aktivoida myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella asuneita naisia työväenliikkeeseen ja kutsuivat keväällä 1900 Helsinkiin naisosastojen edustajia Työläisnaisliiton perustavaan kokoukseen. Perustettu liitto toimi vuodesta 1906 lähtien nimellä Sosialidemokraattinen naisliitto. Helsinkiläiset miesaktiivit tukivat myös Naisliiton perustamista. Esimerkiksi Edvard Valpas-Hänninen oli liittoa perustavan komitean jäsen ja Taavi Tainio alusti perustavassa kokouksessa kysymyksen liiton toiminnan käynnistämisestä. Miehiä ei häirinnyt edes se, että Naisliitosta tuli käytännössä itsenäinen puolueen ulkopuolella toiminut järjestö. Vuoden 1906 suurlakkoa edeltävänä ajanjaksona Naisliiton tärkeimmäksi tavoitteeksi muodostui työläisnaisten yhteiskunnallinen aktivoiminen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden voimaan saattamiseksi. Työläisnaisliiton aktiivit omaksuivat melko nopeasti liiton toimintastrategiaksi itsenäisen toiminnan, vaikka porvarilliset naisasianaiset olivatkin valmiita yhteistyöhön naisten äänioikeuden toteuttamiseksi.²⁹⁷ Jo vuoden 1902 heinäkuussa järjestetyssä Työläisnaisliiton toisessa edustajainkokouksessa, jossa Fiina Pietikäinen edusti Pesijättärien ammattiosastoa, esiintyi yhteistyötä vastustaneita näkökantoja. Enemmistö kokousedustajista oli samaa mieltä Ida Ahlstedtin kanssa, jonka mukaan ”yläluokan naisiin ei ole pantava luottoa. Työläisnaisten on itse ajettava asiaansa.”²⁹⁸

---

296 Lyytikäinen 1973, 4–6.

297 Lyytikäinen 1973, 8–15; Lähteenmäki 2000, 26–30; Salmela-Järvinen 1950, 45–48.

298 *Työmies* 22.7.1902, 2.

Työväenliikkeen naisten ja liberaalienkin porvarinaisten yhteistyö naisten äänioikeustaistelussa katkesi lopullisesti vuoden 1904 marraskuussa, jolloin Naisasialiitto Unionin järjestämässä kokouksessa mielipide-erot tulivat selkeästi ilmi. Valtaosa porvarinaisista puolsi äänioikeuden myöntämistä naisille samoilla ehdoilla kuin miehille, jolloin lähes kaikki työläiset sukupuoleen katsomatta olisivat edelleen jääneet valtiollisten oikeuksien ulkopuolelle. Vapaamielisimmät naisasianaiset kuten Unionin puheenjohtaja Lucina Hagman kannattivat yleistä äänioikeutta naisille ja miehille, mutta edes Hagman ei nähnyt tarpeelliseksi säätyvaltiopäiväjärjestelmästä luopumista.²⁹⁹

Aikakauden ylä- ja keskiluokkaiset naiset suhtautuivat fennomaanisen kansanvalistusohjelman mukaisesti työläisnaisiin ja heidän yhteiskunnalliseen toimintaansa väheksyen.³⁰⁰ Loukkaavasta kohtelusta esimerkiksi Fiina Pietikäisellä oli omakohtaisia kokemuksia; SDP:n puolueagitaattori Pietikäinen kohtasi puhujamatkoillaan paljon porvarisnaisia, jotka avoimesti pilkkasivat, väheksyivät ja jopa uhkailivat häntä. Fennomaaniset naisasianaiset olivat valmiita myöntämään rahvaan naiselle ainoastaan kuu-liaisen oppilaan roolin. Ylä- ja keskiluokkaisten yhdistysaktiivien tavoitteena oli Marja Kokon hierarkkiseksi sisarusjärjestelmäksi kutsuma yhteiskunta, joka merkitsi eri sosiaaliryhmien naisille erilaisia tehtäviä.³⁰¹ Tätä ”sisarusjärjestelmää” työväenliikkeen naiset eivät hyväksyneet, vaan loivat sen vastineeksi luokkasisarouden retorisen käsitteen.

Varakkaampien sosiaaliryhmien naisten ja työläisnaisten erilaiset ryhmäidentiteetit olivat luonnollinen seuraus aikakauden yhteiskunnasta, jossa eri sosiaaliluokkien edustajat eivät kohdanneet toisiaan tasa-arvoisina toimijoina. Ruotsalaisen sosiologin Abby Petersonin mukaan eri sosiaaliluokkien naisten yhteiskunnallisen toiminnan erilaisuutta voi selittää juuri arkipäivän kokemusten erilaisuudella. Eri sosiaaliryhmien naisten arki- ja

---

299 Kiiski 1978, 113; Salmela-Järvinen 1950, 59–60.

300 Ollila 1993, 10.

301 *Facföreningsrörelsen* 18/1954, 385; Kokko 1998, 23–24.

tapakulttuuri erosivat 1900-luvun alun Suomessa niin selvästi toisistaan, että sosiopoliittiset ryhmäidentiteetit muodostuivat erilaisiksi. Täten eri sosiaaliluokkien naisille muodostui myös keskenään ristiriitaista kollektiivista toimintaa.³⁰²

Työväenliikkeen johtavien naisaktiivien keskuudessa vallitsi siis jo 1900-luvun alkuvuosina yksimielisyys säätyrajat ylittävän naisten yhteistyön sopimattomuudesta. Naisten toiminta yleisissä työväenjärjestöissä ei sen sijaan herättänyt vastustusta, vaikka myös työväenluokan miesten ja naisten elämänpiirit erosivat ratkaisevasti toisistaan. Sosialidemokraattinen puolue oli – ainakin periaatteessa – sitoutunut sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Jo vuoden 1899 Turun puoluekokouksessa puolue vaati ohjelmassaan yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta kaikille kansalaisille sukupuoleen ja varallisuuteen katsomatta. Ohjelmassa vaadittiin myös naisten ja miesten täydellistä yhdenvertaisuutta.³⁰³ SDP:n ohjelman voi tulkita olleen poikkeuksellinen tasa-arvoinen, sillä esimerkiksi Ruotsin Sosialidemokraattisen puolueen (SAP) ohjelmaan sisällytettiin vaatimus naisten äänioikeudesta vasta vuonna 1909. Suomalaisista luokkasisaristaan poiketen ruotsalaiset työläisnaisaktivistit tekivätkin yhteistyötä ylä- ja keskiluokkaisten naisten kanssa toimimalla valtakunnallisessa äänioikeusjärjestössä (Landsföreningen för kvinnans politiska rätt), jonka jäsenistä valtaosa oli keskiluokkaisia.³⁰⁴

Suomalaiset työväenliikkeen naiset toimivat siis myös yleisissä järjestöissä, vaikka käytännössä Suomenkin Sosialidemokraattinen puolue oli miesten melko suvereenisti johtama organisaatio. Naisedustajien lukumäärä puoluekokouksissa vaihteli vuosien 1899–1919 välisenä aikana 6:sta 14 prosenttiin.³⁰⁵ Vaalipiireistä ei

---

302 Peterson 1987, 117.

303 Suomen Työväenpuolueen perustavan kokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Turussa 17.–20.7.1899, 55–56, 65.

304 Rönnbäck 2001, 149–151.

305 Naisten prosentuaalinen osuus SDP:n puoluekokousten edustajista: 1899 (6 %), 1903 (11 %), 1905 (8 %), 1906 (8 %), 1909 (4%), 1911 (10 %), 1913 (9 %), 1917 (11 %), 1918 (7 %), 1919 (14 %) ; SDP:n puoluekokousten pöytäkirjat v. 1899–1919.

valittu yhtään naista puolueueuvostoon ennen sisällissotaa. Puolueoimikunnassa naisia oli vuosien 1899–1917 välisenä aikana vakinaisena jäsenenä keskimäärin yksi.³⁰⁶ Naisilla ei työväenliikkeessä vallinneen yleisen käytännön mukaisesti ollut puolueueuvostossa omaa, sukupuoleen perustunutta kiintiötään toisin kuin ruotsinkielisillä ja venäjänkielisillä sosialidemokraateilla.³⁰⁷

Työväenliikkeen naisaktiivit eivät siis vastustaneet yleisissä järjestöissä toimimista, mutta he eivät kokeneet niitä riittävän tehokkaiksi organisaatioiksi parantaa työläisnaisten ja -lasten asemaa. Vanhan työväenliikkeen aikana Naisliitto oli hallinnollisesti täysin itsenäinen. Ainoastaan rahoituskysymys lähensi Naisliittoa puolueeseen. Valtaosa liiton rahoituksesta tuli puolueelta ja suuriin hankkeisiin rahoitus tuli anoa edustajakokoukselta erikseen. Naisliiton aktiivien kokemukset lisärahoituksen saamisesta olivat tosin huonot.³⁰⁸ Esimerkiksi vuonna 1913 Naisliiton toimikunnan jäsenet Fiina Pietikäinen, Maria Laine ja Aura Kiiskinen lähestyivät puoluekokousedustajia rahoitusvaatimuksineen Tampereella järjestetyssä puoluekokouksessa. Naisliiton aktiivit vaativat liitolle 1500 markan avustusta ja sen lisäksi 1000 markan avustusta liiton naisaktiivien tärkeänä pitämälle sunnuntai-koulutyölle. Lisäksi talousvaikeuksista kärsineelle *Työläisnaiselle*

---

306 Toisen Suomen Työväen Puoluekokouksen Pöytäkirja. (kokous pidetty Forssassa elok. 17–20 p. 1903), 8, 191; Suomen Sosialidemokraattisen puolueen viidennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Oulussa 20.–27 p:nä Elokuuta 1906, 406, 486–489; Suomen Sosialidemokratisen puolueen kuudennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Kotkassa 8.–13 p:nä syyskuuta 1909, 259–262; Suomen Sosialidemokratisen puolueen seitsemännen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä syyskuun 4–10 päivinä 1911, 27–28, 146, 202; Suomen Sosialidemokratisen puolueen kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Tampereella lokakuun 26 – marraskuun 1 p:nä 1913, 13, 25, 73–74, 118; Suomen Sosialidemokratisen puolueen yhdeksännen puoluekokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä kesäkuun 15–18 p:nä 1917, 6–7, 96, 116.

307 Soikkanen 1961, 283–284.

308 Jo vuoden 1903 Forssan puoluekokouksessa naisaktiivit vaativat puolueelta turhaan varoja naisagitaattorin palkkaamiseen Toisen S. Työväenpuolueen puoluekokouksen pöytäkirja 17.–20.8.1903, 138–141.

anottiin 500 markan rahoitusta. Pietikäisen, Laineen ja Kiiskisen pettymys oli kova edustajakokouksen suostuessa maksamaan liitolle ainoastaan 1000 markkaa ja *Työläisnainen*-lehdelle 250 markkaa. Suunniteltu sunnuntaikoulutyö jäi täysin ilman tukea. Rahoituspäätöksestä harmistuneena he laativat edustajakokouksen päätökselle vastalauseen. Maria Laine totesi kokoukselle, ettei Naisliitolla ollut varaa sunnuntaikoulutyöhön ja sunnuntaikoulutyö siirtyikin kyseisen rahoituspäätöksen myötä Naisliitolta puolueen vastuulle.³⁰⁹ Miestoverit eivät arvostaneet työläisnaisille tärkeitä toimintamuotoja, vaikka hyväksyivätkin naisten oikeuden toimia omissa järjestöissään.

Fiina Pietikäinen puolusti työväenliikkeen naisten erillistoinnin tarpeellisuutta vielä sisällissodan jälkeenkin. Naisliiton edustajakokouksessa vuoden 1919 joulukuussa hän väitti, että ns. yleisissä eli sekä naisille että miehille tarkoitetuissa järjestöissä miestoverit syrjivät naisia: ”[T]unnettuahan on, että yhteisissä piiritoimikunnissa miestoverit syrjäyttävät naisia.”³¹⁰

Työväenliike ei siis Fiina Pietikäisen mielestä ollut tasa-arvoinen kollektiivi, vaan siihen sisältyi sukupuolisidonnainen arvohierarkia. Työläistäusta tai edes miehen ja naisen yhdenvertaisuutta ainakin periaatteessa korostanut poliittinen maailmankatsomus eivät hänen mukaansa riittäneet rakentamaan nais- ja miestovereidensä tasa-arvoista toimijuutta käytännön järjestötyös-

---

309 Viranomaiset olivat yhteiskunnallisen sensuurin kiristyessä lakkauttaneet Naisliiton ylläpitämän, työläisperheiden lapsille tarkoitettua, sosialistihenkilöiden Ihanneliittotoiminnan vuonna 1912. Sos.-dem. Naisliiton aktiivit olivat sensuurista huolimatta käynnistäneet lähes välittömästi vastaavan lapsityön uudelleen sunnuntaikoulujen nimikkeellä vastineeksi erityisesti lasten keskuudessa suosiota saaneelle porvarilliseksi koetulle partiotoiminnalle. Sunnuntaikoulutyön toteuttaminen oli kuitenkin niin kallista, ettei Naisliitolle ollut siihen varaa ilman puolueen myöntämää erityisavustusta. Suomen Sosialidemokratian puolueen kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Tampereella lokakuun 26 – marraskuun 1 p:nä 1913, 117–119; Alustuksia ja ehdotuksia Sos.-dem. Naisliittokokoukselle, joka pidetään Helsingissä 4–6 p:nä lokakuuta 1917, 8. Salmela-Järvinen 1950, 71; Lähteenmäki 2000, 61–62.

310 Sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919, 47.

sä. Naiset olivat Pietikäisen väittämän perusteella työväenliikkeessä toisen luokan toimijoita, joten hän suositteli työläisnaisille omaa järjestötoimintaa. Pietikäinen oli vakuuttunut myös siitä, että vain naisjärjestöissä työläisnaiset saattoivat rauhassa keskittyä heitä kiinnostaviin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Hän perusteli naisten erillisjärjestöjen tarpeellisuutta myös käytännöllisillä syillä. Naisliiton edustajakokouksessa vuonna 1911 hän vastusti Imatran naisosaston erillisen naistoiminnan lopettamista vaatinutta esitystä, koska pelkäsi naisjärjestöjen lakkauttamisen vaikeuttavan tai jopa estävän perheellisten naisaktiivien yhteiskunnallista toimijuutta. Imatran naisosaston ehdotus ei saanut kannatusta muiltakaan kokousedustajilta.³¹¹ Suurperheen äidin Fiina Pietikäisen vasta-argumentti Imatran naisosaston ehdotukselle kumpusi omista kokemuksista:

Puolueella on ollut suurta hyötyä naisten liitosta, joka on naisten herättämiseksi niin uutterasti toiminut. Jos naisosastot lopetettaisiin täytyisi monenkin naisen jäädä kokouksista pois, sillä perheen ja lasten tähden eivät molemmat, mies ja vaimo, voi yht'aikaa olla kotoa poissa, ja useimmissa tapauksissa pitää kuitenkin mies oikeutenaan mennä kokouksiin. Mutta kun miesten ja naisten kokoukset ovat eri aikoina pääsevät molemmat niihin.³¹²

Puheliaan ja toimeliaan Pietikäisen vähäinen aktiivisuus puoluekokouksissa liittyi myös työväenliikkeen yleisiin, sukupuolittuneisiin käytäntöihin. Varsinkin Oulun puoluekokouksen jälkeen työväenliikkeen naiset osallistuivat puoluekokousten keskusteluihin harvakseltaan ja esittivät puoluekokouksille vain vähän alustuksia. Alustukset liittyivät lähes poikkeuksetta Naisliiton toimintaan. Sosialidemokraattisen puolueen pöytäkirjoissa ei ilmene, että naisia olisi ”määrätty” olemaan kokouksissa hiljaa. Todennäköisesti työväenliikkeen naisaktiivit omaksuivat täysin

---

311 Pöytäkirja Sosialidemokratisen Naisliiton VIsta edustajakokouksesta Helsingissä 1–3 p. syyskuuta 1911, 9–18, Alustus N:o 1, 1–3 (liite).

312 Pöytäkirja Sosialidemokratisen Naisliiton VIsta edustajakokouksesta Helsingissä 1–3 p. syyskuuta 1911, 14.

vapaaehtoisesti omaksi, työläisnaisia ja -perheitä käsitteleväksi tahokseen puoluekokousten sijaan Naisliiton.

4.2 Työläisnaisliikkeen yhteistyöverkoston jäsenenä

Kansanvaltainen suurlakko

Pietikäinen oli perheenäidin kiireistä ja muista luottamustehtävistä huolimatta valmis tekemään vapaaehtoistyötä naisten äänioikeuden toteutumiseksi Naisliiton luottamushenkilönä jo ennen vuoden 1905 suurlakkoa. Hän uskoi työläisnaisille suunnatun agitaation ja valistuksen olleen tehokkain keino naisten äänioikeuden edistämiseksi. Naisliiton vuoden 1902 edustajainkokouksessa Fiina Pietikäinen valittiin sanomalehtitoimikuntaan selvittämään oliko työläisnaisten äänenkannattajan julkaiseminen mahdollista lähitulevaisuudessa. Samaan toimikunnan vakinaiseksi jäseniksi valittiin Maria Laine, Miina Sillanpää, Ida Ahlstedt ja hieman tuntemattommaksi jäänyt vaikuttaja Sofia Pottala. Viimeistään Työläisnaisliiton asettamassa sanomalehtitoimikunnassa Pietikäinen siis vuonna 1902 tutustui muihin nousevan työläisnaisliikkeen vaikuttajajäseniin. Toimikunnan selvityksen jälkeen perustetun äänenkannattajan, *Yhteistyön*, julkaiseminen pysähtyi tosin Bobrikovin aikaisen sensuurikoneiston rattaisiin.³¹³

Yhteistyön julkaisuluvan epääminen todennäköisesti vahvisti entisestään Fiina Pietikäisen kielteistä suhtautumista kenraalikuvernööri N. I. Bobrikovin hallintoon. Työväenliikkeen jäsenet tuomitsivat yleisesti Bobrikovin johtaman hallinnon laittomaksi sortopolitiikaksi, jonka vastustaminen oli suorastaan jokaisen suomalaisen velvollisuus. Työväenliikkeen aktiivien toimijuuteen sisältyi Bobrikovin kaudella porvarillisen yhteiskunnan kritisoinnin lisäksi myös venäläistoimien vastustaminen, vaikkakin työväenliikkeen aktiivien isänmaallisuuskäsitys poikkesi porvarien vastaavasta. Sosialidemokraattien työtä autonomian puolustami-

---

313 Salmela-Järvinen 1950, 70.

seksi tutkinut Jouko Heikkilä on todennut, että työväenliike yhdisti autonomian puolustamisen ja työläisten yhteiskunnallisen edunvalvonnan. Sosialidemokraatit vaativat 1900-luvun ensimmäisinä vuosina maahan sosiaalisia ja juridisia uudistuksia, jotta myös köyhä kansa olisi saattanut kokea isänmaan omakseen. Yhtenäinen kansa oli työväenliikkeen edustajien näkökulmasta paras tae myös sortotoimenpiteiksi koettujen lakimuutosten vastustamisessa. Olennainen osa työväenliikkeen isänmaallisuuskonseptiä oli siis sitoutuminen kansanvaltaisuuden edistämiseen ja vallinneiden, harvainvaltaisten valtiollisten instituutioiden kyseenalaistamiseen.³¹⁴

Myös Fiina Pietikäisen työ yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden hyväksi kietoutui venäläisen hallinnon vastaiseen toimintaan.³¹⁵ Fiina Pietikäinen oli monien muiden työväenliikkeen aktiivien tavoin valmis rikkomaan virkamiesmääräyksiä vuoden 1904 elokuussa, jolloin hänen perheensä koti toimi Sosialidemokraattisen naisliiton salaisen edustajainkokouksen kokoustilana. Naisliitto oli hakenut kokouslupaa, mutta sensuurisäännösten nojalla viranomaiset eivät olleet lupaa myöntäneet. Liiton aktiivit eivät antaneet vastoinkäymisen lannistaa itseään, vaan kokousvieraat kutsuttiin kaikessa hiljaisuudessa päättämään asioista Palvelijatyryhdistyksen tiloihin, Pietikäisten asuntoon ja jopa venäläisen ”*Finljudskaja Gazetan*” päätoimittajan kotiin, jossa päätoimittajan palvelijatar piti isäntänsä luvalla ja rahoituksella ”syntymäpäiväjuhlia” ystävilleen. Naisliiton edustajainkokouksen osallistujat pelkäsivät viranomaisten lakkauttavan koko järjestön toiminnan, joten he rakensivat hyvin organisoidun, yksilötason kontakteihin perustuneen ”rengasjärjestelmän” agitaatiota varten. Järjestelmän mukaisesti jokaisen naisen piti luoda viiden naisen rengas ympärilleen. Lisäksi kokous päätti järjestää salaisia lukurenkaita ja piirejä. Eri puolilla maata työläisnaiset kokoontuivat salaisiin kokouksiin keskustelemaan keinoista vastustaa venäläisiä hallin-

---

314 Heikkilä 1993, 353.

315 Kujala 1995, 87, 197–200, 251; Lähteenmäki 2000, 51.

totoimenpiteitä ja pohtimaan äänioikeuskysymystä. Esimerkiksi Viipurin lukurenkaaseen kuului arvioilta 3000 naista.³¹⁶

Fiina Pietikäinen oli Työläisnaisliiton aktiivina 1900-luvun alkuvuosina sitoutunut pitkäkestoiseen ja tarvittaessa jopa salaiseen kansalaistoimintaan yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden puolesta. Toisin kuitenkin kävi – suomalaiset työläisnaiset saivat valtiollisen äänioikeuden jo vuonna 1906, ensimmäisinä naisina Euroopassa. Esimerkiksi Norjassa naiset saivat äänioikeuden vuonna 1913, mutta ruotsalaiset naiset joutuivat odottamaan yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta aina vuoteen 1921 asti. Suomalaisen naisten äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden toteutuminen näin varhaisessa vaiheessa johtui poikkeuksellisista olosuhteista. Muista pohjoismaista poiketen Suomen äänioikeusliikkeen ideologiset juuret palautuivat voimakkaasti venäläishallinnon vastaiseen nationalismiin ja aikansa eläneen nelisäätäjärjestelmän arvosteluun. Suomessa vain vähemmistöllä miehistäkin oli oikeus äänestää säätyvaaleissa. Useimmista muista Euroopan maista, esimerkiksi Ruotsista, poiketen äänioikeustaistelu ei näin ollen muodostunut äänioikeutettujen miesten ja ilman äänioikeutta olleiden naisten väliseksi vastakkainasetteluksi.³¹⁷ Vaikka Fiina Pietikäinen toimi vain naisille tarkoitetussa järjestössä, ei hän Naisliiton aktiivina vaikuttanut pelkästään naisten äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden puolesta, vaan hänen tavoitteenaan oli Turun puoluekokouksen periaateohjelman mukaisesti saattaa maahan yleinen ääni- ja vaalioikeus kaikille 21 vuotta täyttäneille naisille ja miehille. Yleinen tyytymättömyys vanhanaikaista säätyjärjestelmää ja venäläisiä hallintotoimenpiteitä kohtaan purkautui vuoden 1905 suurlakkoviikolla.

Lokakuun lopulla 1905 venäläiset kapinoivat tsaariaan vastaan aloittamalla suurlakon, joka rautatietyöläisten toimien myötä levisi myös Suomeen marraskuun ensimmäisellä viikolla. Lak-

---

316 Tämän kokouksen pöytäkirja ei ole säilynyt. Tästä huolimatta Y. K. Laine tiesi kirjoittaa vuonna 1946 julkaistussa työväenliikkeen historiateoksessa kokoustapahtumista, sillä hänen äitinsä Maria Laine-Paaso oli kokouksen sihteeri. Laine 1946, 217–218.

317 Lähteenmäki 2006, 14–15; Sulkunen 1997, 12, 18.

ko oli koko kansan yhteinen mielenilmaus, jonka tavoitteena oli helmikuun manifestin jälkeen annettujen, Suomen autonomiaa loukkaaviksi tulkittujen säädösten pikainen kumoaminen. Porvarillisten perustuslaillisten ja työväenliikkeen edustajien näkemykset erosivat pian toisistaan. Työväenliike vaati myös yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden toteuttamista. Yrjö Mäkelinin Tampereella laatimassa punaisessa julistuksessa vaadittiin nelisäätyvaltiopäivien syrjäyttämistä ja kansankokouksen kutsumista koolle laatimaan kaikkia kansalaisia koskeva äänioikeusudistus. Normaali elämänmeno pysähtyi suurlakkoviikolla ja varsinkin Helsingissä vallitsi vallankumouksellinen tunnelma, joka oli täynnä toiveikasta odotusta, päättäväsyyttä ja myös uhmaa. Työväenliikkeen aktiivit onnistuivat nostamaan äänioikeusolot poliittisen liikehdinnän ydinkysymykseksi ja keskittämään voimistunut mobilisaatio demokraattisen edustusjärjestelmän ajamiseen. Porvaripuolueiden edustajien oli entistä vaikeampaa perustella, miksi suomalaisen ”kansan” edustajiksi itsensä samaistaneet halusivat kieltää rahvaan miehiltä ja naisilta demokraattiset perusoikeudet.³¹⁸ Suosittu agitaattori Fiina Pietikäinen sai suurlakkoviikolla tilaisuuden puhua äänioikeusasiasta Porvoon torilla. Pietikäinen jännitti puhetilaisuutta, koska hän tiedosti eläneensä keskellä historiallista murroskautta:

Ääneni aivan sortui tuossa puhetilaisuudessa, jollaista Porvoossa ei ollut koskaan siihen mennessä ollut. Ja tuskin sellaista väenpaljoutta on Porvoon torilla ollut sen jälkeenkään. Minua jännitti niin tavattomasti – asiakin oli niin uusi ja jännittävä – kieli oli tarttua kurkkuun, mutta ponnistin voimani ja hyvin se kaikki meni. Sain esiintyä sekä suomeksi että ruotsiksi ja niin innostunutta kuulijakuntaa on harvoin kukaan saanut. Vielä tänäkin päivänä ääneni helposti sortui ja se johtuu niistä suurten tapahtumien suurista päivistä. Eihän silloin ollut käytettävissä kaiuttimia, vaan sitä sai huutaa niin paljon kuin ääntä itsestään sai irti, että kaikki olisivat kuulleet.³¹⁹

---

318 Kettunen 2006, 19–20; Lähteenmäki 2006, 50–58.

319 Pietikäinen 1955, 181–182.

Työväenliikkeen naisaktiivit vaativat myös naisille oikeutta yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen ja vaalikelpoisuuteen. Suurlakkokomiteaan valituille Ida Aalteelle ja Mimmi Kanervolle työläisnaisten etujen valvominen oli varmasti ensi sijaisen tärkeä tehtävä. Perustuslaillisten porvarien ja työväenliikkeen edustajien yhteistyö kärsi välirikon suurlakkoviikon lopulla. Kaupungin järjestynyt työväki koki perustuslaillisten porvareiden pettäneen työväen, koska se oli syrjäyttänyt työväen edustajat keisarin virkamiesten kanssa käydyistä neuvotteluista. Tuloksena oli Maraskuun manifesti, joka ei vastannut suurlakon keskuskomitean sosialidemokraattijäsenten toiveita ja vaatimuksia. Kansankokouksen sijaan uudistusten toteuttaminen jäi vihattujen säätyvaltiopäivien tehtäväksi.³²⁰ *Työmiehessä* julkaistussa lakon lopettamista koskevassa tiedonannossa käy kuitenkin hyvin ilmi porvaristoa kohtaan tunnettu pettymys ja katkeruus. Yli ja ohi sääty- ja poliittisten rajojen toteutetun yhteistyön aika oli ohi:

koska lakon jatkaminen tällä kertaa kahta vihollista vastaan on mahdotonta ja sen äärimmäisyyteen pitkittäminen olisi hyödytöntä voimien tuhlausta, on sen vuoksi lakko keskeytettävä ja varustauduttava uuteen, vieläkin ankarampaan taisteluun, jonka Suomen proletariaatti tästälähin tulee kohdistamaan porvaristoa ja sen nyt turvattuja etuoikeuksia vastaan. Siis on nyt jyrkästi pyydyttävä erillään kaikista niistä ryhmäkunnista, jotka eivät hyväksy juhlallisen julkistuksemme periaatteita ja alettava kiihkeä agitatsioni työväen järjestämiseksi ja koottava varoja ja tarpeita pian lähestyvää ratkaisevaa hetkeä varten.³²¹

Suurlakon jälkeen käynnistynyt äänioikeus- ja eduskuntauudistuskampanja oli suunnattu keisarin sijaan etuoikeutettuja luokkia vastaan.³²² ”Suomen proletariaatti” pelkäsi porvariston estävän yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden laajene-

---

320 Katainen ja Oittinen 1997, 96; Heikkilä 1993, 42; Kettunen 2006, 20; Tikka 2008, 40.

321 *Työmies* 7.11.1905, 2.

322 Heikkilä 1993, 42, 63–66; Hyvönen 1978, 91–92; Soikkanen 1975, 90.

misen kaikkia kansalaisia koskevaksi. Erityisen huolissaan olivat työläisnaiset, jotka pelkäsivät jopa työväenliikkeen miesten olleen valmiita tinkimään naisten oikeuksista. Vuoden 1905 suurlakon jälkitapahtumissa onkin havaittavissa viitteitä työväenliikkeen kollektiivin murtumisesta sukupuolen perusteella. Miina Sillanpää arvosteli kovin sanoin työläismiehiä, jotka huhujen perusteella olisivat olleet valmiita jättämään naiset äänioikeusuudistuksen ulkopuolelle. Sillanpää vaati työläisnaisia käynnistämään lakon, joka olisi suunnattu tarvittaessa myös oman luokan miehiä vastaan, mikäli työväenliikkeen miehet olisivat hylänneet naisten oikeudet. Ainakin Sörnäisten työväenyhdistyksen naisosasto päätti tarvittaessa liittyä mukaan työläisnaisten itsenäisesti organisoimaan, vain työläisnaisia koskevaan lakkoon. Työläisnaisliiton vuoden 1905 edustajainkokouksessa järjestäytyneet työläisnaiset päättivät puolustaa työläisnaisten oikeuksia omin voimin sosialidemokraattisten puolueperiaatteiden mukaisesti. Naisliitto omaksui tehtäväkseen naispuhujien lähettämisen eri puolille maata puhumaan äänioikeuskysymyksestä työläisnaisille.³²³ Työväenliikkeen johtavat naiset ottivat myös yksilötasolla oman puolueen miehet ”käsiteltäväksi”. Työläisnaisten äänioikeusvaliokunnan puheenjohtaja Ida Aalle ja monet muutkin naiset tekivät SDP:n johtomiehille selväksi, että työläisnaiset vaativat ehdoitta samoja äänioikeus- ja vaalikelpoisuusehtoja kuin miehetkin.³²⁴

Työväenliikkeen naisten äänioikeustaistelu käynnistyi toden teolla joulukuun 3. päivänä 1905, jolloin Helsingissä järjestettiin neuvottelukokous, johon osallistui 44 naisaktiivia. Kokousedustajat valitsivat keskuudestaan 5-henkisen toimikunnan, johon Fiina Pietikäinen valittiin. Muut toimikunnan jäsenet olivat Ida Ahlstedt, Miina Sillanpää, Mimmi Kanervo ja Emmi Huttunen. Toimikunnan ensimmäinen suuri voimainponnistus oli joulukuun 17. päiväksi sovittu naisten valtakunnallinen mielenosoituspäivä. Fiina Pietikäiselle ja muilla toimikunnan jäsenillä oli ainoastaan kaksi viikkoa aikaa laatia ja postittaa ohjeet eri paikka-

---

323 Pöytäkirja työläisnaisten edustajakokouksesta 17, 18, ja 19 P:na Heinäkuuta 1905, 15–17; Vuorinen 2010, 64–66.

324 Salmela-Järvinen 1950, 66; Vuorinen 2010, 64–65.

Mimmi Kanervo (os. Trogen, 1870–1922) oli Fiina Pietikäisen tavoin lahjakas ja suosittu agitaattori. Urjalaisen torpparin tytär toimi nuoruudessaan palvelijana, mutta vetäytyi työelämästä avioiduttuaan tynnyrintekijä Emil Grönlundin (myöh. Kanervo) kanssa. Avioliitto jäi lapsettomaksi. Miehen yritystoiminnan tarjoaman taloudellisen turvan ansiosta Mimmi Kanervo saattoi keskittyä työväenliikkeen toimintaan. Fiina Pietikäisen ja Mimmi Kanervon ensimmäinen yhteinen luottamustehtävä oli jäsenyys naisten äänioikeuskomiteassa vuosina 1905–1906. Myöhemmin naiset kohtasivat SDP:n kansanedustajina eduskunnassa, jossa Mimmi Kanervo istui ensimmäisen maailmansodan puhkeamiseen asti. Molemmat osallistuivat myös vuoden 1918 sotaan punaisten puolella ja joutuivat vangituiksi. Työväenliikkeen vasemmistosiiven poliittiseksi kodikseen valinnut Mimmi Kanervo kuoli sydänkohtaukseen 52-vuotiaana. Lähteet: Katainen ja Oittinen 1997, 83, 91–99; Uusitalo 2006, 126. Kuva Punaset I 1907–1909, 28.

kuntien työläisnaisjärjestöille. Luottamustehtävään vaadittu aika oli otettava lasten- ja kodinhoitotyöltä ja palkkatyöstä. Pietikäisen yönet saattoivat jäädä vähäisiksi, mutta toimikunta onnistui tavoitteessaan. Naisten valtakunnallisena mielenosoituspäivänä järjestettiin toimikunnan ohjeiden mukaisesti kokouksia ja mielenosoituksia 82 paikkakunnalla. Osanottajia lasketaan kirpeästi pakkassäästä huolimatta tapahtumissa olleen noin 22 000.³²⁵ Työväenliikkeen naisaktiivit eivät naisten valtakunnallisen mielenosoituspäivän yhteydessä tuoneet esille *Palvelijatar*-lehdessä esitettyä vaatimusta työläisnaisten omasta lakosta keinona taata työläisnaisten valtiolliset oikeudet. Enemmistö työväenliikkeen johtavista naisjäsenistä ei joko hyväksynyt Sillanpään esittämää keinoa tai vaihtoehtoisesti oman puolueen miesten ”käsittely” oli tuonut vuoden loppuun mennessä toivotun tuloksen; työväenliike oli yksissä miehissä ja naisissa vaatimassa kansalaisyhteiskuntaa kaikille sukupuoleen katsomatta. Työväenliikkeen kollektiivi ei äänioikeustaistelun vuoksi siis hajonnut, vaikka työläisnaisille järjestettiin erillinen, vain naisille suunnattu mielenosoituspäivä. Työläisnaiset osallistuivat joukolla myös kaksi viikkoa myöhemmin järjestetyn työväenliikkeen yleisen suurmielenosoituksen tapahtumiin. Fiina Pietikäinen saattoi Työläisnaisliiton nimeämän toimikunnan jäsenenä olla tyytyväinen myös perusjärjestöjen lakkovalmiuteen. Naisliiton jäsenistölle suunnatussa kyselyssä 91 vastanneesta järjestöstä peräti 82 kannatti suurlakon käynnistämistä, mikäli äänioikeusuudistus ei olisi toteutunut.³²⁶

Pietikäisen luottamustehtävät uuden suurlakon järjestämiseksi jatkuivat vuoden 1906 alussa. Muutamat työväenliikkeen naisaktiivit osallistuivat työväenliikkeen yleisen toimijuuslinjan mukaisesti myös miesten johtaman suurlakkokomitean työhön. Naisten toimijuuden painopiste oli kuitenkin vain naisille tarkoitettujen suurlakkojärjestöjen valmistelutyö. Ahlstedt, Sillanpää, Kanervo, Pietikäinen ja Huttunen organisoivat hyvin systemaattisesti koko maata käsittävän naisten suurlakkojärjestöverkoston. Kaupungit

---

325 *Palvelijatar* 15–16/1905, 166; *Työmies* 4.12.1905, 3; Salmela-Järvinen 1950, 64–65.

326 Lähteenmäki 2000, 54.

jaettiin piireihin, joiden tehtävänä oli uuden suurlakon käynnistyessä selvittää alueen avuntarvitsijat. Naisten suurlakkojärjestö jakaantuivat alaosastoittain, joista jokaisella oli oma toimiala, kuten ruoan jakaminen sekä ruoan ja asuntojen hankkiminen. Suurlakkojärjestöt olivat korostuneesti työväenliikkeen naisten järjestöjä, joihin ei hyväksytty järjestäytymättömiä naisia. Vuoden 1906 alussa suurlakkojärjestöjen ensisijainen tehtävä oli kuitenkin rahoituksen kerääminen avustustyöhön. Tammikuun 27. päivänä vuonna 1906 *Työmiehessä* julkaistiin 5-jäsenisen nais-toimikunnan yksityiskohtaiset ohjeet naisten suurlakkojärjestöille. Näissä ohjeissa ilmeni Ahlstedtin, Sillanpään, Kanervon, Pietikäisen ja Huttusen kanta naisten ja miesten keskinäiseen työnjakoon. Toimikunta määrätti miesten tehtäväksi suurlakon aikaisen järjestyksenpidon, kun taas naisten suurlakkojärjestöjen tuli keskittyä järjestämään ravintoa, asuntoja ja terveydenhuoltoa erityisesti kuntien köyhimmille lakkoilijoille. Samalla toimikunta otti kielteisen kannan naiskaarteihin, joita oli suurlakon aikana syntynyt monille paikkakunnille.³²⁷ Naisten suurlakkojärjestöjen ohjeet kuvaavat myös Fiina Pietikäisen pyrkimystä luoda naisille vakiintuneisiin sukupuoliroolimalleihin perustunut rinnakkainen toimintalinjaus työväenliikkeen sisälle.

Fiina Pietikäiselle ei riittänyt Naisliiton asettamat toimikunnan tehtävät, vaan hän osallistui aktiivisesti myös käytännön agitaatiotyöhön. Helsingin suurlakkokomitea oli päättänyt lähettää kaikille paikkakunnilla agitaattoreita, jotta työläiset kautta maan saataisiin tukemaan uutta suurlakkohanketta.³²⁸ Loppuvuodesta 1905 Fiina Pietikäinen lähti SDP:n puoluehallinnon rahoittamalle, yli kuukauden kestäneelle agitaatiomatkalle, joka oli suunnattu niin mies- kuin naiskuuntelijoille. Agitaatiomatkan tavoitteena oli työväenyhdistysten perustaminen ja työläisten suurlakkoinnon ylläpitäminen.³²⁹ Suurlakkoviikon jälkeisessä yhteiskunnallisesti vapautuneessa ilmapiirissä Pietikäisen suomeksi ja ruotsiksi

---

327 *Palvelijatar* 1–2/1906, 4–5; *Työmies* 27.1.1906; Salmela-Järvinen 1950, 65; Vuorinen 2010, 60–64.

328 *Työmies* 10.11.1905, 2.

329 TA SDP:n arkisto ”Agitaattoreiden matkakertomuksia 1905–1909”.

pitämät puheet vaikuttivat kuulijoihin hänen itsensä kirjoittamien matkakertomusten perusteella innostavasti. Fiina Pietikäisen mukaan työläiset olivat vuoden 1905 lopulla valmiit uuteen suurlaksoon:

Joka paikassa ovat olleet sitä mieltä että lakko on tehtävä jos ei herrat muuten suostu antamaan meille oikeuksia joita me vaaitimme sekä he on luvanneet toimia niin paljon kun voivat lakon tullessa.³³⁰

Fiina Pietikäisen saavutuksiin agitaattorina olivat tyytyväisiä monet muutkin työväenliikkeen edustajat, sillä vuoden 1906 keväällä Helsingin ”agitatsioonipiiritoimikunta” valitsi Fiina Pietikäisen piirin puhujaksi.³³¹

Työväenliikkeen aktiivien ponnistukset tuottivat tulosta. Säätyvaltiopäivät hyväksyivät lait siirtymisestä yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen ja vaalikelpoisuuteen sekä yksikamariseen eduskuntaan. Keisari Nikolai II vahvisti Suomelle sekä uuden vaalilain että uuden valtiopäiväjärjestyksen 20.7.1906.³³²

Työväenliikkeen naisaktiivit olivat haltioissaan vuoden 1906 äänioikeusudistuksesta siitäkin huolimatta, että valtiollisten oikeuksien ulkopuolelle jäivät edelleen nuoret aikuiset, köyhäinlaitoksiin määrätty köyhät ja vaivaiset sekä esimerkiksi veronsa systä tai toisesta useaan otteeseen laiminlyöneet.³³³ Naisliiton

---

330 Ibid.

331 Helsingin ”agitatsioonipiiritoimikunta” oli Helsingin äänioikeuskomitean seuraaja. Säätyvaltiopäivien torjuttua yleisen äänioikeuden ja yksikamarisen eduskunnan vuoden 1905 huhtikuussa Helsingin työväenyhdistysten edustajat perustivat komitean ajamaan äänioikeusasiaa. Käytännön herätystyö jäi agitaatiokomitean harteille. Helsingin paikallinen äänioikeuskomitea lopetti toimintansa vuoden 1906 helmikuussa, mutta sen tilalle asetettiin Tampereen puoluekokouksen päätöksen mukaisesti Helsingin ”agitatsioonipiiritoimikunta”, jonka tehtävänä oli toimia äänioikeuden toteutumisen puolesta. Vuoden 1906 syksyllä Helsingissä perustettiin Uudenmaan sosialidemokraattinen vaalipiirijärjestö. Tuomisto 2006, 22–25.

332 Tuomisto 2006, 31.

333 Lähtenmäki 2006, 21.

aktiivien äänioikeusuudistukseen kohdistamia suuria uudistuksia kuvaa Hilja Pärssisen Saksan työläisnaisliikkeen lehteen, Gleichheitiin, aiheesta kirjoittama artikkeli, joka julkaistiin keväällä 1907. Pärssinen kuvaili naisten äänioikeuden taikavoiman kaltaiseksi keinoksi, joka tuo ”valoa ja lämpöä” perheisiin vapauttaen naiset ja lapset alkoholin ja köyhyyden kiroista.³³⁴

Sosialidemokraattisen puolueen edustajat kokoontuivat suuren innostuksen vallitessa vuoden 1906 elokuussa Ouluun laatimaan puolueohjelman pohjalta vaaliohjelmaa ensimmäisiin yksikamarisiin eduskuntavaaleihin. Naisia puoluekokouksen edustajista oli 7,7 prosenttia. Oulun puoluekokous oli ensimmäinen puoluekokous johon Fiina Pietikäinenkin otti osaa. Hän osallistui kokoukseen Helsingin Työväenyhdistyksen edustajana. Samaan kokoukseen osallistuivat myös mm. Mimmi Kanervo, Ida Aalle, Miina Sillanpää ja Hilja Pärssinen. Hilja Pärssinen alusti kokoukselle ponnet lasten ja nuorten sekä kotityön suojeluksesta, Miina Sillanpää kieltolaista ja Iida Aalle naisten työn suojeluksesta.³³⁵ Kaikki edellä mainitut työväenliikkeen naisaktiivit Fiina Pietikäinen tunki jo entuudestaan, hän oli tutustunut heihin Työläisnaisliiton toiminnan myötä. Varsinkin Ida Aalteen, Mimmi Kanervon ja Miina Sillanpään kanssa Pietikäinen oli kuluneen vuoden aikana tehnyt tiivistä yhteistyötä järjestäessään työläisnaisille suunnattuja äänioikeusmielenosoituksia ja organisoidessaan naisten suurlakkojärjestöjä. Helsingin paikallisjärjestön aktiivina Pietikäinen tunki oletettavasti myös useita pääkaupunkiseudulta Oulun puoluekokoukseen saapuneita miesedustajiakin.

Oulun puoluekokous oli SDP:n historian kannalta erittäin merkittävä. Naisten vaikutusmahdollisuuksien kannalta tosin osoitautui haitalliseksi Oulun puoluekokouksen päätös vähentää tulevien puoluekokousten edustajien lukumäärää. Oulun kokous antoi kunnallisjärjestöille oikeuden joitakin poikkeustilanteita lukuun ottamatta lähettää oma edustaja vain, mikäli järjestössä

---

334 Hentilä 1989, 175.

335 Suomen Sosialidemokraattisen puolueen viidennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Oulussa 20.–27 p:nä Elokuuta 1906, 9–19, 273–286, 302–303.

oli vähintään 500 maksanutta jäsentä. Käytännössä kunnallisjärjestöjen kynnys valita puoluekokoukseen naisedustajia nousi huomattavasti, sillä miesvaltaiset kunnallisjärjestöt valitsivat lähes poikkeuksetta ainoaksi edustajakseen miehen. Vain suurten kaupunkien kunnallisjärjestöillä oli oikeus sääntöuudistuksen jälkeen lähettää puoluekokoukseen useita edustajia.³³⁶ Oulun puoluekokous laati puolueen käyttöön myös yksityiskohtaisen vaaliohjelman, jossa painottuivat kansanvaltaisten ja sosiaalisten uudistusten merkitys. Naisedustajien esityksistä vaaliohjelmaan hyväksyttiin mm. kieltolaki, nuorten ja naisten huomioiminen työsuojelukysymyksissä ja palkallinen synnytysvapaa. Puoluekokous sisällytti vaaliohjelmaan myös vaatimuksen palvelijoiden asettamisesta samaan asemaan kuin muutkin työläiset. Palvelijoista valtaosa oli naisia.³³⁷ Vaikka Fiina Pietikäinen kuului työväenliikkeen naisaktiivien kärkikaartiin, hän ei toiminut Oulun puoluekokouksessa alustajana tai ollut muutenkaan aktiivinen. Puoluekokouksen merkitys Fiina Pietikäisen yhteiskunnallisen toimijuuden kannalta oli melko vähäinen, sillä hän oli vanhan työväenliikkeen aikana ennen kaikkea Naisliiton aktiivi ja ammattiyhdistysvaikuttaja.³³⁸

---

336 Suomen Sosialidemokraattisen puolueen viidennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Oulussa 20.–27 p:nä Elokuuta 1906, 415–426. Esimerkiksi Kotkan puoluekokouksen puhe- ja äänivaltaisista edustajista ainoastaan 3,75 prosenttia oli naisia. Fiina Pietikäiselläkin oli kokouksessa ainoastaan puheoikeus. Suomen Sosialidemokraattisen puolueen kuudennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Kotkassa 8–13 p:nä syyskuuta 1909, 257–263.

337 Suomen Sosialidemokraattisen puolueen viidennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Oulussa 20.–27 p:nä Elokuuta 1906, 433–439.

338 Fiina Pietikäinen osallistui Oulun puoluekokouksesta lähtien kaikkiin vanhan työväenliikkeen aikana järjestettyihin puoluekokouksiin, joskin Kotkan puoluekokouksessa hänellä oli ainoastaan puheoikeus. Suomen Sosialidemokraattisen puolueen kuudennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Kotkassa 8–13 p:nä syyskuuta 1909, 263. Suomen Sosialidemokraattisen puolueen kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Tampereella. lokakuun 26 – marraskuun 1 p:nä 1913, 25; Suomen Sosialidemokraattisen puolueen yhdeksannen puoluekokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä kesäkuun 15–18 p:nä 1917, 6–7;

Fiina Pietikäisen toimijuus poliittisen työväenliikkeen saralla painottui vanhan työväenliikkeen aikana selkeästi työläisnaisliikkeen luottamustehtäviin. Työläisnaisliikkeen toimintakäytännöt olivat erilaisia kuin SDP:n ns. yleiset toimintamuodot johtuen erityisesti aktiivisten työläisnaisten vähälukuisuudesta. Työväenliikkeen naisten oma organisaatio, Sosialidemokraattinen naisliitto oli jäsenmäärältään suhteellisen pieni organisaatio verrattuna Sosialidemokraattiseen puolueeseen, josta viimeistään vuoden 1905 suurlakon jälkeen oli tullut keskusjohtoinen joukkopuolue. Puolueessa oli vuonna 1906 lähes 1 000 yhdistystä, joissa jäseniä oli yhteensä yli 85 000. Puolueen työväenyhdistyksiin kuuluneet jäsenet eivät vuoden 1906 jälkeen enää vaikuttaneet puolueen toimintaan oman yhdistyksen edustajan kautta. Vuoden 1906 Oulun puoluekokouksessa puolueen perusjärjestöiksi määrättiin kunnallisjärjestöt, joihin kaikki kuntien yhdistykset kuuluivat jäseninä. Kunnallisjärjestöt lähettivät edustajansa puoluekokoukseen, joka valitsi puoluetoimikunnan.³³⁹ Muutos merkitsi käytännössä yksittäisen puolueen jäsenen vaikutusmahdollisuuksien heikkenemistä.

SDP:n naisjäsenen mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin Naisliitossa olivat huomattavasti suuremmat kuin SDP:n yleisen organisaation kautta. Sosialidemokraattinen naisliitto oli puolueen organisaatio, jonka osastoissa oli esimerkiksi vuonna 1916 hieman yli 1 500 jäsentä. Naisliiton edustajakokouksiin edustajia lähetti vanhan työväenliikkeen aikana 20–40 jäsenosastoa. Osastoista lähes kaikki olivat työväenyhdistysten naisosastoja. Jäsenosastojen edustajat valitsivat liitto-toimikunnan, joka käytännössä johti työläisnaisliikkeen työtä valtakunnallisella tasolla. Työväenliikkeessä aktiivisesti toimineet naiset siirtyivätkin viimeistään Oulun puoluekokouksen jälkeen vaikuttamaan etupäässä Naisliitossa. Ilmeisesti valtaosa työväenliikkeen naisaktiiveista koki, että heille riitti Oulun

---

Pöytäkirjaselostus Sosialidemokraattisen puolueen kymmenennestä (ylimääräisestä) puoluekokouksesta, joka pidettiin Helsingissä marraskuun 25–27 p:nä 1917, 14.

339 Soikkanen 1975, 103, 112–113.

puoluekokouksessa hyväksytty vaaliohjelma, johon työläisnaiset saivat haluamansa lakimuutosesitykset. Puolue oli näin julkisesti hyväksynyt Naisliiton pyrkimykset kehittää työläisnaisten ja -perheiden asemaa. Todennäköisesti valtaosa työväenliikkeen naistoimijoista koki, että naisten oli itsenäisesti toimittava, jotta nämä vaatimukset konkretisoituisivat työläisnaisten arjessa. Naisliiton liittotoimikunnan jäsenistä enemmistö oli pitkäaikaisia luottamushenkilöitä. Useana kautena liittotoimikunnassa vaikuttivat Fiina Pietikäinen, Hilja Pärssinen, Iida Aalle-Teljo, Sandra Lehtinen, Miina Sillanpää, Maria Laine ja Mimmi Kanervo. Suomalaisen työläisnaisliikkeen vakiintuneeseen ydinjoukkoon kuuluivat edellä mainittujen naisten lisäksi myös Alma Jokinen, Emmi Huttunen ja Anni Huotari. Nämä naiset ylläpitivät Naisliiton toimintaa, järjestivät työläisnaisille suunnattuja mielenosoituksia, agitoivat säännöllisesti ja julkaisivat *Työläisnaista*. Emmi Huttusta lukuun ottamatta kaikki edellä mainitut naiset toimivat myös SDP:n naiskansanedustajina, useimmat tulivat valituksi eduskuntaan toistuvasti. Aktiiviset työväenliikkeen naiset olivat lähes poikkeuksetta helsinkiläisiä työläisnaisia, joista valtaosa oli perheellisiä. Helsinkiläisten työläisnaisaktiivien yhteistyöverkoston tiivistymistä edesauttoi varsinkin Lahden edustajainkokouksessa vuonna 1909 tehty päätös siirtää Naisliiton toimikunnan kokoukset Viipurista Helsinkiin. Huomionarvoista on, että helsinkiläinen Fiina Pietikäinen tuli valituksi Naisliiton toimikuntaan juuri Lahden edustajainkokouksessa välittömästi sen jälkeen kun liiton kotipaikkakuntaa siirrettiin pääkaupunkiin.³⁴⁰

Edellä mainitut naiset muodostivat sosiaalisen verkoston, joka pyrki keskinäisen yhteistyön avulla kehittämään naisten juridista asemaa ja työläisperheiden sosiaaliturvaa Suomessa. Heidän toimijuutensa oli kollektiivista, pitkäkestoista ja rakentui henkilökohtaisen vuorovaikutuksen varaan. Verkostonäkökulma soveltuu Naisliiton aktiivien toimijuuden tarkasteluun, koska Naisliiton johtavat toimijat identifioituivat luokkatietoisiksi työläisnaisiksi, joilla oli yhteisiä näkemyksiä yhteiskunnallisen muutoksen välttämättömyydestä ja suunnasta. Naisliiton aktiivinais-

---

340 Salmela-Järvinen 1950, 53–75.

ten kollektiivista identiteettiä eivät mielipide-erot tai aatteelliset kiistakysymykset uhanneet vielä vanhan työväenliikkeen aikana. Naisliiton liittotoimikunnan kokouskäytännöt edellyttivät säännöllistä tapaamista, minkä johdosta verkostoon kuuluneiden naisten yhteistyö vahvistui ja säännönmukaistui. Vuosien varrella Naisliiton merkitys organisaationa kuitenkin pakostakin hämärtyi, koska naisaktiivien ydinjoukko tunsu toisensa hyvin henkilökohtaisesti. Sosiaaliin suhteisiin perustuneesta yhteistyöstä huolimatta työläisnaisaktiivit noudattivat työväenliikkeen järjestötyölle ominaisia kokouskäytäntöjä ja laativat asianmukaiset pöytäkirjat ja toimintakertomukset.³⁴¹

Työläisnaisten ja -perheiden edustajiksi profiloituneet Työläisnaisliiton (vuodesta 1906 lähtien Sosialidemokraattinen naisliitto) aktiivit omaksuivat suurlakon jälkeen ensisijaiseksi toimintalinjaukseksen työläisnaisiin kohdistuneen kattavan ja systemaattisen agitaation järjestämisen. Työväenliikkeen naiset ryhtyivät innokkaasti vaalityöhön, sillä ensimmäiset yksikamariset, yleiseen ja yhtenäiseen ääni- ja vaalioikeuteen perustuneet eduskuntavaalit oli määrätty järjestettäväksi jo vuoden 1907 maaliskuussa. Vuoden 1907 alussa Fiina ja Tahvo Pietikäisen perheeseen odotettiin neljättä yhteistä lasta. Fiina Pietikäistä työllisti Pasilassa sijainnut kansankeittola ja helsinkiläisten kylvettäjäien työpäivän lyhentämiseen liittyneet hankkeet. Muista velvoitteistaan huolimatta kiireinen perheenäiti tempautui mukaan vaalityöhön, koska hän muiden työväenliikkeen naisaktiivien tavoin uskoi, että puolueen eduskuntatyön avulla Suomesta olisivat lähitulevaisuudessa poistuneet köyhyys ja epätasa-arvo.

Fiina Pietikäinen ei ollut vuoden 1907 eduskuntavaaleissa kansanedustajaehdokkaana, vaan hän vaikutti Uudellamaalla vaalipuhujana.³⁴² Lisäksi hän oli Uudenmaan sosialidemokraattisen vaalipiirijärjestön toimikunnan vakinaisena tai varajäsenenä organisoimassa puolueen vaalityötä vuosina 1908–1917. Fiina Pietikäisen poliittisen työväenliikkeen muista luottamustehtävis-

---

341 Alapuro 1998, 333–340; Saaritsa ja Teräs 1999, 7–8.

342 Laine 1946, 24; Tuomisto 2006, 25.

tä poiketen Uudenmaan vaalipiirin toimikunnan jäsenten selvä enemmistö oli miehiä. Vuosina 1913–1917 hän oli ainut vaalipiiritoimikunnan naisedustaja. Fiina Pietikäisen lisäksi toimikunnan pitkäaikaisiin jäseniin lukeutuivat hänen puolisonsa Tahvo Pietikäinen, Herman Hurmevaara (ent. Pietikäinen), J. K. Lehtinen ja vaalipiiritoimikunnan puheenjohtajana toiminut Kullervo Manner. Työväenliikkeen naisaktiiveista vaalipiiritoimikunnissa vaikuttivat useana vuonna Maria Laine. Vaalipiiritoimikunnan pöytäkirjat olivat ns. päätöspöytäkirjoja, joten mahdollisista erimielisyyksistä ei ole säilynyt lähteitä. Fiina Pietikäisen pitkäaikainen jäsenyys piiritoimikunnassa osoittaa kuitenkin Fiina Pietikäisen nauttineen luottamusta myös vaalipiirin miespuolisten sosialidemokraattien keskuudessa.³⁴³

Fiina Pietikäinen vaalityöntekijänä

Johtavien työläisnaisaktiivien verkoston toiminnalle oli ominaista keskittyminen työläisnaisten elämänpäiriin liittyviin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ilman puolueen miehiä. Työläisnaisliikkeen Uudenmaan vaalipiiritoimikunnan alueella vaikuttaneet sosialidemokraattiset naisaktiivit kerääntyivät esimerkiksi vuoden 1907 keväällä keskustelemaan agitaatiokysymyksistä ilman miestoverien läsnäoloa.³⁴⁴ Vuoden 1907 tammikuun alussa *Työläisnaisessa* oli artikkeli Uudenmaan vaalipiirin naisten edustajakokouksesta, jossa agitaattori Pietikäinen linjasi jo käynnissä ollutta vaalitaistelua. Puheessaan Pietikäinen vaati itseltään ja muilta agitaattoreilta kovaa työtä ja valmiutta uhrata kaikki liikenevä aika ja voimat vaalityöhön. Puheesta ilmenee Pietikäisen näkemys työväenliik-

---

343 Tuomisto 2006, 284–285; Uudenmaan läänin Sos.dem. vaalipiiritoimikunnan toiminta- ja tilikertomus v. 1910, 3; Uudenmaan vaalipiiritoimikunnan sosialidemokraattisen piirikokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingistä 10–11 p. kesäk. 1917. Laatineet J. D. Urjanne ja J. U Lehtosaari, 9.

344 Naisten vaalipiiritoimikunnat lakkautettiin vuonna 1909. Sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919, 47.

keen naisaktiivien oikeudesta/velvollisuudesta puhua erityisesti niille työläisnaisille, joilla ei vielä ollut tietoa SDP:n periaatteellista ja käytännöllisistä tavoitteista.³⁴⁵ Hän koki muiden työväenliikkeen kansallisen tason naisvaikuttajien tavoin velvollisuudekseen johtaa naisille suunnattua vaalityötä. Pietikäisen puhetta selostavasta lehtiartikkelista ilmenee vaalipuhunnan sukupuolittuneisuus:

Ensimmäiseksi otettiin keskusteltavaksi kysymys naisten vaaliagitaationista. Sen alusti rva Fiina Pietikäinen. Huomautti kiihotuksen vaativan paljon voimia ja varoja, mutta ei saa peljästyä. Täytyy uhrata kaikki. Miehiä paljon enemmän liikkeellä kun naisia. Sen vuoksi pitää lähettää vaikka heikompia naispuhujia kiertämään etupäässä syrjäisiin maakyliin, joissa kurjuus on suurin ja naiset enimmin järeillä.³⁴⁶

Pietikäisen näkemykset vastasivat Miina Sillanpään toimittaman *Työläisnaisen* artikkelien perusteella melko tarkasti työväenliikkeen johtavien naisvaikuttajien yleistä linjausta.³⁴⁷ Lehdessä toistuvat vaatimukset sosialismista ja SDP:n ohjelmasta perillä olleiden naisten velvollisuudesta lähteä puhematkoille sekä asetua vaaleissa ehdolle. *Työläisnaisen* artikkelien perusteella köyhälistön naisten keskuuteen tuli levittää näkemystä puolueen naisehdokkaiden tehtävästä puolustaa erityisesti työläisnaisten etua.³⁴⁸ Valitut SDP:n naiskansanedustajat aikoivat lehden mukaan työskennellä voimiensa mukaan ”koko köyhälistön ja sa-

---

345 *Työläisnainen* 10.1.1907, 4.

346 Ibid.

347 Fiina Pietikäinen kuului vuonna 1907 lehteä hallinnoivaan toimikuntaan yhdessä Miina Sillanpään, Hilja Pärssisen, Tilda Kajaslammen, Anni Pöysän, Naimi Laitinen, Alma Luhtalan, Emmi Huttusen, Aino Erosen ja Ida Aalle-Teljon kanssa. Salmela-Järvinen 1950, 64.

348 Katso esim. *Työläisnainen* Näytenumero 2/joulukuu 1906, 17; *Työläisnainen* 17.1.1907, 19.

malla naisen aseman korjaamiseksi ja kohottamiseksi nykyisestä alennustilastaan”.³⁴⁹

Vuoden 1907 eduskuntavaalien tulos oli myönteinen yllätys SDP:n puoluejohdolle. Puolue sai 80 edustajainpaikkaa. Kansainvälisestikin huomionarvoista oli, että eduskuntaan tuli valituksi myös yhdeksän työläistäustaista puolueen naiskansanedustajaa. Sosialidemokraattisen puolueen kansanedustajat käynnistivät yhteiskuntaa perin pohjin muuttamaan tarkoitetun reformityön eduskunnassa innostuneissa tunnelmissa. Kansanedustajat itse kuten myös SDP:n johtohenkilöt, paikallistason aktiivit ja puoluetta äänestäneet kansalaiset uskoivat yhteiskunnan muuttuvan eduskuntatyön kautta tasa-arvoisempaan suuntaan. Sosialidemokraattien kannalta keskeisiä kysymyksiä vuoden 1907 valtiopäivillä olivat maanvuokralaki ja elinkeinolaki, mutta niiden käsittely jäi pahasti kesken Nikolai II:n hajotettua eduskunnan jo vuoden 1908 huhtikuussa. Valtaosa suomalaisista ei ennen ensimmäistä eduskunnan hajotuspäätöstä ymmärtänyt, kuinka tuntuva valta keisarilla lainsäädäntötyössä edelleen oli. Hallitsijalla oli paitsi oikeus itsenäisesti hajottaa eduskunta myös oikeus olla hyväksymättä eduskunnan säätämiä lakeja. Sosialidemokraattisen puolueen kansanedustajien anomusesitykset, (lakialoitteet), olivat jo tosin ennen eduskuntavaalien hajotusta joutuneet vasta tuuleen valiokunnissa, koska porvaripuolueiden kansanedustajat suhtautuivat niihin kielteisesti tai pyrkivät vähintäänkin saattamaan aloitteita maltillisempaan muotoon.³⁵⁰

Fiina Pietikäisen kansanedustajaksi

Keisari Nikolai II määräsi uudet vaalit järjestettäväksi heinäkuun 1. ja 2. päivänä vuonna 1908. Työväenliikkeen monipuolinen helsinkiläinen naisvaikuttaja Fiina Pietikäisen asetettiin näissä vaaleissa ehdolle Vaasan eteläiseen vaalipiiriin. Hän myös tuli va-

---

349 *Työläisnainen* 2. näyttenumero/ joulukuu 1906, 17.

350 Koskinen 1997, 38–40; Lähteenmäki 2000, 54; Soikkanen 1975, 128–129.

lituksi kansanedustajaksi.³⁵¹ Pietikäisen valinta hänelle vieraasta vaalipiiristä johtui todennäköisesti työläisnaisliikkeessä vaikuttaneesta pyrkimyksestä saada puolueen naisehdokkaita valituksi eduskuntaan mahdollisimman kattavasti kaikista vaalipiireistä. Työläisnaisliiton edustajainkokouksessa vuoden 1906 lokakuussa jokaiseen vaalipiiriin oli päätetty asettaa vähintään yksi naisten ”vaaliagitatsioonitoimikunta”, jonka edustajan tuli liittohallinnolle vastata naisille suunnatusta agitaatiotyöstä piirissään. Pietikäinen asettaminen ehdolle näinkin pohjoiseen vaalipiiriin johtui todennäköisesti siitä, että hän puhui äidinkielenään ruotsia.

Sosialidemokraatit olivatkin jo ensimmäisissä yksikamarisissa eduskuntavaaleissa vuotta aiemmin kokeneet suuria vaikeuksia varsinkin Pohjanmaan rannikolla sijaitsevissa maaseutupaikkakunnissa, joissa valtaosa väestöstä oli ruotsinkielisiä. Vaasan eteläisessä vaalipiirissä sosialidemokraattisia listoja oli kannattanut vuoden 1907 vaaleissa ainoastaan 12 prosenttia äänestäjistä kun koko maassa sosialidemokraatit saivat peräti 37 prosenttia kaikista annetuista äänistä. Työväenliikkeen heikko kannatus johtui vaalipiiriin vähäisestä teollistumisasteesta, pientilavaltaisuudesta ja uskonnollisten herätysliikkeiden kuten lestadiolaisuuden kannatuksesta. Suurlakon jälkeen Etelä-Pohjanmaallekin perustettiin työväenyhdistyksiä, mutta työväenliike ei silti pystynyt saavuttamaan vastaavaa kannatusta kuin Etelä-Suomessa. Monilla maaseutupaikkakunnilla työväenyhdistystoiminta sammui jo ns. toisen sortokauden alkuvaiheessa.³⁵²

Seuraavissa vaaleissa työläisnaisliikkeen aktiivit onnistuivat tavoitteessaan lisätä SDP:n naisehdokkaiden kannatusta myös puolueen kannalta hankalissa vaalipiireissä. Vuoden 1908 heinäkuussa järjestetyissä vaaleissa eduskuntaan tuli valituksi sosialidemokraattien listoilta 13 naista 16:stä eri vaalipiiristä.³⁵³

---

351 Toiset valtiopäivät 1908 III, s. 23–63.

352 Työläisnaisten ylimääräisen edustajakokouksen ptk 8.–10.10.1906, 13; Norrena 1993, 56–60; Soikkanen 1975, 187.

353 Toiset valtiopäivät 1908 I, 2–7.

Pietikäisen valittiin kansanedustajaksi, vaikka hänellä ei ollutkaan luottamustehtäviä Pohjanmaalla. Pietikäinen ei myöskään ollut tullut tunnetuksi maaseudun työläisten tai pienviljelijöiden puolestapuhujana. Neutraalia kielipolitiikkaa kannattaneena SDP:n jäsenenä hän ei tukenut ruotsinkielisten kielitaistelua. Vaasassa ilmestynyt työväenlehti *Österbottens Folkblad* selitti Fiina Pietikäisen valintaa Vaasan eteläisestä vaalipiiristä ruotsinkielisten työläisnaisten päätöksellä tukea ainoaa sosialidemokraattista naisehdokasta:

Och dock kan man anta, att en stor del kvinnor från det svenska lägret röstat på soc.-dem I södra kretsens enda kvinnliga kandidat, som är särskilt uppvuxen även av svenska arbeterskor.³⁵⁴

Österbottens Folkbladetin mukaan äidinkieli ja sukupuoli olivat tekijöitä, jotka selittävät miksi Fiina Pietikäinen tuli valituksi kansanedustajaksi. Valtaosa ruotsinkielisistä työläisnaisista ja -miehistä omaksui vuonna 1906 perustetun RKP:n vaatimuksen jokaisen ruotsinkielisen velvollisuudesta äänestää ruotsin kielen ja kulttuurin puolustajaksi profiloitunutta puoluetta. Protestiäänestäjiäkin kuitenkin oli ja vuoden 1908 toisilla valtiopäivillä huomattava osa naispuolisesta työväestöstä asettui äänestämään helsinkiläistä Fiina Pietikäistä.³⁵⁵

Fiina Pietikäisen omasta motivaatiosta hakeutua kansanedustajaksi ei ole säilynyt alkuperäislähteitä. Aikakauden sosialidemokraattinen työväenliike edellytti kuitenkin jokaista aatteen naista ja miestä hyväksymään luottamustehtävän tai ehdokkuuden jos enemmistö katsoi hänet tehtävään sopivaksi. Edustajaehdokkaita valitessa ryhmän potentiaaliseksi ehdokkaaksi valitseman henkilö piti pyytää perustellusta syyistä vapautusta ehdokkuudestaan, mikäli hän ei katsonut voivansa ottaa ehdokkuutta vastaan. Jos enemmistö mielsi ehdokkaan kieltäytymisen selkeästi haittaavan

---

354 *Österbottens Folkblad* 17.7.1908, 1.

355 *Österbottens Folkblad* 17.7.1908,1; Meinander 2006, 14; Sundberg 2006, 81.

puolueen toimintaa, ei pyyntöön suostuttu.³⁵⁶ Pietikäisellä ei siis välttämättä ollut edes mahdollisuutta kieltäytyä ehdokkuudesta, jos puolue katsoi tarvitsevansa ruotsinkielisen naisen sosialidemokraattien kannalta vaikeaan Vaasaan eteläiseen vaalipiiriin. Ajankohta kansanedustajuudelle ei ollut paras mahdollinen, sillä Fiina Pietikäisen Eino-poika oli vasta vuoden ikäinen äidin ottaessa harteilleen kansanedustajan tehtävät. Lisäksi Pietikäistä työllistivät vuoden 1908 kesällä SAJ:n toimikunnan kokoukset, puolueen agitaattorin tehtävät ja vielä oma kansankeittiökin. Kii-reistään huolimatta Fiina Pietikäinen oli todennäköisesti innokas ottamaan muiden tehtäviensä ohessa myös kansanedustajan vastuun harteilleen, sillä vielä vuonna 1908 sosialidemokraatit eivät epäilleet eduskuntatyötä keinona parantaa työläisperheiden vaikeaa taloudellista ja juridista asemaa.³⁵⁷

Fiina Pietikäinen oli melko tyyppillinen SDP:n naiskansanedustaja. Hän oli 38-vuotias työläisnainen, joka oli jo kymmenen vuoden ajan ehtinyt aktiivisesti olla mukana rakentamassa suomalaista työväenliikettä. Pietikäinen ei suinkaan ollut ainut sosialidemokraattisen puolueen naiskansanedustaja, jolla oli pieniä lapsia. Eduskuntatyön ja arkisten perhehuolten sovittamisen jakoivat Pietikäisen tavoin myös Maria Laine, Anni Huotari ja Alma Jokinen.³⁵⁸

SDP:n naiskansanedustajaverkosto

Vuoden 1908 elokuussa, jolloin Fiina Pietikäinen aloitti kansanedustajana, valtiopäiville kokoontuneiden edustajien ratkaistavaksi tuli tärkeitä lakialoitteita kuten kieltolaki, uudet kunnallis-

---

356 Uudenmaan läänin vaalipiirin sos. dem. piirikokouksen Pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä kesäk. 6–8 p:nä v. 1913, 60–65; Uudenmaan läänin vaalipiirin sosialidemokraattisen piirikokouksen pöytäkirja 22.–23.4.1916, 22–23.

357 TU: Henkilökohtaiset tiedonannot Maj-Lis Maltela, Marita Helameri 1.3.2003; Soikkanen 1975, 128.

358 Lähteenmäki 2000, 56; Uusitalo 2006, 129.

lait ja Pietikäistäkin työllistänyt anomusesitys palkollissäännön kumoamisesta. Valtiopäivien aluksi eduskuntaryhmät valitsivat edustajaansa valiokuntiin. Eduskunnan tekemissä valiokuntavaliokunnissa vaikuttivat kansanedustajan sukupuoli ja kokemus eduskuntatyöstä. Naiskansanedustajat tulivat valituksi sellaisiin valiokuntiin, joissa käsiteltiin lapsia, perheitä ja sosiaalisia kysymyksiä koskeneita aloitteita. Vanhan työväenliikkeen aikana yhtäkään naista ei valittu esimerkiksi rautatie-, talous- ja pankkivaliokuntiin. Nämä valiokunnat käsitelivät sellaisia asioita, joiden katsottiin paremmin soveltuneen miehille, koska heillä oli enemmän kokemusta julkisesta ja taloudellisesta toiminnasta.³⁵⁹ Niin SDP:n kuin porvaripuolueiden naiskansanedustajat tekivät aloitteita ja keskittyivät lautakuntatyössään naisten ja lasten elämänpäiiriin kuuluviin kysymyksiin kuten lastensuojeluun, kotitalouskoulutukseen sekä naisen juridisen aseman kehittämiseen.³⁶⁰ Eduskunnassa toteutui siis selkeä sukupuoleen perustunut tehtävänjako, jota tietävästi sen kummemmin mies- kuin naiskansanedustajatkään eivät kyseenalaistaneet.

Kokeneemmat yhteiskuntavaikuttajat valittiin valiokuntien vakinaisiksi jäseniksi. Ensimmäisen kauden kansanedustajana Pietikäinen joutui tyytymään lakivaliokunnan ja työväenasiaivaliokunnan varajäsenyyteen. Muista sosialidemokraattisista naiskansanedustajista valiokuntien vakinaisiksi jäseniksi valittiin seitsemän naista, jotka olivat kaikki toimineet kansanedustajina jo vuoden 1907 valtiopäivillä: Ida Aalle (perustuslakivaliok.), Anni Huotari, (lakivaliok.), Mimmi Kanervo (valtiovarainvaliok.), Maria Raunio (sivistysvaliok.) Sandra Lehtinen (kunnallisvaliok.), Hilja Pärssinen ja Miina Sillanpää (työväenasiaivaliok.). Suureen valiokuntaan tuli valituksi kaikkiaan 26 sosialidemokraattia, joiden joukossa oli Fiina Pietikäisen tavoin myös Miina Sillanpää, Anni Savolainen, Maria Raunio ja Aura Kiiskinen.³⁶¹ SDP:n naiskansanedustajat pääsivät siis suhteellisen hyvin mu-

---

359 Ollila 1993, 53.

360 Mäkinen ja Sysiharju 2006, 196–200.

361 Toiset valtiopäivät 1908 I, 42–45, 61.

kaan valiokuntatyöskentelyyn. Edellisillä valtiopäivillä, vuoden 1908 helmikuussa tilanne oli ollut toinen. Sandra Lehtinen oli vastoin tahtoaan jätetty valiokunnan varajäseneksi. Loukkaantunut Lehtinen syytti kirjeessään eduskuntaryhmää hänen asiattomasta holhoamisestaan ja ilmoitti kieltäytyvänsä osallistumasta ryhmän kokouksiin, ellei päätöstä muuteta. Puolueen eduskuntaryhmän naiset ilmoittivat antavansa ryhmälle asiasta oman lausuntonsa, mutta asia sovittiin ilman, että siitä olisi kirjoitettu mainintaa pöytäkirjaan.³⁶² Kansanedustaja Sandra Lehtinen pyrki siis päämäärätietoisesti varmistamaan itselleen eduskunnassa valiokuntajäsenyyden ja samalla mahdollisuuden vaikuttaa lainsäädäntötyöhön. Tullessaan syrjäytetyksi hän turvautui eduskuntaryhmänsä naisjäsenten kollektiiviseen tukeen.

Fiina Pietikäinen ei esittänyt valtiopäivillä yhtään puheenvuoroja tai anomusesitystä. Valiokuntien varajäsenenä hän osallistui tarvittaessa työväenasiain valiokunnan kokouksiin, mutta lakivaliokunnan palaverissa varajäsen Pietikäistä ei tarvittu. Edes SDP:n eduskuntaryhmän kokouksissa hän ei esittänyt omia toiminta-aloitteita. Muutaman kuukauden kestäneen kansanedustajakautensa aikana Fiina Pietikäisestä on jäänyt vain vähän kirjallisia merkintöjä. Merkittävimmän henkilökohtaisen panoksen hän antoi eduskunnassa työväenasiain valiokunnan ja SDP:n naiskansanedustajien epävirallisen verkoston jäsenenä.³⁶³

Työväenasiain valiokunnan jäsenenä Fiina Pietikäinen osallistui työttömyyden torjumista ja palkollissäännön kumoamista vaatineiden anomusehdotuksen käsittelyyn. Molemmat anomusehdotukset käsitelivät hänelle ja monelle muulle työläisnaiselle hyvinkin tuttuja yhteiskunnallisia epäkohtia. Pietikäinen oli lapsena ja nuorena naisena toiminut kotipalvelijana, työttömyys oli puolestaan työläisperheissä yleinen pelonaihe.

Työväenasiain valiokunnan jäsenten keskuudessa oli tuntuvia periaatteellisia ristiriitaisuuksia valtion ja yhteiskunnan velvollisuudesta ohjata ja turvata työvoimapolitiikkaa ja varsinkin

---

362 TA SDP:n eduskuntaryhmän ptk 21.2.1908, 9. pyk.

363 Toiset valtiopäivät 1908 I, s. 43.

yksittäisiä työntekijöitä. Sosialidemokraatit pyrkivät valiokuntatyöskentelyn kautta purkamaan holhoavaksi mielletyn palkollissäännön, mutta samalla he vaativat valtiota huolehtimaan työnvälityksestä, yleisten töiden järjestämisestä työttömyyden vallitessa sekä puutteenalaisten avustamisesta. Sosialidemokraattien tavoitteena oli siis mahdollisen vapaa työvoiman liikkuvuus, mutta yhteiskunnalta edellytettiin tukitoimia silloin kun töitä ei ollut saatavilla tarpeeksi. Näiden tavoitteiden toteuttamiseksi SDP:n kansanedustajat pyrkivät aktiivisesti työväenasiainvaliokuntaan. Valiokunnan 16 varsinaisesta jäsenistä peräti seitsemän edusti sosialidemokraattista puoluetta, varajäsenistäkin puolet oli sosialidemokraatteja. Nuorsuomalaisen ja Suomalaisen puolueen jäsenillä oli kuitenkin valiokunnassa tarvittava enemmistö, mikä esti sosialidemokraattien pyrkimykset. Sosialidemokraatit eivät vähemmistöasemansa vuoksi onnistuneet vaikuttamaan valiokunnassa siten, että eduskunnalla olisi annettu lausunto palkollissäännön välittömästä purkamisesta tai valtion velvollisuudesta auttaa työttömyydestä kärsineitä.³⁶⁴

Työväenasiain valiokunta laati mietinnön, jonka mukaan kausityöttömyyttä esiintyi rakennus- ja vaatealalla, minkä lisäksi varsinkin isommissa kaupungeissa oli muutakin työttömyyttä. Mietinnön mukaan työttömyyttä tulisi lieventää perustamalla työnvälitystoimistoja ja tekemällä selvityksiä työttömyyden laajuudesta. Kuntien ja valtion tuli tarvittaessa järjestää työttömille myös hätäaputöitä, joiden palkkaus ei tulisi noudataa ammattiyhdistysten hinnoittelua. Työttömien raha-avustukseen komitean porvarillinen enemmistö suhtautui ehdottoman kielteisesti. Työllisyyden lieventämistä koskenut mietintö oli vastalauseen kirjottaneen seitsemän sosialidemokraatin näkökulmasta liian epätarkka; enemmistön tahdon mukaisesti valtiolle ei määrätty velvollisuutta huolehtia yleisten töiden järjestämisestä, vaan mietinnön mukaisesti valtion töitä ainoastaan ”koetettaisiin” järjestää, jolloin niistä maksettaisiin ”mikäli mahdollista, vastaavassa

---

364 Toiset valtiopäivät I, 43–44; Toiset valtiopäivät 1908, Asiakirjat V osa I nidos, Eduskuntaesitysmietintö N:o 11, 1–10; Toiset valtiopäivät 1908, Asiakirjat V osa, II nidos, Eduskuntaesitysmietintö N:o 14, s. 17–22.

työssä paikkakunnalla kulloinkin tavallinen työpalkka”. Vastalauseen allekirjoittaneet M. Paasivuori, Georg V. Johansson, Hilja Pärssinen, Miina Sillanpää, J. O. Jalava, Joh. Math. Korhonen ja E. Pohjanväre moittivat mietintöä myös siitä, ettei valtiota velvoitettu antamaan hädänalaisille työttömille raha-avustusta, mikäli muut työllistämistoimet eivät olisi riittäviä.³⁶⁵ Porvaripuolueiden edustajat olivat todennäköisesti aivan tietoisesti tyytyneet näin epätarkkaan ilmaisuun, koska pelkäsivät työllisyyden edistämisen käyvän valtiolle ja erityisesti kunnille turhan kalliiksi, varsinkin kun eduskunta sääteli vain osaa Suuriruhtinaskunnan tuloista. Varsinkin raha-avustuksen kieltäminen selittyy kuitenkin pitkälti moraalisisilla perusteilla. Ajatus köyhän ihmisen velvollisuudesta tehdä töitä avustusta vastaan eli vielä 1900-luvun alussa voimakkaasti. Kuntiin oli perustettu 1800-luvun lopulta lähtien vaivaistaloja, joiden ensisijaisena tehtävänä oli toimia työlaitoksena. Tavoitteena oli, että erityisesti perheittensä elatuksen syystä tai toisesta laiminlyöneet miehet velvoitettaisiin valvonnan alaisuudessa tekemään työtä yhteiskunnalle vastineeksi perheelle maksetusta köyhäinavusta.³⁶⁶

Puolueen eduskuntaryhmän tukema Miina Sillanpään laatima anomus vuonna 1865 säädetyn palkollissäännön kumoamisesta kaatui niin ikään porvarijäsenten vastustukseen.³⁶⁷ Palkollissäännön johdosta palvelijoiden asema oli juridisesti paljon heikompi kuin muiden työläisten. Palkollissääntö satoi palvelijan vuodeksi isäntäperheen alaisuuteen ja käskyvaltaan ja rajoitti palvelijan liikkumista. Oloihinsa tyytymätön, isännän taloudesta paennut palvelija saatettiin palkollissääntöön vedoten hakea viranomais-toimin takaisin. Lisäksi palkollissääntö alisti nuoret palvelijat

---

365 Toiset valtiopäivät 1908, Asiakirjat V osa, II nidos Anomusmietintö N:o 14, s. 17–22.

366 Todellisuudessa valtaosa vaivaistalojen asukkaista oli kuitenkin puuteenalaisia naisia lapsineen, mielisairaita, vajaamielisiä ja vammaisia. Työkykyiset naiset olivat vaivaistalossa lyhyen aikaa selvittääkseen vaikean elämäntilanteen ohi, työkyvyttömille vaivaistaloista muodostui puritaanisia ”koteja”. Jaakkola 1994, 134–137.

367 Toiset valtiopäivät 1908 asiakirjat V osa, I nidos: Eduskuntaesitysmietintö N:o 11.

isäntävään ruumiillisen kurituksen alaiseksi.³⁶⁸ Valiokunnan porvarienemmistö tosin myönsi, ”että useat tämän lain säännökset ovat vastoin nykyistä oikeuskäsitystä”,³⁶⁹ mutta kieltäytyi silti esittämästä sen kumoamista. Perusteeksi esitettiin vireillä ollut työsopimuksia koskenut lakialoite, joka toteutuessaan olisi poistanut myös monet palkollissäännön epäkohdat. Valiokunnan sosialidemokraatitkin kannattivat työsopimuslain säätämistä, mutta eivät halunneet odottaa mahdollisesti hyvinkin pitkäkestoisen ja monivaiheisen lainsäädäntöprosessin toteutumista. Palkollissäännön kumoamisen esittämistä vaativat Hilja Pärssinen, Olga Jokisalo, J. O. Jalava, Fiina Pietikäinen, Albin Waljakka ja Miina Sillanpää. Näistä valituslauselman kirjoittajista palvelijoina tai maataloustöissä olivat Fiina Pietikäisen lisäksi toimineet ainakin Jalava, Jokisalo ja Sillanpää.³⁷⁰ Vastalausekirjelmässään he vaativat palkkaussäännön kumoamista, koska on ”sivistyneelle yhteiskuntaluokalle häpeäksi erään työntekijäluokan osan kärsittäväenä säilyttää keskiajan käsityskantaa vastaavaa orjalakia”.³⁷¹ Suorasukainen lausunto kumpusi allekirjoittajiensa omasta työhistoriasta.

Fiina Pietikäinen ja monet muut entiset eduskunnan palkolliset olivat toimineet isäntävallan alaisuudessa aikakautena, jolloin sosiaaliluokkien väliset tulo- ja elämäntapaerot olivat kasvaneeet. Liberalismin hengessä Suomeen oli säädetty vuonna 1879 elinkeinovapaus ja poistettu työvoiman vapaata liikkumista rajoittaneet esteet. Ainoastaan palkollisten piti vanhentuneen palkollissäännön takia sitoutua edelleen vuodeksi kerrallaan isäntäväkeen. Irma Sulkunen on todennut osuvasti, että palvelijoiden käsitys isäntävään huonekunnasta oman identiteettinsä jäsentäjänä oli murtunut samalla kuin yhteenkuuluvuuden tunne muita, ”vapaita” työläisiä kohtaan oli kasvanut. Fiina Pietikäinen oli

---

368 Pylkkänen 2006, 86.

369 Toiset valtiopäivät 1908 asiakirjat V osa, I nidos: Eduskuntaesitysmietintö N:o 11, 2.

370 Toiset valtiopäivät 1908, Asiakirjat V osa, I nidos: Eduskuntaesitysmietintö N:o 11, 7–10: Suomen kansanedustajat 1982,

371 Toiset valtiopäivät 1908, Asiakirjat V osa, I nidos: Eduskuntaesitysmietintö N:o 11, 8.

ollut noin 10-vuotias lapsi, kun hän oli ensimmäistä kertaa mennyt vieraalle töihin. Lapsenlapsilleen yleensä menneisyydestään hyvin vaitonainen Pietikäinen oli kertonut kuinka nöyryyttävää lähes samanikäisten lasten hoitaminen ja palveleminen oli hänestä tuolloin ollut. Jo lapsena Fiina tiedosti, ettei häntä kohdeltu samalla tavoin kun kirkkoherran tyttäriä ja koki itsensä ulkopuoliseksi. Hän ei voinut lapsena samaistua talonväkeen samalla kun siteet lapsuudenkotiin olivat äidin uuden avioliiton ja pikkupiiaksi sitoutumisen vuoksi heikentyneet. Helsingissä ennen avioliitumistaan Karl Anderssonin kanssa Fiina Lindqvist kärsi erityisesti kotipalvelijan rajattoman pitkistä työajoista Isäntäväki pysyi palkollisäännön turvin tarkasti kontrolloimaan palvelijansa ajankäyttöä myös silloin, kun hän ei ollut talon töissä. Iäkkäänä naisena Fiina Pietikäinen kertoikin kuinka hän monen muun nuoren naisen tavoin mielsi 1890-luvulla avioliiton keinoksi vapautua juuri kotipalvelijan raskaasta työstä.³⁷²

SDP:n naiskansanedustajat keskittyivät nimenomaan työläisnaisten ja lasten aseman parantamiseen eduskunnassa lainsäädäntöteitse. SDP:n naiskansanedustajien tekemät anomusehdotukset rakentuivat sen näkemyksen perustalle, että yhteiskunnan tuli tukea kaikkia vaikeassa tilanteessa olevia kansalaisia, mutta erityisesti työläisnaisia ja -lapsia. Sosialidemokraattiset naiset eivät saaneet tai edes pyytäneet anomusesityksilleen tukea porvaripuolueiden naisilta, vaikka myös jälkimmäiset kansanedustajat usein puheissaan vetosivat naisten ja lasten oikeuksiin. Työväenliikkeessä vallinneen luokkaeron korostamisen lisäksi tämä johtui työläisnaisten ja ylä- ja keskiluokkaisten naisten näkemuseroista yhteiskunnan vähäosaisten auttamiseksi. Porvaripuolueiden kansanedustajat eivät joitakin liberaaleja naisedustajia lukuun ottamatta hyväksyneet ajatusta yhteiskunnan tarjoamasta kattavasta tukijärjestelmästä, vaan heidän mukaansa puutteenalaisessa asemassa olleiden auttamisen tuli järjestää erityisesti kristillisen hyväntekeväisyyden kautta. Tähän hyväntekeväisyystyöhön liitettiin olennaisena osana ajatus, jonka perusteella erityisesti apua

---

372 Sulkunen 1989, 26–28, 34–35; *Fackföreningsrörelsen* 18/1954, 385; TU: Henkilökohtaiset tiedonannot Maj-Lis Maltela, Pirkko Sandroos 1.3.2003.

tarvitseva nainen oli pitkälti omalla käytöksellään aiheuttanut hädänalaisen tilanteensa ja oli kristillisen pelastustyön tarpeessa. Lukuisat hyväntekeväisyysjärjestöjen naisaktiivit uhrasivat lähes kaiken vapaa-aikansa ”langenneiden sisarten” avustamiseen erilaisten kristillisten järjestöjen palveluksessa. Fiina Pietikäinen ja muut naiskansanedustajat mielsivät sen sijaan uskonnollisten naisten harjoittaman armeliaisuustyön ja filantropian kapitalistiseksi riistojärjestelmäksi, josta oli päästävä eroon siirtämällä valtiolle vastuu köyhien ja turvattomien suomalaisten, erityisesti naisten ja lasten hoidosta.³⁷³

Fiina Pietikäinen vaikutti kansanedustajana ajanjaksona, jolloin yhteiskunnan vastuualueet jaettiin edustajien sukupuolen perusteella. Ruotsalaisen sosiologin Yvonne Hirdmanin sukupuolijärjestelmäteoriassa (genussystemet) lyhyesti kiteytetty väite ”manligt och kvinnligt bör inte blandas” vastasi historiallista todellisuutta SDP:n kansanedustajien toiminnassa. Fiina Pietikäinen ja puolueen muut naiskansanedustajat eivät kuitenkaan olisi hyväksyneet Hirdmanin näkemystä, jonka mukaan toimintakenttien erilaisuus on osoitus eriarvoisuudesta. Useita vuosia Sosialidemokraattisessa Naisliitossa yhdessä toimineet naisaktiivit mielsivät naisen asemaan ja perheiden taloudelliseen asemaan liittyneet uudistukset ensisijaisen tärkeiksi asioiksi.³⁷⁴ Taulukossa N:o 2 ilmenee, että SDP:n naiskansanedustajien tekemästä seitsemästä anomusehdotuksesta neljä koski suoraan naisen itsemääräämisoikeutta ja oikeutta lapsiinsa ja yhteiskunnalta saatavaan perusturvaan vaikeissa elämäntilanteissa. Miina Sillanpään anomusesitykset kunnallisesta työnvälityksestä ja palkollissäännön kumoamisesta käsittävät niin nais- kuin miestyöläisetkin, mutta Sillanpää oli todennäköisesti suunnitellut aloitteet nimenomaan naispalvelijoiden näkökulmasta. Sillanpää oli vuodesta 1900 lähtien johtanut Suomen Palvelijataryhdistystä. Yhdistys oli ensi töikseen perustanut palvelijoille oman työnvälitystoimiston

---

373 Kokko 1998, 130; Markkola 2002, 361–370; Sulkunen 1989, 44–52. Tarkemmin uskonnollisissa diskurssissa toteutetusta sosiaalisesta työstä Suomessa 1900-luvun alussa, ks. Markkola 2002.

374 Hirdman 1988, 51.

ja turvakodin, koska varsinkin maalta kaupunkiin muuttanut nuori nainen oli Sillanpään mukaan vaarassa joutua yksityisten työnvälitystoimistojen, häikäilemättömien työnantajien ja prostituutioliikkeiden sutenöörien hyväksikäyttämäksi. Sosialidemokraattisten naiskansanedustajien tekemistä esityksistä ainoastaan Hilja Pärssisen anomusesitys tyväestöä koskeneen tutkimusta ja tilastointia harjoittavan sosiaalisen päätoimiston perustamisesta oli tehty sekä työläisnaisten että -miesten työllisyyden kehittämiseksi.³⁷⁵

Taulukossa anomusesitykset on kirjattu esityksen ensimmäisen allekirjoittajan kohdalle, jonka nimissä lainsäädäntöön tehtävät muutosesitykset on tehty. Tällöin syntyy helposti vaikutelma, jonka mukaan eduskunnassa oli aktiivisia ja passiivisia naisia, joista esimerkiksi Fiina Pietikäinen edusti jälkimmäisiä. Todellisuudessa tilanne tuskin oli näin yksiselitteinen, sillä anomusehdotukset 48, 54, 82, 153 allekirjoittivat kaikki SDP:n naiskansanedustajat. Todennäköisesti he siis suunnittelivat naisten ja lasten asemaa sivuavat ehdotukset yhteistyössä ja ehdotuksesta päävastuussa ollut edustaja otti yhteisen esityksen nimiinsä. Aviovaimon toimivaltaa koskeneen lainsäädännön muuttamisesta (Ae N:o 82) ja aviovaimon oikeutta lapseensa koskevan anomusehdotuksen (Ae N:o 153) allekirjoittajien joukossa oli SDP:n naiskansanedustajien lisäksi myös puolueen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Arthur Sivenius, ja sihteerit Vainö Tanner ja Väinö Jokinen. Puheenjohtajan ja sihteerin allekirjoitus merkitsi SDP:n eduskuntaryhmän omaksuman käytännön mukaisesti sitä, että anomusmietinnällä on takanaan ryhmän tuki. Äitiysvakuutusta (Ae 48) ja turvakoteja (Ae 54) käsittävät anomusmietinnöt olivat puolueen naiskansanedustajien yksityisiä anomusesityksiä, joiden esittämisen eduskuntaryhmä oli hyväksynyt, mutta joita se ei halunnut koko ryhmän nimissä saattaa eduskunnan käsiteltäväksi. Palkollissäännön kumoamista (Ee N:o 12), työnvälityksen saattamista kunnalliseksi toimeksi (Ae N:o 49) ja Sosiaalisen Päätoimiston perustamista (Ae N:o 47) käsittelevien anomusehdotuksen allekirjoittajista löytyi eduskuntaryhmän puheenjohtajan

---

375 Sulkunen 1989, 16, 26; Toiset valtiopäivät 1908, Pöytäkirjat III.

Taulukko 2. Vuoden 1908 toisten valtiopäivien sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän naiskansanedustajien puheenvuorot, valiokuntaedustus ja anomusmietinnöt.

Nimi	Valiokuntajäsenyys	*	Anomusehdotukset
Aalle, Iida	Perustuslakivaliokunnan jäsen	0	-
Herrala, Hilda	Kunnallisvaliokunnan varajäsen	1	-
Huotari, Anni	Lakivaliokunnan jäsen	1	Ae N:o 82: Aviovaimon toimivaltaa koskevan lainsäädännön muuttamisesta
Jokinen, Alma	Lakivaliokunnan jäsen	2	Ae N:o 153 Aviovaimon oikeudesta lapsiinsa
Jokisalo, Olga	Työväenasiainvaliokunnan varajäsen	1	-
Kanervo, Mimmi	Valtiovarainvaliokunnan varajäsen	0	-
Kiiskinen, Aura	Valtiovarainvaliokunnan varajäsen, 2 Suuren valiokunnan jäsen	2	-
Lehtinen, Sandra	Lakivaliokunnan jäsen, Kunnallisvaliokunnan varajäsen	2	-
Pietikäinen, Fiina	Lakivaliokunnan ja Työväenasiain valiokunnan varajäsen, Suuren valiokunnan jäsen	0	-
Pärssinen, Hilja	Työväenvaliokunnan jäsen, Sivistysvaliokunnan varajäsen	7	Ae N:o 47 Sosiaalisesta päätoimistosta, Ae N:o 48 Äitiysvakuutuksesta
Raunio, Maria	Sivistysvaliokunnan ja Suuren valiokunnan jäsen	3	Ae N:o 54 : Kotien perustamisesta turvattomia lapsia ja heidän äitejään varten
Savolainen, Anni	Laki- ja talousvaliokun- nan sekä valtiovarain- valiokunnan varajäsen	0	-
Sillanpää, Miina	Työväenvaliokunnan ja Suuren valiokunnan jäsen	3	Ae N:o 49 Työväilyksen saattamisesta kunnan toimeksi Ee N:o 12 Palkkaussäännön kumoamisesta tai tarkastamisesta

* *Lausuntojen lukumäärä valtiopäivillä. Lähteet: Toiset Valtiopäivät 1908 Liitteet III, 48, 55–56, Liitteet VI, 100, Liitteet IX, 45, 92, 102-103.*

ja sihteerien lisäksi myös muita SDP:n mieskansanedustajia.³⁷⁶ SDP:n naiskansanedustajat noudattivat mieskansanedustajien tavoin puolueen eduskuntaryhmän yleisiä kurinalaisia toimintaperiaatteita; yksikään kansanedustaja ei saanut esittää toimintaloitteita joita eduskuntaryhmä ei hyväksynyt. Yksittäisen kansanedustajan toimijuus oli tiukasti sidottu ryhmän etuun, joka määriteltiin tapauskohtaisesti. SDP:n eduskuntaryhmässä ei kiisteltä ideologisista kysymyksistä, vaan puolueen kansanedustajat keskittyivät kansanvaltaa laajentaneiden ja työväestön asemaa kehittäneiden esitysten laatimiseen. Puolueen kannattajien elinolosuhteiden ja yhteiskunnallisten tavoitteiden heterogeenisyys ilmeni myös puolueen eduskuntaryhmän toiminnassa. SDP:n eduskuntaryhmässä vaikutti erilaisia intressiryhmiä ilman, että ryhmän jäsenet olisivat kokeneet tämän uhaksi puolueen edulle. Esimerkiksi SDP:n naiskansanedustajat muodostivat oman verkostonsa, jonka jäsenet keskittyivät omiin aloitteisiinsa irrallaan muusta ryhmästä.

SDP:n naiskansanedustajille työläisnaisaktiivien keskinäinen verkosto oli puolueen eduskuntaryhmää keskeisempi sidosryhmä. Tämä ilmenee mm. siinä, että SDP:n naiskansanedustajien tekemät anomusehdotukset mukailivat Naisliiton edustajakokousten päätöksiä. Naiskansanedustajien eduskunnassa esittämissä lakialoitteissa toistui Naisliiton edustajakokousten ponsissa ilmitulleet vaatimukset avioituneen naisen täysivaltaisuudesta, naisen oikeudesta lapsensa huoltajuuteen, kieltolaista, turvattomien naisten ja lasten kodeista, äitiysvakuutuksesta ja palkollissäännön kumoamisesta.³⁷⁷ Liiton keskittyminen edus-

---

376 TA SDP:n eduskuntaryhmän ptk 18.8.1908, 11. pyk.; Toiset Valtiopäivät 1908 Liitteet III, Ae N:o 82, 48; Ae N:o 153, 55–56, Liitteet VI, Ae N:o 54, 100, Liitteet IX, Ee N:o 12, 45 ja Ae 47, 103, Ae 48, 92 ja Ae N:o 49, 102.

377 Työläisnaisten ylimääräisen edustajakokouksen ptk 8.–10.10.1906, 23, 25, 31–32, 34; Pöytäkirja Sosialidemokraattisen Naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5, 6 ja 7 päivinä syyskuuta 1909, 82–83, 88–89; Suomen Sosialidemokraattisen Naisliiton kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä lokak. 4–6 p:nä lokakuuta 1917, 32–34, 41; Lähteenmäki 2000, 60–62.

kuntatyöhön ei ole yllättävää, koska Naisliiton toimikunnan jäsenistä valtaosa oli toiminut/toimi myös kansanedustajia.³⁷⁸

Esimerkiksi avionaisen asemaa ja palkkauslainsäädännön kumoamista koskevia esityksiä oli käsitelty yksityiskohtaisesti jo Työläisnaisliiton edustajainkokouksessa vuoden 1906 syksyllä.³⁷⁹ Naisliitossa aktiivisesti toimineilla naiskansanedustajilla oli luontevaa jatkaa samojen aloitteiden kehittelyä eduskunnassa. SDP:n naiskansanedustajat suunnittelivat yhdessä ne anomusesitykset, jotka katsoivat sukupuolensa puolesta selvästi kuuluvan heille. Usein he hakivat ja myös saivat aloitteilleen tukea puolueen miesvaltaiselta eduskuntaryhmältä. Äitiysvakuutusta ja turvakoteja koskevien anomusehdotusten kohdalla näin ei tapahtunut, vaikka molemmat aloitteet kumpusivat suoraan vuoden 1906 Oulun puoluekokouksessa hyväksytystä ohjelmasta. Ohjelman mukaisesti raskaana olevilta naisilta tai juuri synnyttäneiltä on estettävä työnteko ja aviottomille lapsilla oli valtion tuella järjestettävä tarkoitustaan vastaava hoito ja kasvatus.³⁸⁰ SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat paljastavat, etteivät eduskuntaryhmän miehet kuitenkaan varsinaisesti vastustaneet näitä esityksiä, vaan mielsivät ne ainoastaan naisille kuuluneiksi hankkeiksi. Tämä ilmenee esimerkiksi vuoden 1908 I valtiopäivien aikaisesta pöytäkirjaotteesta, jossa ”Maria Laine ilmoitti naisten aikovan tehdä anomuksen äitiysvakuutuksen aikaansaamiseksi”.³⁸¹ Ilmoitus ei herättänyt keskustelua, vaan sihteeri kirjoitti lyhyesti pöytäkirjaan maininnan ”Tähän ei ryhmällä ollut mitään sanottavana”.³⁸² ”Naiset” laativatkin anomusehdotuksen äitiysvakuutuksesta, mutta vuoden 1908 toisilla valtiopäivillä se kirjattiin Hilja Pärssisen nimiin.³⁸³ Maria Laine ei enää toiminut kansanedustajana. Aviottomille äi-

---

378 Lähteenmäki 2000 28, 48–62; Salmela-Järvinen 1950, 68–70.

379 Työläisnaisliiton ylim. edustajainkokouksen ptk 8.–9.10.1906, 29–34.

380 Suomen Sosialidemokraattisen puolueen viidennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Oulussa 20–27 p:nä Elokuuta 1906, 5–6.

381 TA SDP:n eduskuntaryhmän ptk 12.2.1908, 8. pyk.

382 Ibid.

383 Toiset Valtiopäivät 1908 Liitteet IX, s. 92, Anomusesitys N:o 48.

deille ja heidän lapsilleen tarkoitettujen turvakotien perustamista käsiteltyttä anomusesitystä eivät SDP:n mieskansanedustajat halunneet ryhmän nimissä esittää vaan ainoastaan ”yksityisten nimillä ja vastuulla”.³⁸⁴ Tämä ”naisten asia” oli tuomittu porvareiden taholta jyrkkäsanaisesti jo vuoden 1907 valtiopäivillä.³⁸⁵

SDP:n naiskansanedustajien yhteistyö ilmeni myös *Työmieh-*lehdessä vuoden 1908 elokuussa julkaistun, nimimerkki ”Vessun” kirjoittamasta artikkelista seuranneesta jupakasta. ”Vessu” väitti eduskunnassa vietettävän kuherruskuukautta, koska nais- ja mieskansanedustajat istuivat aakkosjärjestyksen mukaisessa järjestyksessä valtiopäiväsalissa. SDP:n naiskansanedustajia ei naurattanut heidän lukiessaan sanomalehdestä kuinka:

Edustaja Schybergsson hakkaili julkisesti Miina Sillanpäätä..., Hilja Pärssisellä taitaa olla avioherra pääkaupungissa. Silti tahtoi

---

384 TA SDP:n eduskuntaryhmän ptk 12.2.1908, 7. pyk ja 16.2.1908, 11. pyk

385 Porvaripuolueiden ja SDP:n naiskansanedustajien näkemykselliset erot törmäsivät toisiinsa vuoden 1907 valtiopäivillä kun sosialidemokraatti Hilja Pärssinen esitti kotien järjestämistä naimattomille äideille ja heidän lapsilleen. Varsinkin Suomalaisen puolueen naisedustajat ja papit tuomitsivat Pärssisen esityksen jyrkästi mieltäessään naimattomat äidit siveettömiksi ja kasvatustehtävään kykenemättömiksi naisiksi, joiden tukemisesta yhteiskunta ei ole vastuussa. Kiivassanaudessa keskustelussa ei viime kädessä ollut kyse turvakodeista ja niiden yhteiskunnalle koituvista kustannuksista. Porvarinaiset puolustivat puheissaan omassa kulttuurissaan vallalla ollut naisia koskenutta absoluuttista sukupuolimoraalia ja miehen johtamaan perheeseen sidottua äitiyttä. SDP:n naiskansanedustajat, erityisesti Miina Sillanpää, puolestaan kannattivat turvakotihanketta, koska kokivat työläisnaisen aseman turvattomaksi; riski ahdistelluksi/vietellyksi joutumisesta oli suuri erityisesti palvelijattarilla, jotka asuivat ja elivät isännän käskyvallan alaisuudessa. Tähän työläisnaisten kokemuksista juontuvaan tematiikkaan yhdistyi luokkatietoisuusdiskurssin mukaisesti värittyneitä dikotomioita avuttomia työläisnaisia uhanneista, turmiollisista kapitalisteista. Pärssisen esitys sai aikaiseksi niin ankaria vastalauseita, että Sos.-dem. eduskuntaryhmä ei suostunut uudistamaan anomusehdotusta turvakotien perustamisesta naimattomille äideille ja heidän lapsilleen vuoden 1908 I valtiopäiville. Eduskuntaryhmän käsittelyssä anomusehdotuksen uudelleen esittäminen kiellettiin äänin 16–14, mutta yksittäisille kansanedustajille myönnettiin lopulta erillisestä pyynnöstä oikeus esittää anomusehdotus omalla vastuullaan. Ahtisaari 1997, 222–223; Sulkunen 1989, 44–47.

hän maistaa maalaista. Oli ottanut viereensä maanviljelijä Riihelän... Sosialistinaiset yleensä näyttävät tuppautuneen herraspuolueiden miehille. Neiti Savolainen oli mennyt suurelle ja lihavalle bobrikoffilaisajan suomettarelaiselle assessorille, herra Sarasteelle.³⁸⁶

”Vessu” oli kirjoittanut lehtiartikkelin tavalla, josta ilmeni, ettei hän vakavissaan syyttänyt SDP:n naiskansanedustajia epäsiiveillisestä käytöksestä. Puolueen naiskansanedustajien siveyden kyseenalaistaminen pilailutarkoituksessakin rikkoi naiskansanedustajien mielestä sopivuuden rajat. Aihe oli arka, koska monet heistä olivat omakohtaisesti kokeneet elämäntapoihinsa liittyneitä avoimia syytöksiä ja epäilyjä esimerkiksi kiertäessään maata agitaattoreina.³⁸⁷ Edustaja Kanervo vaati paheksumislausunnon esittämistä *Työmiehelle*, koska piti kirjoitusta ”mitä suurimmassa määrässä törkeänä, jopa siveettömänä”. Äänestyksessä 24 paikalla ollutta eduskuntaryhmän jäsentä kannatti ja 23 vastusti asian käsittelyä ryhmässä. Fiina Pietikäinen äänesti kuten muutkin naiset käsittelemisen puolesta, vaikka häntä ei *Työmiehen* kirjoituksessa henkilökohtaisesti mainittukaan. Yksittäisiin SDP:n naiskansanedustajiin kohdistunut ivallinen kirjoitus oli yksiselitteisesti loukkaus kaikkia eduskuntaryhmän naisia kohtaan. Myös monet SDP:n mieskansanedustajat suhtautuivat artikkeliin kielteisesti. Osa käsittelyä vastustaneistakin SDP:n mieskansanedustajista ilmoitti paheksuvansa ”Vessun” kirjoitusta, mutta ei tahtonut asiaa puitavan eduskuntaryhmän kokouksessa. Lopulta asia jätettiin pöydälle, mutta pöytäkirjoissa ei ilmene, että kyseistä artikkelia olisi kokouksissa enää käsitelty.³⁸⁸ Todennäköisesti asia jätettiin käsittelemättä, koska puolueeryhmää työllistivät monet aikaa vaativat valtiopäivätyöskentelyyn liittyneet lakialoitteet.

SDP:n puolueeryhmän jäsenet toimivat eduskunnassa aktiivisesti, mutta saavutukset jäivät vähäisiksi. Eduskunta oli tosin hyväksynyt varsinkin sosialidemokraattien kannattaman uuden

---

386 *Työmies* 6.8.1908.

387 Sainio 1955, 30.

388 TA SDP:n eduskuntaryhmän ptk 6.8.1908, 2. pyk.

kunnallislainsäädännön ja kieltolain, mutta tästä huolimatta lait eivät tulleet voimaan. Senaatti ei vuoden 1908 toisilla valtiopäivillä jätetyn välikysymyksen jälkeenkään suostunut edesauttamaan kieltolain säätämistä ja kunnallislakien voimaantulon esti keisari Nikolai II, joka kieltäytyi niitä allekirjoittamasta.³⁸⁹ Valtaosa SDP:n naiskansanedustajien esittämistä lakiehdotuksista ei eduskunnassa edennyt edes valiokuntatasolle. Työttömyyden vastaisia toimia, palkollissäännön kumoamista ja äitiysvakuutusta koskevista lakialoitteista ainoastaan viimeksi mainitussa lakialoite eteni sosialidemokraattien toimimalla tavalla. Valiokunta suositteli yksimielisesti eduskunnalla tutkimuksen järjestämistä soveliaimmasta keinosta suojella ja tukea raskaana olleita ja juuri synnyttäneitä naisia. Tämäkin lausunto jäi eduskunnassa pöydälle odottamaan käsittelyä kunnes vuoden 1908 toisten valtiopäivien työn ja Fiina Pietikäisen kansanedustajuuden katkaisi keisari Nikolai II:n päätös hajottaa eduskunta. Uudet vaalit järjestettiin jo vuoden 1909 toukokuussa.³⁹⁰

Yhden naisehdokkaan kiintiö

Fiina Pietikäistä ei kansanedustajuus vuoden 1908 valtiopäivien jälkeen kiinnostanut, vaikka monet toivoivat hänet useaan otteeseen ehdokkaaksi asettuvan. Esimerkiksi vuonna 1913 Porlamin työväenyhdistys asetti Fiina Pietikäisen Uudenmaan vaalipiirin kansanedustajaehdokkaaksi. Hänen ehdokkuutensa sai piirikokouksessa vuonna 1913 huomattavaa kannatusta varsinkin ammattiyhdistysaktiivien joukosta. Mikko Ampuja, Ida Kantanen ja J. Leino puolustivat Fiina Pietikäisen listoille asettamista.

---

389 Innala 1967, 106, 200; Soikkanen 1975, 128.

390 Toiset Valtiopäivät 1908 Asiakirjat. V osa, II nidos, Työväenasiainvaliokunnan mietintö N:o 6, 12–13; Toiset Valtiopäivät Pöytäkirjat II nidos, 1055; Soikkanen 1975, 129.

Äänestyksessä Pietikäinen välttyi ehdokkuudelta niukasti äänin 16–15.³⁹¹

Fiina Pietikäisen tavoin myös Ida Kantanen vetäytyi vuonna 1913 kansanedustajaehdokkuudesta motivoituneimpien sosialidemokraattisten naisehdokkaiden hyväksi.³⁹² Naiselle kieltäytyminen ehdokkuudesta oli yleensä suhteellisen helppoa, koska työläisnaisliikkeessä vallinneen käytännön mukaisesti jokaiseen vaalipiiriin pyrittiin saamaan yksi sosialidemokraattinen naisehdokas asetetuksi puolueen vaalilistan ensimmäiselle sijalle. Tällöin hänen mahdollisuutensa tulla valituksi kansanedustajaksi olivat hyvät.³⁹³ Naisehdokkaan tuli kuitenkin ensin saada tarpeeksi ääniä vaalipiirin äänestyksessä, jossa ei ollut sukupuolikiintiöitä. Työväenliikkeen naisaktiivit pelkäsivät usean naisen ehdokkuuden hajottavan ääniä piiriäänestyksessä siten, ettei yksikään nainen vaalipiiristä olisi tullut valituksi SDP:n kansanedustajaehdokkaaksi. Vuonna 1913 ehdokkaiksi piiriäänestykseen hyväksyttiin ainakin kaksi kokenutta naiskansanedustajaa, Alma Kiiskinen ja Sandra Lehtinen, joten Fiina Pietikäinen saattoi hyvällä omallatunnolla kieltäytyä ehdokkuudesta.³⁹⁴ Vuonna 1916 Pietikäinen ei tohtinut enää ehdokkuudesta kieltäytyä, vaan hän

---

391 Uudenmaan läänin vaalipiirin sos.dem. piirikokouksen Pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä kesäk. 6–8 p:nä v. 1913, 60–64. Pöytäkirjasta ei ilmene, ketkä 31 piirikokouksen edustajasta kannattivat ja ketkä vastustivat Pietikäisen ehdokkaaksi asettamista.

392 Uudenmaan läänin vaalipiirin sos.dem. piirikokouksen Pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä kesäk. 6–8 p:nä v. 1913, 60.

393 TA Sos.-dem. naisliittotoimikunnan ptk 8.3.1916, 7. pyk; *Työläisnainen* näytenumero marraskuu 1906, 1. Työläisnaisia ei aina asetettu vaalilistoissa niin korkealle kuin heidän kannatuksensa olisi antanut odottaa. Aihe nousi esille erityisesti vuoden 1916 alussa maaliskuussa, jolloin liittotoimikunnan jäsenet Fiina Pietikäinen, Miina Sillanpää, Olga Lagerstram, Emmi Huttunen, Iida Aalle-Teljo ja Anni Pesonen kritisoiivat sapekkeasti naisehdokkaiden asettamista kannatustaan heikommille sijoille vaalilistoilla. Kokous päätti kirjoittaa vastalauseen asianomaisten vaalipiirien vastuuhenkilöille. TA Sos.-dem. naisliiton liittokokouksen ptk 31.3.1916, 1. pyk.

394 Uudenmaan läänin vaalipiirin sos.dem. piirikokouksen Pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä kesäk. 6–8 p:nä v. 1913, 60–64.

oli ehdolla puolueen Uudenmaan vaalipiirin kansanedustajaksi. Hän ei kuitenkaan tullut valituksi.³⁹⁵

Fiina Pietikäisen vähäinen kiinnostus kansanedustajan työtä kohtaan ilmeni Naisliiton liittotoimikunnan kokouksissa maaliskuussa 1916. Pietikäinen kuului Naisliiton liittotoimikuntaan, jossa keväällä 1916 väiteltiin keinoista löytää tarpeeksi sopivia ehdokkaita erityisesti Itä-Suomen vaalipiireihin. Varsinkin Miina Sillanpää ja Iida Aalle-Teljo kokivat ongelmaksi paikallisten naisehdokkaiden puutteen. Liittotoimikunnan enemmistö päättikin itse ehdottaa näihin piireihin sopivia naisehdokkaita.³⁹⁶ Pietikäinen liitti päätökseen vastalauseensa, jonka hän perusteli lähinnä paikallisdemokratiaan liittyvillä arvoilla:

Sosialidemokraattisessa puolueessamme on eduskuntaehdokkaiden asettelussa noudatettavaksi yleisesti se kansanvaltainen menetelmä; että puolueen jäsenet kukin vaalipiirissään saavat vapaasti ja ilman pakotusta esittää ja ehdottaa henkilöitä ehdokkaaksi... Vaikka *toimikunta ei muodollisesti voikaan vaikuttaa omalla äänellään vaalin tulokseen, voivat sen toimenpiteet kuitenkin olla vaikuttamassa sillä lailla, että esimerk. jokin henkilö, joka vaikka ei nauti riittävästi luottamusta jossain vaalipiirissä Toimikunnan tuen suosittelun perusteella saattaa joutua ehdokkaaksi.* [kursivointi TU]³⁹⁷

Fiina Pietikäinen ei muissa yhteyksissä puhunut paikallisten osastojen oman päätäntävällän tärkeydestä, joten hänen vastalauseitaan saattaa selittää oma menneisyys Vaasan eteläisen vaalipiirin kansanedustajana. SDP:n puolueohjelma ja käytäntö nimetä kansallisesti tunnettuja ehdokkaita maakuntien vaalipiirien ehdokkaiksi eivät huomioinut Suomen maa- ja teollisuusköyhälistön heterogeenisyyttä. Pohjanmaan maatalousväestön arjessaan ko-

---

395 *Työmies* 18.6.1916, 1.

396 TA Sos.-dem. naisliiton liittotoimikunnan ptk 8.3.1916, 3. pyk; 15.3.1915, 6. pyk.

397 TA Sos.-dem. naisliiton liittotoimikunnan ptk 15.3.1916; Fiina Pietikäisen esittämä vastalause 29.3.1916.

kemat ongelmat eivät olleet Pietikäiselle henkilökohtaisesti tuttuja, joten hänen oli varmasti vaikeaa edustaa vaalipiirinsä äänestäjiä. Pietikäinen on toki voinut korostaa vaalipiirien oikeutta/velvollisuutta asettaa omat ehdokkaansa paikallisista naisista myös välttääkseen ”vaaran” tulla valituksi eduskuntaan. Toimikunnan linjaus muuttaa ehdokasasettelu Helsinki-keskeiseksi olisi johtanut siihen, että hänen olisi ollut hyvin vaikea kieltäytyä jatkossa ehdokkuudesta. Pietikäisen tapaisista, kansallisesti tunnetuista naisehdokkaista oli suoranainen puute. Olivatpa Pietikäisen syyt vastustaa Helsinkikeskeistä ehdokasasettelua mitkä hyvänsä, hänen kirjoittamallaan vastalauseella oli merkitystä. Seuraavan kokouksen pöytäkirjasta ilmeni vaalipiirien toimitsijoiden ratkaiseva rooli ehdokasasettelussa.³⁹⁸

Moni työväenliikkeen naisaktiivi oli Pietikäisestä poiketen kiinnostunut kansanedustajan tehtävästä, vaikka pettymys eduskunnan saavutuksia kohtaan olikin yleistä. Työväenliikkeen naisvaikuttajana Fiina Pietikäinen erosi esimerkiksi Miina Sillanpäästä ja Hilja Pärssisestä, jotka kokivat muiden luottamus- ja edustustehtävien lisäksi myös eduskunnan puhujakorokkeen itselleen sopivaksi areenaksi. Pietikäinen puhui mieluummin työväestölle toreilla ja työväentalojen iltamissa kuin porvaripuolueiden kansanedustajille, joiden hän ei luokkatietoisena työläisnaisena uskonut olleen taivuteltavissa kannattamaan SDP:n vaatimuksia. Eduskuntatyöstä puuttui myös Pietikäiselle tärkeä side työläisnaisten ja -perheiden aseman parantamiseen käytännössä. Fiina Pietikäinen koki monen muun SDP:n kansanedustajan tavoin eduskuntatyön sisältäneen liikaa puhetta, millä ei parannettu työläisten elämää rasittaneita arkisia epäkohtia.³⁹⁹ Fiina Pietikäisen kielteistä asennetta Venäjän vallan alaiseen eduskuntaan kuvaava hyvin uteliaille annettu vastaus eduskuntatyön hyödyllisyydestä. Pietikäisen pojanpoika Pentti Pietikäinen muistelee, että:

---

398 TA Sos.-dem. naisliiton liittotoimikunnan ptk 31.3.1916, 3. pykälä.

399 Katainen ja Oittinen 1997, 95–96.

hän oli myös hyvin huumorintajuinen ihminen. Kehu aina, että no ku kysyttiin, että mitäs hyötyä siellä oli olla. Hän oppi pelaamaan marjapussia.⁴⁰⁰

Jakaantuneen työväenliikkeen vasemmistoon lukeutunutta Pietikäistä ei kansanedustajan toimi kiinnostanut sisällissodan jälkeenkään. Reformipolitiikkaan jo ideologisista syistä kielteisesti suhtautuneen Sosialistisen Työväenpuolueen (SSTP) johto oli nimittäin linjannut eduskunnan toisarvoiseksi ”puhelavaksi”, josta käsin kansanedustajien piti eduskunta-aloitteiden sijaan keskittyä arvostelemaan porvarillista yhteiskuntaa.⁴⁰¹ Fiina Pietikäinen oli saanut turhanaikaisesta jaarittelusta tarpeekseen jo vuonna 1908. Fiina Pietikäinen jatkoi puoluepoliitikkona vasta 1920-luvulla, jolloin hänelle avautui kaupunginvaltuutettuna ja osuusliike Elannon hallintoneuvoston jäsenenä mahdollisuus osallistua pienituloisten helsinkiläisten ja raittiiden kuluttajien kannalta tärkeiden toimenpiteiden kehittämiseen konkreettisemmin kuin kansanedustajana.

---

400 TU: Henkilökohtainen tiedonanto Pentti Pietikäinen 1.3.2003.

401 Saarela 1996, 279–281.

5 Vallankumouksen nainen

5.1 Taistelu puolesta leivän – työläisnaisen jalo velvollisuus

Toimeentulo kiristyy

Vuoden 1917 maaliskuun vallankumous käynnisti Suomessa ajanjakson, joka päättyi kansakuntaa vuosiksi jakaneeseen sisällissotaan. Fiina Pietikäinen oli ensimmäisen maailmansodan vuosina kiistatta yksi merkittävimmistä työväenliikkeen naisaktiiveista: hän vaikutti Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston johtokunnassa vuodet 1915–1916 sekä Sosialidemokraattisen naisliiton liittotoimikunnassa vuoden 1917 lokakuuhun asti. Pietikäinen oli poikkeuksellinen naistoimija työväenliikkeessä, koska hän osallistui varsinkin vuosina 1917–1918 aktiivisesti myös yleisjärjestöjen toimintaan. Hän oli mukana Helsingin sosialidemokraattien kunnallisjärjestön toiminnassa vuosina 1915 ja 1916. Hänet valittiin ainoana naisaktiivina myös Helsingin kunnallistoimikuntaan vuonna 1917. Fiina Pietikäisen keskeistä asemaa helsinkiläisessä työväenliikkeessä kuvaa hyvin se, että hän oli Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan⁴⁰² toimeenpane-

---

402 Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan tarkoituksena oli maaliskuun vallankumouksen jälkeisessä tilanteessa koota pääkaupungin järjestäytyneen työväestön voimat yhteen. Ensimmäiseen kokoukseensa Helsingin työväenyhdistysten eduskunta kokoontui maaliskuun 21. päivä. Pietikäinen osallistui työväenjärjestöjen eduskunnan kokouksiin alusta alkaen. Kylvettäjäin ammattiosasto valitsi hänet edustajakseen 18.3.1917. VA: Va-paussodan arkisto: 181a; Piilonen 1987, 355.

van komitean jäsen vuoden 1917 marraskuun suurlakkoviikosta lähtien.⁴⁰³

Työväenliikkeen yleisjärjestöjen ja naisjärjestöjen tehtävät poikkesivat toisistaan myös sotavuosina. Naisjärjestöissä Fiina Pietikäinen keskittyi muiden naisten tavoin työläisperheiden toimeentulon turvaamisen poikkeusoloissa. Hän oli voimakkaasti sidoksissa elintarvikekysymykseen ja sen ratkaisuyrityksiin vuoden 1915 syksystä aina sisällissodan⁴⁰⁴ syttymiseen asti. Elintarvikepula oli hänen kohdallaan myös omaan elämään olennaisesti liittynyt ongelma; kuuden lapsen äitiä huoletti ajatus ravinnon loppumisesta perheessä.

Elintarvikepula koetteli Suomea, koska ensimmäinen maailmansota vaikeutti elintarvikkeiden tuontia maahan. Suomen elintarvikehuollon kannalta erityisesti leipäviljan tuonti oli ehdoton välttämättömyys, koska 1800-luvun lopulta lähtien maatalo-

---

403 TA Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston ptk 1915–1916 ; TA Helsingin kunnallisjärjestön toimikunnan ptk 7.2.1915, 4. pyk, 11.12.1916, 4. pyk.; Helsingin sos.-dem. kunnallistoimikunnan ptk 1917; Alustuksia ja ehdotuksia Sos.-dem. Naisliittokokoukselle, joka pidetään Helsingissä 4.–6. p:nä lokakuuta 1917, 5; KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan toimeenpanevan valiokunnan ptk 1917–1918. Lisäksi Pietikäinen vaikutti Uudenmaan vaalipiirin sosialidemokraattisen toimikunnassa. Piiritoimikunnan kertomukset sekä alustuksia ja ehdotuksia Uudenmaan sosialidemokraattiselle piirikokoukselle, joka pidetään Helsingissä 22–23 p:nä huhtikuuta 1916; Uudenmaanläänin vaalipiirin sosialidemokraattisen piirikokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 10–11 p. kesäk. 1917.

404 Tässä tutkimuksessa käytän vuoden 1918 sota-käsitteen rinnalla termiä sisällissota, koska tutkimukseni kysymyksenasettelusta ja käyttämistäni lähteistä johtuen sota ilmenee kansakuntaa radikaalisti jakaneena ilmiönä, poliittisena katkokseksi. Olen tietoinen venäläisten ja saksalaisten sotilaiden osallistumisesta taisteluihin ja Suomen sisällissodan kytkeytymisestä ensimmäisen maailmansodan tapahtumiin ja varsinkin Venäjällä tapahtuneeseen bolševikkivallankumoukseen. Ulkovaltojen vaikutus Suomen sisäisiin tapahtumiin ei kuitenkaan ole väitöskirjassani olennainen tutkimusteema. Ainoastaan saksalaisten toteuttamaa Helsingin valtaus vaikutti Fiina Pietikäiseen ja hänen perheensä elämään. Vuoden 1918 sotaan liittyvä terminologia on itse asiassa tutkimukseni kannalta melko epäoleellinen kysymys, koska en käsittele sisällissotaa valtiopoliittisena kysymyksenä tai Suomen itsenäistymiseen liittyvänä tapahtumana.

ustuottajat olivat siirtyneet viljatuotannosta yhä enemmän karjalouteen. Suomen pohjoisen sijainnin vuoksi maataloustuottajien keskittyminen karjalouteen oli normaaleissa olosuhteissa vähentänyt ravinnon puutetta erityisesti maaseudulla. Maailmansota esti kuitenkin tavanomaisen viljantuonnin erityisesti Länsi- ja Keski-Euroopasta. Suomen riippuvuus tuontiviljasta johti maan elintarvikehuollon kriisitilanteessa suuriin vaikeuksiin, koska työläisten ravinnosta noin puolet koostui viljatuotteista. Tästä huolimatta Suomessa ei elintarvikehuoltoa tutkineen Heikki Rantatuvan mukaan oltu sodan syyttyessä mitenkään vaurauduttu viljan loppumiseen.⁴⁰⁵

Elintarvikepulasta johtunut elintarvikkeiden hintojen nousu ilmeni aluksi Etelä-Suomen suurissa asutuskeskuksissa, erityisesti Helsingissä, jonka väestöllä ei ollut mahdollisuutta tuottaa itse tarvitsemaansa ravintoa. Fiina Pietikäinen havaitsi kuinka välttämättömien elintarvikkeiden hinnat nousivat nousemisestaan, koska kasvaneen kysynnän ja salakaupan lisääntymisen pelossa viranomaiset nostivat rajahintoja. Erityisesti nousi kovan ruisleivän hinta, sillä jo vuonna 1915 ruisleipä maksoi Helsingissä 70 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin ja seuraavana vuonna ruisleivästä sai kuluttaja maksaa lähes 130 prosenttia enemmän

---

405 Vuodesta 1909 lähtien Suomen asioiden hoito oli siirtynyt täysin venäläisten virkamiesten tehtäväksi. Kenraalikuvernööri, venäläisellä nationalisti, F. A. Seyn ei ollut kehittänyt elintarvikehuoltoa kriisitilanteen varalle. Suomen elintarvikehuollon sidettä Venäjään oli päinvastoin vahvistettu juuri ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä, kun Saksasta saapuneelle viljalle oli asetettu korkea tuontitulli. Venäläisten virkamiesten ensisijaisena huolenaiheena ei ollut suomalaisten työläisten ravinnontarve, vaan suuriruhtinaskuntaan asetettujen venäläisten sotilaiden ja Suomen rajan lähetyksillä sijainneen Pietarin väestön elintarvikehuollon järjestäminen. Suomalaisen siviiliväestöön käyttöön tarkoitettun viljan tuontia Venäjältä haittasi erityisesti elintarvikehuollon rautatiekuljetusten rajoittaminen. Käytettävissä oleva rautatiekalusto valjastettiin palvelemaan ensisijassa sotakuljetuksia, minkä vuoksi maahan saatiin vuonna 1915 toimitettua vain puolet sovittua viljamäärästä. Elintarviketuonnissa ilmenneet vaikeudet ilmenivät nopeasti hintojen nousuna. Elintarvikkeiden hintojen nousua eivät kahlinneet edes venäläisten hallintomiesten asettama hintasäännöstelyjärjestelmä, koska sen valvonta oli heikkoa. Rantatupa 1979, 45–47; Rantatupa 2004, 265.

kuin maailmansodan syttyessä. Vuonna 1916 maitolitra maksoi 48 prosenttia enemmän kuin vuonna 1914. Fiina Pietikäisen 8-henkisessä suurperheessä pelkästään elintarvikkeiden hintojen nousu merkitsi lyhyessä ajassa useiden satojen markkojen ylimääräisiä menoja, vaikka perhe olisikin muuttanut kulutustottumuksiaan. *Työmiehessä* julkaistun, lehden toimittajan omiin laskelmiin perustuneen kirjanpidon mukaisesti kahdeksan perheenjäsenen kotitalous joutui maksamaan käyttämistään elintarvikkeista 1496 markkaa vuonna 1914, seuraavana vuonna perheen vuotuiset ruokamenot olivat 1790 markkaa ja vuonna 1916 elintarvikkeiden hintojen arvioitiin nousevan siten, että ruokamenot olisivat kyseisen perheen kohdalla lähes 2000 markkaa.⁴⁰⁶ Palkat nousivat näiden vuosien aikana keskimäärin selvästi vähemmän kuin elinkustannukset, vaikkakin ammattialakohtaiset erot olivat suuria. Esimerkiksi kaupungin laitosten työntekijöiden palkat olivat vuonna 1916 vain 15–20 prosenttia suuremmat kuin vuonna 1914. Elinkustannusindeksi nousi vuoden 1914 heinäkuusta (100) vuoden 1916 loka-joulukuuhun mennessä lähes kaksinkertaiseksi (189,6).⁴⁰⁷ Elintarvikkeiden hintojen lisäksi helsinkiläisten työläisperheiden elämää vaikeutti vuokrien kallistuminen. Sotaa edeltävien vuosien vilkas rakennustoiminta ja laaja maaseudulle muutto heti sodan syttyttyä estivät asuntotilanteen kärjistymisen vuonna 1914, mutta jo seuraavana vuonna vuokramarkkinoilla tapahtui jyrkkä käänne. Rakennustoiminta pysähtyi sodan johdosta lähes kokonaan. Samanaikaisesti vuokra-asuntojen tarve kasvoi, koska kaupunkiin muutti paljon venäläisiä ja tuhansia vieraspaikkakuntalaisia työnhakijoita. Asuntojen omistajat nostivat kysynnän kasvaessa tuntuvasti vuokria. Vuokrat nousivat vuoden 1915 ja vuoden 1916 välisenä aikana 20–60 prosenttia ilman, että asumisen laatu olisi vastaavasti parantunut. Myös lämmitykselle välttämättömien halkojen hinnat kohosivat vuosien 1914 ja 1916 välisenä aikana tuntuvasti; helsinkiläiset joutuivat vuonna 1916 maksamaan samasta määrästä

---

406 Helsingin sos.dem. kunnallisjärjestön kokouksen ptk 11.10.1915, 3. pyk.; *Työmies* 23.4.1916, 3; Laati 1955, 150; Tuomisto 1984, 246–247.

407 SVT 1921, 283; Haapala 1997, 187; Laati 1955, 151.

lämmityspuuta 125–130 prosenttia enemmän kuin kaksi vuotta aiemmin. Asuntokurjuus nousi kansankokousten puheenaiheeksi. Kaupungin omistamia vuokra-asuntoja oli tarjolla vain vähän, joten vuokrien korotukset vahvistivat entisestään työläiset-porvarit -vastakkaisasettelua Helsingin työläisten keskuudessa, varsinkin koska *Työmies*-lehti raportoi yksityiskohtaisesti vuokra-asuntojen vuokrien noususta asunnonomistajien voitontahtoa arvostelleeseen sävyyn. Jo vuoden 1915 marraskuussa helsinkiläiset työläiset saattoivat *Työmiehestä* lukea kuinka itsekkäitä voitontavoittelijoita asunnonomistajat olivat.⁴⁰⁸

Työläisnaiset koulukeittoloiden puolesta – vaihtoehto armeliaisuustyölle

Elintarvikkeiden ja asumisen kallistuminen vaikeutti lukuisten helsinkiläisten työläisperheiden elämää jo vuonna 1915. Normaalioloissakin osa kansakoulua käyneistä lapsista näki nälkää, koska he eivät joko saaneet evästä kouluun tai kotoa saatu ravinto oli määrältään ja ravinnonlaadultaan puutteellista. Useimmat lapset nauttivat ruokatunnilla kotoa tuotua kylmää evästä eli yleensä maitoa ja ruisleipää. Koulu oli julkinen tila, joten köyhimpien kansakoululasten puute kiinnitti opettajien ja muiden vanhempien huomion. Kaksijakoisen kansalaisuuskonseptin mukaisesti juuri naiset ohi säätyrajojen kantoivat huolta köyhien kansakoululasten ravintotilanteesta. Tunnettu hyväntekijä Augusta af Heurlin perusti helsinkiläisten opettajattarien aloitteesta ”Koulukeittolayhdistyksen” vuonna 1905. Yhdistys pystyi lahjoitusten avulla tukemaan moniin kouluihin perustettuja koulukeittoloita. Koulukeittoloita oli Suomessa vuosina 1914–1915 enimmillään 426 ja parhaimmillaan lämpimän, maksuttoman aterian sai päivittäin 17 000 kansakoululasta. Valtaosa kansakoululaisista oli kuitenkin edelleen ilman koululounasta, mikä johtui pitkälti

---

408 *Työmies* 4.11.1915,2; 16.11.1915, 3; 19.11.1915, 2; *Työmies* 19.1.1916, 3; Kuusanmäki 1987, 277; Laati 1955, 150–151; Salmela-Järvinen 1966a, 95–96; Tuomisto 1984, 245–247.

valtion ja kuntien haluttomuudesta tukea kansakoulujen keitto-
loita. Ensimmäisen kerran valtio tuki koulukeittoloita vuonna
1913, jolloin tukea myönnettiin niille kunnille ja järjestöille, jotka
itsekin uhrasivat varojaan samaan tarkoitukseen. Valtionavusta ei
tullut pysyvää, mikä suuresti vaikeutti Koulukeittolayhdistyksen
toimintaa. Ylä- ja keskiluokkaisten naisten koulukeittolatoiminta
oli osa kulttuuria, johon liittyi velvollisuus tehdä hyväntekeväi-
syystyötä ja samalla kasvattaa yhteiskunnan vähäosaisia. Koulu-
keittolatoiminnankaan tarkoituksena ei ollut pelkästään ravita
lapsia, vaan opettaa heille hyviä pöytätapoja ja lähentää kotia ja
koulua.⁴⁰⁹

Luokkatietoiset työläisnaisaktiivit eivät tehneet yhteistyö-
tä porvarinaisten kanssa, vaan toimivat oma-aloitteisesti. Myös
heitä velvoitti yhteiskunnassa vallalla ollut maternalistinen nä-
kemys, jonka mukaisesti naisten oli toimittava köyhien ja erityi-
sesti turvattomien lasten auttamiseksi. Ylä- ja keskiluokkaisista
naisista poiketen työväenliikkeen naisaktiiveilta puuttuivat talou-
delliset mahdollisuudet avustaa puutteenalaisia. Työläisnaisilla ei
myöskään ollut kunnallista äänioikeutta, joten he eivät voineet
vaikuttaa poliittisesti. Ainoaksi mahdollisuudeksi ensimmäi-
sen maailmansodan aikana jäi anomuskirjelmien lähettäminen
kunnanhallituksille ja lautakunnille. Kuuden lapsen äiti Fiina
Pietikäinen esitti Naisosaston kuukausikokouksessa ehdotuksen
syyskuun 14. päivä 1915 kunnallisten koulukeittäiden järjestä-
miseksi ja tarvittavien oppivälineiden ja vaateavun järjestämi-
seksi erityisesti kunnan köyhimmille lapsille.⁴¹⁰ Kokous päätti
Pietikäisen alustuksen innoittamana kääntyä kansakoulujen joh-
tokuntien puoleen ja kutsua helsinkiläiset työväenliikkeen naiset
kokoukseen.⁴¹¹ Pietikäisen alustus koulukeittoloiden perustami-
sesta ja avun jakamisesta vähävaraisille kansakoululapsille ei ol-
lut yksittäinen esitys, vaan hankkeella oli laaja kannatus työväen-

---

409 Halila 1949, 124.

410 Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston kuukausikokouksen ptk 13.4.
1915, 3. pyk.

411 Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston kuukausikokouksen ptk 14.9.
1915, 1. pyk.

liikkeen naisvaikuttajien keskuudessa. Naisliiton toimikunnassa käsiteltiin koulukeittoloiden perustamista ja vähävaraisten lasten ja heidän perheidensä auttamista lähes samanaikaisesti kuin Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston kokouksissa. Naisliiton toimikunta päätti syyskuun 21. päivä laatia työväenlehtiin hanketta puoltavan julistuksen:

Kuntien tulisi astua asiata toteuttamaan myöntämällä varoja sellaiseen kuin lasten koulukeitot ja vaatetusapu, samalla kun oppikirjat ja koulutarpeet olisi vähävaraisille ilmaiseksi luovutettava.⁴¹²

Koulukeittoloiden perustamista koskeneissa toimenpiteissä oli piirteitä sekä säätyvallan aikaisesta alamaisten vaikuttamispyrkimyksistä että uusista kansanvaltaisista painostustoimenpiteistä. Kansalaisjärjestöjen merkitys painostaa kuntapäittäjiä niin Helsingissä kuin muillakin paikkakunnilla oli uusi ilmiö. Naisliitto pystyi valtakunnallisella tasolla toimineena järjestönä organisoimaan helsinkiläisten työläisnaisaktiivien keskuudessa nousseen aloitteen koko maan kattavaksi. Eri puolilla maata vaikuttaneet Naisliiton jäsenosastot pyrkivät painostamaan paikallisia päätöksentekijöitä perustamaan omiin kuntiinsa koulukeittiöitä.

Koulukeittolatoimintahankkeessa ilmeni myös työväenliikkeen johtavien naisaktiivien verkoston merkitys yli ja ohi organisaatioiden rajojen. Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston johtokunnan jäsenistä Fiina Pietikäinen, Iida Aalle-Teljo ja Olga Manner olivat myös Naisliiton liittotoimikunnan jäseniä. Todennäköisesti nämä kolme naista olivat koulukeittola-aloitteen käynnistäjät työväenliikkeen piirissä vuoden 1915 syksyllä. Fiina Pietikäisen rooli oli keskeinen, sillä hän oli Naisliiton toimikunnan kokouksessa 11. syyskuuta kehottanut toimikuntaa toimenpiteisiin koulukeittiöiden toteutumiseksi.⁴¹³ Naisliiton laatimassa julistuksessa ilmenee hankkeen käynnistäjien näkemys työläisnaisten ja työväenliikkeen naisjärjestöjen velvollisuudesta toimia koulukeittolahankkeen puolesta:

---

412 TA Sos.-dem. naisliiton liittotoimikunnan ptk 21.9.1915, 2. pyk.

413 TA Sos.-dem. naisliiton liittotoimikunnan ptk 11.9.1915, 12. pyk.

Ankara aika pakottaa nyt kysymyksen erittäin tärkeänä esiin nostamaan. Työläisnaiset herättää se vireille kaikissa osin maata. Tehkää se lastemme lapsuuspäivien kärsimysten helpottamiseksi. Kehoitamme naisjärjestöjä ja siellä missä naisjärjestöjä ei ole, työväenyhdistyksiä toimeenpanemaan järjestöjen tai lasten vanhempainkokouksia, joissa keskustellaan koululasten avustamisesta ja koulukeittojen järjestämisestä.⁴¹⁴

Fiina Pietikäinen koki muiden työväenliikkeen naisaktiivien tavoin velvollisuudekseen kansakoululasten ravitsemuksen parantamisen. Työväenliikkeen naisaktiivit toivoivat (lasten aliravitsemusta huolestuneiden ylä- ja keskiluokkaistennaisten tavoin) koululaisten saavan lämpimän aterian koulusta, koska puute ajoi lapsia kadulle ruuan- ja työnhakuun. Ylä- ja keskiluokkaisista naisista poiketen työläisnaisaktiivien koulukeittolahankkeet liittyivät tiiviisti myös Sosialidemokraattisen puolueen koulutuspoliittisiin pyrkimyksiin. Puolueen ohjelmassa vaadittiin kansakoulua ylempien oppilaitosten pohjakouluksi ja maksutonta kouluopetusta kaikissa oppilaitoksissa. Puolue vaati kansakoululapsille myös ilmaisia kouluvälineitä ja vaateapua varattomille. Koulukeittolaksymys olikin yksi lukuisista työväenliikkeen naisten koulua koskeneista uudistuspyrkimyksistä, joiden periaatteellisena tarkoituksena oli poistaa yläluokan lasten etuoikeus koulutukseen.⁴¹⁵

Koulukeittolatoiminnan suunnittelussa ja organisoinnissa aktiivinen Fiina Pietikäinen lähetti Naisliiton liittotoimikunnan jäsenenä yhdessä Miina Sillanpään, Aura Kiiskisen, Emmi Huttusen, Ida-Aalle-Teljon, Olga Mantereen ja Augusta Nybergin kanssa maan työväenyhdistysten naisosastoille toimintaohjeita, joissa yhdistyksiä ja osastoja kehoitettiin järjestämään vanhem-

---

414 TA Sos.-dem. naisliiton liittotoimikunnan ptk 21.9.1915, 2. pyk.

415 Pärssinen 1908, 13; Halila 1949, 42. Rahikaisen mukaan kouluikäisten lasten nälkiintyminen ilmeni Helsingin kaduilla selvästi erityisesti vuosina 1917–1918, jolloin vaikeasta aliravitsemuksesta kärsineet pojat anelivat ohikulkijoilta työtä ja leipää. Rahikainen 1996, 335.

painkokouksia ja painostamaan kuntien kansakoulujen johtokuntia koulukeittiötä perustamaan.⁴¹⁶ Nämä toimenpiteet eivät kuitenkaan riittäneet koulukeittolatoiminnan käynnistämiseksi maassa. Kattavan kouluruokailun organisoiminen olisi ollut kunnille melkoinen taloudellinen rasitus, eivätkä kunnan päätävissä elimissä vaikuttaneet maanomistajat ja virkamiehet olleet valmiita nostamaan omaa verorasitustaan. Työväenliikkeellä ei puolestaan ollut varoja kattavan koulukeittolatoiminnan käynnistämiseen ilman kuntien tukea. Vuoden 1917 syksyllä Svinhufvudin senaatti asetti määrärahan käytettäväksi kansakoululasten ravinto- ja vaatetusavuksi. Kyseinen avustus ei kuitenkaan merkittävästi parantanut kansakoululasten ravitsemusta, koska senaatti edellytti lasten tuovan kotoa mukanaan ruokakupongeja tai ryynejä. Vuoden 1918 helmikuussa kansanvaltuuskunta asetti kunnille tarkat markkamäärät, jotka oli käytettävä kunkin kansakoululapsen ravinto- ja vaateapuun. Tämä määräys jäi merkityksettömäksi, koska opettajien lakon vuoksi kansakoulut olivat sulkeneet ovensa vuoden 1918 sodan ajaksi niin Helsingissä kuin useimmissa muissakin kaupungeissa.⁴¹⁷

Avustustyöntekijä Pietikäinen

Vaikeutuvan elintarvikepulan vuoksi Helsingissä siirryttiin korttisäännöstelyyn elintarvikkeesta riippuen vuoden 1916 marraskuun ja vuoden 1917 kesäkuun välisenä aikana.⁴¹⁸ Säännöstelystä

---

416 Alustuksia ja ehdotuksia Sos.-dem. Naisliittokokoukselle, joka pidetään Helsingissä 4–6 p:nä lokakuuta 1917, 5, 9.

417 *Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantoja* 18.2.1918,1; *Työmies* 23.9.1917, 3–4.

418 Vuoden 1916 kuluessa elintarvikepula vaikeutui Helsingissä entisestään, osittain tuontiin liittyneiden ongelmien vuoksi. Venäjän elintarviketilanteen vaikeutuminen heijastui Suomeen suunnatun tuonnin tarkempuna valvontana. Ongelmista huolimatta tukkukauppiaiden organisoima ”Suomen elintarpeiden tuontikunta” onnistui aina vuoteen 1916 syksyyn asti tuomaan maahan tarvittavan määrän viljaa. Lisäksi kunnat pyrkivät hankkimaan viljaa ja myös muita elintarvikkeita sekä Venäjältä että suomalais-

huolimatta elintarvikkeiden jakelusta vastuussa olleilla virkamiehillä oli ajoittain vaikeuksia saada kaupunkiin edes korttimäärän mukaista annosta. Säännöstelyn tai elintarvikkeiden hankinnasta johtuneiden vaikeuksien vuoksi helsinkiläinen kuluttaja oli oikeutettu ostamaan vain 3,5 litraa maitoa, 250 grammaa voita, 200 grammaa lihaa ja 200 grammaa sokeria viikossa. Viljatuotteistakin oli puutetta jo vuoden 1917 talvella, mutta korttijakelun alaiseksi vilja siirtyi vasta kesäkuussa, jolloin keskimääräinen viikkoannos viljatuotteita oli henkeä kohden noin 1.5 kg eli ainoastaan noin 40 prosenttia sotaa edeltäneestä normaalikulutuksesta. Näidenkin elintarvikkeiden saamiseksi helsinkiläisten tuli jonottaa kauppojen ovien edessä jopa tuntikausia. Kaupungin asukkailta vaadittiin paitsi kärsivällisyyttä myös tietoa siitä, mistä kaupassa mitäkään elintarviketta oli tietynä päivänä saatavana. Esimerkiksi vuoden 1917 helmikuun alussa lihaa saattoi Helsingissä ostaa ainoastaan yhdestä kaupasta. Kaikkia tuotteita ei ollut saatavilla

---

silta tuottajilta. Helsingin muonituskomitea onnistui tehtävässään periaatteessa suhteellisen hyvin, sillä Heikki Rantatuvan mukaan Helsingin kaupungin varastoissa oli vuonna 1916 viljaa 27 kiloa asukasta kohden, kun esimerkiksi Turun ja Tampereen kunnallishallinto oli onnistunut kokoamaan kaupunkilaisilleen vain 20 kiloa viljaa henkeä kohden. Ongelmaksi ei siis muodostunut vielä vuonna 1916 varsinainen elintarvikepula, vaan elintarpeiden tasapuolisen jakelun, säännöstelyn ja hinnoittelun epäonnistuminen. Läänikohtaiset rajahinnat antoivat mahdollisuuden keinotteluun, sillä tuottajat saattoivat kuljettaa viljaa ja karjataloustuotteita niihin lääneihin, joista niistä maksettiin parhaiten. Lopulta vuoden 1916 alussa läänien kuvernöörien määräämistä rajahinnoista luovuttiin, ja maassa siirryttiin yhtenäiseen, keskitettyyn hintapolitiikkaan. Seurauksena oli työväestön keskuudessa suunnaton kiukkua herättäneen salakaupan ja Pietarin kaupan kasvu, koska tuotteet katosivat kauppojen tiskeiltä. Elintarvikepula ei koskenut maksukykyisiä asiakkaita, jotka saattoivat maksaa kauppiaille ja tuottajille rajahintoja korkeampia summia. *Työmies*-lehdessä esiintyi jo vuoden 1915 lopulla maanviljelijöitä, kauppiaita, kiinteistöjen omistajia ja kunnan virkamiehiä salakaupasta ja hintojen noususta arvostelevia artikkeleita. Kyseinen arvostelu ankaroitui vuoden 1916 puolella. *Työmiehen* toimittajat syyttivät avoimesti erityisesti yritysten johtajia hintakeinottelusta ja kaupungin virkamiehiä keinottelun edistämisestä. *Työmies* 4.11.1915,2; 8.11.1915,2, 10.11.1915, 16.11.1915, 8.12.1916,2; 9.12.1916,2; Haapala 1995, 157, 204–205; Rantatupa 1979, 61–62; Rantatupa 2004, 273–284.

säännöstelystä huolimatta. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen sokerinkin saanti oli sattumanvaraista.⁴¹⁹

Köyhimmät perheet eivät pystyneet ostamaan edes korttiantostensa mukaista määrää elintarvikkeita, koska rajahinnat nousivat edelleen. Ravintoaineiden hinnat olivat keskimäärin nousseet Helsingissä vuoden 1914 heinäkuusta vuoden 1917 alkuun mennessä 239 prosenttia. Helsingissä ruoka-aineiden keskimääräinen hintataso kohosi hieman vähemmän kuin Suomessa keskimäärin (255 prosenttia), mutta puute tuntui tästä huolimatta pääkaupunkiseudulla ankarammin kuin maaseudulla.⁴²⁰ Hajasutusalueella lähes jokaisella suomalaisella perheellä oli hieman viljelysmaata, jossa saatettiin kasvattaa ruokapöytään perunoita, porkkanoita tai muita vihanneksia.

Omassa perheessä mahdollisesti koetusta puutteesta huolimatta Fiina Pietikäinen päätti toimia vielä heikommassa asemassa olleiden, vakavasta aliravitsemuksesta kärsineiden työläisperheiden avustamiseksi. Vuoden 1917 toukokuussa Pietikäinen valittiin Helsingin kaupungin Kalliinajan Avustuskomitean puheenjohtaja Juho Tuomisen vakituiseksi avustajaksi.⁴²¹ Komitea oli saanut kaupungilta 200 000 markkaa jaettavaksi avustukseksi kaikkein köyhinten helsinkiläisten avustamiseksi. Avustuskomitean jäsen Fiina Pietikäisen tehtäviin kuului tehdä tarkastuskäyntejä niiden perheiden luona, jotka olivat avustusta pyytäneet. Näillä tarkastusmatkoilla avustuskomitean jäsenet kohtasivat aivan äärimmäistä köyhyyttä. Juho Tuomisen muistelmat kertovat kuinka:

---

419 Rantatupa 1979, 54–61; Rantatupa 2004, 314; Tuomisto 1984, 247.

420 Rantatupa 1979, 32–33.

421 Tuomisen muistelmissa esiintynyt Kalliinajan Avustuskomitea oli todennäköisesti osa Helsingin kaupungin muonitustoimikunnan aloittamaa toimintaa ”kalliinajan avustusten, kansanravitsemisen, kalliinajantalouden ja kunnan viljelysasiain alalla”. Vuoden 1917 kesäkuussa muonitustoimikunta lakkautettiin ja toimintaa jatkoi kansanravintohallitus. Kansanravintohallitus valvoi vähävaraisille valtuuston myöntämiä avustuksia, antoi havainto-opetusta halvan ja ravitsevan ruuan valmistuksesta, hankki ruokaa vähävaraisille kansankeittoloiden avulla ja edisti juurikkaiden, perunoiden ja vihannesten palstanviljelyä kaupungin mailla. Kuusanmäki 1987, 277.

Tällaisten asuntojen asukkaiden elämä oli sanoin kuvaamatonta. Heidän päällysvaatteensa oli pelkkiä riekaleita ja alusvaatteensa samanlaisia ryysyjä. Naiset olivat kokoonpainuneita, sairaita ja kuihtuneita. Lapset olivat kuolemankalpeita ja miehet olivat surun ja epätoivon murtamia.⁴²²

Pietikäinen ja muut komitean jäsenet saattoivat näkemäänsä suunnatonta puutetta lievittää vain hyvin vähäisessä määrin, sillä jaettavat summat vaihtelivat 25–75 markan välillä perheen suuruuden mukaan. Raha-avustuksen lisäksi jaettiin vielä jalkineita, vaatteita ja ruokatavaroita. Kokonaisuudessaan kaupunkivaltuuston komitealle myöntämät tilapäisavustuksiin tarkoitetut varat riittivät vähävaraisten puutetta lievittämään vain viikoksi tai kahdeksi.⁴²³

Fiina Pietikäinen ei suinkaan ollut ainut työväenliikkeen nainen, joka koki nälkää ja työttömyyttä kärsineiden perheiden puutteen helpottamisen tehtäväkseen. Helsingin työväenliikkeen naiset tekivät Helsingin kaupunginvaltuustolle ja Työväenjärjestöjen eduskunnalle vuonna 1917 useita aloitteita, joissa vaadittiin toimenpiteitä elintarvikekysymyksen ratkaisemiseksi ja avustusten jakamista varsinkin perheille. Varsinkin naisammattiosastojen johtokunnat vaativat kuntaa järjestämään myös naisille sopivia hätäaputoita.⁴²⁴

---

422 KA Juho Tuomisen muistelmat s.127.

423 KA Juho Tuomisen muistelmat s. 127–128.

424 KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ptk 6.4.1917, 12. pyk; *Työmies* 3.8.1917, 4.

5.2 Vallankumouksellisen vallan kahvassa

Helsingkiläisten naismiliisien johtajana

Ensimmäisen maailmansota puhkesi vuoden 1914 elokuussa. Sotatila esti vapaan kansalaistoiminnan käytännössä kokonaan myös Suomen suuriruhtinaskunnassa. Ankara sensuuri ja lakko-kielto veivät työväenliikkeen jäseniltä keinot parantaa työläisten ansioturvaa ja juridista asemaa. Työväenliikkeen aktiivit mukautuivat määräyksiin, koska he pelkäsivät viranomaisten muuten poistavan työväenjärjestöjen julkiset toimintaedellytykset.⁴²⁵ Fiina Pietikäisen puheita ei sotavuosilta ole säilynyt eikä hän tiettävasti kirjoittanut artikkeleita työväenlehtiin ensimmäisen maailmansodan aikana. Jälkipolville ei siis ole säilynyt viitteitä hänen ajatuksistaan vanhan työväenliikkeen hiljaisilta vuosilta. Suvussa säilyneen perimätiedon mukaan Fiina Pietikäisellä oli laaja koelma kansainvälisiä ja kotimaisia teoksia, jotka käsitelivät yhteiskunnallisia kysymyksiä ja erityisesti sosialismia. Lisäksi sosiaalisella Fiina Pietikäisellä oli paljon ystäviä ja tovereita, joiden kanssa hän saattoi jutella ajankohtaisista tapahtumista ja suomalaisen työväenliikkeen mahdollisuuksista vallinneessa tilanteessa. Pietikäinen oli sensuurista huolimatta varmasti tietoinen suomalaisessa työväenliikkeessä vallinneesta kautskyläisestä tulkinnasta, jonka mukaan työväestön tuli maltillisesti odottaa otollista tilannetta valtaannousuun. Ensimmäisen maailmansodan aikana suomalaisten työväenliikkeen aktiivien odottavat katseet suuntautuivatkin itään, jossa venäläisten vallankumouksellisten toivottiin syrjäyttävän tsaari vallastaan.⁴²⁶

Kaikesta keisari Nikolai II syrjäyttämiseen liitetyistä toiveista huolimatta tieto vuoden 1917 maaliskuun vallankumouksesta yllätti suomalaiset täydellisesti. Aikalaismuistelijoiden kuten E.K. Louhikon, Martta Salmela-Järvisen ja Oskari Tokoin kuvauksissa ilmenee, kuinka hämmentyneitä niin helsingkiläiset työläiset kuin

---

425 Soikkanen 1975, 191–193.

426 Heikkilä 1993, 355; Luukkola 1962, 5–6; Ylikangas 1986, 139–140.

SDP:n johtajat olivat maaliskuun 13. päivänä kun tieto tapahtumista saavutti Suomen pääkaupungin. Vallankumous saapui Helsinkiin kolme vuorokautta myöhemmin maaliskuun 16. päivä, kun venäläiset matruusit nousivat kapinaan nostamalla punalipun varuskunnan lippusalkoon ja sanoutumalla irti upseerien käskyvallasta. Helsingissä vallitsi aluksi jännittynyt ja pelonsekainen tunnelma, koska maihin astuneiden matruusien surmaamien upseerien ruumiita ajautui Katajanokan satama-altaaseen. Vallinneessa tilanteessa helsinkiläiset yli puoluerajojen katsoivat tarpeelliseksi kiinnittää rintaansa punainen rusetti tai olkapäähänsä punainen nauha osoituksena kantajansa tuesta Venäjän vallankumouksella.⁴²⁷

Helsingin sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön toimikunnan asema kaupungissa muuttui lähes välittömästi maaliskuun vallankumouksen jälkeen. Vielä vuoden 1917 alussa toimikunta joutui ankaran sensuurin ja valvonnan alaisuudessa hoitamaan pelkästään puolueen käytännön asioita paikallistasolla. Toimikunnan jäsenet puheenjohtaja Kullervo Manner, sihteeri J. K. Lehtinen sekä V. Viitanen, K. Talvio, H. Hurmevaara, E. J. Hämmäläinen, Julius Sundberg, A. Ahtio sekä vuoden 1917 maaliskuusta lähtien kokouksiin säännöllisesti osallistunut Fiina Pietikäinen saattoivat vallankumouksen myötä nopeasti havaita, että heidän harteilleen lankesi koko Helsingin järjestyksenpito. Kaupungin varsinainen poliisikunta oli jäänyt vaille johtoa, koska poliisimestari Bruno Walmqvist oli haavoittunut venäläisten matruusien ammuttua häntä. Tapahtumasta pelästyneenä Walmqvist oli paennut maan alle eivätkä poliisiviranomaiset uskaltaneet vastustaa maihin nousseita vallankumouksellisia, venäläisiä merisotilaita.⁴²⁸

---

427 Keskinen ja Silvennoinen 2004, 94; Laati 1955, 161–163; Louhikko 1943, 105; Salmela-Järvinen 1966a 101–104; Soikkanen 1975, 198; Tokoi 1947, 153–158.

428 Ks. TA Helsingin sos.-dem. kunnallistoimikunnan kokousten ptk 18.1.1917, 1. pyk; 13.3.1917, 2.pyk. ja 17.3.1917, 1. pyk; Keskinen ja Silvennoinen 2004, 93–94.

Kunnallistoimikunta päätti maaliskuun 17. päivän iltana pitämässään kokouksessa asettaa väliaikaisen järjestysvaliokunnan, joka huolehtisi järjestyksenpidosta kyseisestä illasta alkaen.⁴²⁹ Kunnallistoimikunnan jäsenet tiesivät, ettei vapaaehtoisista ja kunnallisjärjestölle lojaaleista järjestysmiehistä ja -naisista tulisi olemaan pulaa. Ongelmaksi muodostui ainoastaan varojen puute, sillä järjestyksenvalvonta oli kokopäiväistä työtä ja edellytti säännöllistä palkanmaksua. Kunnallistoimikunnan edustajat kävivätkin kaupunginvaltuuston puheenjohtajalta Norrménilta tiedustelemassa varoja järjestysmiesten palkkoihin. Rahoituksen ehdoksi Norrmén kuitenkin vaati eri puoluerhymien edustajista koostuneen yhteisen järjestystoimikunnan perustamista. Kunnallistoimikunnan edustajat esittivät epäilyksensä luokkatietoisten helsinkiläisten työläisten kyvystä ja tahdosta toimia yhteistyössä kaupungin porvarien kanssa, mutta järjestysmiesten palkanmaksun turvaamiseksi kunnallistoimikunnan jäsenet joutuivat mukautumaan kaupunginvaltuuston tahtoon. Maaliskuun 20. päivänä järjestetyssä kokouksessa kunnallistoimikunnan edustajat valitsivat kaupungin järjestyksenpidon vastaavaan esimiehistöön ensimmäiset edustajansa.⁴³⁰

Helsingin kaupungin järjestysmiehistö erosi vanhasta poliisikunnasta monessakin suhteessa. Järjestysmiehistöstä poistettiin kaikki viitteet venäläisestä järjestysvallasta. Toukokuun alkuun mennessä järjestysmiehistöstä irtisanottiin kaikki venäläiset ja venäläiselle hallinnolle turhan uskolliseksi mielletyt suomalaiset poliisit. Uusi järjestysmiehistö erottui entisistä, keisarinvallan alaisista poliisiviranomaisista myös ulkoasultaan ja aseistukseltaan. Yhtenäistä poliisiunivormua ei ollut käytettävissä, vaan

---

429 Toimikunnan ainut nainen Fiina Pietikäinen sai tehtäväkseen ostaa järjestysmiesten merkkejä varten punaista kangasta 500 merkkiä varten. Tehtävä ei ollut helppo, koska myös kangastavarasta oli Helsingissä pulaa ja hinnat olivat nousseet. Järjestysmiesten merkkien väri kuvastaa omalta osaltaan kuinka toimikunta suunnitteli kaupungin järjestyksenvalvonnan siirtyvän pelkästään järjestäytyneen työväestön tehtäväksi. TA Helsingin sos.-dem. kunnallistoimikunnan ptk 17.3.1917, 6. pyk.

430 TA Helsingin sos.-dem. kunnallistoimikunnan ptk 17.3.1917, 1. pyk., 19.3.1917, 5. pyk. ja 20.3.1917, 1. pyk.

Helsingin järjestyslaitoksen naisvaliokunta vuonna 1917. Fiina Pietikäinen istumassa oikealla. Naisvaliokunnan jäseneksi ei kuvan perusteella hyväksytty nuoria tyttöjä, vaan naismiliisit olivat noin 30 vuotta täyttä-neitä, elämää nähneitä työläisnaisia, joista useimmilla oli lapsia. Helsingin järjestysvaliokuntaan hyväksytyjen naisten pukeutuminen, varusteet ja erityisesti työtehtävät poikkesivat miesten vastaavista. Naisvalvojat oli-vat pukeutuneet tyypillisiin naisten talvivaatteisiin eli lähes lattiarajaan ulottuneeseen hameeseen ja päällystakkiin, jonka olkavarteen oli kirjattu vastaava tunnus kuin miespuolisilla valvojilla. He eivät säilyneiden vä-häisten lähteiden perusteella kantaneet kadulla kulkiessaan minkäänlais-ta asetta mukanaan, eivät edes puupatukkaa. Naisvalvojat työskenteli-vät etsivän osastossa ja rautatieasemalla, mutta erityisesti siveysoaston puolella sekä lastensuojeluun liittyneissä tehtävissä. Työmies-lehdessä vuoden 1917 toukokuussa ilmestyneen raportin mukaan naisvalvojen työtehtävät vastasivat nykyajan näkökulmasta katsoen lähinnä sosiaali-viranomaisten toimenkuvaa. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnal-le vuoden 1917 toukokuussa osoittamassaan kirjeessään naisvalvojen kokous määritteli ”naismiliisin tehtävänä olleen poliisilaitoksen kanssa tekemisiin joutuneitten naisten ja lasten huoltaminen”. Prostituotujen vangitsemisen ja valvomisen lisäksi naisvalvojat pidättivät tai olivat aina-kin mukana pidättämässä juopumuksesta, irtolaisuudesta ja varkaudesta epäiltyjä naisia. He järjestivät myös tilapäismajoitusta matkalaisille ja miestensä uhkaamille vaimoille, etsivät eksyneitä tai kotoaan karanneita lapsia, sekä tekivät kotikäyntejä perheisiin, joissa elettiin äärimmäises-sä köyhyydessä tai joiden vanhempia epäiltiin lasten pahoinpitelyistä tai heitteillejätöstä. KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan pöytäkirja-liite 14.; Kokkotulet III/1917, 27 (kuva); Työmies 20.5.1917, 4.

järjestyksestä vastuussa olleet henkilöt erotti kadulla muista kulkijoista ainoastaan olkapäällä olleesta punaisesta käsivarsinauhasta, johon oli ommeltu suurikokoinen H-kirjain. Aseistuksena järjestyslaitoksen miehillä oli vyöllä roikkuva punainen, ”Tokoin tuolinjalaksi” kutsuttu puupatukka. Järjestysmiehistöstä käytetty nimityskin muuttui kansanmiliisiksi. Eron tekeminen poliisi-terminologiaan oli harkittua, koska kansan keskuudessa varsinaisten poliisien katsottiin palvelle venäläisen hallinnon pyrkimyksiä.⁴³¹

Uuteen kansanmiliisiin hyväksyttiin myös naistyöntekijöitä. Kielteisesti väritynyt poliisitermi poistui pikaisesti myös järjestystoimikunnan naispalkkolisten tehtävänimikkeestä; naispoliisitermin sijaan vakiintui naisvalvojakäsite.⁴³² Fiina Pietikäinen valittiin Helsingin kaupungin järjestystoimikunnan ”järjestysmieheksi” lähes välittömästi maaliskuun vallankumouksen jälkeen, 24.3.1917.⁴³³ Fiina Pietikäisen tarkka toimenkuva Helsingin järjestystoimessa vallankumousvuonna 1917 ei ole tiedossa. Todennäköisesti Pietikäinen johti naispuolisia järjestysvalvoja. Tähän tulkintaan antaa viitteitä naisvaliokunnasta vuoden 1917 toukokuussa otettu kuva, jossa Fiina Pietikäinen on asettunut istumaan naisvalvojien eteen tavalla, joka antaa ymmärtää hänen olleen naisvaliokunnan toiminnasta vastuussa ollut henkilö.

---

431 Järjestystoimikunta irtisanoi kaikki poliisit huhtikuun alussa, mutta osa entisistä poliiseista otettiin takaisin järjestysvalvontatehtäviin erillisestä hakemuksesta. Entisen poliisimiehistön joukkoirtisanomisen voi tulkita johtuneen lähinnä järjestystoimikunnan pyrkimyksestä poistaa palveluksesta niin venäläiset poliisit kuin venäläiselle hallinnolle turhan uskolliset suomalaiset viranomaiset. Toukokuussa toimintansa aloittanut uusittu järjestyslaitos koostui siis jo maaliskuussa palvelukseen hakeutuneista järjestäytyneistä työläisistä, palvelukseen erillisestä hakemuksesta hyväksytyistä entisistä poliiseista sekä ylioppilaista. Valtaosa järjestyksen valvojista oli kuitenkin työväenjärjestöön kuuluneita työmiehiä. Hietaniemi 1987, 78–80; Keskinen ja Silvennoinen 2004, 73–74, 94.

432 KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan pöytäkirjaliite 14; *Kokkotu-let III/1917*, 27.

433 Pirkko Sandroosin arkisto: Helsingin kaupungin järjestystoimikunnan edustajien (Lauri af Heurlinin ja Yrjö Sirolan) päätös hyväksyä Fiina Pietikäinen järjestysmieheksi.

Naismiliisien ohjauksen lankeaminen Fiina Pietikäiselle ei olisi ollut mitenkään yllättävää, koska hän oli puolueen kunnallistiomikunnan ainut naispuolinen jäsen.⁴³⁴ Tämä luottamustehtävä velvoitti hänet osallistumaan työväenliikkeen naismiliisitoiminnan kehittämiseen.

Vuoden 1917 keväällä työnsä aloittaneet naisvalvojat eivät olleet ensimmäisiä naispoliiseja. Helsingin poliisilaitoksen siveyosasastolla oli jo vuodesta 1907 lähtien toiminut naispuolisia ”siveyskajitsijoita”. Naispoliisit olivat prostituoitujen keskuudessa työtä tehneitä porvarinaisia, jotka kuuluivat kristilliseen Valkonauhaliittoon. Heidän tehtäviinsä kuului prostituoitujen vartioiminen sekä työn ja suojan hankkiminen ”langenneille” naisille.⁴³⁵ Työväenliikkeen naisaktiivit jakoivat siveystyöhön sitoutuneiden porvarinaisten tavoin näkemyksen naisten tarpeellisuudesta poliisilaitoksella. Yhteiskunnan sukupuolittuneen työnjaon vuoksi myös työväenliikkeen naiset mielsivät prostituoitujen vangitsemisen ja valvonnan vain naisille soveltuviksi. Miespuolisten poliisien ei katsottu sukupuolensa vuoksi olleen itsenäisesti kelpollisia vastaamaan prostituoitujen vangitsemisesta. Naisliiton vuoden 1917 lokakuussa järjestetyssä edustajakokouksessa Fiina Pietikäinen korosti naisten merkitystä ns. siveystyössä toteamalla, että:

poliisin kanssa tekemisiin joutuville naisille on suuresta merkityksestä, että siveys- ja etsivissä osastoissa on naisvalvojat. Sielläkin hyvällä saadaan paljon aikaan.⁴³⁶

Valkonauhaliiton naiset olivat maaliskuun vallankumouksen jälkeen valmiita jatkamaan siveystyötä, mutta työväenliikkeen edustajien saatua valtaa kaupungin järjestystoimesta, heidät poistettiin naisvalvojan työstä. Kaikki Helsingin poliisilaitokselle keväällä vuonna 1917 palkatut naispoliisit olivat taustaltaan

---

434 *Kokkotulet III/1917*, 27.

435 Leskinen 1999, 14, 31.

436 Suomen Sosialidemokraattisen Naisliiton kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä lokak. 4–6 p. 1917, 30.

työläisnaisia.⁴³⁷ Tunnettu Valkonauha-järjestön aktiivi Tilma Hainari paheksui poliisimestari Voss-Schraderille esittämässään kirjeessään kesäkuun 1. päivä järjestystoimikunnan päätöstä palkata naisvalvojiksi järjestyneitä työläisnaisia ehdokkaina olleiden sairaanhoitajien ja opettajattarien sijaan. Hainarin näkökulmasta koulutetut naiset olisivat soveltuneet tehtävään työläisnaisia paremmin, koska:

naispoliisin tulee olla, onnistuakseen arkaluontoisessa tehtävässään, paljon korkeammalla sivistysasteella kun ne naiset, joita hänen tulee hoitaa ja valvoa. Hänen tulee kasvattaa ja nostattaa, eikä vain valvoa järjestystä.⁴³⁸

Hainarin nimeä ei naisvalviokunnan tai naisvalvojen työtä kuvaavissa vähälukuisissa lähteissä tämän jälkeen esiinny, joten naismiliisityö siirtyi vuoden 1917 toukokuussa Fiina Pietikäiselle ja muille järjestyneille työläisnaisille. Valkonauhajärjestön naiset lopettivat välittömästi myös vierailunsa siveysoseasteille. Työläisnaisten näkemykset naisrikollisista ja prostituoiduista erosivat niin voimakkaasti Hainarin ja muiden Valkonauhajärjestöaktiivien siveellisyyden ja sivistyksen merkitystä korostaneista arvoista, että yhteistyön jatkaminen olisi ollut mahdotonta.⁴³⁹ Porvarillisten naisjärjestöjen aktiivit ja kristilliset yhdistykset mielsivät prostituoitujen naisten auttamisen olleen mahdollista ainoastaan asianomaisten ankaran katumuksen ja elämäntapamuutoksen myötä.⁴⁴⁰ Työväenliikkeen naisaktiiveille prostituutio edusti kapitalistista sortoa äärimmillään. *Työläisnaisessa* julkaistiin 1910-luvulla useita artikkeleita, joissa prostituution selitettiin johtuneen työläistyttöjä kohdanneesta ankarasta köyhyydestä ja

---

437 Naisvalvojia oli vuoden 1917 toukokuun lopussa jo 25 henkilöä. KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan kokouksen pöytäkirjaliite 14; Lehtinen 1999, 32.

438 VA Helsingin poliisilaitoksen kanslia; Tilma Hainarin kirje poliisimestari Voss-Schraderille. 1.6.1917.

439 Leskinen 1999, 2, 32.

440 Markkola 2002, 311.

porvarimpiesten tahdosta hyväksikäyttää köyhälistön naisia, jotta yläluokkaisten naisten kunnia säilyisi. Useiden työväenliikkeen naisaktiivien näkökulmasta prostituoidut olivat uhreja, joita oli autettava.⁴⁴¹ Naisvaliokunnan toiminnasta *Työmies*-lehteen toukokuussa kirjoittanut Olga Suominen perustelee avustustyön tärkeyttä juuri luokkasisaruudella:

Kuinka voitaisiin nyt kieltää naisilta oikeus käydä työhön kurjuuteen poljettujen sisariensa puolesta, jotka eivät itse, melkein lain ulkopuolelle joutuneina voi itseään turvata tähän asti hallituksensa olleiden miesten itsekkyyttä vastaan?⁴⁴²

Luokkatietoisien yhteiskuntatulkinnan lisäksi naisvalvojen myötätuntoa prostituoituja, äärimmäisessä köyhydessä eläneitä perheitä ja heitteille jätettyjä lapsia kohtaan selittää valvojen omat kokemukset. Monet naisvalvojat olivat Fiina Pietikäisen tavoin kokeneet lapsuudessaan ja nuoruudessaan ankaraa köyhyyttä ja turvattomuutta.

Vaaranpaikka – järjestysvalta murenee

Työväenjärjestöjen eduskunnan vaikutusvalta kasvoi Helsingissä vuoden 1917 heinäkuussa järjestetyn poliisilakon johdosta; miilisit olivat lakossa kesäkuun 30. päivästä heinäkuun 27. päivään vastalauseena poliisimestari Voss-Schradenin pyrkimykselle erottaa 200 maaliskuun vallankumouksen jälkeen palvelukseen otettua miliisiä. Voss-Schraden epäonnistui ja miliisilakon myötä kaupungin järjestysvalta siirtyi vähitellen työväestön edustajille. Järjestyneen työväenliikkeen edustajien voitto oli vain hetkellinen, sillä miliisilakko vauhditti kehitystä, joka siirsi vallan kabinetista ja kokoushuoneista kaduille. ”Katujen parlamenttien” pettymystä sosialidemokraattien toimintaan lisäsi työväenliikkeen arvovaltatappio eduskunnassa heinäkuussa 1917: SDP:n

441 *Työmies* 20.5.1917, 4; Häkkinen 1994, 90.

442 *Työmies* 20.5.1917, 4.

eduskuntaryhmän pyrkimykset saada valtalaki hyväksytyä epäonnistuivat, ja Venäjän väliaikainen hallitus hajotti eduskunnan. Pettymys SDP:n puoluetoimikunnan parlamentaarisiiin saavutuksiin kasvoi Helsingissä samanaikaisesti, kun elintarvikepula paheni ja miliisi lakkoilivat. Tyytymättömyyttä aiheutti erityisesti työttömyyden tuntuva kasvu. Venäjän valtion teettämien linnoitustöiden supistaminen johti Helsingissä joukkotyöttömyyteen. Vuoden 1917 heinäkuussa Helsingin kaduilla kulki 8 600 entistä linnoitustyöläistä ja lisäksi 3 000 meripuolustuslinjalla työskennellyttä työtöntä. Työttömien linnoitustyöläisten ahdinkoa lisäsi se, että joillakin työmailla osa palkoista oli jäänyt maksamatta. Lisäksi kaupungissa oli paljon tilastoimattomia työttömiä, varsinkin naisia, ja tuhannet tekivät osa-aikaista työviikkoa. Erityisesti Helsingin kunnallisjärjestön kokouksissa radikaalimmat vaativat vallan ottamista työväestön käsiin jo kesällä 1917.⁴⁴³

Kansanjoukkojen epäluulo ja pettymys purkautuivat alkusyksystä lähtien kaikkia vallanpitäjiä kohtaan. Fiina Pietikäinen joutui itsekin elokuun 9. päivä vaaratilanteeseen. Hän sai aamupäivällä kotiinsa odottamattoman, mutta hyvin tutun vieraan. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan puheenjohtaja, monista järjestö- ja luottamustehtävistä tutuksi tullut kauppias Juho Tuominen kertoi, että kyseisenä aamuna Helsingin kaupungin rahatoimikamari oli työläisjoukkojen ankaran painostuksen johdosta viimein suostunut myöntämään kaupungin vähävaraisille kalliin ajan raha-avustusta. Rahatoimikamari oli päättänyt palkata jo toukokuussa vastaavan tapaisen avustuksen jakelusta vastuussa olleen Tuomisen organisoimaan raha-avustusten jakoa. Tuominen tiesi, ettei selviäisi suururakasta yksin, joten hän pyysi Fiina Pietikäisen avustajakseen tähän tärkeään tehtävään. Pietikäinen suostui välittömästi ja lähti Tuomisen kotiin sopimaan tarkemmista toimenpiteistä. Avustajaksi näin lyhyellä varoitusajalla oli suostunut myös niin ikään jo toukokuussa avustuksia jakamassa ollut Arvo Siivonen. Pietikäinen, Siivonen ja Tuominen eivät

---

443 TA Helsingin sos.-dem. kunnallisjärjestön kokouksen ptk 20.7.1917, 4. pyk.; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 412; Keskinen ja Silvennoinen 2002, 96–98; Soikkanen 1975, 230–232; Upton 1980, 184–185.

Tuomisen asunnossa ehtineet kauan pohtia tarvittavia käytännön järjestelyjä, kun he havahtuivat ovikellon soittoon. Tuomisen oven takana seisojia kiihtyneitä työläisiä, jotka vaativat avustusten jakoa heille välittömästi. Tuominen ymmärsi nopeasti, että rahatoimikamarin johtajat olivat väkijoukon uhatessa paljastaneet, että avustusten jako oli uskottu hänelle. Tuominen, Siivonen ja Pietikäinen yrittivät selittää, ettei Tuomisen asunnossa ollut rahaa, eikä tulisi koskaan olemaankaan, vaan avustukseen tarkoitetut varat olivat rahatoimikamarin kassassa.⁴⁴⁴

Avustusten jakamisesta vastuussa ollut kolmikko yllättyi pahtaen, koska väkijoukko ei suostunut uskomaan heidän saansa, vaikka ainakin Tuominen ja Pietikäinen olivat olleet mukana työväenliikkeen luottamustehtävissä lähes kaksikymmentä vuotta.⁴⁴⁵ Väkijoukon uhatessa heidän oli käveltävä rahatoimikamarin kansliaan, jossa kasööri J.V. Anderson vahvisti asian. Tilanne oli Tuomisen, Pietikäisen, Siivosen ja Rahatoimikamarin virkailijoiden kannalta todella hankala, suorastaan vaarallinen, joten Anderson tarjosi avustusten jakamisesta vastuussa olleille

---

444 KA Juho Tuomisen muistelmat s. 129.

445 Juho Tuomisen, Fiina Pietikäisen ja Arvo Siivosen kohdistettuun painostukseen, uhkailuun ja vapaudenmenetykseen johtaneet tapahtumat olivat käynnistyneet jo elokuun 1. päivänä, jolloin väkijoukko piiritti Helsingin työväenliikkeen toimiston. Työväenjärjestöjen eduskunta lähetti paikalle omat toimitsijansa rauhoittamaan kiihtyneitä ihmisiä, mutta väkijoukko torjui heidät. Piirityksessä mukana olleiden henkilöiden keskuudesta oli valittu toimikunta, jonka legitimiuden edustaa helsinkiläisiä työttömiä ja köyhälistöä Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan piti vastentahtoisesti tunnustaa. Seuraavan viikon aikana epäjärjestys paheni entisestään kun Senaattorin väkijoukko tunkeutui Kauppatorille ja pakotti myyjät alentamaan perunoiden kilohintaa 4,5 markasta markkaan kilolta. Osa väkijoukosta ryösti kauppa-aluetta kalaa ja leipää eivätkä paikalle saapuneet miliisit onnistuneet tilannetta rauhoittamaan, vaikka pidättivätkin joitakin henkilöitä. Väkijoukon suorittamat omavaltaiset elintarvikkeiden talteenotot ja mellakointi jatkuivat sen sijaan edelleen. Elokuun 9. päivänä väkijoukko tunkeutui Helsingin valtuuston raha-asiaisten valiokunnan istuntoon. Tämän rynnäkönnön seurauksena valtuuston jäsenten oli jo oman turvallisuutensa vuoksi myönnettävä kalliin ajan avustuksiin. Asiasta ilmoitettiin saman tien puhelimitse Juho Tuomiselle. Upton 1980, 131–132; *Työmies* 13.8.1917, 2.

työväenliikkeen aktiiveille käytettäväksi Vanhan Seurahuoneen ruokasalia. Tässä tilassa avustusten jakamisen oli tarkoitus alkaa seuraavan päivän aamuna. Tuominen, Siivonen ja Pietikäinen siirtyivät välittömästi saliin tekemään käytännön järjestelyjä väkijoukon piirittäessä Seurahuonetta. Ravintolasalin ovella seisoi kaksi suurikokoista miestä, jotka estivät heidän poistumisensa tilasta. Vasta kello 10 aikaan illalla väkijoukko päätti päästää Tuomisen kotiinsa nukkumaan. Tiedossa ei ole saivatko avustajat Fiina Pietikäinen ja Arvo Siivonen poistua jo aikaisemmin.⁴⁴⁶

Fiina Pietikäiselle elokuun 9. päivä oli varmasti henkisesti todella raskas. Kaupungin myöntämien raha-avustusten jakaminen alkoi osoittautua vaaralliseksi, jopa omaa henkeä ja terveyttä uhanneeksi tehtäväksi. Tästä huolimatta Pietikäinen meni seuraavana aamuna Seurahuoneen ruokasaliin jakamaan avustuspilppuja. Vielä toukokuussa hän oli itse kotikäyntejä tehdessään voinut varmistaa, että avustukset päätyivät kaupungin kaikkein köyhimmille helsinkiläisille. Vuonna 1917 elokuussa väkijoukon painostaessa Tuomisella, Pietikäisellä, Siivosella ja viidellä muulla lipukkeita jakamaan saapuneella henkilöllä ei ollut mitään mahdollisuutta selvittää 50–150 markan arvoisten avustusta vaatineiden henkilöiden todellista avuntarvetta. Muutaman päivän kuluttua tilanne oli rauhoittunut tarpeeksi, jotta avustuspilppukeita jakaneet saattoivat pyytää apua jonottaneilta Työnvälitystojen korttia. Näin avustukset pystyttiin rajoittamaan Helsingin kaikkein köyhimmälle väestönosalle, työttömille työläisille.⁴⁴⁷

Avustusten jakamisessa ilmenneet ongelmat paljastavat ainakin kaksi olennaista muutosta verrattuna Tuomisen komitean vuoden 1917 toukokuussa toteuttamaan kalliin ajan avustusten jakeluun. Ensinnäkin helsinkiläisen köyhälistön kokemaa puutetta ei kuluneen kesän aikana ollut helpottunut, vaikka maaliskuun vallankumouksen jälkeen Helsingissä oli ollut lukuisia lakkoja, joiden avulla työntekijät olivat onnistuneet tuntuvasti nostamaan palkkojaan. Elintarvikkeiden yhä jatkunut kallistuminen oli no-

---

446 KA Juho Tuomisen muistelmat s. 129–130.

447 KA Juho Tuomisen muistelmat s. 130.

peasti leikannut merkittävän osan palkankorotuksista aiheutu-
neesta hyödystä. Lisäksi työttömien määrä kasvoi kasvamistaan.
Kaupungin järjestämät hätäaputoita ei riittänyt kaikille työtä
tarvitseville ja varsinkin työttömät naiset jäivät täysin hyvänteke-
väisyysjärjestöistä ja sukulaisten tuesta riippuvaisiksi, koska Hel-
singin työväenjärjestöjen eduskunnan ja naisammattiosastojen
vaatimuksista huolimatta kunta ei katsonut voivansa työllistää
heitä.⁴⁴⁸

Toinen, tämän tutkimuksen kannalta paljon olennaisempi
seikka on Tuomisen muistelmissa ilmennyt avustusta vaatineiden
työläisten luottamuksen puute työväenliikkeen järjestöaktiiv-
veja kohtaan. Fiina Pietikäinen, Juho Tuominen ja Arvo Siivonen
eivät todellakaan olleet ainoita helsinkiläisissä työväenjärjestöis-
sä pitkään vaikuttaneita henkilöitä, joiden lupauksiin ei luotettu.
Esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeen pitkäaikainen aktiivi E.K.
Louhikko kirjoitti muistelmissaan, kuinka kesällä 1917 lakkoja
selvittelemään tulleet ammattiliittojen edustajat joutuivat raivos-
tuneiden työläisten halveksunnan kohteeksi.⁴⁴⁹

Vuoden 1917 elokuussa kaduilla tapahtunut liikehdintä ei ollut
enää työväenliikkeen aktiivien kontrolloitavissa. Helsingin Kun-
nallisjärjestö pyrki lopettamaan anarkistisen liikehdin kutsumal-
la elokuun 13. päivä työväentalolle kansankokouksen päättämään
toimenpiteistä elintarvikekysymyksen ratkaisemiseksi.⁴⁵⁰ Fiina
Pietikäinen ja muut kunnallistoimikunnan jäsenet olivat kui-
tenkin koollekutsumassaan kokouksessa aivan altavastaajan ase-
massa. Työväentaloon ja sen pihamaalle oli kerääntynyt 25 000
työläistä, yli kymmenkertaisesti enemmän väkeä kuin edellisessä
kunnallisjärjestön kokouksissa. Välittömästi puheenjohtajavalin-
nan jälkeen toimikunnalle esitettiin torilla jo aiemmin hyväksy-
tyn komitean laatima päätösehdotus, jonka mukaan koko maan
voivarastot oli tarkastettava, elintarvikkeiden hinnat alennetta-
va ja elintarvikkeiden salakaupasta vastuussa olleet tuomittava.

---

448 *Työmies* 10.6.1917, 1; *Työmies* 17.8.1917, 3; Helsingin Työväenyhdistyksen
toimintakertomus 1917, 3–4.

449 Louhikko 1943, 117–118.

450 *Työmies* 13.8.1917, 2; Manninen 1992, 283.

Vaatimuksia vauhdittamaan kokous vaati yleisen kunnallislakon käynnistämistä välittömästi. Kunnallislakko kesti kaksi päivää eikä miliisi sen aikana onnistunut huolehtimaan järjestyksenpidosta. Lakon aikana murtauduttiin esimerkiksi Valion voivara-toihin ja voita jaettiin runsain määrin halukkaille. Kunnallislakon päätyttyä Helsingissä tapahtui ns. Pörssitalon mellakka; kunnan työntekijät saartoivat Pörssitalolle kokoontuneen kaupunginvaltuuston. Lopulta tilanne raukesi kun vt. poliisimestari Kustaa Rovio miliisiin ja porvarillisten vapaaehtoisten, lähinnä nuorten ylioppilasmiesten voimin hajotti patukoin Pörssitaloa piirittäneet joukot. Mellakointi jatkui seuraavanakin päivänä, kun väkijoukkoa Senaatintorille hajottamaan tullutta ratsumiliisiä kivitettiin.⁴⁵¹

Fiina Pietikäiseen näkemyksiin työväestön ja koko Suomen tulevaisuudesta vuoden 1917 elokuun tapahtumat eivät voineet olleet vaikuttamatta. Helsingin työväenjärjestön eduskunnan tai miliisiin toimenpiteet eivät enää riittäneet ohjaamaan SDP:n johtoon, puolueen eduskuntaryhmään ja jopa työväenliikkeen paikallistason aktiiveihin luottamuksensa menettäneitä työläisiä organisoituu joukkotoimintaan. Helsingin työväenjärjestön eduskunnan ja Helsingin sos.-dem. kunnallistoimikunnan jäsenenä hän oli omakohtaisesti havaitsemassa, kuinka pääkaupunkiseudun järjestäytyneen työväestön johto menetti valta-asemansa torikokouksille. Osa työväenliikkeen johtohahmoistakin kannatti syksyllä 1917 sotaa keinona syrjäyttää porvarit vallasta. Heihin lukeutui esimerkiksi Pietikäisen hyvin tuntema, SAJ:n entinen puheenjohtaja Eero Haapalainen.⁴⁵²

---

451 Elokuun 1. päivänä järjestetyssä sos.-dem. kunnallisjärjestön kokouksessa osanottajia oli noin 2000, heinäkuun 11. päivän kokouksessa noin 3000. TA Helsingin sos.-dem. kunnallisjärjestön ptk 11.7.1917 ja 1.8.1917, 13.8., 2 ja 4. pyk; *Työmies* 14.8.1917, 3; Hietaniemi 1987, 85–86; Keskinen ja Silvennoinen 2004, 98–99; Manninen 1992, 283; Tuomisto 1984, 259.

452 Eero Haapalainen oli jo vuoden 1917 syksyllä vakuuttuneena aseellisen vallankumouksen tärkeydestä. Hän oli perustanut kaarteja ja neuvottelut venäläisten sotilaiden kanssa ase- ja sotilasavusta. Kullervo Manner, Otto Ville Kuusisen, Matti Turkia ja Oskari Tokoi uskoivat viimeistään loka-kuussa aseellisen yhteenoton tapahtuvan joka tapauksessa, koska joukkojen vallankumousintoa ei enää heidän mukaansa voinut pidätellä. Järjesty-

Helsinki oli ajautumassa kohti täydellistä anarkiaa. Pelkoa väkivaltaisista yhteenotoista lisäsi ympäri maata perustetut aseelliset palokunnat, järjestysjoukot ja suojeluskunnat. Helsingissä suojeluskunnan perustivat Pörssitalon piiritystä hajottamassa olleet vapaaehtoiset yhteenoton jälkeisenä päivänä. Lisäksi Venäjän heikko väliaikainen hallitus oli eduskunnan hyväksymän valtalain johdosta hajottanut eduskunnan elokuun alkupuolella ja määrännyt uudet vaalit toimitettavaksi lokakuussa. Porvarien vaalivoiton myötä sosialidemokraattien mahdollisuudet saavuttaa tavoitteensa parlamentaarisiin menetelmin näyttivät entistä synkemmiltä. Oskari Tokoin johtama senaatti hajosi elokuun puolivälissä ilman, että se olisi pystynyt ratkaisemaan joukkojen liikehännän kannalta olennaista elintarvikekysymystä. Nälkiä talvi lähestyi.⁴⁵³ Fiina Pietikäisellä oli tässä tilanteessa ainoastaan kaksi varteentotettavaa vaihtoehtoa. Hän saattoi joko luopua luottamustehtävistään ja vetäytyä tapahtumista syrjään tai ottaa vakavasti yhä useamman työläisen spontaaneissa torikokouksissa ja kunnallisjärjestön järjestämässä kokoontumisissa esittämä ajatus vallankumouksellisesta toiminnasta.

Vallankumouksellinen toimijuus vaihtoehtona

Vuoden 1917 keväästä lähtien Fiina Pietikäinen oli naisvalvojen vastuuhenkilönä osallistunut aktiivisesti järjestysvallan rakentamiseen Helsingissä. Viimeistään syksyllä hän havaitsi, että työväenjärjestöt olivat epäonnistuneet tehtävässään ylläpitää pääkaupungissa järjestystä. Pietikäiselle oli varmasti suuri järkytys, että yleistä järjestystä eivät uhanneet porvarit, vaan kaikkiin vallanpitäjiin tyytymättömät työläiset tilanteessa, jossa kaupunki oli ajautumassa nälänhädän partaalle.

---

neen työväenliikkeen johtohahmojen tuli heidän mukaansa johtaa joukkoja, vaikkakin erityisesti Tokoi oli tässä suhteessa epävarma. Soikkanen 1975, 242; Upton 1980, 229; Rinta-Tassi 1986, 30–36.

453 Manninen 1992, 282–285, 290–304; Soikkanen 1975, 232–238.

Suomalainen työväenliike jakaantui konkreettisesti vasta sisällissodan jälkeen, mutta jo vuonna 1917 on havaittavissa, että SDP:n sisällä oli erilaisia näkemyksiä sopivasta menettelytavasta. Ainakin Helsingissä vanhan työväenliikkeen aktiivien mielipiteet rakoilivat jo useita kuukausia ennen sotaa. Työväenliikkeen joh-tohenkilöiden näkökantoja olivat syksyn kuluessa jyrkentäneet syksyn eduskuntavaalit, joissa SDP menetti enemmistönsä. Puo-lueen johto ei alistunut vaalitappioon, vaan esimerkiksi Kullervo Manner ja Otto Wille Kuusinen esittivät syytöksiä vaalivilpistä. Lokakuun lopulla julkistettiin SAJ:n valtuustossa, SDP:n puolue-toimikunnassa ja eduskuntaryhmässä hyväksytty Me vaadimme-julistus, joka sisälsi uhkauksen joukkojen liikkeellelähdestä, mi-käli eduskunta ei ottaisi valtion haltuun elintarvikkeiden jakelua ja kauppaa ja takavarikoisi elintarvikevarastoja. Julistus edellytti myös valtalain hyväksymistä ja perustuslakia säättävän kansa-laiskokouksen kutsumista koolle.⁴⁵⁴ Mielipiteet ulkoparlamen-taarisen toiminnan välttämättömyydestä yleistyivät, kun tiedot porvaripuolueiden pyrkimyksestä keskittää eduskunnassa valta kolmen valtionhoitajan käsiin marraskuun alussa tulivat julki-suuteen.⁴⁵⁵

Sosialidemokraattisen puoluekokouksen Forssassa vuonna 1903 hyväksymässä ohjelmassa ilmeni selkeästi, että puolueen lo-pullinen tavoite oli sosialistinen yhteiskunta. Sisällissodan jälkei-sestä tilanteesta poiketen tämän tavoitteen hyväksyivät vuonna

---

454 Soikkanen 1975, 238–242; Upton 1980, 229; Salkola 1985, 45–47.

455 Me vaadimme -julistuksen julkaisemisen ja bolševikkien valtaannousun myötä eduskunnan porvaripuolueiden edustajat joutuivat vaikeaan tilan-teen eteen. Ratkaisuna porvarilliset ryhmät jättivät 8.11.1917 eduskunnalle ilmoituksen kolmimiehisen valtionhoitajakunnan asettamisesta. Helsingin työväenjärjestöjen toimeenpaneva komitea tulkitsi tämän merkitsevän val-lankaappausyritystä eduskunnalta valtionhoitajien käsiin. Komitea kutsui työväkeä koolle Helsingissä 10.11.1917. Kokous päätti keinoja kaihtamat-ta estää eduskunnan syrjäyttämisen vallasta. Seuraavana päivänä *Työmies*-lehdessä julkaistiin uhkaus vallankumoukselliselle tielle lähtemisestä, mi-käli Me vaadimme -julistuksen sijaan porvarienemmistöinen eduskunta hyväksyisi valtionhoitajaesityksen. *Työmies* 10.11.1917, 1, 11.11.1917, 1; Rinta-Tassi 1986, 50–51.

1917 periaatteessa kaikki sosialidemokraatit. Sen sijaan tarkoitukseen soveltuvat keinot ja kysymys oikeasta ajoituksesta toimia aiheuttivat kiistaa.⁴⁵⁶

Suomalaista työväenliikettä laajasti tutkineen Soikkasen mukaan vuoden 1917 syksyllä SDP:n johto jakautui vallankumouslinjaa kannattaneisiin ja vallanoton vastustajiin.⁴⁵⁷ Jako vallankumouksellisiin ja parlamentaarisia keinoja suosineisiin vaikuttaa kuitenkin turhan yksiselitteiseltä, sillä työväenliikkeen aktiivilla ei vallinneessa yhteiskunnallisessa tilanteessa ollut aikaa tai mielenkiintoa miettiä vallankumousstrategioita. Toisin kuin historiantutkijat SDP:n aktiivit eivät tienneet tulevaisuuden tapahtumista, vaan pyrkivät kaoottisessa tilanteessa valitsemaan huonoista vaihtoehdoista omasta mielestään vähemmän huonot. Vielä vuonna 1917 puolueen johtavien aktiivien menettelytapaa koskevat näkemyserot onkin aiheellista tulkita erilaisiksi selviytymisstrategioiksi Suomen historian ”hullun vuoden” tapahtumiin. Lisäksi on hyvä muistaa, etteivät työväenliikkeen johtohenkilöt tehneet päätöksiä ideologisista perusteista, vaan reaktioina uhkaaviksi koettuihin ilmiöihin kuten suojeluskuntien ja omavaltaiten punakaartien perustamiseen, vaalitappioon ja yhä vaikeutuneeseen elintarvikekysymykseen. Epävarmassa yhteiskunnallisessa tilanteessa vähemmistö SDP:n johtavista toimijoista vetäytyi syrjään puolueen tehtävistä. Valtaosa päätti kuitenkin jäädä puolueen luottamustehtäviin silläkin uhalla, että sota vaikutti yhä todennäköisemmältä skenaariolta. Juuri kukaan ei toivonut sotaa, mutta yhä useampi saattoi uskoa, ettei sotaa voinut enää välttää ja että siihen oli varauduttava. Moni jäi työväenliikkeen toimintaan mukaan myös silkasta velvollisuudentunnosta.

Työväenliikkeen jäseniä vuoden 1917 syksyllä jakaneita mielipide-eroja on aiheellista tulkita laajemmin kuin kysymyksenä aseellisesta toimijuudesta ja sen hyväksyttävyydestä. Työväenliikkeen aktiiveilla oli erilaisia näkemyksiä myös joukkojen roolista ja soveliaista menettelytavoista erittäin vaikeassa, jatkuvasti

---

456 Rinta-Tassi 1989, 51, 56; Soikkanen 1975, 262–276; Tuomioja 1979, 165–178.

457 Soikkanen 1975, 248–251.

muuttuvassa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Osa työväenliikkeen jäsenistä vastusti ehdottomasti kaikkea aseellista toimintaa ja uskoi syksyn vaalitappiosta huolimatta edelleen eduskunnassa säädettävien reformien mahdollisuuteen keinona parantaa työväestön asemaa. Valtiollisedustuksellisen politiikan kannattajat hyväksyivät mielenosoitukset, lakot ja muut porvarien painostustoimenpiteet, mutta määrittivät työväenliikkeen paikallistason jäsenten roolin vähäisemmäksi kuin kumouksellista toimijuutta kannattaneet. Eduskuntatyöhön luottaneet mielsivät ”rivijäsenten” ensisijaiseksi tehtäväksi äänestää oman puolueen miehet ja naiset valtaan. Edustuksellisen politiikan kannattajiin lukeutuvat vuoden 1917 syksyllä mm. Taavi Tainio, Väinö Tanner, Miina Sillanpää ja Väinö Wuolijoki. Suomen työväenliikkeen historian kannalta on mielenkiintoista, että samat henkilöt edustivat sisällissodan jälkeen SDP:n reformisiipeä, joka käytännössä sanoutui irti sosialistisen yhteiskunnan tavoittelusta jo 1920-luvun alkupuolella. Vähemmistöön jääneet reformipolitiikan jatkamista kannattaneet poistuiivat työväenliikkeen luottamustehtävistä havaitessaan tapahtumien ajautuvan väkivaltaista kumousta kohti.

Sodan uhasta huolimatta osa työväenliikkeen aktiiveista näki valtiollisen vallan ottamisen järjestäytyneen työväestön käsiin todellisena vaihtoehtona viimeistään vaalitappion myötä. Vallankumoukseen liittyikin valtiollisedustuksellista linjausta voimakkaammin työväestön joukkojen roolin korostuminen. Vallankumoukseen myönteisesti suhtautuneet uskoivat työväestön edun vaatineen kaikkien työväenliikkeen kollektiiviin itsensä sisäistäneiden omakohtaista toimijuutta porvarien ”riiston” lopettamiseksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut vallan antamista ”katujen parlamenteille”. Niin (väkivaltaisen) vallankumouksen hyväksyneet kuin eduskunnan kautta toteutettuihin reformeihin luottaneet edellyttivät joukkojen noudattavan työväenjärjestöjen edustajien määräyksiä. Työväenjärjestöjen päätöslauselmien tahdon vastaisesti toimineiden työläisten ei mielletty kuuluneen työväenliikkeen kollektiiviin. Esimerkiksi Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan perustamiin aseellisiin järjestys-

kaarteihin hyväksyttiin ainakin sääntöjen perusteella ainoastaan luokkatietoisia ja luotettavia ammattiosastojen jäseniä.⁴⁵⁸

Työväenliikkeen johtavienkin jäsenten näkemysten tulkitseminen on hankala tehtävä, varsinkin koska monen mielipiteet vaihtuivat syksyn 1917 ja alkuvuoden 1918 kuluessa.⁴⁵⁹ Fiina Pietikäisen poliittisista näkemyksistä vallankumousvuonna 1917 ei ole jäänyt jäljelle yhtään lähdettä, joten hänen ideologisten mielipiteidensä tulkitseminen on mahdotonta. Sen sijaan Pietikäisen toimijuus paljastaa, että hän suhtautui valtiollisedustukselliseen toimijuuteen kriittisesti. Hän ei poistunut työväenjärjestöjen luottamustehtävistä vuoden 1917 syksyn kuluessa kuten vallankumouksellisuuden selvästi torjuneet aktiivit. Fiina Pietikäisen toimijuus vallankumousvuonna 1917 erosi esimerkiksi Miina Sillanpään vastaavasta. Irma Sulkunen on tutkimuksessaan tuonut esille, kuinka Sillanpään etäännytti sosialidemokraattisesta järjestötyöstä sen jälkeen, kun hänet valittiin Elannon ravintoloiden tarkastajan virkaan vuonna 1916. Sillanpää oli iän myötä muutenkin muuttunut puhetavaltaan ja näkemyksiltään varovaisemmaksi ja läheinen yhteistyö Elannon toimitusjohtaja Väinö Tannerin kanssa omalta osaltaan vaikutti hänen maltillistuvasti. Työkiireisiinsä vedoten Sillanpää oli jo vuoden 1916 keväällä sanoutunut irti Naisliiton puheenjohtajan tehtävästä eikä hän toukokuusta 1917 lähtien osallistunut edes jäsenenä Naisliiton liittotoimikunnan työhön. Sillanpää vetäytyi myös puoluetoiminnasta ja sosialidemokraattisesta eduskuntatyöstä vuoden 1917 kuluessa ja kieltäytyi osallistumasta Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan kokouksiin.⁴⁶⁰

Sen sijaan Fiina Pietikäisen etäännytti vuoden 1917 aikana ehdottoman kielteisesti kaikkeen aseelliseen toimintaan suhtautuneista naisjärjestöistä.⁴⁶¹ Fiina Pietikäinen toimi vuosina 1915–

---

458 Kettunen 1986, 85–86; Salkola ja Piilonen 1989, 39; Soikkanen 1975, 238–239, 309; Tuomioja 1979, 166.

459 Soikkanen 1975, 232–276; Tuomioja 1979, 165–178, 187–200.

460 Sulkunen 1989, 59.

461 Sos.-dem. Naisliiton tai Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston pöytäkirjoissa ei edes marraskuun suurlakon aikana ilmene päätöksiä, joiden

1916 Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston johtokunnassa, johon hän kieltäytyi syytä ilmoittamatta asettumasta ehdolle vuodeksi 1917. Vuoden 1917 lokakuussa hän ei enää tullut valituksi Sosialidemokraattisen naisliiton liittotoimikuntaan. Fiina Pietikäinen sai edustajakokouksen vaalissa ainoastaan 9 ääntä, mikä riitti asemaan liittotoimikunnan viimeisenä varajäsenenä. Edellisessä edustajakokouksessa vuonna 1913 hänet oli valittu Naisliiton toimikunnan vakituiseksi jäseneksi 29 äänellä.⁴⁶² Fiina Pietikäinen siis etäännytti naistoiminnasta samanaikaisesti, kun hän teki yhteistyötä miesten kanssa, jotka eivät vuonna 1917 suhtautuneet ehdottoman kielteisesti sotatoimiin, vaan mielsivät väkivaltaisen vallankumouksellisuuden varteenotettavaksi vaihtoehdoksi saattaa valta järjestäytyneen työväestön käsiin. Vuoden 1917 keväällä Fiina Pietikäinen oli esimerkiksi Helsingin sos.-dem. kunnallistoimikunnan ainut naisjäsen. Toimikuntaan kuului myös avoimesti vallankumouksellinen, Venäjän kansalainen Adolf Taimi. Sisällissodan jälkeen toimikunnan suomalaisista miesjäsenistä tuli johtavia kommunisteja. Kullervo Mannerista (1880–1936?) Otto Wille Kuusisesta (1881–1964) ja J. H. Lumi-

---

perusteella voisi olettaa työläisnaisliikkeen johdon suunnitelleen tai edes hyväksyneen aseellista toimintaa. Yleisistä järjestöistä poiketen edes Naisliiton jäsenosastojen aktiivit eivät vaatineet liittotoimikunnalta vallankumouksellisia toimenpiteitä. Sos.-dem. naisliiton lokakuussa järjestetyssä edustajainkokouksessa osallistujat keskittyivät kunnallisvaaliohjelman laatimiseen ja vaalistrategian suunnitteluun. Naisliitto järjesti olojen Suomessa kiristyneessä rauhanmarsseja ja julkaisi *Työläisnaisessa* rauhaa tukeneita kannanottoja. Naisliiton edustajainkokouskin päätettiin julistukseen, jossa toivottiin ”imperialistisen riistosodan” pikaista loppua ja rauhanaikaa. Suomen Sosialidemokraattisen Naisliiton kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä lokak. 4–6 p:nä lokakuuta 1917, 46–47; TA Ks. Sos.-dem. naisliiton liittotoimikunnan ja Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston ptk syksyllä 1917; Lähteenmäki 2000, 75; Pärssinen 1925, 220.

462 TA Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston kokouksen ptk 24.1.1915, 2. pyk, 12.12.1916, 6. pyk, ptk 21.1.1917, 3–4. pyk; Suomen Sosialidemokraattisen Naisliiton kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä lokak. 4–6 p:nä 1917, 42; Suomen Sosialidemokraattisen Naisliiton seitsemännen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Tampereella lokak. 23.–25 p. 1913.

vuokosta (1884–1937) tuli SKP:n keskuskomitean jäseniä. J. K. Lehtinenkin (1883–1937) työskenteli keskuskomitean palveluksessa ja Herman Hurmevaara (1886–1937?) oli vuosina 1918–1920 SKP:n Tukholman toimiston jäsen.⁴⁶³ Mannerin, Kuusisen, Lumivuokon, Lehtisen ja Hurmevaaran linjauksia vuonna 1917 arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon, että sodan jälkeen miehet asettuivat Neuvosto-Venäijälle, jossa NKP:n linja oli ainoa ”totuus”. Maanpakolaisuus vaikutti heidän mielipiteisiinsä ja varsinkin toimintaansa jyrkENTävästi.

Edellä mainitut vallankumouslinjalle vuoden 1917 syksyllä siirtyneet tai siirtymässä olleet työväenliikkeen aktiivit olivat Fiina Pietikäisen pitkäaikaisia tovereita, joista monen kanssa hän oli esimerkiksi vuodesta 1908 lähtien organisoinut maakunnan vaalityötä vaalipiiritoimikunnan vakinaisena tai varajäsenenä. Kullervo Mannerin johtaman Uudenmaan piiritoimikunnan muita pitkäaikaisia jäseniä olivat 1910-luvulla puoliso Tahvo Pietikäinen lisäksi juuri mm. O. W. Kuusinen, Herman Hurmevaara ja J. K. Lehtinen.⁴⁶⁴ Vuoden 1917 kesästä lähtien työväenliikkeen aktiivien keskeiseksi poliittiseksi toimielimeksi muodostui Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta, johon Fiina Pietikäinen valittiin välittömästi maaliskuun vallankumouksen jälkeen. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnasta ja sen toimeenpanevasta komiteasta muodostui marraskuun suurlakkoviikolla taho, joka pyrki ottamaan vallan käsiinsä.⁴⁶⁵ Vaikka Fiina Pietikäinen tuns

---

463 Saarela 1996, 97, 518–521; Tuomisto 2006, 284–285.

464 Tuomisto 2006, 284–285.

465 Adolf Taimi valittiin Helsingin sos.-dem. kunnallistoimikuntaan vuoden 1917 kesäkuussa. TA Helsingin sos.dem. kunnallisjärjestön ptk 25.6.1917, 2. pyk. Vuoden 1917 syksyllä Pietikäinen osallistui melko satunnaisesti myös Helsingin sos.-dem. kunnallistoimikunnan kokouksiin. Vuoden jälkimmäisellä puoliskolla hän osallistui ainoastaan kolmeen kunnallistoimikunnan kokoukseen. Ks. TA Helsingin sos.dem. kunnallistoimikunnan kokousten ptk 25.6.1917 – 27.12.1917. Pöytäkirjoista ei ilmene syytä Pietikäisen kokouspoissaoloihin, mutta osittain heikko osallistuminen kunnallistoimikunnan kokouksiin selittyy Pietikäisen muilla luottamustehtävillä. Varsinkin marraskuun suurlakon aikana Pietikäinen tuskin ehti edes kotiinsa muuta kuin nukkumaan.

edellä mainitut miesaktiivit vuosien takaa, hänen toimijuutensa kannalta on olennaista, että vuoden 1917 syksyllä Fiina Pietikäisellä oli ensimmäistä kertaa enemmän valtaa työväenliikkeen yleisissä järjestöissä kuin naisjärjestöissä. Juuri pääkaupunkiseudulla vaikuttaneiden työväenliikkeen pitkäaikaisten miesaktiivien keskuudessa vahvistui näkemys vallankumouksellisen ja/tai aseellisen toiminnan välttämättömyydestä tai vääjäämättömyydestä viimeistään sosialidemokraattien vaalitappion jälkeen. Fiina Pietikäisen yhteiskunnallisiin näkemyksiin vaikutti varmasti hänen puolisonsa Tahvo Pietikäisen toiminta Työväenjärjestöjen eduskunnan alaisten aseellisten järjestysjoukkojen järjestäjänä.⁴⁶⁶

---

466 Syyskuun 3. päivänä 1917 Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta päätti asettamansa jaoston johtajan Juho K. Tuomisen suosituksesta perustaa kaupunkiin työväen järjestysmiesjoukkueita. Todennäköisesti alusta lähtien aseellisiksi tarkoitettujen joukkojen organisoivaan komiteaan valittiin pitkään työväenliikkeen luottamustehtävissä vaikuttaneita, helsinkiläisiä miespuolisia aktiiveja kuten kunnallisjärjestön toimikunnan jäsenet K. Talvio ja T. Vesala sekä Uudenmaan sosialidemokraattisen vaalipiirin toimikunnassa useita vuosia vaikuttanut, kivityömiesten ammattiyhdistysaktiivi Tahvo Pietikäinen. Työväenjärjestöjen eduskunnan tekemään päätöksen omien järjestysjoukkojen perustamisesta vaikutti Helsingin suojeluskunnan perustaminen kahta viikkoa aiemmin ja lehdistä luettu tieto porvarilisten kaartiin johtajien tarkoituksesta yhdistää voimat kansallisella tasolla. Helsinkiin perustettiin työväenjärjestöjen eduskunnan toimesta siis tietoisesti aseellista vastavoimaa porvarien ”lahtarikaarteille”.

Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan tekemää päätöstä järjestysjoukkojen perustamisesta selitti kuitenkin myös tavoite saada aseellinen toiminta omien järjestöaktiivien kontrolloimaksi, koska pelko työläisjäsenistä koostuneiden aseellisten joukkojen (punakaartiin) hajanaisesta ja kontrolloimattomasta liikehdinnästä arvelutti monia työväenliikkeessä pitkään vaikuttaneita luottamushenkilöitä. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan päätöstä perustaa ja todennäköisesti myös aseistaa omia järjestysjoukkoja selittää myös eduskunnalle elokuun lopussa saapunut kirje. Kirjeessä pääkaupungin työväenliikkeen edustajia vaadittiin ottamaan vastuulleen kaartiin perustaminen tai ne perustaisivat ”itse itsensä”. Eduskunta alkoi siis organisoida omia joukkojaan tilanteessa, jossa kaupunkiin jo perustettiin kiihtyvällä vauhdilla aseellisia punakaarteja. Pyrkimys saattaa aseelliset joukot työväenliikkeen luottamushenkilöiden valvottavaksi jäi kuitenkin työväenlehdissä poliittisista syistä vähemmälle huomiolle. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan pöytäkirjoissa huoli joukkojen omavaltaisuudesta sen sijaan ilmenee vuoden 1917 syksyllä useaan ottee-

Fiina Pietikäisen toveriverkostoissa tapahtuneet muutokset antavat ymmärtää, että myös hän hyväksyi vuoden 1917 syksyllä vallankumouksellisen toimijuuden. Tuolloin vallankumouksellisuus ei kuitenkaan ollut synonyymi aseellisille sotatoimille, vaikka monet vallankumoukselliset sotatoimia kannattivatkin. Tutki- ja Marko Tikka on osuvasti todennut, kuinka monet aikakauden suomalaiset vakaasti uskoivat, että maailmansodan myötä olisi syntynyt historiallinen tilanne, jossa työväestö ottaisi haltuunsa sodan heikentämien yhteiskuntien valtarakenteet.⁴⁶⁷ Suomen työväenliikkeen opilliseen doktriiniin vaikuttivat Karl Kautskyn kirjoitukset, joissa kannustettiin työväestöä toteuttamaan vallankumous painostustoimenpiteitä ja parlamentaristisia keinoja hyödyntäen.⁴⁶⁸ Vuoden 1917 tapahtumat tukivat työväenliikkeen keskuudessa näkemystä ilman suurta verenvuodatusta tapahtuvan vallanoton mahdollisuudesta. Esimerkiksi Helsingin kaupungin järjestysvalta oli ilman aseellisia yhteenottoja ja taisteluja päätynyt maaliskuun vallankumouksesta lähtien asteittain järjestäytyneen työväestön käsiin. Niin optimistinen Fiina Pietikäinen tuskin oli, että hän olisi olettanut muodostumassa olevan ns. Valkoisen Suomen luopuvan koko maassa vallasta ilman sotatoimia.

Marraskuun vallankumousyritys

Suomessa yhteiskunnallinen tilanne eteni entistä selvemmin kohti vallankumouksellista toimintaa sen jälkeen kun V.I. Leninin johtamat bolševikit syrjäyttivät Kerenskin hallituksen valasta marraskuun 7. päivänä. Suomen työväenliikkeen aktiivien suojissa maanpakolaisvuosinaan usein oleskellut Lenin painosti suomalaisia tovereitaan pikaisesti ottamaan vallan käsiinsä ja lu-

---

seen. Lähteet: KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan kokousten ptk 28.8.1917, 5. pyk., 3.9.1917, 2. pyk., 27.11.1917, 1. pyk., 22.12.1917, 2. pyk.; Manninen 1992, 326–339; Piiloinen ja Salkola 1989, 35–39, 48; Salkola 1985, 42–47.

467 Tikka 2006, 20–21.

468 Rinta-Tassi 1989, 51–52; Soikkanen 1975, 315.

pasi tarvittaessa myös aseellista ja sotilaallista tukea Suomen vallankumoukselle. Tässä tilanteessa Otto Wille Kuusinen antoi venäläisille lupauksen kumouksen alkamisesta ”jo tällä viikolla”.⁴⁶⁹ Välittömästi bolševikkien vallankumouksen jälkeen, marraskuun 9. päivänä Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta valitsi Fiina Pietikäinen varajäseneksi Ensi-avun toimikuntaan⁴⁷⁰ ja Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan alaiseen vallankumoukselliseen komiteaan, jonka tehtäväksi määriteltiin, että:

sen on toimittava siihen suuntaan, että ei porvariston valitsema direktorio pääse missään muodossa toimimaan, että ei muutkaan porvarilliset pääse missään muodossa vehkeilemään, ja että ei mitkään huligaani ainekset pääse porvarien palkkaamina vahingoittamaan työväen vallankumoustaistelua, on myös pidettävä silmällä sitä, että ei porvarilliset pääse räjäyttämään Söörnäisissä olevaa kaasukelloa, joka voisi tuhota kokonaisen työväen kaupungin osan, on käännyttävä rautatieläisten Kuljettaja ja Lämmittäjä Liiton puoleen, että ne tarpeen tullen antavat apuaan. Lisäksi oli tiin sitä mieltä, että Komitealle voitaisiin antaa rajaton valta toimia pikaisesti erinäisissä asioissa., kuitenkin olisi komitean neuvoteltava tärkeimmistä asioista Keskusneuvoston kanssa.⁴⁷¹

Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan hallituksena tai valmistelevana elimenä oli jo maalikuusta lähtien vaikuttanut 15-henkinen toimeenpaneva komitea, mutta marraskuussa komiteaa päätettiin tuntuvasti laajentaa. Fiina Pietikäinen oli yksi vallankumoukselliseen komiteaan valitusta 25 varsinaisesta jäsenestä, joista kolme oli kaartien valitsemia.⁴⁷² Juho Tuomisen johtaman, ympärivuorokautisesti toimineen komitean jäsenet jaettiin kol-

---

469 Upton 1980, 270.

470 KA Helsingin työväenjärjestön eduskunnan ptk 9.11.1917, 5. ja 8. pyk.

471 KA Helsingin työväenjärjestön eduskunnan ptk 9.11.1917, 6. pyk.

472 Vallankumouskomiteaan valittiin äänestyksen perusteella seuraavat henkilöt, (äänimäärän mukaisessa järjestyksessä): Kullervo Manner, H. Juvonen, K. Rovio, J. Tuominen, J. K. Lehtinen, Edv. Valpas, J. Railo, O. W Kuusinen, J. Kauppinen, K. Hämäläinen, Y. Sirola, Luja, A. Saarni, Fiina Pietikäinen, Sandra Lehtinen, E. Peltonen, K. H. Hypén, V. Viitanen, K.

meen työvuoroon.⁴⁷³ Komitean käskyvallan puutetta aseellisiin joukkoihin nähden kuvastaa hyvin se, että marraskuun 13. päivänä ”kaartien taholta ilmoitettiin, että he ottavat huolehtiakseen järjestyksen pidon”.⁴⁷⁴

Uusi komitea otti nimekseen Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan toimeenpaneva komitea ja eduskunnan sille myöntämin tuntuvim oikeuksin komitea ryhtyi marraskuun suurlakon aikaan organisoimaan vallankumousta Helsingissä suoraan valtakunnallisen, vallankumouksellisen keskusneuvoston alaisuudessa.⁴⁷⁵ Tapahtuma tunnetaan marraskuun suurlakon nimellä, mutta Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan pöytäkirjojen perusteella on ilmeistä, että kyseessä oli ainakin Helsingissä vallankumoushanke, joka käynnistettiin suurlakolla. Helsingin Työväenjärjestön Eduskunnan pöytäkirjoissa 9.11.–17.11. välisenä aikana viitataan usein nimenomaan taisteluun, vallankumoukselliseen tilanteeseen, vallan haltuunottoon jne.⁴⁷⁶ Marraskuun 16. päivänä kokous hyväksyi kaartin esittämän julistuksen, jossa:

Kaartin jäseniä kehoitetaan heti ryhtymään Senaatin, Lääninhallituksen, Rautatiehallituksen, ym. virastojen valtauksiin.⁴⁷⁷

Fiina Pietikäinen oli kiistatta johtamassa tapahtumia, jotka hän monen muun helsinkiläisen työläisen tavoin käsitti vallankumouksellisiksi. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ja sen toi-

---

Taivola, Aino Pesonen, Olga Lagerstram, V. Värpiö. KA Helsingin Työväenjärjestön eduskunnan ptk 9.11.1917, 7. pyk.; Upton 1980, 273–274.

473 KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan toimeenpanevan komitean ptk 13.11.1917, 13–14. pyk.; KA JuhoTuomisen muistelmat marraskuun suurlakosta s. 141–143.

474 KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan toimeenpanevan komitean ptk 13.11.1917, 8. pyk.

475 Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ptk 16.11.1917; Manninen 1992, 346–347.

476 KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ptk 9.11.1917, 1 pyk., 4. pyk., 12.11.1917, 1. pyk., 15.11.1917, 1. pyk., 17.11.1917, 1. pyk.

477 KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ptk 16.11.1917.

meenpaneva komitean jäsenet syrjäyttivät aseistettujen miesten avustuksella vallasta niin kansallisen tason hallintoelimet kuin Helsingin kaupunginvaltuuston ja -hallituksen.⁴⁷⁸

Epämääräisesti ymmärretyllä vallankumous-termillä oli Suomessa myönteinen kaiku, esimerkiksi suuret lakot voitiin tulkita vallankumoukselliseksi. Vuoden 1905 suurlakko jätti Sosialidemokraattisen puolueen jäsenistöön kaksi oman kokemuksen vahvistamaa vallankumouksikäsitystä. Ensimmäinen sen, että suurlakon avulla toimeenpannaan vallankumouksia, ja että myönteiset, vapauttavat tapahtumat käynnistyvät Venäjältä käsin.⁴⁷⁹ Myös muualla Euroopassa vallankumous ei ollut väkivaltaisen sodan synonyymi. Tämä käy erityisen hyvin ilmi Ruotsin varhaisen työväenliikkeen historiasta. Ruotsissa sosialidemokraattisen puolueen, SAP:n, nuorisjärjestö oli työväestön vallankumousta ja sosialistista yhteiskuntajärjestelmää tavoittelevien henkilöiden johtama. Nuorisoliittolaiset kannattivat vallankumoukselliseksi tulkittuihin ulkoparlamentaarisia menetelmiä kuten suurlakkoa, työlakkoja ja mielenosoituksia. SAP:n johtoa ideologisesti radikaalimmat nuorisoliittolaiset olivat kuitenkin puoluejohdosta poiketen pitkän linjan pasifisteja. Heille ensimmäinen maailmansota oli valtava järkytys, koska sodan myötä eri maiden työläiset taistelivat toisiaan vastaan. Ruotsin sosialidemokraattinen nuorisoliitto järjesti puoluejohdon vastalauseista huolimatta suuren rauhankonferenssin vuonna 1916, minkä johdosta konferenssin organisoiivat E. Hedén, Z. Höglund ja J. Oljelund tuomittiin pitkiin vankeusrangaistuksiin. Hedén, Höglund ja Oljelund

---

478 Useat helsinkiläiset työväenliikkeen aktiivit ja heidän toimintaansa ja näkemyksiään analysoineet tutkijat ovat kuitenkin myöhemmin todenneet kuinka vuoden 1917 syytalvella jopa SDP:n ja SAJ:n johtohenkilöt suhtautuivat vallankumoukselliseen linjaan epäillen. Mahdolliset eriävät tai epäroivät mielipiteet eivät kuitenkaan marraskuun suurlakon aikana ilmene Helsingin työväenjärjestön eduskunnan tai sen toimeenpanevan komitean pöytäkirjoissa. KA Helsingin Työväenjärjestöjen eduskunnan ja sen toimeenpanevan komitean ptk 1917; JuhoTuomisen muistelmat marraskuun suurlakosta 1917, 148–151; Salmela-Järvinen 1966a, 107; Rinta-Tassi 1986, 52–56; Upton 1980, 284–289.

479 Salkola 1985, 47–49; Salminen 2007, 35.

olivat tunnettuja sosialisteja myös Ruotsin rajojen ulkopuolella ja Suomessa Ruotsin työväenliikkeen edesottamuksia seurattiin tarkasti.⁴⁸⁰ Äidinkielenään ruotsia puhuva Fiina Pietikäinen oli todennäköisesti tietoinen sosialistista yhteiskuntajärjestelmää tavoitelleiden ruotsalaisten pasifistien näkemyksistä.

Ruotsin ja Suomen ensimmäisen polven sosialidemokraattien keskinäisistä vaikutussuhteista ei ole tehty tutkimuksia, mutta myöskään Suomessa vallankumouksellisuus ja sota eivät ole toisensa synonyymejä vuonna 1917. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ja sen toimeenpanevan komitean pöytäkirjoista ei ilmene viitteitä valmistautumista aseelliseen sisällissotaan, vaikka viittauksia vallankumoukseen ja vallan ottoon oli runsaasti. Pääkaupungin järjestäytyneen työväestön edustajat pyrkivät todennäköisesti korkeintaan eduskunnan valtauksen estääkseen vallan keskittämisen kolmen porvarillisen valtionhoitajan (”porvaristo valitsema direktorio”) käsiin ja varmistukseen kunnallislakien hyväksymisen ja elintarvikkeiden pakkoluovutuksen. Vallankumouksellisen suurlakon jatkuminen olisi kuitenkin johtanut verisiin yhteenottoihin, mahdollisesti avoimeen sisällissotaan jo vuoden 1917 marraskuussa, mikäli vallankumouksellinen keskusneuvosto ei 19. päivänä marraskuuta olisi päättänyt lopettaa suurlakkoa. Helsingin työväenjärjestön eduskuntakin hyväksyi vuorokautta aiemmin ehdotuksen lakon lopettamisesta ehdolla, että maahan olisi perustettu sosialisteista koostunut, ”punainen senaatti”.⁴⁸¹

Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan toimeenpanevalle komitealla oli viikon suurlakon jälkeen kiire lopettaa vallankumouksyritys, koska valta ei Helsingissä käytännössä enää ollut ko-

---

480 Blomqvist 2003, 48; Olsson 2003, 26–28.

481 Ks. esim. KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ptk 18.11.1917, 2. pyk.; KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan toimeenpanevan komitean ptk 13.11.1917, pyk. 1–4. Punainen senaatti jäi kuitenkin toteutumatta, koska eduskunnan maalaisliittolaiset ja itsenäisyysmiehet kieltäytyivät lakon väkivaltaisuuksien johdosta yhteistyöstä ja liittyivät tiiviisti porvarilliseen rintamaan. Marraskuun 27. päivänä eduskunnan porvarillinen enemmistö valitsi P.E. Svinhufvudin muodostaman senaatin, jossa ei ollut yhtään sosialidemokraattijäsentä. Manninen 1992, 362; Upton 1980, 341.

mitean käsissä.⁴⁸² Soikkasen mukaan punakaartilaiden tiedetään painostaneen uhkaavasti ainakin vallankumouksellisen keskusneuvoston jäseniä. Punakaartilaiset toimivat suurlakkoviikon aikana omavaltaisesti takavarikoidessaan elintarvikevarastoja sekä vapauttaessaan vankilasta Malmin kunnantaloa piirittäneet miehet, jotka välittömästi vapauduttuaan surmasivat useita, vangitsemisestaan heidän mielestään vastuussa olleita paikkakuntalaisia. Vastaavasti kaartilaiset vangitsivat vallankumoukselliselta keskusneuvostolta mitään kysymättä Uudenmaan läänin entisen kuvernööri B. Jalanderin ja kuvernööriksi juuri valitun A. Serlachiuksen. Marraskuun 17. päivänä kaartilaiset valloittivat Säätytalon eikä edes SDP:n eduskuntaryhmän sallittu pitää siellä kokouksiaan. Erityisen suuri nöyryytys järjestyneelle työväestölle oli Helsingin Työväentalon valtaaminen ja hallussapito. Kaartilaiset eivät suostuneet poistumaan Työväentalolta edes lakon päätyttyä

---

482 Toimeenpaneva komitea päätti marraskuun 19. päivä suurlakon päätyttyä jopa erota, ”Koska kaarti useissa tapauksissa on ottanut itselleen omavaltaisen määräysvallan.” Eduskunta ei kuitenkaan komitean eroanomusta hyväksynyt. Samassa kokouksessa toimeenpaneva komitea esitti julistuksen, jossa vaadittiin Helsingin työväenjärjestöjen eduskuntaa esittämään senaatile kirjelmän, jonka mukaan ketään ei saa asettaa syytteeseen vallankumouksellisen tilanteen aikana tekemistään teoista. Välittömästi tämän jälkeen eduskunnan jäsen, järjestysjoukkioiden organisoimisesta syyskuussa vastuussa ollut Tahvo Pietikäinen ja toimeenpanevan komitean puheenjohtaja Juho Tuominen tekivät eduskunnalle vastaehdotuksen ja vaativat tutkimusten jatkamista. Erityisesti Juho Tuomisen esiintyminen asian suhteen on täysin ristiriitaista ja on selitettävissä ainoastaan punakaartilaiden häneen ja toimeenpanevan komiteaan muihin jäseniin kohdistamalla uhalla. Todennäköisesti kaartilaiset olivat painostaneet toimeenpanevaa komiteaa ja erityisesti sen puheenjohtajaa ankarasti lukemaan kyseisen julistuksen eduskunnan istunnossa. Vasta luettuaan julistuksen Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan suljetussa istunnossa hän tohti Tahvo Pietikäisen kanssa paljastaa toimeenpanevan komitean ehdotuksen, jonka mukaan vallankumouksen aikaisia tekoja tulisi selvittää yhteistyössä paikallisen (punaisen) järjestyslaitoksen ja senaatin kanssa. Tahvo Pietikäisen ja Juho Tuomisen ehdotus hyväksyttiin. Työväenjärjestöjen eduskunta laati lisäksi vielä joulukuun lopulla julistuksen, jossa ehdottomasti kiellettiin mellakat, ryöstöt ja väkivaltaisuudet. KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ptk 19.11.1917, 2.–3. pyk. 22.12.1917, 4. pyk.; KA Juhoi Tuomisen muistelmat marraskuun suurlakosta s. 149–150.

vaan kävivät erään Työväenyhdistyksen johtokunnan jäsenen kotona vaatien häneltä aseella uhaten rakennuksessa toimineen ravintolan avaimia.⁴⁸³

Todennäköisesti Fiina Pietikäinen suhtautui vanhan työväenliikkeen aktiivien enemmistön tavoin ehdottoman kielteisesti kaikkeen anarkistiseen ja omavaltaiseen toimintaan; järjestys- ja toimeenpanovallan tuli olla ehdoitta järjestöjen luottamushenkilöiden käsissä. Fiina Pietikäinen oli Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan toimeenpanevan komitean jäsenenä mukana tuomitsemassa, häpeälliseksi koettuja punakaartilaiden omavaltaisuuksia. Esimerkiksi Säätötalon valtauksen jälkeen komitea antoi julistuksen, jossa kiellettiin kaikki omavaltaiset esiintymiset.⁴⁸⁴ Työväenjärjestöjen eduskunnan ja sen toimeenpanevan komitean puheenjohtaja Juho Tuominen on muistelmissaan todennut, kuinka toimeenpanevan komitean kannalta erityisen kiusallisia ”olivat ne lukuisat tapaukset, jolloin Järjestyskaartin miehet tai muut yksityiset henkilöt ja ryhmät ryhtyivät omavaltaisiin toimiin, erinäisten asioiden suhteen”.⁴⁸⁵ Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ja sen toimeenpanevan komitean auktoriteettia kaartilaisiin heikensi myös joidenkin, järjestyneen työväestön käskyvallalle alaisten järjestyskaartien miesten omavaltaiset toimet. Toimeenpanevan komitean asema oli niin heikko, että Juho Tuominen uskalsi yhdessä Tahvo Pietikäisen kanssa ehdottaa eduskunnalle marraskuun 19. päivänä murhien ja ryöstöjen selvittämistä ja tekoihin syyllistyneiden rankaisemista ainoastaan suljettujen ovien takana.⁴⁸⁶

Vallankumousvuoden kaoottiset tapahtumat, vakaan järjestysvallan puuttuminen ja erityisesti yhä vaikeutunut elintarvikepula olivat niitä taustatekijöitä, jotka johtivat anarkiaan. Viimeistään vuoden 1917 syksystä lähtien työväenliikkeen järjestötehtävissä pitkään vaikuttaneet aktiivit joutuivat Helsingissä toteamaan, että

---

483 Salkola 1985, 177–178; Upton 1980, 293–294, 302.

484 *Työmies* 20.11.1917, 4.

485 KA JuhoTuomisen muistelmat, 145.

486 KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ptk 19.11.1917, 2. pyk.

heidän lähes 20 vuotta työväestölle lehdissä ja puheissa tuottamansa tulkinnat kapitalistisen yhteiskunnan syrjäyttämiseen johdettavista menettelytavoista olivat saaneet vakavan haastajan. Työväenjärjestöjen ulkopuolella aina vuoteen 1917 asti pysytellyt maaseudun ja teollisuuden työväki ei hyväksynyt työväenliikkeen veteraanien oikeutta johtaa kumoukselliseksi koettuja tapahtumia. Varsinkin Helsingissä, mutta myös maaseudulla toimi puoluetoimikunnan käskyvallasta avoimesti kieltäytyneitä punakaarteja. Punakaartien lisäksi osa työväen järjestysjoukkojen miehistäkin toimi oma-aloitteisesti. Puoluetoimikunta ei malttillisten vastalauseista huolimatta laatinut edes punakaartien omavaltaisia toimenpiteitä tuominnutta julkilausumaa. SDP:n historian laatinut Hannu Soikkanen on todennut tämän johtuneen ainakin osittain kautskyläisestä sosialismin tulkinnasta, johon sisältyi odottaa ja katsoa -periaate.⁴⁸⁷ Järjestäytymättömät valtasivat järjestöt tai toimivat täysin järjestöjen ulkopuolella.

Suomessa vaikea yhteiskunnallinen tilanne johti sisällissotaan, mutta tämä kehityskulku ei kuitenkaan ollut itsestäänselvyys. Myös naapurimaa Ruotsin asukkaat kärsivät vaikeasta elintarvikepulasta ensimmäisen maailmansodan viimeisinä vuosina. Useissa ruotsalaisissa kaupungeissa oli kesällä 1917 suuria mielenosoituksia, nälkämellakoita, elintarvikevarastojen haltuunottoja ja lakkoja. SDP:n johdosta poiketen Ruotsin sosialidemokraattisen puolueen, SAP:n, johto oli sitoutunut parlamentarismiin ja ns. ministerisocialismiin. Puolueen vasemmisto irtaantui SAP:n johdon näkemyksistä vuoden 1917 helmikuussa ja perusti oman vasemmistopuolueen, (Sveriges socialdemokratiska vänsterpartiet). Ideologisesti hajanainen vasemmistopuolue sai vuoden 1917 vaaleissa ainoastaan 8 prosenttia äänistä. Heikon vaalimenestyksen pääasiallinen syy oli, että nuoret, kaikki naiset ja myös vähävaraiset miehet eivät olleet oikeutettuja äänestämään.

---

487 Rinta-Tassi 1986, 41; Salkola 1985, 26–28; Soikkanen 1975, 263; Upton 1980, 116–136. Punakaartin jäsenet eivät mieltäneet olevansa vastuussa toimistaan puolueen johdolle. Tämä ei silti tarkoita, että he olisivat mieltäneet itsensä anarkisteiksi. Punakaartin rivimiesten itseymmärryksestä ei tietääkseni ole tehty tutkimuksia.

Ruotsissa puoluerajat eivät kuitenkaan olleet niin ehdottomia kuin Suomessa. Vaalivoittajat SAP ja liberaalipuolue ostivat yhteiskuntarauhan laajentamalla äänioikeussäännöksiä ja tekemällä myös muita yhteiskunnallisia uudistuksia.⁴⁸⁸

Suomessa yhteiskunnalliset olosuhteet rauhoittuivat hieman suurlakkoviikon jälkeen. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta omaksui suhteessa kaupunginvaltuustoon neuvottelevamman linjauksen. Kaupunginvaltuusto suostui esimerkiksi Työväenjärjestöjen eduskunnan joulukuun alussa lähettämän kirjelmän jälkeen huomattaviin avustuksiin hätäaputoiden järjestämiseksi ja ruoka- ja vaateavustusten jakamiseksi köyhimmille perheille. Fiina Pietikäinen oli joulukuun 18. päivänä järjestetyssä Työväenjärjestöjen eduskunnan kokouksessa ehdolla valittavaksi kaupungin työttömyyskomiteaan. Hän jäi äänestyksessä toiseksi 22 äänellä. Vain kuukautta aiemmin Fiina Pietikäinen oli ollut mukana syrjäyttämässä samaista porvarillista kaupunginvaltuustoa, jonka alaiseen toimikuntaan häntä ehdotettiin!⁴⁸⁹

Punaisen paikallishallinnon tehtävissä

Vuoden 1918 alussa yhteiskunnallinen tilanne kärjistyi entisestään. Järjestäytynyt työväenliike menetti tammikuun alussa virallisestikin määräysvaltansa useisiin kaartilaisiin kun Adolf Taimen johdolla Helsingissä perustettiin tammikuun 6. päivänä Punainen kaarti, jolla oli oma esikuntansa. Samassa kokouksessa Helsingin järjestyskaarti muutti nimensä punaiseksi kaartiksi, omaksui avoimesti vallankumouksellisen ohjelman ja irtisanoutui Helsingin työväenjärjestön eduskunnasta siirtyen Punaisen kaartin esikunnan alaisuuteen. Valtaosa helsinkiläisistä kaartilaisista ei siis enää tunnustanut työväenjärjestöjen päätösvaltaa toimintaansa nähden. Porvarienemmistöinen eduskunta päätti tässä tilanteessa myöntää senaatille avoimen valtakirjan lujan jär-

488 Blomqvist 2003, 53.

489 KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ptk 1.12.1917, 3. pyk., ptk 18.12.1917, 1. pyk.; *Työmies* 8.12.1917, 4.

Kauppias Juho Kustaa "Jussi" Tuominen (1879–1963) oli Helsingin punaisen kunnallishallinnon keskushahmo. Voimakastahtoinen Tuominen oli loistava organisaattori, joka punakaartin omavaltaisuuksista, virkahenkilökunnan puutteesta ja yleisestä nälänhädästä huolimatta pystyi estämään kaupungin ajautumisen täydelliseen sekasortoon. Tuominen katsoi olleensa pakotettu painostamaan pitkäaikaisia työväenliikkeen luottamushenkilöitä tärkeisiin luottamustehtävään sodan aikana. Tuominen käskystä esim. Fiina Pietikäinen sai vastuulleen nälkää näkevän kaupungin hankalimman hallinnonalan – köyhäinhoidon. Sodan käännyttyä tappiolliseksi Tuominen ymmärsi henkensä olevan vaarassa. Hän pyrki Venäjälle, mutta myöhästyi laivasta. Tuominen onnistui onnekaasti välttämään valkoiset viranomaiset ja rangaistuksen. Myöhemmin hän harjoitti kauppiaan ammattia Helsingissä, jossa kuoli ikäihmisenä. Lähteet: KA Juho Tuominen muistelmat; Piilonen 1987, 358

jestysvallan luomiseksi maahan. Tämän päätöksen niin työväenliikkeen aktiivit kuin kaartilaiset mielsivät olevan suunnattu vain ja ainoastaan työväestön kuriin saattamiseksi.⁴⁹⁰ Helsingissä liikkui myös huhuja, joiden mukaan senaatti olisi solminut salaisen, aseellisen avunantoon perustuneen yhteistyösopimuksen Saksan hallituksen kanssa ja suunnittelisi Suomesta kuningaskuntaa.⁴⁹¹

Osmo Rinta-Tassin ja Hannu Soikkasen tutkimusten mukaan SDP:n puoluetoimikunnan päätti virallisesti vallankumouksen aloittamisesta tammikuun 24.–26. välisenä ajanjaksona. Suojeluskunnat olivat aloittaneet hyökkäyksen Itä-Suomessa jo viikkoa aiemmin ja puoluetoimikunnan jäsenen Yrjö Sirolan toteamus maan ajautumisesta sisällissotaan oli tosiasia. *Työmiehessä* julkaistiin tammikuun 27. päivänä Punaisen kaartin esikunnan ja Työväen Järjestyskaartin yleisesikunnan julistus kaartien yhdistämisestä.⁴⁹² Vallankumous alkoi Helsingissä 27. päivänä. Puheenjohtajan Juho Tuomisen johdolla toimeenpaneva komitea kokoontui Työmiehen taloon jo varhain 27.päivän aamulla odotamaan puoluetoimikunnan, (Suomen Työväen) toimeenpanevan komitean ohjeita. Helsingin työväen toimeenpaneva komitea sai lopullisen käskyn aloittaa vallankumoustoimet Helsingissä 27. päivänä tammikuuta kello 10:lta illalla. Lyhyessä ajassa sen oli laadittava kaupunkilaisille yleinen vallankumousjulistus, julistus punaiselle kaartille sekä organisoitava pääkaupungin julkisten laitosten kuten erilaisten virastojen, sairaaloiden ja lastenkotien haltuunotto. Helsingin työväen toimeenpaneva komitea päätti myös julistaa kaupunkiin yleislakon ja määrätä turvallisuusyistä yöllisen liikkumakiellon.⁴⁹³

Fiina Pietikäiselle ja muille toimeenpanevan komitean jäsenille vuoden 1918 sisällissota merkitsi alusta lähtien tavattoman paljon työtä ja vastuuta. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta päätyikin uudelleen organisoimaan ja laajentamaan toimeenpa-

---

490 Manninen 1992, 399-402; Salkola 1985, 343.

491 KA Juho Tuomisen muistelmat s. 153.

492 *Työmies* 27.1.1917, 1; Rinta-Tassi 1986, 82–90; Soikkanen 1975, 262–268.

493 KA Juho Tuomisen muistelmat s. 153–154; *Työmies* 28.1.1918, 2.

nevan komiteansa 15 jäsenestä 20:een jo 28. päivänä tammikuuta. Samalla komitealle myönnettiin laajat valtuudet. Fiina Pietikäinen tuli valituksi myös tähän toimeenpanevaan komiteaan. Vallankumouksellisen suurlakkoviikon toimintamallin mukaisesti Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta jakoi toimeenpanevan komitean jäsenet kolmeen eri vuoroon eli jokainen jäsen työskenteli vähintään kahdeksan tuntia joka päivä.⁴⁹⁴ Lisäksi monilla valiokunnan jäsenillä oli myös muita luottamustehtäviä. Vuoden 1918 talven ja kevään aikana Fiina Pietikäisen oli luovuttava kaikista muista töistään ja paljolti myös perhe-elämästä työväenluokan vallankumouksellisen taistelun vuoksi. Myös aviomies Tahvo Pietikäisellä oli merkittäviä luottamustehtäviä. Hänet valittiin mm. Kansanvaltuuskunnan ylioikeuden jäseneksi. Perheen vanhin poika, 18-vuotias Hugo Pietikäinen osallistui punakaartin toimintaan. Fiina ja Tahvo nuorimmat lapset olivat joko vanhempien sisarustensa tai ystävien ja sukulaisten hoidettavana.⁴⁹⁵

Helsingin valtaus onnistui lähes ilman vastarintaa. Toimeenpaneva komitea omaksui taktiikakseen valtion virastojen valtuuksen yksi kerrallaan eikä valkoisten strategiaan kuullut näiden toimenpiteiden aktiivinen vastustaminen. Juho Tuomisen ja punakaartilaisten saapuessa eri virastoihin he saivat osakseen korkeintaan epäystävällisiä katseita ja närkästyneitä kommentteja.⁴⁹⁶ Tammikuun viimeisinä päivinä Helsingissä oli hajanaista laukaustenvaihtoa, vaikka suojeluskuntalaiset eivät avoimeen vastarintaan ryhtyneetkään.⁴⁹⁷ Fiina Pietikäisen työmatkat Köydenpunojankadulta Säätytalolle eivät siis olleet riskittömiä, vaan sisälsivät vaaran tulla ammutuksi.

Tammikuun 30. päivä Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta päätti lopullisesti vallata kunnallishallinnon. Työväenjärjestöjen eduskunta omaksui kaupunginvaltuuston aseman ja asioiden valmistelusta ja täytäntöön saattamisesta vastasi järjestön toimeen-

---

494 KA Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ptk 28.1.1917, 1 ja 2. pyk.

495 VA henkilötietoja punakaartilaisista (täydennyskortteja); TU: henkilökohdainen tiedonanto Maj-Lis Maltela 1.3.2003.

496 KA Juho Tuomisen muistelmat s.154–157.

497 Salmela-Järvinen 1966a, 130; Viljanen 1955, 192.

paneva komitea.⁴⁹⁸ Fiina Pietikäiselle sisällissodan aikaiset vastuulliset tehtävät pääkaupungin kunnallishallinnossa eivät olleet ilon aihe. Tämä käy hyvin selväksi Juho Tuomisen muistelmista. Toimeenpanevan komitean puheenjohtaja Tuominen oli omaksumut käytännökseen delegoida vastuuta jakamalla komiteansa yksittäisille jäsenille tehtäviä ja vastuualueita. Monet toimeenpanevan komitean jäsenet saivat ”komissaareina” tehtäväkseen valvoa ja johtaa jotakin kaupungin laitosta. Vastuualueiden jaossa olennaista oli Tuomisen näkemys asianomaisen kyvystä huolehtia hänelle uskotuista tehtävistä, ei tehtävään valitun oma into tai mielenkiinto. Tuomisen muistelmista ilmenee, että hän monen muun punaisen paikallishallinnon johtajan tavoin mielsi jokaisen kyvykkääksi mieltämänsä sosialistin velvollisuudeksi toimimisen vallankumouhallituksen alaisuudessa.⁴⁹⁹ Vaatiessaan Fiina Pietikäistä ottamaan sodan käynnistyttyä haltuunsa köyhäinhoitoviraston, Tuominen kohtasi kuitenkin odottamatonta vastarintaa:

Tämän tärkeän köyhäinhoitoviraston valtaamisen yhteydessä sattui ensimmäisen ja viimeisen kerran yhteen otto toverieni kanssa. Toimeenpanevan komitean istunnossa minä sanoin Fiina Pietikäiselle: ”Fiina, sinä kun olet kaksikielinen, niin sinä olet sopiva sinne köyhäinhoitolaitokseen”. ”Sinun täytyy mennä sinne sillä siellä tarvitaan sinunlaistasi ihmistä ja samalla sinä hoidat siellä olevan kortiston”. Mutta Fiina ei halunnut sinne mennä silloin minä nousin pöydän päästä seisomaan, otin pöydältä paksun pöytäkirjan ja löin sillä pöytään jolloin kaikki pöydän ympärillä vavahtivat ja sanoin että Fiinakin on haeskellut vihreätä oksaa missä hänen sopisi istua ja laulaa. Minä en voi teille kaikille toimittaa kuvernöörin paikkoja vaan on annettava sellaisia toimia joissa tarvitaan ja mentävä niihin joihin määrätään. Tämä riitti jokainen ymmärsi että nyt on taistelu elämästä ja kuolemasta jokaisen on koetettava tehdä parhaansa taistelun voittoon viemiseksi.⁵⁰⁰

---

498 Piilonen 1987, 360–361.

499 KA Juho Tuomisen muistelmat s. 157–158; Piilonen 1987, 326.

500 KA Juho Tuomisen muistelmat s.157–158.

Tuomisen muistelmissa ilmennyt Fiina Pietikäisen haluttomuus ottaa vastaan köyhäinhoitoviraston ”komissaarin” tehtävä johtui osittain vastuualueen työläydestä. Köyhäinhoitovirastosta oli lähes välittömästi sen valtaamisen jälkeen lähtenyt koko virkahenkilökunta. Tuomisen onnistui saada paikalle joitakin uusia toimihenkilöitä, mutta heillä ei ollut työkokemusta tai ammatitaitoa köyhäinhoitoviraston tehtävien hoidosta. Erityisen suuri ongelma kaikille ”komissaareille” oli virkamiehistön puuttuminen. Virkamiehistön Keskusliitto oli antanut julki tammikuun 28. päivänä tiedotteen, jonka mukaan yksikään liiton jäsen ei saa toimia Kansanvaltuuskunnan alaisissa virastoissa. Virkamieslakko toteutui Helsingissä lähes täydellisesti, useimmista virastoista poistui valtauksen yhteydessä koko henkilökunta siivoojia myöten.⁵⁰¹ Lisäksi Tuominen oli määräämässä Pietikäiselle laajan arkiston järjestämistä, vaikkei Pietikäisellä ollut mitään asiantuntemusta tai kokemusta arkistohoidosta. Fiina Pietikäinen oli silittäjä, perheenäiti ja järjestöaktiivi; hän ei ollut virkamies tai arkistonhoitaja. Köyhäinhoitoasioista vastaavan tehtävä oli suoranaisen nälänhädän uhkaamassa kaupungissa erityisen epäkiittollinen, sillä kunnan köyhimmille olisi pitänyt järjestää ravintoa, hoitoa ja vaateetusta tilanteesta, jossa lähes kaikki helsinkiläiset kärsivät puutetta ja olisivat tarvinneet yhteiskunnan tarjoamaa apua.

Juho Tuomisen kuvaama Fiina Pietikäisen vastarinta on selitettävissä myös hänen epäluulollaan sotaa ja sen seurauksia kohtaan. Säilyneiden lähteiden perusteella Fiina Pietikäinen ei koskaan avoimesti kannattanut sotaa. Kontrollioimaton väkivalta ja verenvuodatus asettivat vaaraan myös hänen perheensä. Tätä käsitystä vahvisti osaltaan tietoisuus siitä, että perheen vanhin poika Hugo oli ehtinyt aseenkantoikään. Todennäköisesti Fiina Pietikäinen pelkäsi myös oman henkensä puolesta yrittäessään kieltäytyä köyhäinhoidon vastuuhenkilön tehtävästä. Useat työväenliikkeen johtohahmot, jotka velvollisuudentunnosta osallistuivat punaisen hallinnon tehtäviin epäilivät vallankumouksen onnistumisen mahdollisuuksia, varsinkin kun Punaisen Suo-

---

501 KA Juho Tuomisen muistelmat s. 154–157; Piilonen 1982, 114–119.

men merkittävimmän tukijan, Leninin, mahdollisuudet säilyttää bolševikkivalta Neuvosto-Venäjällä olivat vuonna 1918 hyvin ha taralla pohjalla. Jopa sortajia vastaan suunnatun ”Pyhän sodan” puolestapuhuja Yrjö Sirola ilmaisi puoluetoverilleen epäilyksensä sodan onnistumisen mahdollisuudesta.⁵⁰²

Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ja sen toimeenpane van komitean puheenjohtaja Juho Tuomisen ehdottomuus mää rätä Fiina Pietikäinen köyhäinhoitoviraston vastaavaksi kuvastaa Tuomisen luottamusta Pietikäistä kohtaan. Toimeenpane van ko mitean jäsenten vastuualueiden jaossa ilmenivät niin Pietikäisen kuin muidenkin jäsenten kohdalla myös perinteiset sukupuoli roolit. Toimeenpane van komitean naispuolisille jäsenille mää rätettiin hallinnonaloja, joihin hoiva tai vähäosaisista huolehti minen olennaisesti liittyivät. Toimeenpane van komitean toiselle naispuoliselle jäsenelle ompelija Olga Lagerstramille vastuulle määrättiin lasten hoitolaitokset. Miespuoliset ”komissaarit” hu olehtivat vastaavasti kaupungin teknisistä virastoista, liikenteestä, rahatoimikamarista, palokunnasta, sairaaloista, asuntoasioista.⁵⁰³

Jokaisen hallintoalan tai laitoksen ”komissaari” joutui rat kaisemaan monia vaikeita ongelmia ilman, että heillä olisi ollut kokemusta tai koulutusta vastaavista tehtävistä edes normaali aikoina. Tiettyjen virastojen ja laitosten johtaminen oli poikke uksellisissa olosuhteissa kuitenkin erityisen vaikeaa. Erityisesti Fiina Pietikäisen vastuualueeseen kuuluneen kunnalliskodin johtaminen oli poikkeuksellisen hankala tehtävä, koska käytän nön realiteetit estivät köyhimpien kuntalaisten oloja parantami sen.⁵⁰⁴ Fiina Pietikäinen oli työväenliikkeen naisaktiivina omak sunnut näkemyksen, jonka mukaan apua tarvitsevan kuntalaisen

---

502 Louhikko 1943, 123–137; Rinta-Tassi 1986, 121–138, 151–153; Rinta-Tassi 1989, 89–93; Salminen 2007, 31; Soikkanen 1975, 270–276.

503 Piilonen 1987, 363

504 Valitettavasti Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan tai sen toimeen pane van komitean pöytäkirjoja ei ole säilynyt vuoden 1918 helmi–huhtikuun väliseltä ajanjaksolta. Näistä pöytäkirjoista olisi todennäköisesti käynyt ilmi tarkemmin mitä ongelmia kunnalliskodissa esiintyi ja miten laitoksesta vastuussa ollut Fiina Pietikäinen yritti niitä ratkaista. Helsingin kunnalliskotiin liittyen käytettävissäni ovat ainoastaan Juho Tuomisen

köyhyys ei johtunut hänen laiskuudestaan, vaan kapitalistisen yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuksista. Vuoden 1908 toisen valtiopäivien kansanedustajana ja Sosialidemokraattisen naisliiton pitkäaikaisena liittotoimikunnan jäsenenä hän oli ollut mukana laatimassa aloitteita, joissa valtiolta vaadittiin suurempaa taloudellista vastuuta köyhimpien kansalaistensa avustamiseksi ilman nöyryyttäväksi koettua holhousta tai valvontaa. Punaiselta kaupunginvaltuustolta ja sen asettamalta ”komissaari” Fiina Pietikäiseltä odotettiinkin suuria uudistuksia olosuhteissa, joissa niin ravinnosta kuin henkilökunnasta oli suunnatonta puutetta. Näistä syistä kunnalliskodin toiminnasta vastuussa ollut Pietikäinen ei voinut kunnalliskodin asukkaiden toiveita riittävässä määrin tyydyttää, mikä johti kunnalliskodin alaisissa osastoissa yleiseen tyytymättömyyteen ja punaisen kaartin uhkailuihin puuttua omakätisesti kunnalliskodin tilanteeseen. Näissä tilanteissa Pietikäisen oma auktoriteetti ei enää riittänyt, vaan toimeenpanevan komitean puheenjohtaja Juho Tuomisen piti uhkailujen ja kanteleiden johdosta itse tehdä ainakin kahdesti tarkastuksia kunnalliskodin oloihin. Tuomisen muistelmien mukaan kunnalliskotia oli johdettu olosuhteisiin nähden hyvin. Fiina Pietikäisen valvonnan alaiseen laitokseen oli onnistuttu hankkimaan vaikeasta elintarvikepulasta huolimatta riittävässä määrin peruselintarvikkeita kuten perunoita ja kauraryynejä. Henkilökunnalle Tuominen päätyi pitämään puhuttelun asukkaiden asianmukaisesta kohtelusta, mutta irtisanomisiin ei henkilöstöpulan vuoksi voitu ryhtyä. Kunnalliskodin ja varsinkin sen työlaitoksen asukkaiden tyytymättömyyttä ei näillä toimenpiteillä pystytty kuitenkaan poistamaan, ja punaisen kaartin uhatessa omatoimisesti vallata kunnalliskodin, Tuominen määräsi porteille toimeenpanevalle komitealle uskolliset vartijat.⁵⁰⁵

Fiina Pietikäinen oli sisällissodan aikana täystyöllistetty osallistuessaan tiheään tahtiin kokouksia järjestäneen Helsingin työväenjärjestön eduskunnan ja sen toimeenpanevan komitean

---

muistelmat, joissa hän kertoo toimenpiteistä nähtävästi tilanteissa, joissa Fiina Pietikäisen keinot ja auktoriteetti ratkaista ongelmia ei enää riittänyt.

505 KA Juho Tuomisen muistelmat s. 159.

toimintaan sekä huolehtiessaan köyhäinhoitoviraston hallinnosta ja kunnalliskodin asukkaiden vaatimuksista. Tästä huolimatta Uudenmaan sosialidemokraattisen piirineuvoston jäsenet nimitivät hänet Uudenmaan punaiseen lääninhallitukseen eli lääninvaltuuskuntaan tammikuun 30. päivänä. Pietikäisen lisäksi lääninhallitukseen valittiin Johan Vatanen, K. E. Hypén sekä Otto Heino. Uudenmaan läänin komissaarin, Herman Hurmevaaran oli puolestaan tehtäväänsä valinnut kansanvaltuuskunta kolme vuorokautta aiemmin. Uudenmaan punaisen lääninhallinnon johtohenkilöt olivat Otto Heino lukuun ottamatta Uudenmaan sos.-dem. vaalipiiritoimikuntaan vuoden 1917 kesäkuun piirikokouksen valitsemia piiritoimikunnan jäseniä; Hurmevaara oli piiritoimikunnan puheenjohtaja, Fiina Pietikäinen ja Johan Vatanen piiritoimikunnan varsinaisia jäseniä ja K. E. Hypén varajäsen.⁵⁰⁶

Uudenmaan lääninvaltuuskunnan tehtäviin kuului kansanvaltuuskunnan antamien ohjeiden perusteella kunnallishallinnon järjestäminen Uudellamaalla sekä läänikohtaisten tiedotteiden antaminen.⁵⁰⁷ Lääninvaltuuskunnan jäsenet joutuivat itse paneutumaan tiedotus- ja ohjaustoimintana hyvinkin yksityiskohtaisesti, koska virkamiehet kieltäytyivät noudattamasta punaisten hallintomiesten ja -naisten määräyksiä myös läänitasolla. Lääninvaltuuskunnan työtä hankaloitti myös valtuutettujen tiheä vaihtuvuus. Herman Hurmevaara siirtyi jo helmikuun alkupäivinä kansanvaltuuskunnan raha-asioiden kamreeriksi ja puheenjohtajana jatkoi Johan Vatanen. Samalla myös Fiina Pietikäinen

---

506 Uudenmaanläänin vaalipiirin sosialidemokratisen piirikokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 10.–11 p. kesäk. 1917, 39; Piilonen 1982, 84–87; Tuomisto 2006, 68.

507 Valitettavasti Uudenmaan lääninvaltuuskunnan pöytäkirjat eivät ole säilyneet, joten Fiina Pietikäisen tai muidenkaan lääninvaltuuskunnan jäsenten toiminnasta ei ole säilynyt mainittavasti arkistoaineistoa. Juhani Piilonen (1982), Osmo Rinta-Tassi (1986) ja Tero Tuomisto (2006) ovat sivunneet aihetta omissa tutkimuksissaan. Punaisten lääninhallitusten historia odottaa vielä kirjoittajaansa.

poistui väliaikaisesti lääninvaltuuskunnasta, mutta palasi valtuutetuksi jo maaliskuun puolivälissä.⁵⁰⁸

Fiina Pietikäinen oli Suomen ensimmäinen lääninhallitukseen valittu nainen ja yksi harvoista kunnallishallinnon toimeenpane-
vissa elimissä (hallituksissa) sisällisodan aikana vaikuttaneista naisista. Naisia kaupunkien ja kauppaloiden kaikista luottamus-
henkilöistä ja kaupunginvaltuutetuista oli vajaat 10 prosenttia, maaseudulla naisten osuus oli vielä tuntuvasti marginaalisempi (3,3 %). Punainen hallinto noudatti pitkälti vuoden 1917 kun-
nallislakia, joka oli poistanut esteet naisten valinnalle merkit-
tävimpiinkin kunnallisiin luottamustehtäviin.⁵⁰⁹ Perinteiset su-
kupuoliasenteet vaikuttivat kuitenkin edelleen ja naisten osuus
paikallishallinnon edustajista jäi vaatimattomaksi. Hyvin harva
nainen nousi edes kunnallishallinnossa yhtä merkittävään ase-
maan kuin Fiina Pietikäinen.⁵¹⁰ Edellä mainittujen luottamusteh-
tävien lisäksi Fiina Pietikäinen tuli maaliskuun 18. päivä valituksi
myös Helsingin kaupungin 35-jäseniseen verotuslautakuntaan ja
maaliskuun 23. päivänä uuden hallintouudistuksen mukaiseen,
60-jäseniseen Helsingin kaupunginvaltuustoon. Etsivän Keskus-
poliisin keräämien tietojen mukaan hänet olisi valittu vielä järjes-
tyslautakuntaankin.⁵¹¹ Sota oli kuitenkin kääntymässä punaisten

---

508 Piilonen 1982, 84–87; Rinta-Tassi 1986, 182–187; Tuomisto 2006, 68.

509 *Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantoja* 4.2.1918, 1; Piilonen 1982, 314.

510 Aiempi tutkimustulokseni, jonka mukaan Pietikäisen tehtävät punaisen Suomen hallinnossa olivat suhteellisen vaatimattomia, on osittain väärä. Uusitalo 2006, 123–124. Pietikäinen ei tosin ollut Kansanvaltuuskunnan tai Työväen Pääneuvoston jäsen, mutta Helsingin paikallishallinnossa hän oli aktiivisesti mukana koko sisällisodan ajan. Kirjoittaessani artikkelia *Kansalaisvaikuttaminen ajassa* -kirjaan, en ollut vielä ehtinyt paneutua tarkasti Pietikäisen vaiheisiin vuoden 1918 sodan aikana.

511 VA EK, henkilömappi, (Fiina Pietikäinen); *Työmies* 20.3.1918, 3 ja 26.3.1918, 2. Helsingin työväen toimeenpaneva komitea suunnitteli Helsingin kaupungin väliaikaisen kunnallishallintojärjestyssäännön. Hallintouudistus omaksui organisatoriset muodot vuoden 1917 kunnallislakista. Päätävänä elimenä oli kaupungin valtuusto ja täytäntöönpanosta vastasivat rahatoimikamari ja lautakunnat. Kunnallishallintojärjestyssääntö tuli käyttöön Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan ja kansanvaltuuskun-

kannalta tappiolliseksi, joten näissä luottamustehtävissä hän ei ehtinyt mainittavasti vaikuttaa. Vastavalittu punainen kaupunginvaltuusto ehti kokoontua huhtikuun alussa vain kahdesti ennen valkoisten ja saksalaisten joukkojen toteuttamaa Helsingin valtausta.⁵¹²

Nälkää ja epätoivoa – Suomenlinnan vankileirikurjuus

Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan toimeenpanevan komitean jäsenenä Fiina Pietikäisen oli selvillä tulevasta tappiosta viimeistään maalikuun viimeisellä viikolla, sillä komitean puheenjohtaja Juho Tuomisen mukaan monet työväenliikkeen luottamushenkilöt pakenivat jo tuolloin täyteen ahdetuissa junissa Venäjälle.⁵¹³ Fiina ja Tahvo Pietikäinen eivät valkoisen armeijan lähestymisestä huolimatta edes pyrkineet maanpakoon. Juho Tuominen kertoi muistelmissaan, kuinka toimeenpanevan komitean jäsenet eivät sodan lähestyessä loppuaan virheellisesti uskooneet valkoisen terrorin kohdistuvan Helsingin punaisen kaupunginhallinnon jäseniin kovinkaan ankarasti. Pakeneminen olisi ollut myös vastoin punaisen kansanvaltuuskunnan määräyksiä. Kullervo Manner oli huhtikuun 14. päivänä antamassaan päiväkäskyssä velvoittanut kaartiin kuulumattomat henkilöt pysymään kotipaikkakunnallaan. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta oli ohjeistanut nimenomaan toimeenpanevan komitean jäseniä ja luottamushenkilöitä jäämään Helsinkiin valkoisten odotettavissa olevasta valtauksesta huolimatta. Kaikkien punaisten hallinnossa toimineiden henkilöiden pako olisi viimeistään johtanut nälänhädän partaalla olevan kaupungin paniikin valtaan.⁵¹⁴

---

nan sisäasiain osaston hyväksytyä sen maaliskuun kolmannella viikolla. Piilonen 1987, 364.

512 Piilonen 1987, 365–366.

513 KA Juho Tuomisen muistelmat s. 165.

514 KA Juho Tuomisen muistelmat s. 164–165, 169; *Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantoja* 11.4.1918, 1; *Työmies* 11.4.1918, 2.

Saksalaiset valtasivat Helsingin huhtikuun 13. ja 14. päivänä. Valtiorikosoikeuden pöytäkirjojen perusteella valkokaartilaiset vangitsivat Tahvo Pietikäinen 21. päivä ja Fiina Pietikäisen 22. päivänä huhtikuuta. Fiina Pietikäistä koskeva ensimmäinen valkoisen vallan tuottama säilynyt viranomaislähde on Suomenlinnan vankileirissä lokakuun 19. päivä 1918 päivätty kuulustelupöytäkirja. Fiina Pietikäisen raskas taival Suomenlinnan kuulusteluihin kulki Ruotsalaisen Reaalilyseon ja Helsingin Katajanokalla sijainneen lääninvankilan kautta. Tilapäinen naisvankila oli perustettu Ruotsalaisen Reaalilyseon rakennuksiin välittömästi sodan loputtua huhtikuussa 1918. Fiina Pietikäinen muisteli yli 30 vuotta myöhemmin, kuinka hän lyseon tiloissa piti ”osatovereilleen” lyhyen puheen vappuna 1918. Pietikäisen mukaan tämä teko katsottiin vallinneessa tilanteessa niin rikolliseksi, että hänet siirrettiin jo seuraavana päivänä ”Katajanokan vankilaan jatkamaan”.⁵¹⁵

Katajanokan vankilasta Fiina Pietikäinen on kesän tai alkusyksyn kuluessa siirretty Suomenlinnan vankileirille, jossa häntä kuulusteltiin lokakuun 19. päivänä. Fiina Pietikäinen oli viimeistään vuoden 1917 syksystä lähtien joutunut kärsimään alati pahenevasta elintarvikepulasta. Suomenlinnan vankileirillä ravinnonpuute koetteli häntä ja muita vankeja vielä paljon tuntuvammin kuin Helsingin kaupungissa. Vangit saivat ruuaksi viljasta, kaalista ja muista vihanneksista valmistettua keittoa, ajoittain myös silakkaa tai kauraleipää. Epätoivoiset, nälänhädästä kärsineet vangit yrittivät saada lisäravintoa syömällä vankileiriin ek-syineitä eläimiä kuten kissoja. Lisäksi monet söivät onkimatoja ja repivät puista kuorta. Omaisetkaan eivät voineet Suomenlinnan vankeja auttaa, koska aina kesäkuuhun asti ruokapakettien tuominen leirille oli kiellettyä. Vasta vuoden 1918 keskikesällä, jolloin vankeja oli jo kuollut nälkään, leirin siviilikommandantti Carl von Wendt hyväksyi ruokapakettien jakamisen ehdolla, että ne jaettaisiin vankien kesken yhteisesti. Kuumetaudit ja ripuli kiusasivat nälkiintyneitä vankeja usein kohtalokkain seurauksin.

---

515 VA VRYO. II osasto ptk 19.10.1918, VRYO. ptk 2.7.1918; Mäkelä 2007, 336; Viljanen 1955, 200–205.

Kuolleisuutta lisäsi tilanahtaus ja heikko hygieniatilanne. Yhteensä Suomenlinnan vankileirillä kuoli yli 800 vankia. Kuolleisuutta lisäsi suomalaisia vankileirissä ja vapaudessa pahoin koetellut Espanjan tauti, joka iski Suomenlinnan vankileirille 11.7.–8.8.1918 aiheuttaen selvän nousun leirin kuolleisuuslukuihin.⁵¹⁶

Naisvankien kokemuksia Suomenlinnan vankileirillä ei ole tutkittu, mutta Pentti Mäkelän, Allan Tiitan ja Jaakko Paavolaisen tekemien tutkimusten ja tilastojen perusteella voi päätellä, että naisvankien keskuudessa kuolleisuus oli tuntuvasti alhaisempi kuin miesvankien. Naisvangin tarvitsema kalorimäärä oli pienempi kuin miesvangin. Suomenlinnan vankileirillä vankeja surmanneista taudeista tuhoisin, Espanjantauti, surmasi suhteessa eniten nuoria miehiä ja suhteessa vähiten keski-ikäisiä ja iäkkäitä naisia. Kuolleisuus vaihteli myös osastoittain tuntuvasti. Osastolla II, jonne oli Fiina Pietikäisen tavoin sijoitettu vangit, jotka vasta odottivat oikeuskäsittelyä, kuoli kuukaudessa ainoastaan kolmesta neljään vankia, joillakin toisilla vankiosastoilla kuoli vuoden 1918 kesän aikana pahimmillaan useita vankeja joka päivä. Pitkään Suomenlinnassa istuneet naisvangit kärsivät kuitenkin miesten tavoin vakavasta aliravitsemuksesta. Hedelmällisessä iässä olleiden naisten kuukautiset loppuivat lähes poikkeuksetta. Fiina Pietikäisen nälkiintymistä kuvaa hyvin suvussa säilynyt muistitieto, jonka mukaan hän laihtui seitsemän vankeuskuukautensa aikana 18 kiloa.⁵¹⁷

Todennäköisesti Fiina Pietikäistä koetteli Suomenlinnan vankileirillä nälkää vielä enemmän epätoivo tulevasta mahdollisesta kuolemantuomiosta sekä huoli niin ikään vankileirille joutuneen puolison ja Hugo-pojan kohtalosta. Myös pelko kotiin jääneiden lasten selviämisestä elintarvikepulasta kärsineessä Helsingissä oli varmasti raastava. Tiedonkulku oli heikkoa ja monet vangit ja heidän omaisensa joutuivat viettämään jopa useita kuukausia ilman varmaa tietoa läheistensä kohtalosta. Vankien hermoja koettelivat myös leireillä tapahtuneet kuolemantuomittujen am-

---

516 Mäkelä 2007, 338, 407–409; Suni 2001, 8; Tiitta 1983, 33–38, 50–51.

517 Luukkola 1962, 10; Sievers 1930, 62–63; Paavolainen 1971, 330; Tiitta 1983, 19, 23, 25.

pumistapaukset ja joidenkin vanginvartijoiden mielivaltainen käyttäytyminen. Fiina Pietikäisen mielenterveys kesti vankileirin koettelemukset kuitenkin paremmin kuin useamman kansakärsijän. Tietävästi tulevaisuuteen suuntautunut ja henkisiltä voimavaroiltaan vahva Fiina Pietikäinen ei leirillä kokenut hermoromahdusta tai joutunut kärsimään edes tilapäisesti muista mielenterveyden häiriöistä.⁵¹⁸

Fiina Pietikäinen joutui odottamaan puutteellisissa oloissa Suomenlinnan vankileirillä lähes puoli vuotta asiansa käsittelyä. Vankileirin valtionrikostuomioistuimien kuulusteli häntä ensimmäisen kerran vasta lokakuun 19. päivä. Useiden kuukausien odotusajat olivat vankien suuren lukumäärän vuoksi vuonna 1918 tavanomaisia. Pelkästään Helsingin ja Suomenlinnan vankileirillä oli majoitettu pahimmillaan heinäkuun alussa yli 13 000 vankia. Valkoisen Suomen johto oli leireillä vallinneesta korkeasta nälkä- ja tautikuolleisuudesta huolimatta päättänyt, että kunkin syytetyn osallistuminen sotaan selvitetään yksityiskohtaisesti. Pitkästä vankeusajasta huolimatta Fiina Pietikäinen ei voinut valmistautua kunnolla oikeuskäsittelyyn. Syytetyille tosin määrättiin asianajaja, mutta esimerkiksi mahdollisiin todistajiin oli lähes mahdotonta saada yhteyttä.⁵¹⁹ Pietikäistä kuulusteltiin yleisesti käytössä olleen kuulustelukäytännön mukaisesti. Henkilötietojen suhteen häneltä kysyttiin osoitteen lisäksi perhesuhteita, lasten lukumäärää, terveystilannetta, kansakoulutusta ja luku- ja kirjoitustaitoa sekä työpaikkaa. Tämän jälkeen syytetyltä haluttiin selvitystä työväenyhdistyksen tai ammattiosaston jäsenyydestä, osallistumista taisteluihin ja tehtävistä sodan aikana. Pietikäinen mainitsi kuulustelussa olleensa lääninneuvostossa nimellisesti 14 päivän ajan. Sodan aikana hän kertoi määräyksestä hoitaneensa Helsingin kaupungin köyhäinhoitoasioita ja käyneensä myös selvittämässä kahteen otteeseen Nikkilän mielisairaalan asioita. Hän mainitsi istuneensa sodan loppuvaiheessa vain 10 minuuttia pu-

---

518 Salmela-Järvinen 1966, 156–165; Tiitta 1983, 51–53; henkilökohtaiset tiedonannot Maj-Lis Maltella 1.3.2003.

519 VA VRYO Fiina Pietikäinen, ptk 19.10.1918; Suni 2001, 48; Paavolainen 1971, 117–120; Tiitta 1983, 12.

naisen kaupunginvaltuuston kokouksessa, mutta kieltäytyneensä jäsenyydestä.⁵²⁰

Kuulustelijoihin Fiina Pietikäinen teki pöytäkirjan perusteella epäluotettavan vaikutuksen. Todennäköisesti he epäilivät aiheellisestikin Fiina Pietikäisen monen muun vangin tavoin ankaran rangaistuksen pelossa vähätelleen osallisuuttaan punaiseen hallintoon. Fiina Pietikäinen ei puolisonsa Tahvon tavoin paljastanut kenenkään tuntemansa punakaartilaisen henkilöllisyyttä, vaikka he varmasti tunsivat lukuisia kaartiin lähteneitä miehiä: olihan heidän poikansa Hugo yksi punakaartin rivisotilaista. Fiina Pietikäisen kohdalla epäluottamusta herätti lisäksi se, että hän oli toiminut työväenliikkeen luottamustehtävissä pitkään. Tiina Lintunen tuo esille punaisten naisten kohtaloita käsitelleessä tutkimuksessaan, kuinka tuomiolla ja järjestöaktiivisuudella oli selkeä suhde. Poliittisesti aktiivisista vapautettiin syytteistä vain joka neljäs, järjestäytymättömistä sen sijaan vapautettiin hieman yli puolet. Syytetyt eivät sen sijaan ymmärtäneet sotaa edeltäneiden työväenliikkeen luottamustehtävien olleen valtionrikosoikeuksissa tuomioita vahvistanut seikka. Fiina Pietikäinenkin korosti tuomioistuimelle, että hän oli toiminut kylvettäjäiden ja silittäjien ammattiosastojen puheenjohtajana jo kymmenen vuotta ennen sotaa. Tällä kommentillaan hän tahtoi erottautua työväenliikkeeseen vuoden 1917 aikana liittyneistä uusista jäsenistä, joiden toimintatavat olivat yleensä kumoushenkisempiä kuin vanhojen järjestöaktiivien. Valtionrikosoikeuksien jäsenet eivät kuitenkaan tunteneet vanhan työväenliikkeen kurinalaisia ja rauhanomaisia toimintatapoja, vaan tulkitsivat työväenliikkeen monivuotiset järjestötehtävät asianomaisen syyllisyyttä korostaneeksi seikkaksi.⁵²¹

Valtionrikosoikeus tuomitsi Fiina Pietikäisen lopulta valtionpetoksesta kolmen vuoden kuritushuonetuomioon ja menettämään kansalaisluottamuksensa vielä viideksi vuodeksi vankeustuomion jälkeen. Fiina Pietikäisen tuomio oli melko lievä, sillä

---

520 VA VRYO Fiina Pietikäinen, ptk 19.10.1918.

521 VA VRYO Fiina Pietikäinen; ptk 19.10.1918; Lintunen 2006, 111, 123.

vastaavanlaisia tuomioita saivat esimerkiksi punakaartien muo-
nittajina ja sairaanhoitajina toimineet työläisnaiset. Tuomio an-
taa ymmärtää, että Fiina Pietikäinen antoi itsestään harmittoman
keski-ikäisen perheenäidin vaikutelman, vaikka hän todellisuus-
udessa oli yksi punaisen hallinnon vaikutusvaltaisimmista naisista.
Tuomiotaan Pietikäinen ei onnekseen joutunut edes kärsimään,
koska senaatti oli yhä kasvavan vankileirikuolleisuuden vuok-
si määrännyt vapauttamaan kaikki korkeintaan kolmen vuoden
tuomion saaneet tuomitut. Fiina Pietikäisenkin tuomio määrät-
tiin siis ehdollisena ja hän oli vapaa poistumaan vankileiristä,
jossa hän oli viettänyt elämänsä järkyttävimmät kuukaudet.⁵²²
Esimerkiksi Työväen Pääneuvoston jäsen Iida Aalle-Teljo tuo-
mittiin 12 vuodeksi kuristushuoneeseen ja Kansanvaltuuskunnan
ministeri Hilja Pärssisen tuomio oli elinkautinen. Armahdusten
myötä useimmat vanhan työväenliikkeen johtavat naisaktiivit va-
pautuivat vasta vuosien 1919–1923 välisenä aikana.⁵²³

Fiina Pietikäinen saattoi tuskin nauttia vapautumisensa tuo-
masta helpotuksesta ja paluustaan lasten parin Köydenpuno-
jankadulle, sillä puoliso Tahvo Pietikäinen tuomittiin lokakuun
22. päivänä kymmenen vuoden vankeusrangaistukseen. Tahvo
Pietikäisen ankaran tuomion syyksi valtionrikostuomioistuin
totesi hänen jäsenyytensä valkoisia sodan aikana tuominnees-
sa vallankumousylioikeudessa. Osmo Rinta-Tassi on kuitenkin
todennut punaisten vallankumousylioikeuden antamien tuo-
mioiden olleen suhteellisen lieviä. Enemmistö vallankumousoi-
keuksilta tulleista tuomiosta hyväksyttiin sellaisenaan, mutta jos
tuomiota muutettiin, se merkitsi tavallisesti lievennystä. Sodan
voittaneen osapuolen virkamiehillä oli kuitenkin erittäin kiel-
teinen käsitys punaisten vallankumousoikeuksista. Rinta-Tassin
mukaan sodan jälkeen punaisia tuominneet eivät osanneet tehdä
eroa vallankumousoikeuksien ja usein arveluttavasti toimineiden
punakaartien tuomiokäytäntöjen välillä. Tahvo Pietikäisen tuo-
miota kovensi myös se, että hän marraskuun suurlakkoviikolla

---

522 VA VRYO Fiina Pietikäinen; tuomiopöytäkirja 28.10.1918; Lintunen 2006,
119–123; Paavolainen 1971, 117–120.

523 Lähteenmäki 2000, 87, 95–86; Uusitalo 2006, 126.

oli toiminut punakaartin tutkijatoimikunnan puheenjohtajana.⁵²⁴ Kyseisessä tehtävässä hän oli vallankumouksellisen suurlakon aikana käytännössä pelastanut monia punakaartilaisten vangitse-
mia korkea-arvoisia virkamiehiä vangitsijoidensa mielivallalta. Vallankumousoikeuden jäsenet olivat kuitenkin täysin tietämättömiä Helsingin kaupungin järjestystilanteesta marraskuun suur-
lakkoviikon aikana. Edes Tahvo Pietikäisen kirjoittama armona-
nomuskirjelmä valtionrikosylioikeudelle ei auttanut, vaan hänet kuljetettiin epäinhimillisistä olosuhteista tunnettuun Tammisaa-
ren vankilaan kärsimään pitkää tuomiotaan.⁵²⁵ Kotiinsa vankilei-
riltä yksin palannut Fiina Pietikäinen ymmärsi joutuvansa vuo-
sikausien ajan ottamaan päävastuun perheensä elatuksesta. Pieti-
käisen mielialaa todennäköisesti kohotti se, että perheen kaikki
lapset, myös sodassa mukana ollut poika Hugo, olivat selvinneet
vuoden 1918 traagisista tapahtumista hengissä.

Sisällissodan jälkeen työväenliike jakaantui. Sota seuraamuk-
sineen radikalisoi monia työväenliikkeen toimijoita, osa sanou-
tui täysin irti kaikesta vallankumouksellisuudesta. Pietikäinen
omaksui ”leirikseen” useimpien muiden helsinkiläisten aktiivien
tavoin työväenliikkeen vasemmiston.

---

524 VA VRYO Tahvo Pietikäinen; Rinta-Tassi 1986, 353–354..

525 Louhikko 1943, 252.

6 Luokkatietoinen sosialisti

6.1 Reformismia vastaan

SDP:n oppositiossa

Sosialidemokraattisessa puolueessa oli esiintynyt ideologisia ris-tiriitoja jo vanhan työväenliikkeen aikana. Puolueessa oli kiistelty mm. ministerisocialismista ja perustuslaillisen yhteistyön tar-peellisuudesta. Saksasta Ruotsin kautta Suomeen levinnyt revi-sionismi miellytti puolueen maltillisempaa siipeä, joka oli tarvit-taessa valmis yhteistyöhön porvarien kanssa. Revisionistien mie-lestä sosialidemokraattien oli oltava valmiita tinkimään luokka-taistelulinjauksestaan, mikäli yhteistyö porvarien kanssa johtaisi työläisten asemaa parantaneisiin reformeihin. Vanhan työväen-liikkeen veteraaneista osa suhtautui myönteisesti revisionismiin. Heihin lukeutuivat mm. tohtori af Ursin, J. K. Kari, Taavi Tainio ja Wainö Vuolijoki. Revisionismin tuomitsivat kiivainten Edvard Valpas, O. W. Kuusinen, Yrjö Sirola, Sulo Vuolijoki ja Kullervo Manner. Vanhan työväenliikkeen aikana revisionistit olivat vä-hemmistöasemassa. Puolue teki ensimmäinen linjanvedon revi-sionismia vastaan Oulun puoluekokouksessa erottaessaan porva-rilliseen senaattiin menneen J. K. Karin puolueen jäsenyydestä. Oulun (1906), Kotkan (1909) ja Helsingin (1911) puoluekoko-uksissa puoluekokous hyväksyi menettelytapapöytäkirjat, joissa SDP omaksui luokkataistelua ja luokkavastakohtien kärjistymistä täh-dentävän kautskyläisen sosialistisen linjauksen.⁵²⁶

---

526 Soikkanen 1975, 104–110, 124–133, 138–157.

Fiina Pietikäinen osallistui SDP:n puoluekokouksiin säännöllisesti Oulun puoluekokouksesta vuodesta 1906 lähtien. Hän ei ennen sisällissotaa puoluekokouksissa tai muissakaan työväenjärjestöjen kokouksissa osallistunut millään tavalla menettelytapaa tai muita ideologioita kysymyksiä koskeneeseen väittelyyn. Aihe ei noussut esille myöskään Naisliiton edustajakokouksissa tai liittotoimikunnan kokouksissa. Työläisnaisten ja -perheiden edunvalvojiksi profiloituneet naiset eivät kokeneet kysymyksen kuuluneen heidän toimintansa piiriin. Myös valtaosa puoluekokousten miesedustajista päätti olla ottamatta kantaa aiheeseen.⁵²⁷

Sosialidemokraattisessa puolueessa vaikutti siis jo ennen sisällissotaa reformistinen siipi, joka oli tarvittaessa valmis yhteistyöhön liberaalien porvareiden kanssa. Ideologiset ristiriidat eivät kuitenkaan hajottaneet puoluetta, koska Sosialidemokraattisen puolue oli ennen sisällissotaa profiloitunut työväestön ja muun vähävaraisen kansan etuja puolustaneeksi puolueeksi. SDP oli onnistunut eduskuntavaaleissa saamaan taakseen niin kaupunkien työväestön kuin varsinkin maaseudun tilattomat, vaikka näiden kahden sosiaaliryhmän jäsenten elinolot ja sosiaaliseen asemaan liittyneet kehityspyrkimykset poikkesivat hyvinkin toisistaan. Tämä oli mahdollista kuten Pauli Kettunen toteaa, koska SDP:n johtama vanha työväenliike pystyi antamaan ”sosiaalisesti alistettujen ryhmien kokemukselle poliittisen, yhteiskunnan valtasuhteita koskevan sisällön”.⁵²⁸ Merkittävä osa maatalous- ja teollisuustyöväestöstä samaistui siis SDP:n ohjelmaan, koska he kokivat vallan puutteen yhdistävänä tekijänä.

Sisällissodan päättyminen valkoisen osapuolen täydelliseen voittoon johti suuriin muutoksiin SDP:n johdossa. Lähinnä osuustoiminnassa pitkään vaikuttaneet, mutta työväenliikkeen johdosta syrjässä vuoteen 1918 asti olleet miehet kuten Väinö Tanner, Väinö Hakkila, Lauri af Heurlin, J. V. Keto ja Hannes Ryömä olivat pysytelleet johdonmukaisesti irti sotatapahtumista. Vapaina miehinä he saattoivat elvyttää vuoden 1918 syksy-

---

527 Ks. puoluekokousten pöytäkirjat 1906–1911.

528 Kettunen 1986, 105.

tä lähtien SDP:n puolue toiminnan uudelleen. SDP:n toimintaa uudelleen käynnistäneet osuustoimintamiehet sekä vanhan työväenliikkeen veteraaneista varsinkin Taavi Tainio sanoutuivat tyystin irti kaikesta sellaisesta luokkataistelusta, johon aseellinen toiminta liittyi. Sota oli heidän näkökulmastaan ollut suuri virhe ja vastaisuudessa työväestön edunvalvonnan tuli tapahtua sosialidemokraattisten kansanedustajien ja kunnanvaltuutettujen työn kautta. SDP:n tuli myös tarvittaessa olla valmis yhteistyöhön myötämielisten porvariedustajien kanssa.⁵²⁹ SDP:n uusien johtomiesten näkökulmasta sosialistisen yhteiskunnan tavoittelun sijaan puolueen edustajien piti parhaansa mukaan tehdä reformityötä parantaakseen työväestön toimintaedellytyksiä ja elintasoa sodan jälkeen.⁵³⁰

SDP:n tietoisesti vanhan työväenliikkeen aikana rakentama vähävaraisuuteen ja vaikutusvallan puuttumiseen perustunut köyhälistöidentiteetti alkoi murtua jo vuoden 1918 loppuvuodesta lähtien. Merkittävä osa työväenliikkeen jäsenistä tulkitsi sisällissodan kamppailuksi ”lahtarikaarteja” vastaan, eikä voinut hyväksyä puolueen uusien johtomiesten tulkintaa sodan tuomitavuudesta. SDP:n yhteistyölinja maltillisten porvarien kanssa ei niin ikään tuottanut toivottuja tuloksia; kotitarkastukset ja pidätykset jatkuivat paikoin vielä vuoden 1919 puolella. Uutta puoluejohtoa kritisoitiin erityisen ankarasti punaisten armahdusten viivästyisestä.⁵³¹ Näkemykset kansalaissodan oikeutuksesta ja varsinkin tulevasta poliittisesta linjauksesta hajottivat järjestäytyneen työväestön imaginaarisen kollektiivi-identiteetin ja loivat perustan vastakkainasettelun ja eron diskursseille. Vanhan työväenliikkeen aikana ”meitä” edusti työväenliike ja ”muita” kapitalis-

---

529 SDP:hen jäi vaikuttamaan myös aktiiveja, jotka suhtautuivat porvari yhteistyöhön kielteisesti ja korostivat vanhan työväenliikkeen aateperintöä. Heistä muodostui ns. puolueen keskustaryhmä. Tämän ryhmän tunnetuimpia jäseniä olivat K. H. Wiik, J. F. Aalto, Ilmari Sinisalo, Väinö V. Salovaara, Heikki Ahmala, Tuomas Bryggari, Hj. Blomqvist. Kettunen 1986, 199–204; Tuomioja 1982, 47–52.

530 Kettunen 1986, 96–99, 199–200; Soikkanen 309–325.

531 Saarela 1996, 122–126; Soikkanen 1975, 338–340, 351–353.

tit ja porvarit. Kansalaissodan jälkeen ”muita” olivat paitsi porvarit myös itselle vastenmielisen työväenliikkeen siiven politiikan kannattajat.

Fiina Pietikäinen oli sisällissodan jälkeen hyvin tyyppillinen SDP:n reformismista irtisanoutunut ammattiyhdistysliikkeen aktiivi. Hän oli ehdottoman luokkataistelun kannattaja, joka vaati kaikki poliittiset vangit käsittävää amnestiaa. Hän ei sisällissodan jälkeen hyväksynyt SDP:n ns. osuustoimintamiesten tekemiä ideologisia linjavalintoja, koska ne hänestä rikkoivat työväenliikkeen keskeisen arvon ja toimintamenetelmän eli luokkataistelun. Pietikäinen oli sitoutunut työväenliikkeen luokkatietoiseen linjaukseen jo vuosisadan vaihteesta lähtien. Sisällissota järkyttävine seuraamuksineen vahvisti entisestään hänen näkemystään kaiken porvariyhteistyön virheellisyydestä, vaikka monet hänen hyvin tuntemistaan työväenliikkeen naisaktiiveista omaksuivat reformistisen SDP:n arvot ja toimintamenetelmät. Esimerkiksi Iida Aalle-Teljo, Hilja Pärssinen ja Miina Sillanpää pysyivät sosialidemokraatteina.⁵³²

Fiina Pietikäinen oli vieraantunut puolueen reformisteista viimeistään vallankumousvuonna 1917, jolloin hän oli tehnyt niin Helsingin kunnallisjärjestön toimikunnassa kuin Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan toimeenpaneavassa komiteassa yhteistyötä mm. O.W. Kuusisen ja Kullervo Mantereen kanssa. Pietikäisen valmiutta taistella SDP:n reformistisen linjausta vastaan sisällissodan jälkeen selittää hänen asemansa helsinkiläisenä ammattiyhdistysaktiivina. Pääkaupunkiseudun työväenliikkeen jäsenet olivat maaseudun ja pienempien kaupunkien työväenjärjestöjen jäseniä radikaalimpia. Helsingissä luokkaristiriidat olivat olleet vaikean elintarvikepulan vuoksi voimakkaammin esillä jo ennen sotaa. Pääkaupunkiseudulle muuttaneet SKP:n maanalaiset toimijat saivat puoluehallintoa systemaattisesti arvostelevalle linjaukselleen tukea nimenomaan helsinkiläisten työläisten keskuudessa. Sosialidemokraattisen puolueen toimintaa sodan jälkeen käynnistäneillä miehillä ei ollut siteitä Fiina Pietikäiselle tärkeään ammattiyhdistystoimintaan. Fiina Pietikäinen suhtau-

---

532 Salmela-Järvinen 1955, 85–86; Sulkunen 1997, 166; Usitalo 2006, 126.

tui ammattiyhdistysaktiivien enemmistön tavoin reformistiseen linjaukseen kielteisesti, koska ammattiyhdistystoimijuuteen liittyi konkreettinen vastakkainasettelu työnantajien (porvarit) ja työntekijöiden (proletariaatti) kesken. Omakohtaiset kokemukset esimerkiksi saunojen omistajien ylimielisyydestä ja kylvettäji- en ammattiolojen kehittämisen vastustamisesta olivat Fiina Pietikäisellä hyvässä muistissa.⁵³³

Fiina Pietikäisen vankeudessa kokemat kauhut ja puoliso Tahvo Pietikäisen pitkä vankeusrangaistus lisäsivät todennäköisesti Fiina Pietikäisen porvareita kohtaan tuntemaa luokkavihaa. Vankeusrangaistus ei kuitenkaan pelkäästä selitä Pietikäisen aatteellisia näkemyksiä, sillä moni työväenliikkeen naisaktiivi istui vankeudessa paljon pitempään kuin Fiina Pietikäinen. Esimerkiksi Ida Aalle-Teljo vapautui vankeudesta vuonna 1922 ja Hilja Pärsinen vasta vuonna 1923. Molemmat jatkoivat poliittista työtään SDP:n riveissä.⁵³⁴

Suomenlinnasta ehdolliseen vapauteen vuoden 1918 syksyllä päässyt Fiina Pietikäinen osallistui jo saman vuoden joulukuussa Helsingissä järjestettyyn ylimääräiseen puoluekokoukseen. Pietikäinen tuli valituksi tähän kokoukseen Sosialidemokraattisen naisliiton edustajana. Naisliiton toimikunnan tekemä päätös Fiina Pietikäisen lähettamisestä puoluekokoukseen ei ollut yllätys, koska valtaosa Naisliiton liittotoimikunnan vakinaisista jäsenistä oli vuoden 1918 joulukuussa vankeudessa, kuollut tai lähtenyt maanpakoon. Vakinaisista jäsenistä ainoastaan Elin Fagerholm ja Hilda Öberg olivat Suomessa. Pietikäinen oli toimikunnan varajäsen, mutta muiden varajäsenten tavoin hänen asemansa liittotoimikunnassa vakinaistettiin ensimmäisessä sodan jälkeisessä liittotoimikunnan kokouksessa joulukuun 14. päivä.⁵³⁵

---

533 Saarela 1996, 359; Soikkanen 1975, 364–365; Uusitalo 2006, 125–129.

534 Salmela-Järvinen 1950, 79–82; Uusitalo 2006, 126.

535 Todennäköisesti Fiina Pietikäinen kuului kahden varsinaisen jäsenen (Fagerholm ja Öberg) sekä kolmen varajäsenen ryhmään, joka jo ennen 14.12.1918 järjestettyä liittotoimikunnan kokousta kokoontuivat organisoimaan Naisliiton toimintaa. Ryhmä lähetti naisosastoille kehoituksia jatkaa toimintaa ja pohti tarvittavan rahoituksen organisoimista. Naisliiton

Fiina Pietikäinen koki jo Helsingissä järjestetyssä puoluekokouksessa reformismien vastaisen taistelun tärkeäksi. Tämä käy ilmi vertailemalla Pietikäisen puoluekokoukseenkäyttämistä vanhan työväenliikkeen aikana pidettyihin kokouksiin, joissa Pietikäinen ei esiintynyt mitenkään näkyvässä roolissa. Hän ei vuoden 1918 sotaa edeltäneissä puoluekokouksissa ottanut lainkaan kantaa ideologisiin kiistoihin. Sen sijaan vuoden 1918 puoluekokouksessa hän oli valmis allekirjoittamaan vastalauseen puoluekokouksen enemmistön hyväksymää, Väinö Voionmaan esittämää hallintomuotoesitystä vastaan. Pietikäinen ei voinut hyväksyä esitystä, jonka mukaan eduskunta käyttäisi lainsäädäntövaltaa ja presidentti toimeenpanovaltaa.⁵³⁶ Esitys tuli puoluekokouksessa kuitenkin hyväksytyksi, koska edustajien enemmistön mieles-

---

toimintakertomuksessa ei kuitenkaan mainittu ensimmäisiin kokouksiin osallistuneiden, vuoden 1917 edustajainkokouksessa valittujen liittotoimikunnan varajäsenten henkilöllisyyttä. Kertomus Sos.-dem. Naistenliiton toiminnasta joulukuun 14 päivästä 1918 Syyskuun 30 päivään 1919; Pöytäkirja Suomen Sos.-dem. puolueen ylimääräisestä puoluekokouksesta Helsingissä 27.–29 p:nä jouluk. 1918, 3.

- 536 Voionmaan esitys oli kädenojennus kuninkuutta vastustaneita porvareita kohtaan ja enteili Väinö Tannerin kannattamaa käytäntöä, jonka mukaan sosialidemokraattien oli tarpeen tullen tuettava uudistusmielisiä porvareita estääkseen työväenluokalle vihamielinen porvariyhteistyö. Pöytäkirja Suomen Sos.-dem. puolueen ylimääräisestä puoluekokouksesta Helsingissä 27.–29 p:nä jouluk. 1918, 47–51; Kettunen 1986, 289. Väinö Voionmaa ei hyväksynyt tasavaltalaistenkaan ehdotusta sellaisenaan, koska se sisälsi hänen mielestään tuomittavan ajatuksen kansanäänestyksen järjestämisestä Suomen hallitusmuotokysymyksestä. Voionmaan alustuksen kärki oli kuitenkin suunnattu monarkistista hallitusmuotoa vastaan. Hänen esittämänsä toimintalinjan perustelut ovat osoitus SDP:n reformistisen politiikan esiinmarssista: ”Täydellinen sosialistinen hallitusmuoto voidaan toteuttaa vasta tulevaisuuden yhteisvaltaisessa hallinnossa. Kun nykyisessä yhteiskunnassa ryhdymme parlamentillisin keinoin taistelemaan hallitusmuodoista, tulee meidän siinä ottaa huomioon valtiolliset voimasuhteet sekä vallitsevat talous- ja luokkaolot.” Pöytäkirja Suomen Sos.-dem. puolueen ylimääräisestä puoluekokouksesta Helsingissä 27.–29 p:nä jouluk. 1918, 48.

tä suomalainen, eduskunnan valitsema presidentti oli pienempi paha kuin saksalainen kuningas.⁵³⁷

Fiina Pietikäinen allekirjoitti 12 muun edustajan tavoin J. Laherman laatiman vastalauseen, jossa arvosteltiin puolueen hallitusmuotopäätöstä. Pietikäinen ei hyväksynyt presidentti-instituutiota lainkaan, vaan vaati vallan keskittämistä kansaa edustavalle eduskunnalle ja sen valitsemalla valtioneuvostolle:

Ylimääräisen puoluekokouksen hyväksymä lausunto maamme uuden valtiosäännön perusteista ei käsitykseni mukaan vastaa sitä ihannetta, johon työväen edun kannalta olisi lähemmin pyrittävä. Se sisältää ajatuksen valtiiovallan kahtiajaosta, keskittää itsenäistä toimitusvaltaa presidentin persoonaan ja rajoittaa kansan määräämisvallan eduskunnassa yksinomaan lainsäädäntöön. Kokouksen päätöksestä eriävä mielipiteeni on, että lausunnon ponsien 2–5 tilalle olisi ollut otettava näin kuuluva kohta:

2) että eduskunnalla on korkein kaikin puolinen valtiovalta, jota se käyttää joko itse välittömästi tai välillisesti valtioneuvoston kautta.⁵³⁸

Pietikäinen allekirjoitti myös Hannes Ryömän toimittaman *Suomen Sosialidemokratian* erityisasemaa puolueen lehtenä arvostelleen vastalauseen. Vastalauseen allekirjoittivat Pietikäisen lisäksi myös E. J. Hämäläinen, Tapani Uski, Alfr. Laine ja Eeva Juuri-Oja, jotka esittivät kokouksen olleen vajaavaltainen päättämään asiasta ja ehdottivat puolueen pää-äänenkannattajaa koskevan päätöksen siirtämistä varsinaiselle puoluekokoukselle.⁵³⁹

---

537 Hallitus oli 27.9.1918 antanut eduskunnalle monarkistisen hallitusmuotoesityksen. Vähemmistöön jääneet tasavaltalaiset onnistuivat siirtämään esityksen ainoastaan yli vaalien, joten pelko saksalaisesta kuninkaasta eli edelleen työväestön keskuudessa syksyllä 1918. Kuningashankkeet kariutuivat lopullisesti vasta marraskuussa 1918, jolloin ensimmäinen maailmansota päättyi saksalaisten tappioon Merikoski 1969, 8.

538 Pöytäkirja Suomen Sos.-dem. puolueen ylimääräisestä puoluekokouksesta Helsingissä 27–29 p:nä jouluk. 1918, 113.

539 Pöytäkirja Suomen Sos.-dem. puolueen ylimääräisestä puoluekokouksesta Helsingissä 27–29 p:nä jouluk. 1918, 114–115; Soikkanen 1975, 330.

Vastalauseen allekirjoittajia tuskin huoletti kokouksen vajaavaltaisuus ja siitä johtunut päätöksen lainvoimaisuus. Käytännössä *Sosialidemokraatin* reformista linjaa vastustaneet edustajat pyrkivät siirtämään päätöksen myöhäisempään ajankohtaan, jotta puolueen luokkatietoisempi oppositio olisi ehtinyt vahvistua ja *Suomen Sosialidemokraatin* erityisasema olisi voitu estää.

Vuoden 1918 puoluekokouksen merkittävin päätös oli puoluejohtajan valinta. Puheenjohtaja Väinö Tanner ja kaksi vakinaista puolueoimikunnan jäsentä Keto ja Ryömä olivat puolueväen keskuudessa tulleet tunnetuiksi lähinnä osuustoimintamiehinä. Toisella puheenjohtajalla Matti Paasivuorella, SAJ:n toimikuntaan samana vuonna valitulla J. Sundbergillä ja järjestön palveluksessa toimineella Mikko Ampujalla oli ammattiyhdistystausta.⁵⁴⁰

Puoluekokous hyväksyi luokkataistelua korostaneen menettelytapalinjauksen, joka ei poikennut vuoden 1911 päätöksestä.⁵⁴¹ Päätös oli kuitenkin taktinen; puolueen johto tahtoi välttää puolueen hajoamisen, joten yhteistyö porvarilliseen keskustaan päin avattiin varovasti. Näin puoluetta kansalais sodan jälkeen rakentanut, sodan ulkopuolella tyystin pysytellyt Väinö Tannerin lähipiiri saattoi esittää SDP:n olleen ainut vanhan työväenliikkeen työn jatkaja. Pauli Kettunen on tuonut esille, kuinka SDP:n politiikaksi oli muotoutumassa käytäntö, jossa sosiaaliluokkien yhteistyöhön kielteisesti suhtautunut vanhan työväenliikkeen

---

540 Kettunen 1986, 67, 190, 199–201.

541 Vuoden 1911 puoluekokouksen menettelytapaohjelmalle uskollisena Helsinkiin joulukuussa vuonna 1918 kokoontuneet puolue-edustajat sitoutuivat proletaariseen luokkataistelupolitiikkaan ja päättivät turvautua porvari yhteistyöhön ainoastaan tilapäisesti, luokkavastakohtia ja sosialidemokraattien toimintamahdollisuuksia himmentämättä. Menettelytapakysymyksen puoluekokouksessa alustanut Taavi Tainio teki samalla selkeän rajanvedon vasemmalle kommunisteihin. Tainion mukaan bolsevismi oli ainoastaan venäläinen ilmiö, joka ei sopinut suomalaisen työväenliikkeen poliittiseksi linjaukseksi. Suomen Sosialidemokratian puolueen seitsemän edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä syyskuun 4–10 päivinä 1911, 176–178, 188; Pöytäkirja Suomen Sos.-dem. puolueen ylimääräisestä puoluekokouksesta Helsingissä 27–29 p:nä jouluk. 1918, 106; Soikkanen 1975, 331.

suosima luokkavastakohtia korostanut näkemys oli nimellisesti puolueen ideologia, mutta käytännössä puolueen johto oli siirtynyt reformistiseen politiikkaan.⁵⁴²

Ehdottoman luokkataistelun kannalla olleet Helsingin puoluekokouksen edustajat ymmärsivät jääneensä tappiolle. Vuoden 1918 puoluekokouksessa jälkeen puolueen sisäinen oppositio oli kuitenkin heikko ja hajanainen, sillä monet järjestäytyneen työväenliikkeen aktiivit viettivät vielä vuoden 1918 joulun vankeudessa. Reformistisen linjan vastustajat organisoituivat vuoden 1919 aikana. Puolueen sisäistä kritiikkiä alkoi kotimaassa rakentaa Savon Kansa, Sosialidemokraattinen nuorisoliitto ja varsinkin puolueen Helsingin kunnallisjärjestö.⁵⁴³

Fiina Pietikäisen oli Helsingin kunnallisjärjestön toimikunnan jäsen ja tästä positiosta käsin hän osallistui puoluejohdon vastaiseen oppositiotyöhön. Kunnallistoimikunnasta erosivat vuoden 1919 syyskuussa sisäisten mielipide-erojen vuoksi vähemmistöön jääneet maltilliset jäsenet eli puheenjohtaja Matti Paasivuori, rahastonhoitaja Artturi Aalto ja toimikunnan jäsenet M. Ampuja ja K. Harvala. Jäljelle jääneet jäsenet E. Leino, J. Suominen, Paula Saari, J. V. Laiho, Olga Leinonen ja Fiina Pietikäinen valitsivat uudeksi puheenjohtajaksi Juuso Suomisen ja rahastonhoitajaksi Tapani Uskin. Tämä toimikunta julkaisi julistuksen, jossa tuomittiin vuoden 1918 väliaikaisessa puoluekokouksessa hyväksytyt menettelytapaperiaatteet sekä länsi-eurooppalainen sosialidemokraattinen yhteistyöjärjestö, II internationaali.⁵⁴⁴ Vuoden

---

542 Kettunen 1986, 100; Soikkanen 1975, 331–332.

543 Soikkanen 1975, 360.

544 Helsingin sos.-dem. kunnallisjärjestön toimikunnan ptk 8.9.1919, 8. pyk, 17.9.1919, 2–3. pyk., 13.11.1919, 2. pyk.; Hakalehto 1966, 151. SDP oli ollut toisen internationaalin pysyvän elimen, kansainvälisen sosiaalitoimiston, jäsen vuodesta 1902 lähtien. Toisen internationaalin jäsenpuolueet suhtautuivat aseelliseen vallankumoukseen ja varsinkin Lenin kannattamaan kommunistien maailmanvallankumoukseen kielteisesti. Leninin toimesta Moskovassa oli perustettu vuoden 1919 maaliskuussa Kolmas internationaali vallankumouksellinen yhteistyöjärjestö eurooppalaisille työväenpuolueille. Kolmannen internationaalin perustavan kokouksen valmistelutyössä olivat aktiivisesti mukana rajan taakse paenneet SKP:n jäsenet kuten

Asianajaja, FK Eino Pekkala (1887–1956) oli Suomen jakaantuneen työväenliikkeen vasemmiston voimahahmoja. SSTP:n ohjelmaa perustavaan kokoukseen laatinut Pekkala tuomittiin vuonna 1920 puolentoista vuoden vankeusrangaistukseen. Pekkalan yhteydet rajan takaiseen SKP:hen olivat tiiviit vielä 1920-luvun alussa, mutta katkesivat vuosikymmenen lopulla. Eino Pekkala ja Fiina Pietikäinen tapasivat toisiaan säännöllisesti Elannon hallintoneuvoston kokouksissa Pekkalan vapauduttua vankeudesta. Pekkala ja Pietikäinen kannattivat molemmat työväenliikkeen julkista toimintaa. He olivat aktiivisesti mukana perustamassa Suomeen sosialistista puoluetta vuonna 1930, mutta hanke epäonnistui. Lähde Saarela 1996, 158–166, 522; Saarela 2008, 149, 740, 744, 837. Kuva Työväen Arkisto.

1919 joulukuussa toimikunnan jäsenet laativat puoluekokousta varten yhdessä tuumin kaikkien Uudenmaan sosialistien noudattavaksi suunnitellun ohjelman, jonka tarkoituksena oli haastaa puolueen reformistit.⁵⁴⁵ Toimikunnan jäsenet sopivat, että Tainion parlamentaarista linjaa korostaneet menettelytapapöytäkirjat hylätään ja puolueen tulee erota toisesta Internationalesta ja jättää harkitsemisaikaa sen suhteen, mihin internationaleen SDP tulevaisuudessa mahdollisesti liittyy.⁵⁴⁶

Joulukuun 8.–16. päivä järjestetyssä puoluekokouksessa Fiina Pietikäinen tuki Sulo Vuolijoen maatilojen sosialisointia vaativia ehdotuksia ja vastusti puoluetta arvostelleen Savon Kansan päätoimittaja Kaarlo Luodon erottamista. Pietikäinen hyväksyi muun opposition edustajien tavoin edustaja Jalavan tuomitsevan näkemyksen SDP:n puoluejärjestelmän ”sovittelupolitiikasta” eduskunnassa ja äänesti Eino Pekkalan puolesta menettelytapaehdotuksesta päätettäessä. Pekkala vastusti puolue-toimikunnan puolesta menettelytapaehdotuksen kirjoittaneen Taavi Tainion parlamentaarista toimintaa tukenutta näkemystä. Puolue-toimikunnan ehdotuksessa korostettiin muuten vanhan työväenliikkeen kautskyläisen aateperinnön mukaista luokkatietoista sosialidemokratiaa, mutta varattiin mahdollisuus hallitustyöskentelyyn ”häätälanteen vallitessa”. Pekkala uskoi maailmanvallankumouksen toteutuvan nopeasti ja vaati luokkavas-

---

Yrjö Sirola, Kullervo Manner ja Otto Wille Kuusinen. SDP:n Helsingin kunnallistoimikunta ei pöytäkirjojen perusteella avoimesti vaikuttanut tukevan kolmatta internationaalia, vaikka arvostelikin toisen internationaalin toimintaa. Vuoden 1919 marraskuussa toimikunta poisti oma-aloitteisesti puoluesäännöistä kohdan, jossa korostettiin yhteistyötä muiden maiden sosialidemokraattisten puolueiden kanssa korvaten sen maininnalla luokkataistelun kannalla olevista puolueista. Saarela 1996, 63–64; Soikkanen 1975, 165.

545 Uuteen puoluejohtoon kielteisesti suhtautuneet Uudenmaan työväenliikkeen aktiivit varmistivat, että kaikki läänin 15 edustajaa vastustivat puoluejohtoa näkemyksiä. Puoluejohto havahtui ennen kokousta ja syyllistyi vastaavaan taktikointiin valiten Uudenmaan läänistä viime hetkellä 11 muuta edustajaa, jotka kannattivat sosialidemokraattista linjausta. Soikkanen 1975; 365–366; Tuomisto 2006, 80.

546 TA Helsingin sos.-dem. kunnallistoimikunnan ptk 1.12.1919, 3–7. pyk.

takohtaisuuksien tunnustamista ja työväen luokkataisteluinnon korostamista. Pekkalan ehdotus hävisi Tainion ehdotukselle puolueäänestyksessä äänin 98–54.⁵⁴⁷ Pietikäinen allekirjoitti 35 muun tavoin vastalauseen. Vastalauseen allekirjoittaneet vastustivat päätöstä vedoten SDP:n perinteiseen luokkataistelupolitiikkaan:

Tänään puoluekokouksen menettelytapakysymyksessä tekemä päätös on enemmän luokkataistelun tieltä poikkeava, minkä Suomen työväenpuolueen historia tuntee. Puolue on tällä päätöksellä nyt lopullisesti poikennut siltä polulta, jota Suomen työväki edustajainsa kautta on vuodesta 1906 alkaen selvästi ilmoittanut kulkeneensa.⁵⁴⁸

Fiina Pietikäinen pidättäytyi Helsingin kunnallistoimikunnan kokouksessa sovitun päätöksen mukaisesti äänestämästä internationaalikysymyksessä, koska lopulliseen äänestykseen ei tullut valituksi tilapäistä puolueettomuutta kannattanutta ehdotusta. Ratkaisevassa äänestyksessä vastakkain olivat puolueitoimikunnan ehdotus jäädä toisen internationaalin jäseneksi ja Eino Pekkalan ehdotus, jossa tuettiin liittymistä Neuvosto-Venäjäältä johdettuun punaiseen internationaaliin, joka avoimesti tuki aseellista vallankumousta keinona sosialistisen yhteiskunnan saavuttamiseksi.⁵⁴⁹ Fiina Pietikäiselle ajatus kunnallistoimikunnan yhteisen linjauksen vastaisesta äänestyskäyttäytymisestä oli vieras, koska hänen näkökulmastaan luokkatietoisien työväenliikkeen vahvuus nojautui joukkovoimaan ja yksimielisyyteen. Kuusi helsinkiläistä puoluekokousedustajaa, jopa puolueen Helsingin kunnal-

---

547 Alustuksia ja ehdotuksia SDP:n puoluekokoukselle 8.12.1919, 118–122, 134–136; Suomen Sosialidemokratisen puolueen kahdennentoista puoluekokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä joulukuun 8–16 p:nä 1919, 187–194, 222–224, 239–241; Soikkanen 1975, 366–367.

548 Suomen Sosialidemokratisen puolueen kahdennentoista puoluekokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä, joulukuun 8–16 p:nä 1919, 231.

549 TA Helsingin sos.dem kunnallisjärjestön toimikunnan ptk 1.12.1919, 7. pyk; Suomen Sosialidemokratisen puolueen kahdennentoista puoluekokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä, joulukuun 8–16.12.1919, 222–225, 234–237; Hakalehto 1966, 153; Soikkanen 1975, 368.

lisjärjestön puheenjohtaja Juuso Suominen ja toimikunnan jäsen Tuomas Heinonen, kuitenkin tukivat Pekkalan ehdotusta vastoin toimikunnassa yhteisesti sovittua äänestyspäätöstä. Suominen tosin keskustelussa ehdotti, että puolue jättäisi kolmanteen internationaaliin liittymisen avoimeksi ”taktisista syistä”, mutta lopullisessa äänestyksessä tuki kuitenkin liittymistä kolmanteen internationaaliin.⁵⁵⁰

Fiina Pietikäinen vastusti SDP:n uuden johdon reformistista linjausta johdonmukaisesti myös muissa työväenjärjestöjen kokouksissa. Puoluekokousta kaksi viikkoa aiemmin järjestetyssä Naisliiton edustajakokouksessa hän mm. kannatti kaikkia punavangit käsittänyttä amnestiaa. Osa Naisliiton edustajista puolsi Sosialidemokraattisen puolueen johtomiesten omaksumaa linjausta, jonka mukaan kattavaan, kaikki punavangit käsittäneeseen armahdukseen oli pyrittävä, mutta olosuhteiden pakosta oli hyväksyttävä myös vain osaa vangeista koskenut amnestia. Fiina Pietikäinen ei uskonut porvaripuolueiden edustajien kanssa käytävien neuvottelujen tuloksellisuuteen, vaan luotti painostuspolitiikkaan.⁵⁵¹ Pietikäinen esitti kannanottonaan kokouksessa:

Porvarit eivät hyväntahtoisuudessaan ketään ”täysihoitolasta” pois päästä. Pakosta on sen tehnyt. Pakotettava on meidän nytkin.⁵⁵²

Todennäköisesti Fiina Pietikäinen kannatti kaikki vangit käsittävää amnestiaa perhesyistäkin. Hän tiesi, ettei pitkä vankeusran-

---

550 Uudenmaan läänin sosialidemokraatit tukivat kaikki jäsenyyden säilyttämistä toisessa internationalessa. Sosialisteista Lehtosen ja Suominen lisäksi III internationalea tukivat Ivar Lassy, J. Kivilahti, Eino Pekkala, A. Raatikainen. Lisäksi Hj. E. Eklund tuki pöytäkirjan mukaan molempia ehdotuksia. Loput Uudenmaan läänin sosialisteista eivät äänestäneet. Suomen Sosialidemokratian puolueen kahdennentoista puoluekokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä joulukuun 8–16 p:nä 1919, 158, 236–237.

551 Sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919, 34–37.

552 Sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919, 36. Pietikäinen ei täsmennä, mitä hän pakottamisella käytännössä tarkoittaa.

gaistusta kärsinyt puoliso Tahvo Pietikäinen olisi ensimmäisten vapautettujen joukossa. Oman puolison vapautumisen kannalta oli siis olennaista, että työväenliike vaatisi jokaista sisällissodan johdosta tuomittua miestä ja naista vapautetuksi ehdoitta. Vaatimus ehdottomasta, kaikki vangit kattavasta amnestiasta saikin kokousedustajien enemmistön taakseen.⁵⁵³

Fiina Pietikäisen luokkataistelua korostaneen näkemyksen esiin nouseminen sisällissodan jälkeen herättää kysymyksen SKP:n mahdollisesta vaikutuksesta häneen. Tauno Saarela on osoittanut, että SKP:n keskuskomitea pyrki ennen vuoden 1919 puoluekokousta kirjeitse ja tiedonannoin vaikuttamaan puoluekokousedustajiin. Puoluekokouksessa läsnäolijoille jaettiin kokouksen aluksi SKP:n syyskuussa pidetyn toisen puoluekokouksen tervehdyskirjelmä, jossa sosialidemokraattinen puoluejohto leimattiin sovittelijasosialisteiksi ja vaadittiin kaikkien porvarillisten laitosten, myös eduskunnan tuhoamista ja työväestön diktatuuria.⁵⁵⁴ SKP:n vaikutusta Fiina Pietikäisen äänestyskäyttäytymiseen on kuitenkin luotettavien aikalaislähteiden puutteen vuoksi mahdotonta kattavasti kumota tai varmistaa. Todennäköisesti SKP:n toteuttaman painostuksen rooli ei Fiina Pietikäisen valitseman linjauksen suhteen ollut erityisen tuntuva, koska hän vastusti reformistisia näkemyksiä jo vuoden 1918 puoluekokouksessa. Tuolloin kommunisteilla ei Tauno Saarelan tutkimusten perusteella ollut vielä toimivaa verkostoa Suomessa.⁵⁵⁵

Fiina Pietikäinen kuului niihin sisällissodan jälkeen sosialidemokraateista vieraantuneisiin helsinkiläisiin työväenliikkeen aktiiveihin, joiden poliittisten näkemysten määrittely on aiheuttanut historiantukoilta vaikeuksia. Hannu Soikkasen mielestä Pietikäinen maailmankatsomus oli (lähes) kommunistinen, Maria Lähteenmäen mukaan hän oli vasemmistososialisti ja Tauno Saarelan mukaan vasemmistolainen.⁵⁵⁶ Pietikäinen ei 1920-luvul-

---

553 Sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919, 34–37.

554 Saarela 1996, 146–147; Soikkanen 1975, 366.

555 Saarela 1996, 106–110.

556 Lähteenmäki 1990, 48; Saarela 1996, 333; Soikkanen 1975, 330.

la ollut sosialidemokraatti, mutta toisaalta hänen siteistään rajan takana perustettuun SKP:hen ei ole säilynyt mitään viitteitä. Edes häntä erittäin tiivistä koko 1920-luvun seuranneet Etsivän keskuspoliisin etsivät eivät löytäneet todisteita kytköksistä Suomessa kriminalisoituun Kommunistiseen puolueeseen.⁵⁵⁷ Todennäköisesti Fiina Pietikäisen poliittisissa näkemyksissä tapahtunut luokkataistelulinjan vahvistuminen johtui ensisijaisesti helsinkiläisten työväenliikkeen aktiivien keskuudessa yleisestä, sodan aiheuttamasta katkeruudesta ja epäluulosta porvareita kohtaan.

Fiina Pietikäisestä ei tullut SKP:lle uskollista toveria, koska monet SKP:n omaksumat näkemykset ja toimintatavat eivät soveltuneet pragmaattiselle Pietikäiselle. Ensinnäkin Fiina Pietikäinen ei hyväksynyt SKP:n välittömästi sisällissodan jälkeen esittämää näkemystä, jonka mukaan työläisten edunvalvonta julkisissa työväenyhdistyksissä ja ammattiosastoissa oli tarpeetonta. Hänen luonteelleen ei soveltunut tulevaisuudessa tapahtuvan sosialistisen yhteiskunnan odottelu, vaan hän tahtoi aktiivisesti toimia työläisten elintason kohottamiseksi ja työväenliikkeen järjestövoiman kasvattamiseksi. Pietikäinen ei myöskään vuoden 1918 sodan jälkeen hyväksynyt aseellista vallankumousta keinona sosialistisen yhteiskunnan saavuttamiseksi. SKP:n aktiivien näkökulmasta väkivalta oli puolestaan ainut keino nujertaa kapitalistinen valta Suomessa lopullisesti.⁵⁵⁸ Pietikäinen ei julkisesti toimineen työväenliikkeen kannattajana kokenut omakseen myöskään SKP:n maanalaista toimintaa, joihin liittyi puolueelle uskollisten jäsenten salainen toiminta suljetuissa ”soluissa”. Hän ei ollut kiinnostunut ammattivallankumouksellisuudesta, mikä olisi edellyttänyt SKP:n ja viimekädessä Kominternin ohjeiden ehdotonta ja kurinalaista noudattamista. Fiina Pietikäinen ei ikänsä tai elämäntilanteensa vuoksi edes olisi sovelunut maanalaiseksi kommunistiksi. SKP:n toimintaa ja jäseniä tutkineen Joni Krekolan mukaan puolue kasvatti ja koulutti Moskovassa enimmäkseen 20–30-vuotiaita nuoria, perheettömiä aikuisia maanalaiseen työ-

---

557 VA EK, henkilömappi 834 (Fiina Pietikäinen).

558 Krekola 2004, 132.

hön. Keski-ikäisen yksinhuoltajaäidin elämäntilanteeseen ei tällainen ammattivallankumouksellisuus sopinut.⁵⁵⁹ Fiina Pietikäinen edusti työväenliikkeen vasemmiston valtavirtaa Helsingissä. Tuhannet muut sisällissodan jälkeiseen sosialidemokratiaan kriittisesti suhtautuneet työväenliikkeen vasemmiston jäsenet jakoivat hänen näkemyksensä julkisesti tapahtuvan työläisten poliittisen ja ammatillisen edunvalvonnan välttämättömyydestä. SKP:n aktiivit pystyivätkin puhumaan maanalaisen toiminnan kannattajiksi vain pienen osan työväenliikkeen vasemmistosta sisällissodan jälkeen. Vahvoissa julkisissa piireissä ei oltu valmiita ottamaan neuvoja ja käskyjä vastaan SKP:n salaisilta organisaatioilta. Tämä ilmeni mm. SKP:n vaikeutena vakiinnuttaa maanalaisen organisaation toiminta Uudellemaalle.⁵⁶⁰

Vaarallisilla vesillä – Sosialistista puoluetta perustamassa

Vuoden 1919 puoluekokouksen päättyminen reformistien voittoon, oli monelle työväenliikkeen aktiiville ankara isku. Fiina Pietikäinen osallistui muun puolueopposition edustajien tavoin viimeisenä kokouspäivänä tapaamiseen, jossa opposition edustajat päättivät perustaa uuden puolueen. Kokouksessa laadittiin Suomen työväestölle laadittu julistus, jossa kehoitettiin työläisiä harkitsemaan uuden puolueen perustamista, koska Sosialidemokraattisen puolueen johto toimii vastoin työväenaatetta. Lisäksi puoluekokousoppositio valitsi keskuudestaan toimikunnan, jonka tuli huolehtia vasemmistolaisen toiminnan järjestämisestä. Toimikuntaan valittiin helsinkiläiset Tuomas Heinonen, Ida Kantanen, Eino Pekkala, August Raatikainen ja Sulo Vuolijoki. Toimikunnan työ ei kuitenkaan käynnistynyt toivotulla tavalla, jolloin Helsingin kunnallisjärjestön toimikunnan jäsenet ottivat tehtäväkseen uuden puolueen perustamiskokouksen organisoinnin. Helsingin sosialidemokraattinen kunnallistoimikunta

---

559 Aatsinki 2003, 66–74; Krekola 2003, 37–38.

560 Saarela 1996, 204.

nimitti edustajankokouksessa valitun toimikunnan väliaikaiseksi puoluetoimikunnaksi, jonka tehtäviin kuului puoluetta perustavan kokouksen koollekutsuminen. Väliaikaisen toimikunnan puheenjohtajaksi valittiin August Raatikainen ja sihteeriksi J. A. Lehtinen.⁵⁶¹

Uuden, SDP:tä radikaalimman puolueen perustaminen Suomeen vain vajaa kaksi vuotta sisällissodan jälkeen oli vällinneet poliittiset valtasuhteet huomioon ottaen vaarallinen yritys. Varmasti kaikki kokousedustajat ymmärsivät riskeeraavansa vapautensa, sillä viranomaiset seurasivat tapahtumaa valppaina. Tästä huolimatta Helsingin työväentalolle saapui puolueen perustavaan kokoukseen 13. toukokuuta 1920 peräti 82 edustajaa, joista 12 oli naisia. Varsinkin pääkaupunkiseudulta saapui paljon osanottajia; pelkästään Helsingin kunnallisjärjestön valtuuttamana saapui 26 edustajaa. Kokoukseen osallistuneista naisista Fiina Pietikäisen tavoin Paula Saari, Agda Vatanen ja Ida Kantanen edustivat Helsingin kunnallisjärjestöä ja lisäksi Edla Peltola saapui kokoukseen Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston valtuuttamana.⁵⁶² Helsingiläisten edustajien merkittävä osuus kokousedustajista ei ollut yllätys, sillä Sosialistisen puolueen perustaminen oli helsingiläisten sosialistien johtama ja organisoima hanke.

Kaipaamansa syyn kokouksen hajottamiseen ja joidenkin edustajien vangitsemiseen viranomaiset saivat, kun edustajat päättivät hyväksyä ehdotuksen perustettavan puolueen liittämisestä kolmanteen internationaliin eli Kominterniin. Etsivän Keskupoliisin vangitsemiksi ja kuulusteltaviksi joutuivat väliaikaisen puoluetoimikunnan jäsenten ja kokoustoimitsijoiden lisäksi myös kokouksessa eniten puheenvuoroja käyttäneet henkilöt. Viranomaisten vangitsemispäätökset olivat kuitenkin hyvin sattumanvaraisia, sillä poliisi vangitsi myös edustajia, jotka pyrkivät lieventämään ohjelmaesityksen sisältöä ja henkilön, joka ei esittänyt ainuttakaan puheenvuoroa. Vastaavasti monet porvarillista yhteiskuntaa kovin sanoin arvostelleet jäivät vapaalle jalalle. Tu-

---

561 TA Helsingin sos.-dem kunnallistoimikunnan ptk 4.1.1920 6. pyk.; Haka-lehto 1966, 154–155; Saarela 1996, 155.

562 Saarela 1996, 158, 497–498.

run hovioikeus tuomitsi muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kesällä vangitut valtiopetoksen suunnittelusta. Kokousedustajista kaikkiaan 14 tuomittiin eripituisiin vankeusrangaistuksiin. Naisista tuomittiin väliaikaisen puolue-toimikunnan jäsen, Ida Kantanen sekä kokouksessa keskusteluun syyllistynyt Agda Vatanen vuoden vankeusrangaistukseen.⁵⁶³

Fiina Pietikäisellä oli ollut onnea välttäänsä pidätyksen vuoden 1920 toukokuussa. Pietikäinen oli ehdonalaisessa vapaudessa, jolloin uusi tuomio olisi johtanut varmuudella usean vuoden vankeustuomioon. Tällöin Fiina ja Tahvo Pietikäisen viisi alaikäistä lasta olisivat jääneet sukulaisten ja ystävien tai pahimmas-
sa tapauksessa köyhäinhoidon tai hyväntekeväisyysjärjestöjen armoille. Todennäköisesti pelko vankeustuomiosta ja perheen hajoamisesta esti Fiina Pietikäistä ottamasta enää osaa Helsingin sosialistisen kunnallistoimikunnan⁵⁶⁴ kokouksiin, joihin hän oli osallistunut melko säännöllisesti vuoden 1919 syksystä lähtien. Pietikäisen nimeä ei esiinny kokouksen osallistujien joukossa vuoden 1920 kesäkuusta lähtien, jolloin Helsingin sosialistinen kunnallisjärjestö julistautui puolueeksi. Pietikäinen välttyi näin vaarallisesta luottamustehtävästä, sillä puolueen johto valittiin lähes kokonaan niistä Helsingin sosialistisen kunnallistoimikunnan jäsenistä, jotka olivat välttäneet vangitsemisen edellisessä perustavassa puoluekokouksessa. Pietikäinen ei tullut tämän jälkeen valituksi Helsingin sosialistiseen kunnallistoimikuntaan, vaan hän keskittyi yhä enemmän ammattiyhdistystoimintaan. Pietikäisen siteet Helsingin kunnallisjärjestöön eivät kuitenkaan katkenneet, sillä toimikunta valitsi hänet jo vuoden 1920 marras-
kuussa kaupunginvaltuustoehdokkaaksi.⁵⁶⁵

---

563 Saarela 1996, 161–164; Hakalehto 1966, 160.

564 Helsingin kunnallisjärjestö erosi puolueesta ja muutti nimensä sosialistiseksi helmikuussa 1920. TA Helsingin sos. kunnallistoimikunnan ptk 21.2.1920.

565 TA Helsingin sos. kunnallistoimikunnan ptk 5.11.1920, 1. pyk.; Saarela 1996, 165.

6.2 Tulevan sosialistisen yhteiskunnan puolesta- puhujia

Vuoden 1918 sisällissodan jälkeen Fiina Pietikäinen osallistui sosialidemokraattien ja työväestön vasemmiston väliseen propagandaisteluun puhujana ja *Työläisnaisen* hallinnosta 1920-luvun alussa vastaavana aktiivina, joka kirjoitti lehteen useita artikkeleita. *Työläisnaisen* kohdeyleisö oli paljon rajatumpi kuin kiertävän puhujan eri paikkakunnilla kohtaama yleisö. *Työläisnaista* lukivat ainoastaan työväenjärjestöihin kuuluneet, aatteen sisäistäneet naiset, työväentaloilla järjestettyihin puhetilaisuuksissa oli läsnä sekä naisia että miehiä, joista osa ei kuulunut työväenyhdistyksiin tai ammattiosastoihin.

Sisällissodan jälkeen Pietikäinen laati puheet ja artikkelit työläisille, jotka jo kokivat kuuluneensa työväenliikkeen kollektiiviin. Työväenliikkeen vasemmistoon kuuluneen toimijana hän ei julkisesti arvostellut sosialidemokraatteja, mutta SDP:n uuden reformistisen siiven ”uhka” näkyi Pietikäisen agitaatiossa toistuvana luokkataistelun korostamisena. Sisällissodan jälkeen tapahtunut työväenliikkeen jakaantuminen ilmeni Pietikäisen puheissa ja kirjoituksissa myös sosialististen termien läpimurtona. Pietikäinen käytti agitaatiossaan aikaisempaa useammin termiä sosialismi, minkä lisäksi hänen artikkeleissaan ja puheissaan toistuivat termit ”kapitalistit” ja ”proletariaatti”. Vanhan työväenliikkeen aikana Pietikäinen puhui kansanomaisemmin työväestöstä ja yläluokasta. Pietikäinen määritteli 1920-luvulla sosialismin eri yhteyksissä hieman eri tavoin; sosialismi edusti Pietikäisen puheissa ja artikkeleissa joko tavoiteltavaa utopiaa tai ratkaisua työväestön kärsimiin ongelmiin. Jokainen Fiina Pietikäisen sosialismia käsittelevä artikkeli ja puhe sisälsi kuitenkin näkemyksen työläisten luokkataistelun välttämättömyydestä, jotta oikeudenmukainen sosialistinen yhteiskunta voisi tulevaisuudessa toteutua. Pietikäisen mukaan luokkaerot olivat ehdottomia ja yhteistyö kapitalis-

tisten tahojen kanssa haitallista työväestölle.⁵⁶⁶ Hänen mukaansa yksikään työläinen ei saanut kapitalistisen yhteiskunnan vastaisessa taistelussa jättäytyä puolueettomaksi. Edes perheellisillä työläisnaisilla ei ollut oikeutta olla osallistumatta luokkatietoisien työväenliikkeen pyrintöihin.⁵⁶⁷ Työväen Raittiusliiton puhujana Pietikäinen korosti varsinkin naiskuulijoille sosialismiin liittynttä raittiusihannetta. Kieltolain kannattajana Pietikäinen arvosteli ankarasti kieltolain vastaisia yhdistyksiä porvarillisiksi. Pietikäisen puheissa viinapahe ja kapitalismi lyövät keskenään kättä työväestön tuhoamiseksi. Vuoden 1929 kesällä Etsivän keskuspoliisin etsivä Heikki Virtanen raportoi Työväen raittiusliiton Helsingin aluekomitean järjestämästä kieltolain 10-vuotisjuhlasta Mäntymäessä:

Kun kulkue, joka lähti liikkeelle hiukan yli klo 10 oli noin ½ 12 saapunut perille internationaalen soidessa ja soittokuntien soitettua alkajaisiksi ”Työn orjat sorron yöstä nouskaa” jota paljain päin kuunneltiin, nousi Fiina Pietikäinen eli kuten kuuluttaja ilmoitti ”Viina Pietikäinen” puhumaan. Puhuessaan korosti hän ehdottoman raittiuden merkitystä ei ainoastaan ihmiselle itselleen, kodille ja yhteiskunnalle vaan myös sen tärkeyttä työväen luokkataistelussa porvaristoa ja porvarillista yhteiskuntaa vastaan kehoittaen kaikkia läsnäolijoita ankaraan työhön porv. yhteiskunnan hävittämiseksi ja uuden sosialistisen yhteiskunnan luomiseksi.⁵⁶⁸

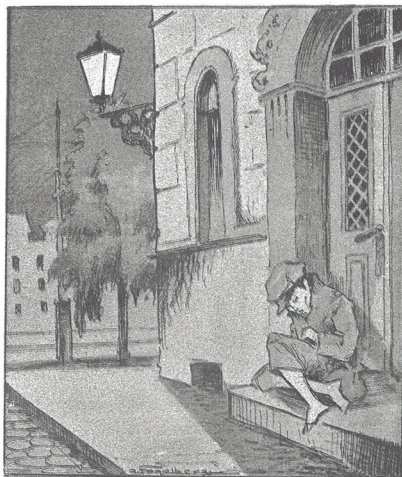
Useissa eri artikkeleissa ja puheissa Pietikäinen esitti näkemyksensä, jonka mukaan yhteiskunnallisen muutos kapitalismista kohti sosialismia tapahtuu vääjäämättömästi, kunhan työläiset osal-

---

566 VA EK, henkilömappi 834, (Fiina Pietikäinen), asiakirja 25, (2.5.1922, Hanko) Helsingin yliopiston pääkirjasto: Pietikäinen Fiina – puheet, vappupuhe 1920-luvulta; *Työläisnainen* 10/1920, 163; *Työläisnainen* 10, 11/1921, 155; *Työläisnainen*, joululehti 1921, 301–302, Punaorpo *Työläisnaisen* juhlanumero kesäkuu 1922, 153. ; Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväen liiton *Tiedonantolehti* 4/1923, 53.

567 *Työläisnainen* 10/1920, 163; *Työläisnainen* 10/1922, 132; *Työläisnainen*, joululehti 1921, 302.

568 VA EK, henkilömappi 834 (Fiina Pietikäinen), asiakirja 88 vuodelta 1929.

No 11-12 — 1923

Työläisnainen

Kesk., Heikkun

Työväenliikkeen naisaktiivit olivat jo 1900-luvun alusta lähtien suunnitelleet oman lehden perustamista, mutta sensuuriasetukset olivat estäneet hankkeen. Vuonna 1906 Sosialidemokraattisen naisliiton edustajakokous teki päätöksen ottaa haltuunsa *Palvelijatar-lehti* ja aloittaa työläisnaisille suunnattu julkaisutoiminta. Lehteä tukemaan perustettiin osuuskunta, jonka osakkeita tarjottiin niin yksityishenkilöille kuin osakkaillekin. Vanhan työväenliikkeen aikana lehden pitkäaikainen vastaava toimittaja (päätoimittaja) oli Miina Sillanpää. Työläisnaisessa julkaistiin naisten erityisasemaa käsitteittä artikkelia ja selostuksia osastojen toiminnasta, mutta myös kaunokirjallisia kertomuksia ja runoja. Ensimmäisen maailmansodan aikana lehteä ei julkaistu. Sosialidemokraattisen naisliiton päätöksellä Työläisnainen alkoi ilmestyä uudelleen vuodesta 1920 lähtien. Työväenliikkeen vasemmistonaiset saivat pian haltuunsa Työläisnaisista osuuskunnan osake-enemmistön, minkä jälkeen sosialidemokraattiset toimittajat erosivat. Linjanmuutoksen jälkeen lehdessä julkaistiin paljon Neuvosto-Venäjän ”uutta naista” kuvanneita artikkelia, mutta valtaosa artikkeleista käsitteitti kuitenkin suomalaisten työläisnaisten kokemia epäkohtia; köyhyyttä, työttömyyttä ja huolta lasten tulevaisuudesta. Myös punaleskien ja -orpojen asia oli lehdessä näkyvästi esillä. Suomen Sosialistinen Työväenpuolue lopetti taloudellisesti kannattamattoman lehden julkaisemisen vuonna 1923. Kaksi vuotta myöhemmin perustettiin avoimen kommunistinen Työläis- ja Talonpoikaisnaisten lehti, jonka julkaisutoiminta päättyi lapualaisvuosiin. Lähteet: Salmela-Järvinen 1950, 80–82; Uusitalo 2010, 213–225. Kuva: Työläisnainen 11–12/1923.

listuvat luokkataisteluun. Tämä käy ilmi mm. Pietikäisen vappu-
puheesta 1920-luvulla:

vårt arbete och vår mening är ju att omarbete nuvarande kapitalistiska samhälle till den arbetande klassens samhälle, den inte den ena människan har rätt att leva på den andras arbete således till ett samhälle som skapar mera rättvisa och en ljusare framtids... arbetarens löner är låga, vartill den stora arbetslösheten vilken arbetsgivaren begagnar sig af att nedslå lönerna ännu mera, fastär livsmedel och bostäder stiger... men öfverklassen blir allt rikare delar allt större aktievinsten samtidigt som arbetarklassen för många gör ända tilla hunga döden till mötes.⁵⁶⁹

Sisällissodan jälkeen rikas vs. köyhä -vastakkaisasettelu oli Fiina Pietikäisen agitaatiossa tarkentunut työläisten/proletariaatin ja yläluokan/kapitalistien väliseksi taistoksi, jonka Pietikäinen esitti päättyvän työläisten/proletariaatin voittoon.⁵⁷⁰ Sosialismi ei ollut Pietikäiselle 1920-luvullakaan itsetarkoitus, vaan paras ratkaisu puutteesta kärsineiden työläisperheiden elintason nostamiseksi.⁵⁷¹

Kauniina on sosialismin lupaama maa edessämme. Siellä ei ole työn jäykistämiä äitejä, ei kalpeita tehtaantyttöjä, eikä orpolasten kynelehtiviä äitejä. Siellä on tervettä, reippautta, hyvinvointia, iloa... Siellä ei ole köyhyyttään surevia, vaan täyteläisestä elämästä kylläisiä ihmisiä.⁵⁷²

Pietikäinen mielsi erityisesti työläisnaisten tarvinneen 1920-luvulla toivorikkaita, innostavia puheita ja artikkeleita, jotta heillä

---

569 Ks esim. Helsingin yliopiston pääkirjasto: Pietikäinen Fiina – puheet, vappupuhe 1920-luvun alusta; *Työläisnainen* 10/1920, 132; S. Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväenliiton *Tiedonantolehti* 4/1923, 53.

570 Ehrnrooth 1992, 288–289; *Työläisnainen* 10/1922, 132; *Työläisnainen*, joululehti 1921, 302.

571 *Työläisnaisen joululehti* 1921,302; Helsingin yliopiston pääkirjasto: Pietikäinen Fiina – puheet, vappupuhe 1920-luvun alusta.

572 *Työläisnainen*, joululehti 1921, 302.

riittäisi uskoa tulevaisuuteen puutteesta ja aviopuolisoiden vankeustuomioista huolimatta:

Työläisnaiset, te rasitetut työläisäidit, liittykää suurin joukoin sosialismin rannalle purjehtiviin laivoihin. Mitä suuremmaksi sosialismin maahan pyrkivien joukko tulee, sitä vaarattomaksi tulevat kapitalismin karit, sitä heikommiksi sen pärskyvät aallokot.⁵⁷³

Vanhan työväenliikkeen aikana esittämästään agitaatiosta poiketen Pietikäisen puheissa ja kirjoituksissa ilmeni sisällissodan jälkeen kansainvälinen perspektiivi. Sosialismin internationalistisuus käy erityisen hyvin ilmi Pietikäisen Kolmiliiton jäsenlehteen kirjoittamasta artikkelista:

Luokkataistelua, joka kiihtyy päivä päivältä, käydään kaikissa kapitalistisissa maissa; sen tunnussana tulee aina olemaan; Kaikki mukaan! Yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta käy työväenluokka taisteluun vihollistaan kapitalismia vastaan.⁵⁷⁴

Fiina Pietikäinen ei kuitenkaan täsmentänyt miten siirtyminen työläisten hallitsemaan sosialistiseen yhteiskuntaan käytännössä tapahtuisi. Julkisesti esitetyt vallinneen yhteiskuntajärjestyksen kumoamisesitykset olisivat 1920-luvulla melkoisella varmuudella johtaneet vankeustuomioon. Monet Pietikäisen tovereista joutuivat vankeuteen, koska he viranomaisten mukaan innostivat työläisiä kumoukseen. Henkilökohtaisen vapauden menetyksen pelkoa enemmän Pietikäisen vallankumousmenetelmiä koskenut vaikeneminen liittyi todennäköisesti kautskyläiseen sosialismin teoriaan. Vanhan työväenliikkeen aikana Fiina Pietikäinen oli työväenliikkeen aktiivien enemmistön tavoin omaksunut Karl Kautskyn näkemyksen, jonka mukaan vallankumous toteutuu ilman ennakkosuunnittelua ja -taktikointia yhteiskunnallisen tilanteen ollessa sovelias.⁵⁷⁵ Yksityiskohtaisen vallankumousstra-

---

573 *Työläisnainen*, joululehti 1921, 302.

574 S. Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväen liiton *Tiedonantolehti* 4/1923, 53.

575 Ehrnrooth 1992, 135–139.

tegian esittämisen sijaan Pietikäinen innosti työläisiä mukaan luokkataisteluun. Hän esitti luokkataistelun työväestön yhteiseksi ponnistukseksi tuomatta esiin aikakauden työväenliikkeessä vallinneita ristiriitoja. Puhujana ja kirjoittajana Pietikäinen pyrki poistamaan lukijoidensa ja kuulijoidensa mielistä työväenliikkeen jakaantumisen, jonka johdosta monet ystävyys- ja toveruussuhteet olivat katkenneet. Aikaisemmin hyvinkin käytännönläheisesti agitoinut Pietikäinen omaksui 1920-luvulla hyvin ihanteellisen kirjoitustyylin. Pietikäinen kuvailee lukijoilleen sosialismia ja sosialistista yhteiskuntaan ajoittain jopa runonomaista esitystapaa hyödyntäen:

Toverini, ohjaa elämäsi kulku edelleen kohti sosialismin kirkasta tähteä, joka päämäärämme edessä loistaa. Me emme saa välittää siitä, mitä ihmiset sanovat, miten meitä arvostellaan. Meidän on muistettava, että

Kansalla on valta vaan, miljoonilla oikeus maan;
kun ne nousee, sortuu salvat, ihmisarvoon astuu halvat.⁵⁷⁶

Kolmiliiton jäsenlehteen vuonna 1923 kirjoittamassaan artikkeleissa Pietikäinen tuo esiin eri sukupuolten ja erirotuisten ihmisten velvollisuuden toimia yhteistyössä:

Kautta maailman kulkee kiihtyvän taistelun rajaton linja, – käsi kädessä, olka olkaa vastaan kulkevat taisteluun veljeyden siteillä yhdistämät työläiset. Tässä taistelussa ei voi olla suku- eikä rotueroavaisuuksia vaan nainen ja mies, valkoinen ja keltainen – sorrettu työväenluokka – yhdessä katkoo kapitalistisen yhteiskunnan työväenluokalle asettamia kirottuja kahleita. Olisimmeko me Suomen naistyöläiset sivussa tästä, oman itsemme ja lastemme onnea tavoittavasta taistelusta? Ei! Sitä emme saa olla, vaan on meidän yhdyttävä ammatillisiin järjestöihimme jäseniksi joissa voimme toimia oman – työväenluokan – asian puolesta.⁵⁷⁷

---

⁵⁷⁶ *Työläisnainen* 6/1922, 153.

⁵⁷⁷ S. Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväenliiton *Tiedonantolehti* 4 /1923, 53.

Fiina Pietikäisen Kolmiliiton jäsenlehteen kirjoittamassa artikkelissa ilmenee kenties kaikkein parhaiten, miten uudet vaikutteet muokkasivat hänen tapaansa tulkita lukijoille sosialismia, työväenliikkeen kollektiivisia arvoja ja työläisnaisten velvollisuuksia. Vanhan työväenliikkeen aikana Pietikäinen pyrki muokkaamaan varsinkin maaseudun vähävaraisen väestön identiteettiä, jotta hyvinkin heterogeeninen, säätyjen ulkopuolella ollut väestö olisi samaistanut itsensä työväenliikkeen kollektiivin jäseniksi. Sisällissodan jälkeen Pietikäinen monen muun vasemmistotoimijan tavoin vaikutti kansainvälisyyden tärkeydestä. Profinterniin liittymistä kannattanut Pietikäinen häivytti 1920-luvun nationalistisessa Suomessa kansallisvaltioiden rajojen merkityksen korostaessaan kaikkien työläisten kuuluneen samaan, ”sorretun työväenluokan” kollektiiviin.

Jo vanhan työväenliikkeen aikana esiintynyt vaatimus naisten poliittisen ja varsinkin ammatillisen järjestäytymisen tarpeellisuudesta oli Pietikäisen Kolmiliiton jäsenlehteen kirjoittamassa artikkelissa edelleen vahvasti läsnä, mutta naisten erillisen järjestötoiminnan välttämättömyydestä Pietikäinen ei enää kirjoittanut. Neuvosto-Venäjäältä saapuneet kommunistiset vaikutteet selittävät ainakin osittain, miksi Pietikäinen ei julkisesti vaatinut työläisnaisille erillisjärjestöjä. SKP levitti Suomen työväenliikkeen jäsenten keskuuteen bolševikkien suosimaa näkemystä, jonka mukaan työväenliikkeessä ei ollut olemassa mitään erityistä naiskysymystä. Nainen ja mies olisivat automaattisesti tasa-arvoisia vasta kommunistisessa yhteiskunnassa, jonka saavuttamiseksi jokaisen nais- ja miestyöläisen tuli tarvittaessa uhrautua.⁵⁷⁸

6.3 Omat koirat purivat – Naisliiton lakkauttaminen

Sosialidemokraattinen naisliitto oli vanhan työväenliikkeen aikana melko yksimielinen työläisnaisten ja –perheiden edunvalvontaan keskittynyt, hallinnollisesti itsenäinen puoluejärjestö.

---

578 Lähteenmäki 1990, 50–51.

Työväenliikkeen jakaantuminen hajotti kuitenkin tämän työläisnaisten erillistoiminnan linnakkeen nopeasti. Naisliiton hallinnasta taistelivat sekä sosialidemokraatit että työväenliikkeen vasemmiston naiset, joihin Fiina Pietikäinen kuului. Sosialidemokraatit ja reformismiin ehdottoman kielteisesti suhtautuneet työväenliikkeen vasemmistotoimijat kamppailivat vallasta useissa eri järjestöissä ja liitoissa. Vasemmistoaktiivit olivat hävinneet taistelun Sosialidemokraattisesta puolueesta, mutta he onnistuivat saamaan puolelleen valtaosan ammattijärjestöistä ja monet sanomalehdet.⁵⁷⁹ Työväenliikkeen vasemmistoaktiivit kokivat sosialidemokraattien pettäneen työväestön, ja vaativat ”omilta” naisiltaan ripeitä toimia Naisliiton valtaamiseksi. Naisliiton vuoden 1919 edustajakokous oli aatteellisista syistä poikkeuksellisen riitaisa. Aikaisemmin hyvässä yhteistyöhengessä toimineet naiset riitelivät jopa lasten päivähoitokysymyksestä. Luokkatietoisimmat työläisnaiset suhtautuivat kielteisesti päiväkoteihin, koska useimmat lastenseimiä ylläpitäneet tahot tukivat sodan voittaneen osapuolen arvomaailmaa. Periaatteellisimmat naisedustajat tuomitsivat kaikki päiväkodit ”porvarillisina pikkuparannuksina”. Kokouksen reformistit puolestaan vaativat päiväkoteja perustettavaksi, koska sodan seurauksena yksinhuoltajiksi joutuneet naiset tarvitsivat päivähoitopaikkoja lapsilleen. Lopulta kokouksen päätökseksi tuli esitys, jonka mukaan eduskunnan tuli myöntää punaleskille riittävä eläke, mutta myös uusia ”vapaamielisessä ja humanisissa hengessä” toimivia päiväkoteja oli perustettava.⁵⁸⁰ Fiina Pietikäinen asettui päivähoitokysymyksessä välimaastoon. Pietikäisen omat lapset eivät olleet päivähoitoiässä, mutta hän ymmärsi työssäkäyvien äitien tarvinneen vällinneesä tilanteesä luotettavia tahoja, jonne saattoivat lapsensa pitkän työpäivän ajaksi jättää:

---

579 Kettunen 1986, 163–173; Saarela 1996, 121–168.

580 Sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919, 20–24, 37; Lähteenmäki 200, 104–105.

Pietikäinen vastusti periaatteessa päiväkoteja, mutta väliaikaisena, tilanteen vaatimina, toimenpiteinä hyväksyi niitä toistaiseksi. Yhteiskuntaan täytyy saada sellainen olotila, että äitien ei tarvitse käydä kodin ulkopuolella työssä.⁵⁸¹

Luokkatietoisten edustajien esittämä periaate pienten lasten äitien oikeudesta jäädä kotiin hoitamaan lapsiaan oli aikakauden työläiskulttuurissa yleinen ja hyväksytty näkemys.⁵⁸² Työväenliikkeen vasemmistonaisten keskuudessa yleinen näkemys pienten lasten äitien oikeudesta saada elatusta joko puolisoltaan tai yhteiskunnalta oli selkeästi ristiriidassa kommunistisen naiskansalaisuuskäsityksen kanssa. Neuvosto-Venäjällä kommunistit tulkitsivat kotiäitiyden yksiselitteisesti kotiorjuudeksi, josta naiset oli vapautettava. Neuvosto-Venäjällä tapahtui 1920-luvun kuluessa merkittävä naisten asemaa muuttanut ilmiö, kun kotityöt ja lastenhoito ”ulkoistettiin” yhteisruokaloiden ja lastenseimiä tehtäviksi.⁵⁸³

Pietikäisen Naisliiton edustajakokouksessa esittämästä puheenvuorosta ilmenee, ettei hän monien muiden työväenliikkeen vasemmistoon lukeutuneiden naisaktiivien tavoin ollut valmis hyväksymään kommunistien näkemystä perheenäideistä kotiorjina.⁵⁸⁴ Aikakauden yhteiskunnassa vallinneiden perhepalkkakäsitysten lisäksi syyt kotiäitiyden suosimiseen olivat pitkälti sidoksissa sisällissodan jälkeiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Kansalaissodan jälkeen lukuisat köyhät punalesket taistelivat oikeudestaan pitää lapsensa kotonaan, koska sodan voittanut osapuoli koki punalesket sopimattomiksi kasvattajiksi. Pelko lasten menettämisestä oli aiheellinen, sillä vuoden 1918 marraskuussa sosiaalihallituksen virkamiehet käynnistivät suunnitelmat punaorpojen sijoittamisesta sijaiskoteihin erityisesti Pohjanmaalle ja

---

581 Sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919, 20.

582 Lähteenmäki 2000, 104–105.

583 Lähteenmäki 1997, 215–216. Katainen 2013, 220–249.

584 Sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919, 20.

Etelä-Savoon.⁵⁸⁵ Työväenliikkeen naisaktiivit suhtautuivat lasten yhteiskunnalliseen huoltoon kielteisesti aikana, jolloin sadat äidit olivat virkamiesten toimesta vastentahtoisesti jo menettäneet lapsensa.

Naisliiton riitaisan kokouksen päätteeksi Fiina Pietikäinen tuli valituksi liittotoimikuntaan vakinaiseksi jäseneksi yhdessä Mimmi Kanervon, Hilda Seppälän, Olga Tainion, Olga Leinosen ja Hilda Öbergin kanssa. Liiton puheenjohtajiksi valittiin yksimielisesti Elin Fagerholm.⁵⁸⁶ Liittotoimikunnan SDP:n uutta linjausta puolustaneiden jäsenten (Seppälä, Leinonen, Tainio ja Öberg) ja puoluetta luokkatietoisuuden puutteesta kritisoineiden naisten (Mimmi Kanervo, Fiina Pietikäinen ja Elin Fagerholm) yhteistyö oli hankalaa monestakin syystä. Ensinnäkin Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston johtokunnassa tapahtuneet riitaiset välienselvittelyt ja ”oikeistoon” lukeutuneen Hilda Seppälän ja Olga Tainion syrjäyttäminen osaston johdossa vuoden 1920 toukuussa olivat omiaan luomaan myös henkilökohtaista katkeruutta Naisliiton liittotoimikunnan edustajien keskuuteen. Seppälän ja Tainion tilalle Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston uuteen johtokuntaan valittiin mm. Fiina Pietikäinen. Lisäksi Pietikäinen, Kanervo ja Fagerholm joutuivat vuoden 1920 aikana sosialistisen työväenliikkeen ja erityisesti SKP:n johtohenkilöiden ankaran painostuksen kohteeksi. Heitä syytettiin toimettomuudesta ja yhteistyöstä sosialidemokraattien kanssa.⁵⁸⁷

Nämä käänteet ja SSTP:n perustaminen vuoden 1920 keväällä olivat tekijöitä, jotka johtivat Naisliiton liittotoimikunnan päätökseen lähettää kyseisen vuoden huhtikuussa jäsenosastojen poliittisia näkemyksiä kartoittava kiertokirje. Kiertokirjeessä paikallisosastoilta kysyttiin haluavatko he edelleen pysyä SDP:n jäseninä. Kyselyn tulos oli voitto liittotoimikunnan sosialidemo-

---

585 Kaarninen 2008, 61, 62.

586 Sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919, 57–58.

587 TA Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston vuosikertomus vuodelta 1920; Lähteenmäki 1990, 41–43; Lähteenmäki 2000, 110–111; Lyytikäinen 1973, 49–45.

kraateille, koska 66:sta kyselyyn vastanneesta osastosta 36 äänesti sosialidemokraatteja, 19 kannatti eroamista puolueesta ja 11 ei antanut selkeää vastausta.⁵⁸⁸ Tuloksesta huolimatta SSTP:n sitoutuneet liittotoimikunnan naiset eivät eronneet edustustehtävästään, vaikka he olivat näin luvanneet. Liittotoimikunta jatkoi riittäisänä toimintaansa kunnes vuoden 1920 joulukuussa sosialidemokraatti Olga Leinonen erosi yllättäen liittotoimikunnasta ja hänen tilalleen valittiin SDP:n uuteen johtoon kielteisesti suhtautunut varajäsen Rosa Sillanpää. Vähemmistöön jääneet Hilda Seppälä, Olga Tainio ja Hilda Öberg sekä varajäsenet Miina Sillanpää ja Tilda Oksanen vetäytyivät liittotoimikunnasta ja aloittivat lähes välittömästi uuden, sosialidemokraattisille naisille suunnatun liiton perustamistyön.⁵⁸⁹

Pietikäinen, Kanervo, Fagerholm ja Rosa Sillanpää onnistuivat valtaamaan liiton sosialidemokraateilta. Liiton valtaamisen hinta oli kuitenkin kallis; monet vanhat toverisuhteet katkesivat loppuiksi ja työväenliikkeen naisten keskinäinen yhteistyöverkosto hajosi. Fiina Pietikäisen näkökulmasta pahin isku oli kenties vasta tulossa, sillä SSTP:n puolueenvosto päätti vuoden 1920 joulukuussa lakkauttaa 20 vuotta toimineen liiton.⁵⁹⁰ Naisliiton lakkauttaminen merkitsi työväenliikkeen perinteisen sukupuolisidonnaisen toimijuuskulttuurin murtumista. Vanhan työväenliikkeen aikana varsinkin poliittisen työväenliikkeen järjestötyössä mies- ja naisaktiivien tehtävät poikkesivat toisistaan vallinneiden sukupuolinormien mukaisesti; miehille kuuluivat kaikki muut paitsi työläisnaisten ja -perheiden juridiseen asemaan ja toimeentuloon liittyneet kysymykset. Nämä olivat työläisnaisten toimialueeseen kuuluneita asiakokonaisuuksia, joita naiset käsitelivät omassa liitossaan suljettujen ovien takana ilman, että miehillä oli oikeutta osallistua päätöksentekoon. Tämän sukupuolen

---

588 Luvut perustuvat Lähteenmäen tutkimukseen. Martta Salmela-Järvinen kirjoitti, että 37 osastoa kannatti SDP:n jäsenyyttä, 17 puolsi eroa SDP:stä ja 14 ei sanonut selvästi kantaansa. Lähteenmäki 2000, 110. Salmela-Järvinen 1950, 77–78.

589 Lähteenmäki 2000, 110–111; Salmela-Järvinen 1950, 77–78.

590 Lähteenmäki 2001, 181.

mukaisen toimintasektorijaon hyväksyivät yleisesti niin työväenliikkeen miehet kuin naisetkin.

Naisliiton lakkauttaminen selittyi Neuvosto-Venäjältä omaksettujen vaikutusten esiinmarssilla. Kommunistit kiistivät sosiaalisista ja kulttuurisista johtuneiden sukupuolierojen olemassaolon. Tämän tulkinnan mukaisesti naisten ja miesten epätasa-arvo oli kapitalistiseen yhteiskuntaan liittynyt valitettava ilmiö. Kommunistisessa maassa tai edes kommunistisessa järjestetyssä ”työn orjalla” ei ollut sukupuolta, vaan miesten ja naisten oli toimittava samoissa järjestöissä samanarvoisina toimijoina. Naisliiton lakkauttamista koskeneen aloitteen käynnistäjiä olivat tietävästi Suomessa vaikuttaneet SKP:n aktiivit, erityisesti Hanna Malm, Paula Saari ja Maija Tapaninen. He kannattivat Neuvosto-Venäjän organisaatiomallia, jossa työläisnaisilla ei bolševikkien valtaannousun jälkeen tai sitä edeltäneenä aikana ollut omia järjestöjä. Naisten erillisorganisaatioihin liittynyt perinne oli Suomessa kuitenkin niin vahva, ettei pelkästään yleisiin järjestöihin perustunutta organisaatiomalliin siirtymistä katsottu mahdolliseksi. Puolueneuvosto päättikin perustaa puolue toimikunnan yhteyteen väliaikaisen työläisnaisten valistusjaoston. Vuoden 1922 alussa SSTP:n yhteyteen perustettiin naissihteeristö, jonka vastuulle vuoden 1921 lopulla siirrettiin Naisliiton tehtävät. Naissihteeristöstä ei kuitenkaan muodostunut vastaavaa naisten elämänpäiiriin liittyneitä kysymyksiä käsitellyttä kansanvaltaista erillisorganisaatiota. Naissihteeristön tehtäväksi tuli lähinnä työläisnaisille suunnatun poliittisen agitaation järjestämisen. Naissihteeristön jäsenet eivät Naisliiton toimikunnasta poiketen olleet ”kentän” naisten valitsemia luottamushenkilöitä, vaan heidät nimitti puolueen johto. SSTP:n naissihteeristön toiminta loppui hallituksen illegalisoitua koko puolueen toiminnan vuonna 1923. Samalla Suomessa päättyi julkisesti johdettu, kansallisen tason työväenliikkeen naisten vasemmistotoiminta. Työväenyhdistysten naisosastot jatkoivat kuitenkin toimintaansa paikallistasolla.

Työväenliikkeen vasemmiston naistoiminta organisoiti erityisesti SKP:n aktiivi Hanna Malm, joka vuonna 1923 uskoi naisten järjestäytymisen tapahtuvan tehokkaimmin perustamalla

epämuodollisia elimiä, jotka ottaisivat tehtäväkseen punavankien perheiden ja punaorpojen avustamisen. Työväenliikkeessä pitkään vaikuttaneen sukupuolisidonnaisen toimijuuskulttuurin mukaisesti naisten tehtävänä oli siis edelleen vähempiosaisten ja erityisesti lasten huolto ja avustaminen. Viimeistään 1920-luvun puolivälissä avustustyötä tehneet naisosastot saivat rinnalleen niin ikään Hanna Malmin organisoiman työläis- ja talonpoikaisnaisten liikkeen. Malm pyrki rakentamaan SKP:n johdolla tai vähintäänkin aloitteesta perustettuja toimielimiä varsinkin työpaikkojen yhteyteen. Julkiseen puolue toimintaan kriittisesti suhtautunut Hanna Malm piti tärkeänä, että osastoihin saataisiin jäseniksi erityisesti järjestäytymättömiä, puolueisiin kuulumattomia naisia. Melko nopeasti kävi kuitenkin ilmi, että työläis- ja talonpoikaisnaisliike ei juuri kiinnittynyt työpaikoille, eikä se aktivoitunut varsinkaan järjestäytymättömiä työläisnaisia. Edustajaliikkeen osallistui naisia vähälukuisesti ja he edustivat kokouksessa omia järjestöjään tai osastojaan. Malm piti erityisen epäonnistuneena työläis- ja talonpoikaisnaisliikkeen kytkemistä työväenliikkeen vasemmiston julkiseen toimintaan kuten vaali-järjestöihin.

Kommunistien pyrkimys aktivoida järjestäytymättömiä työläisnaisia työpaikkaorganisaatioihin siis epäonnistui. Sen sijaan naisten käsityö- ja ompeluseurat muodostuivat työpaikkaosastoja suosituimmiksi.⁵⁹¹ Käsityöseurojen suosio johtui todennäköisesti siitä, että käsityö- ja ompelu olivat perinteisiä naisten töitä, joita kaikkien yhteiskuntaluokkien naiset harjoittivat. Työläisnaisille käsityö- ja ompelutaito oli tarpeellinen, koska itse tehdyt vaatteet olivat edullisempia kuin kaupasta ostetut tai ammattiompeelijalla teetetyt. Riitta Oittinen on osuvasti todennut käsityötaitojen sosiaalistaneen nuoria tyttöjä perinteiseen naiseen osaan.⁵⁹² Naisten ja miesten sukupuoliroolien pysyvyydestä kertoo se, että kulttuurisesti rakennettujen sukupuolierojen huomioimiseen kielteisesti

---

591 Lähteenmäki 1990, 65–67; Lähteenmäki 1997, 188–190; Saarela 2008, 88–91.

592 Oittinen 1989, 61, 79.

suhtautunut SKP joutui lopulta rakentamaan 1920-luvun lopulla naisoimintansa käsityö- ja ompeluseurojen varaan.

Varsinkin Naisliiton sosialistinaiset suunnittelivat liiton jatkamista osana sosialistista työväenliikettä. Naisliiton lakkauttaminen kiristi erillistä naisoimintaa kannattaneiden vanhan työväenliikkeen naisaktiivien ja kommunistinaisten keskinäisiä suhteita. Suhtautuminen naisten ja miesten erillisoimintaan ei työväenliikkeen vasemmistonaisten keskuudessa ollut kuitenkaan puhtaasti poliittinen kysymys. Näkemyserot naisten erillisoiminnan tarpeellisuudesta eivät seuranneet yksioikoisesti puoluelinjausta, sillä Naisliiton lakkauttamisen vastustajiin lukeutuivat mm. Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston puheenjohtaja Edla Peltola ja oululainen puoluetoimija Ellen Mäkelin, jotka olivat molemmat ainakin jossain määrin sitoutuneet SKP:n toimintaan. Edla Peltola joutui Etsivän Keskuspoliisin kuulusteluihin kesäkuussa 1921, koska hän oli tietävästi matkalla SKP:n puoluekokoukseen Pietariin. Ellen Mäkelin teki sisällissodan jälkeen yhteistyötä SKP:n toimielinten kanssa. Hän oli kirjeenvaihdossa SKP:n toimitsijoihin ja kuului tietävästi oman paikkakuntansa maanalaiseen ”kolmikkoon”.⁵⁹³

Kiista naisten erillisjärjestöjen tarpeellisuuteen ei ollut pelkästään poliittinen kysymys, vaan siihen liittyi periaatteellinen näkemysero naisen asemasta ja velvollisuudesta poliittisessa toiminnassa. Neuvosto-Venäjän mallia kannattaneet naiset mielsivät naisen miehen tavoin toveriksi ja olisivat halunneet irrottaa naiset perheyhteydestä. Perinteiset perheenäidin velvoitteet ku-

---

593 Lähteenmäki 1990, 45–52; Lähteenmäki 1997, 183–184; Lyytikäinen 1973, 46; Saarela 1996, 204, 206, 332–334. SDP suhtautui naisten erillisoimintaan aivan eri tavalla kuin SSTP. Vuonna 1920 perustettu Sosialidemokraattinen työläisnaisliitto toimi SDP:stä irrallisena tahona, joka hyvin itsenäisesti suunnitteli naistyöläisille suunnattua toimintaa. Erityisesti Irma Sulkunen on Miina Sillanpään toiminnan kautta esittänyt tulkinnan sukupuolten välisen työnjaon vahvistumisesta sisällissodan jälkeen. Miina Sillanpää ja monet muut sosialidemokraattiset naisvaikuttajat tukivat naisen sitomista selkeämmin perheemännän rooliin, jolloin työelämä jäi miehen toimintakentäksi. Työläisnaisliitto omaksui Martta-järjestöjen tavoin tehtäväkseen järjestää naisille kotitalouskursseja. Lähteenmäki 2000, 118–121; Sulkunen 1989, 83–89.

ten ruuanlaitto ja lastenhoito tuli tämän näkemyksen kannattajien mukaan yhteiskunnallistaa nopeasti. Varsinkin poliittisesti aktiivisen ”uuden naisen” tuli olla vapaa yhteiskunnan ankarasta seksuaalimoraalista, harjoittaa ehkäisyä ja olla tarvittaessa valmis luopumaan lapsistaan, mikäli vapautta ja terveyttä uhanneet poliittiset velvoitteet tätä vaativat.⁵⁹⁴ Fiina Pietikäinen ja monet muut työväenliikkeessä pitkään toimineet naiset eivät hyväksyneet tätä naiskuvaa, vaan näkivät työläisnaisen edelleen ensisijaisesti työn ja perheen puristuksessa elävänä äitinä, jonka taloudellisen ja poliittisen aseman kehittäminen oli poliittisesti aktiivisten työläisnaisten tehtävä.

Fiina Pietikäinen ei ollut läsnä puolueuuvoston kokouksessa, jossa päätös liiton lakkauttamisesta tehtiin. Vaikka Fiina Pietikäinen kirjoitti *Työläisnaiseen* 1920-luvun alussa artikkeleita miesten ja naisten toverillisen yhteistyön tärkeydestä, hän kuitenkin käytännössä kannatti työväenliikkeen naisten erillisiä valistus- ja toimintamuotoja myös sodan jälkeen. Hän ei kuitenkaan kirjoittanut naisten erillistoiminnan tarpeellisuudesta työväenlehtien lukijoille tietäen, että kommunistit olisivat tuominneet naisten erillisjärjestöjä ja -agitaatiota vaatineet artikkelit vääräoppisina. Tällöin lukijoille olisi selvinnyt, että työväenliikkeen vasemmisto oli vastoin sosialidemokraattien ja porvarien käsityksiä hyvinkin heterogeeninen ja erimielinen joukko. Erimielisyyksien esittely lehtien palstoilla olisi myös rikkonut Fiina Pietikäisen kirjallisen ja suullisen valistuksen peruspilarin, näkemyksen yksimielisen, luokkatietoisien työväestön yhteisestä taistelusta. Luokkataistelun onnistumisen näkökulmasta oli mielekkäämpää korostaa erimielisyyksien sijaan sellaisia päämääriä ja piirteitä, jotka useimmat työväenliikkeen naisaktiivit hyväksyivät.

Fiina Pietikäisellä oli yli 20 vuoden kokemus työväenliikkeen käytännöistä, jotka olivat hänen mielestään ajoittain hyvinkin kaukana sukupuolten välisestä tasa-arvosta. Naisliiton vuoden 1919 edustajakokouksessa Pietikäinen harmitteli jo kymmenen vuotta aiemmin tehtyä päätöstä vain naisille tarkoitettun vaali-
piiritoiminnan lakkauttamisesta, koska hänen mielestään ylei-

---

594 Katainen 2002, 126–139.

sisä piiritoimikunnissa miestoverit syrjäyttävät naisia. Pitkän uran vaalipuhujana tehnyt Pietikäinen muistutti kokousedustajia myös naispuhujien vain työläisnaisille suuntaamien vaalipuheiden tärkeydestä, sillä ”naiset puhujina enemmän saattavat naisiin vaikuttaa kuin miehet.”⁵⁹⁵ Pietikäinen uskoi sisällissodan jälkeen edelleen vakaasti, että työläisnaisten oli välttämätöntä saada lukea heille erikseen suunnattua kirjallisuutta ja lehtiä. Naisliiton vuoden 1919 edustajakokouksessa hän ehdotti *Työläisnaisen* julkaisemisen uudelleen käynnistämistä.⁵⁹⁶ *Työläisnaisen* julkaiseminen oli muidenkin edustajien mielestä tarpeellista, mutta levikkimäärä jäi vaatimattomaksi. Lehti lakkautettiin vuonna 1923, vaikka Fiina Pietikäinen ja Anna Kärki kirjoittivat *Työläisnaisen* osuuskunnan puolesta kirjeen SSTP:n puoluetoimikunnalle estääkseen lehden lakkauttamisen.⁵⁹⁷

Fiina Pietikäisen näkemystä erillisen naistoiminnan tarpeellisuudesta todistaa myös se, että hän toimi Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston puheenjohtajana vuonna 1922, vaikka tähän luottamustehtävään liittyi suuri, henkilökohtaisen vapauden menettämisen riski. Yhteiskunnallinen ilmapiiri oli muuttumassa entistä porvarillisemmaksi Edistyspuolueen menetettyä eduskuntavaaleissa peräti 11 edustajapaikkaa. Vaalien voittajiin lukeutuivat Kokoomus ja RKP. Maalaisliitossa tapahtui vuoden 1922 eduskuntavaaleissa selvä oikeistolaistuminen, sillä sen eduskuntaryhmä vaihtui vaaleissa perinpohjaisesti. Poliittisten valtasuhteiden muuttuminen ilmeni kiristyneenä suhtautumisena työväenliikkeen vasemmiston julkiseen toimintaan. Vuoden 1922 tammikuussa viranomaiset pidättivät SSTP:n puoluetoimikunnan jäsenet ja kytkivät heidät valtiopetossyytteisiin. Painokanteiden ja työväenliikkeen lehtien toimittajien vangitsemisten myötä työväenliikkeen vasemmiston edustajien mahdollisuus

---

595 Sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919, 46–47.

596 Sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919, 31, 41.

597 TA SSTP-aineisto: Anna Kärjen ja Fiina Pietikäisen kirje puoluetoimikunnalle 14.6.1923.

tuoda mielipiteitään julki heikkeni jatkuvasti. Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston entinen puheenjohtaja Edla Peltola oli joutunut painumaan maan alle.⁵⁹⁸ Yksinhuoltajana Fiina Pietikäisen mahdollisuudet ”kadota” olivat heikot ja vangitseminen olisi johtanut perheen hajoamiseen. Välttääkseen Peltolan ja SSTP:n puoluetoimikunnan jäsenten kohtalon yhdistyksen pöytäkirjakäytäntö muuttui Pietikäisen puheenjohtajakaudella. Pietikäisen puheenjohtajakaudella naisosaston pöytäkirjat ”vaikenevat”. Pöytäkirjojen perusteella naisosaston johtokunta ei ottanut kantaa mihinkään poliittiseen toimintaan, eikä kokouksissa mainittavasti edes keskusteltu. Puheenjohtaja Pietikäinen ja muut naisosastoa johtaneet naiset päättivät suojella paitsi itseään myös osaston jatkuvuutta.⁵⁹⁹

Fiina Pietikäinen tuskin viihtyi työväenliikkeen vasemmiston naisten organisaatioissa. Luottamustehtävät uhkasivat hänen henkilökohtaista vapauttaan, minkä lisäksi hän joutui kohtaamaan avointa epäluottamusta SKP:n naisaktiivien taholta. Hän oli SKP:n naisaktiivien mielestä henkilö, joka olisi pitänyt epäluotettavana poistaa vasemmistolaisista naisjärjestöistä. SKP:n jäsenet Paula Saari ja Maija Tapaninen arvostelivat mm. Pietikäisen valintaa työläisnaisten valistusjaostoon vuoden 1920 joulukuussa. Vuoden 1922 tammikuussa toimintansa aloittaneeseen naissihteeristöön Pietikäistä ei enää valittu. Naissiheeristöön valittiin Rosa Sillanpää, Elin Fagerholm, Matilda Kaihosalo, Hilma Toivola ja Eva Korhonen vakinaisina sekä varajäsenenä Anni Suominen ja Tyyne Salo. Syrjäytetty Pietikäinen arvosteli vuoden 1923 huhituksessa kovin sanoin naissiheeristön toimintaa puhujamatkoillaan. Pietikäisen kritiikki löysi tiensä SSTP:n puoluetoimikunnan jäsenille. Puoluekokous moitti Pietikäistä siitä, että hän tietävästi oli Satakunnan piirissä selvittänyt uusien naissiheeristöjen toimintamuotojen olleen niin epäonnistuneita, ettei niitä kannattanut ottaa käyttöön.⁶⁰⁰

---

598 TA Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston vuosikokouksen ptk 23.4. 1922, 15. pyk.; Lyytikäinen 1973, 48; Saarela 1996, 352.

599 TA Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston pöytäkirjat vuodelta 1922.

Vuoden 1922 lokakuussa kiistoihin turhautunut Pietikäinen pyysi itse kesken kauden eroa Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston puheenjohtajuudesta, mutta helsinkiläisen työväenliikkeen vasemmiston keskuudessa hyvinkin suosittuna hän ei saanut lupaa luottamustehtävistä luopumiseen.⁶⁰¹ Puheenjohtajuus päättyi vasta seuraavan vuosikokouksen yhteydessä. Pietikäisen eroanomukseen liittyivät todennäköisesti huonot suhteet johtokunnassa vaikuttaneisiin Paula Saareen ja Sandra Lehtiseen, joilla oli siteitä SKP:hen.

Yhdistyksen johtokunta teki vuosikokouksen jälkeen päätöksen, jonka mukaan osaston jäseneksi pyrkivän oli saatava kahden ”pätevän” henkilön suositus itselleen.⁶⁰² Johtokunta tahtoi ilmiselvästi päästä lopullisesti eroon Fiina Pietikäisestä ja muista SKP:n toimintalinjauksiin ja periaatteisiin sitoutumattomista työväenliikkeen vasemmistosiiven naisista. Samana vuonna naisosaston toiminta käytännössä lakkautettiin.⁶⁰³

---

601 TA Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston toimikunnan ptk 13.10.1922, 8. pyk.

602 TA Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston vuosikokous 23.2.1922, 2. pyk. ja johtokunnan ptk 16.2.1923, 7. pyk.

603 TA Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston ptk 14.5.1925; Lyytikäinen 1973, 48.

7 Työväenliikkeen vasemmisto- toimijana Helsingissä

Tässä luvussa keskityn Pietikäisen toimijuuteen kunnallispolitiikassa ja Elannon hallintoneuvostossa. Nämä poliittisen työväenliikkeen osa-alueet muodostuivat 1920-luvulla sosialidemokraattien tärkeimmiksi toiminta-alueiksi. Työväenliikkeen vasemmiston edustajat olivat ammattijärjestöistä poiketen altavastaaajina osuusliikkeiden luottamuselimissä ja kuntien valtuustoissa. Kuntavaikuttaminen ja osuusliikkeiden hallinto olivat SDP:n linnakkeita jopa siinä määrin, että puhuttiin yleisesti ”puolueemme osuuskauppa- ja kunnallismiehistä”.⁶⁰⁴ Pauli Kettunen on selittänyt kunnallispolitiikan ja osuuskauppaliikkeen suurta merkitystä sosialidemokraateille tuomalla esiin niiden suhdetta työväestön yhteisölliseen kollektiivisuuteen eri elämänalueilla. Työläiset saattoivat kunnallisdemokratian kehittymisen myötä vaikuttaa paremmin kuntansa asukkaina ja suurten osuusliikkeen osakkaina. Äänestyslipusta muodostui monelle keskeisempi vaikutuskeino kuin joukkomielenosoituksista tai lakoista.⁶⁰⁵ Kunnallisdemokratian ja osuustoiminnan merkitys oli SDP:n toiminnassa kasvanut, koska puolue hylkäsi 1920-luvun alussa sosialistisen ideologian. Vuonna 1917 säädetyt demokraattiset kunnallislait tarjosivat uusia mahdollisuuksia kehittää työläisten asemaa, vaikka sisällissodan jälkeinen porvarillinen tynkäeduskunta muokkasi lakeja rajoittaakseen kansanvaltaa; äänioikeus sidottiin kunnal-

---

604 Kettunen 1986, 195–197; Soikkanen 1975, 420.

605 Kettunen 1986, 198.

lisverojen maksamiseen, minkä lisäksi kansanäänestys poistettiin ja äänioikeusikärajaa nostettiin.⁶⁰⁶

Työväenliikkeen vasemmistojäsenten suhde paikallisdemokratiaan oli ainakin periaatteessa erilainen kuin SDP:n edustajien. Sosialidemokraatit menettivät enemmistön SAJ:ssä ja ammattiyhdistysliikkeessä yleensäkin. Tällöin kuntavaikuttamisen ja osuusliikkeen merkitys korostui entisestään ja siihen asetettiin paljon odotuksia huolimatta kunnallislakeihin tehdyistä rajoituksista. Varsinkin SKP:n aktiiveille kunnallisdemokratian rajaaminen antoi aiheen olla tyytymätön kunnallisen itsehallinnon mahdollisuuksiin. Monessa julkilausumassa kuntademokratia samaistettiin vain pääomaa palvelevaksi. SSTP:n paikallistoimijana Fiina Pietikäinen oli varmasti tietoinen puolueensa johdon antamista kehoituksista keskittyä ainakin kuntapolitiikassa reformityön sijaan kapitalistisen valtiovallan arvosteluun. Toisaalta SSTP:n monitulkintaiset ohjeet antoivat kuitenkin puolueen paikallistasolla toimineille mahdollisuuden vaikuttaa myös työväestön yhteiskunnallisten olojen kehittämiseksi esimerkiksi osallistumalla verotusta, työllistämistöiden järjestämistä ja asuntopulaa koskevaan päätöksentekoon. Nämä samat yhteiskunnalliset kysymykset olivat tärkeitä myös SDP:n paikallistason aktiiveille. Aikaisemman tutkimuskirjallisuuden perusteella sosialidemokraattien ja työväenliikkeen vasemmistoon lukeutuneiden yhteistyön on tulkittu olleen hankalaa, koska yhteisistä intresseistä huolimatta puolueet kilpailivat keskenään asemasta työväestön edunvalvojana. Esimerkiksi työväenlehdistössä toisen työväenpuolueen edustajien toimintaa ja arvomaailmaa arvosteltiin ankarasti.⁶⁰⁷

Fiina Pietikäinen oli helsinkiläinen, työväenliikkeen vasemmistotoimija. Tämä sidonnaisuus oli Fiina Pietikäisenkin toimijuudessa merkittävä tekijä sekä Helsingin kaupunginvaltuutossa että Osuusliike Elannon hallintoneuvostossakin. Helsingin kaupunginvaltuuston ja Osuusliike Elannon hallintoneuvoston

---

606 Kettunen 1986, 195–197; Saarela 2008, 372–373; Soikkanen 1975, 420.

607 Saarela 2008, 372–375; Soikkanen 1975, 407–411.

pöytäkirjat paljastavat puoluepolitiikan vaikutusvallan yksittäisen työväenliikkeen aktiivin toimintaan; edustajien esittämät aloitteet ja puheenvuorot olivat niin yksityiskohtaisesti ja täsmällisesti esitettyjä, että niistä oli varmasti etukäteen sovittu oman puolueen edustajien kanssa.⁶⁰⁸ Fiina Pietikäisen ”oma” toimijuus limittyy siis puoluepolitiikkaan, jota varjosti 1920-luvulla sosiaalidemokraattien ja työväenliikkeen vasemmiston ankara vastakainasettelu.

7.1 Käytännöllinen sosialistipoliitikko

Fiina Pietikäinen oli jo 50-vuotias työväenliikkeen veteraani, kun hän ensimmäisen kerran elämässään vuonna 1920 äänesti kunnallisvaaleissa. Vuoteen 1917 asti hänellä ei ollut äänioikeutta, koska kunnallinen äänioikeus oli sidottu tuloihin. Ensimmäiset demokraattiset kunnallisvaalit järjestettiin Suomessa vuonna 1919, mutta tuolloin Fiina Pietikäinen ei saanut äänestää, koska hän oli sisällissodan aikaisten luottamustehtäviensä johdosta menettänyt kansalaisoikeutensa. Mahdollisuus äänestää kunnallisvaaleissa oli merkittävä oikeus, koska monet työväestön kannalta tärkeät päätökset tehtiin kunnanhallituksissa ja kaupunginvaltuustoissa. Helsingissä kaupunginvaltuutetut päättivät esimerkiksi työllistämistöistä, köyhäinhoidon järjestämisestä sekä kansakouluihin liittyvistä asioista.⁶⁰⁹ Vuoden 1920 syksyllä järjestetyt kaupungin-

---

608 Ks. EA Elannon hallintoneuvoston pöytäkirjat 1920-luku; KARK Helsingin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1920-luku.

609 Säätö-yhteiskunnasta periytynyt kunnallislainsäädäntö oli vuoteen 1917 asti estänyt vähätuloisia työläisnaisia ja -miehiä äänestämästä kunnallisvaaleissa. Marraskuun 27. päivänä 1917 säädetyt maalaiskuntien kunnallislaki, kaupunkien kunnallislaki, laki kansanäänestyksestä ja kunnallinen vaalilaki olivat järjestäytyneen työväestön edustajien kannalta suorastaan mullistavia uudistuksia, sillä sitä ennen sosiaalidemokraattisten kunnallistajien edustajilla oli ollut mahdollisuus painostaa ainoastaan anomuksin ja vaatimuksin kunnanhallitusta tai kaupunginvaltuustoa. Suomessa siirryttiin vuoden 1917 kunnallislakien myötä suhteellisen vaalitavan mukaiseen, kansanvaltaiseen paikalliseen päätöksentekoon. Uudet lait sisäl-

valtuuston täydennysvaalit olivat Fiina Pietikäiselle tärkeät myös siksi, että hän oli myös itse ehdolla. Fiina Pietikäiseen kohdistunut luottamusta helsinkiläisten työläisten keskuudessa kuvastaa hyvin se, että hänet valittiin ensi yrittämältä kaupunginvaltuutetuksi ja hän istui kaupunginvaltuutettuna säännöllisesti yhdeksän vuoden ajan vuoden 1921 alusta lähtien. Ensin Pietikäinen tuli valituksi Sosialistisen Työväenpuolueen (SSTP) listoilta. SSTP:n lakkauttamisen jälkeen Fiina Pietikäinen valittiin valtuustoon Suomen Työväenpuolueen listalta. Valtuustokauden katkaisi vasta Lapuan liikkeen häneen kohdistama väkivaltainen uhkailu vuonna 1930, jolloin hänen oli henkilökohtaisen turvallisuutensa vuoksi erottava valtuustosta. Fiina Pietikäinen oli SDP:tä ideologisesti vasemmalle asettuneiden helsinkiläisten sosialistien suosituin kaupunginvaltuutettu. Hän oli esimerkiksi ainoa STP:n listoilta vuosina 1925–1930 valittu kaupunginvaltuutettu, joka istui molemmat mandaattikaudet. Varsinkin naiskaupunginvaltuutetun kohdalla näin pitkä yhtenäinen valtuustokausi merkitsi

---

sivät kuitenkin joitakin piirteitä myös vanhasta paikallislainsäädännöstä. Vuonna 1874 säädetty asetus kunnallishallituksesta kaupungeissa sisälsi jo täydennysvaalijärjestelmän, joka säilyi sellaisenaan vuoden 1917 kunnallislainsäädännössä. Täydennysvaalijärjestelmän mukaisesti kolmannes kaupunginvaltuuston jäsenistä oli vuosittain erovuorossa. Uudet lait eivät tuoneet muutosta myöskään edustajien lukumäärään. Esimerkiksi Helsingin kaupunginvaltuustossa vaikutti edelleen 60 edustajaa. Vuoden 1917 kunnallislainsäädäntö ei kuitenkaan vastannut yhteiskunnallisia valtasuhteita sisällissodan jakamassa maassa ja jo vuonna 1919 kunnallislakeja muutettiin poistamalla laki kansanäänestyksistä ja rajoittamalla äänioikeuden ehtoja. Vaalioikeutta vaille jätettiin esimerkiksi veronsa maksamatta useana vuonna ilman varattomuustodistusta jättäneet, vakinaista vaivashoitoa saaneet ja (sisällissodan vuoksi) kansalaisluottamuksensa menettäneet. Sisällissodan jälkeen äänestämään oikeutetut helsinkiläiset valitsivat edustajansa kaupunginvaltuustoon jo eduskuntavaaleista tutun listavaalimenetelmän mukaisesti. Puolueet asettivat lähes aina useampia vaalilistoja, jotka heijastivat erilaisia mielipidevirtauksia puolueen sisällä. Ensimmäisten kansanvaltaisten kunnallisvaalien ylivoimainen voittaja Helsingissä vuonna 1919 oli SDP, jonka listoilta valittiin lähes puolet kaikista kaupunginvaltuutetuista. Ideologisten ristiriitojen vuoksi ryhmä jakaantui jo seuraavana vuonna. Porvarien yhteisen vaaliliiton johdosta työväenpuolueiden edustajat olivat kaupunginvaltuustossa altavastajaan asemassa koko 1920-luvun. Asetus 105/1919; Paavolainen 1989, 11–12, 19–34.

suurta kansansuosiota, sillä vakinaisista kaupunginvaltuutetuista vain joka kymmenes oli nainen.⁶¹⁰

Palkkatyöläisnaisten valtuutettu

Kaupunginvaltuutettuna Fiina Pietikäinen kiinnitti huomiota vähätuloisten perheiden ja aivan erityisesti yksinhuoltajanaisten arjessaan kokemiin toimeentulo-, asumis- ja lastenhoitovaikeuksiin. Nämä ongelmat olivat tuttuja Fiina Pietikäiselle itselleenkin, vaikka valtaosa hänen lapsistaan oli ehtinyt kasvaa työikäisiksi 1920-luvun alkuun mennessä. Äidin tarjoamaa hoivaa ja elatusta tarvitsivat vuosikymmenen alussa enää nuorimmat pojat, vuonna 1907 syntynyt Eino ja Pietikäisten perheen kuopus, Olavi (s. 1910).

Vuoden 1918 sotaa edeltäneenä aikana työläisten asunto-ongelma oli ollut esillä SDP:n Helsingin kunnallisjärjestön järjestämissä kokouksissa. Edullisten vuokra-asuntojen puute oli elintarvikepulan ohella aiheuttanut suurta tyytymättömyyttä kaupungin työväestön keskuudessa. Asuntopula oli Helsingissä suuri ongelma vielä 1920-luvullakin. Vuoden 1924 marraskuussa Fiina Pietikäinen tuki SSTP:n kaupunginvaltuutettu Heikki Moisioesitystä, jossa kaupunginvaltuustolta vaadittiin 4,5 miljoonaa markkaa kahden uuden kivitalon rakennuttamiseksi asuinkäyttöön. Kaupunginvaltuuston SDP:n ja SSTP:n edustajat kannattivat yksimielisesti kunnallisten asuntojen rakentamista, joten Fiina Pietikäinen suuntasi sanansa valtuuston porvaripuolueiden edustajille. Hänen Moisioesitystä puoltava argumenttinsa oli kaksijakoinen, sillä siihen sisältyi niin asuntopulan aiheuttaman inhimillisen kurjuuden selvittely kuin ilmoitus kaupungin eri sosiaaliluokkien välisten suhteiden mahdollisesta kiristymisestä:

Vt Pietikäinen huomautti, että paitsi Suvilahden kasarmia ja lentoparkkeja, myös erilaatuisia ulkokuoneita, juoksuautoja ja muita ihmisasunnoksi aivan sopimattomia paikkoja käyttivät asuntoina enimmäkseen leskivaimot ja lapset... Viime syksynä oli

---

610 Paavolainen 1989, 23, 33, 77, 98, 294.

toista tuhatta perhettä ollut vailla asuntoa, eivätkä olot olleet siitä lähtien sanottavasti parantuneet. Mitä pidemmälle siitä huolimatta annettiin asuntohädän jatkua, sitä katkerammaksi käy mieliala työntekijäin keskuudessa.”⁶¹¹

Asuntopula vaikeutti Pietikäisen mielestä erityisesti työläisnaisten ja -lasten elämää. Asianmukaisten, mutta edullisten vuokra-asuntojen puutteen lisäksi yhä useammat yksinhuoltajina kansalaissodan jälkeen toimineet työläisnaiset kärsivät luotettavien ja edullisten lasten päivähoitopaikkojen puutteesta. Vuoden 1923 marraskuussa Fiina Pietikäinen esitti kaupunginvaltuuston keskustelussa näkemyksensä, jonka mukaan Vallilan työväenasuntoihin olisi perustettava ”lastenseimi ynnä työläisvaimojen ja heidän lastensa kokoushuoneisto”.⁶¹² Pietikäinen vaati kunnalta myös yksinäisten, työttömien perheenäitien ja leskien avustamista työttömyyden kohdatessa. Hän arvosteli kaupunkia naisten työllistämistöiden järjestämisen laiminlyönnistä. Lisäksi hätäaputoista ja ammattikursseista saatu palkka oli niin pieni, ettei sillä pystynyt perhettä elättämään. Fiina Pietikäinen vaatikin valtuustossa useaan otteeseen hätäaputoihin ja ammattikursseille osallistuneiden naisten palkan nostamista.⁶¹³

Kaupunginvaltuutettuna Pietikäinen kantoi huolta myös helsinkiläisten työläisten ruuan hinnasta. Vuoden 1922 lokakuussa Pietikäinen tuloksetta vastusti Helsingin Teurastamo Oy:n taksojen nostamista, koska hän pelkäsi teurastamon hinnannousun merkinneen helsinkiläisten kuluttajien ostaman lihan kallistumista.⁶¹⁴

Työväenliike- ja ammattiyhdistysaktiivina Fiina Pietikäinen oli 1900-luvun alusta lähtien toiminut pienituloisten työläisnaisten palkkojen ja työolojen kehittämiseksi, mutta naisen ja mie-

---

611 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 12.11.1924, 23. pyk.

612 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 14.11.1923, 11. pyk.

613 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 13.4.1921, 25. pyk., ptk 3.3.1926, 23. pyk., 23.1.1929, 35. pyk., 13.11.1929, 17. pyk., 27.11.1929, 1. pyk.

614 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 4.10.1922, 4. pyk.

hen samanpalkkaisuutta vaativia kannanottoja hän ei säilyneiden lähteiden perusteella kuitenkaan esittänyt. Tämä johtui pitkälti aikakauden työelämän sukupuolittuneista rakenteista; tasapuolista palkkausta vaatineet työväenliikkeen naiset pelkäsivät työnantajien palkkaavan naisia ainoastaan mikäli he olivat valmiita tekemään työtä selvästi pienemmällä palkalla kuin miehet. Sisällissodan jälkeen Fiina Pietikäinen joutui puolisonsa Tahvo Pietikäisen vankeuden vuoksi kokemaan mieselättäjyyteen perustuneen perhepalkkamallin ongelmat. Omakohtaiset kokemukset yksinhuoltajuudesta vahvistivat Fiina Pietikäisen näkemystä tasa-arvoisen palkkauksen tärkeydestä. Vuoden 1927 toukokuussa kaupunginvaltuustossa käytiin keskustelua kaupungin työntekijöiden palkkojen määräytymisen perusteista. Fiina Pietikäinen lausui omassa puheenvuorossaan kannattavansa samasta työstä samaa palkkaa sukupuoleen katsomatta:

Vt Pietikäinen katsoi ettei valiokunta ollut osoittanut tasapuolisuutta mies- ja naispuolisiin palkannauttijoihin nähden, mikä ilmeisesti johtui siitä, ettei valiokunnassa ollut ketään naispuolista jäsentä. Niinpä oli naispuolisille työntekijöille ehdotettu aivan liian alhaiset palkat sekä mies- ja naispuolisten kansakoulunopettajain palkkaluokkain väliset erotukset liian suuriksi. Oli huomioon otettava etteivät yksinomaan miespuoliset opettajat olleet perheenelättäjiä. – Puhuja lausui kannattavansa periaatetta; samasta työstä sama palkka. Alemman kansakoulun opettajattaret oli luettava vain yhtä palkkaluokkaa alemmaksi kuin ylemmän koulujen opettajattaret. – Edelleen puhuja huomautti, että siivoojattaret puuttuivat viranpitäjän luettelosta.⁶¹⁵

Fiina Pietikäisen näkemystä sukupuolten välisestä palkkatasaarvosta tuki avoimesti Kokoomuspuolueen kaupunginvaltuutettu Tekla Hultin. Naimattomana virkanaisena naisasianainen Hultin oli sukupuolensa vuoksi joutunut tyytymään koulutustaan alempaan virka- ja palkkatasoon, joten hän oli poikkeuksellisesti valmis keskustelussa kannattamaan työväenliikkeen vasemmistoon

---

615 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 25.5.1927, 1. pyk.

kuuluneen Fiina Pietikäisen esitystä.⁶¹⁶ Myös kaupungin miespuoliset sosialidemokraatit ja vasemmistuedustajat arvostelivat kunnanvaltuustoon tuotua esitystä, koska työläisten palkkakysymystä ei ollut järjestelty työväenliikkeen edustajia tyydyttävällä tavalla. Esimerkiksi sosialidemokraattien edustaja Aalto kritisoi valiokuntaa työehtosopimusperiaatteen huomiotta jättämisestä:

Vt Aalto ilmoitti... että nyt käsiteltävänä oleva kysymys työntekijäin palkkain järjestelämisestä voitiin saada onnelliseen ratkaisuun vain hyväksymällä työehtosopimusperiaate. Vasemmisto ei tahtonut vastustaa palkankorotusten myöntämistä viranpitäjille, vaan halusi ainoastaan takeita siitä että työntekijäin palkat järjestettiin tyydyttävällä tavalla.⁶¹⁷

Kaupungin johtavat virkamiehet eivät olleet halukkaita keskustelemaan palkoista ammattiyhdistysliikkeen edustajien kanssa, mikä ärsytti SDP:n ja STP:n kaupunginvaltuutettuja. Äänestyksessä valiokunnan ehdotuksen vastaiset muutosesitykset viranpitäjien palkkaluokista ja pohjapalkoista hylättiin enemmistöpäätöksellä.⁶¹⁸

---

616 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 25.5.1927, 1. pyk.; Kiiski 1978, 51–56, 186–190.

617 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 25.5.1927, 1. pyk.

618 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 25.5.1927, 1. pyk. Helsingin kaupungin viranomaisten ja työläisten palkkakysymys tuli uudestaan valtuustossa keskustelun alaiseksi vuoden 1927 joulukuussa, jolloin rahatoimikamari oli saanut valmiiksi oman esityksensä. Tässä keskustelussa Pietikäinen toisti vaatimuksensa mies- ja naisopettajien palkkatasa-arvosta ja kritisoi koulujen siivoojattarien jättämistä vakinaisen palkkasäännön ulkopuolelle. Keskustelussa Pietikäinen tuki myös opettajien ammattikunnan sisäisten palkkaerojen kaventamista. Hän kannatti yhdessä Anni Huotarin kanssa valtuutettu Janatuisen esitystä alemman koulun opettajattarien nostamisesta ylempään palkkaluokkaan. Janatuisen esitystä kannatti 33 valtuutettua ja sitä vastusti 19 valtuutettua, mutta vaadittu määräenemmistö ei toteutunut ja rahatoimikamarin ehdotus tuli hyväksytyksi. Janatuisen esitys rikkoi kuitenkin hyvin poikkeuksellisesti kaupunginvaltuuston porvaririntaman. KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 14.12.1927, 15. pyk. ja kokouksen äänestyspöytäkirja.

Tässäkin kysymyksessä Helsingin kaupunginvaltuuston sosialidemokraatit ja STP:n vaalilistoilta valitut edustajat tekivät yhteistyötä äänestämällä saman aloitteen puolesta. Sosialidemokraattien ja työväenliikkeen vasemmiston keskinäisistä kiistoista huolimatta molempien työväenpuolueiden edustajat kokivat velvollisuudekseen parantaa helsinkiläisen työläisten asemaa. Helsingin kunnallispolitiikassa ilmeni koko 1920-luvun ajan vastakkainasettelu, joka perustui porvariston ja vasemmiston kahtiajakoon.⁶¹⁹ SDP:n ja työväenliikkeen vasemmiston keskinäisistä mielipide-eroista huolimatta työväenpuolueiden kaupunginvaltuutettujen yhteistyökäytäntöä ei säilyneiden lähteiden perusteella edes kritisoitu. SDP:n ja STP:n vaalilistoilta valittujen kaupunginvaltuutettujen aloitteiden sisällössä ei niin ikään ollut selkeitä eroja. SDP:n ja STP:n kunnallispoliitikkojen yhteistyö ei kuitenkaan ollut itsestäänselvyys. Tampereen työväestöä ja työväenliikettä laajasti tutkineen Jarmo Peltolan mukaan Tampereen kaupunginvaltuustossa sosialidemokraattien ja porvaripuolueiden ryhmät olivat päätettävistä asioista lähes samaa mieltä ja ns. kommunistit saivat osakseen vastarinnankiiskan roolin.⁶²⁰ Näin siitä huolimatta, että Tampere oli Helsingin tavoin työläisvaltainen teollisuuskaupunki. Paikallisten tekijöiden merkitys oli siis kunnallispolitiikassa erittäin suuri, minkä vuoksi tässä tutkimuksessa esitetyt havainnot Helsingin kunnallispolitiikasta ei voi yleistää koko maata koskeviksi.

Fiina Pietikäinen oli SSTP:n merkittävänä kunnallisvaikuttajana sitoutunut puolueensa tavoitteisiin saavuttaa sosialistinen yhteiskunta luokkataistelun avulla. Tästä huolimatta hän kaupunginvaltuutettuna esitti hyvinkin käytännönläheisiä ja reformistisia puheenvuoroja ja aloitteita. Pietikäisen toimijuutta selittää vanhan työväenliikkeen aatteellinen perintö. Pietikäinen oli vanhan työväenliikkeen aktiivi, joka oli tottunut toimimaan tilanteen vaatimalla, tarkoituksenmukaisella tavalla. Pauli Kettunen on esittänyt työväenliikkeen strategian olleen vuoden 1917

---

619 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 1921–1930.

620 Peltola 2008, 10.

heinäkuuhun asti kolmiosainen; valtiollisen edunvalvonnan lisäksi työväenliikkeen jäsenet olivat valmiita ajamaan aktionistisesti palkkatyöläisten intressejä. Vuoden 1918 sisällissotaa edeltänyt työväenliike ei kuitenkaan ollut hylännyt ajatusta valtiollisen vallan ottamisesta työväestön käsiin. Sodan jälkeen jakaantuneen työväenliikkeen ”leirit” muokkasivat vanhan työväenliikkeen strategiaa. Viimeistään 1920-luvun alussa sosialidemokraatit hylkäsivät vallankumouksen vaihtoehtona parantaa työväestön asemaa. SKP:n johtajat puolestaan alistivat työväenliikkeen muut strategiat palvelemaan vallankumouksen tavoitteita, ja arvostelivat ankarasti työväenliikkeen vasemmistoa reformistisuudesta. Tulkitsen vanhan työväenliikkeen perinnön vaikuttaneen Fiina Pietikäisen toimijuuteen huomattavasti enemmän kuin SKP:n määräyksien. Pietikäinen ei Tauno Saarelan tutkimuksen perusteella ollut tässäkään suhteessa poikkeuksellinen vasemmistotoimija. STPV:n edustajien vaalilistoilta edustajat sitoutuivat parlamentaarisen järjestelmän puitteissa työväestön aseman parantamiseen varsinkin sellaisissa kunnissa, joissa STPV:lla oli vahva asema. Edes työväenliikkeen vasemmiston johtavat jäsenet eivät SKP:n johtomiesten harmiksi noudattaneet rajan takaa tulleita määräyksiä ehdoitta. ”Kurittomuus” lisääntyi 1920-luvun jälkipuoliskolla.⁶²¹ Fiina Pietikäistä ei lukuisten muiden sosialidemokraateista irtisanoutuneiden työväenliikkeen pitkän linjan aktivistien tavoin kiinnostanut SKP:läinen vallankumouskonseptio, vaan käytännönläheinen ja avoin työ työläisperheiden taloudellisen aseman parantamiseksi. Työväenliikkeen vasemmistoaktiivien automaattinen samaistaminen SKP:n naisiksi ja miehiksi ei siis vastaa historiallista todellisuutta.

Kunnallisen köyhäinhoidon puolesta

Lähes kymmenen vuotta kestäneen valtuustokautensa aikana eniten yksittäisiä aloitteita Fiina Pietikäinen teki kunnalliskodin asukkaiden ruokaan tarkoitettujen määrärahojen korottamiseksi.

---

621 Kettunen 1986, 87; Saarela 1996, 296, 301; Saarela 2008, 56–58, 166–168.

Vuoden 1929 joulukuussa hän kannatti myös STP:n edustaja Sandra Lehtisen ehdotusta lastentarhojen lasten ruokamäärärahan kasvattamisesta. Pietikäinen ei kertaakaan saavuttanut tarvittavaa kannatusta kaupungin köyhimpien ravitsemustason kohentamiseksi, mutta tästä huolimatta hän lähes jokaisen vuosibudjetin laatimisen yhteydessä uusi vaatimuksensa.⁶²² Fiina Pietikäisellä oli omakohtaisia kokemuksia nälkiintymisestä, mikä varmasti motivoi häntä puoltamaan kunnan vähävaraisempien ravinnon lisäämistä. Vankileirillä nälkää nähneenä Fiina Pietikäinen ymmärsi ravinnon puutteen aiheuttamat fyysiset ja psyykkiset seuraukset aivan eri tavalla kuin hänen esityksiään vastustaneet valtuutetut.

Fiina Pietikäinen esitti aloitteita kunnalliskodin asukkaiden ruokamäärärahojen nostamisesta vuosittain niin systemaattisesti, että todennäköisesti SSTP:n ja (STP:n) valtuustoryhmät olivat antaneet hänelle tämän aloitteen esittämisen tehtäväksi. Aikakauden valtuustopolitiikka oli niin puoluekeskeistä, ettei Fiina Pietikäinen olisi voinut esittää aloitteitaan ilman SSTP:n (myöh. STP:n) muun valtuustoryhmän jäsenten hyväksyntää.⁶²³ Vaatiesaan kunnalliskodin asukkaiden ruokamäärärahojen nostamista Pietikäinen toteutti tietoisesti tai tiedostamattaan SSTP:n kunnallispolitiikoille antamia ohjeita. Hän arvosteli kapitalistisen yhteiskunnan yhteiskunnan vähäosaisiin kohdistamaa vallankäyttöä, mutta pyrki samalla parantamaan kunnalliskodin asukkaiden ravitsemusoloja.

Pietikäisen sukupuoli vaikutti olennaisesti siihen, että työväenliikkeen vasemmiston kaupunginvaltuutetuista juuri hän toistuvasti vaati kunnalliskodin asukkaiden ruokamäärärahojen korotusta. Lapsiin ja köyhäinhoitoon liittyneet kysymykset miellettiin jokaisessa puolueessa ensisijaisesti naisvaltuutettujen tehtävä-

---

622 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 28.12.1923, 2. pyk., 29.12.1924, 1. pyk.; 21.12.1927, 1. pyk.; 19.12.1928, 2. pyk., 18.12.1929, 2. pyk. Lisäksi vuoden 1923 tulo- ja menoarviosta päätettäessä Pietikäinen kannatti V. Mikkolan (SDP) ehdotusta kunnalliskodin ja työlaitoksen määrärahoista. Ehdotus voitti budjettivaliokunnan ehdotuksen. KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 28.12.1922, 1. pyk.

623 TA Helsingin kaupunginvaltuuston sosialistisen valtuustoryhmän ptk 21.4.1929, 2. pyk.; Saarela 1996, 177; Saarela 2008, 374–377.

kenttään kuuluneiksi asioiksi. Sukupuolen mukainen tehtävänjako oli yleiseurooppalainen ilmiö. Esimerkiksi ruotsalaiset sosialidemokraatit rakensivat maahansa maailmansotien välisenä ajanjaksona kansankotia, jossa lastenkasvatus, kodinhoito ja köyhistä huolehtiminen kuuluivat naisen toimenkuvaan yhteiskunnassa.⁶²⁴ Suomalaista sukupuolijärjestelmää tutkinut Liisa Rantalaiho on todennut suomalaisten naisten osallistuneen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, mutta lähes pelkästään naiseen ja perheisiin liittyneissä kysymyksissä. Myös miehet tunnustivat naisten asiantuntemuksen reproduktioon liittyneissä kysymyksissä. Käytännössä sukupuoliroolimallit vahvistuivat naisten ja miesten paneutuessa aivan erilaisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja asioihin. Toisaalta naisten asema ja naisille sopivaksi koettu toimenkuva vaihtelivat puoluekohtaisesti. Esimerkiksi yksityisen hyväntekeväisyyden roolia korostaneessa suomalaisessa puolueessa ei työväenpuolueista poiketen köyhäinhoitoa ja siveyskasvatusta edes mielletty puoluepolitiikkaan kuuluneiksi asiakokonaisuuksiksi. Sosialidemokraattiset naisjärjestöt suuntasivat sisällissodan jälkeen valituksensa ja toimintamuotonsa kotiaihteille. Sosialistisen työväenliikkeen (nais)aktiivit profiloituivat palkkatyötä tehneiden naisten taloudellisen aseman ja oikeuksien puolestapuhujiksi, mutta hekään eivät olleet valmiita haastamaan vallinnutta sukupuolittunutta tehtävänjakoa politiikassa tai yhteiskunnassa.⁶²⁵

Fiina Pietikäinen ei kuitenkaan tyytynyt pelkästään esittämään määrärahojen nostamista, vaan hänen puheenvuoroissaan ja aloitteissaan ilmeni vaatimus köyhäinhoidon ja lastenhoidon rakenteiden ja toimintatapojen muuttamisesta. Vuonna 1922 voimaan tullut köyhäinhoitolaki oli asettanut ensisijaiseksi tukimuodoksi kotiaavustukset, jotka eivät kuitenkaan nimestään huolimatta olleet avustuksia vaan kunnan köyhilleen myöntämää korotonta lainaa. Köyhäinhoitolaki edellytti kuntaa perimään avustuksen takaisin joko rahana tai pakkotyönä työlaitoksissa. Käytännöksi tosin muodostui, että perustellusta syystä avus-

---

624 Hirdman 2000, 96.

625 Lähteenmäki 1999, 224–227; Rantalaiho 1994, 23.

tusta saanut saattoi vapautua avustustensa takaisinperinnästä.⁶²⁶ Laitosten merkitys köyhäinhoidossa oli muutenkin huomattava. Itseään elättämään kykenemättömille aikuisille perustettiin kunnalliskoteja, minkä lisäksi elatusvastuutaan pakoilleet miehet ja siveettömiksi määritellyt naiset tuomittiin oikeuden päätöksen perusteella jopa vuosikausiksi erilaisiin työlaitoksiin. Laitoksissa asukkaiden oli noudatettava järjestyssääntöjä ja päiväjärjestystä sekä osallistuttava työhön mahdollisuuksien mukaisesti. Kotiavustuksiin verrattuna suhteellisen kallis laitoshoido mahdollisti asukkaiden elämäntapojen tarkan kontrolloimisen, sillä köyhyyden syninä pidettiin yksilön fyysisistä, psyykkistä tai siveellistä rappeutumista.⁶²⁷ Laitoksien toimintaperiaatteisiin liittyi molempiin näkemys asukkaiden ”normalisoinnista” siten, että he laitoksessa olon jälkeenkin noudattaisivat vastaavaa moraali- ja käytöskoodistoa. Michel Foucault’n tulkintaa mukaillen kyseessä oli subjektiivikaatioprosessi, jonka toimintamuodot olivat kehittyneet Länsi-Euroopassa 1700-luvun lopulta lähtien.⁶²⁸

Köyhäinhoitojärjestelmästä oli avuntarvitsijoille tehty tietoisesti nöyryyttävä ja vaikea prosessi, jotta kunnan maksettavaksi määrättyt kustannukset jäisivät mahdollisimman vähäisiksi. Kunnallinen köyhäinhoito toimi Helsingissä tiiviissä yhteistyössä yksityisten hyväntekeväisyysjärjestöjen kanssa, joista valtaosa perusti työnsä uskonnollisten periaatteiden varaan. Helsingin kaupunginvaltuuston pöytäkirjojen perusteella varsinkin porvaripuolueiden valtuutetut suhtautuivat yksityiseen hyväntekeväisyystyöhön myönteisesti.⁶²⁹ Monet porvaripuolueiden kaupun-

---

626 Hannikainen 2001, 44–52.

627 Urponen 1994, 179–185.

628 Ks Foucault:n analyysi Panopticonista ja laitoksista. Foucault 1984, 206–233. Foucault tarkasteli alati valvonnan alaiseksi asukkaansa alistavan, kontrolloivan järjestelmän toteutumista lähinnä vankiloissa, mutta vastaavia subjektiivointikäytäntöjä on löydettävissä myös yksityisen ja julkisen köyhäinhoidon toimintatavoista 1920-luvun Suomessa. Foucault’n tulkinta normalisoivasta vallankäytöstä. Ks. myös esim. Alhanen 2007, 139–150; Foucault 1984b, 187–213; Ransom 1998, 26–58.

629 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 17.10.1928, 15. pyk., 7.3.1928, 9. pyk. ja 8.5.1929, 5. pyk.

ginvaltuutetut jakoivat hyväntekeväisyysjärjestöjen näkemykset yhteiskunnan vähäosaisten siveellisen kasvattamisen tärkeydestä, minkä lisäksi hyväntekeväisyysjärjestöjen toiminta säästi tuntu-
vasti kaupungin omia varoja.

Kristillissosiaaliisiin järjestöihin sitoutuneiden keski- ja ylä-
luokkaisten naisten työtä tutkinut Pirjo Markkola tulkitsee kris-
tillisten järjestön toiminnan perustuneen 1900-luvun ensimmäi-
sinä vuosikymmeninä sukupuolittuneeseen, moraalireformisti-
seen näkemykseen. Diakonissat, Valkonauhajärjestön naisaktiivit
ja monet muut uskonnollisen herätyksen kokenet naiset vaativat
niin naisilta kuin miehiltä raittiita ja säännöllisiä elämäntapoja
sekä sukupuolista pidättäytymistä ennen avioliittoa. Varsinkin
naisen ihmisarvo määrittyi hänen ”siveellisyytensä” mukaisesti.
Hyväntekeväisyysjärjestöjen ylläpitämissä tiloissa asukkaiden
itsekäsitystä pyrittiin muokkaamaan syntiinlankeemuksen liit-
tyneen käsitteistön kautta. Elintapojen muutos oli vapaakirkol-
listen järjestöjen aktiivien näkökulmasta mahdollinen vasta jos
yksilö sisäisti olleensa langennut tai syntinen. Uskovilla ”sisarilla”
oli tämän diskurssin mukaisesti suorastaan velvollisuus auttaa
erityisesti vähempiosaisia ”langenneita sisaria”⁶³⁰

Pietikäinen ei hyväksynyt uskonnolliselta pohjalta toimineiden
hyväntekeväisyysjärjestöjen osallistumista kaupungin köyhäin-
tai lastenhoitoon, vaan vaati palvelujen kunnallistamista. Fiina
Pietikäisen näkökulmasta julkisin varoin ja kunnan viranomais-
ten kautta toteutettu kontrolli oli pienempi paha kuin yksityisten
järjestöjen toteuttama avustustoiminta. Erityisen kielteisesti hän
suhtautui siihen, että kaupungin varoista maksettiin palkkaa us-
konnollisten järjestöjen työntekijöille. Esimerkiksi vuoden 1928
lokakuussa Pietikäinen vastusti köyhäinholautakunnan palve-
luksessa olleiden diakonissojen palkankorotuksia:

Vt Pietikäinen huomautti ettei diakonissain palkka tule heidän its-
ensä, vaan Diakonissalaitoksen hyväksi. Näiden virkailijain ver-
taaminen köyhäinhoidon kodissakävijöihin ei ollut paikallaan,

---

630 Markkola 2002, 330–370.

sillä viimeksi mainittujen velvollisuutena oli antaa toiminnastaan selonteot asianomaisille köyhäinhoidon viranomaisille.⁶³¹

Hänen esityksensä vastasivat SSTP:n poliittista ohjelmaa, jonka mukaan kaikki porvarillisia arvoja kannattaneet yhdistykset olisi sopivan tilaisuuden koittaessa lakkautettava tai vähintäänkin näiltä tahoilta oli kiellettävä kunnan varoista maksetut avustukset.⁶³² Fiina Pietikäinen vaati valtuustokautensa aikana myös yksityisten päiväkotien, Sisälähetyksen ylläpitämisen työtuvan sekä Pelastusarmeijan yömajojen kunnallistamista.⁶³³

Helsingin kaupunginvaltuutettuna Pietikäinen pyrki myös heikentämään kunnalliskodin asukkaisiin kohdistunutta vallankäyttöä. Perheellisen naisen joutuminen kunnalliskotiin tai työlaitokseen joko äärimmäisen köyhyyden tai sopimattomaksi katsotun elämäntavan vuoksi merkitsi myös emotionaalisesti tavattoman vaikeaa tapahtumaa; perheen tilapäistä hajoamista. Vuoden 1921 huhtikuussa Fiina Pietikäinen arvosteli SDP:n listoilta valitun Hilda Seppälän esitystä mukaillen kunnalliskodissa vallinnutta käytäntöä erottaa lapset jo 9 kuukauden ikäisinä äideistään ja saattaa kunnalliskodin lastenhoitajien kasvatettavaksi.⁶³⁴ Pieti-

---

631 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 17.10.1928, 15. pyk.

632 Saarela 1996, 177.

633 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 7.3.1928, 9. pyk., 8.5.1929, 5. pyk. ja 18.9.1929, 11. pyk. Hän ei hyväksynyt yksityisten työnvälitystoimistojen toimintaa. Pietikäisen suureksi pettymykseksi kaupunginvaltuusto vuoden 1928 tammikuussa kuitenkin hyväksyi Suomen Sairaanhoidtajatar r.y:n anomuksen harjoittaa Helsingissä työnvälitystä. Pietikäinen oli ehdottanut anomusta hylättäväksi, ”koska oli ollut tarkoitus keskittää kaikki työnvälitystoiminta kunnan työnvälitystoimistoon”. KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 25.1.1928, 5. pyk.

634 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 27.4.1921, 16. pyk. SSTP:n yhdistykseen kuuluneet pääkaupunkiseudun naiset suhtautuivat Hilda Seppälään hyvin kielteisesti, koska hän oli pyrkinyt vastoin HTY:n Naisosaston jäsenten enemmistön tahtoa pitämään osaston SDP:n jäsenyhdistyksensä. Hänet oli syrjäytetty pitkälistien riitaisuuksien jälkeen HTY:n Naisosaston puheenjohtajan toimesta vuoden 1920 keväällä, jolloin Fiina Pietikäinen oli tullut varajäsenenä valituksi HTY:n Naisosaston johtokuntaan. TA HTY Naisosaston ptk 13.4.1920 ja 11.5.1920, 6. pyk. Pietikäinen tuki

käinen ja monet muut vasemmiston edustajat suosittelivat, ettei lasta erotettaisi äidistä ilman hänen tahtoaan ennen kuin lapsi täyttää kaksi vuotta. Ehdotus tuli kuitenkin äänestyksessä hylätyksi, koska lasten erottaminen äidistään oli tekijä, joka omalta osaltaan edesauttoi kunnalliskotiin joutuneita naisia parhaansa mukaan järjestämään itsensä ja lastensa elatuksen itsenäisesti. Kokoomuksen kaupunginvaltuutettu Jenny af Forselles perusteli käytäntöä juuri tällä syyllä:

Tarkoitus ei suinkaan ollut, että lapset pitemmäksi aikaa jäisivät kunnan rasitukseksi, vaan tuli äitien kodista poistuessaan ottaa lapset mukaansa.⁶³⁵

Historiantutkijan näkökulmasta Pietikäisen kokema vastenmielisyys kristillissosiaalisia järjestöjä ja yksityistä köyhäinhoitoa kohtaan johtui työväenliikkeen naisten ja porvarinaisten erilaisesta suhteesta yhteiskunnalliseen äitiyteen. Työväenliikkeen naiset hyväksyivät porvarinaisten tavoin sukupuolisidonnaisen yhteiskunnallisen toimijuuden, jonka mukaan naisen yhteiskunnallinen velvollisuus oli huolehtia yhteiskunnan vähäosaisista ja erityisesti lapsista. Työväenliikkeen naisten toteuttama yhteiskunnallinen äitiys oli yhtä maternalista kuin ylä- ja keskiluokkaisten naisaktiivien, mutta se sai sisältönsä kapitalismin vastaisuudesta.⁶³⁶ Fiina Pietikäinen oli työväenliikkeen aktiivina omaksunut tulkinnan, jonka mukaan kapitalistisessa yhteiskunnassa vallinneet epäkohdat olivat ensisijaisia syytä joidenkin työläisten ja eri-

---

kuitenkin kaupunginvaltuustossa aktiivisesti Seppälän ehdotusta. Vastavasti hän vuonna 1925 ja 1926 tuki sosialidemokraatti Miina Sillanpään aloitteita kouluruokailun järjestämisestä, äitiysapurahan käyttöönotosta ja työläisperheiden asuntojen parantamisesta. Työläisnaisliikkeen sisäiset erimielisyydet vuoden 1918 sodan jälkeen eivät siis estäneet yhteistyötä kaupunginvaltuustossa, jossa molempien vasemmistopuolueiden naiset tukivat työläisnaisten asemaa parantaneita aloitteita. Ks myös esim. KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 16.12.1925, 12. pyk. ja 2.6.1926, 18. pyk.

635 KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 27.4.1921.

636 Anttonen 1997, 175–176, 184–187; Rantalaiho 1994, 22

tyisesti työläisnaisten traagisiin elämänkohtaloihin. Porvariston yhteiskunnallisen äitiyden konseptiolle oli ominaista taipumus korostaa yksilöiden omaa subjektiivista vastuuta elämäntilanteestaan. Avustustyössä autettavista tehtiin kuitenkin objekteja, joiden tuli alistua auttajien kontrollin alaisuuteen. Työväenliikkeen toimintaperiaatteen mukaisesti avun tarpeessa olleet kansalaiset eivät olleet vastaavalla tavalla yhteisön valvonnan tai ohjauksen tarpeessa olleita yksilöitä, koska perimmäiset syyt yksilöiden ongelmiin johtuivat epäoikeudenmukaisista olosuhteista. Tästä syystä Pietikäinen muiden työväenliikkeen naisten tavoin suosi laitoshoidon sijaan vähävaraisille suunnattujen raha-avustusten jakoa.

Fiina Pietikäinen vaikutti kunnan avustusten jakoon konkreettisesti toimimalla köyhäinhoitolautakunnan jäsenenä vuodesta 1923 lähtien.⁶³⁷ Lautakunnan jäsenet toimivat piiriesimiehinä ja heillä oli paljon vaikutusvaltaa sen suhteen, ketkä saivat kunnalta avustusta, kuinka paljon ja millä ehdoin. Fiina Pietikäisen vastuulleen ottama luottamustehtävä oli harvinaisen epäkiitollinen. Määrärahojen vähyys asetti piiriesimiehenä toimineen Pietikäisen hankalaan välikäteen. Piiriesimiehiä arvostelivat niin avun tarvitsijat, kunnan johtomiehet kuin veroja maksavat kuntalaisetkin, joskin eri syistä. Piiriesimiesten oli päätettävä ketkä puutteenalaisista tarvitsivat eniten avustusta, jolloin osa köyhistä jäi pakostakin ilman tukea. Kunnan johtajat ja monet veronmaksajat puolestaan syyllistivät piiriesimiehet, jos määrärahat ylittyivät tai jos apua suunnattiin ”väärille” henkilöille.⁶³⁸

Köyhäinhoitolautakunnan jäsenenä Fiina Pietikäisellä oli paljon vaikutusvaltaa myös sen suhteen, ketkä vapautettiin mak-

---

637 Vuosikymmenen jälkimmäisellä puoliskolla Fiina Pietikäinen toimi eri pituisia jaksoja myös mm. Sedmigrandskyn pientenlastenkoulujen, suomalaisen tyttökoulun, Helsingin ruotsinkielisen työväenopiston ja Marian turvakodin johto- ja lautakuntien jäsenenä. KARK Helsingin kaupunginvaltuuston ptk 21.3.1923, 7. pyk, 16.12.1925,; 10.12.1924, 1. pyk.; 25.5.1927, 1. pyk. ja 7.12.1927, 5. pyk.

638 Urponen 1994, 183.

settujen raha-avustusten takaisinperinnästä ja ketkä joutuivat maksamaan saamansa avustuksen takaisin kaupungille joko rahasuorituksina tai pakkotyönä. Vuodesta 1926 lähtien Helsingin köyhäinhoitolautakunta sai nimittäin yksin oikeuden päättää korvausvelkojen poistosta. Köyhäinhoitolautakunnan jäsenenä Pietikäinen osallistui kunnalliseen päätöksentekoon, jossa määriteltiin ”kunnialliset köyhät” niistä köyhäinhoidon avustuksia saaneista helsinkiläisistä, jotka miellettiin itse omilla elämäntavoillaan aiheuttaneen elämäntilanteensa. Jälkimmäisten kohtalo-
na oli usein jopa vuosien pakkotyö kaupungin työlaitoksissa.⁶³⁹

7.2 Työläisperheiden ja raittiiden kuluttajien asialla

Osuusliikkeen nainen

Kaupunginvaltuuston ja köyhäinhoitolautakunnan velvoitteiden lisäksi Fiina Pietikäistä työllistivät 1920-luvulla Osuusliike Elantoon liittyneet luottamustehtävät.⁶⁴⁰ Fiina Pietikäinen valittiin

---

639 Hannikainen 2001, 45–47.

640 Helsinkiläiset osuustoiminta-aatteesta kiinnostuneet eri sosiaaliryhmien kaupunkilaiset perustivat Osuusliike Elannon vuonna 1905. Erityisen aktiivisia Elannon perustamishankkeessa olivat olleet paikkakunnan leipurit, jotka aluksi suunnittelivat kuluttajaosuuskunnan sijaan työosuuskuntaa. Monista muista osuusliikkeistä poiketen Elanto menestyi ja sen tuotanto laajeni leivänvalmistuksesta maidon tuotantoon. Jo ennen ensimmäistä maailmansotaa Elannolla oli Helsingissä useita leipä-, maito- ja sekatavaramyymälöitä, joista osuuskunnan jäsenet saattoivat ostaa kulutushyödykkeensä edullisesti. Osuusliike Elannon jäseneksi saattoi liittyä kuka tahansa osuusmaksun suorittanut helsinkiläinen kuluttaja. Jäsenjakauman perusteella käy kuitenkin ilmi, että Elanto oli pitkälti pääkaupungin työläisten osuusliike. Vuoden 1922 alussa Elannon lähes 30 000 jäsenestä 59 prosenttia oli teollisuustyöväestöä. Sisällissodan jälkeen Elanto kaikkien kuluttajien yhteisenä osuuskuntana sai työväenliikkeen vasemmistoaktiiveilta osakseen ankaraa kritiikkiä, koska myös suojeluskuntalaisilla ja varakkaampien sosiaaliryhmien kuluttajilla oli oikeus olla Elannon jäseniä. Arvostelun juuret johtivat jo sotaa edeltäneeseen aikaan, jolloin monet SDP:n jäsenet arvostelivat porvarillisten liberaalien vaikutusvaltaa osuuskauppojen hal-

Elannon edustajistoon vuosiksi 1921–1932 ja 1935–1938. Elannon hallintoneuvoston jäsenenä hän vaikutti yhtäjaksoisesti vuodesta 1924 vuoteen 1933.⁶⁴¹ Pietikäisen pitkäaikainen kiinnostus Elannon toimintaan ja tahto vaikuttaa Helsingin suurimman osuusliikkeen johtamiseen johtui periaatteellisista ja käytännöllisistä seikoista. Periaatteellisesta näkökulmasta osuuskunnan harjoittama liiketoiminta loi vastavoiman kapitalismille ja yksityisyrityksien voitontavoittelulle. Lisäksi osuustoiminnan toimintaperiaatteisiin liitettiin yleisesti ammattiyhdistysaktiivien arvostama piirre osuusliikkeen velvollisuudesta toimia mallityöntajana.⁶⁴²

Pietikäisen intoa osallistua hallintoneuvoston toimintaan selittää osaltaan Osuusliike Elannon jäsenten hänelle edustajiston vaaleissa antama tuki. Esimerkiksi vuoden 1925 edustajiston vaaleissa Fiina Pietikäinen sai oman listansa, ”kommunistien”, ehdokkaista eniten ääniä, joten edustajiston päätös valita hänet hallintoneuvostoon tuskin oli kenelläkään yllätys.⁶⁴³ Pietikäisen tavoin Elannon hallintoneuvostossa vaikuttivat pitkään myös helsinkiläiset SSTP:n johtohahmot Eino Pekkala (1924–1931, 1936–1950) ja Juuso Suominen (1921–1923, 1926–1931). Suomisella oli Pietikäisen tavoin laaja kokemus myös ammattiyhdistysliikkeen luottamustehtävistä kansallisella ja liittotasolla. Hieman tunte-

---

linnossa. Tämä ristiriita ja työväenliikkeen yleinen jakautuminen johti sosialidemokraattien ja työväenliikkeen vasemmiston edustajien erillisiin vaalilistoihin jo vuoden 1920 edustajistovaaleissa. Elannon edustajiston vaaleissa osuusliikkeen jäsenet valitsivat edustajiston jäsenet vaalilistojen ehdokkaista. *Elanto*-lehden mukaan vaaleissa oli koko vuosikymmenen ajan kolme vaaliliittoa: ”porvarit” tai ”yhdistyneet porvarit”, ”sosialidemokraatit” ja ”kommunistit”. Fiina Pietikäinen valittiin säännöllisesti edustajistoon sellaiselta vaalilistalta, joka kuului ”kommunistien” vaaliliittoon. Edustajiston syyskokous puolestaan valitsi ehdokkaat hallintoneuvostoon. Hallintoneuvoston jäsenenä Fiina Pietikäinen oli mukana osallistumassa Elannon päätöksentekoon, jota leimasivat koko 1920-luvun ajan puoluepoliittiset ja ideologiset ristiriidat. *Elanto* 8.2.1922, 1; *Elanto* 31.1.1925; *Elanto* 31.1.1929, 3; Ilmonen 1984, 25, 86; Siipi 1963, 29–52, 63–64.

641 *Elanto* 1/1921, 2–3; *Elanto* 31.10.1923; *Elanto* 31.1.1925; *Elanto* 31.1.1929, 3; *Elanto* 2.11.1931, 3; Siipi 1963, 355.

642 Aaltonen 1953, 467; Siipi 1963, 76.

643 *Elanto* 31.1.1925.

mattomampi työväenliikkeen vaikuttaja oli Elannon hallintoneuvoston kokouksissa kauden 1924–1925 istunut Richard Ojala.⁶⁴⁴

Fiina Pietikäiselle Elannon hallintoon osallistuminen ei ollut pelkästään puoluepoliittinen velvollisuus, vaan hänellä oli oma-kohtaista kiinnostusta vaikuttaa Elannon päätöksentekoon. Pietikäisen kannalta oli tärkeää, että pääkaupungissa toimi osuustoimintaan perustunut, kannattava yritys, josta kuluttajalla oli mahdollisuus ostaa edullisesti laadukkaita elintarvikkeita ja muita tuotteita ja saada vielä osuus liiketoiminnalla hankitusta voitosta. Leivän ja maidon hinnalla oli hänelle todellista merkitystä varsinkin 1920-luvulla, koska hän huolehti monien muiden punavankien vaimojen tavoin perheensä toimeentulosta ilman miestä toimimalla työväenliikkeen puhujana ja tekemällä heikosti palkattuja pyykinpesu- ja silitystöitä.⁶⁴⁵ Elannon myymälät olivat työläisnaisille muutenkin tuttuja tiloja, koska ”kodin rahaministereinä” he suorittivat päivittäiset ruoka- ym. ostokset.⁶⁴⁶

Elannon hallintoneuvoston jäsenille maksettiin kokouspalkkio, joka esimerkiksi vuonna 1922 oli suuruudeltaan 50 markkaa. Kyseinen summa vastasi Elannon naistyöntekijöiden noin 1,5 päivän työstä saamaa korvausta. Palkkio ei ollut erityisen suuri, mutta sillä oli merkitystä Fiina Pietikäisen taloudessa, sillä hänen lapsistaan ainakin Eino (s. 1908) ja Olavi (s. 1910) olivat vielä 1920-luvun alussa kotona äidin ja mahdollisesti vanhempien sisarusten elätettävänä.⁶⁴⁷ Palkkion saaminen edellytti kuitenkin Fiina Pietikäiseltä ja muilta hallintoneuvoston jäseniltä suurta työpanosta. Hallintoneuvosto kokoontui useita tunteja kestäneisiin kokouksiin vähintään kerran kuukaudessa. Ennen kokousta jäsenten tuli perehtyä monenlaisiin lausuntoihin ja muihin liitteisiin. Todennäköisesti Elannon hallintoneuvoston eri puoluerhy-

---

644 Saarela 1996, 158–161; Siipi 1963, 355, 357.

645 Pietikäisen vanhimmat lapset Karin ja Hugo olivat kansalaissodan jälkeen tarpeeksi vanhoja elättämään itsensä, mutta heidän roolistaan Pietikäisten perhetalouteen ei ole säilynyt tietoja.

646 *Elanto* 15.11.1928, 1.

647 Osuusliike Elannon edustajiston ptk 30.10.1922, 4. pyk.; Elannon naistyöntekijöiden palkkauksesta Ks Siipi 1963, 288 ja *Elanto* 3–4/1920, 16–17.

miä edustavilla jäsenillä oli myös epävirallisia kokouksia, joissa sovittiin ryhmän yhteisistä esiintymisistä. Esimerkiksi ”kommunistien” vaalilistalta valituksi tulleiden henkilöiden esitykset olivat tarkkaan muotoiltuja ja perusteltuja, joten ne tuskin syntyivät ilman etukäteen tapahtunutta valmistelua.

Hallintoneuvoston pitkät kokoukset tuntuivat ”kommunistien” listoilta valitulta Fiina Pietikäiseltä todennäköisesti ainakin ajoittain turhauttavilta, koska valta Elannossa keskittyi 1920-luvulla yhä enemmän toimitusjohtaja Väinö Tannerin johtamalle johtokunnalle. Varsinkin hallintoneuvoston vasemmistoedustajien vaikutusmahdollisuudet olivat heikot, sillä johtokuntaan ei kuulunut ideologisesti sosialidemokraateista vasemmalle suuntautuneita jäseniä. Tuodessaan esityksensä hallintoneuvoston käsiteltäväksi johtokunta saattoi useimmassa tapauksessa luottaa hallintoneuvoston porvari- ja sosialidemokraattijäsenten tukeen. Useiden helsinkiläisten työläisten keskuudessa yleistyikin 1920-luvulla näkemys ”Elannon herroista”, jotka ovat etääntyneet liian kauas tavallisen työläisen elämästä.⁶⁴⁸

Toisin kuin Helsingin kaupunginvaltuustossa Elannon hallintoneuvostossa sosialidemokraatit ja työväenliikkeen vasemmiston edustajat eivät tehneet yhteistyötä, vaan sosialidemokraatit olivat päätöksenteossa liittoutuneet porvarijäsenten kanssa. Työväenpuolueiden edustajien keskinäiset erimielisyydet kiteytyivät kysymykseen Elannosta kaikkien osakkaiden osuuskuntana. Työväenliikkeen vasemmiston edustajat eivät luokkatietoisina voineet hyväksyä porvareiden, jopa suojeluskuntalaisten jäsenyyttä osuusliike Elannossa. Osuusliike oli heidän näkökulmastaan osa työväenliikettä, jonka tärkein tehtävä oli eri keinoin taistella kapitalistisen yhteiskunnan ”riistoa” vastaan. Porvareiden osakkuus Elannossa oli siis vastoin työväenliikkeen kollektiivisuusperiaatetta. Sosialidemokraatit kannattivat kaikkien yhteiskuntaryhmien edustajien oikeutta liittyä Elannon osakkaiksi kahdestakin erisyystä. Ensinnäkin työväenliikkeen vasemmiston edustajista poiketen sosialidemokraatit eivät kokeneet yhteistyötä porvariston kanssa ideologisesti tuomittavaksi ajatukseksi, mikäli se palveli

---

648 Aaltonen 1953, 490–491; Siipi 1963, 156, 159–161.

työväestön etua. Esimerkiksi eduskunnassa sosialidemokraatit tukivat Maalaisliiton ja Edistyspuolueen edustajien esityksiä, jotta Kokoomuksen kansanedustajien esitykset eivät olisi voitaneet. Elannon hallintoneuvoston sosialidemokraatit kannattivat porvareiden oikeutta Elannon osakkuuteen myös siksi, että porvarijäsenten ansiosta työväenliikkeen vasemmisto ei saanut Elantoa hallintaansa. Helsingin kaupunginvaltuustossa työväenpuolueiden kaupunginvaltuutetut olivat usein valmiita tekemään yhteistyötä, koska näkemykset työväestöä palvelleesta kuntapoliitikasta usein kohtasivat. Sen sijaan Elannossa ristiriidan ydinkäsitelmien koski porvariyhteistyön mahdollisuutta. Työväenliike jakaantui sisällissodan jälkeen pitkälti juuri sosialidemokraattien valmiuteen tehdä yhteistyötä porvaripuolueiden edustajien kanssa. Tätä käytäntöä ei Fiina Pietikäinen muiden työväenliikkeen vasemmistotoimijoiden tavoin voinut hyväksyä.⁶⁴⁹

Fiina Pietikäisen puolueuskollisuus ilmeni hänen kannanotoissaan ja äänestyskäyttäytymisessään. Hän tuki säännöllisesti oman ryhmänsä miespuolisten edustajien esityksiä.⁶⁵⁰ Pietikäinen vaati sekä vuoden 1925 tammikuussa että vuoden 1928 joulukuussa johtokuntaan valittavaksi lakitiet. kand. Eino Pekkalan, jonka valinnan hallintoneuvoston porvari- ja sosialidemokraattiedustajat estivät.⁶⁵¹ Vuoden 1928 joulukuussa Pietikäinen yhtyi Suomisen eriyvään mielipiteeseen, jonka mukaan hallintoneuvosto oli johtokunnan jäsenten valinnalla syrjinyt ryhmää (työväenliikkeen vasemmistoa), ”joka edustaa neljännessä Elannon jäsenistöstä”.⁶⁵² Suominen ja Pietikäinen vastustivat hallintoneuvoston enemmistön tekemää päätöstä, jonka mukaan johtokunta

---

649 Siipi 1963, 160–161; KARK Helsingin kaupunginvaltuuston äänestyspöytäkirjat 1921–1930.

650 Pietikäinen tuki Eino Pekkalan tai Juuso Suomisen ehdotusta: EA Elannon hallintoneuvoston ptk 8.12.1924, 4. pyk.; 2.1.1925, 7. pyk., 2.1.1925, 9. pyk., 28.5.1926, 5. pyk., 11.2.1927, pyk., 22.3.1928, 1. pyk. (kolmesti), 9.5.1928, 3. pyk., 12.10.1928, 2. pyk., 21.12.1928, 6. pyk. (kahdesti); 16.1.1929, 3. pyk., 20.9.1929, 5. pyk. ja 25.2.1930, 4. pyk.

651 EA Elannon hallintoneuvoston ptk 2.1.1925, 7. pyk. ja 21.12.1928, 6. pyk.

652 EA Elannon hallintoneuvoston 21.12.1928, 6. pyk.

koostui pitkälti Elannon liikkeiden johtajista. Hallintoneuvoston vasemmistoryhmä ei hyväksynyt vallinnutta käytäntöä, jonka mukaan johtokunta koostui ainoastaan ammattijohtajista. Tämä loi omalta osaltaan vaikutelmaa Elannon puolueettomuudesta ja korosti Elannon olevan liiketaloudellisten periaatteiden mukaan johdettu osuuskunta. Elannon hallintoneuvoston sosialidemokraatti- ja porvarijäsenten päätöksiin vaikuttivat myös ideologiset tekijät; vaikutusvaltaiseen johtokuntaan ei edes haluttu yhtään työväenliikkeen vasemmiston edustajaa.⁶⁵³

Vasemmistososialistien näkemykset Elannosta poikkesivat voimakkaasti muiden puoluerhymien edustajien mielipiteistä. He eivät hyväksyneet Elannon muuttumista yritykseksi muiden joukossa, vaan korostivat Elannon ja työväenliikkeen muiden tahojen, erityisesti ammattiyhdistysliikkeen, kytköksiä. Pietikäisen samanaikainen jäsenyys Elannon hallintoneuvostossa ja Ravinto- ja nautintoainetyöväen liittotoimikunnassa vuosina 1925–1928 eivät näin ollen olleet ristiriidassa keskenään. Molemmissa luottamustehtävissä hän puolusti helsinkiläisten työläisten etuja, sillä työläiset olivat paitsi palkansaaajia myös kuluttajia.

Elannon sosialidemokraatit ja porvarit syyttivät vasemmistososialisteja pyrkimyksestä saattaa Elanto ammattiyhdistysliikkeen hallintaan. Syytös ei ollut perusteeton, sillä Elannon edellytettiin mallityönantajana suostuvan ammattiosastojen ja -liittojen vaatimukseen muita työnantajia herkemmin.⁶⁵⁴ Hallintoneuvoston vasemmistososialistit pyrkivät vahvistamaan ammattiyhdistysliikkeen valtaa Elannossa tukemalla työntekijöiden järjestäytymisvelvollisuuden eli ns. closed shop-periaatteen käyttöönottoa vuoden 1924 joulukuussa. Fiina Pietikäinen, Richard Ojala ja Eino Pekkala vaativat Elannon johtokuntaa edellyttämään työntekijöidensä liittymistä ammattiliittoihin. Pietikäinen suhtautui ammattiliittojen ”pakkojäsenyyteen” myönteisesti. Järjestäytymättömät työntekijät olivat kylvettäjien ja silittäjien pitkäaikaisen edunvalvojan näkökulmasta este työntekijöiden työehtojen kehit-

---

653 Siipi 1963, 160–161.

654 Siipi 1963, 293–297.

tämiselle ja palkankorotuksille. Elannon johtokunta ei odotetusti taipunut ehdotukseen, vaan ainoastaan suositteli ammattijärjestöjen jäsenyyttä Elannon työntekijöille. Johtokunnan päätökseen liittyi puoluepoliittisia ja ideologisia tekijöitä; työntekijöiden ”pakkojäsenyys” ammattiosastoissa olisi tarkoittanut, että työntekijöitä olisi käytännössä vaadittu liittymään työväenliikkeen vasemmiston johtamiin järjestöihin. Tämä olisi ollut ristiriidassa Elannon puolueettomuusperiaatteen kanssa. Hallintoneuvoston äänestyksessä Elannon vasemmistolaiset odotetusti hävisivät sosialidemokraattisille ja porvarillisille edustajille.⁶⁵⁵ Kokeneena ammattiyhdistysaktiivina Pietikäinen tiesi, ettei Elannon työntekijöiden järjestäytymisvelvollisuuden toteutuminen ollut vasemmistoryhmän vähemmistöaseman vuoksi mahdollista. Aloitteen ensisijainen tarkoitus oli todennäköisesti osoittaa helsinkiläiselle ammattiyhdistysväelle, että ainakin hallintoneuvoston vasemmistoryhmä oli tämän vaatimuksen takana. Kuluttajaosuuskunta Elannon hallinnointiin sisältyikin 1920-luvulla vahva poliittinen lataus, erityisesti eron tekeminen muihin poliittisiin ryhmiin

Fiina Pietikäisen puolueuskollisuus Elannon hallintoneuvoston kokouksissa joutui koetukselle ainoastaan silloin, kun käsiteltävänä oli Elannon palkkapolitiikka. Väinö Tannerin johtaman Elannon tuloksen ylijäämää ei 1920-luvulla jaettu enää pelkästään jäsenille, vaan kasvava osa voitosta käytettiin muiden suuryritysten tavoin uusiin investointeihin. Työntekijöiden palkat olivat Elannon tuloksen ja uusien investointien kannattavuuden kannalta huomattava kustannustekijä, joten kilpailutekijät edellyttivät Elannon johtokunnan mukaan työntekijöiden työtehon kehittämistä ja tiukkaa palkkapolitiikkaa. Elannon johtokunnan näkemykset palkankorotuksista joutuivat 1920-luvulla useaan otteeseen ristiriitaan erityisesti ammattityömiehiä edustaneiden liittojen ja osastojen kanssa. Elannon työntekijöiden palkoista itsenäisesti päättänyt Elannon johtokunta pyrki estämään keskimääräistä paremmin palkattujen ammattityömiesten palkkojen nousun suhteessa muihin työntekijöihin sekä yhtenäistämään ke-

---

655 EA Elannon hallintoneuvoston ptk 8.12.1924, 4. pyk.

sälomia ja sosiaalisia etuja koskeneita säännöksiä.⁶⁵⁶ Elannon pyrkimys kohdentaa palkankorotukset kaikkein pienipalkkaisimmille työntekijöille oli taloudellisesti edullisempi ratkaisu kuin prosenttikorotukset, joita Elannon ammattityömiehet vaativat.

Käytännössä Elannon suosima palkkapolitiikka merkitsi palkankorotusten kohdentamista naistyöläisille, sillä ajan tavan mukaisesti useimmat naiset toimivat heikommin palkatuissa, avustavissa tehtävissä. Elannon johtokunnan linjauksen ansiosta Elannon nais- ja miestyöläisten palkkakuilu kapeni selkeästi 1920-luvun aikana.⁶⁵⁷ Tämä linjaus oli ristiriidassa ammattityömiehiä edustaneiden järjestöjen pyrkimysten kanssa, jotka suosivat prosenttipalkankorotuksia.⁶⁵⁸

---

656 *Elanto* 30.8.1924, 1–2; Siipi 1963, 66, 76, 276–282.

657 Esimerkiksi leipomoapulaisten palkka oli ennen vuoden 1917 sisällissotaa ainoastaan 41–48 prosenttia miesleipureiden ansioista. Vuosina 1925–1929 leipomoapulaistena toimineiden palkat olivat kuitenkin jo 51–58 prosenttia miesleipureiden palkoista. Varsinaiseen nais- ja miestyöläisten palkkatasaarvoon Elannon johtokuntaakaan ei silti pyrkinyt. Esimerkiksi Elannon leipomoissa miespuoliset leipurit nauttivat 1920-luvun alussa palkkaa, joka oli lähes 30 prosenttia korkeampi kuin samaa työtä tekevät, saman koulutuksen läpikäyneet naisleipurit. Leipomoapulaistenkin palkat oli porrastettu siten, että miesapulaiset saivat automaattisesti naisleipomoapulaisia korkeampaa palkkaa. Ammattikoulutus ja sukupuoli vaikuttivat työntekijöiden palkkaukseen keskeisesti vielä toisen maailmansodan jälkeenkin. Vielä 1950-luvulla naisapulaiset ansaitsivat Elannon leipomoissa alle 60 prosenttia miesleipureiden palkoista. Oinonen 1980, 159; Siipi 1963, 288–290. Nais- ja miesleipurien ja avustajien sukupuoleen sidotuista palkkeroista 1920-luvulla ks *Tähti* 1/1927, 3; *Tähti* 2/1928, 35.

658 Esimerkiksi vuoden 1924 elokuussa Elannon kuljetus- ja varastotyöntekijät olivat käynnistänyt työtaistelun, koska johtokunta ei suostunut ehdotettuihin palkankorotuksiin. Johtokunta kritisoi työntekijöiden ehdotusta, koska siinä vaadittiin kaikille työntekijöille 15 prosentin kuukausikorotusta huomioimatta erityisesti Elannon minimipalkalla olevia työntekijöitä. Elannon johtokunta ilmoitti seuranneissa SAJ:n välityksellä toteutetuissa palkkaneuvotteluissa olevansa valmis korottamaan nimenomaan minimipalkkoja. Lopulta neuvottelut päättyivät kompromissiin, jonka perusteella Elannon johtokunta myöntyi 75 markan palkankorotukseen miehille ja 40 markan palkankorotukseen naisille. Prosentuaalisesti naiset siis saivat Elannon johtokunnan palkkalinjauksen perusteella prosentuaalisesti miestyöntekijöitä hieman suuremman palkankorotuksen. EA Elannon hallin-

Fiina Pietikäinen oli Elannon hallintoneuvoston jäsenenä vaikeassa välikädessä. Monet ammattiyhdistysaktiivit kokivat, että Elanto oli sodan jälkeen hylännyt osuustoimintaan liittyneen periaatteen toimia mallityönantajana. Vuonna 1920 Elanto oli liiton toimintakertomuksen mukaan leipurilakon aikana muiden työnantajien tavoin vastustanut ”jyrkästi työläisten kohtuullisia vaatimuksia”.⁶⁵⁹ Pietikäinen kritisoi Elannon johtokunnan suhtautumista työntekijäjärjestöihin esimerkiksi vuoden 1925 tammi-kuussa, jolloin hallintoneuvoston kokouksessa käsiteltiin Elannon makkaratyöntekijöiden työriitaa. Elannon makkaratyöntekijät olivat irtisanoneet voimassa olleen työehtosopimuksen ja vaatineet tuntuva palkankorotusta ja ns. liukuvaa palkka-asteikkoa koskevan määräyksen poistamista. Hieman yli kuukauden kestänyt lakko käynnistyi marraskuun 1. päivänä 1925. Lakko päättyi Ammattijärjestön välityksellä tehtyyn sopimukseen ehdoilla, jotka Elannon johtokunta olisi ollut valmis hyväksymään ennen lakon alkamistakin. Tehdyssä uudessa työehtosopimuksessa minimipalkaksi opinkäynneille työntekijöille määrättiin 425 markkaa ja erikoistyöntekijöille 475 markkaa viikossa. Fiina Pietikäinen tuki Richard Ojalan tavoin Eino Pekkalan esitystä, jonka mukaan hallintoneuvoston ei tulisi hyväksyä johtokunnan menettelyä työriidassa.⁶⁶⁰ Pekkalan mukaan:

Elannon johtokunnan solidariseerautuminen muiden työnantajain kanssa on herättänyt pahaa mieltä mainiten myös, että työn-

---

toneuvoston ptk 21.8.1924, 5. pykälä. Fiina Pietikäinen ei ollut läsnä tässä kokouksessa; *Elanto* 30.8.1924, 1.

659 Vuoden 1924 huhtikuussa Helsingin leipurin lakkotaistelulta vältyttiin väkivoin, kun osapuolet pääsivät viime hetkellä kompromissiratkaisun. Oinosen korostaa, kuinka helsinkiläisistä leipomoalan työnantajista juuri Elanto suhtautui leipureiden palkankorotuksiin kaikkein kielteisemmin. Lakko pystyttiin välttämään, koska monet yksityisliikkeet maksoivat jo entuudestaan sellaisia palkkoja leipureille, jotka ammattiosasto ja liitto neuvottelujen jälkeen olisivat voineet hyväksyä. Oinonen 1980, 159–164.

660 EA Elannon hallintoneuvoston ptk 2.1.1925, 9. pyk.

tekijät olisivat olleet valmiit neuvottelemaan Elannon kanssa, mutta Elannon taholta oltu siihen halukkaita.⁶⁶¹

Hallintoneuvoston porvari- ja sosialidemokraattinen enemmistö hyväksyi johtokunnan menettelyn tässäkin asiassa.

Fiina Pietikäisen suhde Elannon johtokunnan palkkapolitiikkaan ei ollut yksiselitteinen, sillä Elannon johtokunnan kanssa riitoihin ajautuivat ainoastaan tietyt, ammattityömiehiä edustaneet ammattiosastot. Elannosta historiateoksen laatinut Jouko Siipi korosti, ettei Elannon suhteita työväkensä ammattiosastoihin ja -liittoihin edes voi käsitellä kokonaisuutena. Tietyt ammattityöntekijät, erityisesti kuljetustyöntekijät ja makkaratyöntekijät vastustivat Elannon työnantajapolitiikkaa hyvinkin radikaalisti, toisten ammattialojen edustajat suhtautuivat Elantoon työnantajana paljon myönteisemmin.⁶⁶² Siiven mainitsemat Elantoon myönteisesti suhtautuneet työntekijät olivat enimmäkseen naisia ja muita pienituloisia työntekijöitä. Fiina Pietikäinen toimijushistoriasta ilmenee, että hän koki olevansa erityisesti pienipalkkaisten työläisnaisten edunvalvoja. Hän tiedosti hyvin varsinkin leskien, yksinäisten äitien ja vanhempiaan tai muita perheenjäseniään omalla työpanoksellaan elättäneiden työläisnaisten taloudelliset ongelmat. Työläisnaisten elättämien perheiden köyhyys johtui aikakauden palkkapolitiikasta, jonka mukaan oli luontevaa maksaa naiselle samastakin työstä huomattavasti alhaisempaa palkkaa kuin miehelle. Ammattiyhdistysliike ei 1920-luvulla aktiivisesti pyrkinyt poistamaan tätä palkkaperiaatetta, koska ammattityömiehiä edustaneet osastot ja liitot olivat SAJ:n vaikutusvaltaisimpia. Fiina Pietikäisen ideologiset rajat ylittänyt varovainen tuki Elannon johtokunnan palkkauspolitiikalle ilmeni esimerkiksi vuoden 1928 helmikuussa, jolloin hän ei poikkeuksellisesti kannattanut Suomisen ja Pekkalan esittämää Ravinto- ja nautintoainetyöväen liittoon kuuluneiden Elannon leipureiden

---

661 Ibid.

662 Siipi 1963, 293.

palkankorotusvaatimuksen epäämisen johdosta esitettyä vastausta.⁶⁶³

Pietikäiselle jo entuudestaan melko hyvin palkattujen ammattityömiesten Elannolle suuntaamat suuret palkankorotusvaatimukset olivat kiusallisia myös sen vuoksi, että palkankorotukset merkitsivät Elannon elintarvikkeiden ja muiden tuotteiden hintojen korotuksia. Hintojen korotukset tuntuivat ankarimmin kaikkein köyhimpien työläisten arjessa. Vuoden 1928 toukokuussa Pietikäinen tuki oman ryhmänsä edustaja Juuso Suomisen ehdotusta Elannon varasto- ja kuljetustyöntekijöiden työriidassa, joka käynnistyi työntekijöiden vaatiessa erittäin tuntuvia palkankorotuksia. Suominen ehdotti neuvotteluteitse saavutettavaa ratkaisua, joka edellytti molempia osapuolia joustamaan vaatimuksistaan. Suomisen mukaan valtaosaan työntekijöiden vaatimuksista olisi kuitenkin pitänyt suostua.⁶⁶⁴ Toukokuun 21. päivä, jolloin lakon alkaminen oli enää ajan kysymys Pietikäinen vaati hyvin selvästi sovintoa:

ed. Pietikäinen, Fiina, epäili, että osuustoiminnallista valistustyötä on tehty liian vähän. Elannon juhlassa olisi pitänyt puhua siitä, miten paljon palkkaa voidaan maksaa. Sovintoon olisi päästävä.⁶⁶⁵

Lakkoa edeltäneissä neuvotteluissa työntekijöiden edustajat olivat lähettäneet Elannon johtokunnalle kirjelmän, jossa työntekijät ilmoittivat suostuvansa alentamaan tiettyjen naistyöläisten palkkavaatimuksia. Tätä työntekijöiden ehdotusta hallintoneuvoston jäsen, sosialidemokraatti Lyyli Takki paheksui kokouksessa. Ammattiyhdistysaktiivina Fiina Pietikäinen ei avoimesti tukenut Takin vastalauseita, mutta hän ei myöskään kannattanut Pekkalan ja Suomisen johtokuntaa asian suhteen arvostellutta lausuntoa.⁶⁶⁶ Hän päätti diplomaattisesti tasapainoilla oman ryh-

---

663 EA Elannon hallintoneuvoston ptk 27.2.1928, 2. pyk.

664 EA Elannon hallintoneuvoston ptk 9.5.1928, 3. pyk.

665 EA Elannon hallintoneuvoston ptk 21.5.1928.

666 TA Elannon hallintoneuvoston ptk 18.5.1928, 4. pyk. Elannon edustajiston selvä enemmistö koki varasto- ja kuljetustyöntekijöiden palkankorotusten

mänsä miespuolisten edustajien näkökantojen ja palkankorotusta vaatineiden Elannon naistyöntekijöiden vaatimusten välillä. Elannon hallintoneuvoston jäsenyys oli luottamustehtävä, jossa Pietikäinen joutui huomioimaan aikakauden poliittiset ristiriidat paljon suuremmassa määrin kuin ammattiliittojen liittotoimikunnissa tai kaupunginvaltuustossa. Ammattijärjestöissä ei ollut porvareita, ja sosialidemokraatitkin muodostivat SAJ:n jäsenistä selvän vähemmistön. Sen sijaan kaupungin päätöksenteossa työväestön edunvalvonta yhdisti sosialidemokraatteja ja työväenliikkeen vasemmistoon sitoutuneita kaupunginvaltuutettuja.

Elannon hallintoneuvoston toimintaan vaikuttivat aikakauden poliittiset ja ideologiset ristiriidat, mutta ”politikointi” ei ollut toiminnan tarkoitus. Fiina Pietikäiselle Elannon hallintoneuvoston jäsenyys oli yksi niistä lukuisista keinoista, joilla hän pyrki parantamaan helsinkiläisten työläisperheiden toimeentuloa. Hän oli erittäin kiinnostunut osuusliikkeen kehittämisestä nimenomaan kuluttajan perspektiivistä. Pietikäinen kannatti mm. Elannon myymälöihin ostonsa keskittäneiden kuluttajien palkitsemista. Esimerkiksi vuoden 1924 kesäkuussa järjestetyssä hallintoneuvoston kokouksessa Pietikäinen suositti ostomerkkien myöntämistä kuluttajille myös kotikaljasta.⁶⁶⁷ Väinö Tannerin ilmoituksen perusteella ostomerkkien jako oli tarkoitus aloittaa jo kyseisen vuoden syyskuussa myymälöistä ostettavasta kotikaljasta. Saman vuoden joulukuussa Pietikäinen ehdotti uuden myymälän perustamista Toukolaan palvelemaan alueen kuluttajien ostotarpeita. Hän oli jopa ottanut selvää tarjolla olevista liikehuoneistosta ja havainnut, että Japaninkadulla sijaitisi tarkoitukseen hyvin sovelnut, vuokrattavana ollut liikehuoneisto. Tämä aloite siirrettiin johtokunnan käsiteltäväksi.⁶⁶⁸ Osuusmaksun hinnoittelu vaikutti varsinkin vähätuloisten työläisperheiden myymälävalintaan.

---

johtavan kuluttajien kannalta epäedulliseen hintojen nousuun, ja lopulta monien neuvottelujen jälkeen osapuolet pystyivät vaivoin molemminpuolisin myönnytyksin välttämään lakon. Siipi 1963, 76.

667 Elanto palautti jäsenistölleen osan liikevoitosta ns. ostomerkkeinä, joilla osakkaat ostivat tuotteita Elannon myymälöistä.

668 EA Elannon hallintoneuvoston ptk 16.6.1924, 11 pyk. ja 8.12.1924, 7. pyk.

Vuoden 1926 toukokuussa Pietikäinen äänesti hallintoneuvoston kokouksessa Pekkalan ja Suomisen kanssa osuusmaksun nousua vastaan. Keskustelun jälkeen osuusmaksujen suuruus päätyi lopulta osuuskauppojen itsensä päätettäväksi.⁶⁶⁹ Pietikäinen halusi kehittää Elantoa osakkaidensa elämäntilanteen huomioivaksi osuuskunnaksi. Niinpä hän lamavuonna 1929 tuki Elannon johdokunnan esittämää ehdotusta 75 000 markan jakamisesta työtömille työläisille, siitäkkin huolimatta, että varat tähän tarkoitukseen päätettiin ottaa hallintoneuvoston budjetista.⁶⁷⁰

---

669 EA Elannon hallintoneuvoston ptk 28.5.1926, 5. pyk.

670 EA Elannon hallintoneuvoston ptk 30.3.1929, 3. pyk.

8 Tasa-arvoisen ammattiyhdistysliikkeen puolestapuhuja

8.1 Liittovaikuttaja Pietikäinen helsinkiläisten kylvettäjien asialla

Ideologista linjanvetoa

Sisällissota ja sen jälkeiset vainotoimenpiteet lamaannuttivat ammattiyhdistysliikkeen yli vuodeksi. Monet ammattijärjestöt menettivät omaisuutensa ja lukuisat aktiivit olivat joko kuolleita, vankileireillä tai maanpaossa. Naisammattiosastojen aktiiveilla oli miehiä paremmat mahdollisuudet käynnistää edunvalvontatoiminta uudelleen sodan jälkeen. Esimerkiksi Helsingin Kylvettäjien ja Silittäjien ammattiosastojen aktiivijäsenistä tiettävästi ainoastaan puheenjohtaja Fiina Pietikäinen oli joutunut vankileirille. Fiina Pietikäisen keskeistä roolia näiden ammattiosastojen toiminnassa todistaa se, että ne aloittivat toimintaansa välittömästi sen jälkeen, kun Pietikäinen oli vapautunut vankeudesta. Työväenliikkeen kollektiivisuus ilmenee siinä, ettei Fiina Pietikäistä ”unohdettu” vankileirille. Silittäjien ammattiosasto osallistui Pietikäisen asianajajan palkkakustannuksiin.⁶⁷¹

Vuoden 1918 sota ja vankileirillä ankeissa oloissa vietetyt kuu-kaudet olivat radikalisoineet Fiina Pietikäistä. Hän kuului niihin lukuisiin helsinkiläisiin ammattiyhdistysaktiiveihin, jotka eivät voineet hyväksyä reformistisen SDP:n linjauksia. Sodan jäl-

---

671 TA Katsaus Helsingin silittäjien ammattiosaston toimintaan vuosina 1903–1923; TA Helsingin kylvettäjien ammattiosaston vuosikertomukset 1919–1920.

keen työväenliikkeen vasemmistolaiset saavuttivat enemmistön SAJ:ssä ja useimmissa liitoissa. Monet ammattiosastot erosivat SDP:stä ja liittyivät vuonna 1920 perustettuun Suomen Sosialistiseen Työväenpuolueeseen. SAJ:n jäsenosastoista vain kolmasosa pysyi SDP:lle uskollisena. SSTP oli luokkataistelua kannattava julkinen vasemmistopuolue, jonka toimintaan rajan takainen SKP pyrki aktiivisesti vaikuttamaan. SSTP oli erittäin suosittu puolue Helsingin työväestön keskuudessa. Esimerkiksi vuoden 1920 kunnallisvaaleissa työväenliikkeen vasemmistoedustajien listat kokosivat yhtä paljon ääniä kuin sosialidemokraattien. Sosialidemokraattisesta reformipolitiikasta irtautunut Fiina Pietikäinen oli 1920-luvun alussa SSTP:n kunnallisjärjestön toimikunnan jäsen.⁶⁷² Pietikäisen johdolla Kylvettäjäin ja Silittäjäin ammattiosastot erosivat Sosialidemokraattisesta puolueesta ja liittyivät Sosialistisen Työväenpuolueen jäsenosastoiksi vuonna 1920. Kylvettäjäin ammattiosaston vuosikertomuksessa puheenjohtaja Pietikäinen perusteli puolueen vaihtoa ideologisilla syillä:

teki osasto päätöksen erota sos. dem. puolueesta ja teki yksi miehisen päätöksen liittyä osastona Sosialistiseen työväen puolueeseen johon suurin osa Helsingin järjestäytynyttä työväkeä kuuluu syy minkätähden se tehtiin on kai jokaiselle selvä. Sillä johto sos. dem. puolueessa ei voinut enää tyytyttää jyrkän luokkataistelun kannalla olevia työläisiä.⁶⁷³

Fiina Pietikäisen vaikutusvalta Kylvettäjäin ja Silittäjäin ammattiosastojen toimintaan ilmeni osastojen päätöksessä vaihtaa puoluetta. Pietikäiselle osastojen liittäminen SAJ:hin oli periaatteellinen asia, tapa erottautua SDP:stä. Hän ei kuitenkaan useimpien muiden työväenliikkeen vasemmistojäsenten tavoin ollut sitoutunut SKP:n politiikkaan. Käytännössä SDP:n ja SSTP:n jäsenosastojen edunvalvontakäytännöt eivät juuri eronneet toisistaan. SAJ siirtyi viimeistään vuoden 1923 edustajainkokouk-

---

672 Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 527–528; Tuomisto 1984, 297.

673 TA Kertomus Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston toiminnasta vuodelta 1920.

nessa takaisin keskitetyn, organisaatiokeskeisen menettelytavan kannattajaksi, koska paikalliset lakkoliikkeet olivat kääntyneet tappiolliseksi ja kalliiksi. Työttömyysluvat kasvoivat, järjestäytyneiden työntekijöiden lukumäärä kasvoi ja kapitalistinen talousjärjestelmä kukoisti. Tässä tilanteessa työntekijäjärjestöt hakivat turvaa työehtosopimuksista. SAJ:n johto suhtautui myönteisesti työehtosopimuskäytännön laajentamiseen viimeistään vuoden 1922 alusta lähtien, jolloin se lähetti sosiaaliministeriölle esityksen työehtosopimuksia käsittelevästä laista.⁶⁷⁴

Pietikäisen taipumus irtisanoutua sosialidemokraateista ilmeni myös ns. Kolmiliiton (Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväen liiton) perustavassa kokouksessa vuonna 1921. Kokouksessa keskusteltiin kiivaasti siitä, mihin kansainväliseen järjestöön SAJ:n tulisi liittyä. Suomen Ammattijärjestö oli ollut Kansainvälisen Ammattiyhdistysliiton jäsen vuodesta 1909 lähtien. Ensimmäinen maailmansota oli kuitenkin heittänyt raskaan varjon työväestön keskinäiseen solidaarisuuteen, koska sodassa eri maiden työläiset olivat taistelleet toisiaan vastaan. Lisäksi Venäjällä tapahtunut bolševikkien vallankumous johti kansainvälisen työväenliikkeen ideologiseen hajaantumiseen. Sodan jälkeen sosialidemokraatit ennättivät ensin rakentamaan Kansainvälisen Ammattiyhdistysliiton perustalle ylikansallista ammattijärjestöä. Perustamispaikan mukaan järjestö sai nimekseen Amsterdamin Internationale. Sen vastapainoksi Moskovassa perustettiin Punainen ammatillinen internationaali, Profintern, kesällä 1921. SAJ:n äänestykseen osallistuneista jäsenistä noin 2/3-osaa toivoi internationaleky-symyksessä SAJ:n liittyvän Profinternin jäsenjärjestöksi. Useim-

---

674 Ks.TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston pöytäkirjat ja toimintaker-
tomukset vanhan työväenliikkeen aikana ja sisällissodan jälkeen; Kettunen
1986, 363–371; Saarela 2008, 220–221. Vuonna 1924 säädetty työehtoso-
pimuslaki ei vastannut kaikkia SAJ:n pyrkimyksiä, vaikka laissa tunnus-
tettiin ammattiliiton järjestöjen oikeus edustaa työntekijöitä. SAJ toivoi
lain laajentavan työehtosopimuskäytäntöä. Työehtosopimuslaki ei kuiten-
kaan pakottanut työnantajajärjestöjä työehtosopimusten solmimiseen, jo-
ten lain merkitys jäi vähäiseksi. Vain pieni osa suomalaisista työskenteli
1920-luvulla alalla, jonka työehtoja säätelivät työehtosopimukset. Ala-Ka-
pee ja Valkonen 1982, 585–586; Kettunen 1986, 371.

pien SAJ:n jäsenliittojen Profintern-sympatiat eivät kuitenkaan tarkoita, että suomalainen ammattiyhdistysliike olisi ollut SKP:n marionetti ja väkivaltaisen vallankumoukselliseen toimintaan sitoutunut kansalaisliike, vaikkakin SKP pystyikin kasvattamaan 1920-luvun alussa tilapäisesti vaikutusvaltaansa SAJ:ssä. Pauli Kettunen on selittänyt ammattiyhdistysliikkeen vasemmistolaisen Profintern-kannatuksen reformistisen sosialidemokratian vastustamisella.⁶⁷⁵

Fiina Pietikäinen kuului 1920-luvun alussa SAJ:n aktiivien enemmistöön, joka tuki SAJ:n liittymistä Profinternin jäseneksi.⁶⁷⁶ Fiina Pietikäinen tuki Kolmiliiton perustavassa kokouksessa vuoden 1921 lokakuussa Profinterniin liittymistä. Pietikäisen luokkatietoisuudesta ja kapitalistisen yhteiskunnan pikaiseen romahtamiseen liittyneestä käsityksestä saa osuvan kuvan hänen kokouksessa esittämästään puheenvuorosta:

Internationale kysymys on päivän polttavin ja tärkein kysymys kautta maailman. Vanhaksi ja varmaksi täällä sanottiin Amsterdamin internationalea. Sitä ei kuitenkaan ole otettava mittapuuksi, sillä myrsky voi senkin kaataa. Seisoivathan Saksan ja Venäjän hallitukset niin varmalla pohjalla, eivät kai ne itsekään uskoneet, että perusta niin pian luhistui. Samalla tavalla luhistuu vanhoillinen Amsterdamin Ammatillinen internationale. Se ei tyydytä enää suuria työläisjoukkoja. Samalla tavalla kun Sosialidemokratia nykyään vanhentuneena jää sivulle siksi että se on esteenä joukkojen eteenpäin menolle... Meidän on ehdottomasti murtauttava vallankumoukselliselle tielle, hyväksyttävä vallankumouksellinen suunta, nojaututtava sille aatteelliselle pohjalle, jolle koko maailman köyhälistö on astunut. Meidän ei siis ole myytävä itseämme joukkojen koossapitämisen hinnalla, vaan pysyttävä hajotusyritystenkin uhalla rehellisinä luokkataistelujoukkoina...

---

675 Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 546–552; Kettunen 1986; 363–364

676 Vuoden 1921 talvella SAJ järjesti äänestyksen, jossa jäseniltä kysyttiin suhtautumista vuonna 1919 perustettuun, sosialidemokraattijohtoiseen, Amsterdamin internationaaliin. Enemmistö äänestäneistä (69 prosenttia) vastusti Ammattijärjestön jäsenyyttä Amsterdamin internationaalissa. Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 541–547.

Punainen Ammatillinen Internationale ei ole niin vaarallinen miksi monet luulevat, sillä ei se ole edes kommunistinen, vaan siihen on päättänyt liittyä eri maiden valistunut ja vallankumouksellinen työväki. Kysymys siitä mihin internationaleen ammatillisesti järjestäytyneet työläiset tahtovat kuulua, on lähtöisin työväen pohjakerroksista. Ne tahtovat määrätä sen, kenen kanssa ne tahtovat olla kansainvälisessä yhteistyössä, vallankumouksellisten, vaiko vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmää säilyttävien sosiaalipetturien kanssa. Ja minä olen vakuutettu siitä, että se tulee valitsemana ensiksi mainitun.⁶⁷⁷

Fiina Pietikäisen Profintern-myönteisyyttä ei selitä hänen sitoutumisensa SKP:n linjauksiin, sillä aktiivisesti Fiina Pietikäisen toimintaa seurannut Etsivä keskuspoliisi ei löytänyt perusteita Pietikäisen osallistumisesta SKP:n toimintaan.⁶⁷⁸

Pitkässä puheenvuorossaan Fiina Pietikäinen mielsi Amsterdamin internationaalien aikansa eläneeksi järjestöksi, joka ei toimintatavoiltaan ja periaatteiltaan vastannut vallankumouksellisten työläisten näkemyksiä. Puheenvuorossa ilmenevät ammattiyhdistysliikkeen vasemmistojäsenten ja sosialidemokraattien rajavedot. Fiina Pietikäisen näkökulmasta sosialidemokraatit niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa olivat reformipolitiikkalanaan kääntäneet selkensä työväestön keskinäiselle solidaarisuudelle; suomalaiset ”sosiaalipetturit” olivat erityisesti eduskunnassa valmiita yhteistyöhön edistysmielisiksi kokemiensa porvarien kanssa. Pietikäisen mielestä he olivat hylänneet kansainvälisen työväenliikkeen perusarvon, vaatimuksen työläisten yhteistyöstä yli kansallisten rajojen. Sosialidemokraatit olivat Pietikäisen mukaan irtisanoutuneet myös ”vallankumouksellisesta tiestä”. Pietikäisen puheenvuorossa käy ilmi, ettei hän kokenut vallankumouksellisuutta pelkästään kommunistiseksi menettelytavaksi.

---

677 Suomen Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväen liiton perustavan kokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5-8 p:nä lokakuuta 1921, 83-84.

678 KA EK, henkilömappi 834, (Fiina Pietikäinen).

Työväenliikkeen vasemmistoaktiivi Fiina Pietikäinen ei sisällissodan jälkeen irtisanoutunut vallankumouksesta keinona toteuttaa työläisten kannalta oikeudenmukaisempi, sosialistinen yhteiskunta. Sisällissodan jälkeen niin ammattiyhdistysliikkeen kommunistit kuin SKP:hen sitoutumatomatkin työväenliikkeen vasemmistotoimijat jakoivat periaatteessa käsityksen vallankumouksen vääjäämättömyydestä ja välttämättömyydestä. Vallankumouskonseptio merkitsi kuitenkin jälkimmäiseen ryhmään kuuluneelle Pietikäiselle eri asioita kuin kommunisteille, jotka aktiivisesti pyrkivät lähitulevaisuudessa ottamaan väkivaltaiselle kumouksella vallan itselleen.⁶⁷⁹ Vallankumouksellisuus merkitsi Fiina Pietikäiselle ja valtaosalle 1900-luvun alussa työväenliikkeen toimintaan mukaan tulleelle aktiiville kautskyläisen tulkinnan mukaista toimintaa, jossa järjestäytyneet työväestö kaukaisessa tulevaisuudessa syrjäyttää kansalaistoiminnan avulla porvarit pois vallasta ja käynnistää sosialistisen yhteiskunnan rakentamisen. Realistina Pietikäinen kuitenkin tiesi että 1920-luvun Suomessa ammattiyhdistysliike oli heikko edunvalvoja; vallinneissa oloissa oli keskityttävä puolustustaisteluun ja innostettava työläisiä liittymään työväenjärjestöihin, jotta otollisessa tilanteessa joukot olisivat valmiita vallankumoukselliseen toimintaan.

Työlainsäädännöstä ryhtiä edunvalvontaan

Kylvettäjäin ammattiosaston edunvalvonta perustui sisällissodan jälkeenkin otollisten yhteiskunnallisten tilanteiden hyödyntämiseen. Puheenjohtaja Fiina Pietikäinen hyödynsi edunvalvontatyössään porvarienemmistöisen eduskunnan säätämää työläinsäädäntöä. Sisällissodan jälkeen Maalaisliitto ja Edistyspuolue olivat hallitusvastuussa. Nämä ns. keskustalaiset puolueet pyrkivät sosiaalisilla uudistuksilla eheyttämään sodan jakamaa kansakuntaa ja poistamaan ”kommunismien” suosion työläisten keskuudesta. Ns. keskustalaisella kaudella tulivat voimaan aikuisten työntekijöiden työehtoja säädelleet lait, jotka tarjosivat

---

679 Kettunen 1986, 356–362; Saarela 2008, 220–227.

keinoja kehittää ainakin kylvettäjien työehtoja.⁶⁸⁰ Työlainsäädäntö hyödytti erityisesti naistyöläisiä, jotka eivät omatoimisesti tai ammattiyhdistystoiminnan kautta olleet pystyneet parantamaan työehtojaan vastaavassa määrin kun varsinkaan ammattitaitoiset työmiehet. Sisällissodan jälkeen eduskunta piti voimassa 29.11.1917 säädetyin lain 8-tunnin työpäivästä, joskin siihen tehtiin lievennyksiä. Seuraavana vuonna voimaan tuli tuhansia kauppa-apulaisia koskenut liikeapulaislaki, joka määräsi myös kaupan alalle 8-tunnin työpäivän ja viikoittaisen vapaapäivän. Vuonna 1922 eduskunta sääti työsopimuslain ja työsääntölain ja vuonna 1923 lain työehtosopimuksista. Työsopimuslain ansiosta historiaan siirtyivät kymmenien tuhansien piikoina ja kotiapulaisina työskennelleiden naisten henkilökohtaista vapautta ja oikeusturvaa rajoittaneet palkollislait. Lisäksi työsopimuslaki velvoitti työnantajan myöntämään työntekijöilleen vähintään viikon mittaisen palkallisen vuosiloman ja asetti työsopimuksen solmimiseen liittyneisiin käytäntöihin työläisten oikeusturvaa parantaneita ehtoja. Järjestäytyneille työntekijöille oli erityisen tärkeä työsopimuslain pykälä, joka tunnusti työläisten oikeuden osallistua laillisten yhdistysten, myös ammattiosastojen toimintaan. Kylvettäjien palkanmaksuturvan ja toimeentulon kannalta työsopimuslaki oli merkittävä virstanpylväs, koska siinä palkanmaksuvelvoite määrättiin yksiselitteisesti työnantajalle. Tällöin alalla edelleen yleisen, useiden työntekijöiden nöyryyttäväksi kokeman palvelumaksuihin perustuneen palkkiojärjestelmän olisi pitänyt poistua.⁶⁸¹

Fiina Pietikäinen käynnisti helsinkiläisten kylvettäjien työehtosopimushankkeen välittömästi työsopimuslain tultua voimaan heinäkuun 1.päivänä 1922. Kylvettäjien ammattiosaston ja helsinkiläisten saunojen vuonna 1917 solmima työehtosopimus ei ollut enää voimassa. Ammattiliikkeessä 1920-luvulla vallinnei-

---

680 Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 573–574. Työlainsäädäntö ei koskenut valtaosaa silittäjistä, koska he olivat pienyrittäjiä.

681 Asetus 141/1922, 14. pyk., 17. pyk., 18. pyk., 34. pyk. Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 573–580, 582–586; Hentilä 1999, 152–158; Jääskeläinen 1973, 178–179.

den sääntöjen mukaan ammattiosastoilla ei ollut oikeutta esittää työehtosopimusta työnantajille tai aloittaa lakkoa ennen kuin liittotoimikunta oli antanut hankkeelle tukensa. Monet ammattiosastot eivät sääntöjä kuitenkaan noudattaneet, vaan päättivät työnantajille esitetyistä vaatimuksista itsenäisesti ja lähestyivät liittotoimikuntaa ainoastaan silloin, kun liitolta toivottiin taloudellista tukea.⁶⁸² Fiina Pietikäinen uskoi keskitetyn, hierarkkista päätösvaltaa noudattavan ammattiyhdistysliikkeen voimaan, joten hän pyysi Kolmiliiton (Suomen Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväen liiton) toimikunnalta luvan, ennen kuin esitti saunojen omistajille kylvettäjien työehtoja parantamaan tähdenneitä esityksiä. Pietikäinen turvautui muutoinkin liittotoimikunnan tukeen edistääkseen helsinkiläisten kylvettäjien edunvalvontapyrkimyksiä. Liittotoimikunta oli hänelle luontainen taho saada tukea ”kentän” ongelmiin, olihan hän itse liittotoimikunnan varajäsen ja tunsikin hyvin muut toimikunnan jäsenet.⁶⁸³

Vuoden 1922 elokuussa Fiina Pietikäinen esitti Kolmiliiton liittotoimikunnalle helsinkiläisiä kylvettäjiä koskeneen työehtosopimusesityksen. Työehtosopimuksella Pietikäinen pyrki painostamaan saunojen omistajat hyväksymään työolainsäädännön mukaiset vaatimukset 8-tunnin työaikaista ja siirtämään pääasiallisen palkanmaksuvelvoitteen saunojen asiakkailta saunan omistajille.⁶⁸⁴ Kolmiliiton liittotoimikunta oli Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston laatimaan sopimusmalliin tyytyväinen. Esitys hyväksyttiin sellaisenaan, minkä lisäksi siitä ”pätettiin tehdä selkoa maaseutupaikoille kaikissa päivälehdissä”.⁶⁸⁵ Helsinkiläis-

---

682 Ala-Kapee ja Valtonen 1982, 611–613; Teräs 2001, 276–277.

683 Fiina Pietikäisen valinta Suomen suurimman ammattiliiton toimikunnan varajäseneksi johtui todennäköisesti siitä, että hänet oli valittu ennen liittojen yhdistymistä, vuoden 1921 lokakuussa Tehdas- ja sekatyöväen liiton toimikunnan varajäseneksi. Tehdas- ja sekatyöväen liitto oli yksi kolmesta Kolmiliiton perustajaliitosta. Suomen Tehdas- ja sekatyöväen liiton neljännen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 3–4 p:nä lokakuuta 1921, 27.

684 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston vuosikertomus 1922.

685 TA Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 3.8.1922, 3. pyk. TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston vuosikertomus 1922.

ten kylvettäjäien työehtosopimusmalli soveltui siis liittotoimikunnan mukaan käytettäväksi myös muiden kaupunkien järjestäytyneiden kylvettäjäien tarpeisiin. Tämä osoitti Kolmiliiton liittotoimikunnan luottaneen Fiina Pietikäisen asiantuntemukseen kylvettäjäien edunvalvojana.

Fiina Pietikäisen harmiksi työlainsäädäntö oli edelleen monin paikoin tulkinnanvaraista, mikä heikensi työntekijöiden ja työntekijäjärjestöjen oikeusturvaa käytännön työelämän ristiriitatilanteissa. Monet helsinkiläiset saunanomistajat eivät suostuneet noudattamaan uusia työlakeja, vaan irtisanoivat oikeuksiaan vaatineita työntekijöitä. Yli 60 helsinkiläisestä saunanomistajasta ainoastaan viisi oli allekirjoittanut työehtosopimuksen syyskuun puoliväliin 1922 mennessä. Varsinkin monen ammattiosaston kuuluneet kylvettäjäin työsuhde päättyi, koska ”on ruvettu vaatimaan lainmukaisia oikeuksia saunottajille.”⁶⁸⁶ Kylvettäjiä irtisanoittiin myös, mikäli he eivät suostuneet allekirjoittamaan työnantajien yksipuolisesti laatimia työsopimuksia. Irtisanomisen koki myös esimerkiksi Itäisellä Viertotiellä sijainneessa saunassa työskennellyt, Kylvettäjäin ammattiosaston varapuheenjohtaja Eva Moilanen.⁶⁸⁷ Pietikäiselle ammattiliiton toimikunnan jäsenyys merkitsi ennen kaikkea mahdollisuutta nostaa kylvettäjäien ongelmat liittotasolle. Valtaosa hänen puheenvuoroistaan ja esityksistään liittyi juuri Helsingin kylvettäjäien ammattiosaston edunvalvontaan. Muut Kolmiliiton toimikunnan jäsenet eivät vastaavassa määrin tuoneet edustamiensa ammattiosastojen erityiskysymyksiä toimikunnan käsiteltäväksi.⁶⁸⁸

Kylvettäjäin ammattiosaston vuonna 1922 käynnistämästä työehtosopimusesityksen sisällöstä tai sen laatimiseen liittyneistä yksityiskohdista ei ole säilynyt paljoakaan tietoa; vuosikertomuksessa mainitaan ainoastaan, että työehtosopimus sisälsi myös palkkasopimuksen.

686 TA. Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 7.9.1922, 11. pyk.

687 TA. Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 20.7.1922, 7. pyk.

688 TA Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 1922–1924.

Kylvettäjäin ammattiosaston puheenjohtaja Pietikäinen saikin Kolmiliitolta ainakin neuvotteluapua helsinkiläisten saunottajien edunvalvontaan. Jo vuoden 1922 heinäkuussa Kolmiliiton toimikunnan asiamies Niemelä otti yhteyttä varapuheenjohtaja Moilasen erottaneeseen saunanomistajaan Vaalivirtaan. Niemelän tavoitteena oli ylipuhua saunanomistaja Vaalivirta ottamaan erotettu kylvettäjä takaisin töihin. Kuten monet muutkin 1920-luvun työnantajat, Vaalivirta ei tunnustanut ammattiliiton oikeutta vaikuttaa työsuhteisiin ja kieltäytyi ottamasta asiamiestä vastaan.⁶⁸⁹ Kuultuaan Niemelän selostuksen toimikunta päätti siirtää asian Helsingin kylvettäjäin ammattiosastolle. Osastoa kehoitettiin kannustamaan työväenlehdissä järjestäytyneitä työläisiä boikotoimaan kyseistä saunaa. Niin ikään toimikunta kehotti osastoa saattamaan työaikalakia rikkovan saunanomistajan syytteeseen. Viikko myöhemmin järjestetyssä kokouksessa osastoa neuvottiin ”ryhtymään toimenpiteisiin jotka tarpeen vaatimiksi katsotaan.”⁶⁹⁰ Järjestäytyneiden työntekijöiden irtisanomisiin syyllistyneiden tai työsopimusta vastustaneiden yritysten vastaiset boikotit olivat vakiintunut osa kollektiivisen työväenliikkeen toimintaa jo ennen sisällissotaa. Esimerkiksi Kylvettäjäin ammattiosasto oli vuoden 1917 kesällä ilmoittanut boikotoitavista saunoista *Työmiehessä*. Boikotit soveltuivat hyvin aikakauden ammatillisen edunvalvonnan realiteetteihin, koska ne olivat paikallisia tukitoimia ja vetosivat työläisten moraaliin. Boikottiin julistetun yrityksen tuotteiden ja palveluiden ostaminen tulkittiin merkittäväksi moraalirikkeeksi, todennäköisesti lähes rikkuruuteen verrattavaksi teoksi. Kylvettäjäin oikeuksia polkeneiden saunojen boikotti oli siis Pietikäisen näkökulmasta mahdollinen, tehokaskin työtaistelutoimenpide. Sen sijaan kaikki Kolmiliiton toimikunnan jäsenet tiesivät varmasti, että oikeustoimien käynnistäminen työaikalakia rikkonutta saunanomistajaa vastaan oli pienelle ammattiosastolle taloudellisista syistä mahdoton hanke.

---

689 TA. Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 20.7.1922, 7. pyk.

690 TA. Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 20.7.1922, 7. pyk. ja 27.7.1922, 10. pyk.

Järjestäytyneiden kylvettäjien irtisanomiset jatkuivat alkusyksystä 1922, jolloin osaston puheenjohtaja Pietikäinen katsoi välttämättömäksi pyytää kuukauden sisällä kahdesti tukea liittotoimikunnalta, mutta toimikunta oli neuvoton. Kolmiliiton toimikunnan kokouksessa puheenjohtaja Kankari kehoitti osastoa järjestämään yleisen, kaikille kaupungin saunottajille tarkoitetun kokouksen. Pietikäinen lupasi järjestää kyseisen kokouksen. Yleisestä kokouksesta ei todennäköisesti ollut juurikaan hyötyä, sillä jo kaksi viikkoa myöhemmin Fiina Pietikäinen lähestyi taas keran Kolmiliiton liittotoimikuntaa. Tällä kertaa hän sai ohjeeksi kutsua osaston toimikunta koolle asiaa harkitsemaan, koska ”toimikunta ei voinut asiasta mitään päättää.”⁶⁹¹

Kolmiliiton puheenjohtajan Kankarin ehdotus yleisen kokouksen järjestämiseksi oli jo sisällissotaa edeltäneenä aikana paljon käytetty työntekijöiden edunvalvontamenetelmä sellaisten työpaikkojen kohdalla, joissa järjestäytymisaste oli alhainen. Yleisen kokouksen tavoitteena oli saada aikaiseksi järjestäytymättömien ja järjestäytyneiden työntekijöiden yhteinen väliaikainen organisaatio, tutkijoiden sopimusyhdistykseksi kutsuma verkosto, joka sitoi jänsiään hetkelliseen työtaisteluun. Sopimusyhdistykset perustuivat työyhteisön jäsenten tukeen ja edellyttivät jokaiselta henkilökohtaista sitoutumista yhteistä asiaa kohtaan.⁶⁹² Kolmiliiton muut jäsenet ehdottivat Pietikäiselle yleisen kokouksen järjestämistä, vaikka helsinkiläisillä kylvettäjillä ei ollut tukeaan työpaikkaan verrattavaa yhteisöä, jonka varaan sopimusyhdistystä olisi voitu rakentaa.

Todennäköisesti Fiina Pietikäinen onnistui lopulta vakuuttamaan Kolmiliiton liittotoimikunnan muut jäsenet alan erityispiirteistä, sillä vuoden 1922 syksyn jälkeen liittotoimikunta ei ehdottanut yleisen kokouksen järjestämistä helsinkiläisille kylvettäjille. Hän sai lopulta liittotoimikunnalta neuvottelutukea, vaikka asiasta ei tehty Kolmiliiton liittotoimikunnassa päätöstä. Pieti-

---

691 TA Helsingin kylvettäjien vuosikertomus 1922; TA Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 24.8.1922, 10. pyk. ja 7.9.1922, 11. pyk.

692 Teräs 2001, 250–253.

käinen nimittäin kirjoitti Kylvettäjäin ammattiosaston vuoden 1922 toimintakertomukseen, että saunojen omistajista neljännes oli vuoden loppuun mennessä allekirjoittanut ammattiosaston laatiman työehtosopimuksen. Tämäkin saavutus oli Pietikäisen mukaan edellyttänyt suurta vaivannäköä niin osastolta kuin liittotakin.⁶⁹³

Pitkällisen painostuksen jälkeen Fiina Pietikäinen siis sai vaikutusvaltaisen Kolmiliiton toimikunnalta ainakin jossain määrin tukea kylvettäjäin edunvalvontapyrkimyksille. Hän olisi kuitenkin toivonut liitolta vielä aktiivisempaa otetta helsinkiläisten kylvettäjäin avustamiseksi. Ammattiyhdistysliikkeessä yli kaksi vuosikymmentä vaikuttanut Pietikäinen olisi ilman liittotoimikunnan ohjeitakin ymmärtänyt järjestää kylvettäjille tarkoitettuja kokouksia, mikäli hän olisi uskonut yleisten tai osastojen jäsenten kokousten olleen tarpeeksi tehokas toimenpide saunojen omistajien painostamiseksi. Kylvettäjäin heikko palkkaustaso, työnantajien yksipuoliset päätökset rikkoa työehtosopimuslakia ja järjestyneiden kylvettäjäin irtisanomiset olivat kuitenkin niin suuria ongelmia, että hän koki välttämättömäksi etsiä apua liitolta.

Pietikäisen vaikutusmahdollisuuksiin saada helsinkiläisille kylvettäjille tukea Kolmiliiton toimikunnalta saattoi vaikuttaa se, että hän oli liittotoimikunnan varajäsen, jonka oikeudesta edes osallistua kokouksiin ei muiden liittotoimikunnan jäsenten keskuudessa ollut yksimielisyyttä. Tammikuun 7. päivä 1923 järjestetyssä Kolmiliiton liittotoimikunnan kokouksessa enemmistö jäsenistä nimittäin päätti kieltää varajäseniltä oikeuden kokouspalkkioon, mikäli vakinaiset jäsenet olivat saapuneet kokoukseen. Tästä päätöksestä ilmenee, että vakituisten jäsenten enemmistö olisi mieluummin toivonut Fiina Pietikäisen ja kahden muun varajäsenen, A. Patokosken ja V. Partin, pysyvän poissa kokouksista.⁶⁹⁴ Kolmiliiton toimikunnan vakinaisten ja varajäsenten suhteet eivät siis olleet ristiriidattomat, mikä osaltaan saattoi hyvinkin vaikuttaa Pietikäisen mahdollisuuksiin saada

---

693 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston vuosikertomus 1922.

694 TA Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 7.1.1923, 14. pyk.

tukea liittotoimikunnan vakinaisilta jäseniltä kylvettäjien edunvalvontapyrkimyksille.

Vuoden 1924 maaliskuussa Fiina Pietikäinenkin sai kuitenkin Kolmiliiton liittotoimikunnan muut jäsenet myöntymään asianajajan palkkaamiseen Kylvettäjien ammattiosaston jäsenille, Lydia Takkuselle ja Alvina Hacklinille, jotka oli irtisanottu ilman irtisanomisaikaa. Työnantajien kanssa käydyt neuvottelut olivat päättyneet tuloksettomina, joten liittotoimikunta päätti hakea oikeusistuimelta Takkuselle ja Hacklinille työolomaoikeutta.⁶⁹⁵ Liittotoimikunnan päätös ei ollut mitenkään poikkeuksellinen. Ammattiliitot palkkasivat 1920-luvulla ajoittain jäsenilleen asianajajan, jotta varattomat, työlainsäädännön vastaisesti irtisanoitut tai ilman lainmukaisia palkkaetuja jääneet työntekijät olisivat voineet valittaa kohtelustaan oikeusistuimeen.

SAJ:n edustajakokouksen päädyttyä vuoden 1923 edustajakokouksessa (taas kerran) uusiin liittojärjestelyihin kylvettäjät päätyivät pitkän kädenväännön jälkeen Suomen ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton jäseniksi. Tämän liiton toimikunnan vakinaisena jäsenenä Pietikäinen toimi kaudella 1925–1928.⁶⁹⁶ Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton toimikunnan jäsenyys oli huomattava luottamustehtävä, sillä elintarvike- ja nautintoaineteollisuus oli voimakkaasti kasvava teollisuudenhaara. Varsinkin Helsingissä teollisuusalan työpaikkojen ja työntekijöiden määrä kasvoi huomattavasti lyhyessä ajassa. Naisvaltainen ala työllisti pääkaupungissa 2 372 työntekijää vuonna 1920, kymmenen vuotta myöhemmin vastaava luku oli jo 3 074.⁶⁹⁷

Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton toimikunnan muut jäsenet antoivat Pietikäiselle enemmän toimintavaltuuksia kuin

---

695 TA Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 27.3.1924, 6. pyk. ja 5.6.1924, 17. pyk. Pöytäkirjoista ei ilmene, miten oikeusistuin ratkaisi Kolmiliiton nostaman kanteen.

696 TA Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton toimikunnan ptk 1922–1924; KA Suomen Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton toimikunnan pöytäkirjat 1925–1927; TA Suomen Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton toimikunnan pöytäkirjat 1928.

697 Björkvist 1967, 355.

Kolmiliiton liittotoimikunta, vaikka Ammattijärjestön heikko taloudellinen tilanne ja Lapuan liike olivat entisestään heikentäneet ammattiyhdistysliikkeen toimintamahdollisuuksia. Ravinto- ja nautintoainetyöväen liittotoimikunta olisi esimerkiksi 1920-luvun jälkipuolella antanut Pietikäiselle ainakin kahdesti mahdollisuuden esittää saunojen omistajille uusi työehtosopimus. Pietikäinen kuitenkin itse koki järjestäytyneiden kylvettäjien mahdollisuudet riittämättömäksi parempien työehtojen saamiseksi alalle ja molemmilla kerroilla hanke jäi.⁶⁹⁸ Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton liittotoimikunta tuki myös Fiina Pietikäisen aloitteesta hanakasti kylvettäjiä, jotka olivat jääneet ilman aikakauden työläinsäädännön takaamia oikeuksia. Vuoden 1926 marraskuussa liitto antoi Elli Hämäläisen, Irene Virtasen ja Katri Gustafsonin irtisanomisajan ja loma-ajan palkkojen ajamisen asianajotoimiston tehtäväksi. Vain kuukautta myöhemmin liittotoimikunta hyväksyi sihteerin päätöksen haastaa hovioikeuteen Vuorikadulla sijainneen Sanitus-saunan entinen omistaja, joka ei ollut maksanut kylvettäjiille irtisanomisajan palkkaa. Kylvettäjäät olivat hävinneet asiansa ajamisen raastuvanoikeudessa, koska työnantajat eivät olleet maksaneet heille minkäänlaista palkkaa, vaan kylvettäjiä toimeentulo oli perustunut edelleen saunan asiakkaiden maksamien palkkioihin. Liittotoimikunta suostui maksamaan asianajotoimiston palkkion, koska ”nämä olivat huomattavia periaatteellisia juttuja”.⁶⁹⁹

Kolmiliiton ja Ravinto- ja nautintoainetyöväen liittotoimikunnan jäsenten sukupuolijakauma saattoi vaikuttaa siihen, että juuri Ravinto- ja nautintoainetyöväen liittotoimikunta oli myönteisempi Pietikäisen edunvalvontapyrkimyksille. Pietikäinen oli Kolmiliiton liittotoimikunnan ainut naisjäsen, mutta Ravin-

---

698 KA Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 23.8.1927, 10. pyk.; TA Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 6.9.1928, 9. pyk.

699 KA Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 16.9.1927, 12. pyk.; TA Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 27.8.1928, 5. pyk.; TA Ravinto- ja Nautintoainetyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 6.9.1928, 9. pyk. Pöytäkirjoista ei ilmene, miten oikeusistuimien ratkaisi liiton kanteet.

to- ja nautintoainetyöväen toimikunnan jäsenistä lähes puolet oli naisia.⁷⁰⁰ Sukupuolella oli 1900-luvun alkuvuosikymmenien ammatillisessa edunvalvonnassa merkitystä, koska miespuoliset ammattiyhdistysaktiivit eivät useinkaan huomioineet naisvaltaisten alojen erityispiirteitä.

Fiina Pietikäisen aktiivisuus ja valmius siirtää kylvettäjien edunvalvonta ammattiosastolta liitolle kantoi hedelmää. Huomattava osa helsinkiläisistä saunojen omistajista suostui noudattamaan Kylvettäjäin ammattiosaston työehtosopimusta ainakin pääpiirteissään. Kylvettäjien edunvalvontamahdollisuuksia paransi saunojen omistajien järjestäytymättömyys. Kylvettäjäin ammattiosaston pöytäkirjoista saa vaikutelman, etteivät saunojen omistajat olleet liittyneet valtakunnallisiin työnantajaliittoihin sisällissodan jälkeenkään. Yksittäistä saunan omistajaa oli helpompi painostaa noudattamaan työntekijäjärjestöjen vaatimuksia kuin työnantajaliiton jäsenyritystä. Kylvettäjäin ammattiosaston edunvalvontatyöstä huolimatta kaupungissa toimi silti edelleen useita saunoja, joissa ei noudatettu 8-tunnin työaikalakia ja joissakin saunoissa saunanomistajat eivät edelleenkään maksaneet saunottajille palkkaa, minkä johdosta kylvettäjä joutuivat edelleen tyytymään saunojen kävijöiden heille jättämiin palkkioihin.⁷⁰¹ Työlainsäädännön kehittämisellä oli kuitenkin todellista vaikutusta kylvettäjäin enemmistön työehtoihin toisin kuin esimerkiksi kaupungin liikeapulaisten kohdalla. Kaupan työntekijöitä ja heidän työehtojaan tutkineen Marja-Liisa Hentilän mukaan kauppojen omistajat rikkoivat yleisesti 8-tunnin työaikalakia ja liikeapulaislakia. Ammattientarkastajat eivät kyenneet valvomaan aukioloaikoja eivätkä työaikoja. Kauppa-apulaisten

---

700 TA Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 1922–1924; KA Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 1926–1927.

701 KA Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 17.12.1926, 7. pyk.; TA Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 20.7.1922, 7. pyk. ja 27.7.1922, 10. pyk.

työaika oli varsinkin maaseudulla sama kuin kauppojen aukioloaika; työ alkoi aamuvarhaisella ja päättyi illalla.⁷⁰²

8.2 Naistyöläisten edustaja SAJ:n edustajakokouksissa

Ammatillinen naisten valistusviikko

Fiina Pietikäinen ei sisällissotaa edeltävänä jaksona osallistunut ammatillisen keskusjärjestön (SAJ) päättäviin kokouksiin vuoden 1909 jälkeen. SAJ:stä oli tullut ammattiliittojen järjestö ja Pietikäisen johtamat ammattiosastot liittyivät Tehdas- ja sekatyöväen liiton jäseniksi vasta vuonna 1916. Pietikäinen olisi itse halunnut liittää Kylvettäjäin ja Silittäjäin ammattiosastot ammatiliittoon jo aiemminkin, mutta jäsenten enemmistö vieroksui jäsenverojen maksamista.⁷⁰³ Fiina Pietikäisen rooli ammattiosaston liittämisessä Tehdas- ja sekatyöväenliittoon oli vuonna 1916 ratkaiseva. Hän luki esimerkiksi Kylvettäjäin ammattiosaston kokouksessa liiton säännöt ja ”teki selvää liiton merkityksestä”.⁷⁰⁴ Pietikäinen kannatti edustamiensa osastojen ammattiliittojäsenyyttä todennäköisesti siksi, että jäsenyyden myötä järjestäytyneet silittäjät ja kylvettäjät pääsivät hyötymään ammatiliiton jäsenilleen tarjoamista tukitoimista. Ammattiosastojen jäsenyys tarjosi Pietikäiselle myös mahdollisuuden nousta kansallisen tason ammattiyhdistysliikevaikuttajaksi. Tätä mahdollisuutta hän myös sisällissodan jälkeen hyödynsi edistääkseen työläisnaisten edunvalvontapyrkimyksiä.

Fiina Pietikäinen ei ollut muuttanut kantaansa agitaation suhteen. Sisällissodankin jälkeen hän kannatti erillistä, vain työläisnaisille suunnattua ammatillista agitaatiota. Vuoden 1923 edusta-

---

702 Hentilä 1999, 152–153.

703 TA Katsaus Helsingin silittäjäin 20-vuotiseen toimintaan vuosina 1903–1923; TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston kuukausikokouksen pöytäkirja 12.8.1906, 2.–3. pyk.

704 TA Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston ylim. kokous 1915, 1. pyk., päivästä ei pöytäkirjassa ole.

jakokouksessa Fiina Pietikäinen päätti taas kerran ehdottaa naispuolisen puhujan palkkaamista SAJ:n palvelukseen. Kokouksessa hän esitti, että neljästä Ammattijärjestön ”valistajasta” yhden tuli olla nainen. Pietikäinen koki varmasti tavoitteensa toteutuneen yli odotusten, koska järjestäytymättömien työläisnaisten ammattiyhdistysliikkeelle koituneen ”uhan” vuoksi edustajakokous päätti Sosialistisen Työväenpuolueen edustaja Hilda Hamusen ehdotuksesta perustaa 3-jäsenisen naisjaoston. Jaoston tehtäväksi määriteltiin erityisesti naisvaltaisilla teollisuusaloilla työskennelleiden naisten epäkohtien selvittely toimikunnalle ja työläisnaisille tarkoitettu valistustoimenpiteiden suunnittelu.⁷⁰⁵

Palkkatyötä tehneiden naisten osuus oli lisääntynyt sisällissodan jälkeen monen naisen menetettyä puolisonsa. Esimerkiksi teollisuustyöväestöstä naisia oli vuonna 1916 noin 31 prosenttia, mutta vuonna 1920 naisten osuus teollisuustyöläisistä oli jo 36 prosenttia. Todellisuudessa palkkatyötä tehneiden naisten osuus oli vielä suurempi, koska useimmat pienten lasten äidit eivät voineet sitoutua tiukasti kellon tahtiin etenevään tehdastyöhön. He tekivät töitä kotona tai työpaikoilla, jonne lapset saattoi ottaa mukaan. Palkkatyötä tehneistä naisista selvä vähemmistö teki aikakauden poliittisessa tilanteessa riskialttiin päätöksen liittyä ammattiosaston jäseneksi. Vuonna 1922 SAJ:hin kuuluneissa liitoissa oli 8 714 naisjäsentä (18 prosenttia jäsenistä), vaikka pelkästään teollisuusalat työllistivät noin 40 000 naista.⁷⁰⁶ SAJ:n johdolle perheidensä toimeentulosta huolissaan olleet pienipalkkaiset, järjestäytymättömät työläisnaiset olivat suuri riski. Useimmilla yksinhuoltajaäideillä ei esimerkiksi lakkotilanteessa ollut tahtoa tai taloudellisia mahdollisuuksia liittyä työtaisteluun oman työpaikan menettämisen uhalla.

Fiina Pietikäinen oli oletettavasti hyvin tyytyväinen esitykseen naisjaoston perustamisesta. Naisjaoston toimenkuva ja sen asema SAJ:n yhteydessä muistutti huomattavasti Fiina Pietikäisen ja

---

705 Suomen Ammattijärjestön kuudennen, Helsingissä toukokuun 21–25 p:nä 1923 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja 46–47, 85–86; Saarela 1996, 227.

706 Lähteenmäki 1997, 27–32, 328–332.

Eero Haapalaisen vuonna 1909 laatimaa esitystä ”naisagitatio- toimistosta”. Ammattijärjestön toimikunta nimitti naisjaostoon vakinaisiksi jäseniksi Elmi Peltolehdon, Saima Raunion ja Sofia Varvin sekä varajäseniksi Fiina Pietikäisen ja Edith Konttisen.⁷⁰⁷ Pietikäisen tyytyväisyys tosin muuttui hiljalleen pettymykseksi. Ongelmaksi muodostuivat SAJ:n toimikunnan ja naisjaoston näkemuserot jaoston toimintaoikeuksista. Ammattijärjestön edustajakokouksessa ei määritelty naisjaoston toimintaoikeuksia suhteessa Ammattijärjestön toimikuntaan. Kolmiliiton liittotoimikunnan pöytäkirjojen ja Ammattijärjestön vuosikertomuksen sekä muiden säilyneiden lähteiden perusteella naisjaoston jäsenet olettivat toimintavaltuutensa tuntuviksi ja alkoivat suunnitella naistyöläisille suunnatun, valtakunnallisen valistusviikon ohjelmaa.⁷⁰⁸ Naisjaoston jäsenten itsenäiseen toimintaan vaikutti varmasti osaltaan vanhan työväenliikkeen käytännöt; naisaktiivit olivat tottuneet toimimaan omissa järjestöissään ja valmistelemaan/päättämään naisille ja perheille suunnatut tapahtumat itse. Työläisnaisten asioita käsitteleviin toimikuntiin eivät miehet olleet tervetulleita, eivätkä ”naisten asiat” vanhan työväenliikkeen aikana miesaktiiveja juuri edes kiinnostaneet.

Naisjaoston jäsenet suunnittelivat ja organisoivat suuritöisen, vuoden 1924 huhtikuun viimeiselle viikolle järjestettäväksi tarkoitetun naisten ammatillisen valistusviikon ohjelman puhe- ym. tapahtumineen hyvin yksityiskohtaisesti. Naisjaoston jäsenten harmiksi Ammattijärjestön toimeenpaneva valiokunta siirsi ja lopulta kielsi kokonaan naisten valistusviikon järjestämisen. Toimeenpaneva valiokunta ilmoitti asiasta vasta maaliskuun lopulla.⁷⁰⁹

---

707 Ammattiyhdistysliikkeen kokenut naisaktiivi Fiina Pietikäinen jätettiin toimikunnan varajäseneksi todennäköisesti ideologisten syiden vuoksi. Maria Lähteenmäen mukaan naisjaoston vakituisten jäsenten suhteet Suomen Kommunistiseen Puolueeseen olivat ilmeiset. Lähteenmäki 1997, 156–157.

708 Suomen Ammattijärjestön kuudennen, Helsingissä toukokuun 21–25 p:nä 1923 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja, 85–86; Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta v. 1924, 7–8.

709 Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta v. 1924, 7–8.

Erityisen suuri arvovaltappio 25 vuotta työväenliikkeessä toimineelle Fiina Pietikäiselle oli, että teemaviikon peruuttamista tarpeettomana oli vaatinut Kolmiliiton liittotoimikunta, vaikka Pietikäinen itse oli kyseisen toimikunnan jäsen. Yleensä ahkerasti Kolmiliiton liittotoimikunnan kokouksiin osallistunut Fiina Pietikäinen ei osallistunut asiaa käsitelleeseen kokoukseen, jossa Kolmiliitto kritisoi naisjaoston toimintaa.⁷¹⁰ Todennäköisesti hän aavisti jäävänsä mahdollisessa äänestystilanteessa tappiolle, ja päätti turhautuneena jättäytyä pois kokouksesta. Kolmiliiton maaliskuun 20. päivänä 1924 järjestetyssä kokouksessa liiton toimikunta syytti naisjaostoa omavaltaisesta toiminnasta, koska Naisjaoston tapahtumasta kertovassa kirjelmässä ei ollut Ammattijärjestön toimikunnan toimeenpanevan valtuuskunnan allekirjoitusta. Lisäksi Ammattijärjestön toimeenpanevalle valtuuskunnalle suunnatussa kirjelmässä, joka Kolmiliiton liittotoimikunnan kokouksessa hyväksyttiin lähetettäväksi, huomautettiin ajankohdan olleen sopimaton, koska vappuvalmistelut olivat huhtikuun lopulla käynnissä.⁷¹¹ Kolmiliiton toimikunnan miesjäsenet epäilivät naisille tarkoitetun valistusviikon olleen myös tarpeeton, koska Ammattijärjestö järjesti myös yleisen ”agitatsiooniviikon”:

pidämme epäonnistuneena toimenpidettä järjestää naisten agitatsiooniviikkoa erikseen, vaan on se yhdistettävä yhteen yleisen agitatsiooniviikon kanssa.⁷¹²

Epäsopivan ajankohdan lisäksi miespuolisia liiton johtajia harmitti naisjaoston jäsenten omavaltaisuus ”agitatsiooniviikon” organisoinnin suhteen ja ilmiselvä pyrkimys järjestää naisille erillisiä tapahtumia. Kolmiliiton liittotoimikunnan miesjäsenten ja SAJ:n naisjaoston kiista naisjaoston valtaoikeuksista paljastaa kuinka heikosti vasemmistolaisen työväenliikkeen arvomaail-

---

710 Ibid.

711 TA Saha-, kuljetus-, ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 20.3.1924, 1. pyk.

712 Ibid.

maan soveltui 1920-luvulla naistyöläisten erityisaseman huomiointi. Neuvosto-Venäjältä omaksuttujen vaikutteiden mukaisesti työmies ja työläisnainen olivat molemmat kapitalismin sortamia työn ”orjia”. Aatteellista linjausta ei muuttanut se tosiasia, että nais- ja miestyöläisten asemaan liittynyt yhdenvertaisuusretoriikka ei vastannut kymmenien tuhansien työläisnaisten arkielämän todellisuutta.

Kaikkien ammattiliittojen liittotoimikunnat eivät kuitenkaan suhtautuneet naisten omaan valistusviikkoon kielteisesti. Esimerkiksi naisvaltaisen Vaatetustyöntekijäin liiton toimikunta päätti ”ryhtyä kaikkiin niihin toimenpiteisiin, mikä suinkin on mahdollista asian avustamiselle”.⁷¹³ Vaatetustyöntekijäin liiton toimikunnan päätökseen vaikutti varmasti se, että liiton jäsenistöstä naisten osuus oli hieman yli 50 prosenttia, mistä johtuen liittotoimikunnassa istui useita naisaktiiveja. Kolmiliitossa naisten osuus jäsenistöstä oli 26 prosenttia ja Fiina Pietikäinen oli toimikunnan ainut naisjäsen.⁷¹⁴

Kolmiliitto oli SAJ:n suurin jäsenliitto, joten sen näkemykset vaikuttivat koko ammattijärjestön toimintaan selvästi. SAJ:n toimeenpaneva valiokunta päättikin Kolmiliiton liittotoimikunnan kirjeen perusteella estää naisjaostoa järjestämästä työläisnaisille tarkoitettua valistusviikkoa.⁷¹⁵ Naisjaoston jäsenet lähettivät huh-tikuun alussa toimeenpanevalle valiokunnalle kirjeen, jossa he harvinaisen ankarasti kritisoivat tehtyä päätöstä:

Sen johdosta että olemme saaneet 31/3 määräyksenne naisten ammatillista agitatsiooniviikkoa koskevan julistuksen peruuttamiseksi sopimattoman ajan vuoksi, ilmoitamme, että aika on edelleen mielestämme sopiva, ja että onnistumisen mahdollisuuksia näemme joukoissa. Peruutus on mielestämme sopimaton vaan

---

713 TA Vaatetustyöntekijäin liiton toimikunnan ptk 23.3.1924, 9. pyk.

714 Ala-Kapee, Valtonen ja Österberg 1979, 53; TA Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväen liiton *Tiedonantolehti* 4/1923, 53.

715 Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta v. 1924, 7–8.

kun ei meillä ole tällä kertaa muuta mahdollisuutta alistumme määräykseenne.⁷¹⁶

Naisjaosto korosti kirjeessään toimeenpanevan valiokunnan olleen velvollinen lähettämään puhujia niille maaseutupaikkakunnille ja kaupunkeihin, jonne Naisjaosto oli ”agitatsiooniviikon” aikana luvannut puhujan lähettää.⁷¹⁷

Ammattijärjestön toimeenpaneva valiokunta mielsi todennäköisesti naisten ammatilliseen valistusviikkoon liittyneiden kiistojen johdosta tarpeelliseksi määrittää tarkemmin naisjaoston toimintavaltuudet ja laati marraskuun 7. päivänä 1924 Naisjaostolle ohjekirjeen. Kirjeessä korostettiin Naisjaoston velvollisuutta kerätä naistyöläisistä tietoa ja järjestää naisille suunnattua valistustoimintaa yhdessä toimeenpanevan valiokunnan ja ammattiliittojen kanssa. Naisjaoston tuli ohjeistuksen mukaan ”olla säännöllisesti yhteydessä S. Ammattijärjestön toimikunnan ja toimeenpanevan valiokunnan kanssa sekä antaa kalenterivuositain selostus toiminnastaan toimeenpanevalle valiokunnalle.” Naisjaoston itsenäistä toimintaa suitsi tehokkaasti myös oman budjetin puuttuminen, sillä kaikista rahaa vaativista hankkeista naisjaoston oli ohjeen mukaan tehtävä aina ensin esitys SAJ:n toimeenpanevalle valtuuskunnalle.⁷¹⁸ SAJ:n Naisjaoston jäsenyys oli tiettävästi viimeinen Fiina Pietikäisen naisten erillistoimintaan liittynyt luottamustehtävä vasemmistolaisessa työväenliikkeessä. Pietikäisen segregaatiota korostanut toimijuuslinjaus ammattiyhdistysliikkeen agitaatiokysymyksessä oli jäänyt tappiolle. Sisällissodan jälkeen ammattiyhdistysliikkeen päätöksentekokäytännöistä oli tullut entistä hierarkkisempia ja keskitetympiä varsinkin kun ”omavaltaisia” olivat naisaktiivit. SAJ:n johto määritteli naisaktiivien tehtäväksi ainoastaan valmistelutyön; naistyöläisiäkin koskevat päätökset keskitettiin pelkästään miehistä koostu-

---

716 TA SAJ:n naisjaosto; Suomen Ammattijärjestön Naisjaoston kirje S. Ammattijärjestön toimeenpanevalle valiokunnalle 1.4.1924.

717 Ibid.

718 TA SAJ:n naisjaosto; toimintaohjeet Suomen Ammattijärjestön Naisjaostolle 7.11.1924.

neelle toimeenpanevalle valiokunnalle. Naisjaoston jäsenet tekivät toimintavaltuuksien kaventumisesta omat johtopäätöksensä. Ainoastaan Edith Konttinen asettui ehdolle ja tuli valituksi vuoden 1926 naisjaoston jäseneksi.⁷¹⁹

Pois turha ammattiylpeys!

SAJ:n edustajakokouksissa Fiina Pietikäinen otti kantaa myös aikakauden työelämässä vaikuttaneisiin hierarkioihin, jotka asettivat ammattioppia suorittamattomat naistyöläiset statukseltaan vähemmän arvostetumpaan asemaan kuin ammattiopin suorittaneet miehet. Ammattioppia suorittaneiden naisten lisäksi myös nuoret ja/tai ammattioppia suorittamattomat miestyöläiset olivat työpaikkojen sosiaalisessa hierarkiassa alemmalla tasolla kuin ns. ammattimiehet. Työpaikkojen sisäinen hierarkia ilmeni paitisi palkkauksessa myös työpaikan arkisissa suhteissa. ”Ammattilaiset” nostivat itsensä muiden työläisten yläpuolella ja kokivat oikeudekseen teetättää tulokkailla turhia työtehtäviä tai harjoittaa maskuliinista, seksististä kielenkäyttöä naistyöläisiä kohtaan. Tämä työelämän arkeen liittynyt piirre oli elävää todellisuutta lähes jokaisella työpaikalla.⁷²⁰ Työelämän arkiset käytännöt ilmenivät luonnollisesti myös ammattiyhdistysliikkeen toimintatavoissa. Pienituloisia, ammattiopin suorittamattomia naistyöläisiä edustaneen Fiina Pietikäisen näkökulmasta työpaikkojen sosiaaliset hierarkiat ja ammattityömiesten kokema ammattiylpeys olivat negatiivisia asioita. Ne asettivat varsinkin työläisnaiset ammattityömiehiä heikompaan asemaan. Ammattityömiesten ammattiylpeys oli myös ristiriidassa työväenliikkeen kollektiivisuuteen perustuneiden arvojen kanssa.

SAJ:n edustajakokouksissa työpaikkojen sosiaaliset hierarkiat ja ammattityömiesten (ja myös joidenkin ammattiopin suorittaneiden naisten) ammattiylpeys kävi ilmi erityisesti järjestömuo-

---

719 TA SAJ:n naisjaosto: H-gin ammatillisesti järjestyneiden työläisnaisten ptk 14.5.1926.

720 Teräs 2001, 55–64.

tokysymyksen tiimoilta. Ammattiyhdistysliikkeen aktiivien keskuudessa oli 1920-luvulla suuria näkemyseroja ammattiliittojen lukumäärästä ja niiden muodostamisen periaatteista. Järjestömuotokysymykseen liittyi pragmaattisten tekijöiden lisäksi poliittisia ja ammattiyhdistysliikkeen yleisiin tavoitteisiin liittyneitä kiistoja tilanteessa, jossa suomalainen työväenliike oli ideologisesti jakaantunut. Järjestömuotokysymys oli SAJ:n vuoden 1920 edustajakokouksen tärkein kysymys, joka herätti kokousväessä paljon kiivasta keskustelua. Kiistelyn kohteena oli periaatekysymys ammattiyhdistysliikkeen tulevasta menettelytavasta ja tavoitteista. Rajan taakse muuttaneet kommunistit vaativat voimien keskittämistä, jotta työväestö pystyisi vallankumouksellisessa tilanteessa ottamaan tuotannon haltuunsa. Ammattiosastot ja -liitot olivat heidän näkökulmastaan turhia. Sosialidemokraatit eivät kannattaneet teollisuusliittojen perustamista, vaan olisivat tyytyneet yhdistämään pieniä ammattiliittoja toisiinsa ja perustamaan työhuonekuntia työpaikoille ammatillisen edunvalvonnan kannalta välttämättömän joukkovoiman vahvistamiseksi. Lopulta edustajakokouksen enemmistö päätti työväenliikkeen vasemmistoon lukeutuneen Matti Väisäsen ehdotuksen pohjalta jatkossa noudattaa teollisuusliittoperiaatetta eli käytäntöä, jonka mukaan saman teollisuusalan työläiset kuuluisivat samaan liittoon riippumatta ammattinimikkeestä. Ammattiyhdistysliikkeen historianantukijoiden Pirjo Ala-Kapeen ja Marjaana Valkosen mukaan hyväksytyihin päätöksiin ei sisällynyt mitään todella ratkaisevaa. Ammattialoittain järjestäytyminen oli aikansa elänyt käytäntö jo mm. metalli-, paperi-, kutoma-, nahka-, ja kumi- ja vaatetusteollisuudessa. Joissakin ammattiryhmissä ”ammattikuntahenki” oli kuitenkin vahva. Sukeltajat, jalometallityöntekijät ja muurarit eivät suostuneet liittymään heille osoitettuihin liittoihin. Paikallistasolla ammatti säilyi järjestäytymisen perusteena vielä suuremmassa määrin kuin liittotasolla. Käsityö- ja muilla vastaavilla aloilla, joissa työ oli tilapäistä tai työläiset työskentelevät pieninä ryhminä, ei muodostettu perusjärjestöiksi työpaik-

Vuoden 1920 SAJ:n edustajakokoukseen osallistuneet naiset ovat kokoontuneet ryhmäkuvaan. Fiina Pietikäinen (istumassa toinen vasemmalta) osallistui vuoden 1920 toukokuussa järjestettyyn SAJ:n edustajakokoukseen Tehdas- ja sekatyöväen liiton edustajana. Kokouksessa Pietikäinen oli melko vaitonainen. Hän toi esille huolensa 8- tunnin työaikalain heikennyksistä ja kannatti sotaorpojen hyväksi järjestettyä keräystä. Lähde: Pöytäkirja Suomen Ammattijärjestön viidennestä edustajakokouksesta. Pidetty Helsingissä 25–29 p:nä toukok. 1920, 131, 142–144. Kuva: Työväen arkisto.

kajärjestöjä kuten teollisuudessa. Näillä aloilla perusjärjestöinä olivat edelleen ammattiosastot.⁷²¹

Pauli Kettunen on korostanut, ettei SAJ:n vuoden 1920 edustajakokouksen tekemää päätöstä tule tulkita pelkästään poliittiseksi sosialidemokraattien ja vasemmistosuunnan edustajien valtakysymykseksi, vaan järjestömuotokysymykseen liittyi toisaalta yleistyksiä erilaisista palkkatyöläiskollektiivisuuden kokemusyhetyksistä, toisaalta erilaisia johtopäätöksiä kansainvälisen poliittisideologisen tilanteen kehityksen seurauksista. Toimikunnan esittämän ja hyväksytyt ehdotuksen välisten erojen ei katsottu olleen kovin suuria. Muutamat sosialidemokraatit hyväksyivätkin Väisäsen ehdotuksen perusteella tehdyn päätöksen uusista järjestömuodoista. Edustajainkokouksessa oli myös useita edustajia, jotka eivät olleet tuolloin ehdottomasti kummankaan järjestömallin kannalla, vaan olivat tyytyväisiä edustajakokouksen enemmistön tekemään päätökseen, joka salli liitoille vapauden päättää monista käytännön asioista itsenäisesti.⁷²² Fiina Pietikäinen piti tärkeänä kunkin ammattialan edunvalvonnan realiteetit tunnustavaa organisaatiomallia. Hän mielsi liitot ja ammattiosastot oman alansa työläisten edunvalvonnan asiantuntijoiksi, joten näille tahoille tuli antaa tarvittava toimintavapaus järjestömuotokysymyksessä. Tehdas- ja sekatyöväen liiton edustaja Fiina Pietikäinen totesikin kokousväelle, että kyseessä on vasta periaate, ”joten itse kunkin liiton ja osastojen väliseksi asiaksi jää katsoa, mihin liittoon ne tahtovat yhtyä ja mihin ei”.⁷²³ Sosialidemokratistista työväenliikkeestä irtisanoutuneen Pietikäisen kommentista ilmenee myös, ettei järjestömuotopäätös ollut hänen(kään) kohdalla poliittinen päätös.

---

721 Suomen Ammattijärjestön kuudennen, Helsingissä toukokuun 21–25 p:nä 1923 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja, 202; Kertomus SAJ:n toiminnasta v. 1920, 39–41; Ala-Kapee ja Valtonen 1982, 501–508.

722 Kettunen 1986, 331, 343; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 504–505.

723 Suomen Ammattijärjestön kuudennen, Helsingissä toukokuun 21–25 p:nä 1923 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja, 203.

Ammattijärjestön aktiivit jatkoivat kiivassanaista keskustelua järjestömuodoista vuoden 1923 edustajakokouksessa. Vuoden 1923 edustajakokouksessa Fiina Pietikäinen kiinnitti järjestömuotokysymykseen paljon enemmän huomiota kuin edellisessä edustajakokouksessa, koska tällä kertaa kysymys kosketti myös työläisnaisia, joiden edustajaksi hän itsensä samaisti. Edellisessä edustajainkokouksessa hyväksytty teollisuusliittoperiaate ja liittojen yhdistyminen ei ollut toteutunut toivotulla tavalla. Ammattijärjestöön kuului vuonna 1923 peräti 22 jäsenliittoa, vaikka suosituksen mukaan niitä olisi pitänyt olla 17. Lisäksi jo alun perin teollisuusliittoperiaatteen vastaisesti perustettu Kolmiliitto oli tavoitteissaan epäonnistunut; työnantajaliittojen asema oli vankistunut valtaosan työtaisteluista päätyttyä työntekijöiden tappioksi. Vuoden 1923 edustajakokouksessa ehdoton enemmistö edustajista olikin valmis hyväksymään järjestömuoto- ja sääntövaliokunnan teollisuusliittoperiaatteen perustalle rakentuneen mietinnön, jonka mukaan Ammattijärjestöön kuuluisi uudelleenorganisoinnin jälkeen 12 liittoa. Tehty päätös merkitsi monien ammattialojen työntekijöiden edunvalvonnan organisoimista liittotasolla uudelleen. Edustajakokouksen päätös ei tyydyttänyt kaikkia edustajia.⁷²⁴

Monet ammattiopin suorittaneet työntekijät eivät olleet valmiita luopumaan omista liitoistaan, koska he eivät halunneet toimia samassa liitossa vähemmän koulutettujen ja alemman statuksen työntekijöiden kanssa. Ammattiylpeys oli 1900-luvun

---

724 Erityisesti valtion rautateiden ja konepajojen työläiset olivat vuoden 1920 edustajakokouksen päätöksen vastaisesti sinnikkäästi pitäneet kiinni oikeudestaan järjestyä omaan liittoonsa, eivätkä heidän edustajansa olleet valmiita taipumaan uusiin järjestömuoto-ohjeisiin myöskään vuoden 1923 edustajakokouksessa. Vuoden 1923 edustajakokouksen järjestömuoto- ja sääntövaliokunnan ehdotuksen mukaisesti teollisuusliittoperiaatteen edelleen penseästi suhtautuvat rautatietyöläiset olisi siirtymääjän jälkeen liitetty Kuljetustyöntekijäin liittoon, vaikka myös teollisuusliittoperiaatteen epäilevästi suhtautuneet Metalliteollisuusliiton jäsenliiton edustajat olisivat tämän ammattiryhmän edustajien jäsenyydestä olleet kiinnostuneita. Suomen Ammattijärjestön kuudennen, Helsingissä toukokuun 21–25 p:nä 1923 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja, 101–103, 118; Ala-Kapee ja Valkonen 1982, 700–702; Bergholm 1997, 47–48.

alkuvuosikymmeninä voimakkaasti sukupuoleen liittynyt ilmiö. Paremmiin palkatut ja ammattiopin suorittaneet työmiehet eivät halunneet entisiä Sekatyöväenliiton naisjäseniä omiin liittoihinsa. Pietikäinen vastusti työelämässä vaikuttanutta dikotomiaa, jonka mukaisesti ammattialan naisvaltaisuus itsestään leimasi työn statukseltaan vähempiarvoiseksi.⁷²⁵ Hän hyökkäsi kokouksen järjestömuotokeskustelussa harvinaisen suurin sanakääntein muurareita vastaan, jotka eivät halunneet perusteilla olleeseen Rakennustyöväen liittoon laastia kantaneita ulkotyöläisnaisia:

Sitten täällä on eräs naistyöläisryhmä: ulkotyöläisnaiset eli rakennustyöläisnaiset. Heillä ei ole edustajaa täällä. Minusta he kuuluvat rakennustyöläisten liittoon, vaikka muurarit eivät heitä siihen huoli. Minusta olisi muuten hauska nähdä tulevatko muurarit toimeen ilman naisia? Naiset ne ovat tähän asti passanneet muurarestareita, kantaneet heille raskaimmat taakat ja ihmisinä saaneet olla näiden mestareiden edessä vain ala-arvoisia! Mutta jos nyt mennään teollisuusliittomuotoihin, niin katson, että rakennustyöläisnaisten täytyy kuulua samaan liittoon kuin muurarien ja kirvesmiesten.⁷²⁶

Pietikäisen puheenvuoroa ei kokouksessa yksikään toinen edustaja kannattanut, joten hänen esittämistään ehdotuksista ei kokouksessa edes äänestetty.⁷²⁷ Fiina Pietikäisen toive rakennustyöläisnaisten liittamisestä Rakennustyöväen liittoon kuitenkin toteutui jo seuraavana vuonna, kun liitto perustettiin Helsingissä. Liiton edustajat päättivät ottaa jäsenikseen kaikki rakentamiseen ja sen oheistyöhön liittyvien alojen työläiset; myös rakennuksilla työskennelleet naiset ja aputyöläiset.⁷²⁸ Pietikäisen arvosteleamat muurarit eivät kuitenkaan suostuneet Rakennustyöväen liittoon yh-

---

725 Suoranta 2009, 55–69.

726 Suomen Ammattijärjestön kuudennen, Helsingissä toukokuun 21–25 p:nä 1923 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja, 120.

727 Suomen Ammattijärjestön kuudennen, Helsingissä toukokuun 21–25 p:nä 1923 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja, 120–121.

728 Helin 1998, 111; Oinonen 1982, 126.

tymään, vaan perustivat edustajakokouksen päätösten vastaisesti pelkästään oman alansa ammattilaisille tarkoitetun Muurarien liiton. Liiton historiategoksen kirjoittanut Jyrki Helin tulkitsee muurarien oman liiton perustamisen eron tekemiseksi suhteessa ammattitaidottomiin työntekijöihin.⁷²⁹

Fiina Pietikäisen harmiksi ammattiylpeys ja ammattistatukseen liittyneet tekijät toteutuivat myös naisvaltaisten liittojen rajanvedoissa. Edustajakokouksen järjestömuotokomitea oli tehnyt ehdotuksen, jonka mukaan Elintarviketyöntekijäin liitto ja Liike- ja taloustyöntekijäin liitto olisi tullut yhdistää. Komitea ehdotti, että uuteen liittoon tulisi kuulua kaikki elintarvikealojen työntekijät, tupakka- ja muiden nautintoainetehtaiden työläiset sekä pesijät, saunojen, kylpylaitosten ja sairashuoneiden työntekijät. Tämä ehdotus ei sopinut ilman vastalauseita kenellekään. Liikealan työntekijät eivät tahtoneet samaan liittoon ammattistatukseltaan vähempiarvoisten ravintola-alan työntekijöiden kanssa. Elintarviketyöläisten liiton edustajat vaativat puolestaan liiton jäsenluettelosta pois pesijöitä, silittäjiä, saunojen ja sairashuoneiden työntekijöitä.⁷³⁰ Fiina Pietikäisen pitkstä puheenvuorosta käy ilmi hänen näkemyksensä, jonka mukaan Elintarviketyöläisten liiton edustajien esitykseen vaikutti ylenkatse silittäjien, kylvettäjäiden ja pesijöiden työtä kohtaan. Tästä syystä hän kannatti silittäjien, kylvettäjäiden ja pesijöiden jäämistä ainakin tilapäisesti sekatyöläisiä edustaneeseen Kolmiliittoon:

Tämä Elintarviketyöläisten liitto on muuten semmoinen, johon on kaikki työntekijät koetettu sulloa huolimatta siitä, sovimmeko me kaikki siihen. Minä edustan joukkoja, jotka tyytyvät siihen, mikä katsotaan parhaaksi, mutta näen kuitenkin, että pesijät, kylvettäjät ja silittäjät eivät ole samanlaisissa töissä kuin elintarviketyöläiset. (Kokouksesta. Ovatko he sitten sahatyöläisiä?) Saha-työläisiäkö? Sen verran heillä on yhteistä sahatyöläisten kanssa, että he pesevät sahatyöläisten paidan niin kuin liiketyöläistenkin paidan; pesevät sahatyöläisen nahan niin kuin liiketyöläisten na-

---

729 Helin 1998, 92.

730 Hentilä 2007, 36; Oinonen 1980, 125–126.

han! Minä ainakin toivoisin, että nämä työläiset annettaisiin olla siinä liitossa, jossa he nyt ovat, koska ne itse haluavat siinä olla, nimittäin Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväen liitossa. Jos tulevaan edustajakokoukseen mennessä heille löydetään jossakin parempi paikka, niin sittenpäähän siitäkin päätettäköön. *Ja koska näitä työläisiä ei huolita elintarveteollisuustyöläisten joukkoon, niin mitäpä syytä on tehdä edelleen tarjouksia.*(kursivointi TU)⁷³¹

Järjestömuotokomitean ehdotus elintarviketyöläisten ja liike- ja taloustyöntekijöiden liiton perustamisesta toteutui siltä osin, että uuteen liittoon laskettiin kuuluneeksi myös myös pesijät, silitäjät ja kylvettäjät. Helsingin liiketyöntekijöiden ammattiosaston aloitteesta liiketyöntekijät tosin irtaantuivat nopeasti yhteisestä naisvaltaisesta palvelualan liitosta omaksi liitokseen, Suomen Liiketyöntekijäin liitoksi. Vuonna 1924 perustettu Liiketyöntekijäin liitto jäi heikoksi, koska yksityiskauppiaiden työntekijät eivät joko työnantajien painostuksesta tai omista ideologisista näkemyksistään johtuen halunneet olla tekemisissä työväenjärjestöjen kanssa.⁷³² Vuonna 1924 aloitti toimintansa myös Ravinto- ja nautintoainetyöväen liitto, jonka liittotoimikuntaan Fiina Pietikäinenkin tuli valituksi. Vastoin Fiina Pietikäisen ennako-oletuksia ainakaan ammattiliiton toimikunta ei suhtautunut köyhiin kylvettäjänaisiin väheksyvästi.⁷³³ SKP:n toimintakäytäntöihin kielteisesti suhtautunut Pietikäinen ei kuitenkaan vankasta kokemuksestaan huolimatta ollut kaikkien liiton aktiivien mieleen. Häntä ei esimerkiksi valittu liiton edustajaksi SAJ:n edustajakokoukseen vuonna 1926. Naisvaltaisen liiton ainut naisedustaja kyseisenä vuonna oli SKP:n aktiivijäsen Sandra Lehtinen.⁷³⁴

---

731 Suomen Ammattijärjestön kuudennen, Helsingissä toukokuun 21–25 p:nä 1923 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja, 119–120.

732 Hentilä 2007, 36–37.

733 Ammattiliiton pöytäkirjoista ei ainakaan ilmene Pietikäisen epäilemää väheksyvää suhtautumista. KA Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton liittotoimikunnan pöytäkirjat 1926–1927; TA Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton liittotoimikunnan pöytäkirjat 1928.

734 Oinonen 1980, 142; Saarela 1993, 35.

Fiina Pietikäinen ei hyväksynyt ammattiopin suorittaneiden työläisten tarvetta erottautua muista työläisistä myöskään johtamissaan ammattiosastoissa. Tämä käy ilmi jo vuonna 1909, jolloin Silittäjäin ammattiosasto velvoitti hänet alustamaan Sosiaalidemokraattisen naisliiton edustajakokouksessa aiheesta: ”Mitä olisi tehtävä, että saataisiin oppiaika naisten ammattialoilla vastaamaan tarkoitustaan?” Helsinkiläisten silittäjien ja ammattiyhdistysliikeaktiivi Fiina Pietikäisen näkemykset keinoista edistää silittäjien työ- ja palkkaehtoja eivät ilmeisesti kuitenkaan olleet yhtäläiset. Pietikäinen ei pitkän ammattiopin suorittaneiden silittäjien mielipiteiden vastaisesti kokenut kuukauden ”pikakoulutuksen” läpikäyneiden ammatinharjoittajien toimintaa kovin suurena ongelmana.⁷³⁵ Hän toi tosin *Työläisnainen*-lehdessä julkaistussa alustuksessaan selvästi esille lyhyen koulutusjaksoon liittyneitä puutteita esittämällä sen kielteisiä seurauksia mm. ammattitaidolle. Hän myös vaati oppilaillekin säännöllistä, oppiajan pituuden mukaan porrastettua palkanmaksua siten, että koke-

735 Useita helsinkiläisiä järjestäytyneitä silittäjiä huolestutti silittäjän ammatin arvostuksen lasku, joka johtui siitä, että ammattia harjoittivat vain kuukauden tai kahden mittaisen koulutuksen läpikäyneet silittäjät. Lyhyt oppimisyksikkö johtui siitä, ettei useimmilla silittäjäoppilailla ollut taloudellisia mahdollisuuksia opiskella; oppilaat eivät yleensä saaneet palkkaa tai ansaittu palkka ei riittänyt elantoon. Lyhyitä ammattiinoppimisyksiköitä selitettiin myös työnantajien ahneudella. Silittäjäin ammattiosaston jäsenet syyttivät työnantajia siitä, että he teettivät oppilailla paljon työtä lähes ilmaiseksi, mutta opettivat heille vain perustaidot. Ammattitaidostaan ylpeät silittäjät olivat sitä mieltä, että ammattiin oppimisyksikkö olisi tullut olla huomattavasti pidempi. Monet Silittäjäin ammattiosaston pitkän ammattiopin suorittaneet jäsenet olivat ilmeisen huolestuneita oman työnsä arvon laskusta. Ammatillaisen palveluksessa ja ohjauksessa suoritettu pitkäkestoinen ammattiopetus oli Suomessa yleinen keino erottautua muista työläisistä ja nostaa oma statusaan ammatillisena. Myös järjestäytyneet ompelijat kokivat suureksi ongelmaksi alansa oppimisyksikkönsä lyhyden. Jo ns. wrightiläisellä kaudella Helsingin Työväenyhdistyksen yhteyteen perustettu ompelijoiden ammattiosasto toivoi, että oppiaika kestäisi vuoden. Ammattityömiesten ammattiyhdistykset eivät tyytyneet toiveiden kirjaamiseen; käsityö- ja rakennusalalla yleistyivät 1900-luvun alkuvuosina työehtosopimukset, joihin sisältyi erillinen oppilastariffi, jossa määriteltiin laajasti oppilassuhteet ja -palkat. *Työläisnainen* 19.8.1909, 243; Oittinen 1989, 65; Teräs 2001b, 16, 22.

neemmat oppijat saivat enemmän palkkaa kuin vasta koulutuspaikassa aloittaneet. Pitkän alustuksensa lopuksi hän kuitenkin muokkasi ponnet käsittelemään naisten ammatilliseen agitaatioon keskittyneen, ”naisagitatsioonitoimiston” perustamista. Tämä Pietikäisen ja Haapalaisen yhteishanke oli Pietikäiselle vuonna 1909 ilmeisesti hyvin tärkeä. SAJ:n edustajakokous oli vain muutamaa viikkoa aiemmin hylännyt aloitteen, joten Pietikäinen etsi Naisliiton edustajilta turhaan tukea hankkeelleen. Muiden edustajien mielestä ”naisagitatsioonitoimisto” kuului kuitenkin ammattijärjestöille. Anni Huotari huomauttikin Pietikäistä erikseen siitä, ettei hänen alustuksensa käsitellyt naistyöläisten ammattioaloja.⁷³⁶ Pietikäisen valitsema tapa pyrkiä saamaan tukea hänelle itselleen hyvin tärkeään ”naisagitatsioonitoimisto”-hankkeeseen paljastaa, ettei ammattiosaston edustaja ollut valtakunnallisissa kokouksissa pelkästään osastonsa ”viestinviejä”, vaan hänellä oli oikeus poiketa osaston hänelle antamasta edustustehtävästä. Fiina Pietikäisen alustus paljastaa myös hänen varauksellisen suhtautumisensa ammattiopin kautta rakentuneeseen ammattikunnon kunniaan. Fiina Pietikäiselle työväenliike oli kollektiivi ja työläisten keskinäisten hierarkioiden korostuminen oli yhteisöllisyyttä uhannut riskitekijä. Tässä suhteessa hän erosi varsinkin monien käsityöalojen ammattiosastojohtajista, jotka kokivat ammattiopin kautta rakennetun ammattistatuksen vaalimisen tärkeäksi edunvalvontakäsymykseksi.⁷³⁷

8.3 Vaikea naispalkkakysymys

Fiina Pietikäinen vaikutti ammattiyhdistysliikkeessä ajanjaksona, jolloin naisten ja miesten palkkaerot olivat huomattavia. Työläisnaiset ansaitsivat keskimäärin 50–60 prosenttia miesten palkkatasosta. Työelämän historiaa käsitelleissä tutkimuksissa

---

736 Pöytäkirja Sosialidemokratisen Naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5, 6 ja 7 päivinä syyskuuta 1909, 73; *Työläisnainen* 19.8.1909, 242–243. Naisagitatsioonitoimistosta ks s. 146–153.

737 Teräs 2001b, 14–23.

naisten matalapalkkaisuutta on selitetty mm. miesten tekemien töiden fyysisyydellä, naistyöläisten ammattitaidon puutteella ja perhesyillä. Nämä syyt eivät kuitenkaan aukottomasti riitä selityksiksi naisten miehiä heikommalle palkkaukselle.⁷³⁸ Monissa työpaikoissa naistyöläiset tekivät raskaimmat ja likaisimmat työt; rakennuksilla naiset kantoivat muurareille tiili- ja laastikuormia ja satamissa naisten tekemät siivous-, säkitys- ja lapiotehtävät vaativat paljon voimaa. Aikakauden miestyöntekijät olivat keskimäärin paremmin koulutettuja kuin naistyöläiset, mutta myös ammattiopin suorittaneet naiset ansaitsivat selkeästi vähemmän kuin samaa työtä tehneet miestyöläiset.⁷³⁹

Naisten ja miesten palkkaeroa on selitetty myös naisten lasten syntymästä ja hoidosta johtuneen vähäisemmän työaikakertymän perusteella. Suomalaisessa työväenkulttuurissa perheenäitien työssäkäynti oli kuitenkin melko yleistä. Jo niinkin varhain kuin vuonna 1913 teollisuuden työntekijöistä lähes 30 prosenttia oli naisia. Näin korkea prosenttiluku merkitsee, että osa teollisuudenkin naistyöläisistä oli perheellisiä. Esimerkiksi yli puolella sahateollisuuden ja hieman yli kolmanneksella mekaanisten työpajojen naistyöläisistä oli lapsia.⁷⁴⁰

Myös rakennusalalla työskenteli 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa paljon naisia. Rakennusalan työehtoja kyseisenä ajankohtana tutkinut Matti Hannikainen jakaa rakennustyömaiden työntekijät viiteen ryhmään: maalareihin, muurareihin, kirvesmiehiin, aputyöntekijöihin ja naisiin. Viimeksi mainittu ryhmä ei luonnollisesti ollut ammattiryhmä, vaan se koostui ammattioppia suorittamattomista naispuolisista aputyöntekijöistä kuten siivoajista ja laastinkantajista. Myös aputyöntekijät olivat ammattioppia suorittamattomia heikosti palkattuja työläisiä, mutta he erosivat ”naisista” siten, että he olivat miespuolisia sekatyö-

---

738 Schybergson 1977, 21; Lähteenmäki 1997, 74–79; Suoranta 2009, 94–95; 266–268.

739 *Tähkä* 3/1925, 6–7; *Tähkä* 1928, 3; Suoranta 2009, 86–89. Teräs 1999, 275–277.

740 Hjerpe 1977, 15; Schybergson 1977, 4.

läisiä.⁷⁴¹ Heillä oli sukupuolestaan johtuen mahdollisuus nousta arvostettuun ja hyvin palkattuun ammattityömiesten ryhmään. Sen sijaan ajatus naispuolisesta muurarista tai kirvesmiehestä oli 1920-luvun Suomessa absurdi.

Naisten ja miesten palkkaerojen historiaa tekstiiliteollisuudessa 1900-luvun alkuvuosikymmenillä tutkinut Anu Suoranta on tutkimuksessaan päätenyt tulkintaan, jonka mukaan sukupuoli (naisuus) itsessään oli riittävä peruste heikkoon palkkaukseen. Naisten työt luokiteltiin useilla aloilla seka- tai aputoiksi, vaikka valtaosa työntekijöistä olisi ollut naisia. Suoranta on tutkimuksessaan ottanut kantaa myös perhepalkkailmiöön ja esittänyt käänteisen tulkinnan, jonka mukaan juuri sukupuoleen sidottu palkkahierarkia olisi johtanut mieselättäjyyteen eikä päinvastoin. Suorannan mukaan sukupuolisidonnaisen palkkauksen institutionalisoimiseen osallistuivat myös ammattiliitot hyväksyessään työehtosopimuksia, joissa saman ammattialan työntekijöillä oli sukupuolesta johtuen erisuuruinen palkka.⁷⁴²

Suoranta ei tutkimuksessaan käsittelyt ammattiyhdistysliikkeessä 1900-luvun alussa vaikuttaneiden naisten näkemyksiä sukupuolisidonnaisesta palkkauksesta. Esimerkiksi Fiina Pietikäisen toimijuus tuo naispalkkausta käsittelevään tutkimuskysymykseen mielenkiintoisia näkökulmia. Pietikäinen oli naisammattiyhdistysaktiivi, joka toimi pienituloisempien työläisnaisten palkkauksen ja työehtojen kehittämiseksi. Hän oli luonteeltaan sanavalmis ja voimakastahtoinen. Pietikäinen oli varmasti tietoinen naistyöläisten heikon palkkauksen aiheuttamista huolista; erityisesti yksin perhettään elättäneet työläisnaiset kärsivät taloudellisesta epävarmuudesta, usein myös konkreettisesta nälän tunteesta. Fiina Pietikäisen olisi siis voinut olettaa liittotoimi-

---

741 Hannikainen 2004, 110–117.

742 Suoranta 2009, 92, 269. Suoranta ei tutkimuksessaan hyödynnä ruotsalaisen sosiologin Yvonne Hirdmanin sukupuolijärjestelmäteoriaa, vaikka hänen tutkimustuloksensa vastaavat Hirdmanin näkemystä sukupuolidentiteetistä, jonka mukaan naisten työt ja vastualueet ovat hierarkisesti miestä alempiarvoisia kulttuurista tai aikakaudesta riippumatta. Hirdman 1988, 50–51.

kuntien kokouksissa ja työväenlehdissä innokkaasti vastustaneen naistyöläisten miehiä selkeästi pienempiä palkkoja. Pietikäinen ei kuitenkaan säilyneiden lähteiden perusteella vaatinut vanhan työväenliikkeen aikana samasta työstä samaa palkkaa sukupuoleen katsomatta, vaikka vaatimuksia tasa-arvoisen palkkauksen puolesta esitettiin Suomessa jo 1800-luvun lopulla.⁷⁴³ Selityksiä on etsittävä aikakauden työtehtävien sukupuolisidonnaisuudesta ja työmarkkinoiden palkanmuodostuksen realiteeteista.

Ensinnäkin monet ammatit olivat 1900-luvun alkuvuosikymmenien Suomessa vain ja ainoastaan naisten tai miesten ammatteja. Kylvettäjinä, pyykinpesijöinä, silittäjinä tai ompelijoina ei toiminut lainkaan miehiä; naiset eivät puolestaan työskennelleet rakennuksilla tai metalliteollisuudessa ammattioppia vaatineissa tehtävissä kuten muurareina tai valajina.⁷⁴⁴ Perinteisesti ”vain” naisten töiksi miellettyihin tehtäviin liittyi heikko palkkaus ja ammatin alhainen status. Ompelutyön sukupuolittunutta työnjakoa maaseudulla tutkinut Riitta Oittinen on todennut, että naiskäsitöiksi miellettyä kudontaa ja ompelua ammatikseen tai työkseen harjoittaneet miehet olivat halveksittuja ”kummajaisia”. Alan naisvaltaisuus siis jo riitti karkottamaan miehet ”akkojen” töiksi mielletyistä ammateista.⁷⁴⁵ Fiina Pietikäisen ei kylvettäjien ja silittäjien edunvalvojana ollut siis tarpeellista pohtia naisten miestyöläisiä heikompa palkkausta, koska näihin aliarvostettuihin ammatteihin eivät miehet leimaantumisen vuoksi hakeutuneet.

Toinen Fiina Pietikäisen vaitonaisuutta sukupuolisidonnaisessa palkkauskysymyksessä selittävä piirre on aikakauden yhteiskunnassa vaikuttanut perhepalkkajärjestelmä, joka vaikutti myös Pietikäisen toimijuuden ehtoihin. Varsinkin työläisäitien palkkatyö oli vastoin 1900-luvun alussa koko läntisessä Euroopassa

---

743 Suoranta 2009, 92.

744 Esimerkiksi Helsingin Työväenyhdistyksen ammattiosastoista noin kolmannes oli lähes kokonaan tai kokonaan vain joko naisten tai miesten ammattiosastoja. Ks Helsingin Työväenyhdistyksen toimintakertomukset 1900–1930; Heikkinen 2004, 184–187.

745 Oittinen 1999, 54.

vallinnutta yleistä näkemystä, jonka mukaan perheenelättäjä oli mies, jonka elatusvastuun tuli ilmetä palkkauksen tasossa. Tällä työelämän tutkijoiden perhepalkkajärjestelmäksi kutsumalla käytännöllä perusteltiin miesten oikeus naisia parempaan palkkaukseen siitakin huolimatta, että kaikki aikalaiset tunsivat useita naimattomia äitejä ja leskiä, jotka elättivät yksin lapsiaan. Moni avioliitossa elänyt perheenäitikin teki säännöllistä palkkatyötä miehensä työttömyyden, työkyvyttömyyden tai juoppouden takia. Myös suurperheiden elatus edellytti usein molempien puolisoiden työssäkäyntiä. Aikakauden perhekäsitys oli ydinperhettä laajempi ja lapsettomatkin naiset vastasivat usein iäkkäiden vanhempiensa tai sukulaislastensa elatuksesta.⁷⁴⁶

Fiina Pietikäisen vaitonaisuus naisten palkkauskysymyksen suhteen johtui osittain myös siitä, että hän periaatteessa kannatti perhepalkkaperiaatteen mukaista perheenisän velvollisuutta elättää vaimo ja alaikäiset lapset. Tällöin perheenäiti olisi voinut paremmin keskittyä paitsi lasten- ja kodinhoitoon myös yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Naisliiton vuoden 1909 edustajakokouksessa Lahdessa Fiina Pietikäinen väitteli naisten palkkatyöstä kansakouluopettaja Hilja Pärssisen kanssa, joka kannatti naisten oikeutta/velvollisuutta osallistua työelämään. Mielipiteenvaihto käynnistyi Fiina Pietikäisen luettua kokoukselle ponnet, jotka hän oli kirjoittanut aiheesta *Miten saataisiin enempi aikaa perheenäidin henkiseen kehitykseen?* Pietikäinen vaati ensimmäisessä ponnessaan, että perheen äideille on selitettävä ”kapitalistisen tuotantotavan turmiollisuutta ... sekä teroitettava yhteenliittymisen ja järjestäytymisen suurta, parantavaa merkitystä.”⁷⁴⁷ Toisessa ponnessa ilmeni kiireisen ja työn rasittaman perheenäidin oma elämäkokemus. Pietikäinen ehdotti, että:

Koska työläisäitien henkinen kehitys riippuu taloudellisen aseman parantamisesta, on heille selvitettävä ammatillisen järjestäytymisen tärkeyttä, jonka kautta saadaan lyhyempi työaika ja

746 Hentilä 1999, 114; Lähteenmäki 1997, 29–34, 258–265.

747 Pöytäkirja Sosialdemokraattisen Naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5, 6 ja 7 päivinä syyskuuta 1909, 5.

Kansakouluopettaja Hilja Pärssinen (o.s. Lindgren, 1876–1935) oli pitkäaikainen sosialidemokraattinen kansanedustaja, puhuja ja runoilija (taiteilijanimi Hilja Liinamaa). Kielitaitoisena ja lahjakkaana kynäkäyttäjänä hän ylläpiti pitkään myös Työläisnaisliiton suhteita ulkomailla. Fiina Pietikäistä ja Hilja Pärssistä yhdisti into kehittää perhelainsäädäntöä ja naisen asemaa, vaikkakin naisten taustat olivat erilaisia. Pastoriperheen tyttärenä Pärssinen ei ollut kärsinyt itse puutetta. Hilja Pärssiselle ja hänen puolisolleen kansakouluopettaja Jaakko Pärssiselle ei syntynyt lapsia, vaan he adoptoivat kypsällä iällä kaksi tyttöä. Työ kansakouluopettajana oli Hilja Pärssiselle kutsumusammatti, joten hän suhtautui Fiina Pietikäisestä poiketen kielteisesti perhepalkkakäytäntöön ja vaati jo vanhan työväenliikkeen aikana naisten vapauttamista kodinhoidosta palkkatyölle. Taiteellisesti lahjakkaan ja sosialistiseen ihanneyhteiskuntaan uskoneen Hilja Pärssisen elämän ehtoopuoli oli täynnä katkeroittavia vastoinkäymisiä. Hän toimi sisällissodan aikana kansanvaltuuskunnan jäsenenä, minkä johdosta hänet tuomittiin pitkään vankeusrangaistukseen. Vankilasta vuonna 1923 vapautunut Pärssinen kärsi työttömyydestä, avio-ongelmista ja rintasyövästä, johon hän menehtyi vuonna 1935. Lähde: Oikarinen 1997, 126–141. Kuva Punaset I 1907–1909, 58.

perheen isälle riittävä palkka työstään joka helpottaa äidin ansio-työtä, jolloin hänelle jää mahdollisuutta henkiseen kehitykseen.⁷⁴⁸

Fiina Pietikäisen vähäiseltä vaikuttanut innostus toimia naisten ja miesten tasa-arvoisen palkkauksen puolesta saattoi siis osittain johtua hänen omasta elämäkokemuksestaan juontuneesta myönteisestä suhtautumisesta perhepalkkakäytäntöä kohtaan. Pietikäinen oli energinen nainen, mutta oletettavasti suurperheen äiti, joka osallistui aktiivisesti sekä työväenliikkeen toimintaan että perheen elatukseen, tunsii ajoittain voimakastakin väsymystä. Fiina Pietikäinen ei vastustanut äitien työssäkäyntiä, mutta erilaisesta taustasta johtuen hänen näkökulmansa asiaan oli erilainen kuin Pärssisen.

Hilja Pärssinen vastusti Fiina Pietikäisen toista pontta, koska hänen mielestään ainoastaan sosialismi voi nostaa äitien asemaa. Perhepalkkajärjestelmää vastustanut Pärssinen oli niitä harvoja suomalaisnaisia, jotka pyrkivät jo vanhan työväenliikkeen aikana etsimään keinoja, joiden avulla naiset saattoivat väsymättä yhdistää palkkatyön ja perheenäitiyden. Pärssisen aikakauteensa nähden hyvinkin radikaaleja ajatuksia selittää se, että hänellä oli kansakoulunopettajana etuoikeus toimia kutsumusammattissa. Pärssinen selkeästi kannatti myös äitien oikeutta osallistua palkkatyöhön, joskin hänen mukaansa naisia tuli suojella erityisesti yötyön vaaroilta. Hän vaati yhteiskunnan aktiivista osallistumista kodin- ja lastenhoitoon, jotta perheellinenkin nainen voisi osallistua työelämään, eikä olisi niin tiukasti sidottu kotiin ja lapsiin. Vasta työelämän myötä naisella oli mahdollisuus nousta yhteiskunnalliselta asemaltaan miehen vertaiseksi.⁷⁴⁹ Pärssisen suunnitelmat keskuskeittiöistä, ensikodeista ja lasten päiväkodeista keinoina helpottaa äitien asemaa ja työssäkäyntiä ennakoivat jopa nykyistä hyvinvointiyhteiskuntaa. Valtaosalle sosialidemokraattisista naisista palkkatyö merkitsi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä raskasta raatamista pienellä palkalla ja myös yleensä vain

---

748 Pöytäkirja Sosialdemokraattisen Naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5, 6 ja 7 päivinä syyskuuta 1909, 5–6.

749 Koivunen 1998, 43–45.

naisten vastuulla olevan lasten- ja kodinhoidon laiminlyömistä. Tästä syystä Fiina Pietikäinen ei kokenut perheenäidin työntekoa positiiviseksi asiaksi. Pietikäisen ponsissa ilmenee, että hän kokouksen enemmistön mukaisesti oli sitä mieltä, että ainakin pienten lasten äideillä tuli olla **oikeus** keskittyä lastensa hoitoon ja itsensä sivistämiseen.⁷⁵⁰

Fiina Pietikäinen eli yhteiskunnassa, jossa miesten ”kuului” ansaita paremmin kuin naisten. Näkemys naisten miehiä heikomman palkkatason ”luonnollisuudesta” oli universaali ilmiö vielä toisen maailmansodan jälkeisessä Euroopassa. Esimerkiksi Iossa-Britanniassa ja Espanjassa tehdastyönantajat irtisanoivat 1800-luvun alusta lähtien miestyöntekijät ja palkkasivat tilalle edullisempaa naistyövoimaa. Tästä johtuen miesammattiyhdistysaktiivit suhtautuivat monissa maissa kielteisesti naistyöntekijöihin ja pyrkivät estämään naisilta pääsyn tiettyihin ammatteihin ja varsinkin ammattiopintoihin. Ammattiyhdistysliikkeen jäsenistä valtaosa ja johtajista lähes kaikki olivat miehiä. Ammattiyhdistysliikkeen miesenemmistö oli työelämän historiaa tutkivan Paul Johnson mukaan tekijä, joka osaltaan selittää ammattiyhdistysliikeaktiivien pyrkimyksen parantaa erityisesti miestyöntekijöiden palkkausta.⁷⁵¹ Sen sijaan Suomessa miesammattiyhdistysaktiivit eivät joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta pyrkineet syrjäyttämään naisia työelämästä, koska he tiesivät, että naisten palkkatyö oli työläisperheiden toimeentulon kannalta välttämättömyys. Tämä tendenssi oli paljon yleisempi naapurimaa Ruotsissa, jossa yleinen elintaso oli hieman Suomea korkeampi ja ammattijärjestöjen jäsenistä prosentuaalisesti pienempi osa oli naisia. Tutkija Anu Suoranta on todennut, että naisten osuus teollisuuden työvoimasta jatkoi tasaista kasvuaan jopa 1930-luvun lamavuosien aikana. Varsinkin naimisissa olleiden naisten rooli perheiden elättäjänä vaikuttaa Suomessa 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun lopulla jopa korostuneen, vaikka muualla Pohjois- ja

---

750 TU: Valborg Reuterlindin haastattelu kesällä 2004; Pöytäkirja Sosialdemokraattisen Naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5, 6 ja 7 päivinä syyskuuta 1909, 64.

751 Gálvez-Munòz 2004, 201–205; Johnson 2004, 229–237.

Länsi-Euroopassa aviovaimoja painostettiin luopumaan työpai-koistaan työttömien perheenisien hyväksi. Suomalaiset työnantajat palkkasivat vaikeassa taloustilanteessa mieluummin edullista naistyövoimaa tehtäisiinsa, eikä ammattiyhdistysliike aktiivisesti vastustanut tätä kehitystä.⁷⁵² Suomalaiset ammattiyhdistysliikkeen aktiivit eivät siis 1920- ja 1930-luvuilla aktiivisesti vastustaneet naistyövoimaa, mutta toisaalta he eivät myöskään nostaneet näkyvästi esille tasa-arvoisen palkkauksen vaatimusta.⁷⁵³

Fiina Pietikäiselle olisi tarjoutunut mahdollisuus ottaa kantaa naispalkkaluokkien poistamiseksi esimerkiksi silloin, kun liittotoimikunnat tekivät päätöksiä työehtosopimusehdotuksista ja osastojen lakkoluvista. Paikallisten osastojen oli keskitetyn ammattijärjestöorganisaation periaatteiden mukaisesti toimitettava liittojen toimikunnille palkankorotusvaatimukset ja lakkoesitykset ennen kun osastot saivat esittää ne työnantajille. Muussa tapauksessa paikallisosastojen oli sääntöjen mukaan turha toivoa liitolta lakkoavustusta. Kolmiliiton liittotoimikunnan 1920-luvun alussa tekemistä päätöksistä ilmenee, ettei kaikkia osastoja kohdeltu tässä suhteessa tasapuolisesti, vaan vielä vuonna 1922 Kolmiliiton liittotoimikunta tuki taloudellisesti vähintään kahdeksaa työläisten palkankorotusvaatimusten vuoksi käynnistynyttä hyökkäyslakkoa sekä neljää työntekijöiden irtisanomisista ja/tai palkanalennusvaatimuksista käynnistyneitä työtaistelutoimpiteitä. Lisäksi ilman liiton hyväksyntää käynnistyneitä lakkoja oli vuosikertomuksen mukaan seitsemän, joista valtaosa tapahtui Pohjois-Suomen sahoilla. Sahojen ammattiosastot eivät alistuneet noudattamaan liiton ohjeita, mutta näitäkin työtaisteluja Kolmiliiton liittotoimikunta tuki vähintäänkin järjestämällä neuvotteluja työnantajien ja työntekijöiden kesken.⁷⁵⁴

---

752 Carlsson 1986, 23; Suoranta 2002, 121, 124.

753 Suoranta 2009, 88 264–265.

754 Esimerkiksi vuoden 1922 toukokuussa Varkaudessa A. Ahlströmin osakeyhtiön ”taaplaajat” eivät suostuneet taipumaan paikallisen keskusneuvoston yhteiseen palkankorotusesitykseen, vaan vaativat omana ryhmänään 25 prosentin korotusta palkkoihinsa. Tehtaan johto ei palkankorotukseen taipunut, vaan irtisanoi ”taaplaajat” ja ilmoitti, että jos näiden tilalle

Kolmiliiton toimikunta päätyi aivan erilaiseen päätökseen Tainionkosken rullatehtaan naistyöläisten palkkakysymyksessä vuoden 1922 syksyllä. Naistyöläiset olivat työnantajaltaan Tornator-yhtiötä vaatineet 1,50 markan tuntipalkkoihinsa 30 pennin korotusta. Työnjohto ilmoitti kuitenkin suostuvansa vain 10 pennin korotukseen, mikä ei tehtaan 80 naistyöläiselle riittänyt. Tämän vuoksi tehtaan johto irtisanoi kaikki naistyöläiset, jotka virkavalta lisäksi tehtaan johdon kehotuksesta pidatti illalla korpilakon järjestämisestä. Tornator-yhtiö ei löytänyt naisvaltaiselle alalle korvaavaa työvoimaa, joten yhtiö päätti 14 päivän kuluessa irtisanoa myös tehtaan miestyöläiset. Kolmiliiton toimikunta päätti ettei ”sen luvalla voida julistaa tyttöjen rettelön alaista työmaata lakkoon”, vaikka kaikki naistyöläiset olivat taistelun jatkamisen kannalla. Paikalle lähetettiin Kolmiliiton puheenjohtaja Kankari, jonka neuvottelujen johdosta työläiset saattoivat palata tehtaalle töihin. Naisten oli tyydyttävä vain 10 pennin päiväkorotuksiin.⁷⁵⁵

---

ei saada uusia työläisiä, sanottaisiin kaikki työläiset irti. Kolmiliiton toimikunta paheksui kirjeessään ”taaplaajien” toimintaa, mutta päätti kuitenkin tukea palkkataistelua ja julistaa tehtaan lakkotilaan. Toimikunnan antaman määräyksen mukaisesti työläisillä ei ollut oikeutta hankkiutua Ahlströmin palvelukseen entisillä palkkaehdoilla. Toimikunnan päätöksen seurauksena liitto ajautui kalliisiin lakkotoimiin ja lopulta lakko oli pakko päättää heinäkuun 7. päivä työläisten täydellisellä tappiolla. Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta vuonna 1922, 37–51.

755 TA Saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 31.8.1922, 4. pyk.; Kertomus SAJ:n toiminnasta vuodelta 1922, 50. Miesvaltaisissa ammattiliitoissa kuten Kolmiliitossa mahdollisesti 1920-luvulla vallalla ollutta käytäntöä suhtautua ankarammin naisvaltaisten ammattiosastojen edustajien aloitteisiin on liittotoimikuntien pöytäkirjojen perusteella kattavasti hankala toteennäyttää, koska vain joidenkin päätösten kohdalla sihteeri on kertonut päätökseen johtaneen asian esittelystä ja keskustelusta tarkemmin. Pöytäkirjoista ei myöskään ilmene ammattiosastojen sukupuolijakauma. Ammattiyhdistysliike oli 1920-luvulla paikallinen ja heikko edunvalvontataho, joten tarkka analyysi ammattiyhdistysliikkeen aktiivien kyvystä ja tahdosta edesauttaa naistyöntekijöiden palkankorotuspyrintöjä edellyttäisi järjestäytyneiden työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin perehtymistä paikallistasolla.

Fiina Pietikäinen ei kokouksissa kiinnittänyt huomiota Kolmiliiton liittotoimikunnan lakkolupakäytännöissä ilmenneeseen epäjohtonmukaisuuteen, johon liittyi selvä sukupuolittunut leima. Mahdollisesti Pietikäisen linjaukseen vaikutti hänen asemansa varajäsenenä. Tämä syy ei kuitenkaan yksinään riitä selttämään Pietikäisen vaikenemista sukupuolittuneeseen palkkaukseen liittyneissä kysymyksissä. Pietikäinen ei Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton toimikunnan vakinaisenakaan jäsenenä nostanut esiin kysymystä naispalkoista. Tämä käy konkreettisesti ilmi Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton päätöksestä kieltää Riihimäen ja Hyvinkään ammattiosastojen naisleipureiden palkankorotusesitykset vuoden 1926 keväällä.

Riihimäen ja Hyvinkään ammattiosastot pysyivät vuoden 1926 keväällä liittotoimikuntaa hyväksymään työehtosopimuksen, jossa naisleipureiden kuukausipalkkoja olisi nostettu 50 markalla ja miesleipurien 40 markalla, kolmannen vuoden oppilaiden kohdalla osastot esittivät naisille 87, 5 markan ja miehille 61 markan korotusta.⁷⁵⁶ Liittotoimikunta kielsi osastoa esittämästä paikkakunnan työnantajille työehtosopimusmallia, koska:

alimmat palkkavaatimukset olivat asetetut huomattavan korkeiksi, korkeimmiksi mitä esim. Helsingin leipurien sopimuksessa on. Varsinkin oli naistyöläisten palkat asetettu huomattavan suuriksi entiseen sopimukseen verrattuna...Kun näin karkean korotuksen läpiviemisellä, varsinkin Elantolan liikkeissä Riihimäelle, jossa työskentelee pääosissa naistyöläisiä, olisi mahdotonta, niin oli allekirjoittanut tästä osastolle huomauttanut, ilmoittaa samalla, että liittotoimikunnalla ei ole sopimuksen irtisanomista vastaan muistuttamista, mutta osasto on ennen kuin sopimusehdotus työnantajille esitetään tarkistettava näitä palkkavaatimuksia ja esitettävä ne tarkistettuna uudelleen liittotoimikunnan hyväksyttäväksi. Sen jälkeen vasta voidaan sopimusehdotus työnantajille jättää. Lyhyen keskustelun jälkeen hyväksyttiin allekirjoittaneen [V. Viitasen] toimenpiteet asiassa.

---

756 KA Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton liittotoimikunnan ptk 5.3.1926, 8. pyk.

Kyseisessä kokouksessa liittotoimikunnan naisjäsenet muodostivat enemmistön, mutta tästä huolimatta työväenliikkeen vasemmistoon lukeutuneet työväenliikkeen pitkäaikaiset aktiivit Fiina Pietikäinen, Sandra Lehtinen, Sanni Kivilehto, Fanni Airaksinen, Alma Kuusisto ja Olga Kajander, eivät kritisoinet sihteeri Vilho Viitassen päätöstä kieltää Riihimäen ja Hyvinkään osastoja esittämästä naisleipureille ja naispuolisille alan oppilaille miesleipureita ja -oppilaita korkeampia palkankorotuksia. Ravinto- ja nautintoainetyöväenliiton toimikunnan pöytäkirjatkkelmasta ilmenee konkreettisesti, että naistyoäläisten miehiä heikompi palkkaus oli aikakauden työmarkkinoiden toimintaan olennaisesti liittynyt rakennetekijä. Palkankorotukset toteutettiin siten että sukupuolten keskinäinen palkkahierarkia edelleen säilyi. Rakennusalan palkkakehitystä sotien välisen ajan Suomessa tutkineen Matti Hannikaisen tutkimuksesta tämä käy selvästi ilmi. Helsingin rakennustyöntekijöiden palkat kohosivat huomattavasti vuosien 1920 ja 1928 välisenä aikana, mutta parhaiten ansainneen ammattiryhmän (maalarit) ja rakennustyöläisnaisten prosentuaalinen palkkaero jopa kasvoi hieman. Vuonna 1920 rakennuksilla laastia kantaneet ja siivousta tehneet naiset ansaitsivat 52 prosenttia maalareiden palkasta, kun vuonna 1928 vastaava prosenttiosuus oli enää 45.⁷⁵⁷

Anu Suoranta on todennut, että 1920- ja 1930-luvuilla työehtosopimuksiin kirjattu sukupuolten palkkahierarkia oli arvovalinta, joka säilyi työmarkkinoilla aina 1960-luvulle asti. Suorannan mukaan syy naisten matalapalkkaisuuteen johtui työnantajajärjestöjen lisäksi myös työntekijäjärjestöjen tavasta arvottaa naisen työn arvo lähtökohtaisesti miesten tekemää työtä vähäisemmäksi. Fiina Pietikäisen toimijuuteen perustuvan tutkimukseni näkökulmasta Suorannan tulkintaa on perusteltua tarkentaa. Fiinan Pietikäinen toimi muiden ammattiyhdistysliikkeen naisaktiivien tavoin naisten työ- ja palkkaehtojen kehittämiseksi. Hän tiesi naisten miestä heikomman palkkatason epäkohdat myös oma-kohtaisesti. Pietikäinen oli itsekin yksinhuoltaja kahteen otteeseen; 1890-luvun lopulla ennen avioitumistaan Tahvo Pietikäisen

---

757 Hannikainen 2004, 112, 202.

kanssa ja toistamiseen 1920-luvun alkupuolella, jolloin puoliso istui Tammisaaren vankilassa. Tällöin Fiina Pietikäinen oli useita vuosia perheen nuorempien poikien perheen nuorempien poikien (Eino s. 1907 ja Olavi s. 1910) yksinhuoltaja ja pääasiallinen elättäjä.⁷⁵⁸ Pietikäisen olisi siis voinut olettaa ammattiliittovai-
kuttajana toimineen aktiivisesti miesten ja naisten palkkakuilun poistamiseksi, mikäli hän olisi kokenut tämän olleen mahdollista.

Sukupuolten keskinäinen palkkahierarkia ei lähtökohtaisesti ollut ammattiyhdistysliikkeen aktiivien valinta, sillä tuskin naise-
nemmistöinen Ravinto- ja nautintoainetyöväen liittotoimikunta olisi tietoisesti toiminut vastoin naistyöläisten etuja. Liittotoimi-
kunta päätti palauttaa Riihimäen ja Hyvinkään ammattiosastojen työehtosopimuksen osastoille tarkistettavaksi, koska Pietikäinen ja muut kokeneet toimikunnan jäsenet epäilivät myös mallityön-
antajaksi profiloituneen osuusliike Elannon tahtoa maksaa nais-
leipureille esitetyt korotukset, jotka olisivat nostaneet naisleipu-
reiden palkat yleistä tasoa korkeammaksi. Naisleipureiden palk-
katason huomattava nostaminen olisi pragmaattisista lähtökoh-
dista päätöksiä tehneen toimikunnan näkökulmasta heikentänyt
naisten mahdollisuutta työllistyä, koska korkeiden naispalkkojen
yrityksessä työnantaja olisi todennäköisesti palkannut enimmäk-
seen tai jopa ainoastaan miesleipureita. Ravinto- ja nautintoai-
netyöväen liittotoimikunnan naisjäsenetkin ollettivat sama palkka
samasta työstä -vaatimuksen johtaneen naisammattityöntekijöi-
den syrjintään. Tämä oletus selittyy aikakauden kulttuurissa val-
linneella näkemyksellä naisesta miestä kyvyttömämpänä työntekijänä, jonka tärkein etu työpaikoista kilpaillessa oli työvoiman
edullisuus.⁷⁵⁹ Naisten miestä heikomman palkkauksen ”luonnol-
lisuus” oli 1900-luvun alkuvuosikymmenien Suomessa palkka-
työsuhteisiin liittynyt rakenteellinen tekijä, joka näyttäytyi aika-
laisille usein ainoana vaihtoehtona. Heikot naispalkat hyödyttivät
erityisesti työnantajia, jotka olivat työntekijöitä ja usein myös
työntekijäjärjestöjä vaikutusvaltaisempia työsuhteiden ehtoihin

---

758 Uusitalo 2006, 129.

759 Carlsson 1986, 261; Hentilä 1999, 114; Suoranta 2009, 65–66.

vaikuttaneita toimijoita. Näkemys sukupuolisidonnaisen palkka-
usperiaatteen purkamisen välttämättömyydestä ei vielä 1920-lu-
vulla saanut varauksetonta kannatusta edes ammattiyhdistysliik-
keen naisaktiivien keskuudesta, sillä edes he eivät oman aikansa
yksilöinä uskoneet tasavertaisen palkkauksen olleen realistinen
tavoite.⁷⁶⁰ Ammattiyhdistysliike oli jo onnistunut kyseenalaista-
maan pitkään vallinneen käytännön työsopimuksesta työntekijän
ja työnantajan kahden keskeisenä asiana vaatimalla työehtosopi-
muksia ja työntekijäjärjestöille oikeutta edustaa työntekijöitä. Su-
kupuolisidonnainen palkkaus oli aikakauden yhteiskunnallisiin
valtasuhteisiin vielä voimakkaammin liittynyt ilmiö, joten sen
voimakas kyseenalaistaminen ajoittui vasta toisen maailmanso-
dan jälkeiseen aikaan.

---

760 Sosiologeista varsinkin Pierre Bourdieu on nostanut esiin kulttuurissa val-
linneet itsestänselvyydet, joiden olemassaoloa aikalaiset eivät välttämättä
edes tunnista. Bourdieu on nimennyt kulttuurisen tilan tai käytännön, jol-
le aikalaiset eivät edes näe vaihtoehtoja doksaksi (luulo, vallitseva käsitys).
Doksa on mahdollista murtaa vasta tilanteessa, jossa esiintyy kriittisiä tul-
kintoja. Purhonen, Rahkonen ja Roos 2006, 21–22.

9 Fiina Pietikäinen – työväenliikkeen monitoimija 1900–1930

Tässä tutkimuksessa olen käsitellyt työväenliikkeen joka sektorilla vaikuttaneen Fiina Pietikäisen (1870–1956) yhteiskunnallista toimijuutta. Pietikäisen toimijuus paljastaa jälkipolville monia mielenkiintoisia havaintoja jo historian hämäriin kadonneesta poliittisesta toimintakulttuurista. Nykypäivän Suomessa ainakin kansallisella tasolla tapahtuvasta poliittisesta vaikuttamisesta ja ammattiyhdistystoiminnasta vastaavat politiikan ja työmarkkinasuhteiden ammattilaiset. He kiinnittyvät edunvalvojan positioon palkkatyösuhteen tai kansan vaaleilla antaman valtakirjan kautta. Vain osalla kansanedustajista tai ammattiliittojohtajista on omakohtaisia kokemuksia tekemiensä päätösten käytännön vaikutuksista kansalaisten arkeen. Julkisuudessa esiintyykin usein väitteitä, joiden mukaan poliittiset päättäjät ovat etäännyneet liikaa tavallisten kansalaisten elämän realiteeteista. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen on 2000-luvulla myös hyvin pirstaloitunutta. Vain harva paikallistasolla toimiva kansalaisaktivisti tai kansallisella tasolla työtä tekevä edunvalvonnan ammattilainen vaikuttaa useissa järjestöissä samanaikaisesti. Kolmas aikamme yhteiskunnalliseen toimintakulttuuriin liittyvä piirre on poliittisen puhunnan malttillistuminen. Nykyään poliitikot tai ammattiliittojen edustajat eivät ”kiihota” tai ”agitoi”, vaan he keskustelevat, väittelevät ja kritisoivat.

Fiina Pietikäisen elinaikana työväenliikkeessä vaikuttaneet aktiivit toimivat nykyisistä vaikuttajista poiketen monista eri positioista käsin. Herätysagitaattorin roolissa Pietikäinen ilmaisi itseään eri tavoin kuin esimerkiksi työväenjärjestöjen kokouksissa. Puhujamatkoiltaan kokouksiin saapunut Pietikäinen muuttui koussaliin astuessaan ”kansankiihottajasta” käytännönläheiseksi

aktiiviksi, joka huomioi luokkayhteiskunnan kansalaistoiminnalle asettamat realiteetit ja työväenliikkeen joukkovoiman mahdollisuudet. Pietikäinen saattoi varsinkin sisällissodan jälkeen unelmoida sosialistisesta yhteiskunnasta, mutta järjestöaktiivina hän uurasti nykypäivän suomalaisen näkökulmasta melko pientenkin uudistusten toteutumiseksi. Fiina Pietikäinen ei lannistunut, vaikka hän useimmiten epäonnistui pyynnössään. Työväenliikkeen kollektiivisuus ja korkealentoiset ihanteet antoivat uskoa tulevaan.

Työväenliikkeen kollektiivisuus vaikutti Fiina Pietikäisen toimijuuteen tavalla, jota 2000-luvulla eläneen suomalaisen on vaikea ymmärtää. Tutkimusta kirjoittaessani olen havainnut konkreettisesti, kuinka määräävä liike yksittäisen aktiivin toimijuutta rakentavana tekijänä oli. Työväenliikkeen kollektiivisuus ei kuitenkaan ole ristiriidassa sen tekemäni havainnon kanssa, että liikkeessä oli myös paljon sisäisiä konflikteja ja erilaisia toimijuusstrategioita. Esimerkiksi Fiina Pietikäinen profiloitui pienituloisten työläisnaisten ja perheenäitien edunvalvojaksi. Pietikäisen valitsema positio oli ajoittain ristiriidassa erityisesti ammattityömiesten edunvalvontastrategioiden tai ammattiyhdistysliikkeen hierarkkisten käytäntöjen kanssa. Tämä kävi ilmi esimerkiksi vuoden 1917 kylvettäjäien lakon yhteydessä, jolloin Tehdas- ja Sekatyöväen liitto määräsi helsinkiläisten kylvettäjäien lakon lopettavaksi, koska saunat toimivat tehokkaasti rikkurityövoimalla. Pietikäisen pyrkimys painostaa työnantajat palkkaamaan vain ammattiosastoon järjestäytyneitä kylvettäjiä hävisi liiton poliitikalle välttää lakkoavustusten maksamista toivottomaksi katsuksi tilanteessa.

Työväenliikkeen kollektiivisuus tarkoitti 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien Suomessa ennen kaikkea yksilön valmiutta sitoutua enemmistön päätöksiin, vaikka se olisi edellyttänyt suuria henkilökohtaisia uhrauksia ja riskinottoa. Tämän sai Fiina Pietikäinenkin kokea sisällissodan aikana, jolloin punaisen Helsingin hallintoa johtanut Juho Tuominen määräsi kansankomissaari Pietikäisen vastamaan kaupungin köyhäinhoidosta. Niin Tuominen kuin Pietikäinen ymmärsivät köyhäinhoitohallinnon

viranhaltijoiden asevoimien tuella tapahtuneen syrjäyttämisen johtavan valkoisten kostotoimenpiteisiin, mikäli punaiset häviäsivät sodan. Monilapsisen perheen äiti Fiina Pietikäinen tiesi ottaessaan luottamustehtävän vastaan, että punaisten hävitessä sodan hän olisi vaarassa menettää vapautensa tai jopa henkensä.

Varsinaiseen hierarkiseen ”käskytykseen” liikkeessä turvaututtiin todennäköisesti kuitenkin harvemmin. Kollektiivin tahto konkretisoitui erilaisissa toimikunnassa keskinäisen dialogin ja tarvittaessa äänestyksen kautta. Työväenliikkeen dialogisia sopimuskäytäntöjä on hankala todentaa, koska järjestöjen pöytäkirjat ovat usein valitettavan niukkasansaisia. Varsinaiset ”keskustelupöytäkirjat” yleistyivät vasta 1920-luvulla. Työväenliikkeen kollektiivisuutta ei kuitenkaan tule tulkita vain yksilöä rajoittavaksi tekijäksi. Joukkovoima ja luokkatoveruus antoivat yksittäisille työväenliikkeen aktiiveille itsevarmuutta esittää työnantajille tai porvaripuolueiden edustajille aikakauden valtarakenteita muuttamaan pyrkineitä vaatimuksia. Työväenliikkeen aktiivit kokivat olevansa osa suurta joukkoa, jonka ulkopuolelle jäivät/jätettiin niin porvarit kuin työväenliikkeen arvoihin kielteisesti suhtautuneet työläiset kuten ”rikkurit”. Työväenliike kollektiivina tarjosi yksittäiselle työläiselle mahdollisuuden vaikuttaa oikeaksi koemiensa muutosten puolesta hyvinkin monipuolisesti.

Pietikäinen oli oman aikakautensakin työväenliikkeen toimijaksi poikkeuksellisen kokonaisvaltainen kansalaisaktiivi. Hän toimi monipuolisesti niin ammattiyhdistysliikkeessä kuin poliittisessa työväenliikkeessäkin. Fiina Pietikäisellä oli pitkäaikaisia, omakohtaisia kokemuksia mm. ammattiosaston johtamisesta, ammattiliittotoimikunnan päätöksentekoon osallistumisesta ja työläisnaisjärjestöjen toimijuudesta. Hän edusti 1920-luvulla helsinkiläisiä työläisiä Elannon hallintoneuvostossa ja Helsingin kaupunginvaltuustossa. Ainut merkittävä edustustehtävä, josta hän ei ollut erityisen kiinnostunut oli kansanedustajuus. Vanhan työväenliikkeen aikana ja vielä 1920-luvullakin varsinkin työväenliikkeen vasemmistotoimijan vaikutusmahdollisuudet eduskunnassa olivat hyvin vähäiset.

Pragmaattisen Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus oli sidoksissa paikallistasolla ilmenneiden, työläisten ja varsinkin työläisnaisten arkisessa elämässä kokemiin ongelmiin. Aikakauden lainsäädäntö asetti vaimon miehensä edusmiehisyyden alaiseksi ja esimerkiksi esti häntä saamasta erotilanteessa lasten huoltajuutta. Perhepalkkajärjestelmän ja työmarkkinoilla vallinneiden sukupuolittuneiden palkkauskäytäntöjen vuoksi naiselle maksettiin lähes poikkeuksetta huomattavasti vaatimattomampi palkka kuin miehelle. Työläisperheiden arjessa köyhyydestä kärsivät eniten naiset, jotka viime kädessä huolehtivat perheenjäsenten ravinnosta ja sen riittävydestä. Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus konstituoitui usein viime kädessä ”leipäkysymykseksi”. Fiina Pietikäinen vaikutti varsinkin Naisliiton aktiivina, Osuusliike Elannon hallintoneuvoston jäsenenä ja Helsingin kaupunginvaltuutettuna, jotta työläisperheiden tulot olisivat riittäneet elämän perustarpeiden tyydyttämiseen. Tämän huomasivat myös Fiina Pietikäisen toverit, jotka mielellään delegeoivat hänelle työläisperheiden tai kaikkein köyhimpien helsinkiläisten toimeentuloon liittyneitä luottamustehtäviä. Esimerkiksi Helsingin työväen eduskunnan toimeenpanevan komitean puheenjohtaja Juho Tuominen osoitti Fiina Pietikäiselle toistuvasti työläisten ravitsemuksen turvaamiseen liittyneitä tehtäviä. Vallankumousvuonna 1917 Tuominen pyysi Pietikäisen kahdesti kalliin ajan avustusten jakajaksi. Punaisen Helsingin korkeimman hallintoviranomaisen ominaisuudessa Tuominen määräsi vastaan hangoittelevan Pietikäisen köyhäinhuollon ”komissaariksi”, jonka vastuualueeseen kuului myös kunnalliskoti. Sisällissodan jälkeen Helsingin kaupunginvaltuutettuna poikkeuksellisen pitkään vaikuttanut Pietikäinen esitti toistuvasti aloitteita kunnalliskodin asukkaiden ravitsemukseen tarkoitettujen määrärahojen korottamiseksi.

Fiina Pietikäinen oli korostuneesti työväenliikkeen naisasiana nainen. Ylä- ja keskiluokkaisten naisasianaisten tavoin hän vaati sukupuoleen perustuneen juridisen syrjinnän lakkauttamista. Tämä ei kuitenkaan hänelle riittänyt. Muiden köyhien työläisnaisten tavoin Fiina Pietikäinen tiesi, ettei yksikään nainen voinut nauttia tasa-arvosta, jos hänen tuli raataa itsensä väsyksiin

kotona ja työpaikalla sekä valvoa yöt toimeentulohuolien vaivassa mieltä. Naisasia oli Pietikäiselle aina ensisijaisesti työväenyksymys, jonka ratkaisemiseksi työläisnaistenkin oli Pietikäisen mukaan aktivoiduttava liittymällä työväenyhdistyksiin ja ammattiosastoihin.

Fiina Pietikäisen toimijuushistoria poliittisessa työväenliikkeessä muodostui erilaiseksi kuin työväenliikkeen kansallisen tason historiaesitysten perusteella olisi voinut odottaa. Pietikäistä ei vanhan työväenliikkeen aikana kiinnostanut esimerkiksi puolueen menettelytapakysymys eduskunnassa tai sosialismin teorialat, sisällissodan jälkeen hän ei osoittanut erityistä kiinnostusta SSTP:n puoluepolitiikkaan. Puoluepoliittisesti Pietikäinen oli aktiivinen ainoastaan SDP:n puoluekokouksissa vuosina 1918 ja 1919, jolloin työväenliikkeen aktiivit väittelivät työväenliikkeen toiminnan jatkamisen kannalta keskeisistä kysymyksistä, jotka kulminoituivat kiistaan porvariyhteistyön hyväksyttävyydestä. Kapeasti rajattuna käsitteenä puoluepolitiikka ei käytännössä koskettanut niitä poliittisen työväenliikkeen aktiivisia toimijoita, jotka eivät Fiina Pietikäisen tavoin nousseet puolueen johtotehtäviin. Valtaosa työväenliikkeen aktiiveista, joista moni oli jopa ehdolla/tuli valituksi eduskuntaan oli työväenliikkeen perusjäsenien valitsemia luottamushenkilöitä. He toimivat samanaikaisesti useissa luottamustehtävissä ja asettuivat hierarkkisessa puolueorganisaatiossa perusjäsenistön ja puoluejohdon välimaastoon. Ilman näitä työväenliikkeen ”keskitason” toimijoita SDP:n/SSTP:n puoluejohto olisi eriytynyt ns. rivijäsenistä, menettänyt otteensa eri puolilla maata eläneeseen työväestöön, joka sosiaaliluokkana oli 1900-luvun alussa hyvin heterogeeninen.

”Keskitason” toimija Fiina Pietikäinen vaikutti työväenliikkeessä, koska hän toivoi järjestötyön kautta kehittävänsä työläisten toimeentuloa ja elinolosuhteita. Poliittisen työväenliikkeen puolella hänellä oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ainakin kolme roolia; hän mobilisoi kansaa poliittiseen toimintaan, edusti työläisiä erilaisilla poliittisilla areenoilla ja rakensi työväestön keskuuteen moraalikoodistoa vastineeksi ylä- ja keskiluokan toteuttamalle kansalaisyhteistyölle. Työläisten moraalikoodiston

muuttaminen oli välttämätöntä, jotta työväenliikkeestä olisi voinut muodostua voimakas kansanliike. Työväenliikkeen ihanteiden mukaisesti yhteiskunnallinen muutos edellytti työväestön elintapojen muuttamista. Agitaatioteksteissä annettiin viljalti ohjeita siitä, miten työväenliikkeen jäsenen tuli elää. ”Kunnon” työläisen tuli järjestäytyä ja sitoutua työväenliikkeen kollektiivin arvoihin. Hänen tuli työväenliikkeen tuottaman ihanteen mukaisesti käyttäytyä toverillisesti ja nuhteettomasti, osoittaa säästäväisyyttä ja mahdollisuuksien mukaan sivistää itseään. Varsinkaan juoppous ei soveltunut ”kunnon” työläisen elämäntapaan.

Pietikäinen otti 1900-luvun alussa muiden agitaattoreiden tavoin tehtäväkseen mobilisoida maaseudun ja kaupunkien työväestöä mukaan työväenliikkeen kansalaistoimintaan muuttamalla heidän käsityksiään itsestään ja vallitsevasta yhteiskunnasta. Pietikäisen tehtävänä oli rakentaa heterogeenisen työväestön keskuuteen luokkaidentiteetti ja saattaa työläiset työväenliikkeen kollektiivin jäseniksi. Ainoastaan työväenliikkeen kollektiiviin itsensä samaistaneet työläiset liittyivät mukaan paikallisiin työväenyhdistyksiin tai vähintäänkin osallistuivat työväenliikkeen kansalaistoimintaan ja äänestivät vaaleissa työväenpuolueiden asettamia vaalilistoja. Työväestön mobilisoiminen kansalaistoimintaan ei kuitenkaan itsessään riittänyt, vaan työväenliikkeen ”keskitason” toimijoiden tehtäväksi jäi myös kansalaistoiminnan organisoiminen osaksi hierarkkista puolueorganisaatiota. Sosiaalidemokraattisessa puolueessa työväenliikkeen hierarkkisuus ilmeni työväenyhdistysten ja kunnallisjärjestöjen velvollisuutena noudattaa puoluekokousten ja puoluehallinnon päätöksiä.

Vuoden 1906 eduskuntauudistuksen jälkeen Pietikäinen keskittyi SDP:n kansansuosion rakentamiseen, jotta puolueen kansanedustajat olisivat enemmistöaseman turvin voineet muuttaa puolueohjelman mukaisesti lakeja. Eduskuntatyö ei kuitenkaan mainittavasti parantanut työläisten elinolosuhteita, mutta uusien kunnallislakien säätämisen jälkeen työväenliikkeen aktiivien edustuksellinen rooli paikallistasolla voimistui. Sisällissodan jälkeen kuntakokouksiin ja kaupunginvaltuustoihin valittiin useita satoja SDP:n ja SSTP:n ”keskitason” toimijoita. He positioituivat

kuntansa työväestön edunvalvojiksi. Ainakin Helsingin kaupunginvaltuustossa SDP:n ja SSTP:n/STP:n edustajat pyrkivät kehittämään kunnallista köyhäinhoitoa, työläisten asunto-oloja ja lisäämään kunnan roolia työttömien työllistäjänä.

Työväenpuolueiden kansanedustajien ja kunnanvaltuutettujen toimijuus oli sidottu työväenliikkeen kollektiivin asettamiin ehtoihin niin vanhan työväenliikkeen aikana kuin 1920-luvullakin. Kansanedustajat ja kunnanvaltuutetut eivät esittäneet aloitteita itsenäisesti, vaan lakiesitysten ja kunnallisten aloitteiden esittäminen edellytti eduskunta- ja valtuustoryhmän kollektiivista hyväksyntää. Yksittäiset edustajat olivat sidottuja eduskunta- ja valtuustoryhmien lisäksi myös epävirallisten verkostojen tukeen. Esimerkiksi vanhan työväenliikkeen aikana eduskunnassa vaikutti SDP:n naiskansanedustajien verkosto, jolla oli vahvat siteet Naisliiton toimikuntaan. Naiskansanedustajien pitkäaikaisiin toverisuhteisiin ja yksimielisiin yhteiskunnallisiin pyrkimyksiin perustunut toveriverkosto toimi itsenäisesti puolueen eduskuntaryhmän suojeluksessa.

Perusjärjestöjen toimintaa ylläpitäneiden työväenliikkeen ”keskitason” aktiivijäsenten rooli oli erityisen suuri ammattiyhdistysliikkeen puolella. Tämä johtui ammattiliittojen ja SAJ:n heikkoudesta vaikuttaa paikallistason työ- ja palkkasuhteisiin. Fiina Pietikäinen oli Helsingin järjestäytyneiden silittäjien ja kylvettäjien kiistaton johtohahmo, jolla oli luottamukseen perustunutta vaikutusvaltaa. Pietikäisen hyödyntämät edunvalvontastrategiat liittyivät joko ammattiyhdistysliikkeen kollektiivin tukeen tai otollisten, vallinneita valtasuhteita järjestyttäneiden tilanteiden hyödyntämiseen. Ammattiyhdistysliikkeen kollektiivin tukeen turvautuminen ilmeni mm. Pietikäisen toistuvina yhteydenottoina ammattiliittojen liittotoimikuntiin. Pietikäisen tilannetajun merkitys ilmeni puolestaan siinä, että hän käynnisti uudelleen helsinkiläisten kylvettäjien edunvalvonnan välittömästi vuoden 1905 suurlakkoviikon jälkeen ja johti kylvettäjät lakkotaisteluun vuoden 1917 alkukesästä. Pietikäinen ei sen sijaan turvautunut varsinkin ammattityömiesten käytäntöön hyödyntää taloudellisesti otollisia sesonkeja. Kylvettäjistä ja silittäjistä ei Helsingissä

ollut puutetta edes taloudellisesti otollisina ajankohtina. Normi-olosuhteissa varsinkin kylvettäjäien palkka- ja työehtojen kehittäminen oli lähes toivoton tehtävä, koska järjestäytymisaste alalla oli erittäin alhainen, eikä valtaosa alan työntekijöistä tuntenut solidaarisuutta muissa helsinkiläisissä saunoissa toimineita naisia kohtaan.

Sukupuolihistoriallisen tutkimuksen anti

Käsillä olevassa tutkimuksessa olen biografisen toimijuustutkimuksen kautta purkanut työväenliikkeen sukupuolineutraalia tutkimustraditiota. Naisten ”näkyttömyys” monissa työväenliikkeen historian tutkimuksissa johtunee melko pitkälti työväenliikkeen kiistattomasta miesvaltaisuudesta. Naisten merkitys työväenliikkeessä ja varsinkin ammattiyhdistysliikkeessä oli pitkään marginaalinen. Kaikista SAJ:n edustajakokouksiin ja SDP:n puoluekokouksiin osallistuneista edustajista yli 90 prosenttia oli miehiä, joskin noin joka viides ammatillisesti ja poliittisesti järjestäytynyt työläinen oli jo 1900-luvun alkuvuosikymmeninä nainen. Vähälukuiset naisedustajat eivät kuitenkaan yleensä osallistuneet kokousten keskusteluihin innokkaasti. Työläisnaiset olivat aktiivisia lähinnä Sosialidemokraattisessa naisliitossa, minkä lisäksi muutamista SDP:n naiskansanedustajista tuli pitkäaikaisia parlamentaarikkoja. Miksi siis tutkia työväenliikettä sukupuoli-historiallisista lähtökohdista?

Sukupuoli oli tärkeä työväenliikkeen toimijuutta rakentanut elementti, koska aikakauden sukupuolirooleihin sidotut toimijuuskäytännöt vaikuttavat yhtä lailla niin mies- kuin naisaktiivien toimijuuden ehtoihin. Työväenliikkeen sukupuoli-historiallinen tutkimus eroaa naistutkimuksesta mm. siten että tutkimuksen kohteena eivät ole naiset, vaan sukupuoli kollektiivin rakenteita muokkaavana diskurssina. Naisten melko marginaalinen asema työväenliikkeessä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ei ole tutkimukseni lopputulos, vaan lähtöpiste.

Tutkimuskohteeni Fiina Pietikäinen oli 1900-luvun alkuvuosikymmenien työväenliikkeessä poikkeuksellinen henkilö, koska hänellä oli huomattavia ja monipuolisia luottamustehtäviä myös pitkälti miesten johtamassa ammattiyhdistysliikkeessä. Marginaalihistoriaan perehtyneet tutkijat korostavat poikkeuksellisten yksilöiden historian tarkastelun paljastavan koko yhteisön toimintaa ohjanneita normeja. Sukupuolihistoriaan perehtyneen työväenliikkeen tutkijan onkin mielekästä ottaa tutkimuksen kohteeksi aktiivinen naistoimija, jonka toimijuuden kautta voi tutkia työväenliikkeen laajaa organisaatiokenttää ja pohtia syitä mies- ja naisaktiivien toimijuuskäytäntöjen eroihin.

Sukupuoli kollektiivia rakentavana tekijänä ei kuitenkaan koskaan toimi ”puhtaana”, vaan yhdessä muiden toimijuuteen vaikuttaneiden ilmiöiden ja asiakokonaisuuksien kanssa. Työväenliikkeen toimijan historiaa kirjoittavan tutkijan on tarpeellista pitää mielessä erityisesti työväenliikkeen merkitys yksilön toimijuutta ohjaavana, rajaavana ja rakentavana kollektiivina. Yksittäisen työväenliikkeen aktiivin toimijuuteen vaikuttivat työväenliikkeen yhteiskunnallinen valta-asema, mutta myös aikakauden luokkayhteiskuntaan sidotut kulttuuriset ilmiöt sekä monet muut kulttuuriset syyt. Edellä mainitut tekijät eivät olleet stabiileja, vaan alati historiallisen ja kulttuurisen muutoksen kohteena olleita ilmiöitä.

Työväenliikkeen kollektiivisuus oli tärkeä arvo Fiina Pietikäiselle. Pietikäisellä ei ollut voimakasta ammattiryhmäsidonnaisuutta, sillä lukuisten muiden työläisnaisten tavoin hän osallistui perheensä elatukseen toimimalla eri ammateissa. Pietikäinen toimi pitkän elämänsä aikana palvelijana, silittäjänä, pyykinpesijänä, kansankeittiöryhtijänä ja työväenliikkeen pitkäaikaisena agitaattorina. Lyhyeksi jäänyttä kansanedustajakautta lukuun ottamatta Fiina Pietikäinen työskenteli kymmenien tuhansien muiden helsinkiläisten perheenäitien tavoin ammateissa, joissa hänen tukenaan ei ollut työyhteisöä. Luonteeltaan sosiaalinen ja voimakastahtoinen Fiina Pietikäinen omaksui työyhteisön sijaan työväenliikkeen omaksi yhteisökseen. Säilyneiden artikkelien ja puheiden perusteella hän identifioi itsensä työväenliikkeen toi-

mijaksi, jonka velvollisuuteen kuului asettaa yhteisön edut oman henkilökohtaisten intressien sijaan etusijalle. Pietikäinen oli 1900-luvun kolmen vuosikymmenen ajan usein vaarassa; agitaatiomatkoilla häntä uhkasivat työväenliikkeeseen kielteisesti suhtautuneet kuulijat ja viranomaiset. Sisällissodan jälkeen hän oli jatkuvasti Etsivän keskuspoliisin tarkkailun kohteena. Useita muista työväenliikkeen vasemmistoon kuuluneista toimijoista poiketen Fiina Pietikäisellä oli onnea. Sotarikoksista punaisia tuominneet eivät ymmärtäneet kuinka merkittävä punainen hallintovaikuttaja Helsingin köyhäinasioista vastannut ”komissaari” ja punaisen lääninvaltuuskunnan ainut naisjäsen Pietikäinen oli todellisuudessa ollut. Hän vapautui puolen vuoden vankeuden jälkeen nälkää nähneenä, mutta fyysisen ja psyykkisen toimintakykynsä säilyttäneenä. Vuonna 1920 melko satunnaisin perustein Sosialistisen Työväenpuolueen perustajajäseniä vanginneet ja myöhemmin useiden vuosien vankeusrangaistuksiin tuominneet viranomaiset eivät niin ikään pidättäneet Helsingin sosialistisen kunnallistoimikunnan jäsenenä vaikuttanutta kokousedustaja Fiina Pietikäistä.

Vaikka Fiina Pietikäinen toimi merkittävässä työväenliikkeen poliittisissa luottamustehtävissä, hän identifioi itsensä ennen kaikkea ammattiyhdistysliikkeen toimijaksi. Pietikäisen asema Helsingin Kylvettäjäin ja Silittäjäin ammattiosastojen puheenjohtajana oli poikkeuksellisen vaativa. Hänen tuli edunvalvontatyössään huomioida edustamiensa ammattiryhmiensä erityispiirteet kuten pienyrittäjämäisyys (silittäjät), poikkeuksellisen pitkät työpäivät (kylvettäjät) ja asiakkaiden palkkioihin perustunut palkanmaksujärjestelmä (kylvettäjät). Pietikäinen oli muiden ammattiyhdistysliikkeen aktiivien tavoin hyvin pragmaattinen toimija, hän pyrki poistamaan kylvettäjäin ja silittäjäin työssään kokemia ongelmia mahdollisimman tarkoituksenmukaisin keinoin. Ulkoilla kirjoitetut, sosialistiset teoriat eivät soveltuneet ammatilliseen edunvalvontaan, vaan ammattiyhdistystoimijuus perustui kunkin ammattialan palkkatyöläisyyden ehtoihin ja otollisten tilanteiden ja mahdollisuuksien hyödyntämiseen. Pietikäisen johdolla Silittäjäin ammattiosasto päätti perustaa silitysalan yri-

tyksen järjestäytyneiden silittäjien mallityönantajaksi. Kylvettäjäin ammattiosaston puheenjohtajana Pietikäinen olosuhteet ja työväenliikkeen voimasuhteet huomioiden joko pyysi tai painosti työnantajia lyhentämään työaikaa ja siirtymään 1900-luvun alussa useimmilla aloilla normiksi muuttuneeseen palkkatyösuhteeseen. Pietikäisen tavoitteena oli saattaa kylvettäjä kahdeksan tunnin päivittäisen työajan piiriin. Tavoite osoittautui kunnianhimoiseksi, sillä vielä 1920-luvulla saunojen omistajat rikkoivat toistuvasti kahdeksan tunnin työaikalakia.

Pitkäaikaisena ammattiyhdistysliikkeen aktiivina Pietikäinen havaitsi, ettei kollektiivisuus toteutunut järjestetyssä samalla tavalla kuin työväenlehdissä tai agitaattoreiden puheissa. Ensinnäkin työväenliike käsitti suuremman joukon työläisiä kuin esimerkiksi ammattijärjestöjen jäsenluku antoi ymmärtää. Työväenlehtien toimittajat ja agitaattorit tuomitsivat kovin sanoin järjestäytymättömät työntekijät, mutta todellisuudessa suhde järjestäytymättömiin työläisiin ei ollut ehdoton. Tämä johtui pitkälti edunvalvonnan realiteeteista; miestyöläisistäkin vain vähemmistö kuului ammattiosastojen vakinaisiin jäseniin, naisyöläisistä järjestäytyneitä oli vain pieni osa. Ainoastaan poikkeusolosuhteissa, jolloin työväenliike saavutti hetkellisesti huomattavasti valtaa, yleinen innostunut ilmapiiri tai joukkopaine johti järjestäytymisasteen räjähdysmäiseen nousuun. Näin kävi vuoden 1905 suurlakon aikana ja varsinkin maaliskuun vallankumouksen jälkeen vuonna 1917. Järjestäytymisaste oli alhainen erityisesti naisvaltaisilla aloilla. Pyykinpesijöiltä, silittäjiltä, kylvettäjiltä, ompelijoilta, myyjiltä, palvelijoilta ja muilta aikakauden pienipalkkaisilta palvelualojen työläisnaisilta puuttui ammattiosastojäsenyyden lisäksi työyhteisön tuki, koska he usein tekivät töitä yksin. Työpaikkakollektiivin merkitys työtaistelutoimenpiteissä oli huomattava, sillä monissa teollisuustyöpaikoissa, rakennuksilla kuin myös pienissä käsityöpajoissa järjestäytymättömätkin olivat mukana työtaistelutoimenpiteissä joko parantaakseen palkkatyönsä ehtoja tai välttääkseen vihatun ”rikkurin” leima.

Fiina Pietikäinen koki helsinkiläisten kylvettäjien vähäisen järjestäytymisasteen suureksi ongelmaksi. Järjestäytymättömät

naistyöläiset eivät kuitenkaan edustaneet Pietikäiselle työväenliikkeen ulkopuolista ryhmää. Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston puheenjohtajana hän koki itsensä kaikkien helsinkiläisten kylvettäjäin edunvalvojaksi. Pietikäinen pyrki esimerkiksi neuvottelemaan helsinkiläisten saunojen omistajien kanssa riippumatta siitä, kuuluivatko kyseisten saunojen kylvettäjät ammattiosastoon vai eivät. Pietikäisen asema helsinkiläisten kylvettäjäin työehtojen kehittäjänä oli siis huomattavasti merkittävämpi kuin Kylvettäjäin ammattiosaston vaatimaton jäsenluku olisi antanut ymmärtää. Fiina Pietikäinen ei ollut ainoa ammattiyhdistysaktiivi, jonka edunvalvontapyrkimykset koskivat myös järjestäytymättömiä työntekijöitä. Esimerkiksi teollisuusaloilla ammattiosastojen aktiivit toimivat oman ammattialansa edunvalvojina, vaikka vain osa työpaikan jäsenistä oli ammattiosaston vakinaisia jäseniä. Kaikki kylvettäjät eivät Pietikäisen toiminnasta pitäneet, sillä ainakin osa varakkaan väestön suosiossa olleiden saunojen kylvettäjäistä ei kokenut Kylvettäjäin ammattiosaston tavoitteiden palvelleen itseään. Esimerkiksi ammattiosaston pitkäaikainen pyrkimys lopettaa palvelurahoihin perustunut palkanmaksu oli haitallinen ”herrojen” saunottajille, jotka saivat moninkertaisesti suuremmat palkkiot kuin työväestöä palveleet kylvettäjät. Pietikäisen näkökulmasta työväenliikkeen ulkopuolisia, ammatillisen edunvalvonnan kannalta haitallisia kylvettäjiä eivät siis olleet järjestäytymättömät saunottajat, vaan vallinneita työ- ja palkkaehtoja kannattaneet, varakkaan väestön suosimien saunojen kylvettäjät.

Aikakauden työläisten pyrkimys erottua muista työläisistä ei ollut vieras ilmiö ammattiyhdistysliikkeessäkään. Toimiessaan ammattiyhdistysliikkeen paikallis- liitto- ja ajoittain myös kansallisena vaikuttajana Fiina Pietikäinen havaitsi, että kulttuurisidonnaiset ammattihierarkiat – aikalaisten taipumukset arvottaa työläiset ammatin perusteella – olivat elävää todellisuutta myös ammattijärjestöjen käytännöissä. Ammattiyhdistysliike ei siis käytännössä ollut tasa-arvoinen kollektiivi, vaan sukupuoli, ammatti ja koulutus asettivat ammattijärjestöjen jäsenet eriarvoiseen asemaan. Ammattioppineet työmiehet olivat ammattijär-

jestöjen vaikutusvaltaisain ryhmä, jonka ammattikunniaan liittyi erottautuminen naistyöntekijöistä ja ammattitaidottomista mies-työntekijöistä. Työnantajilla oli usein vaikeuksia löytää korvaavaa työvoimaa ammattityömiesten lakkoillessa. Lisäksi ammattioppineet miestyöntekijät olivat keskimäärin huomattavasti paremmin järjestäytyneitä kuin muut työläiset. Ammattitaidon ja korkean järjestäytymisasteen vuoksi ammattityömiehet onnistuivat parantamaan paikallistasolla palkka- ja työehtojaan paremmin kuin muut työläiset.

Monien miesammattiyhdistysaktiivien suhde esimerkiksi tutkijoiden ammattiyhdistysliikkeen keskittymiseksi kutsumaan ilmiöön muodostui tästä syystä erilaiseksi kuin esimerkiksi palvelualojen pienipalkkaisia naisia edustaneen Fiina Pietikäisen. Ammattiyhdistysliikkeen voimien keskittäminen oli monimutkaisempi ilmiö kuin pelkästään ylhäältä (ammattiliitot, SAJ) alas (perusjärjestöt) suuntautuneen komentoketjujen vakiinnuttaminen osaksi ammattiyhdistysliikkeen käytäntöjä. Fiina Pietikäinen kuului niihin liittotoimikunnissa vaikuttaneisiin aktiiveihin, jotka kannattivat ammattiosastojen velvollisuutta pyytää paikallistason aktioille lupa liittotoimikunnilta. Tästä huolimatta hän arvosteli Tehdas- ja sekatyöväen liiton toimikunnan päätöstä lopettaa vallankumousvuonna 1917 kylvettäjäen lakko niissä saunoissa, jotka toimivat rikkurityövoimalla. Pietikäisen suhtautuminen kuvaa hyvin ammattiyhdistysliikkeen keskittämiseen liittynyttä dilemmaa. Aikakauden ammattiyhdistystoimijat olivat käytännöllisiä edunvalvoja, jotka pyrkivät hyödyntämään otollisen tilaisuuden. ”Tartu hetkeen” -näkemys ei ollut ristiriidassa ammattiyhdistysliikkeen voimien keskittämislinjauksen kanssa. Jopa ammattiliittojen johtajat ja toimitsijat kannattivat käytäntöä, jossa tuli hyödyntää otollinen työtaistelutilanne. Kari Teräs on tuonut tutkimuksessaan esille, että päätösvallan keskittämistä ohjasivat pitkälti taloudelliset perusteet. Ammattiliitot ja SAJ kärsivät akuutista rahan puutteesta, joten tästä syystä paikallista aktionismia tuli hillitä, mikäli voitto työtaisteluissa ei näyttänyt todennäköiseltä. Samat toimitsijat saattoivat tilanteesta riippuen saapua samalle paikkakunnalle joko sovittelemaan vaikeita työ-

taisteluita tai kiihottamaan otollisessa työmarkkinatilanteessa lakkoilevia jatkamaan työtaistelua.⁷⁶¹ Pietikäisen johtaman Kylvettäjäin ammattiosaston ja Tehdas- ja sekatyöväenliiton välinen kiista työtaistelun jatkamisesta ei siis johtunut siitä, että Kylvettäjäin ammattiosasto olisi vastustanut ammattiyhdistysliikkeen voimien keskittämistä, vaan se perustui erilaisiin tilannearvioihin. Pietikäinen ja mahdollisesti myös muut ammattiosaston aktiivit olivat vakuuttuneita siitä, että lakkoa olisi kannattanut jatkaa. Tehdas- ja sekatyöväen liiton edustajat vaativat lakon lopettamista, koska katsoivat työtaistelun hävityksi rikkurityövoimalla toimineissa saunoissa. Lakkoilevien, järjestäytyneiden kylvettäjäin lakkoavustukset olivat liitolle menoerä.

Ainakin normaaliolosuhteissa Fiina Pietikäinen noudatti liittojen toimitsijoiden ja liittotoimikuntien neuvoja ja määräyksiä sekä tukeutui muiden järjestäytyneiden työntekijöiden apuun (boikotit). Pietikäisen ”kuuliaisuus” ei kuitenkaan ollut sukupuolesta johtunut hyve, vaan se kuvaa naisammattiosastojen aktiivien vaikeuksia normaalioloissa parantaa edustamiensa naisten palkkausta ja työehtoja ilman ammattiliiton apua. Vastaavasti ammattityömiesten edunvalvonnasta vastanneiden miesaktiivien käytäntöä painostaa työnantajia taipumaan työntekijöiden tahtoon ilman ammattiliittojen väliintuloa selittävät käytännölliset tekijät; ammattityömiesten paikallisjärjestöjen aktiivit tiesivät, että esimerkiksi sesonkitilanteiden hyödyntäminen oli usein otollisempi keino kehittää työntekijöiden työ- ja palkkaehtoja kuin turvautuminen ammattiliittojen toimitsijoiden apuun. Sukupuoli ei siis suoraan selitä ammattiyhdistysliikkeen mies- ja naisaktiivien erilaista suhtautumista ammattiyhdistysliikkeen keskittämispyrkimykseen, vaan syytä on haettava kunkin ammattialan mahdollisuuksista parantaa työntekijöiden asemaa paikallistasolla.

Työläisnaiset eivät ole homogeeninen ryhmä, vaan ammatti- ja perhetausta asetti työläisnaiset toisistaan poikkeavaan asemaan. ”Luokkasisaruuks” ei Fiina Pietikäisen harmiksi käytännössä toteutunut edes järjestäytyneiden työläisnaisten keskuudessa. Esimerkiksi myyjät ja alemmat toimihenkilöt ylenkatsoivat pieni-

---

761 Teräs 2001, 276–279.

palkkaisia palveluammateissa toimineita naisia, rakennuksen sekatyöläisiä ja tehdastyöläisiä. Pietikäisen vuoden 1923 SAJ:n edustajakouksissa esittämissä puheenvuoroissa ilmenee, että hän tuomitsi niin elintarvike- ja liiketaloustyöntekijöitä edustaneiden liittoaktiivien haluttomuuden ottaa yhteiseen liittoon palvelualojen naistyöläisiä kuin rakennusalan ammattityömiesten päätöksen olla hyväksymättä laastia kantaneita sekatyöläisnaisia samaan liittoon.

Miestyöläisten naistyöläisiä korkeampi status ilmeni erityisesti palkkauksen yhteydessä; myös samaa työtä tehneet ammattiopin suorittaneet naistyöläiset ansaitsivat vähemmän kuin ammattioppineet miestyöläiset. Anu Suoranta on todennut mies- ja naistyöläisten keskinäisen palkkahierarkian olleen keskeinen työmarkkinoiden rakennetekijä. Palkkahierarkian ylläpitämiseen osallistuivat Suorannan mukaan niin työnantajat kuin miesvaltainen ammattiyhdistysliikekin.⁷⁶² Fiina Pietikäisen toimijuuteen perustuneessa tutkimuksessani painottuu Suorannan tutkimusta selkeämmin perhepalkkakäytäntö 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien sukupuolisidonnaista palkkahierarkiaa selittäneenä tekijänä. Aikakauden perhepalkkakäytäntöönkin tosin liittyi rakenteellisena tekijänä sukupuoli, sillä työläisnaisen palkkaa ei nostettu, vaikka hän olisi ollut perheensä pääasiallinen tai ainut elättäjä. Myös Fiina Pietikäinen vaikutti ainakin vanhan työväenliikkeen aikana hyväksyneen vallinneen näkemyksen miehestä perheen pääasiallisena elättäjänä, vaikka hän tiesi useita perheitä, joissa nainen elätti yksin omalla työllään lapsiaan, vanhempiaan tai muita sukulaisiaan. Fiina Pietikäisen ja muiden ammattiyhdistysaktiivien mahdollisuudet parantaa sukupuolten välistä palkkakuilua oli lähtökohtaisesti ongelmallista myös siksi, että työnantajat arvostivat miestyöläisten työpanosta enemmän kuin naisten. Ammattiyhdistysliikkeen valtaresurssit olivat 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä heikot. Työnantajat olisivat voineet irtisanoa työläisnaisia, mikäli ammattiyhdistysliike olisi painostanut työnantajia luopumaan käytännöstä maksaa naisille miehiä heikompaa palkkaa. Pietikäisen taipumusta hyväksyä

---

762 Suoranta 2009, 261, 264..

tai ainakin sietää palkkahierarkiaan liittyneitä ongelmia selittivät kuitenkin myös kulttuuriset tekijät. Tulkitsen miehen elättäjyyteen perustuneen perhepalkkajärjestelmän olleen 1900-luvun alkuvuosikymmenien työläiskulttuurissa yleisesti hyväksytty rakenteellinen ilmiö (strukturi), jonka aikakauden yksilöt hyväksyivät usein jopa tiedostamattaan. Työläiskulttuurissa vaikuttaneet näkemykset ja tulkinnat naisen ja miehen keskinäisistä eroista vaikuttivat myös Fiina Pietikäisen toimijuuteen.

Vaikka hierarkkinen ammattiyhdistysliike ei kohdellut jäseniään samalla tavalla, ammattiyhdistysliike edusti Pietikäiselle tärkeää kollektiivia, johon hän ehdottomasti halusi kuulua. Ammattiyhdistysliikkeen voimien keskittäminen oli Fiina Pietikäiselle tärkeä asia. Tämä ilmeni käytännössä mm. hänen pyrkimyksissään liittää Kylvettäjäin ja Silittäjäin ammattiosastot Tehdas- ja sekatyöväen liittoon. Osastot liittyivätkin ammattiinliittoon puheenjohtajansa aloitteesta vuonna 1916. Ammattiyhdistysliikkeen organisaatiossa puheenjohtaja Pietikäinen edusti paikallistason (nais)aktiiveille toimijaa, joka informoi heitä ammattiyhdistysliikkeen kansallisen tason organisaatioiden päätöksistä. Pietikäisellä oli pitkäaikaisen puheenjohtajakautensa ja ”välittäjän” asemansa vuoksi paljon valtaa Helsingin kylvettäjäin ja silittäjäin ammattiosastoissa. Esimerkiksi vuonna 1922 Kylvettäjäin ammattiosasto erosi SDP:stä puheenjohtajansa aloitteesta ja liittyi SSTP:n jäseneksi.

Puheenjohtajan ominaisuudessa Fiina Pietikäisen tuli tuntea oman ammattiliittonsa ja SAJ:n linjaukset saadakseen tukea paikallistason edunvalvontatyölle. Fiina Pietikäinen ei ammattiyhdistysliikkeen organisaatiossa ollut pelkästään järjestöjen johtavista toimielimissä tehtyjen päätösten ja linjausten ”viestinviejä”, vaan hän pyrki tekemään palkkatyötä tehneet pienituloiset naiset näkyviksi ammattiyhdistysliikkeen liitto- ja keskusjärjestötaholla. Toimiessaan sisällissodan jälkeen ns. Kolmiliiton ja Ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton toimikunnissa, hän toistuvasti selosti kylvettäjäin edunvalvonnassa havaitsemiaan ongelmia ja pyysi liittotoimikunnilta tukea helsinkiläisten kylvettäjäin edunvalvontatyölle. Pietikäinen ei tosin saattanut kaikkia palvelu-

alojen naistyöntekijöiden huolenaiheita liittotoimikuntien tai Naisliiton tietoisuuteen. Esimerkiksi prostituution yleistymistä saunoissa kammoksuneet järjestäytyneet helsinkiläiset kylvettä-jät pyysivät puheenjohtaja Pietikäistä tuomaan Naisliiton edustajakokouksissa vanhan työväenliikkeen aikana esille ikärajan noston saunoissa. Silittäjien ammattiosaston jäsenet puolestaan kokivat ongelmalliseksi lyhyen ammattiopin suorittaneiden silittäjien ammatin harjoittamisen. Näitä ammatinharjoittajien työssään kokemia vaikeuksia Pietikäinen ei tuonut käsiteltäväksi Naisliiton tai ammattiliitosten kokouksissa, vaikka ne olivat naistyöläisten keskuudessa yleisiä ongelmia. Joidenkin työläisnaisten ajautuminen prostituutioon oli työläisnaisliikkeessä aiheena tabu, aiheesta kirjoiteltiin vain, mikäli ilmiötä hyödynnettiin työväenlehdissä tai agitaatiossa osoituksena kapitalistisen yhteiskunnan julmuudesta. Ammattiopin suorittaneiden naistyöläisten tarve erottautua oppijaksoa suorittamattomista tai heikosti koulutetuista naistyöläisistä oli puolestaan ristiriidassa Pietikäiselle tärkeiden työväenliikkeen kollektiivisten arvojen kanssa. Pietikäisen toimijuus paljastaa, että työväenliikkeen ”keskitason” vaikuttajilla oli myös itsenäistä vaikutusvaltaa työväenliikkeessä. Paikallisosastojen jäsenet eivät kyseenalaistaneet Pietikäisen toimintaa Naisliiton liittotoimikunnissa tai ammattiliitosten toimikunnissa, vaikka hän ei tuonut jokaista osastojen esittämää aloitetta esille työväenliikkeen kansallisen tason järjestöjen päättävissä elimissä.

Pietikäinen pyrki lisäämään naistyöläisten painoarvoa ja merkitystä ammattiyhdistysliikkeessä kehittelemällä keinoja, joiden avulla työläisnaisten järjestäytymisaste olisi noussut. Vuonna 1909 Pietikäinen pyrki yhdessä SAJ:n puheenjohtajan Eero Haapalaisen kanssa perustamaan SAJ:n yhteyteen työläisnaisten aktivoimiseksi ”naisagitatsioonitoimiston”, koska katsoi naisten perheistä johtuneen erityisaseman edellyttäneen erillistä agitaatiota. SAJ:n edustajakokouksen jäsenet eivät ”naisagitatsioonitoimiston” perustamista hyväksyneet, koska he vierastivat työntekijöiden sukupuolesta johtuneiden tekijöiden huomioimista ammattiyhdistysliikkeen käytännöissä, vaikka työläisnaisten miehiä alhaisempi järjestäytymisaste oli työväenlehdissä toistuvasti esitetty

uhkatekijä. Ammattiyhdistysliikkeen miesaktiivien näkökulmasta työläisnaiset muodostivat työnantajien suosiman halpatyvoimareservin, jonka olemassaolo laski alan palkkausta. Huoli oli perusteltu, sillä aikakauden sukupuolisidonnaisen palkanmaksukäytännön mukaisesti naisille maksettiin samastakin työstä lähes poikkeuksetta huomattavasti heikompa palkkaa kuin miehille. SAJ:n edustajakokouksen osallistujien enemmistö ei kuitenkaan kannattanut taloudellista panostusta edes ns. yleiseen ammatilliseen agitaatioon, koska tällöin SAJ:llä ja sen liitoilla olisi ollut vähemmän rahaa käytettävänäan työtaisteluiden tukemiseen.

Viimeksi mainittu hanke oli Pietikäisen esittämistä aloitteesta ainut avoimesti sukupuolten erillistä toimintaa ammattiyhdistysliikkeessä puoltanut suunnitelma. Lähtökohtaisesti Pietikäinen hyväksyi ammattiyhdistysliikkeen rakenteissa vallinneen käytännön olla kiinnittämättä erityistä huomiota työläisten sukupuoleen. Ammattiyhdistysliikkeessä aktiiviset työläisnaiset toimivat yleisissä eli niin miehille kuin naisille tarkoitetuissa järjestöissä. Ammattiosastot olivat yleensä ns. sekaosastoja eli niihin kuului saman ammatti/teollisuusalan naisia ja miehiä. Monissa paikallisosastoissa jäsenistö tosin koostui vain naisista tai miehistä, mutta tämä heijasti yleensä kyseisten ammattialojen nais- tai miesvaltaisuutta. Esimerkiksi pienituloiset palvelualan työntekijät tai itsensä työllistäneet pienyrittäjät olivat naisia. Suomessa ei ollut miespyykkäreitä tai –silittäjiä. Vastaavasti esimerkiksi rakennusalan sekatyöläisillä, joista valtaosa oli naisia ja ammatin suorittaneille työmiehillä oli omat osastonsa. Ammattiyhdistysliikkeen yhteyteen ei perustettu erillistä ”naisammattiliittoa”, vaan harvalukuiset työläisnaisaktiivit vaikuttivat samoissa ammatti- tai teollisuusliitoissa kuin kyseisen alan työntekijöiden edunvalvonnasta vastanneet miehetkin.

Poliittisen työväenliikkeen toiminnassa ilmeni 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ammattiyhdistysliikettä paljon selkeämpi sukupuolten erilliseen toimijuusmalliin perustunut segregatio. Aikakauden kaksijakoisen kansalaisuus käsityksen mukaisesti miesten vastuulla oli työelämä ja perheenelatus, kun taas naisen tuli keskittyä lasten synnyttämiseen, kasvattamiseen ja kodin-

hoitoon joko kotona tai yhteiskunnan palveluksessa esimerkiksi kättilöinä, sairaanhoitajina, opettajina. Enemmistö työväenliikkeen mies- ja naisaktiiveista hyväksyi lähtökohtaisesti porvarillisen kansalaisuuskäsityksen ja jopa hyödynsi sitä arvostellessaan vallinneita olosuhteita. Lasten- ja kodinhoito olivat aikakauden sukupuoliroolimallien mukaisesti naisten vastuulla myös työläisperheissä. Työväenliikkeen naisaktiivit arvostelivat kovin sanoin yhteiskuntaa, jonka aineellinen kurjuus pakotti perheenäidit tekemään lasten- ja kodinhoitotyön lisäksi raskasta ja alipalkkua palkkatyötä. Palkkatyö oli työläisnaisten elämään kuulunut realiteetti, esimerkiksi työväenliikkeen johtavista naisaktiiveista vain hyvin harva oli ”kotirouva”. Fiina Pietikäinen oli tässä suhteessa hyvin tyypillinen työläisnainen. Pietikäinen joutui aloittamaan työnteon jo 10-vuotiaana lapsena. Hän osallistui ainakin tilapäisesti suurperheen elatukseen toimimalla perheenäidin velvoitteiden ja työväenliikkeen luottamustehtävien lisäksi myös pyykinpesijänä ja kansankeittiöyrittäjänä. Omakohtainen palkkatyön ja perheenäidin velvoitteiden ”kaksoistaakka” vaikutti Pietikäisen näkemykseen, jonka mukaan ainakin pienten lasten äideillä tulisi olla oikeus keskittyä ainoastaan lasten- ja kodinhoitoon.

Varhaisen työväenliikkeen naisaktiivit kokivat oman sosiaaliluokkansa naisten aseman poikenneen työmiesten vastaavasti niin merkittävästi, että naisten tuli toimia ensisijaisesti omissa järjestöissään. Varsinkin perheellisten työläisnaisten elämää raskaita ongelmia olivat työ- ja perhe-elämän yhdistämisen lisäksi naisen miestä heikompi juridinen asema. Esimerkiksi avioituneet naiset joutuivat Suomessa elämään vuoteen 1930 asti miehensä edusmiehisyyden alaisena ja menettivät erotilanteessa lastensa huoltajuuden. Myös Fiina Pietikäinen koki työläisnaisten erillistoimijuuden olleen tehokkaampi keino parantaa työläisnaisten asemaa kuin ns. yleisjärjestötoimijuus. Työväenliikkeen naisaktiivit eivät kokeneet erillisen naistoiminnan hajottaneen työväenliikkeen kollektiivia, vaan naisten omien organisaatioiden katsottiin tarjonneen naisille keinoja vaikuttaa työväenliikkeen sisällä. Vanhan työväenliikkeen aikana työväenliikkeen miehet hyväksyivät työväenliikkeen kaksijakoinen, sukupuoleen

sidotun toimijuuskäytännön. Työväenliikkeen miesaktiivit eivät osoittaneet erityistä mielenkiintoa perhelainsäädännön ja sosiaaliturvan kehittämiseen, vaan keskittyivät muihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

Työväenliikkeen naisten kansalaisuuskäsitys muistutti useimpien ylä- ja keskiluokkaisten naisten omaksumaa näkemystä naisten velvollisuudesta huolehtia lapsista ja yhteiskunnan vähäosaisista. Porvarillisista naisasianaisista poiketen työväenliikkeen naistoimijat kuitenkin kokivat sukupuolen lisäksi myös sosiaaliluokan naistoimijuutta rakentaneeksi tekijäksi. ”Luokkasisaret” eivät hyväksyneet hierarkkista naiskuva, jonka mukaan ylempien sosiaaliluokkien naisilla oli oikeus ohjata ja kasvattaa työläisnaisia. Työväenyhdistysten naisosastoissa naiset keskustelivat naisille sopiviksi koetuista yhteiskunnallisista teemoista kuten työläisnaisten ja -perheiden aseman kehittämisestä sekä sosiaalisista kysymyksistä.

Vanhan työväenliikkeen aikana työläisnaisliikkeen naistoimijoiden voi tulkita muodostaneen luokkasisaruuteen perustuneen verkoston, joka toimi ohi järjestörajojen. Erityisesti Sosialidemokraattisen naisliiton toimikunnasta muodostui taho, joka tuki SDP:n naisehdokkaiden vaalityötä. Monet SDP:n naiskansanedustajien eduskunnassa esittämät aloitteet olivat lähtöisin Sosialidemokraattisen naisliiton ohjelmasta. Sosialidemokraattisen naisliiton ja SDP:n naiskansanedustajien keskinäinen yhteistyö oli luontevaa, koska valtaosa Naisliiton toimikunnan jäsenistä toimi myös kansanedustajina. Naisliiton toimikunnan jäsenyys suorastaan edellytti kansanedustajaehdokkaaksi asettumista, koska sopiviksi katsotuista puolueen naisehdokkaista oli puutetta. Naisliiton toimikunnassa pitkään toiminut Fiina Pietikäinen vastusti tätä käytäntöä, eikä halunnut asettua ehdolle toimittuaan kansanedustajana muutaman kuukauden vuonna 1908. Fiina Pietikäinen havaitsi keisarinvallan aikaisen eduskunnan tehottomuuden lainsäätäjänä jo varhaisessa vaiheessa ja keskittyi käytännön ihmisenä muihin luottamustehtäviin.

Poikkeuksellisten olosuhteiden on usein väitetty muuttaneen sukupuolisidonnaisia toimijuuskäytäntöjä ja lisänneen erityises-

ti naisten yhteiskunnallista valtaa. Vuoden 1905 suurlakon seuraukset tukevat tätä hypoteesia. Ilman (työläis)naisten aktiivista osallistumista lakkoon, mielenosoituksiin, suurlakkokomiteoihin ja muihin kansalaistapahtumiin suomalaisille naisille tuskin olisi myönnetty seuraavana vuonna äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta samoilla ehdoilla kuin miehille. Myös vallankumousvuonna 1917 ja sisällissodan aikana työläisnaiset saavuttivat ainakin Helsingin paikallishallinnossa huomattavasti valtaa. Sukupuolisidonnaiset toimijuuskäytännöt eivät kuitenkaan poistuneet. Vuoden 1917 keväästä lähtien Fiina Pietikäinen toimi Helsingin järjestyslaitoksen naisvaliokunnan johtotehtävissä. ”Naismiliisin” toimenkuvaan kuului ensisijaisesti prostituoiduista huolehtiminen, mutta myös lastensuojelu ja turvattomassa asemassa olleiden naisten auttaminen. Sodan puhjettua Pietikäisestä tuli punaisen paikallishallinnon ”komissaari”, jonka tehtäviin kuului köyhäinhoidosta ja kunnalliskodin toiminnasta vastaaminen. Työväenliikkeen muututtua marginaalisesta kansalaisliikkeestä yhteiskuntaa johtaneeksi voimatekijäksi perheisiin, naisiin ja yhteiskunnan vähäosaisiin kohdistuneet asiakokonaisuudet siirtyivät siis työväenliikkeen sisäisten sukupuolisidonnaisten toimijuuskäytäntöjen mukaisesti työläisnaisaktiivien päätettäväksi. Työväenliikkeen miehet vastasivat järjestyksenpidosta, työ- ja elinkeinoelämästä sekä muista julkiseen elämänpireihin kuuluneista hallintoaloista. Tilanne oli historiallinen, koska maaliskuun vallankumousta edeltäneenä aikana paikallishallinnosta olivat vastanneet varakkaiden sosiaaliluokkien miehet, joskin prostituoitujen ”kasvatus” oli annettu kristillisten naisaktiivien tehtäväksi.

Sodan jälkeen työväenliikkeen aktiivit jakautuivat sosialidemokraatteihin ja työväenliikkeen vasemmistotoimijoihin. Muiden työväenliikkeen toimijoiden lailla myös Fiina Pietikäisen tuli pohtia suhdettaan jakaantuneeseen työväenliikkeeseen. Hän irtisanoutui useimpien muiden helsinkiläisten ammattiyhdistysliikkeen aktiivien tavoin SDP:stä, koska ei luokkatietoisena sosialistina voinut hyväksyä uuden puoluejohdon reformipolitiikkaa. Työväenliikkeen vasemmisto muodostui 1920-luvulla arvoiltaan ja näkemyksiltään niin heterogeenisistä toimijoista, ettei heitä voi

käsitellä yhtenä ryhmänä. Esimerkiksi Tauno Saarela on suomalaisen ”kommunismiin” perehtyneissä tutkimuksissaan tuonut esille, että SKP:n jäsenet ja valtaosa sosialidemokraateista irrottautuneista, Suomessa vakituisesti asuneista vasemmistoaktiiveista suhtautuivat työväenliikkeen järjestötoimintaan jo lähtökohtaisesti eri näkökulmista. Suomessa vaikuttaneet vasemmistolaiset kannattivat julkisen, joukkovoimaan perustuneen työväenliikkeen säilyttämistä, bolševikeilta vaikutteita omaksuneet SKP:n johtajat puolestaan luottivat ammattivallankumouksellisiin sosialistisen yhteiskunnan toteuttajina. Saarelan tutkimuksissa ilmenee myös, että vaikka Neuvosto-Venäjällä perustetun SKP:n johto katsoi oikeudekseen johtaa sosialidemokraateista irtisanoutuneita toimijoita, vain vähemmistö luokkatietoisista vasemmistoaktiiveista hyväksyi kyseenalaistamatta rajan takaisen puolueen määräykset.⁷⁶³ Esimerkiksi Helsingin sosialistiseen kunnallistoimikuntaan vuonna 1920 valittu Fiina Pietikäinen perusti yhteiskunnallisen toimijuutensa edelleen avoimeen kansalaistoimintaan. Hän kannatti naisten oikeutta toimia omissa järjestöissään ja oli aktiivinen ammattiyhdistysliikkeen liittovaikeuttaja, vaikka SKP:n johto suhtautui kielteisesti työväenliikkeen sukupuolisidonnaisiin käytäntöihin ja väheksyi ammattiyhdistysliikkeen roolia työntekijöiden työ- ja palkkaehtojen kehittäjänä. Tutkimukseni tukee Pauli Kettusen tulkintaa, jonka mukaan työväenliikkeen vasemmistotoimijoiden näkemyksiin vaikuttivat SKP:n linjauksia enemmän vanhan työväenliikkeen aikaiset käytännöt. Ammattiyhdistysliikkeessä valtaa pitivät vasemmistotoimijat, mutta tästä huolimatta ammattiyhdistysliike oli SKP:n johtajien harmiksi turhan organisaatiokeskeinen ja ”sanavallankumouksellinen”.⁷⁶⁴

Pietikäisen toimijuuteen keskittyneen tutkimukseni perusteella työväenliikkeen vasemmistoon kuuluneita työläisiä yhdisti ainoastaan ehdoton luokkatietoisuus ja pyrkimys korvata tulevaisuudessa kapitalistinen yhteiskuntajärjestys sosialistisella.

---

763 Saarela 1996, 15–17, 206–209; Saarela 2008, 62–64.

764 Kettunen 1986, 356–371.

Esimerkiksi Fiina Pietikäisen 1920-luvulla kirjoittamista artikkeleista ilmenee selvästi, että sosialistinen yhteiskunta merkitsi hänelle ihanneyhteiskuntaa, jonka toteutuminen olisi hänen mukaansa tarkoittanut työläisten kärsimysten loppua. Suomessa toimineet työväenliikkeen vasemmiston edustajat olivat silti valmiita kehittämään työväestön asemaa jo kapitalistisessa yhteiskunnassa. Työväenliikkeen vasemmistotoimijat erosivat sosialidemokraateista siinä suhteessa, että he eivät luokkatietoisina työläisinä olleet valmiita yhteistyöhön porvareiden kanssa. Suhtautuminen porvareihin esti kuitenkin sosialidemokraattien ja työväenliikkeen vasemmistoedustajien yhteistyön esimerkiksi Elannon hallintoneuvostossa; hallintoneuvoston pitkäaikainen jäsen Fiina Pietikäinen ei ryhmänsä muiden edustajien tavoin sosialidemokraateista poiketen hyväksynyt porvarien jäsenyyttä Elanossa. Työväenliikkeen vasemmistotoimijoille osuusliike oli osa työväenliikettä, jonka jäseniä työväenliikkeen kollektiivisia arvoja vastustaneet porvarit eivät voineet olla.

Tutkimuksessani korostuvat työväenliikkeen vasemmiston keskinäiset erot. En kuitenkaan kiistä SKP:n vaikutusvaltaa Suomen työväenliikkeen historiaan 1920-luvulla. SKP:n vaikutusvalta ilmeni selkeästi esimerkiksi työväenliikkeen vasemmiston naistoiminnassa. Työväenliikkeen naisten luokkasisaruuteen perustuneet verkostot katkesivat osan naisista jatkaessa toimintaa SDP:n naisjärjestöissä. Työväenliikkeen vasemmistonaisten valtaaman Naisliiton taival päättyi vuonna 1921, koska SKP:n naisaktiivit pystyivät vakuuttamaan SSTP:n miesjohtajat erillisen naistoiminnan tarpeettomuudesta. Fiina Pietikäinen ja monet muut naisten erillistoiminnan välttämättömyydestä vakuuttuneet naisaktiivit olisivat kuitenkin vanhan työväenliikkeen perinteiden mukaisesti halunneet säilyttää Naisliiton.

Naisliiton lakkauttamisen myötä SSTP:n siteet ”kentän” naiseen käytännössä katkesivat, koska puoluetoimikunnan yhteyteen perustettu naissihteeristö epäonnistui tehtävässään integroida työläisnaisia työväenliikkeen vasemmiston järjestötoimintaan. Työväenliikkeen vasemmiston julkisten naisjärjestöjen toiminnan loppuminen ei kuitenkaan tarkoittanut työväenliikkeen nais-

ja miesaktiivien toimijuuskäytäntöjen muutosta paikallistasolla. Esimerkiksi kaupunginvaltuustoissa ja Elannon toimielimissä työväenliikkeen vasemmiston naiset keskittyivät sosialidemokraattisten naisedustajien tavoin edelleen työläisnaisten ja -perheiden toimeentuloon liittyneisiin hankkeisiin. Elannon hallintoelimissä sosialidemokraatit ja vasemmistoryhmät eivät tehneet yhteistyötä, mutta Helsingin kaupunginvaltuuston toiminnassa ryhmittymien keskinäisiä erimielisyyksiä tuskin edes havaitsi, koska pyrkimys parantaa työläisten asemaa yhdisti työväenpuolueiden edustajia. Helsingin pitkäaikaisen kaupunginvaltuutetun Fiina Pietikäisen esittämiä köyhäinhoitoon, sosiaalityöhön ja naisten työllistämiseen tukevia aloitteita tukivat säännöllisesti myös SDP:n nais- ja miesvaltuutetut.

Työväenliikkeen vasemmiston, erityisesti SKP:n edustajien, sukupuolisidonnaiseen toimijuuskulttuuriin kohdistama arvostelu ei ilmennyt käytännön edunvalvontatyössä ideologisten ja periaatteellisten julistusten mukaisesti. Valtaosa työväenliikkeen vasemmistoaktiiveistakin koki vallinneiden kulttuuristen käsitysten mukaisesti täysin luontevaksi eri sukupuolta olevien työväenliikkeen jäsenten keskittymisen erilaisiin asiakokonaisuuksiin. Sukupuolisidonnainen toimijuuskulttuuri oli siis työväenliikkeen sisäisiin rakenteisiin niin voimakkaasti liittynyt ilmiö, ettei edes työväenliikkeen jakaantuminen johtanut sen purkautumiseen vielä 1920-luvulla. Tämän joutuivat karvaasti toteamaan myös maanalaisen SKP:n jäsenet. Työläisnaiset eivät kommunistien toiveiden mukaisesti liittyneet joukoittain mukaan miesten ja naisten yhteisiin, salaisiin ”soluihin”. Lopulta SKP turvautui erittäin perinteiseen keinoon organisoidakseen naisia mukaan maanalaiseen toimintaan. SKP perusti Suomeen 1920-luvun jälkipuoliskolla käsityökerhoja (!), joissa naiset neulomisen ja ompelun ohessa suunnittelivat kapitalistisen yhteiskunnan tuhoamista.

Epilogi

Fiina Pietikäinen liittyi 1930-luvulla asteittain sosialidemokraattiseen järjestötoimintaan. Työväenliikkeen vasemmiston julkinen toiminta oli hankaloitunut ratkaisevasti jo 1920-luvun puolivälisistä lähtien. Viranomaiset lakkauttivat Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen ja pidättivät sen eduskuntaryhmän vuonna 1923. Tämän jälkeen Suomessa ei toiminut julkista työväenliikkeen vasemmiston puoluetta. Liike organisoitui sosialistiseksi työväen ja pienviljelijöiden vaalijärjestöksi, jonka listoilta Fiina Pietikäinen tuli valituksi Helsingin kaupunginvaltuustoon. Uuden sosialistisen puolueen perustamatta jättäminen johtui niin vallassa olleiden porvaripuolueiden kuin SKP:n kielteisestä suhtautumisesta hanketta kohtaan. SKP:n mukaan julkinen toiminta oli virheellinen ratkaisu, joukkoliikkeen sijaan olisi pyrittävä salaisten, työväestön eliittijoukkojen vallankumoukselliseen toimintaan. Vuosikymmenen lopulla Lapuan liikkeen painostuksen ja ammattiyhdistysliikkeessä vähemmistöasemaan jääneiden sosialidemokraattien irtaantumisen vuoksi myös SAJ:n ja sen alaisten järjestöjen toiminta oli lakkautusuhan alla. Monet porvaripuolueiden poliitikot väittivät SAJ:n olleen pelkästään kommunistien peitejärjestö ja vaativat kaiken ammattiyhdistystoiminnan kieltämistä Suomessa.

Fiina Pietikäisen tavoin useat muut helsinkiläiset työväenliikkeen vasemmistoon lukeutuneet aktiivit saivat SKP:n ja Komininternin pyrkimyksistä ohjata SAJ:ta lopullisesti tarpeekseen vuoden 1929 lopulla. Pietikäinen liittyi SKP:n aktiivien pilkallisesti ”hoipertelijoiksi” kutsumaan ryhmään, joka pyrki perustamaan koko maan kattavan, SKP:n vaikutusvallasta täysin irtaantuneen luokkataisteluhenkisen puolueen Suomeen. ”Hoipertelijat” eivät hyväksyneet suomalaisen ammattiyhdistysliikkeen leimaantu-

mista Moskovon johtamaksi, koska heidän tavoitteensa erosivat Kominternin tilannearviota noudattaneiden SKP:n johtohenkilöiden pyrkimyksistä. ”Hoiptelijat” eivät halunneet sitoutua maailmanvallankumouksen toteuttamiseen, vaan tahtoivat säilyttää julkisen ammattiyhdistysliikkeen toimintaedellytykset Suomessa kehittäkseen työntekijöiden palkkausta ja työehtoja kollektiivisen toiminnan kautta. SAJ:n leimaantuminen SKP:n organisaatioksi oli riski ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyydelle, koska sosialidemokraatit eivät halunneet tehdä yhteistyötä kommunistien kanssa. SAJ:n läntiset yhteydet vaaransivat myös välttämättömät työtaistelutoiminta-avustukset muista pohjoismaista. ”Hoiptelijoiden” päätavoite oli aluksi estää SAJ:n hajoaminen. He yrittivät vielä vuoden 1930 alussa lähentää kommunisteja ja sosialidemokraatteja toisiinsa, jotta SAJ saattaisi jatkaa toimintaansa. Helsingissä järjestettiin kaksi yleistä kokousta liittojen edustajille, mutta tulokset jäivät vaatimattomaksi; kommunistit eivät suostuneet yhteistyöhön sosialidemokraattien kanssa, jotta puolestaan olivat jo alustavasti päättäneet eroavansa SAJ:stä ja perustavansa omia liittoja. Ammattiyhdistysliikkeen yhteistyöneuvottelujen epäonnistumisen jälkeen sosialististen työväenyhdistysten keskuskomitean hallinnassa olleen *Suomen Työmiehen* kritiikki kohdistui yhä selvemmin juuri SKP:n määräysvaltaa kohtaan SAJ:ssä. Sosialidemokraattien arvostelu jäi lehdessä jo tuolloin marginaaliseen asemaan.

Kaiken vasemmistolaisen toiminnan kieltämistä ja kansalaisoikeuksien rajoittamista vaatinut Lapuan liike sai vaatimuksilleen tukea eduskunnassa. Vuoden 1930 lokakuussa eduskunta määräsi kaikki ”kommunistiset” järjestöt mm. SAJ:n lakkautettavaksi ja Sosialistisen Työväen ja Pienviljelijäin vaalilistalta valitut kansanedustajat vangittaviksi. Sosialististen työväenyhdistysten keskuskomitean organisoima hanke uuden vasemmistopuolueen perustamiseksi Suomeen jäi, koska jopa reformistiset sosialidemokraatitkin saivat taistella toimintaoikeuksiensa puolesta. Vallinneessa tilanteessa Fiina Pietikäisellä oli kolme vaihtoehtoa. Hän olisi voinut liittyä kommunistiseen illegaaliin toimintaa, luopua yhteiskunnallisesta toiminnasta kokonaan tai pyrkiä integroitu-

maan takaisin sosialidemokraattisen liikkeeseen. Ensiksi mainittu vaihtoehto oli poissuljettu jo senkin vuoksi, että kommunistit eivät luottaneet Fiina Pietikäiseen yhtään sen enempää kuin Pietikäinen heihin. Pietikäisen epäuskoa Stalinin johtaman Neuvostoliittoon lisäsi varmasti hänen vanhimman tyttärensä Karin Ragnhildin surullinen kohtalo. Fiina Pietikäisen ja Karl Anderssonin ainut aikuiseksi elänyt lapsi katosi 1930-luvulla miehensä kanssa Neuvostoliitossa epäselvissä olosuhteissa. Fiina Pietikäinen ei koskaan saanut tietää totuutta heidän kohtalostaan.⁷⁶⁵

Yhteiskunnallinen toimijuus oli vielä iäkkäänäkin vahva osa Fiina Pietikäisen identiteettiä; hän ei ollut valmis vetäytymään syrjään työväenliikkeen pyrinnoista. Hän päätti palata takaisin sosialidemokraattiseen työväenliikkeeseen, vaikka vanhojen toveruussuhteiden elvyttäminen oli varmasti aluksi hankala tehtävä. Monet sosialidemokraatit muistivat erittäin hyvin työväenliikkeen vasemmiston suorasanaiset syytökset ja järjestöjen valtaukset vuoden 1918 sisällissodan jälkeen. Läheskään kaikkia arvostelijoita ei koskaan hyväksytty takaisin sosialidemokraattien kokoussaleihin.

Fiina Pietikäisen integroitumista sosialidemokraattiseen työväenliikkeeseen edesauttoi pitkä ammattiyhdistystausta ja erityisesti raittiusyhdistystoiminta. Raittiusyhdistystyö loi vuosikymmeniä raitista elämäntapaa kannattaneelle Fiina Pietikäiselle mahdollisuuden luoda kontakteja sosialidemokraattisiin raittiusyhdistyksiin. Hänestä tuli jo 1930-luvulla sosialidemokraattisen raittiusyhdistys Koiton aktiivi.

Pietikäinen vaikutti myös SAK:laisessa Työläisliitossa, jonka jäsenosastoihin lukeutuivat myös helsinkiläisten silittäjien ja kylvettäjäiden ammattiosastot. Pietikäisen Työläisliiton 20-vuotijuhlissa pitämässä puheessa ilmenee, etteivät ammattiyhdistysliikkeen poliittisissa valtasuhteissa tapahtuneet muutokset olleet poistaneet hänen uskoaan ammatillisen järjestäytymiseen. Varsinkin työläisnaisten järjestäytymisen edistäminen oli lähes 80-vuotiaalla Fiina Pietikäiselle edelleen ensiarvoisen tärkeä asia:

---

765 Henkilökohtainen tiedonanto Pirkko Sandroos 1.3.2003.

läheskään kaikki liittomme piiriin kuuluvat naiset eivät vielä kuulu alansa osastoihin. Tämän todetessa tekee mieli huudahtaa: ”Missä olette ammattiyhdistysnaiset?”...Muistakaa naiset, me kuljemme kaikesta huolimatta eteenpäin ja ammattiyhdistysliikkeen jäsenkirja on palkkatyöläisen kunniakirja, joka ei saisi puuttua keltään ja joka kerran on sen ottanut on myöskin pidettävä jatkuvasti kunnossa. Vain jatkuva yhteistoiminta tuottaa myöskin jatkuvia ja pysyviä tuloksia. Sen vuoksi on jokaisen ammattiyhdistysnaisen tehtävä ympäristössään henkilökohtaista suullista valistustyötä.⁷⁶⁶

Pietikäinen integroitui mukaan myös sosialidemokraattisen naisliikkeen toimintaan. Vanhuudenpäivillään hän nautti erityisesti pohjoismaalaisten aatesarten tapaamisesta erilaisissa konferensseissa. Fiina Pietikäisen kiinnostusta yhteiskunnallisiin kysymyksiin kuvastaa hyvin, että hän suoritti vielä yli 80-vuotiaana kurseja ruotsinkielisessä Työväenopistossa. Fiina Pietikäisen lapsenlapset muistavat hänen elämänmyönteisenä ja energisenä ihmisenä, joka suuntasi katseensa tulevaisuuteen. Menneisyydestään hän vaikenä. Hän ei katsonut tarpeelliseksi kertoa edes lähimaisilleen yksityiskohtia elämässään kokemista raskaista hetkistä kuten lapsiipian lainsuojattomasta asemasta, Suomenlinnan vankileirikurjuudesta, yksinhuoltajaäidin vaikeasta asemasta 1920-luvun Suomessa tai edes lastensa ja miehensä kuoleman aiheuttamasta surusta. Monen ikäpolvensa naisen tavoin Fiina Pietikäinen joutui kokemaan ennen omaa poistumistaan monia menetyksiä; kahdeksasta lapsestaankin hän menetti kolme ensiksi syntynyttä. Monista vastoinkäymisistä huolimatta – tai kenties juuri niiden vuoksi – Fiina Pietikäinen jatkoi työväenliikkeen luottamustehtävissä. Fiina Pietikäisen ura työväenliikkeen aktiivina katkesi vasta kuolinvuoteella helmikuun 12. päivänä vuonna 1956. Suvussa säilyneen perimätiedon mukaan 86-vuotias, virkeässä mielentilassa ollut Pietikäinen toivoi vielä Marian sairaalassakin parantuvansa – hänellä oli kiire kokoukseen.⁷⁶⁷

---

766 Suomen Työläisliitto 1929–1949, 29.

767 Henkilökohtaiset tiedonannot 1.3.2003 Pirkko Sandroos, Marita Helameri, Maj-Lis Maltela.

Lähdeluettelo

Arkistoaineisto

Elannon Arkisto, (EA), Helsinki

Elannon hallintoneuvoston pöytäkirjat 1924–1930

Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntien keskusrekisteri, Helsinki

Kirkonkirjat

Helsingin kaupungin arkisto, (KARK), Helsinki

Helsingin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1921–1930

Helsingin yliopiston pääkirjasto, Helsinki

Pietikäinen Fiina – puheet

Suomen luterilaisen evankeliumiyhdistyksen arkisto

J. E. Ahlgrenin kirjeet F. G. Hedbergille

Hämeenlinnan maakunta-arkisto, (HMA), Hämeenlinna

Helsingin pitäjän lainhuudatuspöytäkirja 27.9.1872

Helsingin pitäjän perunkirjat 1876

Kansan Arkisto, (KA), Helsinki

Muistitietoaineisto:

Juho ”Jussi” Tuomisen muistelmat

Asiakirja-aineisto:

Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan pöytäkirjat 1917–1918

Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan toimeenpanevan komitean pöytäkirjat 1917–1918

Suomen Ravinto- ja nautintoainetyöväenliiton liittotoimikunnan pöytäkirjat 1926–1927

Raittiusyhdistys Koiton johtokunnan pöytäkirjat 1930–1933

Suomen Kansallisarkisto, (VA), Helsinki

Etsivän keskuspoliisin arkisto (EK)

Henkilömappi Fiina Pietikäinen 834

Helsingin poliisilaitoksen kanslia

SSTP-aineistoa

Vapaussodan arkisto

Henkilötietoja punakaartilaisista (täydennyskortit)

Valtionrikosylioikeuden pöytäkirjat, (VRYO):

Fiina Pietikäinen

Tahvo Pietikäinen

Työväen Arkisto, (TA), Helsinki

Ammattiyhdistysliike:

Helsingin kylvettäjäin ammattiosasto (S. ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton Helsingin ammattiosasto 46):

Helsingin kylvettäjäin ammattiosaston pöytäkirjat ja toimintakertomukset 1905–1922

Helsingin silittäjäin ammattiosasto (S. ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton Helsingin ammattiosasto 42):

Helsingin silittäjäin ammattiosaston toimintakertomus 1919, 1923, 1924

Katsaus Suomen saha-, kuljetus- ja sekatyöväenliiton osaston No 62 (Silittäjäin) 20 vuotiseen toimintaan vuosina 1903–1923

Pesulaitoksen päiväkirjat 1914–1917

Helsingin pesijättärien ammattiosasto:

Helsingin pesijättärien ammattiosaston säännöt.

Otteita Helsingin pesijättärien ammattiosaston pöytäkirjoista 1898–1904

Helsingin paikallisjärjestö:

Helsingin paikallisjärjestön pöytäkirjat ja toimintakertomukset
1902–1903

Suomen Ammattijärjestön toimikunnan pöytäkirjat 1907–1908

Suomen saha-, kuljetus- ja sekatyöväen liiton toimikunnan pöytäkirjat
1921–1924

Suomen ravinto- ja nautintoainetyöväen liiton toimikunnan pöytäkirjat
1928

Suomen vaatetustyöntekijäin liiton toimikunnan pöytäkirjat 1924

Sosialidemokraattinen naisliitto:

Sosialidemokraattisen naisliiton liittotoimikunnan pöytäkirjat ja
toimintakertomukset 1909–1917

Suomen Ammattijärjestön naisjaosto:

Kirjeitä ja toimintaohjeita 1924, 1926

Suomen sosialistisen työväenpuolueen aineisto (SSTP):

Anna Kärjen ja Fiina Pietikäisen kirje puoluetoimikunnalle
14.6.1923

Puolueneuvoston pöytäkirja 27.–28.12.1920

Muistitietoaineisto:

Työväen muistitietokokoelmat 685/2, haastateltava Viljo Mehtonen,
haastattelija Tero Tuomisto

SDP-aineisto:

Agitaattoreiden matkakertomuksia 1905–1909

Agitaattorikurssit Lahdessa 26.11.–7.12.1906

Puolueopisto 1913

Helsingin Työväenyhdistys ja Helsingin kunnallisjärjestö:

Helsingin kaupunginvaltuuston sosialistisen valtuustoryhmän pöytäkirjat
1929

Helsingin sosialidemokraattisen ja sosialistisen kunnallistoimikunnan
pöytäkirjat 1917–1921

Helsingin Työväenyhdistyksen Naisosaston johtokunnan pöytäkirjat ja toimintakertomukset 1898–1923

Uudenmaan sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirjat 1913 – 1917

Vantaan kaupungin arkisto

Köningtedtin kansakoulun päiväkirjat 1877–1880

Vantaan seurakunnan keskusrekisteri

Kirkonkirjat

Yksityisarkistot

Taina Uusitalon kokoelma (TU)

Eino Pietikäisen kirjekokoelma, (alkuperäinen kokoelma Pirkko Sandroosin kokoelma)

Helsingin Työväenyhdistyksen vapaajäsenten osasto ry:n sihteeri Fiina Pietikäisen Helsingin Työväenyhdistyksen johtokunnalle kirjoittama ”julkilausuma ja vastalause” – kirje 6.4.1934, (alkuperäinen kirje Pirkko Sandroosin kokoelma).

Luukkola Aliisa: Fiina Pietikäinen. Tutkielma historian ylintä kurssia varten Ammattiyhdistysopistossa 1962, (alkuperäinen tutkielma Pirkko Sandroosin kokoelma)

Henkilökohtaiset tiedonannot Marita Helameri, Maj-Lis Maltela, Terttu Lappi, Pirkko Sandroos, Pentti Pietikäinen, 1.3.2003

Fiina Pietikäistä koskeva kyselymoniste 20.1.2003

Valborg Reuterlindin haastattelu kesällä 2004

Valbor Reuterlindin lähettämät kirjeet 2003– 2004

Pirkko Sandroosin arkisto

Helsingin kaupungin järjestystoimikunnan edustajien (Lauri af Heurlinin ja Yrjö Sirolan) päätös hyväksyä Fiina Pietikäinen järjestysmieheksi.

Sanomalehdet:

Elanto 1921- 1931

Fackföreningsrörelsen 1954

Kokkotulet 1917

Palvelijatar 1905– 1906

Palkkatyöläinen 1947

Suomen Työmies 1930

S. Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväen liiton Tiedonantolehti 1923

Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantoja 1918

Työmies 1900–1918

Työläisnainen 1907–1914, 1920–1923

Tähkä 1925–1929

Österbottend Folkblad 1908

Julkaistu alkuperäisaineisto:

Alustuksia ja ehdotuksia Sos.-dem. naisliittokokoukselle, joka pidetään Helsingissä 4–6 p:nä lokakuuta 1917. Helsingissä 1917. Suomen Sosialidemokratian Naisliiton kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä lokak. 4–6 p:nä 1917. Toim. Hanna Karhinen. Helsinki 1917.

Alustuksia ja ehdotuksia Suomen sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokoukselle, joka pidetään Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä jouluk. 1919. Helsinki 1919.

Helsingin Työväenyhdistyksen Toimintakertomus v:lle 1915. Helsinki 1916.

Helsingin Työväenyhdistyksen Toimintakertomus v. 1916. Työväen kirjapaino. Helsinki 1917.

Helsingin Työväenyhdistyksen Toimintakertomus v. 1917. Helsinki 1918.

Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuonna 1890.

Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1905. Helsinki 1905.

Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1907. Helsinki 1908.

Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1908. Helsinki 1909.

Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1910. Helsinki 1911.

Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1911. Helsinki 1912.

Kertomus Helsingin Työväenyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1912. Helsinki 1913.

Kertomus Sos.-dem. Naisliiton toiminnasta lokakuun 10. P p:stä v. 1913 elokuun 15 p. v. 1917. Suomen Sosialidemokratisen Naisliiton kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä lokak. 4–6 p. 1917. Toim. Hanna Karhinen. Helsinki 1917.

Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta vuonna 1908. Laatinut Eero Haapalainen. Helsinki 1909.

Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta v. 1920. Helsinki 1921.

Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta vuonna 1922. Helsinki 1922.

Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta v. 1923. Helsinki 1924.

Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta v. 1924. Helsinki 1925.

Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta sen ensimmäisenä toimintakautena huhtik. 17 p:stä 1907 joulukuun 31 p:ään 1907. Helsinki 1908.

Kuvauksia kansannaisen elämästä maalla. Suomen naisyhdistyksen ulosantama. WSOY. Porvoo 1890.

Osuustoimintaliike Suomessa – Pellervon vuosikirja VII. Helsinki 1909.

Osuustoimintaliike Suomessa – Pellervon vuosikirja VIII. Helsinki 1910.

Piiritoimikunnan kertomukset sekä alustuksia ja ehdotuksia Uudemaan sosialidemokraattiselle piirikokoukselle, joka pidetään Helsingissä 22–23 p:nä huhtik. 1916. Helsinki 1916.

Pöytäkirja Sosialidemokraattisen Naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5, 6 ja 7 päivänä syyskuuta 1909. Toim. Hanna Karhinen, Hanna Ranta, Hilja Pärssinen.

Pöytäkirja Sosialidemokratisten Naisliiton VIsta edustajakokouksesta Helsingissä 1–3 p. syyskuuta 1911. Toimitti Olga Tainio.

Pöytäkirja Suomen Ammattijärjestön valtuuston kokouksesta Huhtikuun 27. p:nä 1908. Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta vuonna 1908. Laatinut Eero Haapalainen. Helsinki 1909.

Pöytäkirja tehty Suomen Ammattijärjestön perustavasta kokouksesta Tampereella huhtikuun 15, 16 ja 17. p. 1907. Toim. Mikko Uotinen, Matti Autio, Aatu Halme, Eero Haapalainen. Tampereella 1907.

Pöytäkirja Suomen Ammattijärjestön valtuuston kokouksesta syyskuun 25, 26, 27 p:nä 1908.

Pöytäkirja Suomen Ammattijärjestön viidennestä edustajakokouksesta. Pidetty Helsingissä 25–29 p:nä toukok. 1920. Laatineet S. Lehtonen ja Viljo Visa. Kotka 1920.

Pöytäkirja Suomen Sos.-dem. Puolueen ylimääräisestä puoluekokouksesta Helsingissä 27–29 p:nä jouluk. 1918. Kotka 1920.

Pöytäkirja Suomen Työläisliitto r.y ensimmäisestä varsinaisesta edustajakokouksesta Helsingissä 12 ja 13 päivänä helmikuuta 1933. Helsinki 1933.

Pöytäkirjaselostus Sosialidemokraattisen puolueen kymmenennestä (ylimääräisestä) puoluekokouksesta, joka pidettiin Helsingissä marraskuun 25–27 p:nä 1917. Laatinut Anton Huotari. Helsinki 1925.

Punaset 1907–1909 I Sosialidemokratisten edustajien kuvat ja elämäkerrat. Helsinki 1909.

Sos.-dem. Naisliiton IX edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5, 6 ja 7 p:nä joulukuuta 1919. Toim. kokouksen sihteerit. Kotkassa 1920.

Suomen Ammattijärjestön kuudennen, Helsingissä toukokuun 21–25 p:nä 1923 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja. Kokouksen sihteerien laatima sekä alustukset. Suomen Ammattijärjestö r.y. Helsinki 1923.

Suomen Ammattijärjestön toinen yleinen kokous Helsingissä, syysk. 27–30. p. 1909. Helsinki 1909.

Suomen Ammattijärjestön toimintakertomus vuodelta 1926. Helsinki 1927.

Suomen Asetuskokoelma vuodelta 1919. Helsinki 1920.

Suomen Asetuskokoelma vuodelta 1922. Helsinki 1923.

Suomen Saha-, Kuljetus- ja Sekatyöväen liiton perustavan kokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 5–8 p:nä lokakuuta 1921. Vaasa 1921.

Suomen Sosialidemokraattisen Naisliiton kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä lokaku. 4.–6. p. 1917. Toim. Hanna Koskinen.

Suomen Sosialidemokratisen Puolueen kahdennentoista edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä, joulukuun 8–16 p:nä 1919. Tampere 1920.

Suomen Sosialidemokratisen Puolueen kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Tampereella lokakuun 26 – marraskuun 1 p:nä 1913. Tampere 1914.

Suomen Sosialidemokratisen Puolueen kuudennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Kotkassa 8–13 p:nä syyskuuta 1909. Kotka 1909.

Suomen Sosialidemokratisen Puolueen seitsemannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä syyskuun 4–10 päivinä 1911. Helsinki 1911.

Suomen Sosialidemokratisen puolueen viidennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Oulussa 20–27 p:nä Elokuuta 1906. Toim. Mikko Uotinen. Tampere 1906.

Suomen Sosialidemokratisen puolueen yhdeksännen puoluekokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä kesäkuun 15–18 p:nä 1917. Turku 1918.

Suomen Tehdas- ja Sekatyöväen liiton neljännen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 3–4 p:nä lokakuuta 1921. Vaasa 1921.

Suomen Työväenpuolueen perustavan kokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Turussa 17.–20.7.1899. Pori 1973.

Tampereen naisyhdistys 1899–1924. Tampere 1924.

Toisen Suomen Työväen Puoluekokouksen (5:n työväenyhdistyksen edustajakokouksen) Pöytäkirja. (Kokous pidetty Forssassa elok. 17–20 p. 1903). Toim. J.K. Kari.

Toiset Valtiopäivät 1908 Asiakirjat. Viides osa, ensimmäinen nidos. Helsingissä 1908.

Toiset Valtiopäivät 1908 Asiakirjat. Viides osa, toinen nidos. Helsingissä 1908.

Toiset Valtiopäivät 1908 Pöytäkirjat I–III. K.F. Helsingissä 1909.

Toiset Valtiopäivät 1908, Liitteet III, VI, IX.

Työläisnaisten ylimääräisen edustajakokouksen pöytäkirja Viipurissa 8, 9 ja 10. P. Lokakuuta 1906. Toim. Hilja Pärssinen. Kotka 1906.

Uudenmaan läänin vaalipiirin sosialidemokratisen piirikokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä 10–11 p. kesäk. 1917. Laatineet J. D. Arjanne ja J. U. Lehtosaari. Helsinki 1917.

Uudenmaan läänin Sos.-dem. vaalipiiritoimikunnan Toiminta- ja Tili-kertomus v. 1910. Porvoo 1911.

Uudenmaan läänin vaalipiirin sos.-dem. piirijärjestön vuosikokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä huhtikuun 16–17 p:nä v. 1911. Helsinki 1911.

Uudenmaan läänin vaalipiirin sos.-dem. piirikokouksen Pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä kesäk. 6–8 p:nä v. 1913. Helsinki 1913.

Kirjallisuus

Julkaisematon kirjallisuus

Koivunen, Mari: Kansankynttilä ja työväen soitu: Hilja Pärssinen sivistäjänä ja kasvattajana. Pro gradu -tutkielma. Poliittinen historia, Turun yliopisto 1998.

Kylli, Mira: Kotiapulaisia vai kotiorjia? Palvelijatarkokemuksia 1890-luvulta talvisotaan. Pro gradu -tutkielma. Poliittinen historia, Turun yliopisto 2002.

Lehtinen, Teresa: Syvissä hetteissä: Suomen Valkonauhaliiton ja Helsingin Valkonauhayhdistyksen siveellisyysoiminta työläisnaisten elämänkulussa 1900-luvun alussa. Pro gradu -tutkielma. Suomen historia, Helsingin yliopisto 1999.

Lintunen, Tiina: Punaisen naisen kuvat: vuonna 1918 tuomitut Porin seudun punaiset naiset. Lisensiaattitutkimus. Poliittinen historia, Turun yliopisto 2006.

Lähteenmäki, Maria: Naisia liikkeessä. Työläisnaisliike poliittisena ja yhteiskunnallisena liikkeenä. Lisensiaattitutkimus. Suomen historia, Helsingin yliopisto 1990.

Suni, Nina: Aikas vahinkon tehnyt lysti: punavankien kokemukset ja selviytymiskeinot Hennalan, Riihimäen ja Suomenlinnan vankileireillä kirjeenvaihdon ja muistelmien valossa. Pro gradu -tutkielma, poliittinen historia, Turun yliopisto 2001.

Teräs, Kari: Ammattiyhdistykset vai tehdasneuvostot? Ammatillinen järjestömuotouudistus ja keskustelu taloudellisesta neuvostojärjestelmästä Suomessa 1919–1923. Pro gradu -tutkielma, Suomen historia, Turun yliopisto 1986.

Vuorinen, Piia: Tyytymättömien naisten ponnistus. Helsingiläisten työläisnaisten toimijuus suurlakosta eduskuntauudistukseen. Pro gradu -tutkielma. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Turun yliopisto 2010.

Julkaistu kirjallisuus

- Aaltonen, Esko: Kuluttajat yhteistyössä. Suomen yhteisen Osuuskauppaliikkeen vaiheet vuoteen 1917 ja katsaus edistysmielisen osuuskauppaliikkeen toimintaan sen jälkeen. Kulutusosuuskuntien keskusliitto. Helsinki 1953.
- Aatsinki, Ulla: Suhteilla puolueeseen – Tampereen seudun kommunistien kontaktit vuosina 1918–1944. Teoksessa Työväen verkostot. Toim. Sakari Saaritsa ja Kari Teräs. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki Voimakas 16. Vaasa 2003.
- Ahtisaari, Eeva: Hilda Käkikoski: opettaja, puhuja ja poliitikko naisen asialla. Teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Eeva Ahtisaari [et. al]. Eduskunnan kirjasto. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä. Jyväskylä 1997.
- Ahvenisto, Inkeri: Tehdas yhdistää ja erottaa Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Bibliotheca Historica 118. Helsinki 2008.
- Ala-Kapee, Pirjo ja Valkonen, Marjaana: Yhdessä elämä turvalliseksi. SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen kehitys vuoteen 1930. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö. Helsinki 1982.
- Ala-Kapee, Pirjo, Valkonen, Marjaana ja Österberg, Pirkko: Nainen SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä. Katsaus naisten ansioiden kehitykseen sekä naisten järjestäytymiseen ja toimintaan. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö. Jyväskylä 1979.
- Alapuro, Risto: Sosiaaliset verkostot ja kollektiivinen toiminta. Teoksessa Uudet ja vanhat liikkeet. Toim. Kaj Ilmonen ja Martti Siisiäinen. Vastapaino. Tampere 1998.
- Alasuutari, Pertti: Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Gaudeamus. Hanki ja jää. Helsinki 2001.
- Alhanen, Kai: Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Gaudeamus. Helsinki 2007.
- Anttonen, Anneli: Feminismi ja sosiaalipolitiikka: miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite. Tampereen yliopisto. Tampere 1997.

- Asikainen, Sari: ”Me toivomme ihannemaata”: Hilja Pärssisen varhainen aatemaailma ennen kansanedustajuutta. Tampereen yliopisto. Tampere 1994.
- Bergholm, Tapio: Halpatyövoimasta hyvinvointiin. Suomen merimiesten ammattiyhdistystoiminta 1916–1996. Suomen merimiesunioni. Helsinki 1996.
- Bergholm, Tapio: Kovaa peliä kuljetusalalla. Auto- ja kuljetusalan työntekijäliitto. Turenki 1997.
- Bergholm, Tapio ja Teräs, Kari: Female dockers in Finland, c. 1900–1972. Gender and Change on the Finnish Waterfront. Julkaisussa International Journal of Maritime History, Vol. XI.2/1999.
- Björkvist, Heimer: Helsingin kaupungin historia V:3. Toimituskunta Matti J. Castrén, Eino Jutikkala, Eirik Hornborg ja Heikki Waris. Helsingin kaupunki. Helsinki 1967.
- Blomqvist, Håkan: Ungdomsförbundet under svenska revolution 1917. ”Väpnade arbetargården för ordning och folkskydd”. Teoksessa Hundra år av gemenskap – I kamp för socialism och människovärde. Toim. Moa Elf Karlén. Nixon. Lingöping 2003.
- Bourdieu, Pierre: Sosiologian kysymyksiä. Vastapaino. Tampere 1985.
- Bourdieu, Pierre: Järjen käytännöllisyys: toiminnan teorian lähtökohtia. Vastapaino. Tampere 1998.
- Burke Peter: New perspectives on historical writing. University Park. Penssylvania 1992.
- Carlsson, Christine: Kvinnosyn och kvinnopolitik: en studie av svensk socialdemokrati 1880–1910. Arkiv. Lund 1986.
- Canning Kathleen: Gender history in practice: Historical perspective on bodies, class and citizenship. Ithaca 2006.
- Foucault, Michel: Tarkkailla ja rangaista. Otava. Helsinki 1980.
- Foucault, Michel: Discipline and sciences of the individual. Teoksessa Foucault reader. Editor Paul Rabinow. New York 1984.
- Gálvez-Muñoz, Lina: Engendering the experience of wages: the evolution of the piecework system at the Spanish tobacco Monopoly 1800–1930s. Teoksessa Experieng Wages. Social and Cultural As-

- pects of Wage Forms in Europe since 1500. Edited by Peter Scholliers ja Leonard Schwarz. Berghan Books. New York. Oxford 2004.
- Ehrnrooth, Jari: Sanan vallassa, vihan voimalla: sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1992.
- Haapala, Pentti: Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920. Kleio ja Nykypäivä. Helsinki 1997.
- Hakalehto, Ilkka: Suomen kommunistisen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918–1928. WSOY. Porvoo. Helsinki 1966.
- Hall, Stuart: Kulttuurin ja politiikan muutoksia. Toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa ja Lawrence Grossberg. Vastapaino. Tampere 1992.
- Hall, Stuart: Question of cultural identity? Edited by Stuart Hall and Paul du Gay. London, Sage. Thousand Oaks, Calif 1996.
- Halila, Aimo: Suomen kansakoululaitoksen historia. II osa: Kansakouluasetuksesta piirijakoon. WSOY, Porvoo 1949.
- Hannikainen, Matti: Velotaan? – Helsingissä 1930-luvun laman aikana annetun köyhäinavun takaisinperintä. Teoksessa Elämän muotoja. Kertomuksia yksilöistä ja yhteiskunnasta. Toim, Matti Hannikainen & Mikko Salasvuo. Koala kustannus. Helsinki 2001.
- Hannikainen, Matti: Rakentajat suhdanteissa. Palkat, työttömyys ja työmarkkinakäytännöt Helsingin rakennustoiminnassa 1930-luvun laman aikana. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 162. Suomen Tiedeseura. Helsinki 2002.
- Heikkilä, Jouko: Kansallista luokkapolitiikkaa. Sosialidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905–1917. Suomen historiallinen seura. Historiallisia tutkimuksia 168. Tampere 1993.
- Hentilä, Marjaliisa: Maa, jossa piiatkin saivat äänestää: Suomen työläisnaisliikkeen kuva kansainvälisessä lehdistössä 1906–1914. Teoksessa Tuntematon työläisnainen. Toim. Leena Laine ja Pirjo Markkola. Vastapaino. Tampere 1989.
- Hentilä, Marjaliisa: Keikkavaaka ja koussikka. Kaupan työ ja tekijät 1800-luvulta itsepalvelu aikaan. Liiketalouden ammattiliitto. Edita. Helsinki 1999.

- Hentilä, Marjaliisa: Ykkösen henki. PAM – Helsingin Kauppatyöntekijät ry sata vuotta 1907–2007. PAM – Helsingin kauppatyöntekijät. Tampere 2007.
- Helin, Jyrki: Rakentajien liitto. Rakennusalan työläisten järjestötoiminta Suomessa 1880-luvulta vuoteen 1995. Rakennusliitto. Jyväskylä 1998.
- Hirdman, Yvonne: Genus om det stablas föränderliga former. Liber. Malmö 2001.
- Hirdman, Yvonne: Genussystem – reflexioner kring kvinnornas sociala underordning. Kvinnovetenskaplig tidskrift 3/1988.
- Hirdman, Yvonne: Att lägga livet tillrättä: studier i svensk folkhems politik. Carlsson. Stockholm 2000.
- Hjelt, Vera: Tutkimus ammattityöläisten toimeentuloehdoista Suomessa 1908–1909 Keisarillisen senaatin toimeksiannosta ja teollisuushallituksen ylivalvonnalla. Helsinki 1912.
- Hjelt, Vera: Tutkimus koskeva ompelijattarien ammattioija Suomessa. Työtilasto VI. Helsinki 1908.
- Hjerppe Riitta ja Schybergson Per: Kvinnoarbetare i Finlands industria ca 1850–1913: rapport till Nordiska historikermötet i Trondheim juli 1977. Helsingin yliopisto. Helsinki 1977.
- Hietaniemi, Tuija: Kysymys järjestysvallasta 1917. Teoksessa Vallankumous 1917. Tutkielma Venäjän vallankumouksen vaikutuksista Suomessa ja imperiumin muilla reuna-alueilla. Helsingin yliopisto. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja. Helsinki 1987.
- Hyrkkänen, Markku: Aatehistorian mieli. Osuuskunta vastapaino. Tampere 2002.
- Hyvärinen, Matti, Kurunmäki Jussi, Palonen Kari, Pulkkinen, Tuija ja Stenius, Henrik: Johdanto. Teoksessa Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Toim. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius. Vastapaino. Jyväskylä 2003.
- Hyvönen, Antti: Suomen vanhan työväenpuolueen historia. Kansankulttuuri. Kuopio 1978.

- Häkkinen, Antti: Maksettua rakkautta: prostituutiokulttuuri Helsingissä 1860-luvulta nykypäivään. Teoksessa Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Gaudeamus. Helsinki 1994.
- Ilmonen, Kaj: Jäsenet ja jäsenten liike. Tutkimus kaupan ja jäsenten suhteista E-osuuskauppaliikkeissä osuustoiminnan alkuajoilta 1980-luvulle. Tampereen yliopisto. Tampere 1984.
- Innala, Aune: Suomen naisen alkutaival lainsäätäjänä. Joensuu 1967.
- Johnson, Paul: Age, gender and the wage in Britain, 1830–1930. Teoksessa *Experieng Wages. Social and Cultural Aspects of Wage Forms in Europe since 1500*. Edited by Peter Scholliers ja Leonard Schwarz. Berghan Books. New York. Oxford 2004.
- Jääskeläinen, Mauno: Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919–1938. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1973.
- Kaarninen, Mervi: Punaorvot 1918. Minerva Kustannus Oy. Helsinki/Jyväskylä 2008.
- Kaartinen, Marjo: Historian kirjoittamisesta. Teoksessa *Historian kirjoittamisesta*. Toim. Marjo Kaartinen ja Anu Korhonen. Kirja-auro-ra. Turku 2005.
- Kalela, Jorma: Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus. Helsinki 2000.
- Kari J.K. ja Paasivuori Matti (toim.): Ammattiyhdistysliike Saksassa, Englannissa, Tanskassa, Ruotsissa, Norjassa, Ranskassa, Yhdysvalloissa, Suomessa ja kansainväliset työväenjärjestöt. Suomi I. Kotka 1917.
- Katainen, Elina: Waloon ja wapauteen! – Maria Raunio. Teoksessa *Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset*. Toim. Eeva Ahtisaari [et. al.]. Eduskunnan kirjasto. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä. Jyväskylä 1997.
- Katainen, Elina ja Oittinen, Riitta: Naulaniskuja porvarin ruumiskirstuun: Mimmi Kanervo ja Sandra Lehtinen. Teoksessa *Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset*. Toim. Eeva Ahtisaari [et. al.]. Eduskunnan kirjasto. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä. Jyväskylä 1997.
- Katainen, Elina: Rakkauden malja vai vesilasi? Aleksandra Kollontain uuden moraalöin tulkintoja Suomessa. Teoksessa *Työväki ja tunnet*.

- Toim. Elina Katainen ja Pirkko Kotila. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2002. Väki voimakas 15. Saarijärvi 2002.
- Elina Katainen: Vapaus, tasa-arvo ja toverillinen rakkaus. Perheen, kotitalouden ja avioliiton politisointi suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä ennen vuotta 1930. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2013
- Keskinen, Kimmo ja Silvennoinen, Oula: Helsingin poliisilaitoksen historia 1826–2001. Helsingin kihlakunnan poliisilaitos. Helsinki 2004.
- Kettunen Pauli: Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930. Suomen historiallinen seura. Historiallisia tutkimuksia 138. Jyväskylä 1986.
- Kettunen, Pauli: Punaisesta julistuksesta kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaan. Teoksessa Kansalaisvaikuttaminen ajassa. Toim. Inkeri Ahvenisto ja Kirsi Mäki. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 19. Vaajakoski 2006.
- Kiiski, Venla: Tekla Hultin, poliitikko. Jyväskylän yliopisto. *Studia historica Jyväskyläläensia* 15. Jyväskylä 1978.
- Koivisto, Johan: Suomen metallityöväen liitto 1899–1930. Metallityöväen liitto. Helsinki 1963.
- Kokko, Marja: Sisaret, toverit. Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle. Jyväskylän yliopisto. *Studia historica Jyväskyläläensia*. Jyväskylä 1988.
- Koskinen, Pirkko: Äänioikeuden lainsäädäntöhistoriaa. Teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Eeva Ahtisaari [et. al.]. Eduskunnan kirjasto. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä. Jyväskylä 1997.
- Kostiainen, Auvo: Elämäkerta historiantutkimuksena. Käsitteistä ja ongelmista. Teoksessa Yksilö ja yhteisö henkilöhistoriallisia artikkeleita. Toim. Mari Koivinen ja Timo Soikkanen. Poliittisen historian julkaisuja C:48. Turku 1994.
- Krekola, Joni: Aina joku pettää: Luottamuksen ongelma Suomen maanlaisessa kommunismissa. Teoksessa Työväen verkostot. Toim. Saka-

- ri Saaritsa ja Kari Teräs. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 16. Vaasa 2003.
- Krekola, Joni: Kauhea joskin on puhdistustyömme...: Skp ja väkivalta. Teoksessa Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan. Toim. Ulla Aatsinki ja Johanna Valenius. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 17. Turku 2004.
- Kujala, Antti: Venäjän hallitus ja Suomen työväenliike 1899–1905. Suomen historiallinen seura. Historiallisia tutkimuksia 194. Helsinki 1995.
- Kuusanmäki, Jussi ja Piilonen, Juhani: Helsingin kaupunginvaltuuston historia 1875–1918. I osa. Toim. Pertti Suominen. Helsingin kaupungin julkaisuja. Helsinki 1987.
- Laati, Iisakki: Helsinki valtiollisten tapahtumien näyttämönä. Teoksessa Helsingin kaupungin historia. IV osa, I. nide. Helsinki 1955.
- Lahtinen, Anu: Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset. Naiset toimijoina Flemingien sukupiirissä 1470–1620. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki 2007.
- Lahtinen, Anu ja Vainio-Korhonen, Kirsi: Valta ja naiset esimodernia koskevassa historian tutkimuksessa. Pohjoismaista keskustelua toimijoista ja rakenteista. Teoksessa Vallan teoriat historian tutkimuksessa. Toim. Ilana Aalto, Laura Boxberg, Ulla Ijäs ja Heli Paalumäki. Turun historiallinen yhdistys. Historia mirabilis 7. Turku 2011.
- Laine, Y.K.: Suomen poliittisen työväenliikkeen historia II. Kahlittu demokratia. Helsinki 1946.
- Laurila, K.: Suomen Työläisliiton synty ja piirteitä sen vaiheista. Teoksessa Suomen Työläisliitto 1929–1949. Helsinki 1949.
- Lappalainen, Jussi T.: Haluatko historiankirjoittajaksi? Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Helsinki 2002.
- Leminen, Pia: Elämää prostituution jälkeen. Teoksessa Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Gaudeamus. Helsinki 1994.
- Lehto, Marja ja Valtonen, Kirsti: Naisen työ. sosialidemokraattinen naisliitto 80 vuotta. Sosialidemokraattiset naiset. Helsinki 1980. SKS. Helsinki 2006.

- Lempiäinen, Kirsti: Sukupuolinen toimija: kysymys olemuksesta, roolista ja tavasta. Julkaisussa *Sociologia* 44/2007 .
- Leskelä-Kärki, Maarit: Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä.
- Lévi-Strauss, Claude: *Structural anthropology*. Harmondsworth, Penguin 1972.
- Lillborända, Pia: Kartanomatka Vantaalla. Toim. Jukka Hako, Senja Hako ja Pia Lillbroända. Kellastupa. Porvoo 2005.
- Litzen, Aulikki ja Vuori, Jukka: Helsingin maalaiskunnan historia 1865–1945. Vantaan Kunnallishallinnon uudistuksesta suureen alueluovutukseen. Vantaan kaupungin juuret. Vantaan kaupunki. Vantaa 1997.
- Louhikko, E.K.: *Teimme vallankumousta*. Suomen kirja. Helsinki 1943.
- Lyytikäinen, Kaarina: HTY:n Naisosaston historiasta. HTY. Helsinki 1973.
- Lähteenmäki, Maria: Pohjoinen mallimaa. Suomen työläisnaisliikkeen kansainvälistyminen. Teoksessa *Tuntematon työläisnainen*. Toim. Leena Laine ja Pirjo Markkola. Vastapaino. Tampere 1989.
- Lähteenmäki, Maria: Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–1930-luvun Suomessa. Suomen Kirjallisuuden Seura. *Bibliotheca Historica* 2. Saarijärvi 1997.
- Lähteenmäki, Maria: Yrittäjä ja työväenjohtaja Ida Aalle-Teljo. Teoksessa *Yksi kamari – kaksi sukupuolta*. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjasto. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä. Jyväskylä 1997b.
- Lähteenmäki, Maria: Maria Paaso Laine – peloton peräpohjolainen. Teoksessa *Yksi kamari – kaksi sukupuolta*. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjasto. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä. Jyväskylä 1997c.
- Lähteenmäki, Maria: Vuosisadan naisliike. Naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa. *Sosialidemokraattiset naiset*. Helsinki 2000.
- Lähteenmäki, Maria: Naiset tasa-arvoisemman yhteiskunnan puolesta 1907–2003. Teoksessa *Naiset eduskunnassa*. Irma Sulkunen, Maria Lähteenmäki, Aura Korppi-Tommola. Suomen eduskunta 100 vuotta, osa 4. Suomen eduskunta. Helsinki 2006.

- Manninen, Turo: Kaartit vastakkain. Teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917–1920 I. Irti Venäjästä. Helsinki 1992.
- Markkola, Pirjo: Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimituksia. Tampere 2002.
- Markkola, Pirjo: Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. Suomen historiallinen seura. Historiallisia tutkimuksia 187. Vammala 1994.
- Meinander, Henrik: Svenska folkpartiet och Finland. En 100-årig gemenskap. Teoksessa Svenska Folkpartiet genom 100 år. Borgå 2006.
- Mylly, Juhani: Kontekstuaalisuuden rikkaus ja vaikeus. Teoksessa Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista. Osa 1. Turun yliopisto. Turku 2000.
- Myllyntaus, Timo: Työvoimapolitiikka autonomian ajan alkupuoliskolla. Teoksessa Kun yhteiskunta muuttuu. Historiallinen Arkisto 76. Helsinki 1981.
- Mäkelä, Pentti: Vuosien 1917–1919 kulkutaudit, espanjantauti ja vanhikaleirikatastrofi. Historiallisepidemiologinen näkökulma Suomen väestön korkeaan kuolleisuuteen. Valtionneuvoston kanslian julkaisusarja 16/2007. Helsinki 2007.
- Mäkelä, Päivi: Mene lähelle, näe kauas. Henkilöllisen kohteensa ylittävistä problematiikasta ja sen tavoittamisesta temaattisessa biografiatutkimuksessa. Teoksessa yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu 1930-luvulta 2000-luvulle. Toim. Rami Kurth ja Timo Soikkanen. Poliittisen historian laitos. Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia 28. Turku 2006.
- Mäkinen, Riitta ja Sysiharju, Anna-Liisa: Hedvig Gebhardin osuus ja toiminta. Eteenpäin ja ylöspäin. Otava. Helsinki 2006.
- Norrena, Leevi: Talonpoika, pohjalainen – ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järviseudun työväenliikkeestä vuoteen 1939. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1993.
- Nurminen, Pertti: Aatteesta ammatiksi – puoluettyötä ja punapääomaa. Julius Nurmisen ja Anna Haverisen (ent. Nurminen) elämä ja toiminta työväenliikkeen järjestöaktiiveina 1900-luvun alkukymmeninä. Unigrafia. Helsinki 2013.

- Näreikkö, Heikki ja Takalo, Tenho: Säikeistä yhteen. Tekstiili- ja vaatetustyöväen historia. Tekstiili- ja vaatetustyöväen liitto. Jyväskylä 1986.
- Oinonen, Teemu: ”Me emme pyydä, me vaadimme” Suomen Elintarviketyöläisten Liitto SEL r.y:n historia 1905–1980. Suomen Elintarviketyöläisten liitto. Helsinki 1980.
- Oittinen, Riitta: Ompelu naisten työnä ja naisten työn symbolina. Teoksessa Tuntematon työläisnainen. Toim. Leena Laine ja Pirjo Markkola. Vastapaino. Tampere 1989.
- Ollila, Anne: Politikoiva vaimo on miehelle kauhistus. J. V. Snellmanin perhekäsitys. Naistutkimus 4/1990.
- Ollila, Anne: Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. SHS. Helsinki 1993.
- Ollila, Anne: Sivistyneistön käsitys kansannaisen työstä. Julkaisussa Informaatio 24(1994).
- Ollila, Anne: Naisliike, nationalismi ja kansanvalistus. Miksi Martta-yhdistys halusi riveihinsä kaikkien kansan luokkien naiset? Teoksessa Naisten hyvinvointivaltio. Toim. Anneli Anttonen, Lea Henrikson, Ritva Nätkin. Vastapaino. Tampere 1994(b).
- Ollila, Anne: Vahvojen naisten puolestapuhujat: Lucina Hagman ja Alli Nissinen. Teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjasto. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä. Jyväskylä 1997.
- Ollila, Anne: Jalo velvollisuus: virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tampere 1998.
- Ollila, Anne: Yksilö ja yhteisö. Kiista kontekstualisoinnista. Teoksessa Kulttuurihistoriallinen katse. Toim. Heli Rantala ja Sakari Ollitervo. Cultural History – Kulttuurihistoria 8. Turku 2010.
- Olsson, Folke: Socialdemokratiska ungdomsförbundet 1903–1917. Socialismens ungdom. Teoksessa Hundra år av gemenskap – I kamp för socialism och människovärde. Toim. Moa Elf Karlén. Nixon. Linköping 2003.
- Paavolainen, Jaakko: Vankileirit Suomessa 1918. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 1971.

- Paavolainen, Jaakko: Helsingin kaupunginvaltuuston historia. Toinen osa 1919–1976. Helsingin kaupunki. Helsinki 1989.
- Parikka, Raimo: ”Varo veli, topora yksin matkustaa” – Rahvas, vastarinta, politiikka. Teoksessa Työväestö ja kansakunta. Toim. Raimo Parikka. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 10. Helsinki 1997.
- Peltola, Jarmo: Työmailla, kabineteissa ja kaduilla. Valta ja lamapolitiikka Tampereella 1928–1938. Tampere University Press. Tampere 2008.
- Peltonen, Matti: Esipuhe. Teoksessa Ginzburg, Carlo: Johtolankoja: kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Gaudeamus. Helsinki 1996.
- Peterson, Abby: Naiset yhteiskunnallisissa liikkeissä. Teoksessa Naiset ja valta. Toim. Aino Saarinen, Eva Hänninen-Salmelin, Marja Keränen. Jyväskylä 1987.
- Pietikäinen Fiina: Työntäytteistä aikaa. Teoksessa Suurlakkovuosi 1905. Toim. Jussi Tuominen, Sylvi-Kyllikki Kilpi, K. L. Kulo ja Paavo Hynönen. Kansankulttuuri Oy. Kuopio 1955.
- Piilonen, Juhani: Vallankumous . Valtion painatuskeskus. Helsinki 1982.
- Pylkkänen, Anu: Naispalvelijoiden oikeudellinen asema 1664–1922. Teoksessa Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään. Toim. Marjatta Rahikainen ja Kirsi Vainio-Korhonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2006.
- Purhonen, Semi ja Rahkonen, Keijo ja Roos J.P.: Bourdieun sosiologian merkitys ja ominaislaatu. Teoksessa Bourdieu ja minä. Toim. Semi Purhonen ja J.P. Roos. Vastapaino. Tampere 2006.
- Pärssinen, Hilja: Koulut ja köyhälistö. Työväen sanomalehti o-y. Helsinki 1908.
- Rahikainen, Marjatta: N.R. af Ursin: aatelismies Suomen työväenliikkeessä. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1986.
- Rahikainen, Marjatta: Arbete eller skola? om minderårigas arbete i Finland under mellankrigstiden. Julkaisussa Historisk tidskrift för Finland 81 (1996).Historiska föreningen. Helsingfors 1996.
- Rahikainen, Marjatta: ”Naiset näkyvät Suomessa tekevän vaikka mitä”. Teoksessa ”Työllä ei oo kukkaan rikastunna.” Naisten töitä ja toi-

- meentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas. Helsinki 2001.
- Raittiusyhdistys Koitto 100 vuotta: juhlaulkaisu. Toim. Tuija Koskinen ja Urpo Mönkkönen. Helsinki 1983.
- Ransom, John S.: Foucault's discipline. The politics of subjectivity. Duke U. Durham, 1997.
- Rantalaiho, Liisa: Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Nais-
ten hyvinvointivaltio. Toim. Anneli Anttonen, Lea Henrikson, Ritva
Nätkin. Vastapaino. Tampere 1994.
- Rantatupa, Heikki: Elintarvikehuolto ensimmäisen maailmansodan
aikana. Teoksessa Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvul-
le. Suomen maatalouden historia osa 2. Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Jyväskylä
2004.
- Rantatupa, Heikki: Elintarvikehuolto ja -säännöstely Suomessa vuosina
1914–1921. Jyväskylän yliopisto. Studia historica Jyväskyläensia. Jy-
väskylän yliopisto 17. Jyväskylä 1979.
- Rinta-Tassi, Osmo: Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallitukse-
na. Opetusministeriö. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1986.
- Rinta-Tassi, Osmo: Suomen sosialidemokraattisen puolueen käsitys
vallankumouksesta. Teoksessa Yhden kortin varassa. Suomalainen
vallankumous 1918. Toim. Jussi T. Lappalainen, Juhani Piilonen,
Osmo Rinta-Tassi ja Marja-Leena Salkola. Valtion painatuskeskus.
Helsinki 1989.
- Ronkainen, Suvi: Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja
toimijuus. Gaudeamus. Tampere 1999.
- Räisänen, Arja-Liisa: Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestel-
män muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaaliva-
listusoppaissa 1865–1920. Suomen historiallinen seura. Bibliotheca
Historica 6. Vammala 1995.
- Rönnbäck, Josefin: Rätt är makt: Rösträtten som mål och medel för
Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt. Teoksessa Kvin-
nor på gränsen till medborgarskaps. Genus, politik och offentlighet
1800–1950. Atlas Akademi. Stockholm 2001.

- Saarela, Tauno: Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923. Kansan sivistystyön liitto. Tampere 1996.
- Saarela, Tauno: Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallisia tutkimuksia 239. Helsinki 2008
- Saarikoski, Vesa: Henkilöhistoriallisen tutkimuksen luonteen ja metodiikan ongelmista. Teoksessa Turun koulu. Juhani Paasivirran 70-vuotisjuhlakirja 12.3.1989. Turun yliopisto. Julkaisuja C 26. Turku 1989.
- Saarikoski, Vesa: Keskustajääkäri Aarne Sihvo: Demokraatti ja eheyttäjä murrosaikojen asevoimissa. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1997.
- Saarikoski, Vesa: Henkilöhistoriallisen tutkimuksen luonteen ja metodiikan ongelmia. Teoksessa Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Toim. Rami Kurth ja Timo Soikkanen. Poliittisen historian laitos. Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia 28. Turku 2006.
- Saaritsa, Sakari ja Teräs, Kari: Verkostot työvänehistoriassa. Teoksessa Työväen verkostot. Toim. Sakari Saaritsa ja Kari Teräs. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 16. Vaasa 2003.
- Sainio, Terttu: Nuori Ida. Teoksessa Uranuurtajan tie. Sos.-dem. Naisliitto. Turku 1955.
- Salkola, Marja-Leena: Työväen kaartien synty ja kehitys punakaartiksi 2. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1985.
- Salkola, Marja-Leena ja Piilonen, Juhani: Puoluejohto polkaisee armeijan. Teoksessa Yhden kortin varassa. Suomalainen vallankumous 1918. Toim. Jussi T. Lappalainen, Juhani Piilonen, Osmo Rinta-Tassi ja Marja-Leena Salkola. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1989.
- Salmela-Järvinen, Martta: Työläisnaiset nousevat poliittiseen toimintaan. Teoksessa Työn naisen juhluvuosi. Sosialidemokraattinen työläisnaisliitto. Helsinki 1950.
- Salmela-Järvinen, Martta: Kun sen parasta on ollut. Lapsuuden muistelmat. Werner Söderström Oy. Porvoo Helsinki 1965.
- Salmela-Järvinen, Martta: Alas lyötiin vanha maailma. Werner Söderström Oy. Porvoo Helsinki 1966a.

- Salmela-Järvinen, Martta: Taipui vaan ei taittunut: muistikuvia ja näkymiä vuosilta 1918–1939. Werner Söderström Oy. Porvoo. Helsinki 1966b.
- Salmela-Järvinen, Martta: Miina Sillanpää: legenda jo eläessään. Werner Söderström Oy. Porvoo. Helsinki 1973.
- Salminen, Esko: 1918 päättymätön sota. Sisällissota julkisessa sanassa. Edita Publishing. Jyväskylä 2007.
- de Saussure, Ferdinand: Course in general linguistics. New York, McGraw-Hill 1966, 14–17.
- von Schoultz, Jarl: Bidrag till belysande av Finlands socialdemokratiska partis historia. Del 1. Tiden före representationsreformer år 1906. Söderström. Helsingfors 1924.
- Scott, Joan W.: Gender: A useful Category of Historical Analysis. – The American Historical Review. Volume 91. Number 3. June 1986.
- Scott Joan W.; Gender and the politics of history. New York 1999.
- Seppälä, Hilda: Katsaus Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton 25-vuotistoimintaan. Teoksessa Naiset ja sosialidemokratia Suomessa. Toim. Hilda Seppälä. Helsinki 1925.
- Sievers, Richard: Hälso- och sjukvårdsförhållanden vid fånglägren i Helsingfors, på Sveaborg, Sandhamn och Mjölö efter frihetskriget 1918. Helsingfors 1930.
- Siipi, Jouko: Puoli vuosisataa Elantoa. Osuustoiminnan alkuvaiheet Helsingissä ja Osuusliike Elannon kehitys vuosina 1905–1955. Tammi. Helsinki 1963.
- Soikkanen, Hannu: Sosialismin tulo Suomeen: ensimmäisiin yksikamarisiin eduskuntavaaleihin asti. Werner Söderström Oy. Turku 1961.
- Soikkanen, Hannu: Kuinka pitkälle on ymmärrettävä kohdettaan vai onko häntä arvioitava: elämäkertatutkimuksen haasteita. Teoksessa Yksilö ja yhteisö: henkilöhistoriallisia artikkeleita. Toim. Mari Koi-vunen ja Timo Soikkanen. Turun yliopiston julkaisuja, poliittinen historia, C:48. Turun yliopisto. Turku 1994.
- Soikkanen, Hannu: Kohti kansanvaltaa I 1899–1937. Suomen Sosialidemokraattinen puolue. 75 vuotta. Suomen Sosialidemokraattinen puolue. Helsinki 1975.

- Sulamaa, Kaarle: ”Enemmän oikealle!” Hilja Riipinen Suomen poliittisessa historiassa. Yliopistopaino. Helsinki 1995.
- Soikkanen, Timo: Biografinen tutkimus. Teoksessa Yksilö ja yhteisö henkilöhistoriallisia artikkeleita. Toim. Mari Koivinen ja Timo Soikkanen. Poliittisen historian julkaisuja C:48. Turku 1994.
- Soikkanen, Timo: Yrjö Ruutu. Näkijä ja tekijä. Itsenäisyyden, eheyttämisen ja uuden ulkopoliitiikan juuria. WSOY. Juva 1991.
- Soininen, Arvo M.: Maataloustyöväen palkkakehitys 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa: ajanjakso 1878–1913: valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan tutkimushanke 1980–1982. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitoksen tiedonantoja n:o 11. Helsingin yliopisto. Helsinki 1981.
- Sulkunen, Irma: Raittius kansalaisuskontona. Suomen historiallinen seura. Suomen historiallisen seuran tutkimuksia 134. Jyväskylä 1986.
- Sulkunen, Irma: Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. WSOY. Hanki ja jää. Juva 1989.
- Sulkunen, Irma: Retki naishistoriaan. WSOY. Hanki ja jää. Helsinki 1991.
- Sulkunen, Irma: Naisten äänioikeus meillä ja muualla. Teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Eeva Ahtisaari [et. al.]. Jyväskylä 1997. Eduskunnan kirjasto. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä
- Sulkunen, Irma: Naisten voitto. Teoksessa Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa. Toim. Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas ja Marko Tikka. Teos. Jyväskylä 2008.
- Sundberg Jan: Svenska Folkspartiets väljarsötd under hundra år. Teoksessa Svenska Folkpartiet genom 100 år. Schildt. Borgå 2006.
- Suodenjoki, Sami: Kuriton suutari ja kiistämisen rajat. Työväenliikkeen läpimurto hämäläisessä maalaisyhteisössä 1899–1909, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Bibliotheca Historica. Helsinki 2010.
- Suomen kansanedustajat 1907–1982 – Finlands riksdagsledamöter 1907–1982. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1982.
- Suomen Työväenpuolueen perustavan kokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Turussa 17–20.7.1899. SDP 75. Pori 1973.

- Suoranta, Anu: Työmarkkinat ja lama. Onko sukupuolella väliä? Teoksessa Blomberg, Helena – Hannikainen, Matti – Kettunen, Pauli (toim.): Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin. Kirja-Aurora. Turku 2003.
- Suoranta, Anu: Halvennettu työ. Pätkätyö ja sukupuoli sopimusyhteiskuntaa edeltävissä työmarkkinakäytännöissä. Osuuskunta Vastapaino. Jyväskylä 2009.
- Teräs, Kari: Vihassa ja veljeydessä. Työosuuskuntien ja ammattiyhdistysten suhteet Turussa 1900-luvun vaihteessa. Teoksessa Työ teki jäänsä kiittää. Pentti Virrankoski 60 vuotta 20.6.1989. Toim. Eero Kuparinen. Turun Historiallinen Arkisto 44. Tammisaari 1989.
- Teräs, Kari: Paikallisten työmarkkinasuhteiden kausi. Ammattiyhdistykset ja työsuhteiden säätely Turussa 1880-luvulta 1950-luvulle. Turun maakuntamuseo. Turku 1995.
- Teräs, Kari: Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituihin työelämän suhteisiin 1880–1920. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Bibliotheca Historica 66. Helsinki 2001.
- Teräs, Kari: ”Oppi oli varastettava” Ammattiin sosiaalistuminen 1900-luvun vaihteessa. Teoksessa Ammattia oppimassa. Toim. Anu-Hanna Anttila ja Anu Suoranta. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2001. Väki voimakas 14. Helsinki 2001b.
- Teräs, Kari: Modernisoituvat satamat. Teoksessa Satamillaan maa hengittää. Toim. Ali Pylkkänen, Tapio Bergholm ja Kari Teräs. Suomen Satamaliitto. Helsinki 2002.
- Tiitta, Allan: Suomenlinnan sotavankileiri. Museovirasto, rakennushistorian osasto. Helsinki 1983.
- Tikka, Marko: Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917–1921. Ajatus Kirjat. Helsinki 2006.
- Tikka Marko: Mitä tapahtui? Teoksessa Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa. Toim. Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas ja Marko Tikka. Teos. Jyväskylä 2008.
- Tikka, Marko: Kun kansa leikki kuningasta. Suomen suuri lakko 1905. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2009.
- Tiitta, Allan: Suomenlinnan sotavankileiri 1918–1919. Museoviraston painatuskeskus. Helsinki 1983.

- Tokoi, Oskari: Maanpakolaisen muistelmia. Isänsä muistiinpanojen perusteella kirjoittanut Irene Tokoi. Lahti 1947.
- Tuomioja, Erkki: K. H. Wiik itsenäisyysmieh ja internationalisti. Elämäkerta vuoteen 1918 I. Tammi. Helsinki 1979.
- Tuomioja, Erkki: K. H. Wiik. Puoluesihteeri ja oppositiososialisti. Elämäkerta 1918–1946 II. Tammi. Helsinki 1982.
- Tuominen, Arvo: Maan alla ja päällä. Muistelmia vuosilta 1921–1933. Helsinki 1958.
- Tuominen, Pirjo: Backas – kartano elää. Tammi. Helsinki 1988.
- Tuomisto Tero: Tienraivaajan osa. Sata vuotta Helsingin Työväenyhdistyksen historiaa 1884–1984. HTY. Helsinki 1984.
- Tuomisto, Tero: Vuosisata lipunkantajana. Uudenmaan sosialidemokraatit 1906–2006. Uudenmaan sosialidemokraatit. Turenki 2006.
- Urponen, Kyösti: Reformit käynnistyvät. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä 1994.
- Upton, Anthony F: Vallankumous Suomessa 1917–1918 I osa. Kirjayhtymä. Jyväskylä 1980.
- Uusitalo, Taina: Michel Foucaults maktteorier och finska arbetarkvinnorörelsen. Internetjulkaisussa Ennen ja Nyt. Historian tietosanomat 3-4/2006, (www.ennenjanyt.net)
- Uusitalo, Taina: Yhdessä vai erikseen? Fiina Pietikäinen ja sukupuoli työväenliikkeen aatteellisena ongelmana. Teoksessa Kansalaisvaikutaminen ajassa. Toim. Inkeri Ahvenisto ja Kirsi Mäki. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 19. Helsinki 2006.
- Uusitalo, Taina: Äiti, nainen, toveri – aatteellisuus velvoittaa naista työväenlehtien kirjoituksissa 1900–1923. Teoksessa Lukeva ja kirjoittava työläinen. Toim. Kirsti Salmi-Niklander, Sami Suodenjoki ja Taina Uusitalo. Väki voimas 23. Helsinki 2010.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: Ruokaa, vaatteita ja hoivaa naiset ja yrittäjyys paikallisena ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään. Otava. Keuruu 2002.

- Valkonen, Marjaana: Yhdessä elämä turvallisiksi. Suomen ammattiyhdistysten keskusliitto 1930–1947. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö. Helsinki 1987.
- Valkonen, Marjaana: Jäsenenä vaan ei vallankäyttäjinä naiset ammattiyhdistysliikkeessä 1907–1947. Teoksessa Tuntematon työläisnainen. Toim. Leena Laine ja Pirjo Markkola. Vastapaino. Tampere 1989.
- Vares, Vesa: Konservatiivi ja murrosvuodet. Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1922. Historiallisia Toimituksia 174. Helsinki 1993.
- Vares, Vesa: Vanhasuomalainen Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa. WSOY. Porvoo–Helsinki–Juva 1996.
- Vares, Vesa: Biografiat kirjoittamisaikansa kuvaajina. Teoksessa Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja. Toim. Mari Koivunen ja Timo Soikkanen. Poliittinen historia. Julkaisuja C:48. Turku 1994.
- Vares, Vesa: Emil Aaltonen. Teollisuusjohtaja ja suurlahjoittaja. Otava. Helsinki 2007.
- Varis, Tuula: Vallan genealogia. Tutkimus Michel Foucault'n valtakäsitteistä. Tiedotteita, Poliittisen historian laitos, Rauhan ja kehitystutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto. Tampere 1989.
- Vihola, Teppo: Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa. Teoksessa Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Suomen maatalouden historia osa 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Jyväskylä 2004.
- Ylikangas, Heikki: Käännekohdat Suomen historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden muutoksista uudella ajalla. WSOY. Helsinki 1986.
- Vattula, Kaarina: Palvelustytöstä konttoristiksi. Naisten työhönosallistuminen 1880–1940. Teoksessa Kun yhteiskunta muuttuu. Historiallinen Arkisto 76. Helsinki 1981.
- Åmark, Klas: Solidaritetens gränser. LO under industriförbundsprincipen under 1900-talet. Uddevalla 1998.

Henkilöhakemisto

- Aalle-Teljo (ent. Ahlstedt) Ida 85,
98, 146–147, 153, 158, 160–161, 163,
166, 169, 174, 188, 189, 198, 199, 248,
253–254
Aalto J. F 252
Aaltonen Artturi 258
Aaltonen Emil 45–46
Aarnio R. U. 136
af Forselles Jenny 301
af Heurlin Augusta 196
af Heurlin Lauri 208, 251
af Ursin N. R. 19, 124, 250
Ahmala Heikki 252
Ahlgren Elvira 54
Ahlgren Johan Efraim 53–55
Ahtio A. 55, 205
Airaksinen Fanni 357
Ampuja Mikko 187, 257–258
Andersson J. V. 213
Andersson Karl 58–60, 179, 386, 431
Autio Matti 129–130
Blomqvist Hj. 252
Bobrikov N. I. 153
Bryggari Tuomas 252
Eronen Aino 169
Fagerholm Elin 254, 278, 284
Gustafson Katri 329
Haapalainen Eero 6, 19, 122, 126–127,
129, 131–138, 216, 333, 346, 376
Hacklin Alvina 328
Hagman Lucina 148
Hainari Tilma 210
Hakkila Väinö 251
Halme A. 129–130
Haverinen (ent. Nurminen) Anna 36
Hedberg F. G. 54–55
Héden E. 228
Heino Otto 241
Heinonen K. 123
Heinonen Tuomas 262, 265
Hellstedt Ida 98
Herrala Hilda 182
Hultin Tekla 292
Huotari Anni 166, 173–174, 182, 293,
346
Hurme A. N. 130
Hurmevaara Herman 168, 205, 223,
241
Huttunen Emmi 122–123, 130, 158,
160–161, 166
Hypén K. E. 226, 241
Hämäläinen E. J. 205, 256
Hämäläinen Elli 329
Hämäläinen K. 226
Höglund Z. 228
Jalander B. 230
Jalo J. 129–130
Johansson Georg 177
Jokinen Alma 166, 173, 182
Jokinen Väinö 181
Jokisalo Olga 178, 182
Juuri-oja Eeva 256
Juvonen H. 226
Järvi Hj. 136
Kaihosalo Matilda 284
Kajander Olga 357
Kajaslammi Tilda 169
Kanervo Mimmi 157–161, 163, 166,
174, 182, 186, 277–278
Kantanen Ida 121, 123, 125–126, 130,
132, 136, 187–188, 265–267
Kauppinen J. 226
Kari J. K. 250
Keto J. V. 251, 257

Kiiskinen Aura Aura 150–151, 174,
 182, 188, 199
 Kivilehto Sanni 357
 Koistinen Henrika 49–50, 52–53, 56
 Konttinen Edith 333, 337
 Korhonen Eva 284
 Koskinen Kössi 124
 Kurikka Matti 76–77, 124, 145
 Kuusisto Alma 357
 Kuusinen Otto Wille 216, 218,
 222–223, 226, 250, 253, 258
 Kärki Anna 283
 Laherma J. 256
 Lagerstram Olga 188, 227, 239
 Laiho J. V. 258
 Laine Alfred 256
 Laine V. 104–105
 Laine-Paaso Maria 98, 146, 150–153,
 155, 166, 168, 173, 184–185
 Laitinen Naimi 169
 Lehtinen J. A. 266
 Lehtinen J. K. 168, 205, 223, 226
 Lehtinen Sandra 166, 174–175, 182,
 188, 226, 285, 296, 344, 357
 Leino E. 258
 Leino J. 187
 Leinonen Olga 258, 277–278
 Lenin V. I. 225, 239, 258
 Lindholm Vihtori 19
 Lindqvist Anders 49
 Lindqvist Erik 49
 Lindqvist Fanny 49, 60
 Lindqvist Fredrik 52
 Lindqvist Gustaf A. 49
 Lindqvist Gustaf F. 49
 Lintunen J. E 136
 Louhikko E. K. 204, 205, 215
 Luhtala Alma 123, 169
 Luoto Kaarlo 260
 Malm Hanna 279–280
 Manner Kullervo 168, 205, 216, 218,
 222–223, 226, 243, 250, 253, 258
 Manner Olga 198–199
 Mannerheim C. G. E. 11
 Mehtonen Viljo 11
 Moilanen Eva 324–325
 Moisio Heikki 290
 Mäkelin Ellen 281
 Mäkelin Yrjö 156
 Nyberg Augusta 199
 Nyman O. A. 130
 Nurminen Julius 36
 Ojala Richard 305, 308, 311
 Oksanen Tilda 278
 Oljelund J. 228
 Paasivuori Matti 78, 81–82, 93, 114,
 119–124, 130, 137, 177, 257–258
 Partti V. 327
 Patokoski A. 327
 Pekkala Eino 259–262, 265, 305,
 307–308, 311–313, 315
 Peltola Edla 266, 281, 284
 Peltolehto Elmi 333
 Peltonen E. 226
 Perttilä Emil 123, 129–130
 Pietikäinen Aino 61
 Pietikäinen Eino 44, 61, 67, 173, 290,
 305, 358
 Pietikäinen Hugo 61, 236, 238, 245,
 247, 249, 305
 Pietikäinen Kerttu 61
 Pietikäinen Olavi 61, 67, 290, 305, 358
 Pietikäinen Tahvo 61, 70, 76,80–81,
 98, 106, 167–168, 223–224, 230–231,
 236, 243–244, 247–249, 254, 263, 267,
 292, 357
 Pohjanväre E. 177
 Pottala Sofia 146, 153
 Pärssinen Hilja
 Pöysä Anni 169

Raatikainen August 67, 262, 265–266
 Raunio Maria 174, 182
 Raunio Saima 333
 Rovio Kustaa 216, 226
 Ryömä Hannes 251, 256–257
 Saari Paula 258, 266, 279, 284–285
 Saarni A. 226
 Salo Tyyne 284
 Salovaara Väinö 252
 Seppälä Hilda 277–278, 300–301
 Serlachius A. 230
 Seyn F. A. 194
 Siivonen Arvo 212–215
 Sillanpää Miina 21, 29, 33, 40, 55, 90,
 98, 102–103, 122–123, 128–130, 142,
 146, 153, 158, 160–161, 163, 166, 169,
 174, 177–178, 180–182, 185–186,
 188–190, 199, 220–221, 253, 270, 278,
 281, 301
 Sillanpää Rosa 278, 284
 Sinisalo Ilmari 252
 Sirola Yrjö 118, 208, 226, 235, 239,
 250, 258, 391
 Suominen Anna 284
 Suominen Juuso 258, 262, 305,
 307–308, 312–313, 315
 Suominen Olga 211
 Svinhufvud P. E. 200, 229
 Taimi Adolf 222–223
 Tainio (ent. Johansson) Olga 85,
 277–278
 Tainio Taavi 124, 147, 220, 250, 252,
 257, 260–261
 Taivola K. 226
 Takki Lyyli 313
 Takkunen Lydia 328
 Talvio K. 205
 Tapaninen Maija 279, 284
 Toivola Hilma 284
 Tokoi Oskari 67, 108, 127, 204–205,
 208, 216–217,
 Tuominen Juho 13, 44, 53, 68, 202–
 203, 212–215, 224, 226–228, 230–231,
 234–240, 243, 248, 361, 363
 Turkia Matti 216
 Turpeinen Otto 53, 56
 Ullner Robert 49–51
 Uski Tapani 256, 258
 Valpas-Hänninen Edvard 124, 147,
 226, 250
 Vartiainen K. 122, 126, 129
 Varvi Sofia 333
 Vatanen Agda 266–267
 Vatanen Johan 241
 Vesala T. 224
 Waljakka Albin 178
 Wiik K. H. 19, 252
 Viitanen Vilho 205, 226, 356–357
 Virtanen Heikki 269
 Virtanen Irene 329
 Voionmaa Väinö 255
 Von Wendt Carl 244
 Walmqvist Bruno 205
 Wuolijoki Sulo 120, 250
 Wuolijoki Väinö 220
 Väisänen Matti 338, 340
 Värpiö V. 227
 Öberg Hilda 254, 277–278

HUOM. Henkilöhakemistosta on jätetty pois ne aikalaistoimijat, joista kirjoittaja tietää vain sukunimen.

Liitteet

Liite 1

Fiina Pietikäisen kirjoittamia artikkeleita

Työläisnaisia herättelemässä.

Joulukuun 30 p:nä kovasta pakkasesta huolimatta läksin Pohjolaan kohden, jonne matka on suunniteltu päävirastosta. Pyynnöstä poikkesin Ruovedelle, jossa "Tulevaisuuden talolla" otettiin uutta vuotta vastaan puheilla, leikillä y.m. Uudenvuoden päiväksi oli järjestetty kokous, johon oli saapunut lukuisasti yleisöä. Puheesani teroitin naisten mieliin järjestäytymisen tärkeyden eri puolia. Olin toivossa saada naisosastoa perustetuksi vaan katsottiin sen perustamisen ainakin tällä kerralla mahdottomaksi syystä, että puuttuu toimintavoimia. Koitin tehdä voitavani saadakseni naiset liittymään yhdistykseen.

Kemin Karihaaran suuri sahalaitys pyörii yötä päivää. Naisia vähäisen järjestöissä, vaikka paljon työssä, koitin saada selville kuinka paljon on naisia sahalaisten a.-o. Vastattiin 7. Arvelin että ei ole ihme, että naisten palkat pitkästä raskaasta työpäivästä huolimatta ovat perin alhaiset. 1 mk. 50 p. ja 2 mk. päivässä. Puhetilaisuuksia 3, jossa kaikissa runsaasti kuulijoita, viimeisen puheen jälkeen saatiin aikaan vilkas keskustelu siitä mikä on syynä että naiset ovat poissa järjestöistä. Keskustelussa tuotiin esiin yhtä ja toista, johon miestoverit tunnustivat, että eivät ole tehneet sitä, mitä olisi pitänyt naisten toiminnan vilkastuttamiseksi. Uusia jäseniä kirjoitautui naisosastoon ja toivottiin, että saataisiin naisten agitatsioonitoimikunta taas toimimaan.

Rovanniemi on Pohjolan keskus. Siellä toimii näyttelyseura koko reippaasti, vaan järjestöt sielläkin olisi saatava lujemmaksi, sillä jäsenkolotusta sielläkin osatot sairastavat. Viinatrokarit siellä tekevät tuhotyötään ja kerrottiinpa nuorten naisten heitä vielä suosivan, vaikeuttaen viranomaistenkin toimintaa. Puhuin

kahtena päivänä, ensimmäisenä runsaslukuinen yleisö, toisena etupäässä naisia, joita koitin saada käsittämään järjestäytymisen tärkeyttä. Illalla lupasin puhua iltamassa, vaan iltamayleisö tuntui sitä pelkäävän, koska tullessaan lippuluukulle kysyivät, josko puhe oli jo pidetty. Siispä olisi koetettava saada enempi ohjelmaa iltamiin, että nuoretkin kehittyisi seuraamaan aikaansa muutenkin, eivät vaan tanssimalla. Ohimennen olkoon mainittu, että siellä pidetään tanssi-iltamia säännöllisesti 2:sti viikossa.

Karjalahdella lähellä Kemiä vilkas toiminta, toimii työväenyhdistys, naisosasto ja sahatyöläisten a.-o. Puhuin iltamalla naisten järjestäytymisen tärkeydestä yleisölle, joka tarkasti seurasi, puheen loputtua keskusteltiin, millä saataisiin naisten toiminta vilkkaammaksi pohjosessa piirissä. Keskustelun tuloksena oli, että päätettiin perustaa uudestaan toimimaan ennenaikaisesti kuolemaan tuomittu naisten agitatsioonitoimikunta, joka toimii yhdyssiteenä Pohjoisen vaalipiirin naisosastojen keskuudessa, koska näytti siltä, että sen toimintaa kaivattiin.

Karjalahtelaiset olivat järjestäneet toiseksi iltamaksi puhetilaisuuden Kemiin, johon kylmästä ilmasta huolimatta oli saapunut runsaasti kuulijoita, vaikkakin uskovaisten seuroissa taisi sinäkin iltana olla monta kertaa enempi, kerrottiinpa että se lahko vetää puoleensa vanhoja järjestön toimihenkilöitäkin. Ei siis ole ihme, jos järjestäytyminen käy hitaasti semmosessa kirjavassa joukossa. Jälestä puheen keskusteltiin naisosaston perustamisesta, josta sukeutui vilkas keskustelu. Valittiin toimikunta asiata eteenpäin viemään.

Patenniemi, myös sahalaitos, naisten toiminta heikkoa. Ensimmäisenä iltana oli saapunut 5 naista loput miehiä toisena päivänä oli päivällä yhdistyksen vuosikokous, jossa vuosikertomuksessa ilmoitettiin naisosasto kuolleeksi ja varat lähes 400 mk, luovutettu yhdistykselle, johon huomautin, että kehtaavatkin kuolla, luettiin mitkä sanomalehdet oli tilattu, niistä puuttui Työläisnainen, josta huomautin, ja päätettiin se lisätä. Tässä kaikki ehkä minkä ainakin tällä kerralla sain aikaan. Illalla puhuin iltamassa, jossa oli runsaasti yleisöä.

Oulussa oli kokous onnistunut, oli saapunut runsaasti yleisöä. Toiseksi illaksi oli järjestetty kokous, jossa alustin kysymyksen raittiusosaston perustamisesta. Yleisöä silloinkin 200. Asiasta seurasi vilkas keskustelu, joka ei sinä iltana vielä loppunut.

Ruukkiin minua passitti Oulun piirisihteeri vakuuttaen, että siellä on hyvä maaperä naisosastolle, tottelin ja läksin hyvässä toivossa, mutta perille saavuttuani en saanut tilaisuutta puhumiseen, kun huone oli kahdeksi illaksi luovutettu elävienkuvien teatterille. Koitin agiteerata Työläisnaista ja jätin naisliiton pieniä kirjasia eräälle toverille myytäväksi, siinä kaikki.

Olin päättänyt lähteä erään toverin luo Ähtävälle muutamiksi päiviksi, vaan saavuttuani sinne oli hänet tuonen viikatemies jo korjannut pois meidän joukosta, hän oli kuollut uskollisena aatteelle, sekä vapaana kaikista uskon dogmeista, joten pitäjäläiset, jotka ovat ummikkoruotsalaisia olivat ihan kauhun vallassa siitä, että hänen sielunsa oli muka perikatoon joutunut.

Läksin aamulla, päätin käydä Pieterarsaassa katsomassa sitä tehdaslaitosta, jossa työskentelee toistatuhatta naista. Komea on rakennus ja asiantuntevilta kuulin, että siellä pitäisi olla koko hyvä järjestys, muuten siellä oli kova työttömyys ja siitä johtuva puute ja kärsimys. Olin tilaisuudessa näkemään kun suuret joukot työttömiä kannuineen ja ruukkeineen seisoivat jonossa vaivastalon ulkopuolella odottaen vuoroaan päästäkseen osalliseksi niistä armonmuruista mitä kaupunki vaivaishoidon kautta jakoi ”työttömyysavustukseksi”. Ajattelin, kyllä on kurjaa kun ei yhteiskunnalla ole enään antaa työtä jäsenilleen, vaan rahapohatat panevat tehtaat seisomaan ja sulkuaan nöyryyttääkseen joukkoja nälkäkuolemalla.

Läksin Vaasaan, johon oli myöhäisestä ilmoituksesta huolimatta saapunut sali täyteen naisia ja miehiä. Puheen jälkeen keskusteltiin taas siitä vanhasta kysymyksestä, keskustelussa ilmeni, että naisosastossa toimi kohtalaisesti, jäsenlukua koko suuri, mutta puolueeseen kuuluvia ainoastaan osa. Koitin saada selville mistä tämmöinen johtuu, vastattiin että näitä ulkopuolella puoluetta olevia jäseniä on sinne tullut jonkun osaston keskuudessa ennen toimineen, nyttemmin yhdistykselle siirretyn sairaus- ja

hautausapukassan takia, sinne joutuneet, kun on vaadittu, että ei pääse siihen jäseneksi ellei ole jäsen jossain yhdistyksen alaises-
sa osastossa. Kehoitin heidät puhdistamaan kaikista semmoisis-
ta jäsenistä, jotka eivät tahdo olla puolueen jäseniä, sillä niistä
ei meillä ole mitään hyötyä luokkataistelussa. Toisensa iltana oli
suullisen agitatsionin kautta saatu aikaan Palosaaren taistolla hy-
vin onnistunut kokous, yleisöä huoneet täynnä, naisia runsaasti,
jotka tarkkaavaisina seurasivat mukana. Jälestä keskusteltiin nais-
osaston tarpeellisuudesta. Syntyi kiivas keskustelu, jonka tulos
oli, että valittiin toimikunta käskemään perustavan kokouksen.

Haapamäellä pysähdyin toverien pyynnöstä, toivossa saada
naisosasto uudestaan toimimaan, sillä niin suurella liikekeskuk-
sessa kuin Haapamäki, ja missä pitäisi saada naiset virkeään toi-
mintaan. Puheessani esitin numeroilla kuinka muissa maissa jär-
jestäytyneitten naisten luku kohoo, sekä ammatillisesta että val-
tiollisesta, jota esimerkkiä meidän on seurattava, puheen loput-
tua keskusteltiin, jolloin kaikki puhujat olivat sitä mieltä että on
saava osasto toimimaan uudella voimalla. Valittiin 5-henkinen
toimikunta, joka kutsuu perustavan kokouksen. Tähän päättyi
tällä kertaa matkani, toivon että se innostus mikä ilmeni koko-
uksissa olisi pysyvää. Lujittakaamme siis naiset rivimme yhä lu-
jemmaksi, muistakaa että meillä on yksi tie, se on velvollisuuden
tie, ja yksi lippu, se on ihmisyyden ja oikeuden lippu, sitä seurat-
kaamme, se olkoon johtajanamme suurella taistelussamme.

Työläisnainen 7/1914, 55.

Fiina P-----nen.

***

Matkakertomuksessa ilmenee, että Fiina Pietikäinen oli hyvin
monipuolinen puhuja, joka koki velvollisuudekseen erityisesti
työläisnaisten yhteiskunnallisen aktivoimisen. Tehtävä ei ollut
helppo sillä Lapissa erityisen vaikutusvaltainen lestadiolaisuuslii-
ke ei hyväksynyt SDP:n toimintaa.

Punaorpopäivänä

Intialainen ruhtinas oli verisen sodan jälkeen voittanut vihollisensa, naapurikuninkaan ja yhtä poikaa lukuunottamatta hävittänyt sukupuuttoon koko hänen perheensä. Vuosikautia kitui nuori kuninkaanpoika vankeudessa. Eräänä päivänä tuotiin hänelle ilosanomia: “Huomenna puolipäivän aikaan viedään sinut kuninkaan luo, siellä riisutaan sinulta vangin puku ja kahleet ja pääset vapaaksi!” Mutta vangittu kuninkaan poika ei ihastunut tästä sanomasta, vaan huudahti: “Ah, mitä ihmiset ajattelevaakaan, kun minua näin kautta katujen kuljetetaan!” Kun kuningas tämän kuuli hymyili hän julmasti ja lausui: “Minä tahdon opettaa sinua olemaan välittämättä siitä, mitä ihmiset sanovat!”

Seuraavana päivänä, kun nuorukaisen piti lähteä kuninkaan luo, annettiin hänelle astia, joka reunojaan myöten oli täynnä maitoa, ja samalla astui telottaja paljastettu tikari kädessä hänen taaksensa. “Tämä astia”, niin kuului käsky, “tulee sinun kantaa molemmin käsin kuninkaan luo, mutta jos pisaraakaan maitoa läikkyä ylitse, iskee telottaja tikarin selkääsi!” Vavisten, kylmä tuskanhiki otsalla, kulki onneton vilkasliikenteisiä katuja pitkin aina kuninkaan valtaistuimen eteen. Kun kohtalokas astia oli otettu pois, kysyi hallitsija häneltä: “No, huomasitko, miltä ihmiset näyttivät ympärilläsi?”

“Oi, en, kuinka sitä olisin voinut nähdä? Minähän kannoin käsissäni elämäni!” vastasi vapiseva nuorukainen.

Samanlaisena vaelluksena käsittää nykyinen porvaristo palkkatyöläisen elämän. Sinun elämäsi on aina riippuvainen minun tahdostani.

Sentähden jos tahdot olla ihminen ihmisten edessä niin säilytä toveruutesi. Sitä et koskaan tule katumaan Muista että olet luotu korkeita tarkoitusperiä varten.

Ei riitä, että ulkonaisesti ja muodollisesti seuraat mukana, vaan “elä”, sanoo Goethe, “kaikille kauniille, suurelle, elä toisille, ei vain itsellesi”, koeta kehittää henkisesti itseäsi, antaudu tovereitteesi kanssa yhteistyöhön, silloin täytät sen tehtävän maailmassa, mitä meille työläisille kuuluu, silloin irrotat itseltäsi ja tovereiltasi

ne raskaat kahleet, jotka meitä puristavat. Sillä nytkin kituu poikamme, miehemme vuosikausia vankeudessa valkoisen vallan ja silloin kun heille ilonsanomaa ilmoitetaan, tänään olet vapaa! sinulta riisutaan vangin puku ja kahleet, pääset vapaaseen maailmaan omaistesi luo.

Mutta vapaa et sittenkään ole. Kaikkivaltias ohrana sinua vaanii; kaikki sinun askeleesi seurataan, et uskalla vapaasti liikkua, et vapaasti ajatella, et toimia, et työskennellä, vaan kaikkivaltias kapitalismi, kaikilla käytettävissä olevilla aseilla, sinua väijyy. Mutta sittenkin ole aina ensimmäinen, ei toinen, silloin kun toiminnassa tarvitaan!

Olkoon niin, että taistelu on tuima, mutta muistakaamme, että aate velvoittaa meitä sittenkin tehtäväämme suorittamaan.

Tämä elämä on öinen kulku kautta tiettömän erämaan, vihollista vastaan, joka meidät tuhoaa, ellemme häntä voita.

Toverini, ohjaa elämäsi kulku edelleen kohti sosialismin kirjasta tähteä, joka päämäärämme edessä loistaa. Me emme saa väliä siitä, mitä ihmiset sanovat, miten meitä arvostellaan. Meidän on muistettava, että:

“Kansalla on valta vaan,
Miljoonilla oikeus maan;
Kun ne nousee, sortuu salvat,
Ihmisarvoon astuu halvat.”

Ja kun elämäsi ehtona luot katseesi kuluneisiin vuosiin, niin näet tuhansia, jotka matkalla ovat kulkeneet mukana, kaikkia sellaisia, joita olemme oikein opettaneet ja sitten auttaneet taistelun kautta voittoon!

Näissä merkeissä juhlikaamme orpojen juhlapäivää.

Fiina P ----nen.

Työläisnainen 10–11/1921, 155

Sisällissodan jälkeen hyvin työväenliikeaktiivi Fiina Pietikäisen kirjoitustyyli muuttui monipuolisemmaksi. Hän kirjoitti edelleen käytännönläheisiä artikkeleita, mutta myös hyvin ihanteellisia kirjoituksia, joissa hän tahtoi valaa toivoa lukijoihinsa. Yli 60-vuotiaana työväenliikkeen veteraanina hän omaksui myös nuorempia tovereita ohjaavan, opastavan kirjoitustyylin. *Työläisnaisessa* julkaistussa artikkelissa käy hyvin ilmi Fiina Pietikäisen perehtyminen kirjallisuuteen ja filosofiaan.

Artikkelin kirjoitusajankohtana Fiina Pietikäisen puoliso Tahvo Pietikäinen kärsi poliittisena vankina pitkää vankeusrangaitusta Tammisaaren vankilassa. Fiina Pietikäinen ansaitsi perheen elannon toimimalla mm. Työväen raittiusliiton puhujana. Hän oli tietoinen Etsivän keskuspoliisiin häneen kohdistamasta valvonnasta.

Naiset ja ammatillinen työväenliike

Yksi tärkeä puoli ammatillisen työväenliikkeen menestymiselle on kieltämättä joukkojen yksimielisyys ja solidaarinen tunto yhteisistä asioista. Tätä yhteisvastuun tuntoa ei saisi antaa minkäänlaisten harhakäsitteiden hämmentää. Sen tunnusanoma tulee aina olemaan: Kaikki mukaan! Yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta! Onko meillä naisilla asiat niin? Teemmekö me kaikki voitavamme tämän asian puolesta? Ei! Emme kaikkea; päinvastoin kuuluu ainainen nurina ja narina naisten keskuudessa jäsenmaksujen kalleudesta y.m. Se on totta, että niitä on täytyntä kohottaa vähän, mutta mitä siihen tulee, että ne olisivat liian korkeat, niin täytyy olla eri mieltä, varsinkin jos vertaa ulkomaita, missä työväenliike tuskin kukoistaa voimakkaammin. Tuskin missään ovat jäsenmaksut niin alhaiset kuin meillä Suomessa. Minä olen vakuutettu siitä, että ne naiset, jotka tästä suurempaa ääntä pitävät, tuhlaavat moninkertaisesti yhtä suuria summia, mikä on vuoden

jäsenmaksu, paljon turhempiin ja mitättömämpiin asioihin. Jos olet rehellinen itsellesi itseäsi ja ammattitovereitasi kohtaan, ja jos tunnet hitusenkin edesvastuunalaisuutta, niin tunnusta heti suoraan, että kaikki tämmöiset väitteet ovat tekosyitä, joista on päästävä. Elämän kokemus on meille työläisille osoittanut sen tosiseikan, että taistelu olemassaolon puolesta ei ole suoritettava yksin. Niin innokas, rohkea ja uhrautuvainen kuin joku yksilö saattaa ollakin, tulee hän ennen pitkää huomaamaan, että, että irtonaishana taistelijana hän sortuu sen mahtavan taistelun pauhuun, joka parhailaan on käynnissä kautta maailman. Sillä tuhansia, satoja tuhansia naisia temmataan perheestä ja sen velvollisuuksista ja pakotetaan leivän hankintaan, josta vain pääoma koostuu, yhä enemmän perheen yhteydestä ja pakottaa häntä ulos maailman elämän taisteluun ja kamppailuun. Yhä enemmän löytää hän sieltä itseään. Ankarassa hädässä, velvollisuuksien vaikeissa ristiriidoissa kysyy hän itseltänsä, kuka minä olen? Mitä minä voin? Mitä minun tulee tehdä? Silloin löydät turvasi järjestöissä, sillä on muistettava se totuus, että kansainvälisen kapitalismin ehdoton seuraus, työttömyys kauheine kärsimyksineen, koskee yhtä kipeästi naista kuin miestä.

Siis toverit! Oletteko taistelunne keskellä hetkeksikään pysähytyneet ajattelemaan, mitä elämässä tapahtuu? Ja ajattelemaan, minkätähden itse elätte? Eikö silloin todellisuus ole teille paljastunut, eikö velvollisuudentuntonne ole silloin kutsunut?

Siis kaikki järjestöön, jossa on tilaisuus kehittyä! Lukekaa, ajatelkaa; arvostelkaa kaikkialla, se kehittää, se kasvattaa. Se työ, mitä on suoritettu niin ammatillisessa kuin valtiollisessakin työväenliikkeessä, on ollut luomistyötä, joka on samalla sivistystyötä. Sosialismin eteenpäin viemiseksi, josta Bebel lausuu: Jos Sosialismi perustuu erehdykseen, niin täytyy sen sortua! Mutta jos se on yhteiskunnallisen kehityksen tulos, niin ei mikään voima maan päällä voi estää sen tavalla tai toisella, uudistavan yhteiskunnan. Sillä ei mikään ole ikuista, ei luonnossa eikä ihmiselämässä, ei ikuinen vaan vaihtelu eli muutos, joka kulkee kehityksen rinnalla.

Voidaksemme pysyä kehityksen mukana meidän on myös kohotettava yksilöllistä tietoisuuttamme ja saatava koko valtava

luokkavoimamme yhden yhteisen joukkotahdon alaiseksi. Ainoastaan siten menetellen voimme taistella kapitalismia vastaan ja luoda sosialistisen yhteiskunnan. Näissä merkeissä astuvat ammatillisesti järjestäytyneet työläisnaiset vaalitaisteluun tulevissa vaaleissa antamaan voimiaan ja uhrautuvaisuuttaan ja tekemään työtä siinä mielessä, että se luottamus, joka naisen osalle on tullut, ei ole mennyt hukkaan.

Työ, jota meidän on tällä kertaa innolla tehtävä, on tovereittemme innostaminen tulevaan vaalitoimintaan sosialistisen puolueen hyväksi. Siinä lähipäivän tunnussana, sillä menneisyyden historia on miesten. Tulevaisuus on yhteinen naisen ja miehen. Ainoastaan yhdessä taistellen voimme luoda sosialistisen yhteiskunnan.

Fiina P----nen.

Työläisnainen 10/1922, 132.

***

Fiina Pietikäinen pyrki puheissaan ja kirjoittamissaan artikkeleissa innostamaan naisia liittymään ammattiosastoihin. Helsingin kylvettäjäin ja silittäjäin ammattiosastojen pitkäaikaisena puhujana hän koki naisten työehtojen heikkouden syyksi alhaisen järjestäytymisasteen.

Liite 2

Fiina Pietikäisen julkaisemattomia kirjoituksia

Matka kertomus vuotena 1905 Marraskuun 19 päivästä joulukuun 17 päivään 1905.

Ensin saavuin Järvenpäähän 19 päivänä siinä oli koolla vain parin sataa kuuliaa, jossa puhun yhtee liittymisen tarpeellisuudesta sekä nykyaikaisesta valtiollisesta kysymyksestä ja niistä vaatimuksista joita on työväellä. Tehten selvää äänioikeudesta millä perustella se nykyään on ja mille perusteelle se on saatava. Kaikki olivat hyvin innostuneet, joten puheen välilläkin huusivat hyvä.

Ja kun olin puheeni lopettanut niin kysyn jos he tahtovat perustaa Työväen yhtityksen niin kaikki oli sitä mieltä että perustaa yhtitystä ja heti kirjoittautui jäseniksi 84. Ja sitten valittiin toimi kunta joka laati säännöt. Ja kaikki tahtoi että minä tulisin vielä palatessani heille puhumaan.

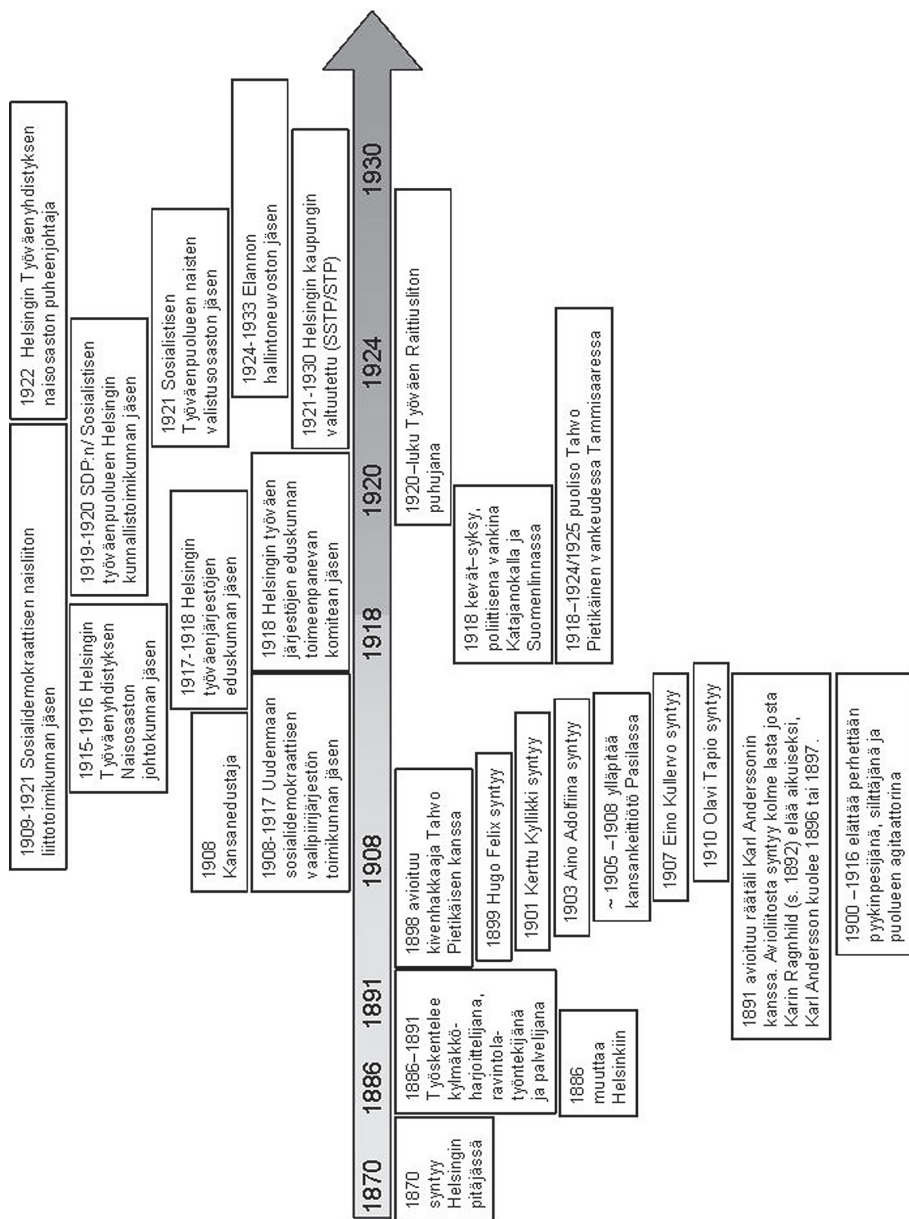
Sitten menin Tampereelle Etustaja kokoukseen, sieltä matkani suuntasin Kärkölään, joss puhun kirkon kylän työväen yhtityksessä, vaan kun oli niin ruma ilma niin tässä oli kuulia kunta pieni vain 60 vaiheella joiten joukossa oli myös muutamia talon omistajojta sekä pappilan pehtoori. Kaikki hyväksyi puheeni pehtoori kirjoitti jäseniksi itsensä. Sitten menin saman pitäjän Haukistan kylään. Jossa oli meillä pieni huone vaan kuulijoita oli huoneen täytellä noin 100 henken vaiheilla joukossa paljon vanhoja ihmisiä ja kaikki olivat niin tyytyväisiä kun pääsivät niistä väärinkäsityksistä joita heillä oli sosialismin ja uskonnon suhteen kun heillä oli käsitys että sosialismi tahtois kirkot polttaa, papit tappaa, uskonnon hävittää, sekä että sosialismi tahtoo jakaa kaikki ennen kootun omaisuuten.

Lähde: TA SDP Matkakertomuksia 1905–1909: Fiina Pietikäisen Matkakertomus 19.11.–17.12.1905.

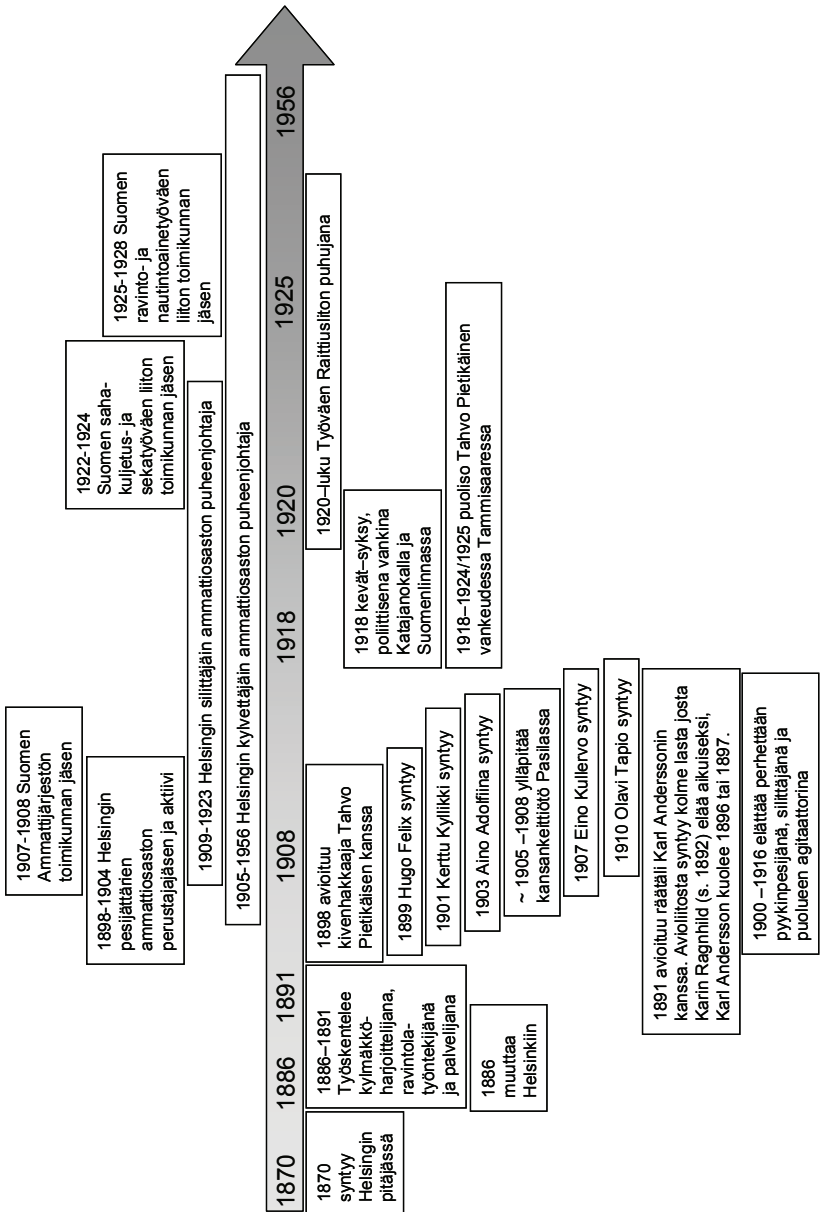
***

Ote on Fiina Pietikäisen välittömästi suurlakon jälkeen kirjoittamasta matkaraportista. Monet puolueen puhujat laiminlöivät matkaraportin kirjoittamisen. Sen sijaan Fiina Pietikäinen matkakertomus oli erittäin pitkä ja seikkaperäinen. Äidinkieleenään ruotsia puhuva Pietikäinen kirjoitti matkakertomuksensa suomeksi, vaikka puolue oli kaksikielinen. Matkakertomuksesta ilmenee niin puhujan kuin kuulijoiden kiinnostus erityisesti äänioikeusuudistusta kohtaan. Agitaattorina Fiina Pietikäinen hyödynsi yhteiskunnallisesti otollista tilannetta ja perusti kuukauden aikana useita työväenyhdistyksiä Hämeeseen.

Liite 3 Fiina Pietikäisen elämänvaiheet ja luottamustehtävät poliittisessa työväenliikkeessä 1900–1930

Liite 4 Fiina Pietikäisen elämänvaiheet ja luottamustehtävät ammatillisessa työväenliikkeessä 1900–1930

ABSTRACT

A life dedicated to working class women. Fiina Pietikäinen as a societal actor in 1900-1930. An investigation into gender-related practices in the Labour movement.

Contemporary History, University of Turku

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014.

This thesis focuses on gender-related practices in the working class movement in Finland between 1900 and 1930 by focusing on the female labour movement activist Fiina Pietikäinen (1870–1956). The study represents the collective biography tradition; the relationship between the activist Fiina Pietikäinen and the collective working class movement is an essential issue. The Finnish labour movement did not accept individual activity but demanded that members be disciplined and committed to collectively-approved goals. However, the working class movement did provide entirely new opportunities for Finnish working class women and men to influence society. Working class women had the right to participate in both political and labour organisations together with men, although most women chose to participate only in women's organisations.

The study shows that Fiina Pietikäinen was very practical and that, like most female labour movement activists, she worked to develop the living conditions of working class women and their families. Not even exceptional circumstances such as the general strike in 1905 and the Finnish civil war in 1918 changed the gender-segregated agenda of the Finnish working class movement. The aim of the general strike was to halt the Russification policy in the Grand Duchy of Finland. The social democrats also demanded universal suffrage, in which they succeeded. The Finnish civil war concerned control and leadership of Finland during its transition phase from a Russian Grand Duchy to an independent state. In this war, the forces of the Social Democrats (“Reds”) fought against the forces of the non-socialists (“Whites”), who

won the war. The civil war was traumatic and created a division within the Finnish society. Nearly all women who participated in the general strike and the civil war focused voluntarily on issues concerning food supply and family policy, leaving the other societal questions for working class men.

Unlike most female agents in the working class movement, Fiina Pietikäinen was also active in the trade union movement both locally and on the national level, a movement that was dominated by men. Pietikäinen focused especially upon improving the working conditions for sauna and ironing workers, who were all women. As these workers were very poorly organised, Pietikäinen chose to use favourable social conditions to her advantage in order to develop their working conditions. She also relied on the general support of the collective labour movement.

Like most female labour activists, Fiina Pietikäinen supported a gender-segregated organisation both in the political labour movement and the trade union movement. She engaged in the values and the practices of the working class movement, but did not consider the labour movement to be gender-equal as a collective. She believed that the best way for women to improve their situation was to have their own organisations, and before the break-up of the labour movement in the early 1920s, women mainly worked in their own political organisations.

Separate organisations for women were not established in the trade union movement, as male members found that the development of working class women's societal status did not demand segregation inside the labour movement. Nonetheless, local trade union organisations were generally divided by gender, as gender strongly influenced one's occupation during the research period.

Key words: labour movement, gender, agency, civil society, Finnish civil war in 1918, general strike of 1905 in Finland, division of the Finnish working class movement

TIIVISTELMÄ

Elämä työläisnaisten hyväksi. Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus 1900–1930. Tutkimus työväenliikkeen sukupuolisdonnaisista käytännöistä

Poliittisen historian oppiaine, Turun yliopisto
Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014.

Tutkimuksessa perehdytään työväenliikkeessä vaikuttaneen naisaktiivi Fiina Pietikäisen (1870–1956) toimijuuden myötä työväenliikkeen sukupuolisdonnaisiin käytäntöihin vuosina 1900–1930. Tutkimus edustaa kollektiivista elämäkertatutkimusta. Tässä tutkimuksessa on keskeisesti esillä kysymys Fiina Pietikäisen ja työväenliikkeen suhteesta. Aikakauden työväenliike ei hyväksynyt individualistista toimintaa, vaan edellytti yksittäiseltä aktiivilta kurinalaisuutta ja sitoutuneisuutta yhteisesti sovittuihin pyrintöihin. Toisaalta työväenliike tarjosi niin työläismiehille kuin -naisillekin aivan uudenlaisia mahdollisuuksia vaikuttaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Työläisnaiset saattoivat miesten tavoin vaikuttaa poliittisissa ja ammatillisissa järjestöissä, joskin monet naiset keskittyivät vapaaehtoisesti vain puolueen naisjärjestöjen toimintaan.

Tutkimus osoittaa, että Fiina Pietikäinen oli pragmaattinen naisaktiivi, joka monien muiden työväenliikkeen naisaktiivien tavoin otti tehtäväkseen työläisnaisten ja -lasten elinolosuhteiden kehittämisen. Edes poikkeusolosuhteet kuten vuoden 1905 suurlakko tai vuoden 1918 sisällissota eivät muuttaneet työväenliikkeen sukupuolisdonnaista toimijuuskulttuuria. Työväenliikkeen naisaktiivit keskittyivät vapaaehtoisesti ruokahuoltoon ja perhepolitiikkaan jättäen muut yhteiskunnalliset kysymykset miestojen vastuulle.

Useimmista työväenliikkeen naisaktiiveista poiketen Fiina Pietikäinen toimi myös miesvaltaisessa ammattiyhdistysliikkeessä niin paikallis- kuin liittotasolla. Pietikäinen otti tehtäväkseen varsinkin helsinkiläisten silittäjien ja erityisesti kylvettäjäiden am-

matillisen edunvalvonnan. Kyseiset naispuoliset ammatinharjoittajat olivat erittäin heikosti järjestäytyneitä, joten Pietikäisen ammatillinen edunvalvonta perustui pitkälti yhteiskunnallisesti otollisten tilanteiden hyödyntämiseen ja työväenliikkeen kollektiivin tukeen.

Fiina Pietikäinen kannatti monien muiden naisaktiivien tavoin naisten erillistoimijuutta niin poliittisessa kuin ammatillisessa työväenliikkeessä. Hän sitoutui työväenliikkeen arvoihin ja käytäntöihin, muttei kokenut työväenliikettä tasa-arvoiseksi kollektiiviksi. Hän uskoi naisten voivan parhaiten kehittää omaa asemaansa erillistoimijuuden kautta. Poliittisen työväenliikkeen saralla naiset vaikuttivatkin aina työväenliikkeen hajoamiseen asti pitkälti omissa järjestöissään.

Ammatilliseen edunvalvontaan naisten erillistoimijuus ei vaikiintunut, koska ammattiyhdistysliikkeen miesaktiivit eivät kokeneet naistyöläisten aseman kehittämisen edellyttävän segregatiota liikkeen sisällä. Käytännössä monet ammattiosastot olivat kuitenkin joko mies- tai naisammattiosastoja, koska aikakauden Suomessa sukupuoli määräsi hyvin voimakkaasti sen, mitä ammattia yksilö saattoi harjoittaa.

Avainsanat: työväenliike, sukupuoli, toimijuus, kansalaisjärjestötoiminta, sisällissota 1918, suurlakko 1905, työväenliikkeen jakaantuminen.

